

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

O‘RTA MAXSUS KASB-HUNAR TA’LIMI MARKAZI

**E. GADOYEV, N. KUZIIYEVA,
N. ASHUROVA, J. O‘RMONOV**

YURIDIK SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus
kasb-hunar ta’limi vazirligining muvofiqlashtiruvchi kengashi
tomonidan darslik sifatida tavsiya etilgan*

**TOSHKENT
«IQTISOD–MOLIYA»
2013**

UO‘K 336.221(075)

KBK 65.261.4

Y-95

Taqrizchilar:

Sh.A. Toshmatov – iqtisod fanlari doktori, professor;

Sh.E. Qurbonov – pedagogika fanlari doktori, professor.

Tuzuvchilar:

E.F. Gadoyev – iqtisod fanlari nomzodi, dotsent;

N.R. Kuzyeva – iqtisod fanlari doktori;

N.B. Ashurova – iqtisod fanlari nomzodi, dotsent;

J.J. Urmonov – iqtisod fanlari nomzodi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish. Darslik / E. Gadoyev, N. Kuzyeva, N. Ashurova, J. O‘rmonov; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi. O‘rta maxsus kasb-hunar ta‘limi markazi. –T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2013. –616 b.

Ushbu “Yuridik shaxslarni soliqqa tortish” darsligi yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning iqtisodiy mohiyati va hisoblash tartibini yoritishga bag‘ishlangan. Shuningdek, darslikda yuridik shaxslar to‘laydigan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarga umumiy tavsifnoma, ularning davlat budjeti daromadlarida tutgan o‘rni keltirilgan bo‘lib, amaldagi soliqqa tortish mexanizmi tahlil qilingan.

Mazkur darslikdan kasb-hunar kollejlari o‘quvchilari, Respublikamizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar jarayonlariga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

UO‘K 336.221(075)

KBK 65.261.4ya722

© «IQTISOD-MOLIYA», 2013

© Mualliflar, 2013

ISBN 978-9943-13-436-2

KIRISH

Iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashda soliq tizimini modernizatsiyalash, soliq qonunchiligini yanada takomillashtirish, ichki bozorni raqobatbardosh va sifatli mahalliy mahsulotlar bilan to'ldirishda sog'lom raqobat muhitini rivojlantirish hamda shu asosida yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini ko'paytirish va farovonligini oshirish muhim vazifa hisoblanadi.

Mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad vazifa bo'lib kelgan.

Ta'kidlash joizki, 2012 yil davomida oltita muhim qonun, jumladan, «Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi, yangi tahrirdagi «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi, «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi qonunlar, shuningdek, ruxsat berish tartib-taomillarini soddalashtirish, soliq va statistik hisobotlarni qisqartirishga qaratilgan qonun hujjatlari va normativ aktlar majmuasi qabul qilindi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»

PF-4453-sonli farmoniga muvofiq 2013-yilning 1-yanvaridan boshlab soliq hisobotlari kichik tadbirkorlik subyektlari uchun 1,7 marta, yirik korxonalar uchun esa 2,3 marta qisqartirildi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 18-iyuldagi «Ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash va tadbirkorlikka yanada keng erkinlik berish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4455-sonli farmoni ham mamlakatimizda tadbirkorlar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda.

Shu bilan birga bu borada amalga oshirilayotgan tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida

2013-yilni yurtboshimiz tomonidan «Obod turmush yili» deb e‘lon qilinishi va Davlat dasturining qabul qilinishi kichik va oilaviy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish, umuman olganda xalqimizning turmush darajasini yuksaltirish uchun zamin yaratadi. Bu esa o‘z navbatida iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotni yangi, yanada yuksak bosqichga ko‘tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Prezidentimiz I.Karimov ta’kidlaganidek, «2013-yilda mutanosib va barqaror davlat budjetini shakllantirish maqsadida soliq ma’murchiligini yanada takomillashtirish va erkinlashtirish, mahalliy budjetlarning daromad qismini mustahkamlash, butun soliq tizimini soddalashtirish va uning oshkoraligini ta’minlash bo‘yicha tegishli tadbirlar ko‘zda tutilmoqda. Shularning hisobidan soliq yuki darajasining oshmasligi ta’minlanib, yalpi ichki mahsulotga nisbatan bu ko‘rsatkich 21,3 foizni tashkil etadi».

Muhimi shundaki, soliq siyosati iqtisodiy, moliyaviy va huquqiy munosabatlarni o‘zida mujassam etgan holda soliq tizimi orqali davlat va alohida ijtimoiy guruhlarning ehtiyojlarini ta’minlash uchun moliyaviy resurslarni qayta taqsimlaydi. 2013-yilda ham Davlat budjetining ijtimoiy yo‘naltirilganligi saqlab qolinadi. Uning xarajatlar qismining 60 foizdan ortig‘i ijtimoiy ehtiyojlarni moliyalashtirishga qaratilgan.¹

Respublikamiz mustaqillikka erishgan paytdan boshlab keng qamrovli soliq islohotlari o‘tkazildi. Bu esa o‘z navbatida bozor

¹ Karimov I.A. Bosh maqsadimiz keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat‘iyat bilan davom ettirish. –T.: «O‘zbekiston». 2013-yil. 21-b.

iqtisodiyoti talablariga javob beradigan, Davlat budjeti daromad qismini to'ldirishni va davlat harajatlarini moliyalashtirishni ta'minlaydigan, aholi real daromadlari o'sishini, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishni, kichik va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashni rag'batlantiradigan soliq tizimining vujudga kelishiga xizmat qildi.

Yuridik shaxslar davlat budjeti daromadini shakllantirishda asosiy o'rinni tutishi bilan bir qatorda respublikamiz iqtisodiy salohiyatini yuksaltirishda yetakchi ishlab chiqarish imkoniyatiga ega bo'lgan soha hisoblanadi.

Mamlakatimizda soliq siyosatini yanada erkinlashtirish, soliq yukini bosqichma-bosqich kamaytirish, soliqqa tortish tartibini takomillashtirish va soddalashtirish, tadbirkorlik subyektlari huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning moliya-xo'jalik faoliyatiga asossiz aralashuvlarni cheklash borasida qator tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, istiqlol yillarida yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i stavkasi 45 foizdan 9 foizga, qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 30 foizdan 20 foizga, kichik korxonalarga yagona soliq to'lovi stavkasi 15 foizdan 6 foizga shu jumladan, sanoat korxonalariga 5 foizga, yagona ijtimoiy to'lov 40 foizdan 25 foizga pasaytirildi.

Haqiqatdan ham bugungi kunda soliq siyosatini yanada takomillashtirish, soliq yukini kamaytirish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni soliqlar orqali rag'batlantirish hamda qo'llab-quvvatlashning muhim ustuvor yo'nalishi sifatida belgilanishi ushbu sohalarida bajariladigan vazifalarning o'zaro uyg'unligini ta'minlab beradi.

1-bob. YURIDIK SHAXSLARNI SOLIQQA TORTISH FANINING PREDMETI VA UNI O‘RGANISH USULLARI

1.1. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o‘qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining boshqa fanlar singari o‘ziga xos predmet vazifalari mavjud. Bu fanni o‘qitishning zarurligi iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta tashkil etish davrida soliq munosabatlarining ahamiyati o‘zib borayotganligidan kelib chiqadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq voqeliklarini (harakatlarini) chuqur o‘rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tatbiq etish yo‘llarini o‘rgatadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq amaliyotidagi eng to‘g‘ri, eng mukammal va eng progressiv voqeliklarni o‘rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturiy amalday yoritib boradi. Nazariya voqeliklarni amaliyotdan oladi va yana amaliyotga eng to‘g‘ri, ma’qul va ilg‘or tajribalar olinib, amaliyotga yo‘l ko‘rsatish uchun o‘rgatiladi.

Demak, nazariya amaliyot uchun kerak va amaliyot uchun kompas, barometr, yo‘l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyasiz amaliyot yo‘ldan adashgan yo‘lovchidir. Nazariyani chuqur bilgan amaliyotchi har qanday o‘zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo‘ldan adashmaydi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o‘qitishning zarurligi amaliyotda yo‘ldan adashmaslik, keraksiz soliqlar bo‘yicha o‘zgartishlarga yo‘l qo‘ymaslik, amaliyotda istiqbolli qadamlar

tashlash uchun va katta muvaffaqiyatlarga erishish uchun ham zarurdir.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umumiy iqtisodiy nazariya qonuniyatlari bilan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, soliqlar va soliqqa tortish fani ham moliya nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liq. Soliqlar va soliqqa tortish fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy xarakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani davlat budjeti fani bilan ham o'zaro bog'liqdir. Chunki soliqlar oxir oqibatda budjet daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo'lmasa, budjet munosabatlarining o'zi bo'lmaydi. Bu fan soliq statistikasi va prognozi, soliq tarixi va nazariyasi, chet mamlakatlar soliq tizimi, moliyaviy hisob, soliq ma'murchiligi asoslari fanlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

1.2. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti va funksiyalari

Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish obyektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti bo'lib kimyoviy moddalarning tarkibini o'rganish hisoblansa, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmi xarakteristikasi bo'lsa, Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining predmeti soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.

Fanning predmeti soliq voqeliklari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga

aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda, soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tushuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlilik va insofililik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytsek, budjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez-tez o'zgartirishga olib bormaslik va hokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu yerda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo'lishini o'rgatadi. Fanning predmetini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lgunday bo'lsa, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq obyektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi yetmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq obyektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi. Demak, yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffaqiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Fanning funksiyalari soliq mutaxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jihatdan qurollantirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo'l – yo'riqlar ko'rsatishdan iboratdir. Shuningdek, chet el soliq amaliyotini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o'zimizning amaliyotga moslab zarur joylarini tatbiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy funksiyasi yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdir.

1.3. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining mutaxassis kadrlarni tayyo‘rlashdagi roli

Soliqlarning paydo bo‘lishi davlatning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq bo‘lganligi uchun hamda hozirgi O‘zbekistonda ijtimoiy himoyalangan bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat uning tashkilotchisi ekanligidan yuridik shaxslarni soliqqa tortish fani davlatning o‘ta zarur bo‘lgan xilma-xil vazifalari bilan chambarchas bog‘liq va ularga asoslanadi. Davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish uni taqsimlashning qonun-qoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodiyoti sharoitida pul orqali amalga oshirilganligidan davlat uni taqsimlashni ham pul munosabatlari orqali, ya’ni soliq, pul va kredit orqali amalga oshiradi. Davlatning bunday faoliyatini o‘rganish – yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining diqqat markazida turadi.

Bozor iqtisodiyoti talab va taklif, raqobat, qiymat va boshqa qonunlar orqali amalga oshiriladi. Bozor iqtisodiyoti – erkin iqtisodiyot, pullik munosabatlar iqtisodiyotidir. Soliqlar ham pul munosabatlarini ifoda etganligi uchun bozor iqtisodiyoti tarkibiga kiradi, uning ajralmas qismidir. Bozor iqtisodiyoti qonunlari – yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining asosini tashkil etadi. U qonunlarni chuqur anglamasdan turib soliqlar va soliqqa tortish mexanizmini tushunib bo‘lmaydi.

Bozor iqtisodiyoti qonunlarini o‘rganib chiqib, davlat yalpi ichki mahsulot qiymatini soliqlar orqali taqsimlash vazifasini o‘z zimmasiga oladi. Shunday ekan, davlat to‘g‘risidagi ta’limot – davlat iqtisodiyotni boshqarishda bosh rol o‘ynashi yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanining asosi bo‘lib xizmat qiladi. Davlat bozor iqtisodiyotini boshqarishda yetakchilik, boshqaruvchilik rolini o‘ynaydi. Davlat soliqlarni iqtisodiy mohiyati vazifalarini o‘rganib chiqib, uni amaliyotga tatbiq qilishni o‘z zimmasiga oladi.

Soliq xizmati xodimlari o'zlariga qonuniy hujjatlarda yuklangan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun faqat amaliy jihatdan soliqlarni bilibgina qolmasdan, soliqlarning mohiyati, belgilari, ularning obyektiv zarurligiga, davlatning soliq siyosati, soliqlar tizimi, soliqqa tortish tizimi, soliq idoralari tizimi va boshqalar kabi nazariy masalalarni chuqur bilishlari zarur. Buning uchun esa yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish kerak. Shuni nazarda tutish zarurki, Leonardo da Vinchi aytganidek: «Nazariya qo'mondon, amaliyot askarlaridir», demak nazariya amaliyotni to'g'ri yo'lga boshlovchi kompasdir. Har qanday vazifalarni kadrlar hal qiladi. Shuning uchun ular chuqur nazariy bilimga va kasb mahoratiga ega bo'lishlari zarur.

Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mutaxassis yuridik shaxslarni soliqqa tortish jarayonini o'rganishda va ularni hayotga to'g'ri hamda to'liq tatbiq etishda adashmaydi. Shunday ekan bu fan soliq xizmati xodimlari, soliq sohasi vakillari, ilmiy xodimlar uchun o'zlarining ilmiy salohiyatlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1.4. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar hamda ularning davlat budjeti daromadlarida tutgan o'rni

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiyotni tartibga solishdagi roli kuchayib, o'z oldiga qo'yilgan maqsad vazifalarni amalga oshirishda soliq siyosati muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Soliq siyosati amalda davlat boshqaruvining boshqa unsurlari: pul-kredit siyosati, baho siyosati kabi-lar bilan birgalikda mamlakatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy sohalariga faol ta'sir etadi. Davlat soliq siyosati orqali iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantiradi yoki cheklaydi. Prezidentimiz I.A. Karimov ta'kidlaganidek, «Soliq siyosatining vazifasi – bir

tomondan, budget daromadining barqaror safarbarligini ta'minlashdan, ikkinchi tomondan – korxonalarning respublika uchun zarur bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirishga rag'batlantirishdan iborat»². Soliq siyosatining asosiy vazifasi oxir-oqibat iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda «**O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida**»gi PQ-1887-sonli qarori bilan 2013 yilga quyidagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar belgilab berildi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekiston Respublikasining 2010–2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi

Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari	2010-yil	2011-yil	2012-yil
Yalpi ichki mahsulot	108,3	108,2	108,0
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarish	109,3	108,6	108,4
Qishloq xo'jalik mahsuloti ishlab chiqarish	105,8	105,8	106,0
Kapital qo'yilmalar hajmi	112,4	109,3	109,3
Chakana savdo hajmi	115,4	113,4	113,8
Davlat budjeti profitsiti	0,3	0,4	-

Ma'lumki, Davlat budjeti daromadlari bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, resurs soliqlari va boshqa daromadlardan tashkil topgan. 2012-yilda davlat budjeti daromadlari maqsadli jamg'armalarsiz 20614,1 mln so'm, xarajatlari 21571,7 mln so'm va budjet defitsiti YaIMga nisbatan 1,0 foiz rejalashtirilgan.

² Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. –T.: «O'zbekiston», 1998. 52-b.

**O'zbekiston Respublikasining 2010-2012-yilgi
Davlat budjeti parametrlari mln so'm**

Asosiy budjet ko'rsatkichlari	2011	2012	2013	Budjet daromadlarida salmogi, %da
Davlat budjeti daromad- lari maqsadli jamg'arma- larsiz	16178,5	20614,1	25104,9	100
Shu jumladan: bevosita soliqlar	4 238,7	5196,4	6583,1	26,2
Bilvosita soliqlar	8 656,8	11187,8	13039,4	51,9
Resurs soliqlari	2 308,9	2746,4	3755,5	14,9
Boshqa daromadlar	974,0	1233,5	1432,4	5,7
Budjet xarajatlari	1691,1	21571,7	26312,4	Budjet defitsiti YaIMga nisbatan 1,0 foiz

Davlat budjetining daromadlar qismi bo'yicha ko'rsatkichlari to'liq bajarildi, erishilgan profitsit yalpi ichki mahsulotga nisbatan 0,4 foizni tashkil etdi.

2011-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasining 7 foizdan 6 foizga kamaytirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar investitsiya faoliyatining kengayishiga xizmat qildi (3-jadval). Buning natijasida bo'shab qolgan qariyb 80 milliard 300 million so'm mablag'ni birinchi navbatda ishlab chiqarishni texnologik yangilash va zamonaviy texnikani joriy etishga yo'naltirish imkoni paydo bo'ldi.

2013-yilda mamlakatimiz iqtisodiyotini 8 foizga, sanoatni 8,4 foizga, qishloq xo'jaligini 6 foizga, asosiy kapitalga kiritilgan investsiyalar hajmini 11 foizga, xizmat ko'rsatish sohasini qariyb

16 foizga oshirish va yalpi ichki mahsulotda uning ulushi 53 foizgacha o'sishini ta'minlash vazifasi qo'yilmoqda. Shuningdek, mutanosib qat'iy pul-kredit siyosatini amalga oshirish davom ettiriladi, inflyatsiya ko'rsatkichlari 7–9 foizni tashkil qiladi, Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi 12 foiz darajasida saqlanadi. Mamlakatimizning 2013-yil uchun tasdiqlangan Davlat budjeti jami xarajatlarining 60 foizdan ortig'ini sotsial soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga yo'naltirish ko'zda tutilmoqda.

3-jadval

**1992-yildan 2013-yilgacha bo'lgan davrda soliq to'lovi
stavkalarining o'zgarish dinamikasi**

Soliq turlari	1992–2009-yillardagi eng yuqori soliq stavkalari	2013-yilda o'rnatilgan stavkalar	Pasayish
Qo'shilgan qiymat solig'i	30 foiz	20 foiz	1,5 barobar
Yuridik shaxslar foyda solig'i	45 foiz	9 foiz	5 barobar
Yuridik shaxslar mulk solig'i	5 foiz	3,5 foiz	1,4 barobar
Kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi	15,2 foiz	6,0 foiz	2,2 barobar
Jismoniy shaxslarning daromad solig'i	60 foizgacha	22 foizgacha	2,7 barobar
Yagona ijtimoiy to'lov	40 foiz	25 foiz	1,6 barobar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2012-yilning asosiy yakunlari va 2013-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida belgilab berildi:³

³ Karimov I.A. Bosh maqsadimiz keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. –T.: «O'zbekiston». 2013.

1. Iqtisodiy o'sishning barqaror yuqori sur'atlarini, makroiqtisodiy barqarorlikni saqlab qolish va mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish.

2. Iqtisodiyotni va uning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilashni jadallashtirish va ko'lamlarini kengaytirish, ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash.

3. Yo'l-transport va kommunikatsiya infratuzilmasini jadal rivojlantirish.

4. Mamlakatni modernizatsiya qilish va yangilash chora-tadbirlarini amalga oshirishning muhim sharti va manbayi sifatida faol investitsiya siyosatini amalga oshirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish, zarur ishbilarmonlik muhitini yaratish.

5. Ish o'rinlari tashkil etish va mamlakat aholisi bandligini ta'minlash.

6. Aholining hayot darajasi va sifati izchil oshirilishini ta'minlash.

O'zbekiston soliq tizimida amalda bo'lgan soliqlar obyekti va iqtisodiy mohiyati bo'yicha bir necha guruhlariga ajratib o'rganish mumkin.

Soliqlar soliqqa tortish obyektiga qarab to'rt guruhga bo'linadi:

1. Oborotdan olinadigan soliqlar.
2. Daromaddan olinadigan soliqlar.
3. Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar.
4. Yer maydoniga qarab olinadigan soliqlar.

Oborotdan olinadigan soliqlarga qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, bojxona boji va yer qa'ridan foydalanganlik uchun olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (aylanma) tushunchasi bizing qonunchiligimiz bo'yicha ilgariidek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki mahsulotlarni yuklab yuborgan qiymat bilan o'lchanadi. Yalpi tushumdan olinadigan yagona soliq to'lovi ham oborotdan olinadigan soliqlarga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlarga yuridik shaxslarning foyda-

sigasolinadigan soliq va jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq kiradi. Bu guruh soliqlarga obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i ham kiradi.

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlarga mol-mulk solig'i kiradi.

Yer maydonlaridan olinadigan soliqlarga qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilarning yagona yer solig'i va yuridik (noqishloq xo'jalik) va jismoniy shaxslarning yer soliqlarini kiritish mumkin.

Bevosita va bilvosita soliqlarning tarkibi va ularning budjet daromadlaridagi ahamiyati

Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar bevosita va bilvosita soliq-larga bo'linadi. Bevosita soliqlarni to'g'ridan to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'laydi, ya'ni soliqni huquqiy to'lovchisi ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq yukini boshqalar zimmasiga yuklatish holati bu yerda bo'lmaydi. Bu soliqlar tarkibiga barcha daromaddan to'lanadigan soliqlar va mol-mulk (resurs) soliqlari kiradi.

Bevosita soliqlardan to'g'ridan to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga qoldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari oshirilsa, korxonalarning moliyaviy imkoniyatlari kamaya boradi va oxir-oqibatda mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Demak, bu guruh tarkibiga kiruvchi soliqlarning stavkalari to'g'ridan to'g'ri iqtisodiy rivojlanish bilan bevosita bog'liq.

Bilvosita soliqlarni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) yuklab yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin, soliq og'irligini haqiqatdan ham budjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmat)ni iste'mol qiluvchilardir, ya'ni bilvosita soliqlarning barchasi bevo-

sita iste'molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga qo'shimcha ravishda qo'yiladi.

Bilvosita soliqlarning ijobiy tomoni shundaki, ular respublikada ishlab chiqarilgan tovarlarni respublikadan tashqariga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlarning serob bo'lishiga yordam beradi hamda inflyatsiya darajasini (muomaladagi ortiqcha pul massasini) birmuncha jilovlab turadi. Bilvosita soliqlar stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviy yakuniga to'g'ridan to'g'ri ta'sir etmaydi, ya'ni investitsion faoliyatini qisqartirmaydi. Ammo soliq stavkasi ilmiy asoslanmasdan oshirib yuborilsa bunday holatda korxonalar o'z tovarlarini sotish qiyinchiligiga duch kelishlari mumkin.

Jahon soliq amaliyotida Davlat budjeti daromadlari tarkibida to'g'ri va bilvosita soliqlarning nisbatiga qarab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotining rivojlanganlik darajasiga baho berish mumkin. Masalan, AQShda budjet daromadlari tarkibida bevosita soliqlar salmog'ining 90 foizga yaqin bo'lishi bu mamlakat iqtisodiyotining yuqori darajada rivojlanganligidan darak beradi.

Quyidagi 4-jadvalda O'zbekiston Respublikasi budjet amaliyotida bevosita soliqlarning tarkibi va undagi o'zgarishlar ko'rib chiqilgan.

Keltirilgan ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, 2005–2011-yillar mobaynida bevosita soliqlarning mamlakat davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i pasayish tendensiyasiga ega bo'lgan. Bu esa, xalqaro budjet amaliyotida shakllangan tendensiyalar nuqtayi nazaridan salbiy holat hisoblanadi. Chunki mazkur tendensiyalarga muvofiq, bozor iqtisodiyoti sharoitida bevosita soliqlarning davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog'i barqaror tarzda saqlab turilishi yoki o'sish tendensiyasiga ega bo'lishi lozim. 2012-yilda 2005-yilga nisbatan 1,0 punktga o'sish tendensiyasiga ega bo'lganligi xalqaro budjet amaliyotiga mos kelayotganligidan dalolat beradi.

**O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari
tarkibida bevosita soliqlarning o‘rni⁴**

№	Ko‘rsatkichlar	Yillar								2012-yilda 2005-yilga nisbatan o‘zgarishi
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1.	Daromadlar (maqsadli jamg‘armalardan tashqari) jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100	X
2.	Shu jumladan: bevosita soliqlar	26,2	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	1,0

Bilvosita soliqlar tarkibiga qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bojxona boji, transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun soliqlari kiradi.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005–2012-yillardagi «O‘zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qarorlari asosida tuzildi.

2005–2012-yillar mobaynida bilvosita soliqlarning O‘zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlarining umumiy hajmidagi salmog‘i o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lgan.

5-jadval

**O‘zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari
tarkibida bilvosita soliqlarning o‘rni⁵ (foizda)**

№	Ko‘rsatkichlar	Yillar								2012-yilda 2005-yilga nisbatan o‘zgarishi, punktda
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1.	Davlat bujedi daromadlari -jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100	X
2.	Shu jumladan: bilvosita soliqlar	49,2	49,1	48,6	50,2	49,5	53,1	53,5	54,3	+4,1

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-2012-yillardagi «O‘zbekiston Respublikasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat byudjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qarorlari asosida tuzildi

Mazkur tendensiyaning mavjudligi davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning hozirgi holati nuqtayi nazaridan ijobiy hisoblanadi. Buning sababi shundaki, qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i iqtisodiy konyunkturaning o'zgarishlariga bevosita bog'liq bo'lmagan barqaror daromad manbalari hisoblanadi va bilvosita soliqlar bo'yicha tushumlarning asosiy qismini tashkil etadi.

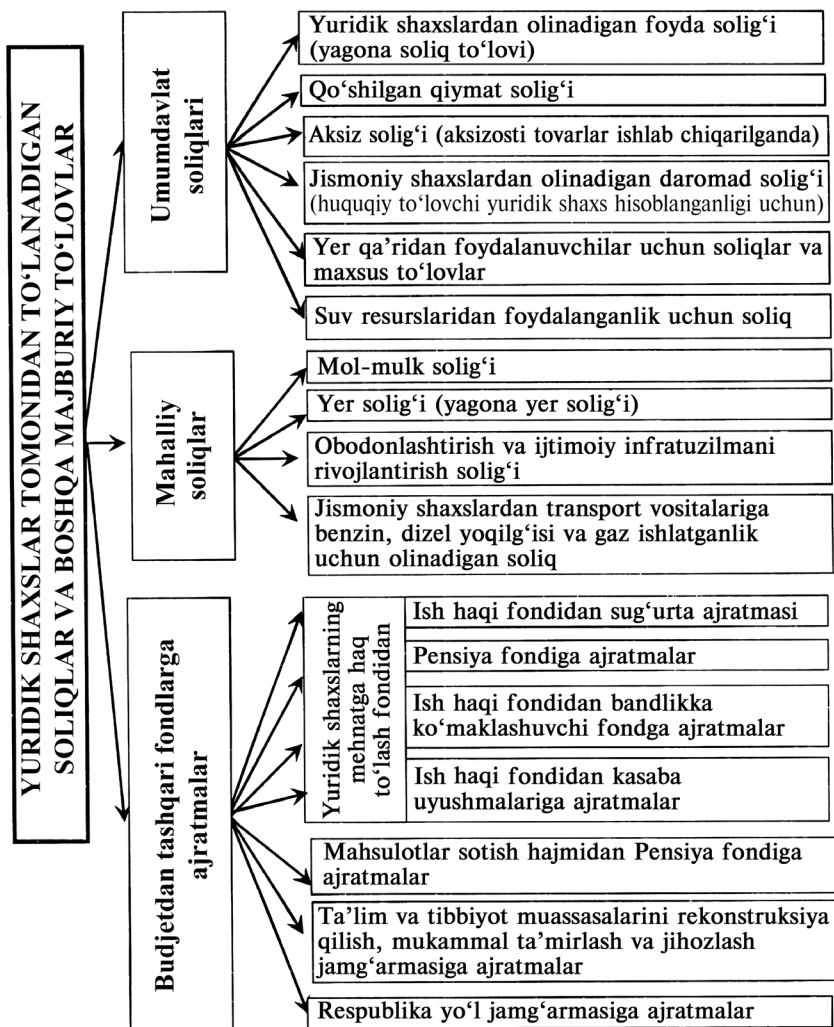
O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti ijtimoiy xarajatlarini o'sish tendensiyasiga ega ekanligi davlat budjeti daromadlari hajmini uzluksiz oshirib borishni taqozo qiladi. Bu esa, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i kabi barqaror daromad manbalarini budjet daromadlarining tarkibidagi yuqori salmog'ini ta'minlashni taqozo qiladi.

Yevropa mamlakatlarida bilvosita soliqlarning roli AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqori. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida bilvosita soliqlarning salmog'i 40 foizdan yuqori bo'lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkich 50 foizdan yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko'rsatkich 25–30 foizni tashkil qiladi.⁶

O'zbekiston Respublikasining davlat budjetiga to'lanadigan soliqlar va yig'implarning hal qiluvchi asosiy qismini yuridik shaxslarning soliqlari va boshqa majburiy to'lovlari tashkil etadi. Yuridik shaxslar quyidagi umumdavlat hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'laydilar (1-rasm).

Yuridik shaxslar soliq to'lovchi bo'lishi uchun yuridik shaxs maqomini olganidan tashqari, albatta, biror ruxsat etilgan faoliyatdan daromad olgan bo'lishlari zarur yoki tovarlar (ish, xizmatlar) sotishdan oborotga ega bo'lishlari hamda statistika idoralarida, hokimiyatlardan ro'yxatdan o'tgan (kodga ega) bo'lishlari shart.

⁶ Пансков В.П., Князьев В.Г. Налоги и налогообложения. –М.: МЦФЭР, 2003. с. 57–59.

1-rasm. Yuridik shaxslar tomonidan to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar⁷

Iqtisodiy adabiyotlarda yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'indisi soliqlar-

⁷ Soliq kodeksi 23-moddasi asosida ishlab chiqildi.

tizimi deb tushuniladi. Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi hududida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar amal qiladi hamda ular O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan joriy etiladi va bekor qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlar hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar amal qiladi.

Umumdavlat soliqlari va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;
- 2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- 3) qo'shilgan qiymat solig'i;
- 4) aksiz solig'i;
- 5) yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;

- 6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.

Umumdavlat soliqlari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi moliya yili uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat budjeti prognozi to'g'risidagi maxsus qarori asosida belgilangan normativlar bo'yicha tegishli mahalliy budjetlar o'rtasida taqsimlanadi.

- 7) ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar:

- yagona ijtimoiy to'lov;

Bu to'lov o'z navbatida quyidagi jamg'armalarga taqsimlanadi: Pensiya jamg'armasiga, bandlik jamg'armasiga va kasaba uyushmasi jamg'armasiga.

- fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar;

- 8) Respublka yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar:

- Respublka yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublka yo'l jamg'armasiga yig'imlar;

- 9) davlat boji;
- 10) bojxona to'lovlari.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan umum-davlat soliqlari:

- 1) yagona soliq to'lovi;
- 2) tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarga quyidagilar kiradi:

- 1) mol-mulk solig'i;
- 2) yer solig'i;
- 3) obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i;
- 4) transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;
- 5) ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- 6) yagona yer solig'i (soddalashtirilgan tartibdagi soliq).

O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi hujjatlariga muvofiq Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lovchisi bo'lib mulkchilik shaklidan qat'iy nazar yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Mol-mulk solig'i va yer solig'i O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga binoan joriy etiladi va uning butun hududida undiriladi.

Ushbu soliqlar stavkalarining miqdori O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, transport vositalariga uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imlar Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari, viloyatlar va Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan joriy etiladi. Ushbu soliqlar va yig'imlar stavkala-

rining eng yuqori miqdorlari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasining butun hududida ayrim mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni umumiy, qat'iy stavkalarda belgilashi mumkin.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar stavkalari soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'implarning miqdorlari, ularni undirish tartibi, ular bo'yicha qo'shimcha imtiyozlar taqdim etish Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari va viloyatlar hamda Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi.

Yuridik shaxslar tomonidan budjet bilan hisob-kitoblar hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlari hisobi hisobvaraqlarida mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar har bir turi bo'yicha yuritiladi.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'z vaqtida to'lanishi, mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Mahalliy soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lanishining tasdig'i bo'lib amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq bank muassasi yoki vakolatli organ bergan hujjat hisoblanadi.

Soliqlarning umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo'linishi hukumat idoralarining respublika hukumati va mahalliy hukumatlarga bo'linishi asosida kelib chiqadi. Har bir hokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z budjetiga va uni ta'minlaydigan soliqlarga va boshqa majbu-

riy to'lovlarga ega bo'lishi kerak. Respublika hukumati umumdavlat miqyosida katta vazifalarni, jumladan, sog'liqni saqlash, maorif, fan, mudofaa, xavfsizlikni saqlash, aholining ijtimoiy himoyasini tashkil etish va boshqa bir qator shu kabi strategik vazifalarni bajaradi. Shuning uchun uning budjeti ham, soliqlari ham salmoqli bo'lishni talab etadi. Qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, yuridik shaxslarning foydasidan olinadigan soliq, yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar, jismoniy shaxslar daromadidan olingan soliqlar respublika budjetiga tushadi. Umumdavlat soliqlarining muhim xususiyati shundaki, respublika budjetiga tushadigan soliqlardan mahalliy budjetlarni boshqarib borish uchun ajratma sifatida tushushi mumkin. Bordi-yu, ajratma yetmasa subvensiya yoki subsidiya beriladi. Umumdavlat va mahalliy soliqlar yagona mohiyatga ega bo'lib, ular budjetga to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlar hisoblanadi.

Mahalliy soliqlar hukumatlar bajaradigan vazifalariga qarab belgilanib, ularga doimiy va to'liq birlashtirib beriladi. Mahalliy hokimiyat organlari asosan fuqarolarga yaqin bo'lganligidan ularga ijtimoiy masalalarni, jumladan, maktab, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif, shahar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar ularning budjet xarajatlarining 30–40 foizini qoplaydi, xolos.

Shuning uchun ham mahalliy budjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Mahalliy soliqlarning muhim xususiyati shundaki, ular faqat shu hududning budjetiga tushadi va ulardan boshqa budjetlarga ajratmalar berilmaydi.

Mahalliy budjetlarning soliq va boshqa majburiy to'lovlari kam bo'lganligidan bu budjetlarning daromadlar va xarajatlarni barqarorlashtirish (balanslashtirish) ancha murakkabdir. Bu masalani yechishda umumdavlat soliqlaridan ajratmalar beriladi (masalan, qo'shilgan qiymat solig'idan, aksiz solig'idan va boshqalar).

1.5. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o‘qitishda soliq xizmati organlari axborot tizimi tarkibidagi asosiy dasturiy mahsullarni qo‘llash tartibini o‘rganishning ahamiyati

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 3-avgustdagi «O‘zbekiston Respublikasi soliq idoralarida ma’lumotlarni ishlashning yagona kompyuter tizimini yaratish to‘g‘risida»gi 388-sonli qarorini amalga oshirish maqsadida DSQ MIYaKTning Davlat soliq qo‘mitasi, Davlat soliq boshqarmasi, Davlat soliq inspeksiyasi bosqichlariga tegishli bo‘lgan dasturiy mahsullar ishlab chiqarila boshlandi.

DSQning 1996-yil 8-avgustdagi 168-sonli buyrug‘iga asosan, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki va Davlat soliq qo‘mitasi o‘rtasida ma’lumotlar almashishni avtomatlashtirilgan holda elektron ko‘rinishda qabul qilish ishlariga tayyorgarliklar boshlandi va natijada hozirgi kunda DSQning to‘lovlarni hisobga olish tizimiga bank hujjatlarini kiritish va avtomatik o‘zgartirish dasturiy mahsuli (BANK_DSI) muvaffaqiyatli ishlaroqda.

DSQning 1996-yil 9-oktabrdagi 223-sonli buyrug‘iga asosan, jismoniy shaxslar bo‘yicha bank hujjatlarini kiritish, boqimanda va ortiqcha to‘lovlarni tahlil qilish va hisobotlarni hosil qilish dasturlarini tajribaviy ishlatish uchun joriy qilindi va 1997-yil 1-yanvar oyidan boshlab to‘liq qo‘llashga o‘tildi. Dastlabki yillarda har bir bosqichda «Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarni identifikatsiyalash» dasturiy mahsuli (tuman uchun-fd_rai.exe dasturiy mahsuli, viloyat uchun-fd_obl.exe dasturiy mahsuli) ishlatildi, 1999-yildan boshlab esa, ORACLEda tuzilgan dasturiy mahsullar o‘rnatilib, hozirda «Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy majmuasi dasturiy mahsuli hamda «Jismoniy shaxslarning soliq solish obyektlarini hisobga olish» dasturiy mahsullari to‘liq ishlaroqda.

DSQning 1996-yil 18-oktabrdagi «Qog‘ozsiz ish yuritish texnologiyasiga to‘liqligicha o‘tish» haqidagi 229-sonli buyrug‘iga asosan, 1997-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslarning hisob-

varaqalari, boqimanda bo'yicha (1-NN) va soliq va tushumlar bo'yicha (1-N) ko'rinishdagi hisobotlar ko'rsatilgan yo'riqnomalarga asosan faqatgina kompyuterda yuritish belgilanganligi uchun ushbu hisobotlarni kompyuterda yuritish bo'yicha dasturiy mahsullar ishlab chiqarilgan edi. Hozirgi kunda bu ko'rinishdagi hisobotlarni yuritish bo'yicha ishlab chiqarilgan dasturiy mahsul-lar ham yangi versiyalarga almashtirildi («Davlat budjeti va maqsadli jamg'armalariga tushumlar hisobini yuritish» dasturiy majmuasi, «Yuridik shaxslarning soliq qarzlarini hisobini yuritish» dasturiy mahsuli).

Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 23-avgustdagi 181-sonli «Davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalan-gan holda yuridik va jismoniy shaxslar bilan o'zaro hamkorli-gini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaro-riga asosan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalan-gan holda interaktiv davlat xizmatlari to'g'risidagi Nizom, bazaviy interaktiv davlat xizmatlari reyestri tasdiqlangan.

Interaktiv xizmatlar ko'rsatishdan maqsad, davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyati sama-radorligini oshirish, ularning axborot-kommunikatsiya texnolo-giyalaridan foydalanish vositasida jismoniy va yuridik shaxslar bilan tezkor o'zaro hamkorligini ta'minlash, shuningdek, davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomoni-dan ko'rsatiladigan xizmatlardan keng foydalanishini ta'minlash-dan iboratdir.

Hozirgi kunda Davlat soliq qo'mitasi tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarga interaktiv xizmat turlari joriy etilgan va ular ras-miy www.soliq.uz web portalida joylashtirilgan.

Davlat soliq qo'mitasi tomonidan joriy etilgan interaktiv xiz-matlardan foydalanish uchun barcha soliq to'lovchilarga keng imkoniyatlar va qulayliklar yaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 2-maydagi «Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lov-

chilarga axborot xizmatlarini ko'rsatishni yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 125-sonli qaroriga ko'ra, «Davlat soliq xizmati organlarining yagona ma'lumotlar bazasini yaratish va soliq to'lovchilarga axborot xizmatlarini ko'rsatishni yanada takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlari» tasdiqlandi. Belgilangan vazifalarning davlat soliq xizmati organlari tomonidan to'liq, sifatli va o'z vaqtida bajarilishini ta'minlash bo'yicha, Davlat soliq qo'mitasining 2011-yil 7-maydagi 128-sonli buyrug'i bilan kompleks chora-tadbirlar rejasi tasdiqlandi. Rejaga asosan, davlat soliq xizmati organlarining yagona ma'lumotlar bazasini yaratish, moliyaviy, soliq hisobotlari va soliq majburiyatlari bilan bog'liq boshqa ma'lumotlarni davlat soliq xizmati organlariga elektron hujjat ko'rinishida taqdim etish tizimini takomillashtirish, moliyaviy va soliq hisobotlarini elektron ko'rinishda taqdim etish va qabul qilish bo'yicha dasturiy mahsullarni takomillashtirish, avtomatlashtirilgan buxgalteriya hisobini yuritish va hisobotlarni elektron hujjat ko'rinishida taqdim etishning afzalliklarini keng yoritish hamda davlat soliq xizmati xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha amalga oshiriladigan vazifalar belgilandi.

Soliq va boshqa majburiy to'lovlar tushumini hisobga olish hamda nazorat qilish darajasini oshirishga, soliq tushumlarining qo'shimcha manbalarini aniqlash va soliq to'lashdan bo'yin tovlashning oldini olishga, shuningdek, soliq to'lovchilar uchun ko'rsatilayotgan interaktiv xizmatlar turini kengaytirish hamda sifatini oshirishga yo'naltirilgan davlat soliq xizmati idoralari axborot-kommunikatsiya tizimini yanada rivojlantirish va faoliyat samaradorligini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 30-oktabrdagi «O'zbekiston Respublikasi axborot-kommunikatsiya tizimi faoliyati samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1843-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur qaror asosida quyidagilar belgilab berildi:

– Axborot-tahlil bosh boshqarmasining asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari belgilab berildi;

– soliq idoralarining yagona integratsiyalashtirilgan axborot-re-surs bazasini shakllantirish bosqichlari ko‘rsatib o‘tildi;

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi markaziy apparatining yangilangan tuzilmasi, davlat soliq xizmati idoralari-ga soliq to‘lovchilarning majburiyatlari paydo bo‘lishi (tugati-lishi) to‘g‘risida ma‘lumot taqdim etadigan idora va tashkilotlar-ning ro‘yxati tasdiqlandi;

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasiga mazkur qaror bilan yuklangan vazifalarni hisobga olgan holda Axborot-tahlil bosh boshqarmasining yangi Nizomini ishlab chiqish va tas-diqlash yuklatildi;

Adliya vazirligi va manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda qonun hujjatlariga mazkur qarordan kelib chiqadigan o‘zgartish va qo‘shimchalar to‘g‘risida Vazirlar Mahkamasiga tak-liflar kiritish hamda idoraviy normativ hujjatlarni ushbu qarorga muvofiqlashtirish vazifalari yuklatildi.

Ushbu qarorga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi Axborot-tahlil bosh boshqarmasining asosiy vazifalari va faoliyat yo‘nalishlari sifatida quyidagilar belgilandi:

– budjetga va budjetdan tashqari jamg‘armalarga to‘lovlarni tahlil etish va prognoz qilish;

– soliq to‘lovchilar, soliqqa tortish obyektlari, hisoblangan va to‘langan soliqlar hamda boshqa majburiy to‘lovlar, shuningdek, ular bo‘yicha imtiyozlar to‘g‘risidagi axborotlarni yig‘ish, qayta ishlash va saqlash;

– soliq to‘lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarining bajari-lishini kameral nazorat qilish, shuningdek, DSX idoralariga yukla-tilgan vazifalarning ijrosini nazorat qilish uchun axborot ta‘mi-noti;

– soliq to‘lovchilarning soliq va moliya hisobotlari hamda soliq to‘lovchilar to‘g‘risidagi boshqa axborotlarni avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olish;

– soliq ma‘muriyatchiligi jarayonida zamonaviy AKTdan foy-dalanish;

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va boshqa vazirliklar hamda idoralar o'rtasida, jumladan, aloqa kanallari orqali elektron axborot almashinuvini tashkil etish;

- soliq to'lovchilarga real vaqt rejimida keng ko'lamli interaktiv xizmatlar ko'rsatishni tashkil etish;

- axborot xavfsizligini ta'minlash hamda mavjud ma'lumotlarni himoya qilish choralari ko'rish.

Qarorga asosan, soliq idoralarining yagona integratsiyalashtirilgan axborot-resurs bazasini shakllantirishni bosqichma-bosqich amalga oshirish belgilandi:

1-bosqich (2013-yil 1-yanvargacha) – barcha hududiy DSIlarning axborot bazasini markaziy ma'lumotlar bazasiga integratsiyalashtirish;

2-bosqich (2015-yil 1-yanvargacha) – soliq to'lovchilar majburiyatlarining paydo bo'lishi (to'xtatilishi) bo'yicha vazirliklar va idoralarning ma'lumotlar bazasini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining ma'lumotlar yagona axborot bazasiga integratsiyalashtirish.

DSQning 2005-yil 5-avgustda «Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarni amalga joriy etish to'g'risida»gi 148-sonli buyrug'iga asosan joriy qilingan dasturiy mahsullar

Soliq organlarini tashkil etishning butun tizimida tub o'zgarishlarni amalga oshirish, soliqqa oid ma'lumotlarni avtomatlashtirilgan holda qayta ishlash bo'yicha kompyuter dasturiy mahsullarini amalga joriy etish maqsadida DSQning 2005-yil 5-avgustda «Davlat soliq xizmati organlarida avtomatlashtirilgan kompyuter dasturiy mahsullarni amalga joriy etish to'g'risida»gi 148-sonli buyrug'i chiqdi. Buyruqda O'zbekiston Respublikasi DSQda ishlab chiqilayotgan dasturiy mahsullar bo'yicha tuzilgan mas'ul ishchi guruh a'zolarining ro'yxati hamda dasturiy mahsullar texnik topshiriqlarini ishlab chiqish, dasturiy mahsullarni ishlab chiqish

va quyida keltirilgan dasturiy mahsullarni tajribaviy ishga tushirish muddatlari belgilab berildi.

Davlat soliq qo‘mitasining 2011-yil 1-martdagi «Davlat soliq qo‘mitasida amaliyotga joriy etilgan dasturiy mahsullarni **WEB texnologiyasi** asosida takomillashtirish, ma’lumotlar bazasini Oracle platformasiga o‘tkazish va umumlashtirish chora-tadbirlar rejasi»ga muvofiq hamda 2012-yil 11-fevraldagi «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatida amaliyotga joriy etilgan dasturiy mahsullarning ma’lumotlar bazasini shakllantirish va ulardan foydalalanishni tartibga solish hamda interaktiv Davlat xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha reglamentlarni tasdiqlash to‘g‘risida»gi 64-sonli buyrug‘iga asosan Davlat soliq xizmati organlarida joriy etilgan dasturiy mahsullarni takomillashtirish va birlashtirilishi natijasida quyidagi dasturiy mahsullar joriy qilindi.

6-jadval

**Davlat soliq xizmati organlarida 2013-yildan
takomillashtirish natijasida dasturiy mahsullarning yangi
nomlari ro‘yxati**

1	«Jismoniy shaxslarning soliq majburiyatlarini hisobga olish» dasturiy majmualari
2	«Jismoniy shaxslarning soliq solish obyektlarini hisobga olish»
3	«Davlat daromadiga o‘tkaziladigan mol-mulklar hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
4	«Soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash» dasturiy mahsuli
5	«Soliq deklaratsiyalarini elektron tarzda topshirish dasturiy mahsuli
6	Yuridik shaxslar hisobini va shaxsiy kartochkalarini yuritish (KLS) dasturiy majmuasi
7	Davlat budjeti va maqsadli jamarmalarga tushumlar hisobini yuritish dasturiy majmuasi (1-N)

8	Inkassolarni elektron trazda qo'yish dasturiy mahsuli
9	«Soliq hisobotlarini elektron ko'rinishda yuborish» dasturiy mahsuli
10	Yuridik shaxslarning soliq qarzlari hisobini yuritish dasturiy mahsuli
11	Jismoniy shaxslarning soliq qarzlari hisobini yuritish dasturiy mahsuli
12	«Soliq to'lovchilarning egaligidagi yer fondi» dasturiy mahsuli.
13	«Elektr energiyasi bo'yicha muddati o'tgan qarzдорlik hisobini yuritish» dasturiy mahsuli.
14	«Yuridik shaxslar imtiyozlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
15	«Moliya-xo'jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan korxonalarni tugatish tartibi» (327) dasturiy mahsuli
16	Eksport-import operatsiyalari va tovarlar harakati» dasturiy mahsuli
17	«Tekshirishlarni muvofiqlashtirish» dasturiy mahsuli (yuridik va jismoniy)
18	«Soliq tekshiruvlari hisobini yuritish» dasturiy mahsuli
19	«Ma'muriy amaliyotni hisobga olish» dasturiy mahsuli
20	Soliq idoralarining nazorat ishlari natijalari haqidagi 2-N hisobot shakli bo'yicha dasturiy mahsullar
21	Kadrlarga oid ma'lumotlar bazasi « dasturiy mahsuli
22	«Hujjatlar bajarilishini nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimi» (ASKID) dasturiy mahsuli
23	Ichki idoraviy hujjatlar elektron axborot tizimi dasturiy mahsuli
24	«Nazorat kassa mashinalari ro'yxati va nazoratini olish» dasturiy mahsuli
25	«Naqd pul tushumlari hisobini yuritish» (PQ-726 bo'yicha) dasturiy mahsuli
26	«Bank-DSQ» dasturiy mahsuli

Bu yuqorida keltirilgan dasturiy mahsullardan tashqari DSQ bo'limlarida boshqa amaliy dasturiy mahsullar ham ishlatilmoqda:

- O'zbekiston Respublikasi soliq idoralarining hisobot davrida bajarilgan ishlar haqida hisobotlarni shakllantirish dasturi (2-N shaklidagi hisobot) (F2_n).

- O'zbekiston Respublikasi qonunchiligining axborot – huquqiy tizimi (IPS – «NORMA»).

- 4-H eksport-import shartnomalari hisobi dasturiy mahsuli.

- Pochtani qabul qilish va jo'natish (THE BAT).

- Ma'lumotlar bazasining arxivini yuritish va himoyalash DM (arxivator).

Barcha qayd etilgan dasturiy mahsullar soliq tizimining barcha bosqichlarida muvaffaqiyat bilan qo'llanilib kelinmoqda hamda mutaxassislar tomonidan yuzaga kelayotgan o'zgarishlar e'tiborga olinib takomillashtirilib borilmoqda.

Yuqoridagi qayd etilgan dasturiy mahsullar soliq tizimining barcha bosqichlarida, shu jumladan, soliq tizimi o'quv muassalarining o'qitish tizimini takomillashtirish maqsadida DSQ-ning 2007-yil 29-iyundagi 153-sonli buyrug'iga asosan o'quv jarayoniga joriy qilindi. O'quv jarayonida bo'lg'usi mutaxassislar soliq tizimida axborotlarni ishlash va tahlil qilishning yagona kompyuter tizimida ishlatiladigan dasturiy mahsullarni ishlatish texnologik jarayonlarini o'rganadilar. Shu bilan biralikda, tizimning ma'lumotlar bazasidagi axborotlardan foydalanish hamda SIAIJa ishlash asoslarini o'rganadilar hamda kelajakda bu dasturiy mahsullardan erkin foydalana olish imkonini beradigan bilimlar oladilar.

Hozirgi kunda soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish va xizmat ko'rsatish sifatini yanada yaxshilash maqsadida DSQ tomonidan www.soliq.uz saytida quyidagi interaktiv xizmatlar ko'rsatilmoqda.

Interaktiv xizmatlar

	Soliq organlari haqida Davlat soliq qo‘mitasining maqomini belgilab beruvchi normativ-huquqiy hujjatlar, Davlat soliq qo‘mitasi tuzilmasi, rahbarlar tarkibi, funksiyalari, vazifalari, vakolatlari hamda asosiy faoliyati, fuqarolarning murojaatlarini ko‘rib chiqish tartibi to‘g‘risida, Davlat soliq qo‘mitasi bo‘linmalari (jumladan, mintaqaviy DSB va quyi tashkilotlar)ning aloqa telefon raqamlari va ishonch telefon raqamlarini ko‘rsatgan holda, ommabop ma’lumot taqdim etiladi.
	Fuqarolarning murojaatlari Mazkur xizmat jismoniy va yuridik shaxslarni davlat soliq xizmati organlariga murojaatlarini jo‘natish uchun mo‘ljallangan. Xat yozish va jo‘natish uchun elektron raqamli imzoga ega bo‘lish kerak. Mazkur xizmat yordamida yuborilgan murojaat soliq organlari tomonidan rasmiy deb qabul qilinadi va belgilangan tartibda ko‘rib chiqiladi.
	Yuridik shaxslarning budjet bilan hisob-kitoblari Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs-soliq to‘lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo‘lgan taqdirda, belgilab berilgan davrda shakllantirilgan solishtirish dalolatnomalari, shuningdek, mazkur yuridik shaxs uchun istalgan hisobot davriga soliq va to‘lovlar bo‘yicha shaxsiy hisobva-raq kartochkalaridan nusxa ko‘rinishida budjet va budjetdan tashqari jamg‘armalar bilan o‘zaro hisob-kitoblar to‘g‘risida ma’lumot taqdim etiladi.
	Tekshirish reja-jadvali Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs uchun so‘rov bo‘yicha nazorat qiluvchi organlari tomonidan xo‘jalik yurituvchi subyektlar tekshiruv reja-jadvalidan tegishli davr uchun ko‘chirma taqdim etiladi. Ushbu ko‘chirmada belgilab berilgan davrda tekshiruvlar reja-jadvalida tashkilotning mavjudligi (yoki mavjud emasligi), tekshiruvni o‘tkazish muddatlari hamda tekshiruvda ishtirok etayotgan nazorat qiluvchi organlar ro‘yxati haqida ma’lumot beriladi.

	Soliq to'lovchilarni ro'yxatdan o'tkazish Shaharlar va tumanlar huzuridagi ro'yxatdan o'tkazish organlari, shuningdek, mintaqaviy adliya organlari uchun. Kirish imkoniyati cheklangan https://soliq.uz saytida tadbirkorlik subyektlarining Davlat ro'yxatidan o'tkazish hamda ularga STIRni taqdim etish amalga oshiriladi. Bir vaqtning o'zida ular soliq organlariga tashrif buyurish zaruratisiz soliq va statistika organlarida hisobga olinadi. «DSQda ro'yxatdan o'tkazilanligi va STIR taqdim etilganligi to'g'risida ma'lumotnoma» avtomatik tarzda shakllantirilib, Internet orqali ro'yxatdan o'tkazuvchi organga uzatiladi. U yerda ma'lumotnomaning qog'ozdagi nusxasi vakolatli shaxsning imzosi bilan soliq to'lovchiga taqdim etiladi.
	Normativ hujjatlar Soliqqa tortish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar, soliqqa tortish masalalariga taaalluqli O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazilgan ma'muriy hujjatlar, soliq organlari tomonidan boshqa vazirliklar bilan birga ishlab chiqilgan ma'muriy hujjatlar, soliqqa tortish bo'yicha boshqa normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida ommabop ma'lumot taqdim etiladi.
	Elektron soliq hisobotlari Yuridik shaxslar uchun. ERI bilan tasdiqlangan elektron hujjat ko'rinishidagi soliq hisob-kitoblari va moliyaviy hisobotni qog'ozdagi nusxalarini olmagan holda soliq to'lovchilar tomonidan avtomatlashtirilgan holda shakllantirish, jo'natish hamda davlat soliq xizmati organlari tomonidan qabul qilish.
	Elektron soliq deklaratsiyalari Jismoniy shaxslar uchun. ERI bilan tasdiqlangan elektron hujjat ko'rinishidagi soliq deklaratsiyalarini qog'ozdagi nusxalarini olmagan holda soliq to'lovchilar tomonidan avtomatlashtirilgan holda shakllantirish, jo'natish hamda davlat soliq xizmati organlari tomonidan qabul qilish.

	Jismoniy shaxslarning budget bilan hisob-kitoblari Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da mol-mulk solig'i, yer solig'i, xususiy tadbirkorlarning soliqlari bo'yicha berilgan sanaga shakllantirilgan shaxsiy kartochkalarining nusxalari ko'rinishida o'zaro hisob-kitoblar to'g'risida shaxsiy ma'lumot taqdim etiladi. ERI mavjud bo'lgan taqdirda, soliqlar va to'lovlar bo'yicha solishtirish dalolatnomalarini avtomatik tarzda shakllantirish amalga oshiriladi.
	Soliq tekshiruvi natijalari Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo'lgan taqdirda, xususiy tadbirkorlarning soliq tekshiruvlari natijalari to'g'risida shaxsiy ma'lumot taqdim etiladi.
	Kvitansiya shakllantirish Jismoniy shaxslar uchun. Jismoniy shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo'lgan taqdirda, soliqlarni to'lash uchun belgilangan namunaga ko'ra tayyor kvitansiyalarni avtomatik tarzda shakllantirish imkoni taqdim etiladi. Kvitansiyalarda soliq to'lovchining rekvizitlari, to'lov summasi, shuningdek, to'lovni oluvchi – DSI-ning rekvizitlari to'ldiriladi.
	QQS to'lovchilar Yuridik shaxs qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi hisoblanganligi to'g'risida ommabop ma'lumot taqdim etiladi.
	STIRingizni aniqlang Jismoniy shaxslar uchun. Soliq to'lovchiga o'zining soliq to'lovchining individual raqami (STIR)ni bilish imkoni taqdim etiladi. Soliq to'lovchi (jismoniy shaxs) DSIda ro'yxatdan o'tkazish amalga oshiriladigan ro'yxatdan o'tkazish hujjatlari, ayrim faoliyat turlari bilan shug'ullanish uchun litsenziyalar, shuningdek, pul-hisob-kitob to'lov hujjatlarida o'z STIRni aniq yozishi shart.

	SMS-to'lov Jismoniy shaxslar uchun. Uyali telefonning istalgan modeli yoki Internet orqali jismoniy shaxslarning soliqlar bo'yicha tezkor kecha-yu kunduz naqdsiz to'lovlarini amalga oshirish imkoni. Tizimga ulanish uchun respublikaning istalgan tijorat bankida depozit hisob raqami yoki plastik kartochkasiga ega bo'lish va shu bilan birga, bank bilan «SMS-to'lov» tizimiga ulanish to'g'risida kelishuvni imzolash yetarlidir. Tizimning xavfsizligi va foydalanuvchilarni identifikatsiya qilinishi elektron raqamli imzodan foydalanganlik hamda kirish parol asosida bo'lishi bilan ta'minlanadi.
	To'lov topshiriqnoma shakllantirish Yuridik shaxslar uchun. Yuridik shaxs-soliq to'lovchining «Shaxsiy kabineti»da ERI mavjud bo'lgan taqdirda, barcha soliqlar va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlarni to'lash uchun belgilangan namuna bo'yicha tayyor to'lov topshiriqnomalarini avtomatik tarzda shakllantirish imkoni taqdim etiladi.
	Elektron kalkulyator Jismoniy shaxslar o'zlarining daromad, mulk, yer va suvdan foydalanganlik uchun soliqlarini mustaqil ravishda hisoblashi mumkin, shuningdek, soliqlar va sug'urta badallari, fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga majburiy badallar. Elektron kalkulyator mavjud soliq imtiyozlari to'g'risidagi ma'lumotlarni olishda va to'g'ri qo'llashda yordam beradi. O'z soliqlaringizni elektron kalkulyator yordamida hisoblab ko'ring.
	Ko'p uchraydigan savollar Mazkur xizmat orqali jismoniy va yuridik shaxslar soliq solish masalalariga oid eng ko'p uchraydigan savollar va ularga berilgan javoblar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
	Soliq nizolarini ko'rib chiqish Mazkur xizmat orqali soliq solish qonunchiligini amalda qo'llash jarayonida soliq to'lovchilar va davlat soliq xizmati organlari o'rtasida yuzaga kelgan o'ta murakkab va munozarali masalalar hamda ushbu nizoning yechimi yuzasidan Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Ekspert kengashi qarorlari taqdim etiladi.

	Soliq organlarining rasmiy tushuntirishlari Ushbu xizmat orqali soliq to'lovchilarning soliq solish masalalariga oid murojaatlari va ularga davlat soliq xizmati xodimlari tomonidan beriladigan rasmiy javoblari taqdim etiladi.
	Kontragent haqidagi ma'lumot Yuridik shaxslar uchun. Mazkur xizmat soliq to'lovchilarga o'z biznes– hamkor(lar)i haqida soliq organlarida mavjud ma'lumotlardan o'zaro kelishuvga muvofiq foydalanish uchun imkoniyat yaratish hamda tadbirkorlik faoliyatini yuritishda biznes-hamkorlar o'rtasida o'zaro ishonchni oshirish maqsadida ishlab chiqilgan.
	Jismoniy shaxslar soliqlari bo'yicha maslahatchi Jismoniy shaxslar uchun. Mazkur xizmat orqali jismoniy shaxslar yer va mol-mulk solig'i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqlar to'lash muddatlari, soliq stavkalari, soliq imtiyozlari to'g'risidagi ma'lumotlar taqdim etiladi.
	So'rovnomalar Mazkur xizmat soliq ma'murchiligiga oid turli mavzularda soliq to'lovchilar o'rtasida ma'lum muddat davomida so'rovnomalar o'tkazish bilan ularning fikr-mulohazalarini aniqlashga qaratilgan.
	Soliq qarzi mavjud emasligi to'g'risida elektron ariza orqali ma'lumotnomalar berish Jismoniy va yuridik shaxslarga soliq organlariga tashrif buyurmagan holda soliq qarzlari yo'qligi to'g'risida elektron ma'lumotnomalarni avtomatik ravishda shakllantirish va chop etish imkoniyatini taqdim etish.
	Imtiyozlar ma'lumotnomasi Soliq to'lovchi yuridik shaxslarning soliq imtiyozlari to'g'risida axborot taqdim etish. Mazkur xizmat Davlat soliq qo'mitasining www.soliq.uz rasmiy saytida soliq to'lovchilarga soliq imtiyozlari to'g'risidagi axborotlarni taqdim etishga qaratilgan.

	Bank rekvizitlarini solishtirish Mazkur xizmat bank tashkilotlarining jismoniy shaxslardan soliqlar va to'lovlarni qabul qilish jarayonida to'lovchining barcha rekvizitlari to'ldiriladigan maxsus to'lov blankasini avtomatik ravishda shakllanishini ta'minlashga qaratilgan.
	Yakka tartibdagi tadbirkorlarning elektron hisobotlari Mazkur xizmat yakka tartibdagi tadbirkorlardan hisobotlarni elektron shaklda qabul qilish va qayta ishlash uchun qaratilgan.

Mavzuga doir test savollari

1. Soliq va to'lovlarni o'z vaqtida to'lamaganlik uchun hisoblanadigan penya miqdorini ko'rsating.
 - A. 0,05 foiz.
 - B. 0,033 foiz*.
 - C. 0,15 foiz.
 - D. 0,10 foiz.
2. Mahalliy hokimiyatlar tomonidan quyidagi soliqlarning qaysi biri bo'yicha qo'shimcha imtiyoz berilishi mumkin:
 - A. Yer solig'i*.
 - B. Qo'shilgan qiymat solig'i.
 - C. Aksiz solig'i.
 - D. Foyda solig'i.
3. 2013-yilda qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi necha foiz?
 - A. 20 foiz*.
 - B. 24 foiz.
 - C. 28 foiz.
 - D. 18 foiz.
4. Daromad yoki foyda ortishi bilan soliq stavkasi ham ortib borishi ko'zda tutilgan bo'lsa, u holda ...
 - A. Progressiv soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi*.
 - B. Proporsional soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi.
 - C. Regressiv soliq stavkasi qo'llanilgan bo'ladi.
 - D. To'g'ri javob yo'q.

5. Soliq munosabatlarini tartibga solishning asosiy qonun hujjati –

- A. Soliq kodeksi*.
- B. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
- C. O‘zbekiston Respublikasining «Soliq idoralari faoliyati to‘g‘-risida»gi Qonun.
- D. Fuqarolik kodeksi.

6. 2013-yilda foyda solig‘i stavkasi necha foizni tashkil etadi?

- A. 9 foiz*.
- B. 12 foiz.
- C. 15 foiz.
- D. 18 foiz.

7. Soliq kodeksi necha bo‘limdan iborat?

- A. 21 bo‘limdan*.
- B. 11 bo‘limdan.
- C. 12 bo‘limdan.
- D. 4 bo‘limdan.

8. Soliq kodeksi necha bobdan iborat?

- A. 64 bobdan*.
- B. 41 bobdan.
- C. 22 bobdan.
- D. 38 bobdan.

9. Soliq kodeksi necha moddadan iborat?

- A. 392 moddadan*.
- B. 142 moddadan.
- C. 184 moddadan.
- D. 135 moddadan.

10. Soliq to‘lovlari va soliq organlari o‘rtasidagi nizolarni kim ko‘rib chiqadi?

- A. Xo‘jalik sudi*.
- B. Vazirlar Mahkamasi.
- C. Davlat soliq qo‘mitasi va Moliya vazirligi.
- D. Moliya vazirligi.

11. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining Internetdagi rasmiy web-saytini ko‘rsating.

- A. www.soliq.uz*
- B. www.dsquz.
- C. www.tax.uz.
- D. www.nalog.uz.

12. Bilvosita soliqlarga qaysi bir soliq turi kiradi?

- A. Aksiz solig‘i*.
- B. Yer solig‘i.
- C. Foyda solig‘i.
- D. Daromad solig‘i.

13. Umumdavlat soliqlariga qaysi bir soliq turi kiradi?

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘i*.
- B. Yer solig‘i.
- C. Mol-mulk solig‘i.
- D. Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq.

14. Mahalliy soliqlarga qaysi bir soliq turi kiradi?

- A. Mol-mulk solig‘i*.
- B. Aholining daromad solig‘i.
- C. Aksizlar.
- D. Qo‘shilgan qiymat solig‘i.

15. Soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning turlari Soliq kodeksining qaysi moddasida belgilangan?

- A. 23-moddasida*.
- B. 31-moddasida.
- C. 26-moddasida.
- D. 27-moddasida.

16. Dividendlar va foizlardan necha foiz stavkada soliq undiriladi?

- A. 10 %*.
- B. Uch yilgacha tortilmaydi.
- C. Uch yildan keyin tortiladi.
- D. 15 %.

17. Quyidagilardan qaysilar mahalliy soliq hisoblanmaydi?

- A. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i*.
- B. Yer solig'i.
- C. Mol-mulk solig'i.
- D. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i.

18. O'zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to'g'risida»gi Qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 1997-yil 29-avgust*
- B. 1997-yil 27-avgust
- C. 1997-yil 28-avgust
- D. 1991-yil 12-avgust

19. Korxonaning soliqsiz to'lovlariga quyidagilarning qaysi biri kiradi?

- A. Davlat ro'yxatidan o'tganlik uchun to'lanadigan yig'im*.
- B. Foyda solig'i.
- C. Yer solig'i.
- D. Qo'shilgan qiymat solig'i.

20. Quyidagi soliq turining qaysi biri progressiv soliq turi bo'lib hisoblanadi?

- A. Ish haqidan olinadigan soliq*.
- B. Foyda solig'i.
- C. Yagona soliq to'lovi.
- D. Yagona yer solig'i.

21. Rezident deb nimaga aytiladi?

- A. O'zbekistonda 183 kungacha yashagan fuqarolarga.
- B. O'zbekistonda 176 kundan ko'p yashagan fuqarolarga.
- C. O'zbekistonda 183 kundan ko'p yashagan fuqarolarga*.
- D. O'zbekistonda 176 kungacha yashagan fuqarolarga.

22. Soliq solish subyekti deganda nimani tushunasiz?

- A. Soliq to'lovchilarni*.
- B. Soliq obyektlarini.
- C. Soliq elementi.
- D. Soliq bazasini.

23. O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi tarkibini quyidagilardan qaysi biri to'g'ri ifodalaydi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi*.
- B. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining hujjatlari.
- C. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, qabul qilinishi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida ko'zda tutilgan huquqiy-me'yoriy hujjatlar.
- D. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlari.

24. O'zbekiston Respublika Davlat soliq qo'mitasi qachon tashkil qilingan?

- A. 1994 yil*.
- B. 1998-yil.
- C. 1997-yil.
- D. 1991 yil.

25. Yuridik shaxsni tashkil qilish va ro'yhatga qo'yishda soliq to'lovchining asosiy majburiyati bu:

- A. Belgilangan tartibda va muddatlarda soliq organlarida ro'yhatga turish va yuridik manzilgohi o'zgarganda va qayta ro'yhatdan o'tganda ularga bu haqida 10 kun muddatda xabar berish*.
- B. Belgilangan soliq va yig'implarni o'z vaqtida va to'liq miqdorda to'lab turish.
- C. Buxgalteriya hisobi va hisob hujjatlarini qonunchilikka muvofiq yuritish.
- D. Soliq organlariga qonunchilikda belgilangan tartibda moliyaviy hisobotlarni, soliqlar bo'yicha hisob-kitoblarni va daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalarni taqdim etib turish.

26. Soliqlar va yig'implar budjetga qaysi tartibda to'lanadi?

- A. Avval asosiy qarz summasi, keyin hisoblangan ustama jarima (penya) va undan keyin qo'llangan sanksiyalar*.
- B. Avval ustama jarima (penya), keyin asosiy qarz summasi va so'ngra jarima sanksiyalari.

- C. Avval jarimalar, keyin ustama jarima (penya) va so'ngra asosiy qarz summasi.
- D. Avval asosiy qarzdorlik, keyin jarimalar va so'ngra ustama jarima (penya).

27. Soliq to'lovchining javobgarlikka tortilishi:

- A. Uni soliq va majburiy to'lovlar to'lashdan ozod qilmaydi*.
- B. Uni soliq va majburiy to'lovlar to'lashdan ozod qiladi.
- C. Uni soliq va majburiy to'lovlar to'lashdan qisman ozod qiladi.
- D. Uni soliq va majburiy to'lovlar to'lashdan vaqtincha ozod qiladi.

28. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning stavkalari o'zgartirilishini nazarda tutuvchi soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari qachondan e'lon qilinishi kerak?

- A. Hisobot davri boshlanishidan kamida bir oy oldin*.
- B. Hisobot davri boshlanishidan kamida ikki oy oldin.
- C. Hisobot davri boshlanishidan kamida uch oy oldin.
- D. Hisobot davri boshlanishidan kamida 10 kun oldin.

29. Yangi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar belgilanishini, imtiyozlar to'liq yoki qisman bekor qilinishini, soliq solinadigan baza oshirilishini nazarda tutuvchi soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari ular rasmiy ravishda e'lon qilingan paytdan e'tiboran qachondan amalga kiritiladi?

- A. Kamida uch oy o'tgach, amalga kiritiladi*.
- B. Hisobot davri boshlanishidan kamida bir oy oldin.
- C. Kamida ikki oy o'tgach, amalga kiritiladi.
- D. Hisobot davri boshlanishidan kamida 10 kun oldin.

30. Quyidagi javoblardan qaysi biri soliq mohiyatini to'g'riroq ochib beradi?

- A. Soliqlar deganda muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg'araz xususiyatga ega bo'lgan, budjetga yo'naltiriladigan majburiy pul to'lovlari tushuniladi*.
- B. Soliq – bu tovar ishlab chiqaruvchilar va davlat o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlardir.

- C. Soliq – bu transport xarajatlari va o‘z sarflarini qoplash uchun budjetga yig‘iladigan to‘lovlar turidir.
- D. Soliq – bu yuridik va jismoniy shaxslar to‘lovlari hisobiga davlat tashkil qiladigan qat’iy belgilangan jamg‘armadir.

31. Soliq to‘lovchining haqligi prezumpsiyasi prinsipi yangi Soliq kodeksining qaysi moddasida o‘z aksini topgan?

- A. 11-modda*.
- B. 15-modda.
- C. 14-modda.
- D. 18-modda.

32. O‘zbekiston Respublikasining soliq xizmati to‘g‘risidagi qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 1997-yil 29-avgust*.
- B. 1997-yil 27-avgust.
- C. 1997-yil 28-avgust.
- D. 1997-yil 29-may.

33. Qaysi me‘yoriy-huquqiy hujjat yuqori huquqiy kuchga ega?

- A. Konstitutsiya*.
- B. Prezident Farmoni.
- C. Qonunlar.
- D. Vazirlar Mahkamasining qarorlari.

34. Ikkita bir xil kuchga ega bo‘lgan me‘yoriy-huquqiy hujjat bir-biriga zid bulsa qaysi biri qonuniy hisoblanadi?

- A. Keyinroq qabul qilingan hujjat*.
- B. Oldinroq qabul qilingan hujjat.
- C. Qonunchilikda bu holat ko‘zda tutilmagan.
- D. Istisno tariqasida qabul qilinadi.

35. Yangi tahrirdagi Soliq kodeksi qachondan amalga kiritilgan?

- A. 2008-yil 1-yanvardan*.
- B. 2007-yil 24-apreldan.
- C. 2007-yil 1-yanvardan.
- D. 2009-yil 24-apreldan

36. Yuridik shaxsning joylashgan joyi deganda -

- A. Davlat ro'yxatidan o'tgan joyi tushuniladi*
- B. Doimiy faoliyat joyi tushuniladi
- C. Mulki joylashgan joy tushuniladi
- D. Soliq organi tomonidan belgilangan joy tushuniladi

37. Moliya yili – bu:

- A. Kalendar yili*.
- B. Korxonaning faoliyat ko'rsatgan vaqti.
- C. Korxonaning ro'yhatdan o'tib, tugatilgan vaqtigacha bo'lgan davr.
- D. To'g'ri javob yo'q

38. Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning turlari Yangi tahrirdagi Soliq kodeksining qaysi moddasida belgilangan?

- A. 23-moddasida*.
- B. 31-moddasida.
- C. 26-moddasida.
- D. 27-moddasida.

39. Soliq stavkalari kim tomonidan belgilanadi?

- A. Prezident Qaroriga asosan*.
- B. Qonun chiqaruvchi palata tomonidan.
- C. Vazirlar Mahkamasi tomonidan.
- D. Soliq qo'mitasi tomonidan.

40. Muayyan hududda amalda bo'ladigan mahalliy soliqlar va yig'imlar stavkalari kim tomonidan tasdiqlanadi?

- A. Viloyat hokimligi tomonidan*.
- B. Shahar (tuman) hokimligi tomonidan.
- C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan.
- D. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan.

Nazorat savollari

1. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fanini o'qitish nima uchun kerak?
2. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fani nimani o'rgatadi uning qanday funksiyalari mavjud?
3. «Yuridik shaxslarni soliqqa tortish» fanining maqsadi va uning mutaxassis kadrlar tayyorlashdagi roli?
4. Soliq xizmati xodimlarini tayyorlashda fanning tutgan o'rnini nimada?
5. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish fanini o'qitishda soliq xizmati organlari axborot tizimi tarkibidagi asosiy dasturiy mahsullarni qo'llash tartibini o'rganishning ahamiyati nimalardan iborat?
6. Soliqqa tortish obyektiga qarab soliqlar qanday guruhlanadi?
7. Oborotdan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlar kiradi?
8. Daromaddan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlar kiradi?
9. Mol-mulk va yer maydonlaridan olinadigan soliqlarga qaysi soliqlarni kiritish mumkin?
10. Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga qarab qanday guruhlanadi?
11. To'g'ri soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi va u nima uchun bevosita soliq deb ataladi?
12. Bilvosita soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi?
13. Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farqi nimadan iborat?
14. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning o'ziga xos xususiyatlari nima?
15. Soliq to'lovchilar qanday huquqlarga ega?
16. Soliq to'lovchilar qanday majburiyatlarga ega?

2-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN FOYDA SOLIG'I

Tayanch so'z va iboralar: *yuridik shaxs, foyda solig'i, rezident va norezident, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar, boshqa daromadlar, yalpi foyda, sotishdan olingan sof tushum, sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi, asosiy faoliyatdan olingan foyda, foyda yoki zarar, soliq to'languncha olingan foyda, jami daromaddan chegirmalar, chegirib tashlanadigan xarajatlar, moddiy xarajatlar, mehnatga haq to'lash xarajatlari, amortizatsiya xarajatlari, boshqa xarajatlar, kelgusida chegiriladigan xarajatlar, chegirilmaydigan xarajatlar, moliyaviy hisobot, imtiyozlar, joriy to'lovlar, soliq hisoboti.*

2.1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining joriy qilinishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

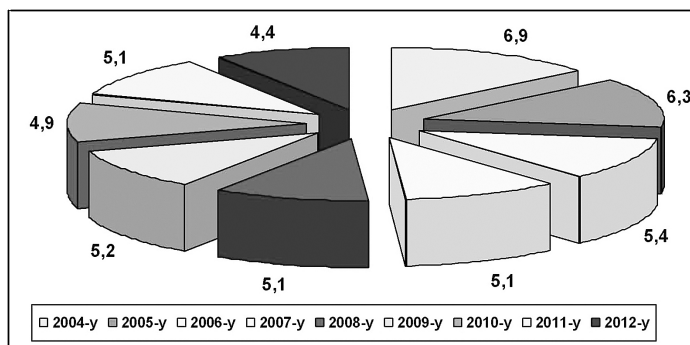
O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari 1991-yilga qadar asosan davlat korxonalari foydasidan ajratiladigan ajratmalar hisobidan shakllanar edi. Ushbu foydadan ajratma davlat tomonidan belgilangan majburiy to'lov bo'lib, u korxonalar balans foydasining 90 foizgacha bo'lgan qismini budjetga ketar edi. Qolgan mablag'lar esa korxona tomonidan emas, balki yuqori tashkilot topshirig'iga ko'ra tegishli fondlarga taqsimlanar edi.

Respublikamiz ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor munosabatlariga o'tishi tufayli mamlakatimiz xo'jalik turmushida chuqur ijobiy o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Natijada mulkchilikning turli shakllari rivojlanishi, korxonalar imkoniyatining oshishi, bozor infrastrukturasini rivojlanishi bilan majburiy ajratmalarning

avvalgi tizimi korxonalarining xo‘jalik yuritish samaradorligini ta’minlay olmay qoldi hamda ular bevosita va bilvosita investitsiya dasturlariga to‘sqinlik qila boshladi. Chunki foydadan ajratma o‘zining iqtisodiy mohiyatiga ko‘ra faqat davlat korxonalari foydasidan ajratilishi lozim edi.

Bozor munosabatlari rivojlanishi bilan iqtisodiyotni soliqlar yordamida tartibga solish, xususan, foydadan ajratmalar o‘rniga daromad solig‘ini joriy etish zarurati paydo bo‘ldi va 1992-yildan boshlab barcha turdagi xo‘jalik yurituvchi subyektlar «Daromad» solig‘ini to‘lashga o‘tdilar.

O‘zbekiston Respublikasi rubl mintaqasida qolib turgan vaqtda daromad solig‘ini olishga o‘tish pul qadrsizlanishi tufayli ish haqi o‘rishini cheklash uchun davlat tomonidan majburiy chora bo‘ldi. Shunday sharoitda ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy ahvoli yomonlasha boshladi. Natijada mahsulotga talab pasayib, sotishdan olingan tushum hajmi kamaygani holda, ular o‘z ishlab chiqarishlari yo‘nalishini o‘zgartirishga, foyda olmasalar ham juda katta miqdorda ishchilarga ish haqi to‘lashga majbur bo‘ldilar. Shunday holatda amaliyotda korxonalar hisobot davrida faoliyatlarini foyda bilan yakunlamasada daromad solig‘ini ish haqi fondidan belgilangan stavkada to‘lashga majbur edilar.

2-rasm. 2001-2012-yillarda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ining davlat budjeti daromadlaridagi salmog‘i⁸

⁸ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzildi.

1995-yil yanvar oyidan boshlab soliqlarning rag‘batlantiruvchi rolini kuchaytirish maqsadida mamlakatimizda korxonalarining foydasidan olinadigan soliq joriy etildi. 2009-yil 1-yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksining 23-moddasiga ko‘ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, u davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi.

2-rasm ma‘lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ining ulushi 2005-yilda 63 foizni tashkil etgani holda, 2006-yilda 6,4 foizni, 2011-yilda esa 5,1 foizni tashkil etadi, ya‘ni tahlil etilgan 7 yil davomida bu ko‘rsatkich 1,2 foizga kamaygan. Bu holat yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i stavkalarini yildan yilga pasayib borayotganligi bilan izohlanadi. Daromadning ko‘p qismi korxonalar ixtiyorida qolishi ularning investitsion faolligini oshiradi, yangi ishchi o‘rinlar ochish, raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish hamda ish va xizmatlar ko‘rsatish uchun yanada keng moliyaviy imkoniyat yaratadi.

2.2. Soliq to‘lovchilar tarkibi, soliq obykti va soliq bazasi

Foyda solig‘i to‘lovchilari – Soliq kodeksiga ko‘ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i to‘lovchilari bo‘lib, moliya yilida soliqqa tortiladigan foydaga ega bo‘lgan yuridik shaxslar hisoblanadi.

Soliqqa tortishning alohida tartibiga o‘tgan korxonalar, jumladan yagona soliq to‘loviga o‘tgan mikrofirmalar va kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari, yagona yer solig‘i to‘lovchi qishloq xo‘jalik tovarlari ishlab chiqaruvchilari bu soliqning to‘lovchilari hisoblanmaydi. Ular o‘zlari uchun ixchamlashtirilgan soliqni to‘laydilar. Bulardan tashqari tadbirkorlik faoliyatining faqat alohida turlariga qat‘iy stavkada soliq to‘lovchilari ham bu soliqning to‘lovchilari hisoblanmaydi.

Yuridik shaxslar foyda solig'i bo'yicha budjet bilan hisob-kitoblarni mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ayrim iqtisodiyot tarmoq korxonalari budjet bilan hisob-kitoblarni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan markazlashtirilgan tartibda amalga oshirishlari mumkin (misol uchun energetika, neftgaz xolding kabi tarmoq korxonalarida).

Soliqqa tortish maqsadida foydaga soliq to'lovchilarni rezidentlar va norezidentlarga ajratiladi.

O'zbekistonda ta'sis etilgan yoki ro'yxatdan o'tgan hamda bosh korxonasi O'zbekistonda joylashib, O'zbekiston Respublikasidan tashqarida ro'yxatdan o'tgan yuridik shaxslar O'zbekiston Respublikasining rezidenti hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi rezidenti bo'lgan yuridik shaxslar O'zbekistonda va undan tashqaridagi faoliyatdan olgan daromadlaridan foyda solig'iga tortiladilar.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari esa, faqat O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatishdan olgan daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladilar.

Rezidentlar doimiy faoliyat ko'rsatuvchilar bo'lsa, norezidentlar faoliyati Respublikada vaqtinchalik xarakterga ega bo'ladi.

Yuridik shaxslar foyda solig'i to'lovchilari bo'lishi uchun quyidagi shartlarga javob berishi kerak:

- ruxsat etilgan faoliyatdan foyda olishi (qonunchilik bilan taqiqlangan faoliyatdan tashqari);
- o'zining mol-mulkiga ega bo'lishi;
- mustaqil tugallangan buxgalteriya balansiga ega bo'lishi;
- bankda hisob raqamiga ega bo'lishi;
- identifikatsion raqamga ega bo'lishi.
- mahalliy hokimiyat organlaridan ro'yxatdan o'tgan bo'lishi.

Umumiy tartib bo'yicha yuridik shaxslar qayd etilgan shartlarga javob bersagina foyda solig'i to'lovchilar bo'lib hisoblanadilar.

Soliq obyekti – O'zbekiston Respublikasi rezidentlarining va norezidentlarining foydasi hamda rezident va norezidentlarning

chegirmalar qilinmagan holda to'lov manbayidan soliq solinadigan daromadlar yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining obyekti bo'lib hisoblanadi.

Soliq solinadigan baza – jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida, boshqa qonunlarda va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida nazarda tutilgan imtiyozlar hamda soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi summolari inobatga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

2.3. Jami daromadlar tarkibi, jami daromaddan chegirmalar

Soliq solinadigan baza jami daromad bilan chegirib tashlanadigan xarajatlar o'rtasidagi farq sifatida soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi hisobga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

Yuridik shaxslarning foyda solig'i bo'yicha soliqni to'liq, to'g'ri aniqlash (hisoblash) uchun ularning jami daromadlari tarkibiga nimalar kirishini mukammal o'rganish zarur bo'ladi.

Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga ular tomonidan olinishi lozim bo'lgan (olingan) ortilgan tovar, bajarilgan ish, ko'rsatilgan xizmat haqlari kabi pul va bepul (pulsiz) qaytarmaslik sharti bilan olingan mablag'lar kiradi. Demak, olingan kreditlar jami daromadga kirmaydi.

Yuridik shaxslarning **jami daromadlari tarkibiga** quyidagilar kiradi:

- *tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;*

- *boshqa daromadlar.*

Tovarlar (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan, shu jumladan, yordamchi xizmatlar tomonidan realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chegirib tashlangan holda

olingan tushum tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromaddir.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan tushum yuklab jo'natilgan tovarlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) qiymatidan kelib chiqqan holda tovarlarni jo'natish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish hollarini tasdiqlovchi hujjatlar asosida belgilanadi.

Vositachilik faoliyatidan daromadlar oladigan yuridik shaxslar uchun tushum deyilganda ko'rsatilgan xizmatlar uchun olinishi lozim bo'lgan haq summasi tushuniladi.

Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar (xizmatlar) bo'yicha, shuningdek, obyektlarni foydalanishga tayyor qilib qurish chog'ida shartnomaviy baholardan kelib chiqib haq to'lash uchun hisob-kitob hujjatlari taqdim etilgan, buyurtmachilar tomonidan bajarilgan (ko'rsatilgan) va tasdiqlangan ishlarning (xizmatlarning) qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati daromadga qo'shiladi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan bahosidan past baholarda (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) realizatsiya qilinganda, shuningdek, tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul topshirilganda soliq solish maqsadlari uchun tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxi yoki tovarlar olingan baho asosida (tovarni olish bilan bog'liq xarajatlarni hisobga olgan holda) aniqlanadi.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi. Jumladan:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;
- mol-mulkni operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;

- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek, ishlar va xizmatlar;

- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;

- hisobot yilida aniqlangan oʻlgan yillardagi daromadlar;

- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar (bunga da'vo muddati oʻtgan hisobdan chiqarilgan majburiyatlardan hamda sudning yoki vakolatli davlat organining qaroriga binoan hisobdan chiqarilgan majburiyatlar kiradi);

- talablardan oʻzganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo'yicha olingan daromadlar;

- jami daromaddan ilgari chegirib tashlangan xarajatlar yoki zararlarining o'rnini qoplash tarzida olingan daromadlar;

- xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklardan olinadigan daromadlar;

- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarima va penyalari;

- valuta hisobvaraqlari bo'yicha kursdagi ijobiy farq;

- dividendlar va foizlar;

- royalti;

- tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab ko'chmas mulkni, shu jumladan, uy-joylarni ijaraga topshirishdan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish shartnomada belgilangan ijara haqi miqdoridan kelib chiqqan holda, biroq yuridik shaxslarga – davlatning ko'chmas mulkidan foydalanganlik uchun ijara haqining eng kam stavkalaridan kam bo'lmagan holda belgilandi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagilar yuridik shaxs daromadi sifatida qaralmaydi:

- ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar;
- sotilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);
- budjetdan berilgan subsidiyalar;
- agar mablag'larni (mol-mulk yoki mulkiy huquqlarni) boshqa shaxsga o'tkazish, ishlarni bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida yuz berayotgan bo'lsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;
- olingan grantlar;
- sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta to'voni (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;
- investor va davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk;
- va boshqa qonunchilikda nazarda tutilgan daromadlar.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan «Mahsulot (ishlar, xizmatlar) ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to'g'risida»gi nizom bilan aniqlanadi va quyidagi ketma-ketlikda ko'rsatkichlar bilan ifodalanaadi:

1) mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda.

$$\mathbf{YaF=SST-IT,}$$

bu yerda:

YaF – yalpi foyda,

SST – sotishdan olingan sof tushum,

IT – sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi;

2) asosiy faoliyatdan olingan foyda.

$$\text{AFF}-\text{YaF}-\text{DX}+\text{BD}-\text{BZ},$$

bu yerda: **AFF** – asosiy faoliyatdan olingan foyda,

DX – davr xarajatlari,

BD – asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar,

BZ – asosiy faoliyatdan ko‘rilgan boshqa zararlar.

3) umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda (yoki zarar).

$$\text{UF}=\text{AFF}+\text{MD}-\text{MX},$$

bunda: **UF** – umumxo‘jalik faoliyatidan olingan foyda;

MD – moliyaviy faoliyatdan daromadlar;

MX – moliyaviy faoliyat xarajatlari;

4) soliq to‘laguncha olingan foyda.

$$\text{STF}=\text{UF}+\text{FP}-\text{FZ},$$

bunda: **STF** – soliq to‘laguncha olingan foyda;

FP – favqulodda vaziyatdan olingan foyda;

FZ – favqulodda vaziyatdan ko‘rilgan zarar.

Yilning sof foydasi, korxona foyda solig‘ini va undan keyin obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lagandan so‘ng korxonaning o‘zida qoladi.

Jami daromaddan chegirmalar – soliq to‘lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi. Xarajatlar haqiqatda qaysi soliq davrida amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘sha davrda chegiriladi. Soliq kodeksiga ko‘ra (141-modda) xarajatlar chegiriladigan va chegirib tashlanmaydigan xarajatlarga bo‘linadi.

2.4. Xarajatlar tarkibi va ularning guruhlanishi

Soliq to‘lovchining xarajatlari soliq solinadigan foydani aniqlash paytida chegirib tashlanadi, chegirib tashlanmaydigan xarajatlardan bundan mustasno.

Chegirib tashlanadigan xarajatlar quyidagilardir:

1) moddiy xarajatlar (142-modda);

2) mehnatga haq to‘lash xarajatlari (143-modda);

- 3) amortizatsiya xarajatlari (144-modda);
- 4) boshqa xarajatlar (145-modda);
- 5) kelgusida soliq solinadigan foydadan chegirib tashlanadigan hisobot davridagi xarajatlar (146-modda).

Quyidagilarga soliq to'lovchining xarajati sifatida qaral-maydi: 1) vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlarini ko'rsatish uchun boshqa shartnoma bo'yicha majburiyatlar bajarilishi munosabati bilan, shuningdek, komitent yoki boshqa topshiriq beruvchi uchun vositachi va (yoki) boshqa ishonchli vakil tomonidan qilingan xarajatlarga haq to'lash hisobiga vositachi va (yoki) boshqa ishonchli vakil tomonidan topshirilgan mol-mulk tarzidagi to'lovlar, agar bunday xarajatlar tuzilgan shartnomalar-ning shartlariga muvofiq vositachi yoki boshqa ishonchli vakilning yoxud boshqa topshiriq beruvchining xarajatlari tarkibiga kiriti-lishi lozim bo'lmasa;

2) soliq to'lovchi emitent tomonidan topshirilgan, aksiyador-lar o'rtasida aksiyadorlar umumiy yig'ilishi qaroriga binoan o'zla-riga tegishli aksiyalar miqdoriga mutanosib ravishda taqsimlana-digan aksiyalarning qiymati yoxud emitentning ustav fondi (ustav kapitali) ko'paytirilgan taqdirda aksiyalarni aksiyadorlar o'rtasida taqsimlashda dastlabki aksiyalar o'rniga berilgan yangi aksiyalar-ning nominal qiymati bilan aksiyadorning dastlabki aksiyalarining nominal qiymati o'rtasidagi farq;

3) boshqa yuridik shaxslarning ustav fondiga (ustav kapita-liga) yoki oddiy shirkatga hissa sifatida berilgan mol-mulk, mul-kiy huquqlar qiymati.

Moddiy xarajatlar

Moddiy xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) xomashyo, materiallar, butlovchi buyumlar va yarimtayyor mahsulotlar;

2) ishlab chiqarilgan va (yoki) realizatsiya qilinadigan tovar-larni o'rash va boshqacha tayyorlash uchun, shu jumladan, sotuv

oldidan tayyorlash uchun, boshqa ishlab chiqarish va xo‘jalik ehtiyojlari uchun materiallar, uskunalar hamda boshqa mol-mulkni ta‘mirlash uchun materiallar va ehtiyot qismlar;

3) inventar, xo‘jalik anjomlari, amortizatsiya qilinadigan mol-mulk bo‘lmagan boshqa mol-mulk;

4) soliq to‘lovchining texnologik, transport, boshqa ishlab chiqarish va xo‘jalik ehtiyojlari uchun sarflanadigan barcha turdagi yoqilg‘i, energiya, shu jumladan, soliq to‘lovchining o‘zi tomonidan ishlab chiqarish hamda xo‘jalik ehtiyojlari uchun barcha turdagi energiyani hosil qilish, binolarni isitish, shuningdek, energiyani bir shakldan o‘zga shaklga o‘tkazish va uzatish xarajatlari;

5) yerlarni rekultivatsiya qilish va tabiatni muhofaza qilishning boshqa tadbirlari uchun xarajatlar;

6) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tasdiqlangan normalar doirasida suv xo‘jaligi tizimlaridan soliq to‘lovchilar tomonidan iste‘mol qilinadigan suv uchun to‘lov;

7) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vakolatli organ yoki soliq to‘lovchi tomonidan tasdiqlangan normalar doirasida ishlab chiqarish va (yoki) tashish chog‘idagi texnologik yo‘qotishlar;

8) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vakolatli organ yoki soliq to‘lovchi tomonidan tasdiqlangan tabiiy kamayish normalari doirasida tovar-moddiy zaxiralarni saqlash hamda tashish chog‘idagi yo‘qotishlar va buzilishlar.

Mehnatga haq to‘lash xarajatlari

Mehnatga haq to‘lash xarajatlariga quyidagilar kiradi:

1) haqiqatda bajarilgan ish uchun mehnatga haq to‘lashning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlar, tarif stavkalari va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda hisoblangan ish haqi;

2) ilmiy daraja va faxriy unvon uchun ustamalar;

3) predmeti ishlarni bajarish va xizmatlar ko‘rsatish bo‘lgan fuqarolik huquqiy tusda tuzilgan shartnomalarga muvofiq jismo-

niy shaxslarga to'lanadigan to'lovlar, bundan yakka tartibdagi tadbirkorlar bilan tuzilgan shartnomalar mustasno;

4) yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi yoki boshqa shunga o'xshash organi) a'zolariga yuridik shaxsning o'zi tomonidan amalga oshiriladigan to'lovlar;

5) rag'batlantirish xususiyatiga ega to'lovlar:

a) yillik ish yakunlari bo'yicha mukofot;

b) yuridik shaxsning mukofotlash to'g'risidagi lokal hujjatlarida nazarda tutilgan to'lovlar;

d) kasb mahorati, murabbiylik uchun tarif stavkalariga va mansab maoshlariga ustamalar;

e) ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to'lovlar;

f) ratsionalizatorlik takliflari uchun to'lovlar;

g) mehnat natijalari bilan bog'liq bo'lmagan bir yo'la beriladigan mukofotlar;

h) ta'tilga qo'shimcha haqlar;

6) kompensatsiya to'lovlari (kompensatsiya):

7) ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash:

8) nogironlarga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan qo'shimcha to'lovlar.

Amortizatsiya xarajatlari

Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq soliq to'lovchi tomonidan hisobga olinadigan asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar amortizatsiya qilinadigan mol-mulk deb e'tirof etiladi.

Quyidagilar amortizatsiya qilinmaydi;

1) yer uchastkalari va tabiatdan foydalanishga doir boshqa obyektlar (suv, yerosti boyliklari va boshqa tabiiy resurslar);

2) mahsuldor chorva mollari;

3) kutubxona fondi;

4) muzey qimmatliklari (muzey ashyolari);

5) qonun hujjatlarida belgilangan tartibda konservatsiyalashga o'tkazilgan asosiy vositalar;

6) arxitektura yodgorliklari;

7) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari, yo'laklar, sayilgohlar, xiyobonlar, mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarrufida bo'lgan obodonlashtirish inshootlari;

8) qiymati ilgari to'liq chegirilgan mol-mulk;

9) asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar tarkibiga o'tkazilmagan kapital qo'yilmalar.

Soliq solish maqsadida amortizatsiya qilinishi kerak bo'lgan mol-mulk amortizatsiyaning quyidagi eng yuqori normalari bilan guruhlariga taqsimlanadi.

7-jadval

Yuridik shaxslar mol-mulkini amortizatsiyasining eng yuqori normalari

Guruhlar tartib raqami	Kichik guruhlar tartib raqami	Asosiy vositalarning nomi	Amortizatsiya- ning yillik eng yuqori normasi, foizlarda
I		Binolar, imoratlar va inshootlar	5
	1	Binolar, imoratlar	
	2	Neft va gaz quduqlari	
	3	Neft-gaz omborlari	
	4	Kema qatnaydigan kanallar, suv kanallari	
	5	Ko'priklar	
	6	Dambalar, to'g'onlar	
	7	Daryo va dengiz prichal inshootlari	
	8	Korxonalarning temiryo'llari	

7-jadvalning davomi

	9	Qirg'oqni mustahkamlovchi, qirg'oqni himoyalovchi inshootlar	
	10	Rezervuarlar, sisternalar, baklar va boshqa sig'imlar	
	11	Ichki xo'jalik va xo'jaliklararo sug'orish tarmog'i	
	12	Yopiq kollektor-drenaj tarmog'i	
	13	Havo kemalarining uchish-qo'nish yo'llari, yo'laklari, to'xtash joylari	
	14	Bog'larning va hayvonot bog'larining inshootlari	
	15	Sport-sog'lomlashtirish inshootlari	
	16	Issiqxonalar va parniklar	
	17	Boshqa inshootlar	
II		Uzatish qurilmalari	
	1	Elektr uzatish hamda aloqa qurilmalari va liniyalari	8
	9	Ichki gaz quvurlari va quvurlar	
		Vodoprovod, kanalizatsiya va issiqlik tarmoqlari	
	4	Magistral quvurlar	
	5	Boshqalar	
III		Kuch-quvvat beradigan mashinalar va uskunalari	
	1	Issiqlik texnika uskunalari	8
	2	Turbina uskunalari va gaz turbinolari qurilmalari	

7-jadvalning davomi

	3	Elektr dvigatellari va dizel-generatorlar	
	4	Kompleks qurilmalar	
	5	Boshqa kuch-quvvat beradigan mashinalar va uskunalar (harakatlanuvchi transportdan tashqari)	
IV		Faoliyat turlari boʻvicha ish mashinalari va uskunalar (harakatlanuvchi transportdan tashqari)	
	1	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga tegishli mashinalar va uskunalar	15
	3	Qishloq xoʻjaligi traktorlari, mashinalari va uskunolari	
	3	Kommutatsiyalar va maʼlumotlarni uzatish raqamli elektron uskunolari, raqamli tizimlar uzatish uskunolari, raqamli aloqa oʻlchov texnikasi	
	4	Yoʻldosh, uyali aloqa, radiotelefon, peyjing va tranking aloqa uskunolari	
	5	Uzatish tizimlari kommutatsiyalarining oʻxshash uskunolari	
	6	Kino studiyalarning maxsus uskunolari, tibbiy va mikrobiologiya sanoati uskunolari	
	7	Kompressor mashinalari va uskunolari	
	8	Nasoslar	

7-jadvalning davomi

	9	Yuk koʻtarish-transport, yuk ortish-tushirish mashinalari va uskunalari, tuproq, karyer hamda yoʻl-qurilish ishlari uchun mashinalar va uskunalar	
	10	Ustun-qoziq qoqish mashinalari va uskunalari, maydalash-yan-chish, saralash, boyitish uskunalari	
	11	Texnologik jarayonlar uchun barcha turdagi sigʻimlar	
	12	Neft qazib chiqarish va burgʻulash uskunalari	
	13	Boshqa mashinalar va uskunalar	
V		Harakatlanuvchan transport	
	1	Temiryoʻlining harakatdagi tarkibi	8
	2	Dengiz, daryo kemalari, baliqchilik sanoati kemalari	
	3	Havo transporti	
	4	Avtomobil transportining harakatdagi tarkibi, ishlab chiqarish transporti	20
	5	Yengil avtomobillar	
	6	Sanoat traktorlari	
	7	Kommunal transport	10
	8	Maxsus vaxta vagonlari	
	9	Boshqa transport vositalari	20

7-jadvalning davomi

VI		Kompyuter, periferiya qurilmalari, ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari	
	1	Kompyuterlar	20
	2	Periferiya qurilmalari va ma'lumotlarni qayta ishlash uskunalari	
	3	Nusxa ko'chirish-ko'paytirish texnikasi	
	4	Boshqalar	
VII		Boshqa guruhlarga kiritilmagan asosiy vositalar	
	1	Ko'p yillik dov-daraxtlar	10
	2	Boshqalar	15

Soliq solish maqsadlari uchun har bir kichik guruh bo'yicha amortizatsiya ajratmalari amortizatsiya normasini qo'llash orqali, biroq Soliq kodeksida belgilangan eng yuqori normadan oshmagan holda hisoblab chiqiladi.

Soliq solish maqsadlari uchun amortizatsiyani belgilanganidan pastroq va soliq to'lovchining hisob siyosatida mustahkamlab qo'yilgan normalar bo'yicha hisoblashga yo'l qo'yiladi.

Soliq solinadigan foydaning to'liq hisoblanmagan amortizatsiya summasiga soliq solish maqsadlarida ushbu moddada nazarda tutilgan normalarga zid ravishda qayta hisoblash amalga oshirilmaydi.

Foydalanishda bo'lgan asosiy vositalar obyektlarini oladigan soliq to'lovchi ushbu asosiy vositalar obyekti bo'yicha amortizatsiya normasini mazkur asosiy vositalar obyektidan avvalgi mulkdorlar tomonidan foydalanilgan yillar (oylar) soniga kamaytirilgan foydalanish muddatini hisobga olgan holda belgilashga haqli-dir. Agar mazkur asosiy vositadan avvalgi mulkdorlarda amalda

foydalanish muddati ushbu asosiy vositalarning tasniflanishi bilan belgilanadigan foydalanish muddatiga teng yoki undan ortiq bo'lsa, soliq to'lovchi texnika xavfsizligi talablarini va boshqa omillarni hisobga olgan holda bu asosiy vositadan unumli foydalanish muddatini mustaqil ravishda, lekin uch yildan kam bo'lmagan muddatga belgilashga haqlidir. Foydalanishda bo'lgan asosiy vositalardan foydalanish muddatini aniqlash imkoniyati bo'lmagan taqdirda, amortizatsiyani hisoblash yangi asosiy vositalarga bo'lgani singari amalga oshiriladi.

Nomoddiy aktivlar uchun qilingan xarajatlar soliq to'lovchi tomonidan, ularning boshlang'ich qiymati va unumli foydalanilishi muddatidan, lekin soliq to'lovchining faoliyati muddatidan ortiq bo'lmagan muddatdan kelib chiqqan holda, hisoblab chiqilgan normalar bo'yicha har oyda eskirish tariqasida jami daromaddan chegirib tashlanadi.

Nomoddiy aktivlar obyektidan unumli foydalanish muddatini aniqlash O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga yoki chet davlatning qo'llanilishi mumkin bo'lgan qonun hujjatlariga muvofiq, shuningdek, nomoddiy aktivlardan foydalanishning tegishli shartnomalar bilan bog'liq unumli muddatidan kelib chiqqan holda patentning, guvohnomaning amal qilish muddati va (yoki) intellektual mulk obyektlaridan foydalanish muddatlarining boshqa cheklanishlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Unumli foydalanish muddatini aniqlab bo'lmaydigan nomoddiy aktivlar bo'yicha amortizatsiya normalari besh yilga, lekin soliq to'lovchining faoliyat muddatidan ortiq bo'lmagan muddatga mo'ljallab belgilanadi.

Boshqa xarajatlar

Boshqa xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) soliq to'lovchining faoliyatini amalga oshirish uchun o'zga yuridik yoki jismoniy shaxslar bajargan ishlar va xizmatlar qiymati, bularga quyidagilar kiradi:

– mahsulot ishlab chiqarish (tayyorlash) bo'yicha ayrim operatsiyalarni bajarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish, xomashyoga (materiallarga) ishlov berish, belgilangan texnologik jarayonlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish, asosiy vositalarga texnik xizmat ko'rsatish va boshqa shu kabi ishlar;

– o'zga yuridik va jismoniy shaxslarning transport xizmatlari;

– ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etish uchun yoki soliq to'lovchining faoliyati bilan bog'liq boshqa vazifalarni bajarish uchun o'zga yuridik shaxslar tomonidan xodimlarni (texnik personalni) taqdim etishga doir xizmatlar uchun xarajatlari;

2) asosiy vositalar va boshqa mol-mulkni ish holatida saqlash xarajatlari (texnik ko'rik va qarov, o'rtacha, joriy hamda kapital ta'mirlash xarajatlari). Asosiy vositalarni kapital ta'mirlashni amalga oshirish xarajatlarining bir maromda kiritib borilishini ta'minlash uchun soliq to'lovchi asosiy vositalarning kelgusi ta'mirlanishi uchun belgilangan tartibda zaxiralar tashkil etishga haqli;

3) ijara to'lovlari, shuningdek, ijaraga olingan asosiy vositalarni saqlab turish bilan bog'liq xarajatlar;

4) konservatsiyaga qo'yilgan ishlab chiqarish quvvatlari va obyektlarini saqlash xarajatlari (boshqa manbalar hisobiga qoplanadigan xarajatlardan tashqari);

5) vakolatli tashkilotlar tomonidan muayyan huquqlar yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berishni nazarda tutuvchi hujjatlarni berganlik uchun yig'imlar, bojlar va boshqa to'lovlar bo'yicha xarajatlar, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ekspertizadan o'tkazish hamda mahsulotni sertifikatlashtirish bilan bog'liq xarajatlar;

6) mahsulotni sotish bozorlarini o'rganish xarajatlari;

7) inventarni, xo'jalik anjomlarini va maxsus ish kiyimlarini yuvish, tuzatish hamda dezinfeksiya qilish xarajatlari summasi yoki ularga to'langan haq;

8) qat'iy hisobotdagi blankalarni, kvitansiyalar va boshqa hujjatlarni tayyorlash xarajatlari summasi yoki ularni olish uchun to'langan haq;

- 9) tushumni inkassatsiya qilish xarajatlari;
- 10) reklama uchun xarajatlar;
- 11) kafolatli xizmat muddati belgilangan buyumlarni kafolatli ta'mirlash va ularga kafolatli xizmat ko'rsatish xarajatlari;
- 12) telekommunikatsiyalar va pochta xizmatlari uchun to'lanadigan haq;
- 13) xizmat safarlari uchun xarajatlar:
- a) tasdiqlovchi hujjatlar asosida xizmat safarlari joyiga borish va qaytib kelish uchun haqiqatda qilingan xarajatlar, shu jumladan, joyni band qilib qo'yish haqi. Yo'l hujjatlari bo'lmagan taqdirda, xarajatlar temiryo'l transportidagi (yoki agar temiryo'l aloqasi bo'lmasa, shaharlararo avtobusdagi) yo'l haqi qiymati miqdorida, lekin aviachipta qiymatining 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda chegirib tashlanadi;
- b) O'zbekiston Respublikasi doirasida tasdiqlovchi hujjatlar asosida joyni ijaraga olish uchun haqiqatda qilingan xarajatlar, shu jumladan, joyni band qilib qo'yish xarajatlari. Yashaganlikni tasdiqlovchi hujjatlar bo'lmasa, mazkur xarajatlar qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida chegirib tashlanadi. O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqilganda joyni ijaraga olish uchun qilingan xarajatlar qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida chegiriladi;
- d) xizmat safarida bo'lingan vaqt uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida to'lanadigan kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);
- e) qonun hujjatlarida belgilangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan boshqa xarajatlar;
- 14) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan amalga oshiriladigan kompensatsiya to'lovlari;
- 15) soliq to'lovchining faoliyatida talab etiladigan boshqa shaharlik, chet ellik mutaxassislarni ishga taklif qilish bilan bog'liq xarajatlar;
- 16) auditorlik tekshiruvlari bo'yicha xarajatlar;

17) maslahat, axborot xizmatlariga, shuningdek, buxgalteriya hisobini yuritish va tiklash bo'yicha xizmatlarga haq to'lash;

18) bank va depozitariy xizmatlariga haq to'lash;

19) soliq to'lovchining faoliyatida zarur bo'lgan kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash, shuningdek, xodimlarning malakasini oshirish xarajatlari;

20) qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan hamda soliq to'lovchining xarajatlarga kiritiladigan budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'lanadigan soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar;

21) assotsiatsiyalarga, jamg'armalarga va boshqa tashkilotlarga, shu jumladan, xalqaro tashkilotlarga to'lanadigan badallar, agar bunday badallarni to'lash soliq to'lovchi faoliyatining amalga oshirilishi uchun majburiy shart bo'lsa yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentining, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlariga binoan amalga oshirilsa;

22) mehnat sharoitlarini muhofaza qilish va ta'minlash, texnika xavfsizligi, yong'inga qarshi va soqchilik muhofazasini hamda texnikaviy foydalanish qoidalarida nazarda tutilgan boshqa maxsus talablarni ta'minlash xarajatlari;

23) litsenziya bitimlariga ko'ra huquq egasi bilan shartnoma bo'yicha elektron-hisoblash mashinalari va ma'lumotlar bazalari dasturlaridan foydalanish huquqini olish bilan bog'liq xarajatlari. Mazkur xarajatlarga elektron-hisoblash mashinalari va ma'lumotlar bazalari uchun dasturlarni yangilashga doir xarajatlar ham kiradi;

24) intellektual faoliyat natijalariga bo'lgan huquqlardan va xususiy alomatlarni aks ettiruvchi vositalardan (xususan, ixtirolarga, sanoat namunalariga va intellektual mulkning boshqa turlariga bo'lgan patentlardan yuzaga keladigan huquqlardan) foydalanish uchun to'lovlar;

25) buxgalteriya hisobotini e'lon qilish, shuningdek, boshqa axborotni, agar qonun hujjatlarida ularni e'lon qilishni (oshkor qilishni) amalga oshirish majburiyati soliq to'lovchining zimma-

sig'a yuklangan bo'lsa, e'lon qilish va boshqacha tarzda oshkor qilish xarajatlari;

26) xodimning mehnatda mayib bo'lishi yoki uning sog'lig'iga boshqacha tarzda shikast yetkazilishi yoxud xodim oila a'zosining vafoti munosabati bilan beriladigan yoki xodimning vafoti munosabati bilan oila a'zolariga beriladigan moddiy yordam;

27) qonun hujjatlariga muvofiq qayta tashkil etilishi, xodimlar (shtatlar) sonining qisqarishi munosabati bilan ozod etiladigan xodimlarga to'lovlar;

28) tibbiy yordam punktini saqlab turish xarajatlari, xodimlarni tibbiy ko'rikdan o'tkazganlik va profilaktika tadbirlari uchun tibbiyot muassasalariga to'lanadigan haq;

29) sog'liqni saqlash obyektlari, qariyalar va nogironlar uylari, sog'lomlashtirish oromgohlari, madaniyat hamda sport obyektlari, ta'lim obyektlari, shuningdek, uy-joy fondi obyektlari ta'minotiga doir xarajatlar (shu jumladan, amortizatsiya ajratmalari va barcha turdagi ta'mirlash ishlarini o'tkazish xarajatlari);

30) ixtiyoriy sug'urta uchun mahsulotni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini qo'shgan holda tushgan tushum hajmining 2 foizi doirasidagi ajratmalar, sug'urta mukofotlari summolari bundan mustasno;

31) O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxslarga mulkni sug'urta qilish va hayotni uzoq muddatli sug'urta qilish bo'yicha to'lanadigan sug'urta mukofotlari summolari;

32) sug'urtaning majburiy turlariga ajratmalar;

33) atrof-muhitni ifloslantirganlik va chiqindilarni joylashtirganlik uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalar doirasida kompensatsiya to'lovlari;

34) faoliyat bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalari uchun xarajatlar, bundan asosiy vositalarni sotib olish, ularni o'rnatish hamda kapital tusdagi boshqa xarajatlar mustasno. Loyiha-smeta hujjatlari, bajarilgan ishlar dalolatnomasi va tegishli ilmiy-tadqiqot, loyihalash, izlanish hamda tajriba-konstruk-

torlik ishlari o'tkazilganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar bunday xarajatlarni chegirmalar jumlasiga kiritish uchun asos bo'ladi;

35) ishlab chiqarish tusidagi ixtirochilik, ratsionalizatorlik, tajriba-eksperimental ishlarini o'tkazish, ixtirochilik va ratsionalizatorlik takliflari bo'yicha modellar va namunalarni tayyorlash hamda ularni sinash, ixtirochilik va ratsionalizatorlik bo'yicha ko'rgazmalar va ko'riklar, tanlovlar tashkil etish, ixtirochilik va ratsionalizatorlik bo'yicha boshqa tadbirlar, mualliflik haqini to'lash, yangi texnologiyalar yaratish hamda qo'llanilayotgan texnologiyalarni takomillashtirish, yangi turdagi xomashyo va materiallarni yaratish, ishlab chiqarishni qayta jihozlash xarajatlari;

36) soliq to'lovchi tomonidan geologik tadqiqotlar va tabiiy resurslarni qazib olish bo'yicha tayyorgarlik ishlari uchun amalga oshirilgan, jami daromaddan keyingi yillar mobaynida bir maromda yiliga 15 foizdan oshmagan miqdorda chegirib tashlanadigan xarajatlari;

37) qazib oluvchi tarmoqlarda xarajatlarni qoplashning belgilangan muddati mobaynida teng ravishda ishlab chiqarish tan-narxiga yoki qazib olingan mahsulotning hajmiga va miqdoriga mutanosib ravishda hisobdan chiqariladigan tayyorgarlik ishlariga doir xarajatlari;

38) zararlar va yo'qotishlar;

39) kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar, bundan investitsiya davrida kapital qo'yilmalar tarkibiga kiruvchi investitsiyalar uchun olingan kreditlar va zayomlar bo'yicha foizlar mustasno;

40) kredit shartnomasida nazarda tutilgan stavkalar doirasida muddati o'tgan va uzaytirilgan kreditlar (zayomlar) bo'yicha foizlar, bundan investitsiya davrida kapital qo'yilmalar tarkibiga kiruvchi investitsiyalar uchun olingan kreditlar va zayomlar bo'yicha foizlar mustasno;

41) valuta hisobvaraqlari, shuningdek, chet el valutasidagi operatsiyalar bo'yicha kursdagi salbiy farq, bu farq buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq quyidagi hollarda jami daromaddan chegirib tashlanadi:

42) o‘zining qimmatli qog‘ozlarini chiqarish va tarqatish bilan bog‘liq xarajatlar;

43) moliyaviy ijara, shu jumladan, lizing bo‘yicha ijaraga beruvchining (lizing beruvchining) foizli daromadi bo‘lgan mablag‘larni to‘lashga doir xarajatlar;

44) soliq to‘lovchi tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar va boshqa qarz qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha foizlar tarzidagi xarajatlar;

45) favqulodda zararlar.

Favqulodda zararlar – soliq to‘lovchilarning odatdagi faoliyati doirasidan chetga chiquvchi voqealar yoki operatsiyalar natijasida vujudga keladigan va ro‘y berishi kutilmagan odatdan tashqari xarajatlarning moddalaridir. U yoki bu modda favqulodda zararlar moddasi sifatida aks ettirilishi uchun u quyidagi mezonlarga javob berishi kerak:

– yuridik shaxsning odatdagi xo‘jalik faoliyati uchun xos bo‘lmashligi;

– bir necha yil mobaynida takrorlanmasligi;

46) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektining muassislari (ishtirokchilari) tomonidan uning majburiyatlarini bajarish uchun yo‘naltiriladigan mablag‘lar. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida begilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to‘xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ushbu mablag‘lar chegirib tashlanadigan xarajatlar sifatida qaralmaydi;

47) vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalarini, bolani ikki yoshga to‘lguniga qadar parvarishlash nafaqalarini, shuningdek, qonun hujjatlarida begilangan boshqa nafaqalarni to‘lash xarajatlari;

48) xodim bilan mehnat shartnomasi bekor qilinganda mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan ishdan bo‘shatish nafaqasi va boshqa to‘lovlar;

49) mehnat sharoitlari noqulay bo‘lgan ishlarda band bo‘lgan xodimlarni mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida begilangan

tartibda sut, davolash-profilaktika oziq-ovqati, gazlangan sho‘r suv, shaxsiy himoya va gigiyena vositalari bilan ta‘minlash xarajatlari;

50) xodimlarni ish joyiga olib kelish va qaytarib olib ketish xarajatlari;

51) xodimga xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formal kiyim-bosh berish xarajatlari yoki ularni pasaytirilgan baholarda sotish munosabati bilan qilingan xarajatlar, shuningdek, qonun hujjatlariida nazarda tutilgan hollarda ayrim toifadagi xodimlarni o‘z xizmat vazifalarini bajarishi chog‘ida oziq-ovqat bilan ta‘minlash xarajatlari;

52) xodim boshqa joyga ishga o‘tkazilganda yoxud ko‘chib borganda ko‘chish, mol-mulkini ko‘chirib borish, joy ijarasi (yo‘l xarajatlari uchun beriladigan pul) xarajatlari;

53) mehnatda mayib bo‘lganlik, kasb kasalligi yoki sog‘liqqa boshqacha shikast yetganligi bilan bog‘liq zararning o‘rnini qoplash bo‘yicha quyidagi miqdordagi to‘lovlar:

– jabrlanuvchi mehnatda mayib bo‘lguniga qadar olgan o‘rtacha oylik ish haqiga nisbatan foiz hisobidagi, uning kasbga oid mehnat qobiliyatini yo‘qotganlik darajasiga muvofiq belgilanadigan har oylik to‘lovlar (voyaga yetmagan shaxs mehnatda mayib bo‘lgan taqdirda, zararning o‘rni uning ish haqi (daromadi) miqdoridan kelib chiqqan holda, lekin eng kam ish haqining besh baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda qoplanadi);

– maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo‘shimcha xarajatlar uchun oyiga eng kam ish haqining ikki baravari miqdoridagi to‘lovlar;

– jabrlanuvchining maishiy parvarishi uchun qo‘shimcha xarajatlar tariqasida har oyda eng kam ish haqining ellik foizi miqdoridagi to‘lovlar;

– xodimning sog‘lig‘iga shikast yetganligi munosabati bilan ish beruvchi tomonidan bir yo‘la to‘lanadigan nafaqa tariqasida jabrlanuvchining yillik o‘rtacha ish haqi miqdoridagi to‘lovlar;

54) boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan quyidagi miqdordagi to'lovlar:

– marhum o'rtacha oylik ish haqining vafot etgan boquvchining qaramog'ida bo'lgan va uning vafoti munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslarga to'g'ri keladigan ulushi miqdoridagi to'lovlar;

– boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan zararni undirishga haqli bo'lgan shaxslarga bir yo'la to'lanadigan nafaqa tariqasida marhumning o'rtacha yillik ish haqining olti baravari miqdoridagi to'lovlar;

55) abonent raqamidan foydalanganlik uchun to'lanadigan haq.

Hisobot davrining soliq solinadigan foydadan kelgusida chegiriladigan xarajatlari

Ushbu xarajatlar ular yuzaga kelgan paytda, joriy hisobot davrida soliq solinadigan foydani hisoblab chiqarishda chegirilmaydi, ular keyingi davrlarda, soliq to'lovchining hisob siyosati bilan belgilangan, lekin o'n yildan ko'p bo'lmagan muddat ichida chegirilishi lozim. Shunday xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) yangi ishlab chiqarishlar, sexlar, agregatlarni, shuningdek, seriyali va ommaviy ishlab chiqariladigan yangi mahsulot turlarini hamda texnologik jarayonlarni o'zlashtirish xarajatlari;

2) barcha turdagi asbob-uskunalar va texnik qurilmalarni, ularning o'rnatilish sifatini tekshirib ko'rish maqsadida kompleks sinab ko'rish (ishlab turgan holatida) xarajatlari;

3) ishchi kuchlari qabul qilish va yangi ishga tushirilgan korxonada ishlash uchun kadrlar tayyorlash bilan bog'liq xarajatlar;

4) asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarning jadallashtirilgan usulda hisoblangan amortizatsiya summasi bilan belgilangan normalar bo'yicha hisoblangan amortizatsiya summasi o'rtasidagi farq.

Shubhali qarzlar bo'yicha zaxira tashkil etish uchun qilingan xarajatlar Soliq kodeksiga muvofiq umidsiz deb e'tirof etilgan qarzdorlikni hisobdan chiqarilayotganda, hisobdan chiqarilishi lozim bo'lgan umidsiz qarzdorlik miqdoridan oshmaydigan summada chegirib tashlanadi.

Chegirilmaydigan xarajatlar

Soliq solinadigan foydani aniqlashda chegirilmaydigan xarajatlarga quyidagilar kiradi:

1) moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan ortiqcha yo'qotishlar va buzilishlar;

2) xodimlarga beriladigan yoki soliq to'lovchining umumiy ovqatlanish ehtiyojlari uchun yordamchi xo'jaliklar tomonidan ishlab chiqariladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha narxdagi farqlar (zararlar);

3) belgilangan normalardan ortiqcha xarajatlar (xizmat safarlari, vakillik xarajatlari, ixtiyoriy sug'urta turlari bo'yicha ajratmalar);

4) nodavlat pensiya jamg'armalariga ajratmalar;

5) xo'jalik boshqaruvi organini saqlab turish uchun ajratmalar;

6) umumiy ovqatlanish korxonalari yoki boshqa chet tashkilotlarga joylarni bepul berish xarajatlari, ushbu korxonalar va tashkilotlar uchun kommunal xizmatlar ko'rsatish qiymatini to'lash;

7) yillik moliyaviy hisobotni bir hisobot davrida bir martadan ortiq auditdan o'tkazish xarajatlari;

8) soliq to'lovchining faoliyatida talab etilmaydigan kasblar bo'yicha kadrlar tayyorlash xarajatlari;

9) jismoniy shaxsning moddiy naf tarzidagi daromadlari hisoblanadigan soliq to'lovchining xarajatlari;

10) dala ta'minoti, xizmat maqsadida xodimning shaxsiy avto-transportdan foydalanganlik uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to'langan to'lovlar;

11) pensiyalarga ustamalar, pensiyaga chiqayotgan mehnat faxriylariga biryo‘la to‘lanadigan nafaqalar;

12) xodimlarga to‘lanadigan moddiy yordam;

13) mehnatda mayib bo‘lganlik, kasb kasalligi yoxud mehnat vazifalarini bajarish bilan bog‘liq holda sog‘lig‘ining boshqacha shikastlanishi sababli xodimlarga yetkazilgan zararining o‘rnini qoplash uchun qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to‘lanadigan to‘lovlar;

14) ekologiya, sog‘lomlashtirish va xayriya jamg‘armalariga, madaniyat, sog‘liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta‘lim muassasalariga mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlariga badallar, homiylik va xayriya yordamlari tarzidagi mablag‘lar;

15) ishlab chiqarish jarayoni bilan bog‘liq bo‘lmagan sog‘liqni saqlash va dam olishni tashkil qilish tadbirlariga xarajatlar;

16) mahsulot ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘lmagan ishlarni (xizmatlarni) (shaharlar va shaharchalarni obodonlashtirish ishlari, qishloq xo‘jaligiga yordam ko‘rsatish va boshqa turdagi ishlar) bajarishga sarflangan xarajatlar;

17) atrof-muhitni ifloslantirganlik va chiqindilarni joylashtirganlik qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha bo‘lganligi uchun kompensatsiya to‘lovlari;

18) kredit shartnomasida muddatli qarzlar uchun nazarda tutilgan stavkalardan ortiqcha to‘lov muddati o‘tgan hamda uzaytirilgan kreditlar (zayomlar) bo‘yicha foizlar;

19) loyihalardagi va qurilish-montaj ishlaridagi kamchiliklarni, shuningdek, obyekt yonidagi omborga tashib keltirilguniga qadar yuz bergan buzilishlar va deformatsiyalarni bartaraf etish bo‘yicha xarajatlar, korroziyaga qarshi muhofazadagi nuqsonlar tufayli taftish o‘tkazish (asbob-uskunalarni qismlarga ajratish) xarajatlari, ushbu xarajatlarni kamchiliklar, buzilishlar yoki zararlar uchun javobgar bo‘lgan mahsulot yetkazib beruvchi yoki boshqa xo‘jalik

vurituvchi subyektlar hisobiga oʻrnini qoplash mumkin boʻlmagan miqdordagi boshqa shunga oʻxshash xarajatlar;

20) sud chiqimlari;

21) aybdorlari aniqlanmagan oʻgʻirliklar va kamomaddan yoki aybdor tomon hisobidan zarur summalarning oʻrnini qoplash mumkin boʻlmaganda koʻrilgan zararlar;

22) soliq toʻlovchining asosiy vositalari va boshqa mol-mulkining (aktivlarining) chiqib ketishidan (balansdan chiqariishi-dan) koʻrilgan (buxgalteriya hisobi toʻgʻrisidagi qonun hujjatlariga muvoiq aniqlanadigan) zararlar;

23) xoʻjalik shartnomalari shartlarini va qonun hujjatlarini buzganlik uchun toʻlangan yoki tan olingan jarimalar, penya hamda boshqa turdagi sanksiyalar;

24) investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilar, davlat ishonchli boshqaruvchilari va davlat ulushlarini boshqarish boʻyicha ishonchli boshqaruvchilar xizmatlarining qiymatini hamda ularga mukofotlar toʻlashga doir xarajatlar;

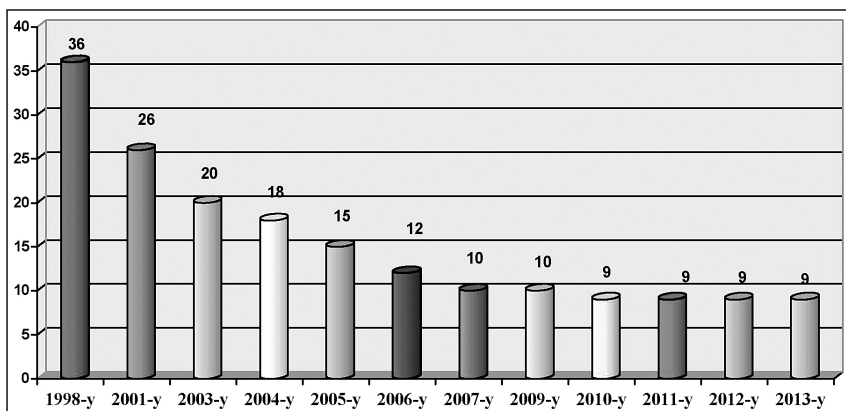
24-1) ishlatib kelinayotgan toʻliq eskirgan asbob-uskuna uchun toʻlanadigan haq;

25) boshqa xarajatlar.

2.5. Foyda soligʻi stavkalari va ularning tabaqalanishi

Yuridik shaxslarning foyda soligʻi stavkalari har yili Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi yil uchun makroiqtisodiy koʻrsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisidagi qarori bilan tasdiqlanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi stavkasi pasayish tendensiyasiga ega boʻlib, 1998-yilda 36 foizni tashkil etgani holda, 2001-yilda 26 foizga tushgan. 2002-yilda esa 24 foiz, 2003-yilda 20 foiz, 2004-yilda 18 foiz, 2005-yilda 15 foiz, 2006-yilda 12 foiz, 2007-yilda 10 foiz va 2010-yildan 9 foiz qilib belgilangan.

3-rasm. Yuridik shaxslar foyda solig‘i stavkalari o‘zgarish dinamikasi⁹

Quyidagi jadval ma’lumotlarida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra 2013-yilda yuridik shaxslarning foydasiga soliq stavkalari keltirilgan.

8-jadval

**Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i
STAVKALARI¹⁰**

№	To‘lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Yuridik shaxslar (2-3-bandlarda nazarda tutilganlardan tashqari)	9
2.	Tijorat banklari	15

⁹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzildi.

¹⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori.

3.	Auksionlar o'tkazishdan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar	35
4.	Eksport qiluvchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-son farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatida keltirilgan xom-ashyo mahsulotlaridan tashqari o'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlarining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'iy nazar) erkin almashtiriladigan valutatadagi eksporti tashkil qiladigan ulush:	
	umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganda	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	umumiy realizatsiya hajmida 30 foiz va undan yuqori bo'lganda	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi
5.	1-bandda ko'rsatilgan xizmat ko'rsatish sohasi korxonalari uchun, ko'rsatilgan xizmatlarini plastik kartalar qo'llanilgan holda to'langan hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

O'zbekiston Respublikasi rezidentlariga dividend va foizlar ko'rinishida to'lanadigan daromadlardan olinadigan soliq stavkasi 10 foiz miqdorida saqlab qolindi.

Foyda solig'ini hisoblash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

$$F(s) = (Jd - Ch - SI - SBK) \times St/100;$$

bu yerda: **F(s)** – yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i;

Jd – jami daromad;

Ch – soliq qonunchiligida ko'zda tutilgan chegirmalar;

SI – soliq imtiyozlari;

SBK – soliqqa tortiladigan bazani kamaytirish summasi;

St – soliq stavkasi.

Amaldagi soliq qonunchiligiga ko‘ra norezident soliq to‘lovchining daromadini chet elga o‘tkazilayotganda 10 foiz miqdorida foydaga soliq undiriladi.

Doimiy muassasa bilan bog‘liq bo‘lmagan O‘zbekiston Respublikasida faoliyat olib borgan norezidentning daromadi hech qanday chegirmasiz daromad manbayida quyidagi stavkalarda soliqqa tortiladi:

- dividendlar va foizlardan – 10 foiz;
- sug‘urta mukofotlari, sug‘urtalash va qayta sug‘urtalash – 10 foiz;
- O‘zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar bilan Xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiya va transport xizmati (fraxta daromadi) – 6 foiz;
- royalti, ijara daromadlari, xizmat ko‘rsatish, shu jumladan, boshqaruv xizmati, maslahatlar va boshqa daromadlar – 20 foiz.

Yuridik shaxslarga to‘lanadigan dividendlar va foizlar to‘lov manbayida 10 foizli stavka bilan soliqqa tortiladi.

Soliqqa tortish maqsadida dividend deb, aksiyalardan va boshqa xo‘jaliklar subyektlarining ustav kapitalidagi qatnashish ulushidan olgan daromadlari tushuniladi.

Foizlarga esa depozit qo‘yilmalar, qarz majburiyatlari va boshqa qimmatli qog‘ozlardan olgan daromadlar kiradi.

Manbayida soliqqa tortilgan va dividend, foiz olgan norezident jami daromadidan tegishli tartibda belgilangan hujjatlarni taqdim etgan taqdirda chegirma olish huquqiga ega bo‘ladi.

2.6. Foyda solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va yengilliklar

Soliq kodeksining 158-moddasiga ko‘ra yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ini to‘lashdan quyidagi yuridik shaxslar ozod etiladi:

1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'ar-masi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogi-ronlar, 1941–1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta'min-lash-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqini belgilayot-ganda xodimlarning umumiy soniga shtatda turgan xodimlar kiri-tiladi;

2) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalari;

3) jazoni ijro etish muassasalari;

4) ichki ishlar organlari huzuridagi qo'riqlash bo'linmalari.

Yuridik shaxslarning quyidagi foydasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lashdan ozod qilinadi:

1) protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun inventarlar ishlab chiqarishdan, shuningdek, nogironlarga ortopedik protez-lash xizmati ko'rsatishdan, nogironlar uchun mo'ljallangan protez-ortopediya buyumlari va inventarlarni ta'mirlash hamda ularga xiz-mat ko'rsatishdan olingan foydasi;

2) shahar yo'lovchilar transportida (taksidan, shu jumladan, yo'nalishtli taksidan tashqari) yo'lovchilarni tashish bo'yicha xiz-matlar ko'rsatishdan olingan foydasi;

3) tarix va madaniyat yodgorliklarini ta'mirlash hamda qayta tiklash ishlarini amalga oshirishdan olingan foydasi;

4) investitsiya fondlarining xususiylashtirilgan korxonalar ak-siyalarini sotib olishga yo'naltiriladigan foydasi;

5) Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg'arib bo-riladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'lardan foydalanish-dan olingan foydasi.

6) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan foydasi.

Ishlovchilari umumiy sonining 3 foizidan ko'prog'ini nogiron-lar tashkil etgan yuridik shaxslar uchun yuridik shaxslardan olina-

digan foyda solig'i summasi ushbu qismda belgilangan normadan ortiq ishga joylashtirilgan nogironlarning har bir foiziga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi bir foiz kamaytiriladigan hisob-kitob asosida kamaytiriladi.

Soliq kodeksining 159-moddasiga ko'ra yuridik shaxslarning soliq solinadigan foydasi quyidagi summaga kamaytiriladi:

1) ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport muassasalariga, ta'lim muassasalariga, mahalliy davlat hokimiyati organlariga, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlariga beriladigan badallar, homiylik va xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning **ikki foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;**

2) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlar, akademik litseylar, maktablar va maktabgacha tarbiya muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydaning **30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda;**

3) ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga, yangi texnologik jihoz xarid qilishga, ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilishga, shuningdek, ushbu maqsadlar uchun olingan kreditlarni uzishga, lizing obyekti qiymatining o'rnini qoplashga yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, tegishli soliq davrida hisoblangan amortizatsiyani chegirib tashlagan holda, biroq soliq solinadigan foydaning **30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda.**

Soliq solinadigan foydani kamaytirish yuqorida ko'rsatib o'tilgan xarajatlar qilingan soliq davridan e'tiboran, texnologik jihoz bo'yicha esa u foydalanishga topshirilgan paytdan e'tiboran besh yil ichida amalga oshiriladi. Yangi texnologik jihoz xarid qilingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki tekinga berilgan taqdirda, yuridik shaxslardan oli-

nadigan foyda solig'ini to'lash bo'yicha majburiyatlar tiklangan holda, mazkur imtiyozning amal qilishi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun bekor qilinadi. Ushbu imtiyoz tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar tomonidan qo'llaniladi;

4) yosh oilalar toifasiga kiruvchi xodimlarga ipoteka kreditlari badallari to'lashga va (yoki) mulk sifatida uy-joy olishga tekin yo'naltiriladigan mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan bazaning 10 foizidan oshmagan miqdorda;

5) diniy va jamoat birlashmalarining (kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar va harakatlardan tashqari), xayriya jamg'armalarining mulkida bo'lgan korxonalar foydasidan shu birlashmalar va jamg'armalarining ustavda belgilangan faoliyatini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan ajratmalari summasiga.

6) Banklarning soliq solinadigan foydasi jismoniy shaxslarning muddatli omonatlari, plastik kartochkalar bo'yicha omonatlar hamda joylashtirilgan jamg'arma sertifikatlari hajmlarining ko'paygan summasiga bo'shagan mablag'larni yuqorida ko'rsatilgan omonatlar bo'yicha foiz stavkalarini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan kamaytiriladi;

7) qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar uchun sof qo'shimcha foyda summasiga.

Inqirozga qarshi choralar dasturini amalga oshirish sharoitida korxonalarning moliyaviy faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida Prezidentimizning bir qancha qaror va farmonlari qabul qilindi. Jumladan:

2009-yilda mamlakatimizdagi yengil va oziq-ovqat sanoatining iste'mol tovarlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalari, shuningdek, ishlab chiqarishni mahalliyashtirish dasturida ishtirok etayotgan korxonalar uchun keng ko'lamli qo'shimcha soliq va bojhona imtiyozlari berildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 27-yanvardagi 1048-sonli qaroriga ko'ra butlovchi qismlar va detallar, tayyor mahsulotlar, material-

lar va xomashyo turlarini ishlab chiqaruvchi korxonalar **2011-yil 1-yanvargacha:**

- chetdan keltiriladigan texnologik asbob-uskunalar va ular uchun ehtiyot qismlar, shuningdek, mahalliylashtiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarishda texnologik jarayonda foydalaniladigan, respublikada ishlab chiqarilmaydigan komponentlar uchun bojxona to'lovlari (bojxonada rasmiylashtirish yig'imlaridan tashqari);

- mahalliylashtirish loyihalari bo'yicha ishlab chiqarilgan mahsulotlar bo'yicha foyda solig'i, yagona soliq to'lovi (soliq solishning soddalashtirilgan tizimini qo'llaydigan subyektlar uchun);

- mahalliylashtiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan asosiy ishlab chiqarish fondlari bo'yicha mulk solig'i to'lashdan ozod qilindilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-yanvardagi «Mahalliy nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarish kengaytirilishini rag'batlantirish to'g'risida»gi PQ-1050-sonli qaroriga ko'ra, tayyor nooziq-ovqat tovarlarning muayyan turlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalar foyda va mulk soliqlaridan, mikrofirma va kichik korxonalarni esa yagona soliq to'lovidan ozod qilindi (2012-yil 1-yanvargacha ozod etilgan).

Ushbu imtiyoz muddati O'zbekiston Respublikasining 2012-yildagi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq 2014-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-yanvardagi «Mahalliy nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarish kengaytirilishini rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha choratadbirlari to'g'risida»gi PQ-1050-sonli qaroriga asosan 2014-yil 1-yanvargacha bo'lgan davrda 15 turdagi nooziq-ovqat iste'mol tovarlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan korxonalarga quyidagi soliq va bojxona imtiyozlari hamda preferensiyalari berilgan:

- foyda solig'i va mulk solig'i, mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etilgan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxatlar bo‘yicha import qilinadigan, nooziq-ovqat iste‘mol tovarlari ishlab chiqarishda foydalaniladigan asbob-uskunalar, butlovchi buyumlar, respublikada ishlab chiqarilmaydigan xomashyo hamda materiallarni bojxona to‘lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruv yig‘imlaridan tashqari) ozod etilgan;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tasdiqlangan ro‘yxatiga kiritilmagan nooziq-ovqat iste‘mol tovarlarini o‘zi uchun ishlab chiqarishda zarur bo‘lgan xomashyo, materiallar va furnituralarni import qilishda bojxona deklaratsiyasi qabul qilingan kundan boshlab, bojxona to‘lovlarini (bojxona rasmiylashtiruv yig‘imlaridan tashqari) 60 kungacha bo‘lgan muddatga uzaytirish ko‘zda tutilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 29-yanvardagi «Uy-joy fondini foydalanishga tayyor holda topshirish shartlarida rekonstruksiya qilish va ta‘mirlash bo‘yicha pudrat ishlarini kengaytirishni rag‘batlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-1051-sonli qaroriga asosan yangidan tashkil etilayotgan ta‘mirlash-qurilish tashkilotlari **2014-yil 1-yanvar-gacha:**

– soliqlarning barcha turlarini va davlat maqsadli fondlariga majburiy ajratmalarni to‘lashdan ozod qilindi;

– Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxatlar bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan qurilish texnikasi va kichik mexanizatsiyalash vositalari uchun bojxona to‘lovlari to‘lashdan (bojxona rasmiylashtiruv yig‘imlari bundan mustasno) ozod qilindi.

Tijorat banklarining investitsiya faoliyati kengaytirilishini yanada rag‘batlantirish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashga yo‘naltirilgan uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalash hajmlarini oshirish uchun ularning resurs bazasini mustahkamlash maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltiri-

ladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko‘paytirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq quyidagi soliq imtiyozlari berildi:

- 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo‘yicha foyda solig‘i to‘lashlari belgilandi.

- Tijorat banklarining depozitlariga va qimmatli qarz qog‘ozlariga 1 yildan ortiq muddatga joylashtirishdan olinadigan foizli daromadlari bo‘yicha yuridik shaxslar besh yil muddatga soliqqa tortishdan ozod etildi.

- Tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to‘lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lashdan ozod etildi.

- Lizing xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar 2009-yilning 1-sentabridan boshlab **uch yil muddatga** foyda solig‘i va lizing operatsiyalaridan tushadigan daromadlar bo‘yicha yagona soliq to‘lovidan ozod etildi.

- Tijorat banklari tomonidan, jumladan, ishlab chiqarishni tashkil etish va yo‘lga qo‘yish hamda mahsulotlarni sotishda muvaffaqiyatli ish tajribasiga ega boshqa investorlar ishtirokida yangi tashkil etilgan korxonalarga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabrdagi R-4010-sonli farmoyishining 2-bandida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari tatbiq etildi.

«Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarni realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabridagi 4010-sonli farmoyishiga muvofiq berilgan soliq imtiyozlari:

- Bankrot korxonalarni yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo‘jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxona mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilish qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortishdan ozod etiladi.

– Bankrot korxona mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlari foyda solig‘i, yagona soliq to‘lovi, mol-mulk solig‘i va yer solig‘idan bo‘shagan mablag‘larni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga va ishlab chiqarishni rivojlantirishga maqsadli yo‘naltirish sharti bilan ular strategik investorga sotilgunga qadar, lekin davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab uch yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga ozod etiladi.

– Tijorat banklari tomonidan ta‘sis etiladigan boshqaruv kompaniyalari davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab dastlabki ikki yil davomida foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko‘paytirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo‘yicha foyda solig‘i to‘lashlari belgilandi, 9-jadvalga muvofiq:

9-jadval

Tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab foyda solig‘i bo‘yicha tabaqalashtirilgan STAVKALAR¹¹

№	Tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi	Foyda solig‘ining imtiyozli stavkalari (amaldagi stavkaga nisbatan %da)
1	35 dan 40 %gacha	80 %
2	40 dan 50 %gacha	75 %
	50 % yuqori	70 %

¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi PQ-1166-qarori.

Shartli misol: *Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining amaldagi stavkasida – 15 foiz va kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash ulushi sharoitida tuzatilgan soliqli stavkasi 12 foizni (15 x 80 %) tashkil etadi.*

Uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi quyidagi formula asosida hisoblanadi:

$$\text{Uumim} = \text{Umim}/\text{KP} * 100,$$

bunda: **Uumim** – uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi;

Umim – uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash;

KP – Kredit portfeli.

Bunda, kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlarning berilgan sanasidan qat'iy nazar, uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalash summasi va kredit portfeli summasi hisobot davri oyining oxirgi sanasiga qabul qilinadi.

Oldindan uch yildan kam bo'lmagan muddatga berilgan investitsiyaviy kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlar uch yillik davr tugunga qadar muddatidan ilgari so'ndirilgan taqdirda, yuqoridagi 2.3-jadval talablari uchun mazkur kredit yoki lizing bo'yicha xizmatlar uzoq muddatli sifatida qaraladi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni moliyalashtirishning, aholi bandligi va farovonligini oshirishning muhim vositasi sifatida mikromoliyalash sohasini rivojlantirishni rag'batlantirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 11-martdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga kredit berishni ko'paytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1501-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– Tijorat banklarining imtiyozli kredit berish maxsus Jamg'arماسi resurslari hisobidan tijorat banklarining kredit berishdan olinadigan daromadlari bo'shaydigan mablag'larni mazkur jamg'armaning resurs bazasini oshirishga maqsadli yo'naltirish sharti bilan yuridik shaxslar foydasidan to'lanadigan soliqdan **2011-yil 1-apreldan boshlab 2016-yilning 1-yanvarigacha ozod etildi.**

– Tijorat banklarining imtiyozli kredit berish maxsus Jamgʻarasi mablagʻlari asosan olis va yetib borish qiyin boʻlgan tumanlarda, shuningdek, mehnat resurslari keragidan ortiq boʻlgan tumanlar hamda shaharlardagi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohaslarida, ishlab chiqarish mikrofirmalari, kichik korxonalar, dehqon hamda fermer xoʻjaliklarida yuqori texnologik va innovatsion loyihalarni moliyalash uchun ajratilishi belgilab qoʻyildi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 14-apreldagi «Oʻzbekiston Respublikasida 2006–2010-yillarda xizmat koʻrsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi PQ-325-sonli qaroriga muvofiq, uch yil muddatga yuridik shaxslardan olinadigan foyda soligʻi va yagona soliq toʻlovidan ozod qilingan. Ushbu imtiyoz muddati Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabrdagi PQ-1024-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvarigacha, Oʻzbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy koʻrsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisida»gi PQ-1675-sonli qaroriga muvofiq 2014-yil 1-yanvargacha hamda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-maydagi «2012-2016-yillarda Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatish sohasini rivojlantirish dasturi toʻgʻrisida»gi PQ-1754-sonli qaroriga muvofiq 2017-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

Berilgan imtiyozlar natijasida 2006-2011-yillarda xizmat koʻrsatish sohasini tezkor rivojlantirish hisobiga, avvalambor kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda 1,1 mln. yangi ish joylari yaratildi. 2012-yilda xizmat koʻrsatish sohasi ham yuqori surʼatlar bilan rivojlandi. Aholiga koʻrsatilgan xizmatlar hajmi qariyb 15 foizga oʻsdi, ushbu sohaning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi esa bugungi kunda 52 foizdan ziyodni tashkil etmoqda.

Bu jarayonda xizmatlarning yuqori texnologiyalarga asoslangan va bozor iqtisodiyotiga xos boʻlgan turlari jadal surʼatlar bilan rivojlanmoqda. Jumladan, aloqa va axborotlashtirish xizmatlari 24,5 foizga, kompyuter dasturlash xizmatlari 18 foizga, texnologik

asbob-uskunalarini ta'mirlash va ularga xizmat ko'rsatish 17 foizga, moliya-bank xizmatlari 17,6 foizga o'sdi.¹²

2.7. Soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni budjetga to'lash muddatlari

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari doimiy muassasa joylashgan joydagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasidagi faoliyatining xususiyati haqidagi hisobotni (erkin shaklda), shuningdek, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobini chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar uchun yillik moliyaviy hisobotni topshirish uchun belgilangan muddatlarda taqdim etadi. Bunda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining hisob-kitobida budjetga to'lanadigan sof foydadan olinadigan soliq summasi alohida satrda ko'rsatiladi. Faoliyat kalendar yil tugashidan avval tugatilgan taqdirda, bu hujjatlar faoliyat tugatilganidan keyin bir oydan kechiktirmasdan taqdim etilishi shart.

Soliq to'lash tartibi

Hisobot davri mobaynida soliq to'lovchilar yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini joriy to'lovlarni kiritish orqali to'laydilar.

¹² Karimov I.A. Bosh maqsadimiz keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. –T.: «O'zbekiston». 2013.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlarning summasini aniqlash uchun soliq to'lovchilar joriy hisobot davri birinchi oyining 10-kunigacha davlat soliq xizmati organiga joriy hisobot davri uchun taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan va yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqib hisoblangan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining summasi haqida ma'lumotnoma taqdim etadilar.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i bo'yicha joriy to'lovlar har oyning 10-kunidan kechiktirmay hisoblab chiqarilgan yil choragi bo'yicha yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasining uchdan bir qismi miqdorida to'lanadi. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan soliq to'lovchilar joriy to'lovlarni to'lamaydi.

Taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasi hisobot davri uchun budgetga to'lanishi lozim bo'lgan yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i summasiga nisbatan 10 foizdan ko'proq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining haqiqiy summasidan kelib chiqib penya hisoblangan holda qayta hisoblashga haqli.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini to'lash hisob-kitoblarni topshirish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining doimiy muassasasi yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini, shuningdek, sof foydadan olinadigan soliqni joriy to'lovlarni to'lamasdan yiliga bir marta, hisob-kitobni taqdim etish muddatidan keyin bir oy ichida to'laydi.

Yuridik shaxslardan to'lov manbayida olinadigan foyda solig'i belgilangan stavkalarni chegirmalarni amalga oshirmasdan to'lanadigan daromad summasiga nisbatan qo'llash orqali hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslardan to'lov manbayida olinadigan foyda solig'ini yuridik shaxslar quyidagilarni to'lash paytida ushlab qolishlari shart:

- dividendlar va foizlarni;
- O'zbekiston Respublikasi norezidentlariga daromadlarni.

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini ushlab qolish va budjetga o'tkazish uchun javobgarlik daromadni to'lash manbayi, shuningdek, soliq kodeksiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi, O'zbekiston Respublikasining boshqa norezidentlariga daromad to'lovchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari zimmasida bo'ladi.

Daromadlarni manbayida to'lovchi yuridik shaxslar moliya yili tugashi bilan 30 kun ichida davlat soliq xizmati idoralariga hamda daromad olgan yuridik shaxslarga ularning talablari bo'yicha dalolatnoma topshiradilar. Unda shu shaxslarning ro'yxat raqamlari, nomlari, umumiy olingan daromad va jami to'langan soliq summasi hisobot yili uchun ko'rsatilgan bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagilar belgilandi:

– yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi;

– yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soliqlari bo'yicha joriy to'lovlar to'g'risidagi ma'lumotnoma birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi.

«Soliq to'lovchi yuridik shaxslar hisobotlarini elektron ko'rinishda qabul qilish» dasturiy mahsulining amaliyotga joriy qilinishi

Dasturiy mahsul O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 15-iyundagi «Tadbirkorlik subyektlari tomonidan taqdim etiladigan hisobot tizimini takomillashtirish va uni noqonuniy talab etganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish to'g'risida»gi PQ-100-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, «Buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi, «Elektron hujjat aylanishi to'g'risida»gi va «Elektron raqamli imzo to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunlari va Adliya vazirligi tomonidan 2005-yil 29-iyulda ro'yxatga olingan «Davlat soliq xizmati organlari tadbirkorlik subyektlaridan moliyaviy hisobot, soliqlar, majburiy to'lovlar va daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalar bo'yicha hisob-kitoblar, yozma arizalar va bildirishnomalarni qabul qilib olish hamda ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida»gi 1500-sonli nizomga asosan soliq to'lovchilar tomonidan elektron ko'rinishda soliq organlariga taqdim etiladigan hisobotlarni qabul qilishni yo'lga qo'yish hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 3-yanvarda 1756-son bilan ro'yxatga olingan «Moliyaviy hisobotlar va soliq hisob-kitoblarini almashtiriladigan magnit (elektron, optik) manbalarda yoki aloqaning telekommunikatsiya kanallari vositasida taqdim etishning tartibi to'g'risida»gi vaqtinchalik nizomga asosan ishlab chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007-yil 23-avgustdagi «Davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda yuridik va jismoniy shaxslar bilan o'zaro hamkorligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 181-sonli qaroriga binoan Davlat soliq Qo'mitasi tomonidan ko'rsatiladigan elektron soliq hisobotini jo'natish, qabul qilish va qayta ishlash bo'yicha bazaviy interaktiv davlat xizmatining tartibi, shartlari va muddatlarini belgilaydi. Reglamentda

quyidagi qoidalar: elektron soliq hisobotini jo‘natish, qabul qilish va qayta ishlash bo‘yicha bazaviy interaktiv davlat xizmatining tarkibi, mazmuni, xizmat ko‘rsatish turi, shakli va usuli, kutilayotgan natija, xizmat ko‘rsatish muddati va boshqa qoidalar ifodalgan.

Qarorda belgilangan talablarni samarali ijro qilish maqsadida «Soliq to‘lovchi yuridik shaxslar hisobotini elektron ko‘rinishda qabul qilish» dasturiy mahsuli ishlab chiqildi. Dasturiy majmuani ishlab chiqib amaliyotga joriy qilishdan asosiy maqsad: soliqqa tortish amaliyotini takomillashtirish;

- soliq qonunchiligining bajarilishini nazorat qilishning samaradorligini oshirish;

- soliq to‘lovchilarga ko‘rsatilayotgan axborot xizmatlar sifatini oshirish;

- soliq to‘lovchi hamda soliq organlarining o‘zaro munosabatlarida subyektiv aralashuvlarni cheklashdan iborat.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Umumbelgilangan tartibda soliq to‘lovchi «A» korxonaning quyidagi ma’lumotlarga asosan foyda solig‘ini hisoblang (ma’lumotlar ming so‘m hisobida keltirilgan).

1. Mahsulot (ish, xizmatlar) sotishdan tushgan tushum – 3192
2. Qo‘shilgan qiymat solig‘i – 688
3. Aksiz solig‘i – 500
4. Sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi – 2695
5. Sotish xarajatlari – 35
6. Ma’muriy xarajatlar – 83
7. Asosiy faoliyatning boshqa jarayonlaridan daromad – 35
8. Olingan dividendlar – 75
9. Valuta kursi bo‘yicha musbat farq – 29
10. Moliyaviy faoliyat bo‘yicha boshqa xarajatlar – 15
11. Favqulotda foyda – 5
12. Qayta qo‘shiladigan xarajatlari – 312
13. Soliq imtiyozi – 100

Yechilishi:

1. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ini hisoblash uchun korxonaning moliyaviy natijalari to'g'risidagi hisobotidan foydalani-ladi. Bunda soliq obyektini aniqlash quyidagi tartibda olib boriladi.

$$\mathbf{YaF = SST - IT = 3192 - 2695 = 497}$$

bu yerda: **YaF** – yalpi foyda; **SST** – sotishdan olingan sof tushum;
IT – sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi.

$$\mathbf{AFF = YaF - DX + BD - BZ = 497 - 118 + 35 = 414}$$

bu yerda: **AFF** – asosiy faoliyatdan olingan foyda; **DX** – davr xarajat-lari; **BD** – asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar; **BZ** – asosiy faoliyatdan ko'rilgan boshqa zararlar.

$$\mathbf{UF = AFF + MD - MX = 414 + 104 - 15 = 503}$$

bu yerda: **UF** – umumxo'jalik faoliyatidan olingan foyda;
MD – moliyaviy faoliyatdan olingan daromadlar; **MX** – moliyaviy faoliyat xarajatlari.

$$\mathbf{STF = UF + FP - FZ = 503 + 5 = 508}$$

bu yerda: **STF** – soliq to'langungacha olingan foyda; **FP** – favqulotda foyda; **FZ** – favqulotda zarar.

2. STFga xarajatlarining farqi tiklanadi, ya'ni bizning misoli-mizda:

$$508 + 312 = 820 \text{ ming so'mni tashkil etadi.}$$

Ushbu summadan aksiyalar va qimmatli qog'ozlardan dividend-lar (foizlar) to'lov manbayida soliqqa tortilganligi bois chegiriladi, ya'ni:

$$820 - 75 = 745 \text{ ming so'mni tashkil etadi.}$$

Shundan soliq bo'yicha imtiyozlar chegiriladi, ya'ni

$$745 - 100 = 645 \text{ ming so'mni tashkil etadi.}$$

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra, 2013-yil uchun foyda solig'i stav-kasi 9 foizligini hisobga olgan holda soliq summasi:

$$D(f)s = 645 \times 9/100 = 58,05 \text{ ming so'mni tashkil etadi.}$$

2-masala.

Quyidagi ma'lumotlar asosida foyda solig'ini hisoblang (ming so'm):

1. Mahsulot sotishdan olingan sof tushum – 3192,
– shundan eksport faoliyatidan tushum – 670.

2. Soliq to'langunga qadar olingan foyda – 508.

3. Olingan dividendlar – 75.

4. Soliq bo'yicha imtiyozlar – 100.

Yechilishi:

1. Respublikamiz soliq qonunchiligiga muvofiq yuridik shaxslarning erkin almashtiriladigan valutadagi eksportiga imtiyozli stavkalar belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori 7-ilovasiga ko'ra foyda solig'i stavkasi 9 % qilib belgilangan: mahsulot (tovar) eksporti umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganda, belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi, agar 30 foiz va undan yuqori bo'lganda belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi.

Demak, imtiyozli stavkalarning qaysi birini qo'llashni aniqlash uchun eksport mahsulotining umumiy sotish hajmidagi salmog'i aniqlanadi, ya'ni:

$$(670 / 3192) \times 100 = 20,9.$$

Ushbu misolda eksport mahsulotining umumiy sotish hajmidagi salmog'i 20,9 foizni tashkil etadi. Bunday holda belgilangan foyda solig'i stavkasi 30 foizga kamayadi, ya'ni:

$9 \times 30 / 100 = 2,7$ ga, demak, korxona foyda solig'ini 6,3 foizda ($9 - 2,7$) to'laydi.

$$2. 508 + 312 - 75 - 100 = 645 \text{ ming so'm.}$$

$$645 \times 6,3 / 100 = 40,635 \text{ ming so'm.}$$

3-masala.

Yuridik shaxs 7540 ming so'mga 5 ta kompyuterni maktabga homiylik yordami ko'rsatish uchun sotib oldi. Ushbu davrda soliqqa tortiladigan foyda 403 640 ming so'mni tashkil etdi.

Soliqqa tortiladigan foyda 8072,8 ming so'mdan ($403\,640 \text{ ming so'm} \times 2\%$) yuqori bo'lmasligi kerak.

Maktabga ko'rsatilgan yordam summasi 7540 ming so'mni tashkil etar ekan, u holda soliqqa tortiladigan bazadan yordam summamini to'liq chegirish mumkin. Chegirish natijasida soliqqa tortiladigan foyda quyidagini tashkil etdi.

$$403\,640 \text{ ming so'm} - 7540 \text{ ming so'm} = 396\,100 \text{ ming so'm.}$$

Agar maktabga ko'rsatilgan yordam 12200 ming so'mga teng

bo'lganda, soliqqa tortiladigan foyda 8 072,8 ming so'mga kamaytirilgan edi. O'rtasidagi 4 127,2 ming so'm (12 200 – 8 072,8) farq soliqqa tortiladigan foydadan kamaytirilmaydi

Mavzuga doir test savollari

1. 2013-yilda yuridik shaxslar foyda solig'i stavkasi necha foiz qilib belgilangan?

- A. 9*. B. 35. C. 15. D. 10.

2. 2013-yil tijorat banklari uchun foyda solig'i stavkasi necha foiz qilib belgilangan?

- A. 9. B. 35. C. 15*. D. 10.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1166-qaroriga muvofiq Tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi 40 dan 50 %gacha tashkil qilsa, foyda solig'ining imtiyozli stavkasi amaldagi stavkaga nisbatan necha foiz bo'ladi?

- A. 80. B. 70. C. 75*. D. 50.

4. Yuridik shaxslarning foyda solig'i quyidagi summaga kamaytiriladi:

- A. Ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning 2 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda*.
- B. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida kollejlari, akademik litseylar, maktablar va maktabgacha tarbiya ta'lim muassasalari qurilishiga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga, lekin soliq solinadigan foydaning 30 foizidan ko'p bo'lmagan miqdorda.
- C. Ekologiya, sog'lomlashtirish va xayriya jamg'armalariga xayriya tariqasidagi mablag'lar summasiga, biroq soliq solinadigan foydaning 1 foizdan ko'p bo'lmagan miqdorda.
- D. A va B javoblar to'g'ri.

5. Tijorat banklarida kredit portfelidagi uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushi 53 % tashkil etganda foyda solig'i stavkalari ...

- A. O'rnatilgan stavka 80 foizga pasaytiriladi*.
- B. O'rnatilgan stavka 75 foizga pasaytiriladi.
- C. O'rnatilgan stavka 70 foizga pasaytiriladi.
- D. To'g'ri javob yo'q.

6. Jami realizatsiya ulushida eksportning ulushi 26% tashkil etsa, foyda solig'i stavkasi ...

- A. 20 %ga pasaytiriladi.
- B. 30 %ga pasaytiriladi*.
- C. 40 %ga pasaytiriladi.
- D. 50 %ga pasaytiriladi.

7. Qaysi korxonalar foyda solig'i bo'yicha joriy (avans) to'lovlar to'lamaydilar?

- A. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining uch yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar.
- B. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan yalpi tushum eng kam ish haqining yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan tijorat banklari.
- C. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar*.
- D. To'g'ri javob yo'q.

8. Jami realizatsiya ulushida eksportning ulushi 34 % tashkil etsa, foyda solig'i stavkasi:

- A. 20 %ga pasaytiriladi.
- B. 30 %ga pasaytiriladi.
- C. 40 %ga pasaytiriladi.
- D. 50 %ga pasaytiriladi*.

9. Foydadan olinadigan soliqlar –

- A. Soliq to'lovchi subyektlarning to'g'ridan to'g'ri moliyaviy faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi*.

- B. Soliq to'lovchi subyektlar moliyaviy faoliyatiga umuman ta'sir ko'rsatmaydi.
- C. Aholi real daromadlarini kamaytiradi.
- D. Aholi real daromadlarini oshiradi.

10. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda soliq'iga amaldagi Soliq kodeksining nechanchi bo'limi bag'ishlangan?

- A. Soliq kodeksining VII bo'limi.
- B. Soliq kodeksining IV bo'limi.
- C. Soliq kodeksida bo'lim bag'ishlanmagan.
- D. Soliq kodeksining V bo'limi.*

11. Yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibi Soliq kodeksining qaysi moddasida ko'rsatilgan?

- A. 139-moddasida.
- B. 146-moddasida.
- C. 129-moddasida*.
- D. 147-moddasida.

12. Realizatsiya qilinayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun boshqa shaxslardan dastlabki haq (bo'nak) tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), budjetdan barilgan subsidiyalar, olingan grantlar yuridik shaxslarning jami daromadi tarkibiga kiradimi?

- A. Jami daromad tarkibiga qisman kiradi.
- B. Jami daromad tarkibiga kirmaydi.
- C. Jami daromad tarkibiga kiradi*.
- D. Boshqa daromadlar tarkibiga kiradi.

13. Dividendlar va foizlardai 2012-yil uchun necha foiz stavkada soliq undiriladi?

- A. Bir yilgacha tortilmaydi.
- B. Uch yilgacha tortilmaydi.
- C. 15 foiz.
- D. 10 foiz*.

14. Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadga tuzatish kiritish qanday holatlarda amalga oshiriladi?

- A. Tovarlarni to'liq yoki qisman qaytarilganda; bitim shartlari o'zgariganda; baholar o'zgarganda, sotib oluvchi siylovdan (skidkadan) foydalanganda; bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda*.

- B. Soliq kodeksining 132 moddasiga asosan.
- C. Qisman amalga oshiriladi.
- D. Avvaldan kelishib olingan miqdorda amalga oshiriladi.

15. Yuridik shaxslar uchun foyda solig‘i qachon joriy etilgan?

- A. 1991-yil 1-yanvardan*.
- B. 1992-yil 14-yanvardan.
- C. 1993-yil 6-maydan.
- D. 1995-yil 1-yanvardan.

Nazorat savollari

1. O‘zbekistonda foyda solig‘i qachon joriy qilingan?
2. Yuridik shaxslar foyda solig‘ini to‘lovchilari kimlar?
3. Rezident va nerezidentlar kim va ular qanday tartibda soliqqa tortiladi?
4. Soliq obyekti va soliqqa tortish bazasi qanday aniqlanadi?
5. Korxonaning moliyaviy faoliyat natijalari qanday aniqlanadi?
6. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i stavkalari qaysi mezonlar asosida tabaqalashtirilgan?
7. Mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qanday stavkalar belgilangan?
8. Qanday yuridik shaxslar foyda solig‘idan to‘liq ozod etiladi?
9. Yuridik shaxslarning qanday foydasi yuridik shaxslar foyda solig‘ini to‘lashdan ozod etiladi?
10. Yuridik shaxslarning qanday xarajatlari soliqqa tortiladigan daromaddan kamaytiriladi?
11. Foyda solig‘i bo‘yicha 2009–2014-yillarda qanday soliq imtiyozlari berildi?
12. Foyda solig‘ini hisoblashda 2012–2013-yildan qanday o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi?

3-bob. OBODONLASHTIRISH VA IJTIMOY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *ijtimoiy infratuzilma obyektlari foyda solig'i, rezident va norezident, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan tushum, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, erkin industrial-iqtisodiy zona, foyda yoki zarar, soliq to'languncha olingan foyda, moliyaviy hisobot, imtiyozlar, joriy to'lovlar, soliq hisoboti.*

3.1. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i to'lovchilari

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lovchisi hisoblanadilar.

Soliqqa tortishning alohida tartibi belgilangan yuridik shaxslar hamda notijorat tashkilotlar asosiy faoliyat turi bo'yicha bu soliqni to'lamaydilar, ular faoliyatning boshqa turlari bilan shug'ullansalar, ular ushbu faoliyat bo'yicha alohida hisob yuritishlari va budjetga obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish uchun soliqni to'lashlari lozim.

Soliq solish maqsadida yuridik shaxslar, deganda mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulki bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek, mustaqil balans va hisob-kitob raqamiga ega bo'lgan alohida bo'linmalar ham tushuniladi.

3.2. Soliq solish obyekti, bazasi va soliq stavkalari

Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i chegirilganidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazadir. Bunda soliq solinadigan baza olinishi lozim bo'lgan (olingan) dividendlar summasiga, qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar uchun esa sof qo'shimcha foyda summasiga ham kamaytiriladi.

Soliq kodeksining 297-moddasi o'z kuchini yo'qotgan bo'lib, unga asosan balansida ijtimoiy infratuzilma obyektlari (sog'liqni saqlash obyektlari, ta'lim obyektlari va bolalar dam olish oromgohlari) bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun ushbu obyektlarni saqlash xarajatlari obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i summasini kamaytirmasdan faqat foyda solig'ining soliq bazasini kamaytirilishi belgilandi. *Avval balansida ijtimoiy infratuzilma obyektlari bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlari tomonidan foyda solig'ining soliq solinadigan bazasi bilan birgalikda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i summasi ushbu obyektlarni saqlash xarajatlariga kamaytirilar edi.*

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1887-sonli qarori bilan soliq solish obyektining **8 foizi** miqdorida belgilangan.

3.3. Soliqni hisoblash, hisobotlarni taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Soliq to'lovchilar, bundan ushbu moddaning beshinchi qismida ko'rsatilganlar mustasno,

hisobot davri mobaynida obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha joriy to'lovlar to'laydi.

Joriy to'lovlar taxmin qilinayotgan sof foyda summasidan hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan shakl bo'yicha hisobot davrining birinchi oyi 10-kuniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining joriy to'lovlari to'g'risidagi ma'lumotnomada ko'rsatilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Joriy to'lovlar ushbu moddaning uchinchi qismiga muvofiq hisoblab chiqarilgan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining yil choragidagi summasining uchdan bir qismi miqdorida har oyning 10-kunidan kechiktirmay to'lanadi.

Quyidagilar joriy to'lovlarni to'lamaydi:

- hisobot davrida soliq solinadigan bazasi eng kam ish haqining ikki yuz baravarigacha miqdorda bo'lgan soliq to'lovchilar;

- ilgari hisobot davrida ijtimoiy infratuzilma obyektlarini saqlash xarajatlari summasi soliq solinadigan baza summasiga teng yoki undan ortiq bo'lgan soliq to'lovchilar;

- yagona soliq to'lovini to'lashga o'tmagan mikrofirmalar va kichik korxonalar.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchilar tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa, yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda taqdim etiladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lash soliq bo'yicha hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq, **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagilar belgilandi:

– yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi;

– yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish soliqlari bo‘yicha joriy to‘lovlar to‘g‘risidagi ma‘lumotnoma birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etiladi.

3.4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha imtiyozlar

Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941–1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan yuridik shaxslar ozod qilinadi. Ushbu imtiyoz savdo, vositachilik, ta‘minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanadigan yuridik shaxslarga qo‘llanilmaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-3594-sonli farmoniga asosan:

**O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlariga muvofiq
obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha
berilgan imtiyozlar**

№	Farmon nomi	Imtiyoz turi	Imtiyoz shartlari va muddati
1	O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-3594-sonli farmoni	2005-yilning 1-iyulidan boshlab to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalari obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i bo‘yicha ozod etilgan	Fo‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo‘lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi – 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha – 3 yil muddatga; – 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha – 5 yil muddatga; – 10 million AQSh dollaridan ortiq bo‘lganda – 7 yil muddatga.

2	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabrda «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sonli farmoni	Yuridik shaxslardan olinadigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod qilindi.	«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda – 3 million yevrodan 10 million yevrogacha – 7 yilga; – 10 million yevrodan 30 million yevrogacha – 10 yilga. Keyingi 5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi; – 30 million yevrodan ortiq bo'lganda – 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.
3	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-apreldagi «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida»gi PF-4436-sonli farmoni	Yuridik shaxslardan olinadigan obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod qilindi.	Imtiyozlar kiritilgan investitsiyalarning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi; shu jumladan, ekvivalenti: – 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo'lganda – 3 yil muddatga; – 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo'lganda – 5 yil muddatga; – 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda – 7 yil muddatga beriladi.

2005-yilning 1-iyulidan boshlab to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalari asosiy faoliyati bo‘yicha foyda solig‘i, mulk solig‘i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i**, mikro-firma va kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliq to‘lovi to‘lashdan, shuningdek, Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod qilindi. To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo‘lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha – 3 yil muddatga;
- 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha – 5 yil muddatga;
- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo‘lganda – 7 yil muddatga.

Yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta‘minlaydigan zamonaviy, yuksak texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish bo‘yicha qulay shart-sharoitlarni shakllantirish, shuningdek, Toshkent viloyatining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda samarali foydalanish, shu asosda yangi ish joylarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-apreldagi «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to‘g‘risida»gi PF-4436-sonli farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko‘ra Toshkent viloyatida «Angren» maxsus industrial zonasi (Angren shahri va Ohangaron shahri) qatnashchilariga quyidagi soliq imtiyozlari va preferensiyalari berildi:

Yuridik shaxslardan olinadigan fovda solig‘i, ularning malmulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lashdan, kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi, shuningdek, Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod qilindi.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan imtiyozlar kiritilgan investitsiya-

larning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi, shu jumladan, ekvivalenti:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo‘lganda – 3 yil muddatga;

- 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo‘lganda – 5 yil muddatga;

- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo‘lganda – 7 yil muddatga beriladi.

Jahon standartlariga javob beradigan va jahon bozorlarida talab qilinadigan mahsulot ishlab chiqarishni ta’minlaydigan, zamonaviy yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalarni, birinchi galda to‘g‘ridan to‘g‘ri investitsiyalarni jalb etish bo‘yicha qulay shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, Navoiy viloyatining sanoat salohiyatini, ishlab chiqarish, transport-tranzit va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida, **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabrdagi «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to‘g‘risida»gi PF-4059-sonli farmoniga asosan:**

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona hududida xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining asosiy yo‘nalishi – zamonaviy xorijiy yuqori unumli asbob-uskunalar va texnika, texnologik liniyalar va modullar, innovatsiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga yuqori texnologiyali, jahon bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni keng ko‘lamda ishlab chiqarishdan iborat etib belgilandi.

- «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonaning faoliyat ko‘rsatish muddati 30 yilni tashkil etishi belgilandi.

- EIIZ faoliyati davomida uning hududida alohida bojxona, valuta va soliq rejimlari, O‘zbekiston Respublikasi norezident fuqarolarining uning hududiga kirish, hududda bo‘lish va chiqib ketishning, shuningdek, ular tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnomalar olishning soddalashtirilgan tartibi joriy etildi;

- alohida huquqiy tartib, shu jumladan, soliq, valuta va bojxona tartibi faqat EIIZ hududida faoliyat ko‘rsatayotgan va EIIZ direk-

siyasi tomonidan ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun amal qiladi;

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona direksiyasi xo'jalik yurituvchi subyektlarga EIIZ hududida yer uchastkalarini subijaraga topshirish, o'z huquq va majburiyatlarini ijara shartnomasi bo'yicha boshqa shaxsga berish, ijara huquqini garovga qo'yish, ularni ulush sifatida ustav kapitaliga qo'shish huquqisiz ijaraga beradi. EIIZ hududida yer uchastkalarini sotish va boshqacha tarzda o'zgaga berish taqiqlanadi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i**, yagona soliq to'lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika yo'l jamg'armasi, Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi:

- 3 million yevrodan 10 million yevrogacha – 7 yilga;

- 10 million yevrodan 30 million yevrogacha – 10 yilga. Keyingi 5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi;

- 30 million yevrodan ortiq bo'lganda – 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.

EIIZda ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar EIIZ faoliyat ko'rsatadigan butun muddatga eksportga yo'naltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, shuningdek, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) ozod qilinadi.

O'zbekistonning ichki bozorlarida sotishga mo'ljallangan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kiriladigan xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar uchun bojxona to'lovlari, agar qonun hujjatlarida boshqa imtiyozli tartib ko'zda tutilma-

gan bo'lsa, belgilangan stavkalarining 50 foizi miqdorida (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) undiriladi, bunda ularni to'lash muddati 250 kungacha kechiktirilishi mumkin.

Qayd etilgan imtiyozlardan foydalangan holda EIIZ hududiga olib kirilgan asbob-uskunalar, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar sotilgan yoki bepul berilgan taqdirda, bojxona to'lovlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda budjetga to'liq hajmda undiriladi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga quyidagilar ruxsat etilsin:

- ular o'rtasida tuzilgan shartnomalar va kontraktlar bo'yicha hisob-kitob va to'lovlarni EIIZ hududida xorijiy valutada amalga oshirish;

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari bo'lgan boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan yetkazib berilgan tovarlar, bajarilgan ish va xizmatlarning haqini erkin almashtiriladigan valutada to'lash;

- eksport va import qilinadigan tovarlar uchun haq to'lash va hisob-kitob qilishning ularga qulay shartlari va shakllaridan foydalanish.

Navoiy EIZ hududida alohida huquqiy rejim amal qilib, u soliq, valuta va bojxona sohalarini qamrab olgan. Hududda soddalashtirilgan kirish, istiqomat qilish va chiqib ketish tartibi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi norezident-fuqarolari uchun mehnat faoliyatini amalga oshirish ruxsatnomasini olishning soddalashtirilgan tartibi amal qiladi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonasi tashkil etilganidan buyon bu yerda 12 ta korxona qurilib, foydalanishga topshirildi. 2012-yilda ular tomonidan qariyb 80 milliard so'mlik mahsulot ishlab chiqarildi. Akkumulyator simlari, avtomobil gaz ballonlari, mobil va statsionar telefonlar, modemlar va internet uchun qo'shimcha moslamalar ishlab chiqarish bo'yicha korxonalar tashkil etish kabi yuqori texnologiyalar asosidagi yana yettita loyiha amalga oshirish bosqichida turibdi.

Yaratilgan sharoitlar va soliq imtiyozlari zamonaviy yuqori samaraga ega uskuna va texnika, texnologik liniya va modullar, innovatsion texnologiyalar, xorijiy sarmoyalarni to'g'ridan to'g'ri jalb qilish hisobiga jahon bozorlarida raqobatbardosh, keng turdagi yuqori texnologik ishlab chiqarishlarni kengaytirishga ko'maklashishi kutilmoqda.

Mavzuga doir test savollari

1. Quyidagi yuridik shaxslardan qaysi biri obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'laydi.

- A. Ulgurji va chakana savdo korxonalari.
- B. Umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi korxonalar*.
- C. Soddalashtirilgan soliq tizimiga o'tgan kichik korxonalar.
- D. Notijorat tashkilotlari.

2. Obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish solig'ining soliqqa tortish obyekti ko'rsating.

- A. Mahsulot sotishdan tushgan tushum, qo'shilgan qiymat solig'ini chegirgan holda.
- B. Foyda solig'i to'langandan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qolgan foyda*.
- C. Muomala xarajatlari.
- D. Asosiy faoliyatdan olingan foyda.

3. Obodonlashtirish va infratuzilmani rivojlantirish solig'ini soliq solish bazasini aniqlang?

- A. Mahsulot sotishdan tushgan tushum
- B. Foyda solig'i to'langandan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qolgan foyda
- C. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i chegirilganidan keyin yuridik shaxs ixtiyorida qoladigan foyda*
- D. Korxona daromadi

4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining stavkasini aniqlang.

- A. 8 %*.
- B. 10 %.
- C. 16 %.
- D. 12 %.

5. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha joriy to'lovlarni to'lash muddati

- A. Har oyning 10-kunidan kechiktirmay*.
- B. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.
- D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 5-kunidan kechiktirmay.

6. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining hisob-kitobi qaysi muddatda DSIga taqdim etiladi.

- A. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- B. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.
- C. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay*.
- D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.

7. Qaysi korxonalar obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha joriy to'lovlar to'lamaydilar?

- A. Soliq solinadigan foyda eng kam ish haqining uch yuz baravaridan ko'p miqdorni tashkil etadigan yuridik shaxslar.
- B. Hisobot davrida taxmin qilinayotgan yalpi tushum eng kam ish haqining yuz baravaridan kam miqdorni tashkil etadigan tijorat banklari.
- C. Soliq solinadigan baza eng kam ish haqining ikki yuz baravarigacha bo'lgan yuridik shaxslar*.
- D. Moliyaviy faoliyatdan olingan foydasi eng kam ish haqining besh yuz baravaridan ko'p bo'lsa.

Nazorat savollari

1. Qanday yuridik shaxslar obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining to'lovchilari hisoblanishadi?
2. Korxona bir necha faoliyat turi bilan shug'ullansa, ushbu soliqning to'lovchisi bo'la oladimi?
3. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ining obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
4. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i stavkasi necha foizni tashkil etadi?
5. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i qanday tartibda to'lanadi?
6. Joriy to'lovlar qachon amalga oshiriladi.
7. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i bo'yicha qanday imtiyozlar berilgan?
8. Soliq hisobotlari qachon soliq organlariga topshiriladi?
9. Soliqni budjetga to'lash muddatlari qachon amalga oshiriladi?

4-bob. AKSIZ SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *aksiz solig'i, aksiz solig'ini to'lovchilari, aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, aksizlanadigan mahsulot, import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar, dal tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, realizatsiya qilingan joyi, hisob-varaq-faktura, import qilingan tovarlar, eksport qilingan tovarlar, stavka, soliq hisoboti.*

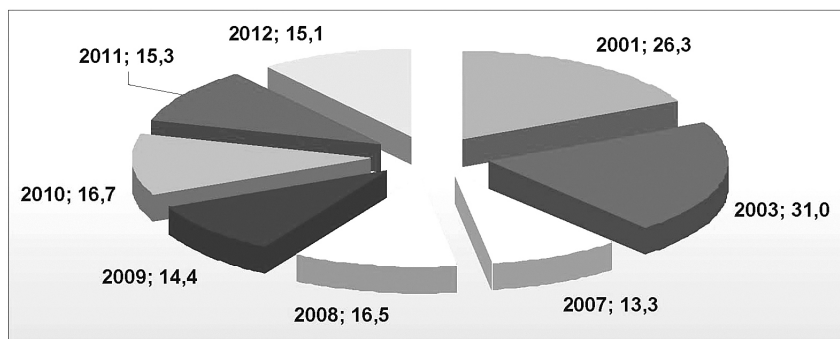
4.1. Aksiz solig'ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Egri soliqlar tovar va xizmatlar narxlariga pirovard natijada iste'molchi tomonidan to'lanadigan ustama. Shunday qilib, egri soliqlarni o'z daromadlarini tovar yoki xizmatlar sotib olish maqsadlariga sarflaydigan shaxslargina to'laydilar. Bir qarashdan, har qanday shaxs tegishli tovar va xizmatlar xarididan o'zini tiyib, egri soliqlardan xoli bo'lishi mumkindek tuyuladi. Lekin xayotda soliqdan bu tariqa qutulib bo'lmaydi, chunki amalda keng iste'mol tovarlari va xizmatlar jami hajmi egri soliqqa tortiladi. Egri soliqlarning bojxona bojlari; aksizlar hamda tovar va xizmatlar iste'moliga solinadigan boshqa soliqlar; bitimlarga solinadigan soliqlar; korxonalarining ijtimoiy sugurta jamg'armalariga to'laydigan badallari kabi to'rt turi bo'ladi. Bojxona bojlari tovarlar importi, eksporti va tranzitidan undiriladigan egri soliqlardir. Rivojlangan mamlakatlarda asosan bojxona import bojlari qo'llaniladi.

Asosiy iste'mol tovarlari (spirtli ichimliklar, pivo, tamaki mahsulotlari, yengil avtomobil va hokazolar)ning narxlariga ustama bo'lgan aksizlar egri soliq, solishning asosiy shaklidir.

O‘zbekistonda aksiz solig‘i 1992-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘i bilan birgalikda oborot solig‘i va sotuvdan olinadigan soliqlar o‘rniga joriy qilingan. Uning qo‘shilgan qiymat solig‘idan farqli tomoni shundaki, u ayrim tovarlar va mahsulotlarni chegaralab olgan va u bajarilgan ish, ko‘rsatilgan xizmatlarga nisbatan qo‘llanilmaydi. Aksiz solig‘i individual xarakterga ega bo‘lib, faqat aksizosti tovarlarga nisbatan qo‘llaniladi.

Aksiz solig‘i qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortiladigan bazada va narxda hisobga olinadigan yuklab jo‘natilgan tovarlar qiymatining bir qismini bilvosita soliq sifatida budjetga undirish shakli hisoblanadi. Aksiz solig‘i Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda salmoqli o‘rin egallaydi, jumladan, davlat budjetining solikli daromadlari tarkibida 2000-yilda 22,8 foizni, 2001-yilda 26,3 foizni, 2002-yilda 28,8 foizni, 2003-yilda 31,1 foizni tashkil etgani holda 2006-yilgi dalat budjeti daromadlarida uning ulushi 19 foizni, 2008-yilda 16,5 foizni, 2009-yilda 14,4 foizni, 2010-yilda 16,7 foizni, 2011-yilda 15,3 foizni va 2012-yilda esa 15,1 foizni tashkil etishi prognozlashtirilgan.

4-rasm. Aksiz solig‘ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi¹³

Aksiz solig‘ini davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushining pasayish tendensiyasiga ega ekanligi shu bilan izohlanadiki,

¹³ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

Hukumat qaroriga asosan «GM–Uzbekistan» aksionerlik jamiyatining ishlab chiqarayotgan avtomobillari (Lacetti, Nexia, Damas, Matiz), billurdan qilingan mahsulotlar, mebel, video va audioapparatura hamda kumushdan yasalgan pichoq va sanchqilarga hisoblangan aksiz soliqlari ishlab chiqarishni rivojlantirish, iste'mol tovarlarining assortimentini ko'paytirish va raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarish uchun korxonalarning o'z ixtiyorlarida qoldiriladigan bo'ldi. Shuning hisobiga hozirgi vaqtda aksiz solig'ining ulushi davlat budjeti daromadlari tarkibida kam salmoqni egallamoqda. Aksiz solig'i to'liq respublika budjetining daromadlar qismiga kelib tushadi va uning soliq yuki iste'molchilar zimmasida bo'ladi.

4.2. Aksiz solig'i to'lovchilari. Soliq obykti va bazasi

Aksiz solig'ining to'lovchilari bo'lib, mulk shaklidan va soliqqa tortishning qanday tartibi o'rnatilganligidan qat'iy nazar aksizosti tovarlarni ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Bundan tashqari, oddiy shirkat aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarganda oddiy shirkat shartnomasining oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan sherigi aksiz solig'ini to'lovchi bo'lib hisoblanadi.

Soliqqa tortish maqsadida yuridik shaxslar deganda mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulki bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek, mustaqil balans va hisob-kitob varag'iga ega bo'lgan alohida korxonalar tushuniladi.

Soliq kodeksining 230-moddasiga ko'ra quyidagi operatsiyalar aksiz solig'i solinadigan obyekt hisoblanadi:

1) aksiz to'lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, shu jumladan:

- tovarni sotish (jo'natish);
- garov bilan ta'minlangan majburiyat bajarilmagan taqdirda,

garovga qo'yilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni garovga qo'yuvchi tomonidan topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni bepul topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni ish beruvchi tomonidan ish haqi hisobiga yollangan xodimga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda topshirish yoki hisoblangan dividendlar hisobiga yuridik shaxsning muassisiga (ishtirokchisiga) topshirish;

- aksiz to'lanadigan tovarlarni qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun topshirish;

2) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali tariqasida yoxud oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida topshirish;

3) aksiz to'lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ishtirokchisiga (muassisiga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoki yuridik shaxs qayta tashkil etilganligi, tugatilganligi (bankrotligi) munosabati bilan topshirish, shuningdek, oddiy shirkat shartnomasi doirasida ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlarni mazkur shartnoma sherigiga (ishtirokchisiga) uning shartnoma ishtirokchilari umumiy mulkidagi mol-mulkdan ulushi ajratib berilgan yoki bunday mol-mulk taqsimlangan taqdirda topshirish;

4) aksiz to'lanadigan tovarlarni ulush qo'shish asosida qayta ishlashga topshirish, shuningdek, ulush qo'shish asosida xomashyo va materiallarni, shu jumladan, aksiz to'lanadigan xomashyo va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi tomonidan qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallarning mulkdoriga topshirish;

5) ishlab chiqarilgan va (yoki) qazib olingan aksiz to'lanadigan tovarlarni o'z ehtiyojlari uchun topshirish;

6) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilish.

Tekinga beriladigan aksizlanadigan mahsulot bo'yicha quyidagilar soliq solish obyektini bo'lib hisoblanadi:

– aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan alkogolli mahsulot, tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, vino bo'yicha – sotilgan mahsulot hajmi natijasi ifodasida;

– boshqa aksizlanadigan mahsulotlar bo'yicha soliq to'lovchida tovarni berish paytida shakllangan narxlar darajasidan kelib chiqib hisoblangan, biroq mazkur aksizlanadigan tovarni ishlab chiqarish bo'yicha haqiqatda shakllangan xarajatlardan past bo'lmagan qiymat.

Quyidagi aksizosti tovarlarga aksiz solig'i solinmaydi:

1) aksiz to'lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to'lanadigan tovarlarning ayrim turlari bundan mustasno;

2) keyinchalik O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketilishi sharti bilan «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlardan ishlab chiqarilgan qayta ishlash mahsuloti bo'lgan aksiz to'lanadigan tovarlarni topshirishga;

3) O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga:

– O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda insonparvarlik yordami sifatida;

– davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan xayriya yordami maqsadida, shu jumladan, texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida;

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo'yicha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan zayomlar (kreditlar) mablag'lari hisobiga, shuningdek, grantlar hisobiga yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan, aksiz to'lanadigan tovarlarni import qilishga;

4) aksiz to'lanadigan tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga aksiz solig'i solinmaydigan tovarlarni olib

kirish normalari doirasida jismoniy shaxslar tomonidan import qilishga;

5) vakolatli davlat organining yozma tasdig'i mavjud bo'lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo'yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarini import qilishga.

Aksizlanadigan tovarlar uchun soliq solish bazasi bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan tamaki mahsulotlari, o'simlik (paxta) yog'i, etil spirti, pivo, kon'yak, aroq va boshqa alkogolli aroq mahsulotlari, filtrli va filtrsiz sigaretalar, neft mahsulotlari (benzin, dizel yonilg'isi va aviakerosin) bo'yicha – sotilgan mahsulotning natural ko'rinishidagi hajmi;

- aksiz solig'i to'lanadigan boshqa mahsulotlar (zargarlik buyumlari, kumushdan qilingan oshxona buyumlari, tabiiy gaz, suyultirilgan gaz, «O'zDEUAvto» aksionerlik jamiyati avtomobillari) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i hisobga olmagan holda, shartnomaviy narxlar bo'yicha yuklab jo'natilgan tovarning qiymatiga foiz hisobida.

Buyurtmachi tomonidan beriladigan xomashyodan mahsulotga aksiz solig'ini hisoblash chog'ida aksiz solig'i solindigan mahsulotni sotishga doir aylanma quyidagicha belgilanadi:

- aksiz solig'ining qat'iy stavkalari belgilangan mahsulot bo'yicha tayyor mahsulotning fizik hajmidan kelib chiqib;

- boshqa mahsulotlar bo'yicha tayyor mahsulotni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatidan va buyurtmachi tomonidan beriladigan xomashyo qiymatidan kelib chiqib belgilanadi.

4.3. Aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati va aksiz solig'i stavkalari

Aksiz solig'ining stavkalari mutlaq summada (qat'iy) belgilangan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza aksiz to'lanadigan tovarlarning naturada ifodalangan hajmi asosida aniqlanadi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan ishlab chiqarilayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha, realizatsiya qilingan aksiz to'lanadigan tovarlarning aksiz solig'i hamda qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati soliq solinadigan bazadir.

Ish haqi, hisoblab chiqarilgan dividendlar hisobiga, bepul yoki boshqa tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) ayirboshlash uchun beriladigan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha, shuningdek, tovarlar tannarxidan past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda soliq to'lovchi tovarlarni topshirish paytida uning haqiqiy tannarxidan kam bo'lmagan darajada belgilaydigan narx asosida hisoblangan qiymat solig'i solinadigan bazadir.

Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini hamda qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini o'z ichiga oladi.

Aksiz solig'ining stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan import qilinayotgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan bojxona qiymati asosida belgilanadi.

Aksiz solig'i stavkalari va aksizosti tovarlar ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi. 2012-yilda aksizosti tovarlarga belgilangan soliq stavkalari quyidagilardan iborat:

**O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan aksizli
tovarlarga nisbatan aksiz solig‘i
STAVKALARI¹⁴**

Tovarlar nomi	Soliq stavkasi	
	aksiz solig‘i va QQSni hisobga olmagan holda sotilgan tovarlar qiy- matiga nisbatan foizlarda	bir o‘lchov birli- giga so‘mda
1. Etil spirti (1 dal uchun)		2636
2. Vino (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		4981
3. Konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar (1 dal tayyor mahsulot uchun) (l)		21800*
4. Pivo (1 dal tayyor mahsulot uchun) (1)		2587
5. O‘simlik (paxta) yog‘i (1 tonna uchun) (l): oziq-ovqat yog‘i (salomas ishlab chiqarish uchun ishlatiladisan yog‘ va «O‘zbekiston» yog‘idan tashqari)		723690
texnik moy (kislota miqdori 0,3 mg KON/g dan yuqori, oziq-ovqat mah- sulotlari tarkibiga qo‘shishga yaroqsiz bo‘lgan)		398 090
6. Sigaretalar (1 ming dona uchun)(1):		
filtrli		10739
filtrsiz sigaretalar		5 183

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori. (12-1-ilovasi).

7. Zargarlik buyumlari	25	
8. «General Motors O‘zbekiston» YoAJ ishlab chiqargan avtomobillar (2)	29	
9. Kumushdan ishlangan oshxona anjomlari	11	
10. Qimmatbaho metallar (2)		
11. Neft mahsulotlari (1):		
Ai-80 benzini	40 %, biroq kamida 321 430 so‘m/tonna	
Ai-91, Ai-92, Ai-93 benzini	40 %, biroq kamida 353 430 so‘m/tonna	
Ai-95 benzini	40 %, biroq kamida 408 890 so‘m/tonna	
dizel yonilg‘isi	34 %, biroq kamida 273 400 so‘m/tonna	
EKO dizel yonilg‘isi	34 %, biroq kamida 284 250 so‘m/tonna	
aviakerosin	9 %, biroq kamida 50 580 so‘m/tonna	
dizel yoki karbyurator (injektor) dvigatellari uchun motor moyi	25 %, biroq kamida 207 000 so‘m/tonna	
12. Tabiiy gaz (aholiga sotiladigan tabiiy gaz hajmlaridan tashqari), shu jumladan, eksport (2)	25	
13. Ishlab chiqaruvchi korxonalar tomonidan sotiladigan suyultirilgan gaz («O‘ztransgaz» AK mintaqalararo unitar korxonalari tomonidan aholiga sotiladigan gaz hajmi bundan mustasno), shu jumladan, eksport (2)	26	
14. Paxta tolasi (3)		

**) Hajmiy ulushda etil spirti 40 foizdan ko‘p bo‘lgan konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlarga aksiz solig‘i stavkasi 1 dal tayyor mahsulot uchun 31 236 so‘m miqdorida belgilanadi.*

Izohlar:

1. *Qat'iy miqdorlarda belgilangan aksiz solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan narxlarning dinamikasi hamda mahsulotning sotilish hajmidan kelib chiqqan holda yil mobaynida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.*

2. *«GM–O'zbekiston» YoAJ avtomobillari, tabiiy va suyultirilgan gaz, qimmatbaho metallar, shuningdek, chakana savdo tarmog'ida sotiladigan tilladan ishlangan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ini to'lovchilar va uni to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.*

3. *Paxta tolasining ichki narxlari (realizatsiya bo'yicha xarajatlarni hisobga olgan holda) va uni realizatsiya qilishning haqiqiy narxi o'rtasidagi ijobiy farq paxta tozalash korxonalarining maxsus hisobraqamida jamlanadi va 50 foizgacha bo'lgan miqdorda – keyinchalik budjetga va budjetdan tashqari jamg'armalarga yo'naltirilgan holda kreditorlik qarzini so'ndirish uchun paxtachilik fermer xo'jaliklariga, qolgan qismi – «O'zpaxtasanoat» uyushmasi korxonalarining budjet va budjetdan tashqari jamg'armalar oldidagi qarzini so'ndirishga yo'naltiriladi.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1887-sonli qaroriga asosan aksiz solig'i bo'yicha quyidagilar o'zgartirildi:

– 2013-yildan boshlab aksiz solig'i stavkalari vino bo'yicha – 5 %ga, spirt – 15 %ga, alkogol mahsulotlari – 15 %ga, pivo – 20 %ga, filtrli va filtrsiz sigareta va papiroslar – 20 %ga, o'simlik (paxta) yog'i – 10 %ga indeksatsiya qilindi.

– 2012-yildan chakana savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi, bunda chakana savdo korxonalariga tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda, xarid

qilingan oltindan bo'lgan zargarlik buyumlari bo'yicha to'langan aksiz solig'i summasini chegirish huquqi berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi 1887-sonli qaroriga asosan pivo va o'simlik yog'i bo'yicha aksiz solig'i tushumi mahalliy budjetlarning Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida to'liq miqdorda mahalliy budjetlar daromadiga o'tkazildi.

2012-yildan chakana savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'ini to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2012-yil 16-fevralda 2328-son bilan ro'yxatga olingan «Chakana savdo tarmog'ida sotiladigan oltindan ishlangan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risida»gi Nizom asosida tartibga solinadi.

Nizom qonun hujjatlarida belgilangan tartibda chakana savdo tarmog'ida oltindan ishlangan zargarlik buyumlarini sotishni, shu jumladan, davlat daromadiga o'tkazilgan oltindan ishlangan zargarlik buyumlarini sotishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga tatbiq etiladi.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i stavkasining so'mdagi ekvivalentini aniqlash uchun zargarlik buyumlariga aksiz solig'i hisoblab chiqarilayotgan oydan oldin keluvchi oyning so'nggi kunida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs qo'llaniladi.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig'i to'lovchilari uchun soliq va hisobot davri yil choragidir. Zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqib quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$S = (V \times A),$$

bunda: **S** – zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining summasi;

V – zargarlik buyumining og'irligi;

A – zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining stavkasi.

Sotilgan zargarlik buyumlari bo'yicha soliq solinadigan bazani

aniqlash uchun to'lovchilar Sotilgan zargarlik buyumlari reyestrini yuritadilar.

To'lovchilar budgetga to'lanishi lozim bo'lgan zargarlik buyumlariga aksiz solig'ini hisoblab chiqarishda tasdiqlaydigan hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda zargarlik buyumlari bo'yicha ham O'zbekiston Respublikasi hududida sotib olingan, ham ularni olib kirishda to'langan aksiz solig'i summasini chegirish huquqiga ega.

Sotib olingan zargarlik buyumlari bo'yicha aksiz solig'i to'langanligini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardir:

- hisobvaraq-faktura;
- bojxona yuk deklaratsiyasi.

Masalan, to'lovchi qimmatbaho toshlar biriktirilgan (umumiy og'irligi 60 gramm bo'lgan 15 dona) bir partiya tilla uzuklarini import qiluvchi – yetkazib beruvchidan sotib oldi. Bojxona yuk deklaratsiyasi bo'yicha oltindan ishlangan zargarlik buyumlarining umumiy og'irligi 180 grammni tashkil etib, ular bo'yicha

$3\,231\,000$ so'm aksiz solig'i to'landi. Shu tariqa, 1 gramm og'irlikdagi zargarlik buyumiga to'g'ri keluvchi zargarlik buyumining import qiluvchi – yetkazib beruvchisiga to'langan aksiz solig'i summasi quyidagicha: $3\,231\,000/180 = 17\,950$ so'm. Mos ravishda, to'lovchi tomonidan chegirilishi lozim bo'lgan zargarlik buyumiga aksiz solig'i summasi quyidagicha: $17\,950 \times 60 = 1\,077\,000$ so'm.

Soliq davri uchun zargarlik buyumlariga aksiz solig'ining chegirish summasi sotib olingan zargarlik buyumlariga to'langan aksiz solig'i summasidan, biroq ushbu soliq davri uchun zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig'i summasidan oshmagan summadan kelib chiqib aniqlanadi.

Masalan, Sotib olingan zargarlik buyumlari bo'yicha hisobvaraq-fakturalar reyestrda ko'rsatilgan sotib olingan zargarlik buyumlari bo'yicha aksiz solig'ining umumiy summasi 8900 ming so'mni tashkil etadi.

Soliq davrida umumiy og'irligi 100 gramm, umumiy summasi 14450 ming so'm bo'lgan zargarlik buyumlari sotildi. Zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig'i summasi $= 100 \times 10 = 1000$

AQSh dollari yoki O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan avvalgi oyning so‘nggi kuniga belgilangan kurs bo‘yicha 1795 ming so‘mni tashkil etadi (1 AQSh dollari = 1795 so‘m).

Zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i bo‘yicha chegirish summasi ham 1795 ming so‘mni tashkil etadi, chunki soliq davrida zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i bo‘yicha chegirish summasi zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig‘i summasidan oshmasligi lozim. Chegirilishi lozim bo‘lgan aksiz solig‘ining qolgan summasi 7105 ming so‘m (8900 – 1795) kelgusi soliq davrida chegirilishi lozim va mos ravishda ushbu soliq davrida budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan zargarlik buyumlariga aksiz solig‘ining summasi «0»ga teng.

Agar soliq davrida chegirish summasi zargarlik buyumlariga hisoblangan aksiz solig‘i summasidan kam bo‘lsa, chegirish haqiqatdagi summadan kelib chiqib qo‘llaniladi.

To‘lovchilar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i hisob-kitobini yilning har choragida, hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay taqdim etadi.

To‘lovchilar zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i hisob-kitobi bilan birga Sotilgan zargarlik buyumlari reyestri va Sotib olingan zargarlik buyumlari bo‘yicha hisobvara-q-faktura – fakturalar reyestrini taqdim etadilar.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i har oyda, hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay budjetga to‘lanadi.

Zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i summasi sotish narxida hisobga olinadi va yagona soliq to‘lovi bo‘yicha soliq solinadigan bazaga kiritilmaydi.

4.4. Aksiz solig‘ini hisoblash, hisobotlarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari

Aksiz solig‘ining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yilning har choragida,

soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Dam olish (ishlanmaydigan) yoki bayram kuniga to'g'ri keladigan aksiz solig'ini to'lash muddatlari, tegishli hisob-kitobni taqdim etish muddatlari ham dam olish yoki bayram kuni-dan keyingi birinchi ish kuniga ko'chiriladi.

Hisobot davri mobaynida o'n kunlik to'lovlar bilan kiritilgan aksiz solig'i summalari tegishli hisobot davri uchun hisob-kitob bo'yicha hisoblab chiqarilgan soliq summasida hisobga olinishi kerak.

Ortiqcha kiritilgan aksiz solig'i summalari bo'lg'usi to'lovlar hisobiga kiritiladi yoki uning yozma arizasi olingan kundan boshlab Davlat soliq xizmati organi tomonidan 30 kun ichida to'lov-chiga qaytariladi (agar budjetga boshqa soliq turlari bo'yicha qarz mavjud bo'lmasa).

Aksiz solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$O \times A/100,$$

bu yerda: **O** – soliq solinadigan oborot;

A – aksiz solig'i stavkasi.

To'lovchilar tomonidan hisoblab chiqarilgan aksiz solig'i summasi budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

– joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay – joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun;

– joriy oyning 23-kunidan kechiktirmay – joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun;

– keyingi oyning 3-kunidan kechiktirmay – hisobot oyining qolgan kunlari uchun.

Tovarga ilova qilinadigan hujjatlarda ko'rsatilgan mahsulot yuklab jo'natilgan kun sotish kuni bo'lib hisoblanadi.

O'n kunlik to'lovlar bo'yicha aksiz solig'ining kelib tushgan summasi Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilarning shaxsiy hisobvaraqlarida bir vaqtda soliqni «Hisoblab yozish» va «To'lash» ustunlarida aks ettiriladi.

Amaldagi qonunchilikka ko‘ra umumbelgilangan tartibda soliq to‘lovchi yuridik shaxslar lomonidan Davlat soliq va statistika organlariga quyidagi moliyaviy hisobot shakllari taqdim etiladi:

- buxgalteriya balansi;
- moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot;
- asosiy vositalar harakati to‘g‘risida hisobot;
- debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida hisobot;
- xususiy kapital to‘g‘risida hisobot;

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi **PF-4453-sonli farmoniga muvofiq** quyidagi tartiblar belgilandi:

2012-yil III chorakdan boshlab, yirik korxona va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma’lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma’lumotlarni statistikaga taqdim etiladigan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi ma’lumotda ko‘rish mumkin;

2012-yil III chorakdan boshlab, yuridik shaxslar tomonidan aksiz solig‘i to‘lovchi korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har oyda taqdim etiladigan «Aksiz markalari harakati to‘g‘risida»gi hisobotni har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi;

– **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslar tomonidan aksiz solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblarini Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish belgilandi (qo‘shimcha foyda solig‘i bundan mustasno).

Natijada, xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan taqdim etiladigan soliq hisobotlari yirik korxonalarga **2,3 martaga** hamda mikrofirma va kichik korxonalarga **1,7 martaga** qisqartirilishiga hamda xarajatlarni tejaliishiga erishish orqali, **2014-yilning** oxiri-

gacha barcha tadbirkorlik subyektlari tomonidan soliq hisobotlarini elektron tarzda taqdim etishlariga zamin yaratiladi.

4.5. Import qilinadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ini hisoblash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududiga yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan, aksiz to'lanadigan tovarlarga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga ko'ra ro'yxatlar va stavkalar bo'yicha aksiz solig'i solinadi.

Aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'i bojxona xizmatlari tomonidan so'mlarda undiriladi va har 5 kunda respublika budjetiga kirim qilinadi.

Olib kiriladigan, aksiz to'lanadigan tovarlarga aksiz solig'ining hisobi va uning budjetga kelib tushishi ustidan nazoratni O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona xizmatining hududiy boshqarmalari amalga oshiradi.

Respublika hududiga aksiz to'lanadigan tovarlarni olib kiruvchi, mulkchilik shaklidan qat'iy nazar yuridik shaxslar, shuningdek, jismoniy shaxslar aksiz solig'ini to'lovchilar hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq solish obyekti bo'lib bojxona yuk deklaratsiyasining 45-ustunida ko'rsatilgan, tovarning bojxona rasmiylashtiruvi paytida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining kursi bo'yicha so'mlarda qayta hisoblangan tovarning bojxona qiymati hisoblanadi.

Aksiz solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$S \times A/100,$$

bu yerda: **S** – bojxona qiymati;

A – aksiz solig'i stavkasi.

Pivo, alkogolli va tamaki mahsulotlariga aksiz solig'ini hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan oborot quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$O = S \times 100 / (100 - A),$$

bu yerda: **O** – soliq solinadigan oborot;

S – bojxona qiymati;

A – aksiz solig‘i stavkasi.

Olib kiriladigan, aksiz to‘lanadigan alohida turdagi tovarlar bo‘yicha aksiz solig‘i summasi tovarning bojxona qiymatidan foizlarda yoki bir birlik o‘lchovi uchun AQSh dollarida belgilanadi.

«O‘zbekiston Respublikasi hududiga aksiz solig‘i olinmaydigan tovarlarning jismoniy shaxslar tomonidan olib kirilishi bo‘yicha belgilangan normalar»ga ko‘ra jismoniy shaxslar tomonidan olib kiriladigan, aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlarga nisbatan aksiz solig‘i tatbiq etilmaydi.

Majburiy ravishda markalanadigan, olib kiriladigan aksiz to‘lanadigan tovarlarga aksiz solig‘ini to‘lovchilar aksiz markalarini xarid qilish chog‘ida kontrakt (bayonot berilgan) qiymatidan hisoblangan aksiz solig‘i summasining 100 foizini to‘laydilar, bunda aksiz markalarining nominal qiymati aksiz solig‘i summasidan ortiq miqdorda to‘lanadi, mablag‘lar belgilangan tartibga ko‘ra respublika budjetiga kirim qilinadi.

Markalangan, aksiz to‘lanadigan tovarlar olib kirilganda aksiz solig‘i summasi bojxona qiymatidan kelib chiqib qayta hisoblanadi.

Davlat bojxona qo‘mitasi hududiy bojxona boshqarmalarining qaroriga ko‘ra to‘lovchiga, tovarlarning bojxona rasmiylashtiruvi sanasidan boshlab 2 oydan oshmaydigan muddatga aksiz solig‘ini kechiktirib yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash taqdim etilishi mumkin.

Ortiqcha kelib tushgan aksiz solig‘i summasi o‘ttiz kun ichida qaytarilishi yoki kelgusi to‘lovlar hisobiga kiritilishi kerak.

Ular to‘langan yoki undirilgan paytdan boshlab bir yil davomida to‘lovchi ortiqcha to‘langan yoki undirilgan aksiz solig‘i summolari qaytarilishini talab qilib, murojaat etishi mumkin.

Ortiqcha to‘langan aksiz solig‘i summalarini qaytarish bojxona organlariga quyidagi hujjatlarni taqdim etish bilan amalga oshiriladi:

- to'lovchining yozma arizasi, unda ortiqcha to'lash yoki undirish sabablari ko'rsatiladi, shuningdek, pul mablag'lari qaytarilishi kerak bo'lgan to'lovchining bank rekvizitlari beriladi;

- aksiz solig'ini hisoblab chiqarish va undirish uchun asos bo'lgan bojxona yuk deklaratsiyasi;

- ijrosi to'g'risida bank belgisi qo'yilgan, aksiz solig'ining tegishli summalarini to'lashga oid to'lov hujjati;

- tovarlar (ishlar, xizmatlar) chegaradan haqiqatda olib o'tilgani to'g'risida chegara bojxonasining belgisi qo'yilgan (zarur hollarda) tovarga ilova qilinuvchi hujjatlar.

Ortiqcha to'langan aksiz solig'i summalarini qaytarish umumiy tushumlar hisobiga amalga oshiriladi.

4.6. Aksiz to'lanadigan tovarlarni aksiz markalari bilan tamg'alash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek, uning bojxona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda aksiz markalari bilan tamg'alanishi shart.

Tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar ishlab chiqarilishi, import qilinishi, saqlanishi, tashilishi va sotilishi ustidan davlat nazoratini o'rnatish, shuningdek, aksiz solig'i to'liq undirilishi, ko'rsatilgan tovarlarni yashirincha ishlab chiqarish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kerilishning oldini olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 14-avgustdagi 285-son «O'zbekiston Respublikasi hududida tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarga aksiz markalarini joriy etish tartibi to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 1996-yil 1-oktabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan va uning hududiga olib kelinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarni, pivodan tashqari, majburiy tarzda belgilangan namunadagi aksiz markalari bilan markalash joriy etildi va ularni aksiz

markalarini yopishtirmasdan O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelish, tashish (xalqaro tranzitdan tashqari), saqlash va sotish taqiqlandi.

Aksiz markalarini qalbakilashtirganlik uchun, shuningdek, qalbaki aksiz markalarini sotganlik uchun O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilikka muvofiq jinoiy javobgarlik choralari qo'llanilishi belgilab qo'yildi. Bunda quyidagi spirtli ichimliklar va tamaki mahsulotlari aksiz markalari bilan markalanmaydi:

- respublikadan tashqariga eksport qilinayotgan;
- bojsiz savdo qiluvchi do'konlar uchun respublika hududiga keltirilayotgan;
- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ruxsatnomasi bo'lgan taqdirda, ko'rgazmalar o'tkazish uchun keltirilayotgan;
- xalqaro tranzit bo'yicha O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelinayotgan va olib chiqishga mo'ljallangan;
- jismoniy shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasi hududiga O'zbekiston Respublikasining qonunida belgilangan aksizsiz olib kirish me'yorlari doirasida keltirilayotgan alkogol va tamaki mahsulotlari.

Respublika hududida ishlab chiqarilayotgan va import qilina-yotgan pivo O'zbekiston Respublikasining aksiz markalari bilan markalanmaydi.

Markalanadigan aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalar «Davlat belgisi» DICHBning Toshkent bosma fabrikasiga O'zbekiston Respublikasida tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklarga aksiz markalarini qo'llash tartibi to'g'risida Yo'riqnomaning (AVda 07.01.1999-y. 589-son bilan ro'yxatga olingan MV, DSQ va DBQ qarori) 1-ilovasiga muvofiq shaklda aksiz markalarining turlari bo'yicha zarur miqdorini xarid qilishga (alkogolli mahsulot bo'yicha iste'mol idishiga quyiladigan mahsulotning hajmini litrda ko'rsatgan holda) buyurtmanoma bilan, fabrikaning tegishli bank hisobvarag'iga alkogolli mahsulot uchun

buyurtirilayotgan aksiz markalari miqdori nominal qiymatining 50 foizi va tamaki mahsulotlari uchun aksiz markalarining to‘liq nominal qiymatini o‘tkazgandan keyin murojaat etadilar.

O‘zbekiston Respublikasiga markalanadigan aksizli tovarlarni olib kiruvchi importchilar esa Davlat bojxona qo‘mitasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri hududiy organlariga turlari bo‘yicha (alkogolli ichimlik bo‘yicha – iste’mol idishiga quyiladigan mahsulotning hajmini litrlarda ko‘rsatgan holda) aksiz markalarining zarur miqdorini xarid qilishga mazkur Yo‘riqnomaga 1a-ildovaga binoan shaklda buyurtmanoma topshiradilar. Davlat bojxona qo‘mitasining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri hududiy organlari taqdim etilgan buyurtmanomalar asosida aksizli tovarlar uchun aksiz markalariga yig‘ma buyurtmanoma tuzadilar va yozma shaklda, rahbariyatning imzosi bilan Davlat bojxona qo‘mitasiga taqdim etadilar. «Davlat belgisi» DICHBning Toshkent bosma fabrikasida buyurtmani joylashtirish O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi tomonidan amalga oshiriladi.

Markalanadigan aksizli mahsulot ishlab chiqaruvchi va import qiluvchi korxonalarga aksiz markalarini berish «Agrobank» OATBning mintaqaviy bo‘linmalari tomonidan buyurtmanoma asosida amalga oshiriladi.

Aksiz markalarini «Agrobank» OATBning mintaqaviy bo‘linmalari buyurtmanomada ishlab chiqaruvchi korxonalar bo‘yicha «Davlat belgisi» DICHBning Toshkent bosma fabrikasining va importchilar bo‘yicha Davlat bojxona qo‘mitasi hududiy organlarining belgilari mavjud bo‘lganida beradilar:

- alkogolli ichimliklarni mahalliy ishlab chiqaruvchilarga – aksiz markalarining buyurtirilayotgan miqdori nominal qiymatining 50 foizi to‘langanligi to‘g‘risida;

- tamaki mahsulotlarini mahalliy ishlab chiqaruvchilarga – aksiz markalari buyurtirilayotgan miqdorining to‘liq nominal qiymati to‘langanligi to‘g‘risida;

– alkogolli ichimliklar va tamaki mahsulotlarini import qiluvchilarga – aksiz markalari buyurtirilayotgan miqdorining to‘liq nominal qiymati va aksiz solig‘ining butun summasi to‘langanligi to‘g‘risida.

Bunda aksiz solig‘i to‘lanayotganida aksiz markalarining qiymati hisobga kiritilmaydi.

Aksiz markalarining nominal qiymatini O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi «Davlat belgisi» DICHBning hisob-kitoblari bo‘yicha tasdiqlaydi.

Respublikaga ko‘rgazmalar o‘tkazish uchun olib kelingan aksiz tovarlari, ular ko‘rgazmalar yakunlanganidan keyin O‘zbekiston Respublikasi hududida sotilgan taqdirda, O‘zbekiston Respublikasi aksiz markalari bilan majburiy tarzda markalanishi kerak va ular bo‘yicha umumiy belgilangan tartibda aksiz solig‘i to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish samaradorligini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2006-yil 7-noyabrdagi PQ-505-son qaroriga muvofiq hamda alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlari noqonuniy ishlab chiqarilishi va sotilishiga yo‘l qo‘ymaslik yuzasidan nazoratni yanada kuchaytirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 5-fevraldagi «Alkogolli mahsulotlarga va tamaki mahsulotlariga yangi namunadagi aksiz markalari joriy etish to‘g‘risida»gi 27-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– 2013-yil 1-apreldan boshlab alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlariga dizayni O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasi, Davlat bojxona qo‘mitasi va «Davlat belgisi» davlat-ishlab chiqarish birlashmasi tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan, qo‘shimcha himoya darajalariga ega bo‘lgan yangi namunadagi aksiz markalari joriy etildi;

– eski namunadagi aksiz markalari bilan markalangan hamda ulgurji va chakana savdo tarmoqlarida bo‘lgan alkogolli mahsulot-

lar va tamaki mahsulotlari yangi namunadagi aksiz markalari joriy etilgan kundan boshlab to‘qqiz oy o‘tgandan keyin markalanmagan deb hisoblanadi va belgilangan tartibda olib qo‘yilishi belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi hamda Davlat bojxona qo‘mitasiga:

– alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarini hamda import qiluvchilarini yangi namunadagi aksiz markalari joriy etilganligi to‘g‘risida xabardor qilish;

– 2014-yil 1-yanvardan boshlab belgilangan tartibda eski namunadagi aksiz markalari bilan markalangan hamda ulgurji va chakana savdo tarmoqlarida bo‘lgan alkogolli mahsulotlar va tamaki mahsulotlarini aniqlash, chetdan keltirish, ularni ishlab chiqarish va sotishning oldini olish, shuningdek, ushbu mahsulotlarni olib qo‘yish yuzasidan tegishli nazorat chora-tadbirlarini amalga oshirish topshirildi.

12-jadval

**Aksiz markalari ishlab chiqarilayotgan va
import qilinayotgan aksizli tovarlarning
turlariga qarab bo‘linish
RO‘YXATI**

Aksizosti tovarlar	Harfli belgi	Kodli belgi
TAMAKI MAHSULOTLARI		
Import qilingan:		
IMPORT: TAMAKI MAHSULOTLARI	IM	Import qiluvchining kodi
IMPORT: TAMAKI MAHSULOTLARI	IM	9898
Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan:		
TAMAKI MAHSULOTLARI	O‘Z	Korxona kodi

ALKOGOLLI ICHIMLIKLAR		
Import qilingan:		
IMPORT, AROQ	IM	Import qiluvchining kodi
IMPORT, AROQ	IM	98098
IMPORT, VINO	IM	Import qiluvchining kodi
IMPORT, VINO	IM	98098
IMPORT: SPIRTL ICHIMLIKLAR	IM	Import qiluvchining kodi
IMPORT: SPIRTL ICHIMLIKLAR	IM	98098
Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan:		
AROQ	O'Z	Korxona kodi
VINO	O'Z	Korxona kodi
SPIRTL ICHIMLIKLAR	O'Z	Korxona kodi

Aksiz markalarida yozilgan harfiy va raqamli belgilarning ta'rif:

IM – mahsulot import bo'yicha O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kelingan.

O'Z – mahsulot O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan.

98 – ikkita birinchi belgi – aksiz markasi bosib chiqarilgan yil.

01 yoki 001 – ikkita yoki uchta keyingi belgilar – tegishli tamaki yoki alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi korxonalariga (importchilarga) beriladigan kod raqamlari.

Aksiz markalaridagi 4 ta raqamli belgi tamaki mahsulotini anglatadi.

Aksiz markalaridagi 5 ta raqamli belgi alkogolli mahsulotni anglatadi.

98 bilan tugaydigan so'nggi raqamlar O'zbekiston Respubli-

kasi hududiga mayda turkumdagi aksizli tovarlar keltirilganligini anglatadi.

Alkogolli mahsulot uchun aksiz markalarida alkogolli ichimlik quyiladigan iste'mol idishining hajmini litrlarda bildiradigan quyidagi yozuvlar qayd etiladi:

O'zbekiston Respublikasi hududiga import bo'yicha olib kirilganda: «0,1 L gacha», «0,11 L dan 0,25 L gacha», «0,26 L dan 0,37 L gacha», «0,38 L dan 0,5 L gacha», «0,51 L dan 0,75 L gacha», «0,76 L va yuqori»;

O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilganda: «0,05 L», «0,1 L», «0,2 L», «0,25 L», «0,45 L», «0,5 L», «0,7 L», «0,75 L», «1,0 L», «1,75 L», «3 L».

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Korxona tomonidan aksiz osti tovar ishlab chiqariladi. Oltindan ishlangan yuvelir mahsulotning (uzuk) tannarxi 65000 so'm (QQS va aksiz solig'isiz). Ushbu mahsulotga QQS va aksiz solig'ini hisoblang va hisobvara-q-fakturada aks ettiring.

Yechilishi:

1-bosqich: Amaldagi qonunchilikka ko'ra aksiz solig'i summasi QQSning bazasiga kiritiladi. Shu munosabat bilan oldin aksiz solig'i hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdaqi PQ-1887 sonli qaroriga ko'ra zargarlik buyumlariga aksiz solig'i stavkasi 25 foiz belgilangan.

$$65000 * 25 \% = 16250 \text{ so'm.}$$

2-bosqich: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdaqi PQ-1887 sonli qaroriga ko'ra QQS stavkasi 20 foiz belgilangan.

$$\text{QQS bazasi} = (65000 + 16250) = 81250 \text{ so'm;}$$

$$\text{QQS summasi} = 81250 * 20 \% = 16250 \text{ so'm.}$$

Mahsulotning sotish bahosi (QQS va aksiz solig'i) bilan birgalikda 97500 so'mni tashkil etadi. Hisobvara-q-faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

HISOBVARAQ-FAKTURA

Tovar/ ish xiz- matlar nomi	O'lchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz solig'i		QOS		Yetkazib berishning hisobga olingan qiymati
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mahsulot Uzuk	dona	1	65000	65000	25 %	16250	20 %	16250	97500
Jami to'lashga:	To'qson yetti ming besh yuz so'm								

¹⁵ Гадоев Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. –Т.: «НОРМА», 2011. С. 220.

2-masala. Toshkentdagi aroq mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi korxona tomonidan 2013-yilda ishlab chiqarilgan 0,5 litr sigʻimli 40 % quvvatiga ega boʻlgan «Standart» aroqʻini 2000 ming donasi realizatsiya qilingan. Korxonaga aksiz soligʻini hisoblang.

Yechilishi:

1. Hisob-kitoblarda 1 dal = 10 litrni tashkil etadi;
2. Realizatsiya hajmi 100 dalni tashkil etadi ($0,5 \cdot 2000 / 10$);
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887 sonli qarori 12-1 ilovasiga koʻra, konyak, aroq va boshqa alkogolli mahsulotlar (1 dal tayyor mahsulot uchun) aksiz soligʻi stavkasi 26160 soʻm belgilangan.

$$26160 \cdot 100 = 2616,0 \text{ ming soʻm.}$$

Demak, korxona tomonidan budjetga 2616,0 ming soʻm aksiz soligʻi toʻlanadi.

3-masala. Korxona tomonidan 2013-yil 1-choragida 0,4 ming dal aroq ishlab chiqarish uchun 1 ming dal etil spirti oligan. Berilgan maʼlumotlarga koʻra korxonaga aksiz soligʻini hisoblang?

Yechilishi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887 sonli qarori 12-1-ilovasiga koʻra, etil spirti 1 dal uchun aksiz soligʻi stavkasi 3031 soʻm belgilangan.

Spirit uchun toʻlangan aksiz soligʻi summasi – 3031 ming soʻm;

2. Ishlab chiqarilgan aroq boʻyicha aksiz soligʻi summasi 10464 ming soʻm. ($26160 \times 0,4$);

3. Aroq ishlab chiqarish uchun olib kelingan toʻlangan spirtning aksiz soligʻi summasi aroqqa hisoblangan aksiz soligʻi summasidan chegiriladi:

Chegirmalar hisobga olgan holda budjetga toʻlanishi lozim boʻlgan aksiz soligʻi summasi 7433,0 ming soʻmni tashkil etadi.

$$10464 - 3031 = 7433,0 \text{ ming soʻm.}$$

4-masala. Rasmiy dilerlar orqali chakana narxda sotilgan «Matiz» avtomashinasi 12 mln soʻmni tashkil etadi, dilerning komission haqi – chakana narxdan 2 % tashkil etadi. Aksiz soligʻini hisoblang.

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887 sonli qarori 12-1 ilovasiga ko‘ra, «GM–O‘zbekiston» YoAJ ishlab chiqargan aksiz solig‘i stavkasi 29 % belgilangan.

2. Soliqqa tortiladigan baza 11,76 mln so‘mni tashkil etadi.

$$(12 - 12 \times 2/100) = 11,76 \text{ mln so‘m.}$$

3. Aksiz solig‘i summasi 2,64 mln so‘mni tashkil etadi.

$$\{11,76 \times 29 / (100 + 29)\} = 2,64 \text{ mln so‘m.}$$

5-masala. Korxona kumushdan yasalgan oshxona anjomlari ishlab chiqaradi. Yanvar oyida har bir komplekti 200 ming so‘mdan 5 ta komplekt ishlab chiqardi. Ushbu mahsulotga talab yo‘qligi sababli korxona pasaytirilgan narxlarda sotdi – har bir komplektni 180 ming so‘mdan (Aksiz solig‘i va QQSni hisobga olmagan holda). Ishlab chiqarilgan mahsulotning o‘z tannarhidan ham pasaytirilgan narxlarda sotilgan bo‘lsa-da, soliqqa tortiladigan baza 200 ming so‘m (aksiz solig‘i stavkasi 11 %) qilib qabul qilinadi ya‘ni, mahsulot tannarhi bo‘yicha.

Bir komplekt uchun hisoblangan aksiz solig‘i summasi 22 ming so‘mni tashkil etadi. $(200 \times 11/100) = 22 \text{ ming so‘m.}$

Mavzuga doir test savollari

1. Aksiz solig‘i O‘zbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

A. 1991-yil. B. 1992-yil*. C. 1995-yil. D. 1998-yil.

2. O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan va aksiz markasi bilan markalangan tovarlarga sarflangan aksiz markasining nominal qiymati:

- A. Aksiz solig‘ining hisob-kitobida hisobga olinmaydi*.
- B. Aksiz solig‘ining hisob-kitobida hisobga olinadi.
- C. Avval aksiz solig‘ining hisob-kitobida hisobga olinadi keyin chegiriladi.
- D. Aksiz solig‘ining hisob-kitobida qisman hisobga olinadi.

3. Aksiz markalarining joriy etilish yilini ko‘rsating.

- A. 1992 yil 1-yanvar. B. 1993-yil 6-may.
- C. 1995-yil 1-yanvar. D. 1996-yil 1-oktabr*.

4. Aksiz solig'ini to'lash muddatlarini ko'rsating.

- A. Har chorakda.
- B. Har 15 kunlikda.
- C. Har 10 kunlikda*.
- D. 1 yilda 1 marta.

5. Aksiz solig'i stavkalari va aksiz to'lanadigan tovarlar ro'yxati kim tomonidan belgilanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.
- B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti*.
- C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.
- D. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi.

6. Aksiz solig'ining to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanadi?

- A. Aksiz solig'iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar.
- B. Aksiz solig'iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi jismoniy shaxslar.
- C. Aksiz solig'iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar va import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar*.
- D. Aksiz solig'iga tortiladigan tovarlarni eksport qiluvchi yuridik shaxslar.

7. Aksiz solig'i quyidagilarning qaysilariga solinmaydi?

- A. Aksiz to'lanadigan tovarlarning eksportiga*.
- B. Aksiz to'lanadigan tovarlarning importiga.
- C. Berilgan xomashyodan tayyorlangan mahsulotga.
- D. Vino va vinomateriallariga.

8. Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan baza nimani o'z ichiga oladi.

- A. Aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini.
- B. Qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini*.
- C. Aksiz to'lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlar qiymatini hamda qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallar qiymatini.
- D. Tovarlarning naturada ifodalangan hajmini.

9. Aksiz solig'ining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qachon taqdim etiladi?

- A. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay*.
- B. Yilning har oyida soliq davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yilning yakunida keyingi yilning 1-fevraligacha.
- D. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay.

10. Qaysi mahsulot aksiz marka bilan markalanmaydi?:

- A. Pivo*.
- B. Aroq.
- C. Konyak.
- D. Vino.

11. Aksiz solig'i summasi budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- A. Joriy oyning 15-kunidan kechiktirmay – joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 25-kunidan kechiktirmay – joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 5-kunidan kechiktirmay – hisobot oyining qolgan kunlari uchun.
- B. Joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay – joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 23-kunidan kechiktirmay – joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay – hisobot oyining qolgan kunlari uchun*.
- C. Joriy oyning 10-kunidan kechiktirmay – joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 20-kunidan kechiktirmay – joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay – hisobot oyining qolgan kunlari uchun.
- D. Joriy oyning 13-kunidan kechiktirmay – joriy oyning birinchi o'n kunligi uchun; joriy oyning 20-kunidan kechiktirmay – joriy oyning ikkinchi o'n kunligi uchun; kelgusi oyning 3-kunidan kechiktirmay – hisobot oyining qolgan kunlari uchun.

12. O'zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqariladigan, shuningdek, uning bojxona hududiga import qilinadigan tamaki mahsulotlari va alkogolli ichimliklar kim tomonidan belgilangan tartibda aksiz markalari bilan tamg'alanishi shart?

- A. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.

- B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.
- C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi*.
- D. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi.

13. Aksiz solig'i stavkalari qanday belgilanadi?

- A. Tovarning qiymatiga nisbatan foizlarda va naturada ifodalangan o'lchov birligiga mutlaq summada qat'iy belgilanadi*.
- B. Tovarning qiymatiga nisbatan qat'iy so'mlarda.
- C. Tovarning qiymatiga nisbatan foizlarda.
- D. Tovarlarining o'lchov birligiga nisbatan foizlarda.

14. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan aksiz solig'i bo'yicha ...

- A. 2012-yildan chakana savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi*.
- B. 2012-yildan ulgurji savdo tarmog'ida sotiladigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi.
- C. 2012-yildan eksport qilinadigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi.
- D. 2012-yildan import qilinadigan, oltindan bo'lgan zargarlik buyumlarining 1 grammi uchun 10 AQSh dollariga teng miqdorda aksiz solig'i joriy etildi.

15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga asosan, mahalliy budjetlarining Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida to'liq miqdorda qanday tovarlar bo'yicha aksiz solig'i tushumlari mahalliy budjetga o'tkazildi?

- A. Pivo va o'simlik yog'i*.
- B. Tamaki mahsulotlari.
- C. Alkogol ichimliklar va pivo.
- D. Tamaki mahsulotlar va pivo.

Nazorat savollari

1. Aksiz solig'i qachon joriy etildi?
2. Aksiz solig'i to'lovchilar qanday guruhlanadi?
3. Aksizosti tovarlarini aniqlash mezonlari qanday?
4. Aksiz solig'i obykti nimalardan iborat?
5. Aksiz solig'ining bazasi qanday aniqlanadi?
6. Aksiz solig'ini to'lashdan kimlar ozod etilgan?
7. Aksiz solig'i stavkalari va aksizosti tovarlar ro'yxati kim tomonidan belgilanadi?
8. Aksiz solig'ini hisobga olish tartibi qanday?
9. Alohida tovarlar bo'yicha budjetga to'lanadigan aksiz solig'ini hisoblab chiqishning xususiyatlari nimada?
10. Aksiz solig'i hisobini taqdim etish va soliqni to'lash muddatlari qanday?
11. Aksiz markalari nima va u qachon joriy etilgan?
12. Qanday holatda aksizga tortiladigan tovarlar markalanmaydi?

5-bob. QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *qoʻshilgan qiymat, qoʻshilgan qiymat soligʻi, rezident va norezident, soliq solinadigan oborot, notijorat tashkilotlar, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, realizatsiya qilingan joyi, hisob-varaq-faktura, import qilingan tovarlar, eksport qilingan tovarlar, moliyaviy xizmatlar, sugʻurta xizmatlari, soliqdan ozod etiladigan import, nol darajali stavka, soliq hisoboti.*

5.1. Qoʻshilgan qiymat soligʻining joriy qilinishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Hozirgi vaqtda Oʻzbekiston va xalqaro soliq amaliyotida bilvosita soliqlarning asosiy turlaridan biri – qoʻshilgan qiymat soligʻi hisoblanadi.

Qoʻshilgan qiymat soligʻi – har bir ishlab chiqarish bosqichida va realizatsiya jarayonida undiriladigan koʻp qirrali bilvosita soliqdir. Korxona kundalik xoʻjalik faoliyatida mahsulot yetkazib beruvchilardan tovar va xomashyo sotib oladi va ulardan mahsulot yoki ish, xizmatlar ishlab chiqaradi. Demak, qayta ishlab chiqarish, ishlab chiqarish va sotishda qoʻshilgan qiymat yaratiladi.

Qoʻshilgan qiymat oʻzining iqtisodiy mohiyatiga koʻra, sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va koʻrsatilgan xizmatlarning qiymati bilan ishlab chiqarish jarayonida isteʼmol qilingan tovarlar, xomashyolar va xizmatlarning qiymati oʻrtasidagi farqdan iborat. Tabiiyki, ishlab chiqarish jarayonida va keyinchalik mehnat taqsimoti natijasida maʼlum bir tovar bozorga olib chiqilgunga qadar ishlab chiqarish va muomala jarayonidagi bir nechta bosqichlardan oʻtadi, bu bosqichlarning har birida qoʻshilgan qiymat yaratiladi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini davlat budjetining daromad qismiga jalb qilish g‘oyasi dastlab XX asrning boshlarida yuzaga keldi. Bu taklifni birinchi marta Germaniya budjet amaliyotida joriy etishni 1919-yilda Vilgelm fon Simens ilgari surdi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini amaliyotga joriy etish va undirish mexanizmi birinchi marta fransuz moliyachisi M. Lore tomonidan ishlab chiqildi. Ammo qo‘shilgan qiymat solig‘i M. Lorening taklifidan so‘ng o‘tgan 10 yildan ortiq vaqt mobaynida tajriba uchun taklif etilgan shaklda qo‘llanildi. Fransiyada qo‘shilgan qiymat solig‘i haqiqatda 1968-yildan boshlab joriy etildi.

XX asrning 70-yillarida qo‘shilgan qiymat solig‘i G‘arbiy Yevropaning qator mamlakatlarining soliq amaliyotida joriy qilindi. Buning asosiy sababi va huquqiy asosi bo‘lib, Yevropa iqtisodiy hamjamiyati tomonidan hamjamiyatga a‘zo mamlakatlarda qo‘shilgan qiymat solig‘ini undirishni tartibga solishning huquqiy me‘yorlarini umumlashtirish to‘g‘risidagi maxsus Direktivaning qabul qilinishi hisoblanadi. Mazkur Direktiva 1977-yilda qabul qilindi va unda bilvosita soliqlarning asosiy turi sifatida qo‘shilgan qiymat solig‘i e‘tirof etildi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘iga xos bo‘lgan muhim xususiyatlardan biri shundaki, soliqqa tortishning obyekti bo‘lib, nafaqat ichki bozordagi tovaraborot, balki mamlakat korxonalarining tashqi bozorlaridagi tovaraboroti ham hisoblanadi.

*Iqtisodiy adabiyotlarda, ko‘pchilik hollarda, qo‘shilgan qiymat solig‘ini «Yevropacha» soliq deb ham atashadi. Buning asosiy sabablari shundaki, **birinchidan**, qo‘shilgan qiymat solig‘i dunyoda birinchi marta Yevropa davlati bo‘lgan Fransiyada joriy etildi; **ikkinchidan**, 1977-yilda qabul qilingan Direktivaga asosan qo‘shilgan qiymat solig‘i bir vaqtning o‘zida Yevropaning bir necha davlatlarida joriy etildi; **uchinchidan**, qo‘shilgan qiymat solig‘i G‘arbiy Yevropadagi integratsion jarayonlarni shakllantirish va rivojlantirishda muhim rol o‘ynadi.*

Hozirgi vaqtda qo‘shilgan qiymat solig‘i Yevropa Ittifoqiga a‘zo bo‘lgan mamlakatlarning davlat budjetlarining daromadla-

rini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Yevropa mamlakatlari bilan solishtirishda bilvosita soliqlarning roli AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqoridir. Yevropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida bilvosita soliqlarning salmog‘i 40 foizdan yuqori bo‘lib, ayrim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko‘rsatkich 50 foizdan yuqori bo‘lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSh, Yaponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko‘rsatkich 25–30 foizni tashkil qiladi.

Yevropa Ittifoqiga a‘zo bo‘lgan mamlakatlarda soliq tushumlarining tarkibida bilvosita soliqlarni yuqori salmoqqa ega ekanligining asosiy sabablaridan biri, bu mamlakatlarda soliq stavkalarini umumlashtirilganligi va soliqqa tortish bazasini o‘zaro uyg‘unlashtirilganligi hisoblanadi. Bu masalaning O‘zbekiston Respublikasi uchun amaliy ahamiyatga ega ekanligi shundaki, mamlakatimiz tovaroborotining sezilarli qismi Rossiya Federatsiyasi, Ukraina va Qozog‘iston Respublikalariga to‘g‘ri keladi. Hozirga qadar mazkur mamlakatlar o‘rtasida qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkalarini umumlashtirish va soliqqa tortish bazasini uyg‘unlashtirish masalasi hal qilinmagan. Bu esa, ushbu mamlakatlar o‘rtasidagi o‘zaro tashqi savdo munosabatlarini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi.

O‘zbekiston soliq tizimida qo‘shilgan qiymat solig‘i 1992-yildan buyon amal qilmoqda. Ushbu soliq oborotdan olinadigan soliq va sotuvdan olinadigan soliqlar o‘rniga aksiz solig‘i bilan birgalikda kiritilgan. Bu soliq oborot solig‘idan farqli ravishda faqat qo‘shilgan qiymatdan undiriladi. Oborot solig‘i esa bir marotaba umumiy oborotdan olinar edi. Qo‘shilgan qiymat solig‘i esa ishlab chiqarish va muomala jarayonining har bir bosqichidan olinadi.

O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbayi sifatida qo‘shilgan qiymat solig‘i hozirga qadar o‘zining muhim o‘rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga ko‘ra 2012-yilda qo‘shilgan qiy-

mat solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi salmog'i 32,9 foizni, bilvosita soliqlar tarkibida esa 60,6 foizni tashkil etadi. Ushbu ko'rsatkichlar qo'shilgan qiymat solig'ini budjet daromadlarining asosiy manbayi ekanligini bildiradi.

14-jadval

O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti daromadlari tarkibida qo'shilgan qiymat solig'ining o'rni¹⁶ (foizda)

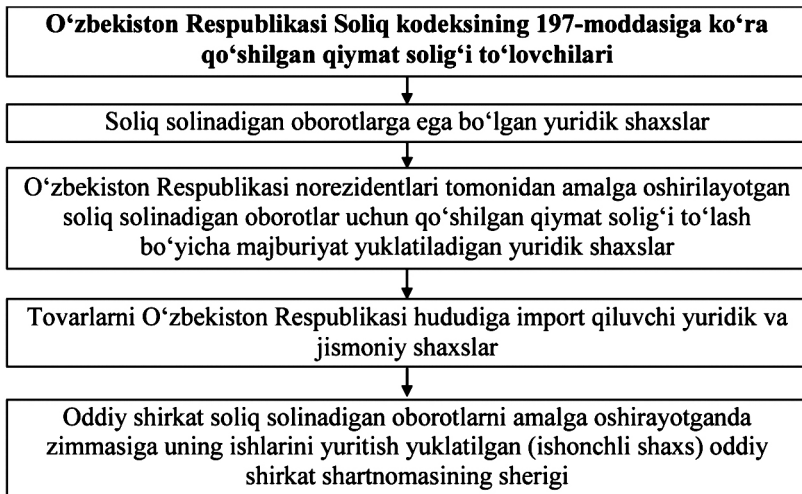
№	Ko'rsatkichlar	Yillar							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o'zgarishi
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	X
1.	Davlat budjeti daromadlari jami shu jumladan: -bilvosita soliqlar	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
		49,1	48,6	50,2	49,5	48,6	53,5	54,3	+5,2
1	QQS jami daromadlardagi ulushi	19,9	23,0	28,1	29,7	30,4	32,3	32,9	+10,0
2	QQS bilvosita soliqlarda ulushi	59,0	56,0	59,9	57	57,1	60,4	60,6	+1,6

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

5.2. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilari

Qo‘shilgan qiymat solig‘ining to‘lovchilari bo‘lib, amaldagi qonun hujjatlariga asosan ushbu soliqni budget oldida hisob-kitobini amalga oshiruvchi tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi yuridik shaxslar hisoblanaadi. Jumladan:

- 1) soliq solinadigan oborotlarga ega bo‘lgan yuridik shaxslar;
- 2) O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari tomonidan amalga oshirilayotgan soliq solinadigan oborotlar uchun qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lash bo‘yicha majburiyat yuklatiladigan yuridik shaxslar;
- 3) tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar (o‘z ehtiyojlari uchun bojsiz olib kirish normalari doirasida tovarlar olib kiruvchi jismoniy shaxslar bundan mustasno);
- 4) oddiy shirkat soliq solinadigan oborotlarni amalga oshirayotganda zimmasiga uning ishlarini yuritish yuklatilgan (ishonchli shaxs) oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi).

5-rasm. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilari¹⁷

¹⁷ Soliq kodeksining 197-moddasiga asosan tuzildi.

Quyidagilar qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilari hisoblanmaydi:

– Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyati doirasida tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlari mustasno) hamda soliq solishning soddalashtirilgan tartibi bo‘yicha soliq to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchilari bo‘lib hisoblanishmaydi.

– Soliq qonunchiligida nazarda tutilgan holda yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar bo‘lgan yuridik shaxslar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yilning navbatdagi choragi boshlanguniga qadar bir oydan kechiktirmasdan, yangi tashkil etilayotgan yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar bo‘lgan yuridik shaxslar esa faoliyat boshlanguniga qadar taqdim etiladigan yozma bildirishga asosan ixtiyoriy asosda qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashi mumkin.

Soliq kodeksining 16-moddasiga ko‘ra yuridik shaxs deb quyidagilar e‘tirof etiladi:

– yuridik shaxs – O‘zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan, o‘z mulkida, xo‘jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo‘lgan hamda o‘z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, mustaqil balansiga yoki smetasiga ega bo‘lgan, o‘z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo‘la oladigan hamda ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da‘vogar va javobgar bo‘la oladigan tashkilot;

– chet davlatning qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan chet el tashkiloti;

– O‘zbekiston Respublikasining, chet davlatning qonun hujjatlariga yoki xalqaro shartnomaga muvofiq tashkil etilgan xalqaro tashkilot;

– notijorat tashkilotlari – deganda foyda olishni faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan va olingan daromadlarni o‘z qatnashchilari (a‘zolari) o‘rtasida taqsimlamaydigan yuridik shaxslar tushuniladi.

Notijorat tashkilotlariga budget tashkilotlari, shu jumladan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasida davlat ro'y-xatidan o'tgan xalqaro nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa tashkilotlar kiradi.

5.3. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekt va bazasi

Qo'shilgan qiymat solig'ining obyekt bolib, tovar (ish, xizmat)larni realizatsiya qilish oboroti hamda tovarlarning importi hisoblanadi.

Tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti deganda – yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) qiymati tushuniladi, ya'ni yuklab jo'natilgan tovarlar (ish va xizmatlar) uchun mablag'i kelib tushishi davridan qat'iy nazar korxona qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha budget oldida hisob-kitoblarni amalga oshirishi shart.

Soliq solinadigan import deganda esa – O'zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirilayotgan tovarlar hisoblanadi (qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan import tovarlardan tashqari).

Tovarlar natural haq tarzida berilganda yoki kassa orqali o'z xodimlariga tannarx bahosidan past qilib sotilganda soliqqa tortiladigan oborot tovarlar (ish va xizmatlar)ni ishlab chiqarishning haqiqiy xarajatidan kam bo'lmagan miqdorda belgilanadi.

Soliq to'lovchining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti soliq solinadigan oborotdir.

Soliq to'lovchining tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) quyidagi realizatsiya qilish oborotlari soliq solinmaydigan oborotdir:

- qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotlar;
- realizatsiya qilingan joyi O'zbekiston Respublikasi bo'lmagan oborot.

O'zbekiston Respublikasi norezidenti tomonidan O'zbekiston

Respublikasi rezidenti uchun bajariladigan ishlar va ko'rsatiladigan xizmatlar mazkur ishlarni, xizmatlarni oluvchining soliq solinadigan oborotiga Soliq kodeksining 207-moddasida belgilangan tartibda kiritiladi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlariga, agar ularni realizatsiya qilish joyi O'zbekiston Respublikasi hududi bo'lsa, qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Quyidagi shartlar yoxud ulardan biri mavjud bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi hududi tovarlarni realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etiladi:

- tovar O'zbekiston Respublikasi hududida turgan bo'lsa va bitim natijasida O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqarilmaydigan bo'lsa (yuklab jo'natilmaydigan va tashilmaydigan bo'lsa);

- jo'natish yoki tashish boshlangan paytda tovar O'zbekiston Respublikasi hududida turgan bo'lsa.

Quyidagi hollarda O'zbekiston Respublikasi hududi ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etiladi, agar:

- 1) ishlar, xizmatlar O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan ko'chmas mulk bilan bog'liq bo'lsa. Bunday ishlar, xizmatlar jumlasiga, xususan, qurilish, montaj, qurilish-montaj, ishga tushirish-sozlash, ta'mirlash, restavratsiya qilish, ko'kalamzorlashtirish ishlari, shuningdek, ko'chmas mulkni ijaraga berish kiradi;

- 2) ishlar, xizmatlar O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan ko'char mulk bilan bog'liq bo'lsa. Bunday ishlarga, xizmatlarga montaj qilish, sozlash, yig'ish, qayta ishlash, ishlov berish, ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish kiradi;

- 3) xizmatlar haqiqatda O'zbekiston Respublikasi hududida turizm, madaniyat, san'at, ta'lim, jismoniy tarbiya va sport sohasida ko'rsatilayotgan bo'lsa;

- 4) ishlarni, xizmatlarni sotib oluvchi faoliyatini O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshirayotgan bo'lsa. Iشلarni (xizmatlarni) sotib oluvchi yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi asosida, bunday asos bo'lmagan taqdirda esa, yuridik shaxs-

ning ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan joy, yuridik shaxsning doimiy faoliyat ko'rsatadigan ijro etuvchi organi joylashgan yer, agar ishlar (xizmatlar) muayyan doimiy muassasa orqali bajarilgan (ko'rsatilgan) bo'lsa, ushbu doimiy muassasa joylashgan yer asosida O'zbekiston Respublikasining hududida haqiqatda hozir bo'lib turgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining hududi sotib oluvchining faoliyati amalga oshiriladigan joy hisoblanadi. Ushbu tartib quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquq o'tkazilgan yoki ulardan foydalanish huquqi berilganda;

- maslahat berish, auditorlik, yuridik (advokatlik), buxgalterlik, reklama, injiniring xizmatlari, shuningdek, axborotga ishlov berish xizmatlari ko'rsatilganda. Injiniring xizmatlari jumlasiga mahsulotni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish jarayoniga tayyorgarlik, sanoat, qishloq xo'jaligi va boshqa obyektlar qurilishi hamda ulardan foydalanilishga tayyorgarlik bo'yicha muhandislik-maslahat berish yo'sinidagi xizmatlar, loyihalash oldi va loyihalash xizmatlari (texnik-iqtisodiy asoslarni, loyiha-konstruktorlik yechimlarini tayyorlash va boshqa shunga o'xshash xizmatlar) kiradi. Axborotga ishlov berish xizmatlari jumlasiga axborot massivlarini to'plash va umumlashtirish, tizimlashtirish hamda bu axborotga ishlov berish natijalarini foydalanuvchilar tasarrufiga taqdim etish xizmatlari kiradi;

- xodimlar berish, agar xodimlar sotib oluvchi o'z faoliyatini amalga oshirayotgan joyda ishlayotgan bo'lsa;

- ko'char mulk ijaraga berilganda, transport vositalari bundan mustasno;

- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) olish bo'yicha vositachi (ishonchli vakil), shuningdek, ushbu bandda nazarda tutilgan xizmatlarni amalga oshirish uchun shartnomaning (kontraktning) asosiy ishtirokchisi nomidan jalb etuvchi shaxs xizmatlari ko'rsatilganda;

- aloqa xizmatlari ko'rsatilganda;

5) xizmatlarni ko'rsatayotgan shaxsning tadbirkorlik yoki har qanday boshqa faoliyati O'zbekiston Respublikasi hududida

amalga oshirilsa. Ishlarni bajarayotgan, xizmatlar ko'rsatayotgan yuridik shaxs davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi asosida, bunday asos bo'lmagan taqdirda esa, yuridik shaxsning ta'sis hujjatlarida ko'rsatilgan joy, yuridik shaxsning doimiy faoliyat ko'rsatadigan ijro etuvchi organi joylashgan yer, agar ishlar (xizmatlar) bu doimiy muassasa orqali bajarilgan bo'lsa, mazkur doimiy muassasa joylashgan yer asosida O'zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda hozir bo'lib turgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining hududi ushbu faoliyat amalga oshiriladigan joy hisoblanadi.

Agar ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish boshqa asosiy ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilishga nisbatan yordamchi xususiyatga ega bo'lsa, asosiy ishlar, xizmatlar realizatsiya qilingan joy yordamchi realizatsiya qilish joyi sifatida e'tirof etiladi.

Tovarlar jo'natilgan (berilgan) kun, agar ushbu moddaning uchinchi, to'rtinchi va beshinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, tovarlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Agar tovarlarni jo'natish amalga oshirilmasa, tovarga bo'lgan mulk huquqi oluvchiga o'tkazilgan kun realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Garovga qo'yilgan mol-mulk (tovar) garovga qo'yuvchi tomondan topshirilganda garov narsasiga bo'lgan mulk huquqi o'tkazilgan sana garovga qo'yuvchi uchun realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Yuridik shaxsning xodimlariga ularning mazkur yuridik shaxsdagi faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan shaxsiy ehtiyojlari uchun ish haqi hisobiga, shu jumladan, bepul tovarlar berilganda, ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda tovar berilgan, ishlar bajarilgan, xizmatlar ko'rsatilgan hamda hisobvaraqa-faktura va (yoki) ishlar bajarilgani, xizmatlar ko'rsatilgani faktini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar rasmiylashtirilgan kun oborot amalga oshirilgan sanadir.

Tara shartnomada nazarda tutilgan muddatda qaytarilmasa, bu tarani qaytarish uchun belgilangan sana qaytarilishi lozim bo'lgan taraning realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sana quyidagi shartlardan biri bajarilganda boshlanadi:

- hisobvaraқ-faktura yozib berilganda;
- ishlar bajarilganligi, xizmatlar ko‘rsatilganligi faktini tasdiqlovchi hujjatlar rasmiylashtirilganda. Ushbu qism qoidalari boshlanishi bir hisobot davriga, tamomlanishi esa boshqa hisobot davriga to‘g‘ri keladigan ishlarga, xizmatlarga nisbatan ham qo‘llaniladi.

Ishlar, xizmatlar doimiy (uzluksiz) asosda realizatsiya qilingan taqdirda, hisobvaraқ-faktura yozilgan sana ishlarni, xizmatlarni realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanadir.

Shartnomaning (kontraktning) amal qilishi davrida ishlarni, xizmatlarni oluvchi ularning natijalaridan o‘z ishlab chiqarish faoliyatida doimiy asosda foydalanishi mumkin bo‘lgan taqdirda, doimiy (uzluksiz) asosda realizatsiya qilish ishlar bajarilganligini, xizmatlar ko‘rsatilganligini anglatadi.

Ishlar, xizmatlar O‘zbekiston Respublikasi norezidentidan olingan taqdirda, ishlar, xizmatlar olinganligi to‘g‘risidagi hujjat rasmiylashtirilgan sana oborot amalga oshirilgan sanadir.

Soliq solinadigan baza

Soliq solinadigan baza – realizatsiya qilinayotgan tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati asosida, unga qo‘shilgan qiymat solig‘ini kiritmagan holda belgilanadi.

Tovarlar (ishlar, xizmatlar) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog‘liq xarajatlar hisobga olingan holda) past narxlarda realizatsiya qilingan taqdirda, soliq to‘lovchiga o‘z ehtiyojlari uchun tovarlar berilganda (ishlar bajarilganda, xizmatlar ko‘rsatilganda), shuningdek, tovarlar (ishlar, xizmatlar) bepul berilganda soliq solish maqsadlari uchun soliq solinadigan baza tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) tannarxidan yoki tovarlar olingan narxdan (tovarni olish bilan bog‘liq xarajatlar hisobga olingan holda) kelib chiqib belgilanadi.

Tovarlar qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan tayyorlangan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'ini kiritmagan holda ularni qayta ishlash xizmatlarining qiymati asosida, aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha esa, ularni qayta ishlash xizmatlari qiymati asosida, Soliq kodeksining 232-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan aksiz solig'ini hisobga olgan holda belgilanadi.

Qurilish, qurilish-montaj va ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlar, xizmatlar bo'yicha, shuningdek, obyektlarni foydalanishga tayyor holda qurishda shartnomaviy narxlardan kelib chiqqan holda hisob-kitob hujjatlari haq to'lash uchun taqdim etilgan, bajarilgan va buyurtmachi tomonidan tasdiqlangan ishlarning, xizmatlarning qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymati soliq solinadigan bazadir. Agar shartnomaga binoan bu ishlarni materiallar bilan ta'minlash majburiyati buyurtmachining zimmasida bo'lsa, ushbu materiallarga bo'lgan mulk huquqi buyurtmachining o'zida saqlanib qolgan taqdirda, bajarilgan hamda tasdiqlangan ishlarning buyurtmachi materiallarining qiymati kiritilmagan holdagi qiymati soliq solinadigan bazadir.

Import qilingan tovarlar realizatsiya qilinganda, soliq solinadigan baza realizatsiya qilinayotgan tovarlarning qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Bunda soliq solinadigan baza mazkur tovar import qilinganda qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish uchun qabul qilingan qiymatdan past bo'lishi mumkin emas.

Aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha soliq solinadigan bazaga aksiz solig'ining summasi kiritiladi.

Asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, ularning realizatsiya qilish narxi bilan qoldiq qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi.

Mol-mulk moliyaviy ijaraga, shu jumladan, lizingga berilganda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summa-

sini o'z ichiga oladigan, chiqib ketayotgan aktiv qiymati bilan uning balans (qoldiq) qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi, soliq to'lovchi tomonidan ishlab chiqarilgan tovarlar moliyaviy ijaraga (lizingga) berilganda esa, qo'shilgan qiymat solig'ini o'z ichiga oladigan, chiqib ketayotgan aktivning qiymati soliq solinadigan bazadir. Bunda chiqib ketayotgan aktivning qiymati buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq aniqlanadigan, moliyaviy ijaraga beruvchining buxgalteriya hisobida aktiv sifatida e'tirof etiladigan summa tarzida belgilanadi.

Qurilishi tugallanmagan obyekt realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, qurilishi tugallanmagan obyektning realizatsiya qilish narxi bilan balans qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida belgilanadi.

Kredit tashkiloti tomonidan garov bilan ta'minlangan majburiyatni qoplash hisobiga olingan mol-mulk realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, realizatsiya qilish narxi bilan qarzni qoplash hisobiga mazkur garov mol-mulki olingan qarz summasi o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilinganda, soliq solinadigan baza belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Realizatsiya qilishda soliq solinmaydigan oborotlar hisoblanuvchi chiptalar, abonementlar, yo'llanmalar (joysiz davolanish uchun berilgan hujjatlar) va xizmatlar olishga huquq beruvchi boshqa hujjatlar mazkur xizmatlarni ko'rsatmaydigan yuridik shaxslar tomonidan o'z xodimlari va ularning oila a'zolari uchun realizatsiya qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, realizatsiya qilish bahosi va ularni olish bahosi o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha hisobga olish nazarda tutilmagan mol-mulk realizatsiya qilingan taqdirda (mazkur mol-mulk qo'shilgan qiymat solig'i bilan olinganligi yoki olinmaganligidan qat'iy nazar), soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini o'z ichiga oladigan, uni realizatsiya qilish (chiqib ketish) qiymati bilan balans qiymati o'rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Transport ekspeditsiyasi shartnomasi bo'yicha xizmatlar ko'rsatilgan taqdirda, ekspeditorning soliq solinadigan bazasi qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq tariqasida olinishi lozim bo'lgan summadan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Vositachilik shartnomasi, topshiriq yoki vositachilik xizmatlari ko'rsatish bo'yicha boshqa shartnoma asosida o'zga shaxsning manfaatlarini ko'zlab xizmatlar ko'rsatilgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq solinadigan baza qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan, ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq (foiz) tariqasida olinishi lozim bo'lgan summadan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Vositachilik, topshiriq shartnomasiga binoan komitent yoki topshiriq beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, soliq solinadigan baza realizatsiya qilinayotgan tovarlarning qo'shilgan qiymat solig'i kiritilmagan qiymatidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Bunda soliq solinadigan baza mazkur tovar import qilinganida qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish uchun qabul qilingan qiymatdan past bo'lishi mumkin emas.

Garovga qo'yuvchi garov mol-mulkini garov bilan ta'minlangan majburiyatni bajarish hisobiga topshirgan taqdirda, garovga qo'yuvchining soliq solinadigan oboroti miqdori garovga oluvchi tomonidan realizatsiya qilingan mol-mulk qiymatidan kelib chiqqan, biroq qo'shilgan qiymat solig'ini qo'shmagan holda mazkur garovga qo'yilgan mol-mulkka olingan zayom mablag'lari

summasidan kam bo'lmagan miqdorda belgilanadi. Garovga topshirilgan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar bo'yicha garovga qo'yuvchining soliq solinadigan bazasi qo'shilgan qiymat solig'ini ham o'z ichiga oladigan, ularning realizatsiya qilish narxi bilan balans (qoldiq) qiymati o'rtasidagi ijobiy farqdan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Qaytariladigan tara soliq solinadigan oborotga kiritilgan taqdirda, tara belgilangan muddatda qaytarilmasa, soliq solinadigan baza mazkur taraning qo'shilgan qiymat solig'i summasini ham o'z ichiga oladigan garov qiymati asosida belgilanadi.

Soliq to'lovchining soliq solinadigan bazasiga quyidagi hollarda tuzatish kiritiladi:

- 1) tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilganda;
- 2) bitim shartlari o'zgarganda;
- 3) narxlar o'zgarganda, sotib oluvchi siylovdan (skidkadan) foydalanganda;
- 4) bajarilgan ishlardan, ko'rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda.

Soliq solinadigan bazaga ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan tuzatishni kiritish bir yillik muddat ichida, kafolat muddati belgilangan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha esa, kafolat muddati doirasida amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish qo'shimcha hisob-varaq-faktura yoki ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan hollar yuz berganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilgan hollar yuz bergan soliq davrida amalga oshiriladi.

Tovarlarni import qilishda soliq solinadigan bazaga tovarlarning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati, shuningdek, O'zbekiston Respublikasiga tovarlarni import qilishda to'lanishi lozim bo'lgan aksiz solig'ining, bojxona bojlarining summolari kiradi.

5.4. Qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha initiyozlar va preferensiyalar

Qo‘shilgan qiymat solig‘idan boshqa soliq turlariga nisbatan ko‘proq imtiyozlar ko‘zda tutilgan bo‘lib, ular soliq kodeksida to‘rt guruhga bo‘lib berilgan. Ular:

1) soliqlardan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti (208-modda);

2) soliqlardan ozod qilinadigan moliyaviy xizmatlar (209-modda);

3) soliqlardan ozod etiladigan sug‘urta xizmatlari (210-modda);

4) soliqlardan ozod etiladigan import.

Qo‘shilgan qiymat solig‘idan quyidagi tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oborotlari ozod etiladi:

1) yuridik va jismoniy shaxslarga muayyan huquqlar berilganda davlat organlari, fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari hamda vakolatli tashkilotlar tomonidan ko‘rsatiladigan, davlat boji, patent boji, yig‘im yoki boshqa to‘lovlar undiriladigan xizmatlar;

2) maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalarni tarbiyalashga doir xizmatlar;

3) bemorlar va keksalarni parvarish qilishga doir xizmatlar;

4) dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlari, diniy ashyolarni realizatsiya qilish, diniy tashkilotlar hamda birlashmalarning udumlar va marosimlar o‘tkazishga doir xizmatlari;

5) protez-ortopediya buyumlari, nogironlar uchun mo‘ljallangan inventarlar, shu jumladan, ularni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinayotgan buyumlar va inventarlar, shuningdek, nogironlarga ko‘rsatilayotgan ortopedik protezlash xizmatlari, protez-ortopediya buyumlari va nogironlar uchun mo‘ljallangan inventarlarni ta‘mirlash hamda ulardan foydalanishga doir ishlar bo‘yicha xizmatlar;

6) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalarining mazkur muassasalar tomonidan realizatsiya qilinadigan mahsulotlari;

7) pochta markalari (kolleksiya qilinadiganlaridan tashqari), markali otkritkalar, konvertlar;

8) aloqa tashkilotlarining pensiya va nafaqalar to'lash bo'yicha xizmatlari;

9) budjet mablag'lari hisobidan bajariladigan ilmiy-tadqiqot va innovatsiya ishlari. Ushbu imtiyozni olish uchun tegishli moliya organining budjetdan mablag'lar ajratish to'g'risidagi xulosasi asosdir;

10) shahar yo'lovchilar transportining xizmatlari (taksidan, shu jumladan, yo'nalishli taksidan tashqari), shuningdek, temir-yo'l va umumiy foydalanishdagi avtomobil transportida (taksidan, shu jumladan, yo'nalishli taksidan tashqari) shahar atrofidagi yo'nalishlarda yo'lovchilar tashish xizmatlari.;

11) oliy, o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar o'quv yurtlarida, shuningdek, kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash bilan shug'ullanuvchi tashkilotlarda ta'lim berishning haq evaziga o'qitishga doir qismi bo'yicha xizmatlar;

12) tibbiy (veterinariya) xizmatlari (kosmetologiya xizmatlari bundan mustasno), dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun mo'ljallangan buyumlar, shu jumladan, ularni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinayotgan shunday vositalar va buyumlar. Ushbu bandning qoidalarini qo'llash maqsadlarida:

– tibbiy xizmatlar jumlasiga tibbiy yordam xizmatlari va sanitariya xizmati ko'rsatish, diagnostika, profilaktika va davolash xizmatlari, gomeopatik, stomatologik xizmatlar, tish protezlari tayyorlash bo'limlari va kabinetlari, narkologiya ambulatoriyalari, haydovchilarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish komissiyalari, dezinfeksiya stansiyalari, sanitariya va epidemiyaga qarshi kurash yo'nalishidagi laboratoriyalar hamda bo'linmalar, boshqa tibbiy hamda tibbiy-sanitariya yo'nalishidagi muassasalar tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar kiradi;

– veterinariya xizmatlari jumlasiga hayvonlarni (chorva mol-lar, parrandalar, mo‘ynali va boshqa hayvonlarni, baliqlar, asala-rilarni, hayvonot bog‘laridagi, tajribaxonalaridagi va boshqa shu kabilardagi jonivorlarni) kasalliklardan muhofaza qilish va ularni davolash, ishlab chiqarish va aholining yaxshi sifatli chorvachilik mahsulotiga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish, odamlarning hayvon-larga va insonga xos kasalliklarga chalinishining oldini olish, shu-ningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishning veterinariya-sanitariya muammolarini hal etish tadbirlari kiradi;

13) chet el havo kemalariga xizmat ko‘rsatish yuzasidan bevo-sita O‘zbekiston Respublikasi aeroportlarida va O‘zbekiston Res-publikasining havo bo‘shlig‘ida amalga oshiriladigan xizmatlar, shu jumladan, aeronavigatsiya xizmati;

14) sanatoriy-kurort, sog‘lomlashtirish, turistik-ekskursiya xiz-matlari, shuningdek, jismoniy tarbiya va sport muassasalarining xizmatlari. Ushbu bandni qo‘llash maqsadida:

– sanatoriylar, shifoxonalar, profilaktoriylar, kurortlar, pansio-natlar, dam olish uylari va zonolari, bolalar dam olish oromgohlari hamda boshqa dam olish tashkilotlari tomonidan ularning asosiy faoliyati doirasida ko‘rsatiladigan xizmatlar ular yuridik shaxslar yoki yuridik shaxslarning tarkibiy bo‘linmalari tomonidan ko‘rsa-tilishidan qat’iy nazar sanatoriy-kurort va sog‘lomlashtirish xiz-matlari jumlasiga kiradi;

– turistik-ekskursiya xizmatlari jumlasiga safar tarkibida nazarda tutilgan turistik xizmatlar ko‘rsatish uchun yo‘llanmaning (vaucherning) qiymatiga kiritilgan barcha turistik-ekskursiya xiz-matlari kiradi. Barcha turistik-ekskursiya xizmatlari turistik xiz-matlar ko‘rsatish shartnomasida belgilangan transportda xizmat ko‘rsatishdan, yashab turishga, ovqatlanishga doir xizmatlardan, ekskursiya xizmati, madaniy, sport dasturlarini tashkil etish xiz-matlari va boshqa xizmatlardan iborat bo‘ladi;

– jismoniy tarbiya va sport muassasalarining xizmatlari jumla-siga sport inshootlarida sport musobaqalari, bayramlari, sport-to-mosha tadbirlari, sport inshootlarida o‘tkaziladigan kalendar va

match uchrashuvlari, sport turlari bo'yicha o'quv guruhlari hamda komandalarida, sog'lomlashtirish, umumjismoniy tayyorgarlik, sog'lomlashtirish yo'nalishidagi, chiniqish, suzish, sog'lomlashtirish maqsadidagi yugurish va yurish, atletika, ritmika va davolash gimnastikasi maktablari hamda klublarida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari o'tkazish bo'yicha, sport inshootlariga qatnovchilarga biletlarning (abonementlarning) qiymatida nazarda tutilgan sport-texnika asbob-uskunalarini, trenajyorlarni, inventarlarni, sport ust-boshlarini berib turish bo'yicha xizmatlar hamda boshqa xizmatlar kiradi;

15) davlat mulkini xususiylashtirish tartibida realizatsiya qilinayotgan mol-mulk;

16) gidrometeorologiya va aerologiya ishlari;

17) geologiya va topografiya ishlari;

18) bosma mahsulotlar, shuningdek, bosma mahsulotlar ishlab chiqarish va ularni realizatsiya qilish bilan bog'liq tahririy, matbaa va noshirlik ishlari (xizmatlari). Ushbu bandni qo'llash maqsadida:

– bosma mahsulotlar jumlasiga kitoblar, gazetalar, jurnallar, ma'lumotnomalar, risolalar, albomlar, plakatlar, bukletlar, otkritkalar, daftarlar, rasm va chizmachilik albomlari, blankalar hamda boshqa bosma mahsulotlar kiradi;

– tahririy, matbaa va noshirlik ishlari (xizmatlari) jumlasiga maket tayyorlash, kompyuter grafikasi, sahifalash, original maketlar tayyorlash, muqovalash, adadlarni tayyorlash, reklama murojaatlarini qabul qilib olish, rasmiylashtirish va nashrlarda joylashtirish, rang berish, yuridik va jismoniy shaxslarni axborot bilan ta'minlash, axborot to'plash hamda uni qayta ishlash, matnlarni tarjima qilish ishlari, magnit va qog'oz nusxalarda pochta aloqasi hamda Internet orqali realizatsiya qilish, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa turdagi tahririy, matbaa va noshirlik ishlari kiradi. Alohida va uzil-kesil ishlar (xizmatlar) tarzida amalga oshiriladigan, matbaa mahsuloti ishlab chiqarish hamda uni realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan tahririy, matbaa va noshirlik ishlariga (xizmatlariga) qo'shilgan qiymat solig'i solinadi;

19) O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasining, uning tarkibiga kiruvchi korxonalar va tashkilotlarning hamda O‘zbekiston Milliy axborot agentligining asosiy faoliyatiga doir mahsulot va xizmatlar;

20) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘ar-masi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogi-ronlar tashkil etuvchi yuridik shaxslar tomonidan ishlab chiqari-layotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar), bundan vositachilik, savdo, tayyorlov, ta‘minot-sotish faoliyatini amalga oshirish bo‘yicha rea-lizatsiya qilish oborotlari mustasno;

21) O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo‘yi-cha xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan berilgan qarzarlar (kreditlar) yuridik shaxslar oladigan, shuningdek, grantlar hisobiga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar);

22) uy-joy fondini saqlash va ta‘mirlash yuzasidan aholiga ko‘rsatilayotgan xizmatlar. Uy-joy fondini saqlash va ta‘mirlash yuzasidan ko‘rsatiladigan xizmatlar jumlasiga lift xo‘jaliklari, umumiy foydalanishdagi antennalarni o‘rnatish hamda ularni tasar-ruf etish bo‘yicha xo‘jaliklar, yer resurslari va davlat kadastr, uy-joy fondidan foydalanish, uni saqlash va ta‘mirlash boshqarmalari hamda bo‘limlarining bevosita aholi tomonidan haq to‘lanadigan xizmatlari, shu jumladan, ushbu xizmatlarga xususiy uy-joy mulk-dorlarining shirkatlari orqali haq to‘lash kiradi;

23) vakolatli davlat organining ixtisoslashgan ekspertiza bo‘lin-malari o‘tkazadigan ekologik ekspertiza xizmatlari;

24) davlat tilini va davlat tilida ish yuritishni o‘rgatish xizmat-lari;

25) o‘zi yetishtirgan qishloq xo‘jaligi mahsuloti;

26) ichki ishlar organlari huzuridagi qo‘riqlov bo‘linmalari xiz-matlari;

27) ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa yoki pay badali sifa-tida beriladigan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va tugallanma-gan qurilish obyektlari;

28) budjet mablagʻlari hisobidan bajariladigan yer-kadastr, yer tuzish, tuproq va geobotanika ishlari;

29) davlat rezervining tovar-moddiy zaxiralari, ular yangilayanotganda;

30) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnika vositalari, shuningdek, mazkur vositalardan foydalanishga va ularga xizmat koʻrsatishga doir xizmatlar;

31) investor va davlat mulkini boshqarish boʻyicha vakolatli davlat organi oʻrtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida topshirilayotgan mol-mulk;

32) davlat mulkini ijaraga berish boʻyicha xizmatlar;

33) ommaviy axborot vositalarini va kitob mahsulotlarini yetkazib berish xizmatlari.

Moliyaviy xizmatlarning quyidagi turlari qoʻshilgan qiyamat soligʻidan ozod etilgan:

1) kreditlar, zayomlar boʻyicha foizlarni hisoblab chiqarish va undirish, kreditlar, zayomlar berish, kafilliklar (kafolatlar), shu jumladan, bank kafolatlari berish;

2) depozitlar qabul qilish, yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobvaraqlarini, shu jumladan, vakil banklarda hisobvaraqlarini ochish va yuritish;

3) toʻlovlar, oʻtkazmalar, qarz majburiyatlari, cheklar va toʻlov vositalari bilan bogʻliq operatsiyalar, inkasso boʻyicha operatsiyalar;

4) milliy valuta va chet el valutasini bilan bogʻliq operatsiyalar, numizmatika maqsadlarida foydalaniladiganlari bundan mustasno;

5) yuridik va jismoniy shaxslarning qimmatli qogʻozlar depohisobvaraqlarini, shu jumladan, vakil depozitariylarini ochish hamda yuritish;

6) qimmatli qogʻozlar (aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qogʻozlar) bilan bogʻliq operatsiyalar. Qimmatli qogʻozlar bilan bogʻliq operatsiyalar jumlasiga qimmatli qogʻozlarni saqlash, qimmatli qogʻozlarga boʻlgan huquqni hisobga olish, qimmatli

qog'ozlarni o'tkazish hamda qimmatli qog'ozlar reyestrini yuritish bo'yicha operatsiyalar, qimmatli qog'ozlar savdosini tashkil etish bo'yicha operatsiyalar kiradi, ularni tayyorlash bo'yicha xizmatlar bundan mustasno;

7) qimmatli qog'ozlarni, yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarni (paylarni) realizatsiya qilish;

8) kliring operatsiyalari;

9) akkreditivlar ochish va ularga xizmat ko'rsatish;

10) pul mablag'larini konvertatsiya qilish bo'yicha operatsiyalar;

11) chet el valutasini bilan ayirboshlash operatsiyalarini tashkil etish;

12) kassa operatsiyalari (banknot va tangalarni qabul qilib olish, berish, qayta hisoblab chiqish, maydalab berish, almashtirish, saraflash va saqlash);

13) moliyaviy ijara (lizing) shartnomasining ijaraga beruvchining (lizingga beruvchining) foiz tariqasidagi daromadiga tegishli qismi bo'yicha xizmatlar ko'rsatish;

14) forfeyting va faktoring operatsiyalari;

15) lombard operatsiyalari (garovga qo'yilgan mol-mulkka qisqa muddatli kreditlar berish);

16) jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larining obo-roti;

17) mijozlarning hisob raqamlariga banklar tomonidan elektron masofali xizmat ko'rsatish bo'yicha xizmatlar.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 29-mayda 2460-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Markaziy bank boshqaruvi va Davlat soliq qo'mitasining 2013-yil

29-apreldagi 38-sonli, 8/1-sonli hamda 2013-15-sonli qarori bilan qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladigan moliyaviy xizmatlarga taalluqli operatsiyalar ro'yxati tasdiqlangan.

Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod etilgan sug‘urta xizmatlari bo‘lib quyidagilar hisoblanadi:

1) sug‘urta bozorining professional ishtirokchisi quyidagilarni olsa, qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadi:

a) sug‘urta qilish, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha sug‘urta mukofotlari;

b) qayta sug‘urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo‘yicha vositachilik haqi va tantemalar;

v) sug‘urta agenti, sug‘urta va qayta sug‘urta brokeri, syurveyer hamda sug‘urta bozorining boshqa professional ishtirokchilarining xizmatlari uchun vositachilik haqi;

g) qayta sug‘urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo‘yicha sug‘urta to‘lovlari ulushining qayta sug‘urtalovchilar tomonidan to‘lanadigan to‘lovini;

d) sug‘urta qilish, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha uchinchi shaxslardan subrogatsiya (regress) tartibida talab qilish bo‘yicha daromadlar;

e) sug‘urta bozorining professional ishtirokchilari (aktuariy-lar, ajasterlar, syurveyerlar, assistans xizmatlari va shu singlarlar) ko‘rsatgan xizmatlardan olinadigan daromadlar;

j) qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha depo mukofot-lariga hisoblangan hamda qayta sug‘urta qildiruvchi tomonidan qayta sug‘urtalovchiga o‘tkazilgan foizlar;

z) hayotni sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha sug‘urta qildi-ruvchilar taqdim etgan zayomlardan olinadigan daromadlar;

i) sug‘urtalovchining (qayta sug‘urtalovchining) investitsiya faoliyatidan olinadigan daromadlar, shu jumladan, sug‘urta rezerv-lari va sug‘urta fondlari mablag‘larini investitsiyalashdan olinadi-gan daromadlar;

k) sug‘urta qilish, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha franshizlarni qoplashdan olinadigan daromadlar;

l) qonun hujjatlariga muvofiq sug‘urtalovchiga o‘tgan, sug‘urta qildiruvchining (naf oluvchining) etkazilgan zarar uchun javobgar

shaxslardan talab qilish huquqini realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar;

m) qayta sug'urta qilish shartnomalari muddatidan ilgari tugatilgan taqdirda, ular bo'yicha sug'urta mukofotlarining qaytarib berilgan qismi summalari;

n) bevosita sug'urta faoliyatini amalga oshirishdan olinadigan boshqa daromadlar;

2) sug'urta qildiruvchi (naf oluvchi) quyidagilarni olsa, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

a) sug'urta to'lovi (sug'urta to'voni);

b) preventiv tadbirlar o'tkazish uchun beriladigan mablag'lar;

v) sug'urta qilish shartnomasi zararsiz amal qilishi uchun sug'urtalovchi to'laydigan mablag'lar;

g) sug'urta qilish shartnomasiga muvofiq boshqa mablag'lar.

O'zbekistonda Jahon moliyaviy inqirozi salbiy ta'sirini kamaytirish sharoitida iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish borasidagi ishlar keyingi paytda qabul qilingan bir qator muhim farmon va qarorlar orqali ham namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy nochor korxonalarini moliyaviy sog'lomlashtirish, modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan yangilash jarayoniga tijorat banklarining mablag'larini kengroq jalb qilishni yo'lga qo'yishga qaratilgan «Iqtisodiyot real sektori korxonalarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (2008-yil 18-noyabr), jahon moliya-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etish, iqtisodiyot real sektori bazaviy tarmoqlarining iqtisodiy o'sishi barqaror sur'atlari va makroiqtisodiy mutanosibligi hamda barqaror ishlashini ta'minlash, ishchi kuchi bandligiga ko'maklashish, eksport qiluvchilar, sanoatning etakchi tarmoqlari korxonalarini hamda kichik biznesni aniq manzilli qo'llab-quvvatlashga qaratilgan «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash va eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari dasturi to'g'risida»gi (2008-yil 28-noyabr) farmonlari shular jumlasidandir. Xususan keyingi

farmonda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilab berilgan:¹⁸

- mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarning barcha resurslardan samarali foydalanishi hisobiga mahsulot tannarxini 20 foizdan kam bo‘lmagan miqdorda pasaytirish orqali ularning raqobatbardoshligini ta’minlash;

- davlat budjetidan 491 mlrd so‘mdan ortiq mablag‘lar tijorat banklari ustav jamg‘armalarini va kredit resurslarini ko‘paytirishga yo‘naltirish orqali banklar tomonidan eksport qiluvchi korxonalarga, aylanma mablag‘larini to‘ldirish uchun imtiyozli kreditlar ajratish;

- 2009-yilda energiya resurslari narxlarining o‘shish darajasini 6–8 foizdan oshirmaslik;

- iqtisodiyotda infratuzilmani tubdan yaxshilash va yangi ish o‘rinlarini yaratish maqsadida «O‘zbek milliy avtomagistrali» loyihasini, ya’ni 4 qatorli xalqaro avtomobil yo‘li qurilishini amalga oshirish;

- kichik biznes va tadbirkorlikni, aynan yangi tashkil qilinayotgan kichik korxonalarni imtiyozli kredit resurslari orqali qo‘llab-quvvatlash;

- mahalliy lashtirish dasturiga asosan tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish miqdorini 3,1 barobarga va shu boradagi loyihalar sonini 3,5 barobarga oshirish va hokazo.

Jahonda boshlangan moliyaviy-iqtisodiy inqiroz mamlakatimizda eksport-import operatsiyalariga jiddiy yondashishni va ularni tubdan isloh qilishni talab qilib qoldi. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining mamlakatimiz iqtisodiyotiga ta’sirini kamaytirish va uning salbiy oqibatlarining oldini olish maqsadida moliyaviy-iqtisodiy inqirozga qarshi choralar dasturi ishlab chiqildi. Ushbu dasturga asosan mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ishlab chiqarish va ularning eksport salohiyatini oshirishni rag‘batlantirish maqsadida, O‘zbekiston Res-

¹⁸ Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. –T.: «O‘zbekiston». 2009. 56-b.

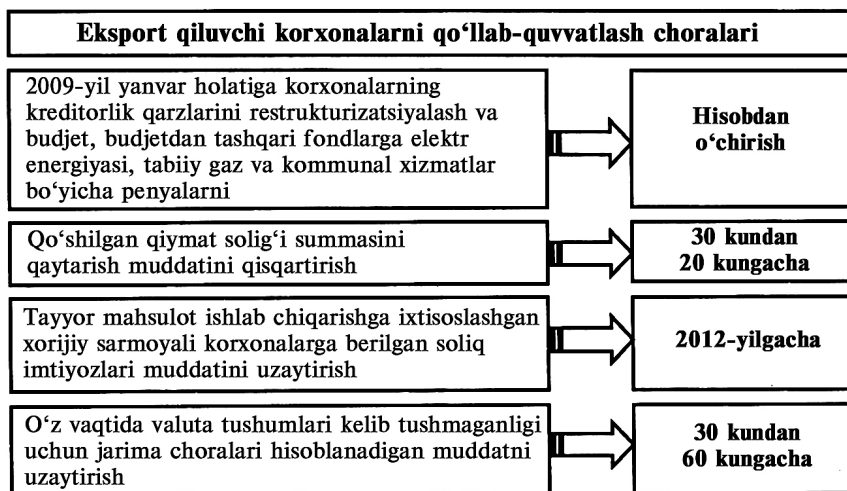
publikasi Prezidentining 2008-yil 18-noyabrdagi «Iqtisodiyot real sektori korxonalarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4053 farmoni va 2008-yil 28-noyabrdagi «Iqtisodiyotning real sektori korxonalarini qo'llab-quvvatlash, ularni barqaror ishlashini ta'minlash, ularni eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmonlariga ko'ra, jahon moliya-iqtisodiy inqirozining salbiy oqibatlarini bartaraf etish, iqtisodiyot real sektori bazaviy tarmoqlarining iqtisodiy o'sishi barqaror sur'atlari va makroiqtisodiy mutanosibligi hamda barqaror ishlashini ta'minlash, ishchi kuchi bandligiga ko'maklashish, eksport qiluvchilar, sanoatning yetakchi tarmoqlari korxonalarini hamda kichik biznesni aniq manzilli qo'llab-quvvatlashga qaratilgan dasturida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilab berilgan:

- eksportga yuklab jo'natilgan mahsulotlar uchun o'z vaqtida valuta mablag'lari tushmaganligi uchun hisoblanadigan jarimalar muddati kelgusida to'liq valuta tushumining taminlanishi sharti bilan 2009 yildan 30 kundan 60 kunga uzaytirildi;

- mahalliy ishlab chiqaruvchi korxonalarning barcha resurslardan samarali foydalanishi hisobiga mahsulot tannarxini 20 foizdan kam bo'lmagan miqdorda pasaytirish orqali ularning raqobatbardoshligini ta'minlash;

O'z mohiyatiga ko'ra ushbu chora-tadbirlar inqirozga qarshi choralar dasturining mazmunini ham ifoda etib, ularning izchil va to'liq amalga oshirilishi jahon moliyaviy inqirozi oqibatlarining mamlakatimiz iqtisodiyotiga ta'sirini pasaytiradi va barqaror rivojlanish uchun qulay shart-sharoit va imkoniyatlarni yaratadi.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 7-noyabrdagi «Bank tizimini yanada rivojlantirish va bo'sh pul mablag'larini bank aylanmasiga jalb etish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-726-qaroriga muvofiq 2008-yilning 1-yanvaridan boshlab 3 yil muddatga respublika inkassatsiya birlashmasi – bo'shaydigan mablag'larni inkassatsiya xizmatining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga maqsadli yo'naltirish sharti bilan qo'shilgan qiymat solig'i va mulk solig'i to'lashdan ozod etildi;

6-rasm. Eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash choralari¹⁹

• O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyundagi «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-670-qaroriga muvofiq, tijorat banklari o'z filiallariga tovar-moddiy boyliklar, daromadlar va boshqa resurslarni berganda – qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'idan ozod etildi. Shuningdek, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun xorijiy moliya institutlarining jalb qilingan kredit liniyalari bo'yicha tijorat banklari tomonidan amalga oshiriladigan foizlar va boshqa to'lovlar bo'yicha – to'lov manbayidan olinadigan soliqlardan ozod qilingan. Ushbu soliq imtiyozi muddati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag'batlantirish

¹⁹ Xodiyev B.Yu., Bekmurodov A.Sh I., G'ofurov U.V., To'xliyev B.K. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. –T.: Iqtisodiyot. 2009. 120-b.

rish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1325 sonli qaroriga ko'ra 2012-yil 1-yanvargacha uzaytirildi;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to'lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo'shilgan qiymat solig'i to'lash ozod etildi.

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustdagi «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» PQ-433-qaroriga muvofiq, bank mikroprotsessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqaruvchi korxonalar 2014-yilning 1-yanvarigacha bank mikroprotsessor plastik kartochkalari va to'lov terminallarini ishlab chiqarish uchun import qilinadigan xomashyo, sarflanuvchi va butlovchi materiallar, dasturiy ta'minot va litsenziyalar bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'implaridan tashqari) to'lashdan ozod etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 433-qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 24-sentabrda qabul qilingan «Plastik kartochkalar asosida hisob-kitob qilish tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 445-qarorida ko'zda tutilgan soliq va bojxona imtiyozlari amal qilish muddati 2014-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi.

- Tijorat banklarining investitsiya faoliyati kengaytirilishini yanada rag'batlantirish, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashga yo'naltirilgan uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalash hajmlarini oshirish uchun ularning resurs bazasini mustahkamlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltiri-

ladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko‘paytirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq quyidagi soliq imtiyozlari berildi:

- 2015-yilning 1-yanvarigacha tijorat banklari kredit portfeli tarkibida uzoq muddatli investitsiyaviy moliyalashning ulushiga qarab tabaqalashtirilgan stavkalar bo‘yicha foyda solig‘i to‘lashlari belgilandi;

- tijorat banklarining depozitlariga va qimmatli qarz qog‘ozlariga 1 yildan ortiq muddatga joylashtirishdan olinadigan foizli daromadlari bo‘yicha yuridik shaxslar besh yil muddatga soliqqa tortishdan ozod etildi;

- tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to‘lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lash ozod etildi;

- lizing xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar 2009-yilning 1-sentabridan boshlab uch yil muddatga foyda solig‘i va lizing operatsiyalaridan tushadigan daromadlar bo‘yicha yagona soliq to‘lovidan ozod etildi;

- Tijorat banklari tomonidan, jumladan, ishlab chiqarishni tashkil etish va yo‘lga qo‘yish hamda mahsulotlarni sotishda muvaffaqiyatli ish tajribasiga ega boshqa investorlar ishtirokida yangi tashkil etilgan korxonalarga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 19-noyabrdagi F-4010-son farmoyishining 2-bandida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari tatbiq etildi.

«Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarni realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.11.2008-yildagi 4010-sonli farmoyishiga muvofiq berilgan soliq imtiyozlari:²⁰

– Bankrot korxonalarni yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo‘jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxona mol-mulki bazasida

²⁰ Gadoyev E. va boshqalar. O‘zbekistonning jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish va ishlab chiqarishni modernizatsiyalashda soliq imtiyozlari va preferensiyalarning roli va ahamiyati. O‘quv-uslubiy qo‘llanma, –T.: «EL-PRESS», 2011-yil. 160-b.

yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilish qo‘shilgan qiymat solig‘iga tortishdan ozod etiladi.

– Bankrot korxona mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo‘jalik subyektlari foyda solig‘i, yagona soliq to‘lovi, mol-mulk solig‘i va yer solig‘idan bo‘shagan mablag‘larni modernizatsiyalashga, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashga va ishlab chiqarishni rivojlantirishga maqsadli yo‘naltirish sharti bilan ular strategik investorga sotilgunga qadar, lekin davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab uch yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga ozod etiladi.

– Tijorat banklari tomonidan ta’sis etiladigan boshqaruv kompaniyalari davlat ro‘yxatidan o‘tgandan boshlab dastlabki ikki yil davomida foyda solig‘i va yagona soliq to‘lovidan ozod etiladi.

Ommaviy axborot vositalari, nashriyot, poligrafiya korxonalari va matbuot tarqatuvchi tashkilotlarni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar va omillarni yaratish, buning asnosida ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini ta’minlash, axborot sohasini rivojlantirishda, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamiyat nazoratini o‘rnatishda ularning rolini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdaqi «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo‘shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to‘g‘risida»gi PQ-1672-sonli qaroriga ko‘ra, **2012-yilning 1-yanvaridan boshlab** ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlarini yetkazib berish xizmatlari **qo‘shilgan qiymat** solig‘iga tortilmasligi belgilandi.

5.5 Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi va nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan oborot

O‘zbekiston Respublikasida qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 1992-yilda 30 foizni tashkil qilgani holda, bugunga qadar bir necha marta o‘zgartirildi. Jumladan, 1996-yilda 17 foizni, 1997-yilda 18

foizni, ayrim oziq-ovqat mahsulotlari turlariga (un, non, go'sht, sut va sut mahsulotlari) esa kamaytirilgan 10 foizli stavka belgilandi. 1999-yilda respublikada qo'shilgan qiymat solig'ining 3 xil stavkasi (20 foiz, 15 foiz, va 0 foiz) amalda qo'llanilgan. Faqat 3 ta band, ya'ni eksport, qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun qishloq xo'jalik korxonalariga beriladigan mineral o'g'it va yoqilg'i moylash materiallari hamda diplomatik vakolatxonalar va unga tenglashtirilgan vakolatxonalarga realizatsiya qilinadigan tovar (ish va xizmat)lar «0» stavkasi bo'yicha soliqqa tortilgan. 15 foizli qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi esa un, non, go'sht, sut va sut mahsulotlari hamda import qilinadigan tirik mol va bug'doy kabi mahsulotlarga nisbatan belgilandi.

2000-yildan hozirgi kungacha respublikamizda 20 foizli va «0» foizli stavka qo'llanilib kelinmoqda. Umuman olganda «0» stavka deganda korxona ishlab chiqarayotgan tovarlarning (bajarilgan ish, xizmatlarning) qiymatiga qo'shilgan qiymat solig'i qo'llanilmaydi, ya'ni «nol»ga teng degan ma'noni bildiradi.

Quyidagilarga «0» darajali stavka bo'yicha soliq solinadi:

♦ *Tovarlarni eksport qilishga:*

Tovarlarni chet el valutasida eksportga realizatsiya qilish (qimmatbaho metallar bundan mustasno) oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi. Tovarlarni O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq olib chiqish tovarlar eksportidir.

Tovarlarning eksport qilinganligi tasdiqlanmagan taqdirda, mazkur tovarlarni realizatsiya qilish oborotiga belgilangan stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

♦ *Tovarlarning eksport qilinganligini tasdiqlash:*

Tovarlarning eksport qilinganligini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardir:

- kontrakt (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko'chirma nusxasi);

- tovarlarni eksport qilish rejimiga chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining belgi qo'yilgan bojxona yuk deklaratsiyasi.

O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan o'tkazish punktida joylashgan bojxona organining tovarlar tayin etilgan mamlakatga jo'natilganligini tasdiqlovchi qayd belgisi qo'yilgan tovarga ilova qilinadigan hujjatlar.

Tovarlar eksportga vositachi (ishonchli vakil) orqali vositachilik (topshiriq) shartnomasi bo'yicha realizatsiya qilinganda eksportni tasdiqlash uchun komitent (topshiriq beruvchi) tomonidan quyidagi hujjatlar taqdim etiladi:

- soliq to'lovchi bilan vositachi yoki ishonchli vakil o'rtasidagi vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasi (shartnomaning ko'chirma nusxasi);

- soliq to'lovchining topshirig'iga ko'ra (vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasiga muvofiq) eksportga tovarlar yetkazib berishni amalga oshirayotgan shaxsning tovarlarni O'zbekiston Respublikasi bojxona hududidan tashqariga yetkazib berish uchun chet ellik shaxs bilan tuzilgan kontrakti (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko'chirma nusxasi);

- tovarlarni eksport rejimiga chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining belgisi qo'yilgan bojxona yuk deklaratsiyasining ko'chirma nusxasi.

♦ ***Chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarga rasmiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga):***

Chet el tarafi o'zarolik prinsipiga amal qilgan taqdirda, chet el diplomatik vakolatxonalari hamda ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarning rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek, bu vakolatxonalar diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlarining, shu jumladan, ular bilan birga yashayotgan oila a'zolarining, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasalar hamda O'zbekiston Respublikasida doimiy yashayotgan bo'lmasalar, shaxsiy foydalanishi uchun realizatsiya qilinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining Diplomatik servis xizmati tomonidan keyinchalik chet el diplomatik

vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarga realizatsiya qilish uchun olinayotgan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishda nol darajali stavka qo'llanilishi tatbiq etiladigan O'zbekiston Respublikasida akkreditatsiya qilingan chet el diplomatik vakolatxonalarining va diplomatik vakolatxonalariga tenglashtirilgan xalqaro tashkilotlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

♦ ***«Bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga, ko'rsatilgan xizmatlarga:***

Bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq, «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga (ko'rsatilgan xizmatlarga), agar qayta ishlash mahsulotlari O'zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tashqariga olib chiqiladigan bo'lsa, nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

«Bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo'yicha bajarilgan ishlarga (ko'rsatilgan xizmatlarga), agar keyinchalik qayta ishlash mahsulotlari bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq «erkin muomalaga chiqarish» rejimiga joylashtiriladigan bo'lsa, belgilangan stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

♦ ***Xalqaro yo'nalishda tashishlarga:***

Xalqaro yo'nalishda tashishlar bo'yicha ko'rsatiladigan quyidagi xizmatlarni realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi:

– tranzit yuklarni O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab tashish. Tranzit yuklarni tashish jumlasiga yukning tranzitini amalga oshirish uchun chet ellik shaxslar bilan to'g'ridan to'g'ri tuzilgan shartnomalar yoki xalqaro (idoralararo) transport bitimlari hamda bojxona organlarining mazkur tranzit yuklar haqiqatda olib kirilganligi va olib chiqilganligi to'g'risida belgilari mavjud

bo'lgan taqdirda, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali chet el tranzit yuklarini tashish va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar kiradi;

– yo'lovchilar, bagajlar, yuklar va pochmani xalqaro yo'nalishda tashish. Agar jo'natish punkti yoki tayin etilgan punkt O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan bo'lsa, tashishlar yagona xalqaro tashish hujjatlari asosida rasmiylashtirilgan taqdirda, xalqaro yo'nalishlarda tashish hisoblanadi.

♦ ***Aholiga ko'rsatilayotgan kommunal xizmatlarga:***

Suv ta'minoti, kanalizatsiya, sanitariya tozalash, issiqlik ta'minoti, gaz ta'minoti bo'yicha aholiga ko'rsatiladigan xizmatlarga, shu jumladan, xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari aholi nomidan oladigan ana shunday xizmatlarga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.

♦ ***Paxta tolasini respublikaning ichki iste'molchilariga realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi.***

Paxta tolasini respublikaning ichki iste'molchilariga realizatsiya qilish oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solish 2012-yil 1-yanvardan (PQ-1675) ko'ra bekor bo'ldi.

2006-yildan boshlab qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi ehtiyojlari uchun qishloq xo'jalik korxonalariga yetkazib beriladigan mineral o'g'itlar va yonilg'i-moylash materiallariga «0» stavka bekor qilingan.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod bo'lgan (imtiyozli) obrotlardan farqli ravishda «0» stavka qo'llanilganda qo'shilgan qiymat solig'i tovarlarning tannarxiga olib borilmasdan, hisobga kiritiladi.

Agarda hisobot davrida hisobga kiritilishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i summasidan «0» stavkada hisoblanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ining summasi qiymati jihatidan ko'p bo'lsa, u holda ortiqcha summa soliq to'lovchining boshqa soliq va to'lovlar bo'yicha qarzi bo'lmagan taqdirda, unga belgilangan tartibda qaytariladi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ining vatani hisoblangan Fransiyada qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha to‘rtta stavka amal qiladi, ya‘ni standart stavka, qisqartirilgan stavka, oraliq stavka va oshirilgan stavka.

5.6. Import qilinadigan tovarlar, ishlar va xizmatlarga nisbatan qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisoblash tartibi

Import qilinadigan tovarlarga nisbatan qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilari bo‘lib, tovarlarni import qiladigan yuridik shaxslar, shuningdek, boj to‘lamasdan o‘z ehtiyojlari uchun me‘yori-dan ortiqcha tovarlar olib kiradigan jismoniy shaxslar hisoblanadi (demak, jismoniy shaxslar ham bevosita qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchisi bo‘lishi mumkin).

Qo‘shilgan qiymat solig‘i solinadigan obyekt bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasining bojxona qonunlariga binoan belgilangan bojxona rejimlariga muvofiq O‘zbekiston hududiga import qilinadigan tovarlar hisoblanadi.

Tovar deganda iste’molga mo‘ljallangan va qiymatga ega bo‘lgan barcha narsalar tushuniladi.

Import tovarlar bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisoblab chiqarish uchun asos bo‘lib, bojxona qonunchiligiga muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati hisoblanadi.

Tovarlar importi bo‘yicha soliq solinadigan oborot hajmiga bojxona qiymati bilan bir qatorda bojxona boji summasi va aksiz solig‘i summasi (aksizosti tovarlar bo‘yicha) kiritiladi.

Import qilinadigan tovarlar bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$S_{QQS} = \frac{(IQTBQ + BBS + AS) \times QQS_{ST}}{100},$$

bu yerda: S_{QQS} – qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

IQTBQ – Import qilinadigan tovarlarning bojxona qiymati;

BBS – Bojxona boji summasi;

AS – aksiz solig‘i;

QQS_{ST} – qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi.

Import qilinadigan tovarlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i 20 foizli stavka bo'yicha to'lanadi.

Amaldagi qonunchilikka ko'ra quyidagilar qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi:

Tovarlar respublika hududiga import qilinishida qo'shilgan qiymat solig'i bojxona deklaratsiyasi qabul qilinishiga qadar yoki u bilan bir vaqtda to'lanadi. Agar bojxona deklaratsiyasi belgilangan muddatda topshirilmasa qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash muddatlari bojxona deklaratsiyasi topshirish muddati tugagan kundan boshlab hisoblab chiqariladi.

Jismoniy shaxslar soliqni naqd pul bilan bojxona organi posti kassasiga belgilangan tartibda to'lashlari mumkin.

Qo'shilgan qiymat solig'ining to'langan summolari hududiy bojxona organlarining depozit hisobvaraqlariga kirim qilinib, keyin ular respublika budjeti daromadlariga qayd etiladi. Bojxona organlari 3 kun muddat ichida undirilgan qo'shilgan qiymat solig'i summasini respublika budjetiga o'tkazadilar.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlarga nisbatan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash tartibi

O'zbekiston Respublikasi hududiga ishlar, xizmatlarni import qiluvchi yuridik shaxslar ana shu import qilinadigan ishlar, xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilar hisoblanadi.

Tuzilgan shartnomalar (kontraktlar)ga muvofiq respublika hududiga import qilinadigan ishlar va xizmatlar qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan obyekt hisoblanadi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i ishlar, xizmatlar bajarilganligi dalilini tasdiqlovchi hujjatlar (dalolatnoma, ma'lumotnoma yoki boshqa hujjatlar) asosida quyidagi formula bo'yicha hisoblab chiqariladi:

$$C_{qqs} = S \times N/100,$$

bu yerda: **S**_{qqs} – qo'shilgan qiymat solig'i summasi;

S – dalolatnoma, ma'lumotnoma yoki boshqa hujjatlarga ko'ra tasdiqlanadigan, import qilinadigan ishlar, xizmatlar qiymati;

N – qo'shilgan qiymat solig'ining foizdagi stavkasi.

Realizatsiya qilinadigan joyi O'zbekiston Respublikasi bojxona hududi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan import qilinadigan ishlar, xizmatlar import qilinadigan ishlar, xizmatlar deb tan olinadi.

Amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'idan quyidagilar ozod qilinadi:

1. O'zbekiston Respublikasi tomonidan tuzilgan shartnomalar (bitimlar) bo'yicha xalqaro va hukumatga qarashli xorijiy moliyaviy va iqtisodiy tashkilotlar bergan qarzlar va grantlar hisobiga yuridik shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining rezidenti bo'lmagan yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan ishlar, xizmatlar.

2. Budjet tashkilotlari buyurtmalari bo'yicha budjet mablag'lari hisobiga O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan ishlar va xizmatlar.

Soliq kodeksi amalga kiritilguniga qadar qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari asosida soliq to'lovchilarga taqdim etilgan soliq imtiyozlari ular taqdim etilgan muddat tugaguniga qadar saqlanib qoladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i 20 (yigirma) foiz stavka bo'yicha to'lanadi.

Bajarilgan ishlar, xizmatlar dalili tasdiqlangan kundagi Markaziy bank kursi bo'yicha qayta hisoblangan ishlar, xizmatlar qiymatidan kelib chiqqan holda amalda ishlar bajarilganini, xizmatlar ko'rsatilganini tasdiqlaydigan hujjatlar asosida import qilinadigan ishlar va xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i milliy valuta (so'm)da hisoblab chiqariladi.

Montaj qilish, ishga tushirish, sozlash, maslahatlar, o'qitish va boshqa ishlar, xizmatlarga doir import qilinadigan ishlar va xizmatlarga, olib kelinadigan uskunalarga doir xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'i tuzilgan shartnomalar (kontraktlar)ga muvofiq

belgilangan mazkur ishlar, xizmatlarning qiymati asosida hisoblab chiqariladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i to'lovi ana shu ishlar, xizmatlarni import qiluvchi shaxs yozib bergan hamda unda «import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasi to'lovi» degan yozuv bitilgan to'lov topshiriqnomasi asosida amalga oshiriladi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i amalda ishlar, xizmatlar bajarilgan kundan boshlab 5 kun ichida budjetga to'lanadi. Qo'shilgan qiymat solig'i faqatgina milliy valuta – so'mda to'lanadi.

Import qilinadigan ishlar, xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobi ishlar, xizmatlar importi amalga oshirilgan hisobot oyidan keyingi oyning 15-sanasidan kechiktirmasdan, belgilangan shaklda oylar bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joydagi soliq organiga taqdim etiladi.

Tovarlarni import qilishda quyidagi hollarda qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi:

1) jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan normalari doirasida olib kirilayotgan tovarlar;

2) chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek, ushbu vakolatxonalarning diplomatik va ma'muriy-texnik xodimlari, shu jumladan, ularning o'zlari bilan birga yashayotgan oila a'zolari shaxsiy foydalanishi uchun mo'ljallangan tovarlar;

3) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda insonparvarlik yordami tariqasida olib kirilayotgan tovarlar;

4) davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan xayriya yordami maqsadida, shu jumladan, texnik ko'mak ko'rsatish maqsadida olib kirilayotgan tovarlar;

5) O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bo'yicha xalqaro va chet el hukumati moliya tashkilotlari tomonidan

berilgan qarzlar (kreditlar) mablagʻlari, shuningdek, grantlar hisobiga yuridik shaxslar tomonidan olib kirilayotgan tovarlar;

6) dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun moʻljallangan buyumlar, shuningdek, dori vositalari va tibbiyot (veterinariya) uchun moʻljallangan buyumlar ishlab chiqarish uchun qonun hujjatlarida belgilanadigan roʻyxat boʻyicha olib kirilayotgan xomashyo. Mazkur imtiyoz olib kirilayotgan, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan roʻyxat boʻyicha Oʻzbekiston Respublikasida ham ishlab chiqarilayotgan tayyor dori vositalariga tatbiq etilmaydi;

7) Oʻzbekiston Respublikasi hududiga qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanadigan roʻyxat boʻyicha olib kirilayotgan texnologik asbob-uskunalar, shuningdek, butlovchi buyumlar va ehtiyot qismlar, agar ularni yetkazib berish texnologik asbob-uskunalarni yetkazib berish kontrakti shartlarida nazarda tutilgan boʻlsa. Import qilingan texnologik asbob-uskunalar olib kiritilgan paytdan eʼtiboran uch yil mobaynida eksportga realizatsiya qilingan yoki tekin berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi qoʻshilgan qiymat soligʻi toʻlash boʻyicha majburiyatlar tiklangan holda bekor qilinadi;

8) investor bilan davlat mulkini boshqarish boʻyicha vakolatli davlat organi oʻrtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida olib kiritiladigan mol-mulk;

9) vakolatli davlat organining yozma shakldagi tasdigʻi mavjud boʻlgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlash boʻyicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari;

10) bolalar poyabzali ishlab chiqarishga ixtisoslashgan chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar oʻz ishlab chiqarishida foydalanish uchun olib kirayotgan xomashyo, materiallar va yarim mahsulot;

11) qonun hujjatlarida belgilanadigan roʻyxat boʻyicha yogʻoch-taxta materiallari va yogʻoch.

5.7. Soliqni hisobga olish va hisobvara-q-fakturani rasmiylashtirish tartibi

Budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasini aniqlashda tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi haqiqatda olingan va (yoki) soliq to'lovchi tomonidan ishlab chiqarilgan hamda o'z ehtiyojlari uchun foydalanilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'ining summasini hisobga olish huquqiga ega, agar bunda quyidagi shartlar bajarilsa:

1) tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi ushbu kodeksning 197-moddasiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi bo'lsa;

1-1) tovarlardan (ishlardan, xizmatlardan) soliq solinadigan oborotlar, shu jumladan, nol darajali stavka qo'llaniladigan oborotlar maqsadida foydalanilsa;

2) olingan tovarlarga (ishlarga, xizmatlarga) yetkazib beruvchi tomonidan yozilgan hisobvara-q-faktura yoki Soliq kodeksining 222-moddasiga muvofiq taqdim etiladigan qo'shilgan qiymat solig'i alohida ajratib ko'rsatilgan boshqa hujjat mavjud bo'lsa;

3) tovarlar import qilinganda qo'shilgan qiymat solig'i budjetga to'langan bo'lsa. Agar import qilingan tovarlar bo'yicha soliqni budjetga to'lashdan ozod etish tarzida bo'shagan mablag'larni aniq maqsadlarga yo'naltirish sharti bilan imtiyoz berilgan bo'lsa ham qo'shilgan qiymat solig'i hisobga olinadi;

4) Soliq kodeksining 207-moddasida nazarda tutilgan hollarda qo'shilgan qiymat solig'i budjetga to'langan bo'lsa;

5) nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan tovarlar eksportida chet ellik sotib oluvchi (to'lovchi) tomonidan eksport qilinayotgan tovarlar uchun haq to'langanligini tasdiqlovchi bank hujjatidan ko'chirma mavjud bo'lsa.

Mol-mulk ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo'yilma sifatida olinganda oluvchi yetkazib beruvchi tomonidan to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ushbu moddaning birinchi qismida

ko'rsatilgan shartlarga rioya qilgan holda hisobga olish huquqiga ega.

Nol darajali stavka bo'yicha soliq solinadigan tovarlarni eksportga realizatsiya qilish oboroti maqsadida foydalaniladigan, haqiqatda olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'i tovarlar eksportidan soliq to'lovchining O'zbekiston Respublikasidagi bank hisobvarag'iga kelib tushgan valuta tushumining ulushida hisobga olinadi. Tovar vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachi, ishonchli vakil orqali eksportga realizatsiya qilingan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i vositachining, ishonchli vakilning yoki soliq to'lovchining hisobvarag'iga kelib tushgan valuta tushumining summasi ulushida hisobga olinadi.

Tovarlardan foydalanishning kafolatli muddati davrida ularni ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish bo'yicha qo'shimcha haq olmasdan ishlar bajarilganda, xizmatlar ko'rsatilganda moddiy resurslar bo'yicha to'lanishi lozim bo'lgan (to'langan) qo'shilgan qiymat solig'i summasi, shu jumladan, ehtiyot qismlar va detallar qiymati ushbu moddaning birinchi qismida ko'rsatilgan shartlarga rioya etilgan taqdirda hisobga olinadi.

Tovar vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha olingan taqdirda, komitent, topshiriq beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lsa, O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishda to'langan qo'shilgan qiymat solig'i hisobot davrida realizatsiya qilingan tovarlar ulushida hisobga olinadi.

Umumbelgilangan soliqlarni to'lashga va (yoki) qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy to'lashga o'tilgan taqdirda, yuridik shaxs bunday turdagi to'lovlarga o'tilgan paytdan e'tiboran tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qoldiqlari bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini hisobga olish huquqiga ega, ushbu moddaning uchinchi qismida ko'rsatilgan hollar bundan mustasno. Shunday tartib imtiyozlar bekor qilinganda, qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash bo'yicha majburiyat yuzaga kelgan soliq to'lovchilarga nisbatan ham tatbiq etiladi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchida soliq solinadigan va solinmaydigan oborotlar, shu jumladan, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotlar mavjud bo'lgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i Soliq kodeksining 221-moddasida nazarda tutilgan tartibda hisobga olinadi.

Mol-mulkni ijaraga berishga, intellektual mulk obyektlaridan foydalanish huquqini berishga xizmatlar sifatida qaraladi.

Quyidagilar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasi hisobga olinmaydi:

1) olinayotgan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar bo'yicha, shuningdek, moliyaviy ijaraga, shu jumladan, lizingga berish uchun olinayotgan mol-mulk bo'yicha;

2) qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan yuridik shaxslar tomonidan, shuningdek, Soliq kodeksiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar tomonidan foydalanish uchun olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha;

3) O'zbekiston Respublikasi hududi realizatsiya qilish joyi deb e'tirof etilmaydigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha;

4) tekinga olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha, bundan oluvchi tomonidan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha belgilangan tartibda hisobga olinishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'i to'langan hollar mustasno;

5) chegirib tashlanmaydigan xarajatlarni amalga oshirish maqsadida olingan mol-mulk bo'yicha.

Hisobga olinadigan soliq summalariga tuzatish kiritish

Ilgari hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'i quyidagi hollarda hisobga olishdan chiqarib tashlanishi kerak:

– qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish uchun yuridik shaxslar tomonidan foydalanilayotgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha;

– Soliq kodeksining 218-moddasining birinchi qismida belgilangan qoidalarga rioya etilmagan taqdirda;

– qonun hujjatlariga muvofiq vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan normalardan, bunday normalar mavjud bo‘lmaganda esa soliq to‘lovchi tomonidan tasdiqlangan normalardan ortiqcha moddiy resurslar bo‘yicha yo‘qotishlar va buzilishlar. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchi soliq solishning soddalashtirilgan tartibiga (qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lamaydiganlar toifasiga) o‘tganda ilgari hisobga olingan tovar-moddiy zaxiralar qoldiqlari, shuningdek, tayyor mahsulot qoldiqlari bo‘yicha hisobga olishga kiritilgan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritiladi. Qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lash bo‘yicha imtiyoz berilganligi munosabati bilan soliq solinmaydigan oborotlar yuzaga kelgan soliq to‘lovchilarga ham tuzatish kiritishning shunga o‘xshash tartibi tatbiq etiladi.

Hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritish yuzaga kelgan soliq davrida amalga oshiriladi.

Soliq solinmaydigan realizatsiya qilish oboroti mavjud bo‘lgan taqdirda soliqni hisobga o‘tkazish tartibi

Soliq solinmaydigan oborot uchun foydalaniladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha mahsulot yetkazib beruvchilarga va import bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan (to‘langan) qo‘shilgan qiymat solig‘i hisobga olinmaydi, balki ushbu tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymatida hisobga olinadi.

Soliq solinadigan va soliq solinmaydigan oborot mavjud bo‘lganda soliq solinadigan oborotga, shu jumladan, nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan oborotga, shuningdek, yuridik shaxsning o‘z ehtiyojlari uchun (xarajatlar sifatida qaraladigan) oborotga to‘g‘ri keladigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi hisobga olinadi.

Hisobga olinadigan summa qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchining tanloviga binoan alohida-alohida va (yoki) mutanosib usulda aniqlanadi.

Hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasini aniqlashning tanlangan usuli kalendar yil mobaynida o‘zgartirilishi mumkin emas.

Mutanosib usul qo‘llanilganda hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi soliq solinadigan oborotning umumiy oborot summasidagi ulushidan kelib chiqib aniqlanadi.

Alohida-alohida usul qo‘llanilganda qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchi soliq solinadigan va soliq solinmaydigan oborot maqsadlarida foydalanish uchun olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) yuzasidan xarajatlar hamda qo‘shilgan qiymat solig‘i summalari bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritadi. Bunda alohida-alohida hisobni yuritish imkoni bo‘lmagan umumiy xarajatlar bo‘yicha xarajatlarni taqsimlash mutanosib usulda amalga oshiriladi.

5.8. Hisobvaraq-fakturani rasmiylashtirish tartibi

Hisobvaraq-faktura qat’iy hisobot hujjati bo‘lib, unda quyidagi ma’lumotlar ko‘rsatiladi:

1) hisobvaraq-fakturaning tartib raqami va yozib berilgan sanasi;

2) hisobvaraq-faktura ilova qilinadigan tovar jo‘natish hujjatlarining yoki shartnomaning raqami va sanasi;

3) soliq to‘lovchining va tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotib oluvchining nomi, joylashgan yeri (pochta manzili) hamda identifikatsiya raqami;

4) realizatsiya qilingan tovarlarning, bajarilgan ishlarning, ko‘rsatilgan xizmatlarning nomi va o‘lchov birliklari (ularni ko‘rsatishning imkoniyati bo‘lsa);

5) o‘lchov birligidan (ularni ko‘rsatishning imkoniyati bo‘lsa) kelib chiqqan holda realizatsiya qilingan tovarlarning, bajarilgan ishlarning, ko‘rsatilgan xizmatlarning hisobvaraq-faktura bo‘yicha soni (hajmi);

6) shartnoma (kontrakt) bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisobga olmagan holda, qo‘shilgan qiymat solig‘ini o‘z ichiga ola-

digan davlat tomonidan tartibga solinadigan narxlar (tariflar) qo'llanilgan taqdirda esa, soliq summasini hisobga olgan holda o'lchov birligiga to'g'ri keladigan narx (tarif);

7) realizatsiya qilinayotgan tovarlar, bajarilayotgan ishlar, ko'rsatilayotgan xizmatlar jami sonining (hajmining) qo'shilgan qiymat solig'isiz qiymati;

8) aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'ining stavkasi va summasi;

9) tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) sotib oluvchisiga taqdim etilayotgan qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi va summasi;

10) realizatsiya qilingan tovarlar, bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar jami sonining (hajmining) aksiz to'lanadigan tovarlar bo'yicha aksiz solig'i va qo'shilgan qiymat solig'i hisobga olingan qiymati.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan oborotni va qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar, shuningdek, qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan yuridik shaxslar tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi shaxsga hisobvaraqq-faktura taqdim etishlari shart, quyidagi hollar bundan mustasno:

1) yo'lovchilar tashishni yo'l chiptalari bilan rasmiylashtirish;

2) tovarlar (ishlar, xizmatlar) aholiga naqd pulda realizatsiya qilingan hollarda sotib oluvchiga fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasi cheki, terminal cheki, kvitansiya berish;

3) tovarlarning eksport-import tarzida yetkazib berilishini rasmiylashtirish;

4) qabul qilib olish-topshirish dalolatnomasi rasmiylashtiriladigan moliyaviy ijara (shu jumladan, lizing) shartnomasi bo'yicha mol-mulkni topshirish, qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash majburiyatlari yuzaga keladigan hollar bundan mustasno. Bunda tegishli hujjatlar (moliyaviy ijara shartnomasining tarkibiy qismi bo'lgan ijara (lizing) to'lovlari jadvali; hisobvaraqq; ijaraga (lizingga) oluvchiga ijara (lizing) to'lovlarini to'lash uchun yuborilgan yozma bildirish va shu kabilar) bilan rasmiylashtirilgan har bir ijara (lizing) to'loviga ham hisobvaraqq-faktura yozilmaydi;

5) bank operatsiyalarini mijozning shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma berish orqali rasmiylashtirish;

6) sug'urta xizmatlarini topshiriq shartnomasi va (yoki) sug'urta polisi orqali rasmiylashtirish;

7) Hisobvara-q-fakturada ko'rsatilgan ma'lumotlar mavjud bo'lgan taqdirda, ishlarni (xizmatlarni) haqiqatda mazkur ishlar bajarilganligini (xizmatlar ko'rsatilganligini) tasdiqlovchi hujjatlar bilan rasmiylashtirish.

Hisobvara-q-fakturadan tashqari ko'rsatilgan hujjatlar hisobvara-q-faktura o'rnini bosadigan hujjatlardir. Bunda qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berilgan taqdirda, ushbu hujjatlarda qo'shilgan qiymat solig'i summasi albatta ajratib ko'rsatilishi kerak.

Kelgusida tovarlarni yetkazib berish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish uchun oldindan to'langan haq (bo'nak) yozilgan hisobvara-q hisobvara-q-faktura bo'lmaydi.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmagan, shuningdek, qo'shilgan qiymat solig'i to'lashdan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar hisobvara-q-fakturada qo'shilgan qiymat solig'i summasini ko'rsatmaydilar hamda «qo'shilgan qiymat solig'isiz» degan shtamp bosadi (yozib qo'yadi).

Hisobvara-q-faktura tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiya qilish oboroti amalga oshirilgan sanada yoziladi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan elektr energiyasi, suv, gaz, aloqa xizmatlari, kommunal xizmatlar, temiryo'lda tashishlar, transport-ekspeditoiik xizmati, bank operatsiyalari, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) uzluksiz yetkazib berishni amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar oyning oxirgi kunida bir marta hisobvara-q-faktura yozadi.

Hisobvara-q-fakturada tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) qiymati va qo'shilgan qiymat solig'i summasi milliy valutada ko'rsatiladi.

Tuzilgan shartnomalarning shartlariga binoan tovarlariga, ishlari va xizmatlariga narxlar (tariflar) chet el valutasida belgilana-

digan yuridik shaxslar hisobvaraƒ-fakturalarni chet el valutasida yozib, ayni bir vaqtda uni hisobvaraƒ-faktura yozib berilgan sanada O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo‘yicha qayta hisoblagan holda milliy valutada ifodalaydi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchi soliq solinadigan bazaga uni ko‘paytirishga (kamaytirishga) qaratilgan tuzatish kiritgan taqdirda, mazkur tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) oluvchi tomonidan tasdiqlanadigan qo‘shimcha hisobvaraƒ-faktura tuziladi.

Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) yetkazib beruvchi qo‘shimcha hisobvaraƒ-fakturada quyidagi ma‘lumotlarni ko‘rsatishi kerak:

1) qo‘shimcha hisobvaraƒ-fakturaning raqami va tuzilgan sanasi;

2) hisobvaraƒ-fakturani to‘ldirishda zarur bo‘lgan, ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan rekvizitlar;

3) tuzatish kiritilayotgan hisobvaraƒ-fakturaning raqami va sanasi;

4) qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisobga olmagan holda soliq solinadigan bazaga tuzatish kiritish miqdori (salbiy yoki ijobiy);

5) qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga tuzatish kiritish miqdori (salbiy yoki ijobiy).

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchilar o‘zlari olgan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha hisobvaraƒ-fakturalarning, shuningdek, realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha taqdim etilgan hisobvaraƒ-fakturalarning reyestrini yuritishi shart. Bunda olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha hisobvaraƒ-fakturalar reyestriga faqat qo‘shilgan qiymat solig‘i ajratib ko‘rsatilgan hisobvaraƒ-fakturalar kiritiladi.

Hisobvaraƒ-fakturaning shakli, uni to‘ldirish tartibi, shuningdek, kelib tushgan va taqdim etilgan hisobvaraƒ-fakturalar reyestrini yuritish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi va O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

1998-yil 1-yanvardan O‘zbekistondagi barcha korxonalar va tashkilotlar uchun, shu jumladan, soliqqa tortishning alohida tartibi o‘rnatilgan kichik korxonalar, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari hamda qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod bo‘lgan korxonalar ham tovarlarni sotganda, ish va xizmatlar ko‘rsatganda hisobvaraq fakturani to‘ldirishi qonun asosida shart qilib belgilandi.

Hisobvaraq-faktura mahsulot yetkazib beruvchi tomonidan tovarlarni yuklab jo‘natilishi, ish va xizmatlar ko‘rsatilishi sanasi (kuni)dan kechiktirmasdan yoziladi.

Hisobvaraq-fakturada – uning tartib raqami va yozilgan sanasi, jo‘natiladigan tovarlar bo‘yicha shartnomalar raqami va sanasi hamda soliq to‘lovchi va xaridorning nomi, manzili STIR va shu kabi rekvizitlari ko‘rsatiladi.

Jadvalli shaklni to‘ldirishda quyidagilarni qayd etish kerak (6-ilova):

- 1-ustunda, tovarlar (ish va xizmatlar) nomi;
- 2-ustunda tovarlarning o‘lchov birligi (dona, metr, kg, va hokazo);
- 3-ustunda yuklab jo‘natiladigan tovarlarning miqdori yoki soni;
- 4-ustunda tovarlarning shartnoma bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘isiz narxi;
- 5-ustunda tovarlarning jami yetkazib berish qiymati (qo‘shilgan qiymat solig‘isiz);
- 6-ustunda qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi, agar qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod bo‘lsa chiziqcha tortib qo‘yiladi;
- 7-ustunda jo‘natilayotgan tovarlar bo‘yicha tegishli stavkalariga ko‘ra hisoblangan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;
- 8-ustunda, jo‘natilayotgan tovarlarning qo‘shilgan qiymat solig‘i bilan hisoblangan summasi.

Soliq kodeksiga ko‘ra qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchisi bo‘lmagan, shuningdek, qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lashdan ozod qilingan oborotni amalga oshirayotgan yuridik shaxslar 6– va 7–ustunga «Qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiz» degan shtampini

qo'yishadi, agar shtamp bo'lmasa qo'lda yozib qo'yishadi va 8-us-tunni to'ldirishmaydi.

Agarda korxona aksizosti tovarlar ishlab chiqarsa unda hisob-vara-q-fakturaga qo'shimcha ustunlar kiritiladi va ushbu ustunlarda aksiz stavkasi va summasi aks ettiriladi (chunki aksiz summasi ham qo'shilgan qiymat solig'iga to'itiladi).

1-misol. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi korxona 100 000 so'mga (QQS siz) mahsulot yuklab jo'natdi. Ushbu holatda QQS summasi 20 foizli stavkada hisoblansa 20 000 so'mni ($100\,000 \cdot 20$ foiz) tashkil etadi. Demak mahsulot sotishda tushgan tushum QQS bilan birgalikda 120 000 so'mni ($100\,000 + 20\,000$) tashkil etadi. Hisobvara-q-faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

14-jadval

HISOBVARAQ-FAKTURA²¹

Tovar, ish, xizmatlar nomi	O'lchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz solig'i		QQS		Yetkazib berish-ni hisobga olingan qiymati
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mahsulot A	dona	1	100 000	100 000	Aksiz solig'isiz		20 %	20 000	120 000
Jami to'lashga:	Bir yuz yigirma ming so'm								

2-misol. Korxona tomonidan aksiz osti tovar ishlab chiqariladi. Oltindan ishlangan yuvelir mahsulotning (uzuk) tannarxi 65000

²¹ Гадов Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. –Ташкент: «НОРМА». 2011. С. 220.

so‘m (QQS va aksiz solig‘isiz). Ushbu mahsulotga QQS va aksiz solig‘i quyidagicha hisoblanadi.

1-bosqich: Amaldagi qonunchilikka ko‘ra aksiz solig‘i summasi QQSning bazasiga kiritiladi. Shu munosabat bilan oldin aksiz solig‘i hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra zargarlik buyumlariga aksiz solig‘i stavkasi 25 foiz belgilangan.

$$65\,000 * 25\% = 16\,250 \text{ so‘m.}$$

2-bosqich: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887 sonli qaroriga ko‘ra QQS stavkasi 20 foiz belgilangan.

$$\text{QQS bazasi} = (65\,000 + 16\,250) = 81\,250 \text{ so‘m;}$$

$$\text{QQS summasi} = 81\,250 * 20\% = 16\,250 \text{ so‘m.}$$

Mahsulotning sotish bahosi (QQS va Aksiz solig‘i) bilan birlikda 97 500 so‘mni tashkil etadi. Hisobvaraq faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

15-jadval

HISOBVARAQ-FAKTURA²²

Tovar ish xizmatlar nomi	O‘lchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz solig‘i		QQS		Yetkazib berish- ning hisobga olingani qiyinoti
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	5	4	5	6	7	8	9	10
Mahsulot Uzuk	dona	1	65 000	65 000	25 %	16 250	20 %	16 250	97 500
Jami to‘- lashga:	97 500 so‘m								

²² Гадов Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. –Ташкент: «НОРМА», 2011. С. 220.

Hisobvara-q-faktura korxona rahbari va bosh hisobchisi tomonidan imzolanadi hamda muhr bilan tasdiqlanadi.

Hisobvara-q-faktura yetkazib beruvchi korxona tomonidan 2 nusxada to'ldiriladi, 1-nusxasi xaridorga beriladi va u xaridorga qo'shilgan qiymat solig'i summasini belgilangan tartibda hisobga kiritish uchun huquq beradi, 2-nusxasi esa korxonaning o'zida qoladi.

Ta'kidlash joizki, bevosita aholiga pullik xizmatlar (ishlar) ni ko'rsatadigan korxonalar uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) ni sotishda kassa cheki yoki xizmatlar ko'rsatilishi (ishlar bajari-lishi)ni tasdiqlovchi boshqa hujjatlar hisobvara-q-faktura hisobla-nadi. Bunda bu hujjatlarda qo'shilgan qiymat solig'i ajralib turishi lozim.

O'z mahsulotlarini (tovarlarini, ishlarini, xizmatlarini) uzluk-siz yetkazib beradigan korxonalar bo'yicha hisobvara-q-faktura-lar iste'molchilarga hisobvara-qni rasmiylashtirish bilan bir vaqtda, lekin bir oyda bir martadan kam bo'lmagan tarzda yoziladi. Bunda hisobvara-q-fakturalarning yozilishi mahsulot sotilgan hisobot dav-rida amalga oshiriladi.

Banklar uchun, qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan ope-ratsiyalar bajarilganda mijoz shaxsiy hisobvarag'idan ko'chirma hisobvara-q-faktura bo'lib hisoblanadi.

Lizing operatsiyalari bo'yicha lizing beruvchilar uchun hisob-vara-q-faktura bo'lib lizing obyektni qabul qilish-topshirish dalo-latnomasi hisoblanadi. Bunda tegishli hujjatlar (lizingning tarkibiy qismi hisoblanadigan lizing to'lovlari jadvali; hisobvara-q; lizing to'lovlarini to'lash bo'yicha lizing oluvchiga taqdim etiladigan bil-diruvnoma va hokazo) bilan rasmiylashtiriladigan har bir lizing to'loviga qo'shimcha hisobvara-q-faktura yozilmaydi.

Agar lizing shartnomasi lizing beruvchiga qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan qo'shimcha xizmatlar ko'rsatishni nazarda tutsa, bunda mazkur xizmatlarga belgilangan tartibda hisobvara-q-faktura yoziladi.

Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan sug'urta xizmatla-

rini ko'rsatishda, hisobvara-q-faktura o'rniga birlamchi hujjat bo'lib quyidagi hujjatlar:

- sug'urta korxonalari uchun – sug'urta polisi;
- sug'urta agentlari uchun – sug'urta polisi va shartnoma topshirig'i (agentlik bitimi);
- sug'urta brokerlari uchun – sug'urta polisi va shartnoma topshirig'i hisoblanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan elektr energiyasi, suv, gaz, aloqa xizmatlari, kommunal xizmatlar, temiryo'lda tashishlar, bank operatsiyalari, shuningdek, tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) uzluksiz yetkazib berishni amalga oshirayotgan soliq to'lovchilar hisobot davrining oxirgi kunida bir marta hisobvara-q-faktura yozadi.

Agar ishlar bajaradigan korxonalarda buyurtmachiga imzo chekish uchun taqdim etiladigan, bajarilgan ishlar (qilingan xarajatlari) qiymati to'g'risidagi ma'lumotnoma – hisobvara-q-fakturada yoki hujjatda hisobvara-q-fakturaning belgilangan shaklida aks ettirilgan barcha majbiiriy rekvizitlar ushbu hujjatda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari uchun qo'shilgan qiymat solig'i summasi ko'rsatilgan yoki qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lmaganlar uchun «Qo'shilgan qiymat solig'isiz» yozuvi (shtampi) qo'yilgan holda mavjud bo'lsa, bunda mazkur hujjatlar hisobvara-q-fakturaga tenglashtiriladi va bunday korxonalar qo'shimcha ravishda hisobvara-q-faktura yozmasligi mumkin.

5.8. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartibi

Soliq solinadigan oborotlar bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i soliq solinadigan baza va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Tovarlar, ishlar, xizmatlar sotilganda qo'shilgan qiymat solig'i summasi quyidagi formulaga muvofiq aniqlanadi:

$$\mathbf{Sqqs = St \times S/100} \qquad (1)$$

Sqqs – qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

St – soliqqa tortish obyekti;

S – qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi.

Xizmatlar (ishlar, tovarlar) o‘z ichiga qo‘shilgan qiymat solig‘ini oladigan narxlar va tariflar bo‘yicha sotilganda soliq quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$\mathbf{Cqqs = Q \times S / (S + 100),} \quad (2)$$

Q – qo‘shilgan qiymat solig‘ining summasini hisobga olganda xizmatlar (tovarlar, ishlar) qiymati.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini banklar 20 foizli stavka bo‘yicha to‘laydilar.

Budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan qo‘shilgan qiymat solig‘i soliq solinadigan oborot bo‘yicha hisoblab chiqarilgan soliq summasi bilan hisobga olinadigan soliq summasi o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Tovarlarni import qilish bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘ining summasi soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq 2013-yil 1-yanvardan boshlab, yuridik shaxlar tomonidan qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblari davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish belgilandi.

Endilikda, qo‘shilgan qiymat solig‘ining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Soliq to‘lovchilar, bundan kredit va sug‘urta tashkilotlari mustasno, qo‘shilgan qiymat solig‘ining hisob-kitobi bilan bir vaqtda

solliq davri mobaynida olingan va realizatsiya qilingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo'yicha hisobvara-q-fakturalar reyestrlarini taqdim etadi. Hisobvara-q-fakturalar reyestrining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

– qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan Soliq kodeksi 225-moddasining birinchi qismiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i hisob-kitobini taqdim etish uchun belgilangan kundan kechiktirmay;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Quyidagi ma'lumotlarga asosan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblang (ming so'm).

1. Hisobot davrida xarid qilingan xomashyo va materiallar – 6500 ming so'm.

2. Hisobot davrida jo'natilgan tovarlar qiymati – 13 200 ming so'm.

Yechilishi:

1. Korxona hisobot davrida jo'natilgan tovarlari bo'yicha imtiyozga ega bo'lmaganligi bois jami realizatsiyadan soliq to'laydi, ya'ni:

$$\text{Sqqs} = \text{Stob} \times \text{SS} / 100 = 13200 \times 20 \% = 2640 \text{ ming so'm.}$$

bu yerda: **Sqqs** – iste'molchilardan undiriladigan soliq summasi;

Stob – soliqla tortiladigan oborot; **SS** – soliq stavkasi.

2. Budjetga o'tkazilishi lozim bo'lgan soliq summasini aniqlash uchun hisobot davrida qo'shilgan qiymat solig'i bilan xarid qilingan xomashyo va materiallar uchun to'langan qo'shilgan qiymat solig'ini ayirishimiz lozim, ya'ni:

$$\text{Tqqs} = 6500 \times 20 \% = 1300 \text{ ming so'm.}$$

3. Budgetga o'tkazilishi lozim bo'lgan soliq summasi hisobot davrida jo'natilgan tovarlar bo'yicha hisoblangan qo'shilgan qiymat solig'idan xarid qilingan xomashyo va materiallar uchun to'langan qo'shilgan qiymat solig'ining chegirmasiga teng, ya'ni:

$$\text{SBqqs} = \text{Sqqs} - \text{Tqqs} = 2640 - 1300 = 1340 \text{ ming so'm.}$$

2-masala. Quyidagi ma'lumotlarga asosan qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblang (ming so'm).

1. Hisobot davrida xarid qilingan xomashyo va materillar – 2500.
2. Xarid qilingan asosiy vositalar – 4500.
3. Hisobot davrida jo'natilgan tovarlar qiymati – 13000.
4. Asosiy vositalar realizatsiyasi – 900.
5. Asosiy vositalarning eskirish qiymati – 400.

Yechilishi:

1. a) $\text{Sqqs} = \text{Stob} \times \text{SS} / 100 = 13000 \times 20 \% = 2600 \text{ ming so'm};$

b) Asosiy vositalar realizatsiyasida qo'shilgan qiymat solig'i asosiy vositalarning realizatsiyasi va eskirish qiymati o'rtasidagi farqdan hisoblanadi, ya'ni:

$\text{Sqqs} = \text{Tq} \times \text{SS} / (\text{SS} + 100) = 500 \times 20 / (20 + 100) = 83,3 \text{ ming so'm},$
bu yerda: Tq – qo'shilgan qiymat solig'i ham hisobga olingan tovar qiymati).

$$\text{Sqqs} = 2600 + 83,3 = 2683,3 \text{ ming so'm.}$$

2. $\text{Tqqs} = 2500 \times 20 \% = 500 \text{ ming so'm.}$

O'z iste'moli uchun xarid qilingan asosiy vositalar uchun to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasi hisobga olinmaydi, balki asosiy vositalarning qiymati sifatida kirim qilinadi, shuning uchun 3500 ming so'mga xarid qilingan asosiy vositalar qiymatidagi qo'shilgan qiymat solig'i hisobga olinmaydi.

3. $\text{Bqqs} = \text{Sqqs} - \text{Tqqs} = 2683,3 - 500 = 2183,3 \text{ ming so'm.}$

3-masala. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi korxona 100000 so'mga (QQS siz) mahsulot yuklab jo'natdi. QQS hisoblang va hisobvara-fakturada aks ettiring.

Yechilishi:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra QQS stavkasi 2013-yil ushuni 20 foiz belgilangan. Ushbu holatda QQS summasi 20 foizli stavkada hisoblansa, 20000 so'mni ($100000 \times 20 \%$) tashkil etadi. Demak mahsu-

lot sotishda tushgan tushum QQS bilan birgalikda 120 000 soʻmni (100 000 + 20 000) tashkil etadi. Hisobvaraƣ faktura quyidagicha rasmiylashtiriladi:

16-jadval

HISOBVARAQ-FAKTURA²³

Tovar/ ish xizmatlar nomi	Oʻlchov birligi	Miqdori	Narxi	Yetkazib berish qiymati	Aksiz soligʻi		QQS		Yetkazib berishning hisobga olingan qiymati
					Stavka	Summa	Stavka	Summa	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mahsulot A	dona	1	100 000	100 000	Aksiz soligʻisiz		20 %	20 000	120 000
Jami toʻlashga:	Bir yuz yigirma ming soʻm								

Mavzuga doir test savollari

1. Qoʻshilgan qiymat soligʻi Oʻzbekiston Respublikasida qachon joriy etilgan?

- A. 1991-yil 15-fevraldan.
- B. 1992-yil 1-yanvardan*.
- C. 1993-yil 6-maydan.
- D. 1997-yil 24-apreldan.

²³ Гадоев Е.Ф., и др. Косвенные налоги: налог на добавленную стоимость, акцизный налог. –Т.: «НОРМА». 2011. С. 220.

2. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekti nima?

- A. Tovar (ish, xizmatlar) sotilishiga doir oborotlar hamda tovar (ish, xizmatlar) importi*.
- B. Muomala xarajatlari.
- C. Ishlab chiqarish tannarxi.
- D. Soliq to'langunga qadar moliyaviy natija.

3. Pochta markalari, markali otkritkalar va konvertlar sotish qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladimi?

- A. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi*.
- B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi.
- C. Nollik stavka bo'yicha tortiladi.
- D. Kamaytirilgan stavkalar qo'llaniladi.

4. Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblashda nollik stavka qachon qo'llaniladi?

- A. Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportiga*.
- B. Stenografiya xizmatlariga.
- C. Geologiya va topografiya ishlariga.
- D. Ma'lumotlarni ishlash va axborot ta'limotiga doir xizmatlariga.

5. Quyida qayd etilgan soliqlarning qaysi biri egri soliqlar guruhiga kiradi?

- A. Qo'shilgan qiymat solig'i*.
- B. Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq.
- C. Yer solig'i.
- D. Mol-mulk solig'i.

6. Shahar yo'lovchi transporti xizmatlari (taksi va yo'nalishli taksidan tashqari) qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladimi?

- A. Nollik stavkada soliqqa tortiladi.
- B. 20 foizli stavkada soliqqa tortiladi.
- C. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladi*.
- D. 10 foizli stavkada soliqqa tortiladi.

7. Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq to'lovchining soliq solinadigan bazasiga quyidagi hollarda tuzatish kiritiladi.

- A. Tovarlar to'liq yoki qisman qaytarilganda*.
- B. Sotib oluvchi xohlagan paytda o'zgartirishi mumkin.

- C. Mahsulot sotuvchi xohlagan paytda o'zgartirishi mumkin.
- D. Soliq solinadigan bazaga tuzatish umuman kiritilmaydi.

8. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadigan import tovarini belgilang.

- A. O'zbekiston Respublikasi hududiga qonun hujjatlariga muvofiq tasdiqlanadigan ro'yxatida mavjud bo'lmagan texnologik asbob-uskunalar, shuningdek, butlovchi buyumlar va ehtiyot qismlarni kiritish.
- B. Aloqa tashkilotlarining pensiya va nafaqalar to'lash bo'yicha xizmatlari.
- C. Jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to'g'risidagi qonun hujjatlarida tasdiqlangan me'yorlari doirasida olib kirilayotgan tovarlar*.
- D. Davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar tomonidan tijorat maqsadida olib kirilayotgan tovarlar.

9. Yagona soliq to'lovini to'lovchisi bo'lgan subyektlar qo'shilgan qiymat solig'ini to'laydilar mi?

- A. Yagona soliq to'lovini to'lovchilar qo'shilgan qiymat solig'ini to'lamaydilar.
- B. Yagona soliq to'lovini to'lovchilar qo'shilgan qiymat solig'ini majburiy to'laydilar.
- C. Yagona soliq to'lovini to'lovchilar faqat import tovarlari yuzasidan QQS to'laydilar.
- D. Yagona soliq to'lovini to'lovchilar qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'laydilar*.

10. Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan qo'shilgan qiymat solig'i summasi budjetga qachon o'tkaziladi.

- A. Har oyda hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay*.
- B. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Har oyda hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.

D. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.

11. 2013-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi necha foiz?

- A. 20 foiz*.
- B. 24 foiz.
- C. 28 foiz.
- D. 18 foiz.

12. Qo‘shilgan qiymat solig‘iga amaldagi Soliq kodeksining nechanchi bo‘limi bag‘ishlangan?

- A. Soliq kodeksining VII bo‘limi*.
- B. Soliq kodeksining VIII bo‘limi.
- C. Soliq kodeksining V bo‘limi.
- D. Soliq kodeksida bo‘lim bag‘ishlanmagan.

13. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilari bu –

- A. Soliq solinadigan oborotga ega bo‘lgan yuridik shaxslar hamda tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga import qiluvchi yuridik va jismoniy shaxslar*.
- B. O‘z ehtiyojlari uchun bojsiz olib kirish normalari doirasida tovarlar oluv kiruvchi jismoniy shaxslar.
- C. Barcha tijorat tashkilotlari.
- D. Notijorat tashkilotlari.

14. Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti Soliq kodeksining qaysi moddasida ko‘rsatilgan?

- A. Soliq kodeksining 200-moddasida.
- B. Soliq kodeksining 201 va 202-moddalarida.
- C. Soliq kodeksida bu ko‘rsatilmagan.
- D. Soliq kodeksining 199-moddasida*.

15. Soliqdan ozod etiladigan tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti Soliq kodeksining qaysi moddasida keltirilgan?

- A. Soliq kodeksining 207-moddasida.
- B. Soliq kodeksining 208-moddasida*.
- C. Soliq kodeksining 209– va 210-moddalarida.
- D. Soliq kodeksida bu keltirilmagan.

16. Hisobvaraqq-faktura amaldagi Soliq kodeksining nechanchi moddasida keltirilgan?

- A. Soliq kodeksining 222-moddasida*.
- B. Soliq kodeksining 221-moddasida.
- C. Soliq kodeksining 223– va 224-moddalarida.
- D. Soliq kodeksida bu keltirilmagan.

17. Qo‘shilgan qiymat solig‘i quyidagicha hisoblab chiqariladi –

- A. Tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti bo‘yicha belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.
- B. Soliq kodeksining 223-moddasi asosida.
- C. Soliq solinadigan oborotlar bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i soliq solinadigan baza va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi*.
- D. Davlat soliq idoralari tomonidan hisoblab chiqariladi.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 12-iyundagi «Banklarning kapitallashuvini yanada oshirish va iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi investitsiya jarayonlarida ularning ishtirokini faollashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PQ-670-qaroriga muvofiq, tijorat banklari o‘z filiallariga tovar-moddiy boyliklar, daromadlar va boshqa resurslarni berganda –

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘idan ozod etilgan*.
- B. Foyda solig‘ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi.
- C. Mulk solig‘ini to‘lashdan ozod etildi.
- D. Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lash ozod etildi.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi «Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo‘naltiriladigan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko‘paytirishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-1166-qaroriga muvofiq tijorat banklari avval berilgan kreditlarni to‘lash hisobiga undirib olinadigan mulkni sotishda –

- A. Qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod etilgan*.
- B. Foyda solig‘ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi.

- C. Mulk solig'idan ozod etilgan.
- D. Mulk solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan.

20. «Tijorat banklariga iqtisodiy nochor korxonalarni realizatsiya qilish tartibini tasdiqlash to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.11.2008-yildagi 4010-sonli Farmoyishiga muvofiq – Bankrot korxonalarni yoki ularning mol-mulkini tijorat banklari mulkiga topshirish, sotish, uni xo'jalik subyektlari ustav fondiga kiritish, shuningdek, bankrot korxona mol-mulki bazasida yangidan tashkil etilgan xo'jalik subyektlarini keyingi navbatda banklar tomonidan realizatsiya qilishda –

- A. Qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan.
- B. Foyda solig'ini stavkasi 50 foizga kamaytiriladi.
- C. Qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etilgan*.
- D. Mulk solig'i va foyda solig'idan ozod etilgan.

Nazorat savollari

1. Qo'shilgan qiymat solig'ining mohiyati nimadan iborat?
2. Qo'shilgan qiymat solig'i ilk bor qaysi davlatda, kim tomonidan joriy etilgan?
3. Qo'shilgan qiymat solig'ining davlat budjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati qanday?
4. Qo'shilgan qiymat solig'ini qanday shaxslar to'laydi?
5. Qo'shilgan qiymat solig'i obyekti qanday aniqlanadi?
6. Soliqqa tortiladigan oborot deganda nimani tushunasiz?
7. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkalari va ularni qo'llash tartibi qanday?
8. Nol stavka qaysi tovar (ish va xizmat)larga nisbatan qo'llaniladi?
9. Hisobvara-q-fakturalar qanday to'ldiriladi va unda qo'shilgan qiymat solig'i qaysi punktlarda ko'rsatiladi?
10. Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lash va hisobotni taqdim etish tartibi qanday?
11. Import tovarlarga qo'shilgan qiymat solig'i qaysi formula orqali aniqlanadi?
12. Import qilinadigan ish va xizmatlarga qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblash formulasini aniqlang.

6-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN MOL-MULK SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *yuridik shaxs, mol-mulk soli-gʻi, rezident va norezident, soliq stavkasi, soliq obyekt va bazasi, asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, tugallanmagan qurilish obyektlari, imtiyozlar, joriy toʻlovlar, soliq hisoboti.*

6.1. Oʻzbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk soligʻining joriy etilishi va uning iqtisodiy mohiyati

Oʻzbekistonda korxonalar faoliyatini soliqqa tortish yoʻlidagi muhim qadamlardan biri korxonalarning mol-mulkiga solinadigan soliqning joriy qilinishi boʻldi. Mol-mulk soligʻi dastlab, Oʻzbekiston Respublikasining 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliq-lar toʻgʻrisida»gi qonuniga asosan joriy etildi va shu bilan birga korxonalarning ishlab chiqarish fondlariga toʻlov hamda transport vositalariga solinadigan soliq bekor qilindi.

Hozirgi vaqtda ushbu soliqning huquqiy asosi boʻlib, Oʻzbekis-ton Respublikasining Soliq kodeksi, «Davlat soliq xizmati toʻgʻri-sida»gi qonuni, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari hamda boshqa soliq qonunchiligi bilan bogʻliq boʻlgan meʼyoriy hujjatlar hisoblanadi.

Oʻzbekiston soliq tizimida yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk soligʻi bevosita soliqlar tarkibiga kiradi va mohiyatiga koʻra bu soliq asosiy fondlar shaklidagi resurslarga nisbatan belgilan-gan soliq hisoblanadi. Mazkur soliq boʻyicha tushumlar summasi toʻliq mahalliy budjetlarga tushadi va u budjetning barqaror daro-mad manbalaridan biri hisoblanadi.

Mamlakat soliq tizimida mol-mulk solig'ini joriy qilishdan ko'zlangan maqsad *birinchidan*, korxonalar o'zlarining xo'jalik faoliyatini yuritishda oitiqcha va foydalanilmayotgan mol-mul-kini sotishga qiziqishini uyg'otish bo'lsa, *ikkinchidan*, korxona-lar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag'batlanti-rishdan iborat. Chunki, korxonalarning ma'naviy va jismoniy tomondan eskirgan asosiy vositalarini yangi, ilg'or texnologiya-us-kunalar bilan yangilashi ishlab chiqarilayotgan tovarlarning baho-sini arzonlashtiradi va raqobatbardosh tovarlar ishlab chiqarishga imkon beradi.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning balansidagi barcha mulk-lardan soliq to'lashga majbur qilish uni ortiqcha bino, inshootlar, mashina va uskunalardan qutulishiga undaydi. Bu esa, o'z nav-batida, ishlab chiqarish vositalari bozorini shakllantirish, mahsu-lot tannarxini pasaytirish hamda raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, mol-mulk solig'i daromad va mulk taqsimotidagi nomutanosiblikni bartaraf etish-ning muhim vositasi hisoblanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushining tahlili amalga oshiriladi. Hozirgi vaqtda ushbu soliqning tushumi O'zbekiston Respublikasi davlat budje-ting solikli daromadlarida 3–4 foiz oralig'ini tashkil etmoqda.

17-jadval

**Mol-mulk solig'ining respublika va mahalliy budjet
tushumlari tarkibidagi ulushi (%)**

t/r	Soliq nomi	Yillar %					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	Mol mulk solig'ini jami soliq tushumlari tarkibidagi ulushi	4,6	4,3	3,3	3,1	2,7	3,0
2	Mol-mulk solig'ining mahal-liy budjetdagi ulushi	33,4	32,2	21,3	28,7	29,9	30,7

3	Mol-mulk solig'i jami mahalliy budjetda shundan:	100	100	100	100	100	100
3.1	yuridik shaxslardan mol-mulk solig'i	94,1	94,8	93,0	81,9	82,0	78,1
3.2	jismoniy shaxslardan mol-mulk solig'i	5,9	5 2	7,0	18,1	18,0	21,9

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari tahlili ko'rsatganidek, 2006-yilda mahalliy budjet daromadlarida jami mol-mulk solig'ining 94,1 foizi yuridik shaxslar hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2011-yilda ushbu ko'rsatkich 78,1 foizni yoki 16,7 foiz punktiga kamaygan. Shuningdek, jami soliq tushumlari tarkibida mol-mulk solig'i salmog'i 2006-yilda 4,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib 1,6 foiz punktiga kamayib 3,0 foizni tashkil qilgan. Ushbu holatni umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchilarning soni kamayishi va jismoniy shaxslarning mol-mulkklari 2008-yildan boshlab inventarizatsiya qiymatining ko'tarilganligi hamda soliq stavkalarining o'sishi bilan izohlash mumkin.

6.2. Mol-mulk solig'i to'lovchilari, soliq obykti, bazasi va soliq stavkasi

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar quyidagilardir:

– O'zbekiston Respublikasi hududida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari;

– O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududida o'z mulkida ko'chmas mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining norezidentlaridir. Agar ko'chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo'lmasa, bu mol-mulk qaysi

shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo'lsa, shu shaxs soliq to'lovchidir.

O'zbekiston Respublikasi norezidentining faoliyati Soliq kodeksining 20-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasa orqali amalga oshiriladigan faoliyat deb e'tirof etiladi.

Quyidagilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar bo'lmaydi:

– notijorat tashkilotlar. Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar hisoblanadi;

– soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.

Soliqqa tortishning alohida rejimi o'rnatilgan ayrim toifadagi korxonalarga, jumladan, yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar, yagona soliq to'lovchini to'lovchi miqrofirma va kichik korxonalar hamda savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, shuningdek, notijorat tashkilotlar uchun ularning asosiy faoliyati bo'yicha mol-mulk solig'ini to'lash tatbiq etilmaydi.

Soliq solish maqsadida yuridik shaxslar deganda, mulkida, xo'jalik yuritishida yoki tezkor boshqaruvida mol-mulkka ega bo'lgan va o'z majburiyatlari bo'yicha mol-mulki bilan javob bera oladigan hamda mustaqil balans va hisob-kitob varag'iga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar tushuniladi.

Quyidagilar mol-mulk solig'i solish obyektidir:

1) asosiy vositalar, shu jumladan, moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar;

2) tugallanmagan qurilish obyektlari.

Bunda tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo'lsa, qurilish boshlanganidan e'tiboran yigirma to'rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi;

3) belgilangan muddatda ishga tushirilmagan asbob-uskunalar.

Belgilangan muddatda ishga tushirilmagan asbob-uskunalariga montaj qilinishi talab etiladigan hamda rekonstruksiya va (yoki) modernizatsiya qilinayotgan obyektlarda loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan muddatlarga muvofiq kapital qo'yilmalar hisobiga ishga tushiriladigan asbob-uskunalar kiradi. Loyiha-smeta hujjatlarida asbob-uskunalarni ishga tushirish muddatlari bo'lmagan taqdirda, buyurtmachi sifatida ish ko'rayotgan yuridik shaxsning rahbari tomonidan tasdiqlangan muddatlar soliq solish obyekti belgilash uchun qabul qilinadi, lekin bu muddatlar asbob-uskunalar montaj qilishga topshirilgan paytdan e'tiboran bir yildan ko'p bo'lmazligi kerak.

O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun quyidagilar soliq solish obyekti bo'lib:

- O'zbekiston Respublikasining norezidentlari buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiq doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq qaysi asosiy vositalar bo'yicha hisob yuritayotgan bo'lsa, o'sha asosiy vositalar;

- ushbu doimiy muassasa faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan, mazkur norezidentlarga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulk hisoblanadi.

Agarda norezident doimiy muassasa orqali faoliyatni amalga oshirmasa, O'zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan, ularga mulk huquqi asosida tegishli bo'lgan ko'chmas mulk soliq solish obyekti bo'lib hisoblanadi. Ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ O'zbekiston Respublikasining norezidenti tomonidan mulk qilib olingan (realizatsiya qilingan) ko'chmas mulk obyekti to'g'risidagi ma'lumotlarni ushbu obyektlar joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga ro'yxatdan o'tkazilganidan keyin o'n kun ichida ma'lum qilishi shart.

Mulk qilib olingan yer uchastkalari esa soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi.

Soliq solinadigan bazani belgilash tartibi

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliqqa tortish bazasi bo'lib:

a) asosiy vositalarning o'rtacha yillik qoldiq qiymati (shu jumladan, moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi bo'yicha olingan asosiy vositalar) Asosiy vositalarning qoldiq qiymati ushbu mol-mulkning boshlang'ich (tiklanish) qiymati bilan soliq to'lovchining hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda hisoblab chiqilgan amortizatsiya hajmi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi;

b) normativ (belgilangan) muddatda tugallanmagan qurilish obyektlari va ishga tushirilmagan asbob-uskunalar bo'yicha – tugallanmagan qurilishning va o'rnatilmagan asbob-uskunalarining o'rtacha yillik qiymati.

c) O'zbekiston Respublikasi norezidentlari uchun ko'chmas mulk obyektlariga nisbatan ushbu mol-mulkning o'rtacha yillik qiymati soliq solinadigan baza hisoblanadi.

Soliq solish obyektlarining o'rtacha yillik qoldiq qiymati (o'rtacha yillik qiymat) soliq davridagi har bir oyning oxirgi kunidagi holatga ko'ra soliq solish obyektlarining qoldiq qiymatlarini (o'rtacha yillik qiymatlarini) qo'shishdan olingan summaning o'n ikkidan bir qismi sifatida ortib boruvchi yakun bilan aniqlanadi.

Mazkur jarayonni quyidagi formula orqali ifoda etsak bo'ladi:

$$\text{Mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati} = \frac{31,01 + 28(29),02 + \dots + 31,12}{12}$$

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining soliqqa tortiladigan bazasini aniqlash uchun korxona balans aktivida aks ettiriladigan asosiy vositalarning eskirishini chegirgan holda, buxgalteriya hisobining quyidagi hisobvaraqlari bo'yicha summalar qabul qilinadi:

1. Asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraqlari (0100).
2. Uzoq muddatga ijaraga olinadigan asosiy vositalarni hisobga olish hisobvaraqlari (0300).

3. Tugallanmagan qurilishni (belgilangan muddatlarda qurilishi tugallanmagan obyekt qismida) hisobga olish hisobvaraqlari (0800).

4. O'rnatishga mo'ljallangan uskunani (me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskuna qismida) hisobga olish hisobvaraqlari (0700).

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchi tomonidan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lash nazarda tutilmagan faoliyat turlari amalga oshirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza soliq solinadigan va soliq solinmaydigan mol-mulk hisobini alohida-alohida yuritish asosida aniqlanadi. Alohida-alohida hisob yuritish imkoniyati bo'lmagan taqdirda, soliq solinadigan baza faoliyatdan olinadigan sof tushumning umumiy hajmida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lash nazarda tutilgan sof tushumning solishtirma salmog'idan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining stavkasi har yili keyingi moliya yil uchun tasdiqlanadigan asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori asosida belgilanadi. 2013-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i stavkasi 3,5 foiz miqdorida belgilangan.

18-jadval

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i STAVKALARI²⁴

№	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkasi, foizda
1.	Yuridik shaxslar	3,5

²⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (*17-ilogasi*).

2.	Eksport qiluvchi korxonalar uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-ning 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-sonli farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatida keltirilgan xomashyo mahsulotlaridan tashqari, o'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlarining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'iy nazar) erkin almashtiriladigan valutadagi eksporti tashkil qiladigan ulush:*	
	umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganda	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	umumiy realizatsiya hajmida 30 foiz va undan yuqori bo'lganda	belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi

**) Belgilangan (me'yoriy) muddatlarda ishga tushirilmagan, tugallanmagan qurilish va uskunalar qiymatiga pasaytirilgan stavkalar qo'llanilmaydi.*

Izoh.

Me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'i ikki baravar stavka miqdorida to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 24-dekabr-dagi «**O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida**»gi PQ-1245-sonli qaroriga ko'ra, Eskirgan asbob-uskunalar o'z vaqtida almashtirilishini rag'batlantirish maqsadida xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun (mikrofimlar va kichik korxonalardan tashqari) foydali ish muddati tamom bo'lgan to'liq eskirgan asbob-uskunalaridan foydalanganlik uchun dastlabki qiymatning 0,25 foizi miqdorida to'lov joriy qilingan.

Eksport mahsulot ishlab chiqaradigan va uni mustaqil ravishda sotadigan yoki ixtisoslashgan tashqi savdo birlashmalari va firmalari orqali sotadigan vazirliklar, idoralar, korporatsiyalar, konsernlar, uyushmalar va kompaniyalarning tarkibiy bo'linma-

lari hisoblangan korxonalar uchun sotishning umumiy hajmida o'zi ishlab chiqargan mahsulot (ish, xizmatlar) ning eksportdagi ulushiga bog'liq holda mol-mulk solig'ining tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan.

Mahsulotini eksport qiluvchi korxonalarga berilgan imtiyoz savdo-vositachi korxonalarga, shuningdek, erkin almashtiriladigan valutaga xomashyo tovarlari – paxta tolasi, ip gazlama, lint, neft, neft mahsulotlari, gaz kondensati, rangli va qora metallarni eksport qiladigan ishlab chiqarish korxonalariga tatbiq etilmaydi.

6.3. Mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar va yengilliklar

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hisoblab chiqarilayotganda soliq solinadigan baza quyidagilarning o'rtacha yillik qoldiq qiymatiga (o'rtacha yillik qiymatiga) kamaytiriladi:

1) uy-joy-kommunal xo'jaligi obyektlarining. Uy-joy-kommunal xo'jaligi obyektlariga quyidagilar kiradi: uy-joy fondi, vodo-provod tarmoqlari (suv chiqarish inshootlari bilan), kanalizatsiya tarmoqlari (tozalash inshootlari bilan), gaz va issiqlikni taqsimlash tarmoqlari (ulardagi inshootlar bilan), kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun qozonxonalar (shu jumladan, asbob-uskunalar);

2) madaniyat va san'at, ta'lim, sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport, ijtimoiy ta'minot sohasiga kiradigan ijtimoiy-madaniy soha obyektlarining;

3) yuridik shaxslarning madaniyat muassasalari, maktabgacha va umumta'lim o'quv muassasalari ehtiyojlari uchun foydalaniladigan mol-mulkining;

4) qishloq xo'jaligi (o'simlikshunoslik, chorvachilik, baliqchilik) mahsulotlarini yetishtirish va saqlash uchun foydalaniladigan qishloq xo'jaligi korxonalari balansida bo'lgan mol-mulkning;

5) sug'orish va kollektor-drenaj tarmoqlari obyektlarining;

6) aloqa yo'ldoshlarining;

7) tabiatni muhofaza qilish va sanitariya-tozalash maqsadlari, yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlarning. Obyektlarni tabiatni muhofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsad-

lari va yong'in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlarga kiritish tegishli tabiatni muhofaza qilish yoki davlat yong'in nazorati organining ma'lumotnomasi asosida amalga oshiriladi;

8) umumiy foydalanishdagi temiryo'llar va avtomobil yo'llari, magistral truboprovodiar, aloqa va elektr uzatish liniyalarining, shuningdek, ushbu obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo'lgan inshootlarning;

9) konservatsiya qilinishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilingan asosiy ishlab chiqarish fondlarining;

10) lizingga olingan mol-mulkning, lizing shartnomasi amal qiladigan muddatga;

11) soliq to'lovchining balansida bo'lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan, fuqaro muhofazasi va safarbarlik ahamiyatiga molik obyektlarning;

12) shahar va shahar atrofidagi yo'nalishlarda yo'lovchilar tashiydigan shahar yo'lovchilar transporti tashkilotlari transport vositalarining (avtobuslar, tramvaylar, trolleybuslar, metropoliten poyezdlari);

13) tuzilgan shartnomalarga muvofiq yuridik shaxsning buyurtmasi bo'yicha ishlar bajarish uchun kasanachilarga bepul foydalanishga berilgan asbob-uskunalarining (foydalanish davriga);

14) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimi texnik vositalarining;

15) ishlab chiqarishga yangi joriy etilgan yangi texnologik jihozlarning (besh yillik muddatga). Yangi texnologik jihozlar olingan (import qilingan) paytdan e'tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan yoki bepul berilgan taqdirda, mazkur imtiyozning amal qilishi mol-mulk solig'ini to'lash majburiyatlari imtiyoz qo'llaniladigan butun davr uchun tiklangan holda, bekor qilinadi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqlardan quyidagilar ozod qilinadi:

1) sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya hamda ijtimoiy ta'minot, ta'lim, madaniyat va san'at tashkilotlari;

2) uy-joy-kommunal xo‘jaligi va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo‘jaligi korxonalari. Uy-joy-kommunal va boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo‘jaliklari jumlasiga uy-joy fondini bevosita boshqarish, saqlash hamda undan foydalanishni amalga oshiruvchi tashkilotlar, sanitariya tozalash va yig‘ishtirish, obodonlashtirish va ko‘kalamzorlashtirish, shaharlar hamda shaharchalarni tashqi yoritish, vodoprovod suv olish inshootlaridan, taqsimlanadigan tarmoqlardan (tozalovchi inshootlari bilan) foydalanish va suvni taqsimlash, kanalizatsiya tarmoqlaridan foydalanish (tozalash inshootlari bilan), gaz taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish hamda gazni taqsimlash, qozonxona, issiqlik taqsimlanadigan tarmoqlardan foydalanish va kommunal-maishiy ehtiyojlarga hamda aholiga issiqlikni taqsimlashni bevosita amalga oshiruvchi tashkilotlar, xizmat binolarining xo‘jalik boshqarmalari, o‘t o‘chirish komandalari, uy-joy-kommunal xo‘jaligining xo‘jalik boshqarmalari, uy-joy-kommunal xo‘jaligi va shahar xo‘jaligining umumfuqaroviy ahamiyatga molik boshqa korxonalari kiradi;

3) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941–1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etadigan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta‘minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Ushbu imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo‘lgan xodimlar kiritiladi;

4) yangi tashkil etilgan korxonalar – davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan e‘tiboran ikki yil mobaynida. Mazkur imtiyoz qayta tashkil etilgan yuridik shaxslar negizida tashkil etilgan korxonalarga, shuningdek, boshqa korxonalar hududida shu korxonalardan ijaraga olingan asbob-uskunalardan foydalangan holda o‘z faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik shaxslarga nisbatan qo‘llanilmaydi;

5) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlarini – yuridik shaxslarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to‘g‘risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e‘tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan mudatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to‘xtatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo‘llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo‘llanilgan butun davr uchun to‘liq miqdorda undiriladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan quyidagi soliq imtiyozlari belgilangan:

Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirish, naqd pul mablag‘larining bankdan tashqari aylanmasini qisqartirish, respublikada bank mikroprotssessor plastik kartochkalari va to‘lov terminallari ishlab chiqarishni rag‘batlantirish maqsadida:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 3-avgustdagi «Plastik kartochkalar asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-433-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq, bank mikroprotssessor plastik kartochkalari va to‘lov terminalarini ishlab chiqaruvchi korxonalar 2012-yilning 1-yanvarigacha bank mikroprotssessor plastik kartochkalari va to‘lov terminallarini ishlab chiqarish uchun import qilinadigan xomashyo, sarflanuvchi va butlovchi materiallar, dasturiy ta‘minot va litsenziyalar bojxona to‘lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig‘imlaridan tashqari) to‘lashdan ozod etildi. Ushbu soliq imtiyozi muddati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi «Bank plastik kartochkalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PQ-1325-sonli qaroriga ko‘ra 2012-yil 1-yanvargacha uzaytirildi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda **«O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi aso-**

siy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qarori bilan 2014-yil 1-yanvargacha uzaytirildi.

Bunda, tijorat banklari va Yagona umumrespublika protses-sing markazi:

- bankomatlar, terminallar, kommutatsiya uskunalari va plastik kartochkalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish uchun foydalani-ladigan boshqa asbob-uskunalaridan, shuningdek, dasturiy ta'minot sifatidagi mol-mulkdan 2005-yil 1-yanvardan 2014-yil 1-yanvar-gacha mulk solig'i to'lashdan ozod qilindi;

- plastik kartochkalar, sarflanadigan materiallar, grafik va elek-tron shaxslashtirish qurilmalari, terminallar, bankomatlar va plas-tik kartochkalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish uchun foy-dalaniladigan boshqa asbob-uskunalarini import qilishda 2014-yil 1-yanvargacha bojxona to'lovlari to'lashdan (bojxonada rasmiy-lashtirish yig'implaridan tashqari);

- 2007-yil 12-iyuldan boshlab 2014-yil 1-yanvargacha o'ziga o'zi xizmat ko'rsatish axborot kioskalariga oid qismi bo'yicha mulk solig'idan, shuningdek, ular import qilinganda bojxona to'lo-vlari to'lashdan ozod qilingan.

6.4. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektlari va me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskuna uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi

Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga muayyan quri-lish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan norma-tiv muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo'lsa, qurilish boshlanganidan e'tiboran yigirma to'rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.

Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyekti uchun mol-mulk solig'ini to'lovchilar bo'lib qurilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar, ya'ni buyurtmachilar hisoblanadi.

Soliqqa tortish obykti bo‘lib, belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektining qiymati, ya’ni buyurtmachi tomonidan F-3 shaklida (bajarilgan ishlar va xarajatlar hajmi to‘g‘risida ma’lumotnoma) rasmiylashtirilgan statistika hisobiga obyekt bo‘yicha kiritilgan va tugallanmagan qurilish hisobvarag‘ida hisoblanadigan barcha ishlar va xarajatlar hajmi hisoblanadi.

Qurilishning belgilangan muddati deb qurilishni tashkil qilish loyihasi (QTQL) tarkibida 1.04.03-85-son QMQ «Korxonalar, binolar va inshootlarni qurish muddati me’yorlari»ga muvofiq loyihalash tashkiloti tomonidan aniqlanadigan obyekt qurilishining me’yoriy muddati hisoblanadi.

Loyihalash tashkilotlari loyiha-smeta hujjatlarida tayyorlash muddatlarini ajratgan holda qurilish muddati me’yorini ko‘rsatishlari shart. Loyiha-smeta hujjatlarida qurilish muddati me’yori ko‘rsatilmagan taqdirda, buyurtmachi loyihalash tashkilotidan muayyan obyekt bo‘yicha qurilish muddatining me’yori to‘g‘risida xulosa olishga majbur.

Me’yordagi muddatda o‘rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig‘ini to‘lovchilar bo‘lib kapital mablag‘lar hisobiga qayta jihozlanadigan obyektlarda montaj qilish talab qilinadigan va o‘rnatishga belgilangan texnologik, energetik va ishlab chiqarish uskunolari bo‘lgan yuridik shaxslar hisoblanadi.

Me’yordagi muddatda o‘rnatilmagan uskunalar uchun soliq solish obykti bo‘lib o‘rnatishga belgilangan uskunalar qiymati hisoblanadi, ular qatoriga montaj qilishni talab qiladigan, faqat qismlarini yig‘ish va poydevorga yoki ustunlarga, polga, qavatlararo to‘siqlarga va boshqa bino va inshootlarni ko‘tarib turuvchi konstruksiyalarga o‘rnatiladigan uskunalar hamda uskunalarni hisobga olish hisobvarag‘ida hisoblanadigan shunday uskunalarining ehtiyot qismlar to‘plarni (me’yordagi muddatda o‘rnatilmagan uskunalar qismida) hisoblanadi. Ushbu uskunalar tarkibiga o‘rnatiladigan uskunalar qatorida montaj qilish uchun belgilangan nazorat-o‘lchov apparaturasi yoki boshqa asboblari ham kiradi.

Korxonalar, binolar va inshootlar qurilishida tasdiqlangan qurilish muddati va tayyorlab qo'yilgan zaxiralar me'yoriga muvofiq har bir obyekt bo'yicha texnologik yoki boshqa uskunalarni yetkazib berish va montaj qilish jadvali belgilangan bo'lishi lozim.

Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarni yetkazib berish va montaj qilish jadvalida quyidagi muddatlarda topshirish hisobga olinadi:

- yirik texnologiya va energetika uskunalari – ularni nommanom ro'yxatlari bo'yicha montaj qilish va yetkazib berish jadvallarining rejadagi muddati o'tib ketgandan keyin;

- texnologiya uskunalari, texnologiya liniyalari, qurilmalar va boshqa umumzavod uskunalari – uskunalarni montajga topshirishining rejadagi muddati o'tgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo'lmagan muddatda;

- komplekt import uskunalari – ularni montajga topshirishining rejadagi muddati o'tib ketgandan keyin, lekin bir yildan ortiq bo'lmagan muddatga, agar texnik shart-sharoitlariga ko'ra uskunaning qismlari bo'yicha montaj qilish mumkin bo'lsa, ularni montajga topshirish muddati uskunalar butun komplektining kelib tushishi paytidan hisoblanadi;

- qismlarga ajratilgan import uskunalari, shuningdek, kabel mahsulotlari, simlar va trosalar – ularni montajga topshirishining rejadagi muddati o'tgandan keyin, lekin olti oydan ortiq bo'lmagan muddatda.

Uskunalarini montaj qilish va o'rnatish uchun me'yorlar va jadvallar bo'lmaganida soliq quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- ishlab chiqarish maqsadlaridagi obyektlar bo'yicha mamlakatimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan uskunalarining o'rnatilmaganligi uchun – sotib olinganiga bir yillik muddat to'lganidan keyingi oydan boshlab;

- noishlab chiqarish maqsadlaridagi obyektlar bo'yicha – sotib olinganiga olti oy to'lgandan keyin;

Uskunalarini yetkazib berish va montaj qilishning yuqorida ko'rsatilgan muddatlarini buzganligi uchun korxona va tashkilot-

lar, O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollardan tashqari, mol-mulk solig‘ini ikki baravar ko‘paytirilgan stavka bo‘yicha to‘laydilar.

6.5. Mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq to‘lovchi – O‘zbekiston Respublikasining rezidenti tomonidan hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq, **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning hisob-kitobi Davlat soliq xizmati organlariga **yilda bir marta** taqdim etish belgilandi. Mazkur tartib amaldagi Soliq kodeksiga kiritildi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga yilda bir marta, yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Soliq davri mobaynida soliq to‘lovchilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo‘yicha joriy to‘lovlar to‘laydilar.

Joriy to‘lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to‘lovchilar joriy soliq davrining 10 yanvarigacha, yangi tashkil qilinganlari esa – davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e‘tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay, soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga mo‘ljallanayotgan soliq solinadigan bazadan (tegishli yil uchun mol-mulkning o‘rtacha yillik qoldiq qiymatidan (o‘rtacha yillik qiymatidan) va belgilangan stavka-

dan kelib chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davri uchun yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani taqdim etishi lozim.

Mazkur hisoblab chiqarilgan joriy to'lovlar quyidagi muddatlarda to'lanadi:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yillik summasining to'rt dan bir qismi miqdorida yilning har choragi uchinchi oyining 25-kunidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan yuridik shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq yillik summasining o'n ikkidan bir qismi miqdorida har oyning 10-kunidan kechiktirmay.

Soliq davri mobaynida mo'ljallanayotgan soliq solinadigan baza o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi to'g'risida aniqlashtirilgan ma'lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun joriy to'lovlarga yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning o'zgarish summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Soliq davrida to'lanishi lozim bo'lgan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi joriy to'lovlar hisobga olingan holda, hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay budjetga o'tkaziladi.

Soliq davrida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha joriy to'lovlar summasi hisob-kitobga ko'ra budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qaytadan hisoblab chiqadi.

O'zbekiston Respublikasining norezidentlari bo'yicha yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan

holda davlat soliq xizmati organlari tomonidan quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

– O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasining norezidenti doimiy muassasaning soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq solinadigan mavjud mol-mulk to‘g‘risidagi ma’lumotnomani hisobot yilidan keyingi yilning 25-yanvaridan kechiktirmay taqdim etishi shart. Taqdim etilgan ma’lumotnoma asosida davlat soliq xizmati organi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi hisob-kitobini o‘n kun ichida amalga oshiradi va to‘lov xabarnomasini yozib beradi;

– O‘zbekiston Respublikasining ko‘chmas mulkka ega bo‘lgan norezidentlariga ko‘chmas mulk joylashgan yerdagi O‘zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlari soliq to‘lovchining yoki ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organing ma’lumotlari asosida to‘lov xabarnomasini yozib beradi.

Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan yilda bir marta, soliq hisoboti davridan keyingi yilning 15-fevralidan kechiktirmay to‘lanishi kerak.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Korxonaning asosiy vositalarining boshlang‘ich qiymati 2013-yil 31-yanvar holatiga 2600,0 ming so‘mni tashkil etadi. Korxonaning hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda hisoblab chiqilgan amortizatsiya qiymati 800,0 ming so‘mni tashkil etadi. Berilgan ma’lumotlarga ko‘ra korxonaning yanvar oyi uchun mol mulk solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

1. Asosiy vositalarning o‘rtacha yillik qoldiq qiymati aniqlanadi:

$$2600,0 - 800,0 = 1800,0 \text{ ming so‘m.}$$

$$1800 / 12 = 150 \text{ ming so‘m.}$$

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yuridik shaxslarga mol-mulk solig‘i stavkasi 2013-yil ushun 3,5 foiz belgilangan.

$$(150 \times 3,5 / 100) = 5,25 \text{ ming so‘m} - \text{mol-mulk solig‘i.}$$

2-masala. Korxonaning hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda 2013-yilda oyma-oy hisoblab chiqilgan amortizatsiya natijasida o‘rtacha yillik qiymati 2400,0 ming so‘mni tashkil etdi. Ushbu ma’lumotlarga asosan korxonaga 2013-yil uchun mol-mulk solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

ming so‘m 1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yuridik shaxslarga mol-mulk solig‘i stavkasi 2013-yil ushun 3,5 foiz belgilangan.

$$(2400 \times 3,5 / 100) = 84,0 \text{ ming so‘m} - \text{mol-mulk solig‘i.}$$

3-masala. Korxonaning hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda 2013-yilda oyma-oy hisoblab chiqilgan amortizatsiya natijasida o‘rtacha yillik qiymati 2800,0 ming so‘mni tashkil etdi. Korxona tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotning umumiy realizatsiya hajmida eksportning ulushi 32 foizni tashkil etadi. Berilgan ma’lumotlarga asosan korxonaga 2013-yil uchun mol-mulk solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

ming so‘m 1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yuridik shaxslarga mol-mulk solig‘i stavkasi 2013-yil ushun 3,5 foiz belgilangan. Shuningdek, mahsulot (tovar) eksporti umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha bo‘lganda belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi, agar 30 foiz va undan yuqori bo‘lganda, belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi

$$(2800 \times 1,75 / 100) = 49,0 \text{ ming so‘m} - \text{mol-mulk solig‘i.}$$

Mavzuga doir test savollari

1. Mol-mulk solig'i soliq tizimiga qachon joriy etilgan:

- A. 1991-yil 15-fevraldan*.
- B. 1997-yil 1-yanvardan.
- C. 1992-yil 1-maydan.
- D. 1994-yil 1-yanvardan.

2. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilar bo'lgan subyektlarni aniqlang.

- A. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida mol-mulkga ega bo'lgan yuridik shaxslar.
- B. O'zbekiston Respublikasi hududida soliq solinadigan mol-mulkka ega bo'lgan yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari*.
- C. Mol-mulkga ega bo'lgan va ijaraga bergan yuridik shaxslar.
- D. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.

3. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilari bo'lmagan subyektlarni aniqlang.

- A. Notijorat tashkilotlar va soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar*.
- B. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.
- C. Norezident yuridik shaxslar.
- D. Notijorat tashkilotlari.

4. Mol-mulk solig'ining obykti nima?

- A. Asosiy vositalar, tugallanmagan qurilish obyektlari va ishga tushirilmagan asbob-uskunalar*.
- B. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan mol-mulk qiymati.
- C. Asosiy vositalar qiymati.
- D. Nomoddiy aktivlar va tugallanmagan qurilish obyektlari.

5. Mol-mulk solig‘ining soliq solinadigan bazasini belgilang?

- A. Asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va tugallanmagan qurilish obyektlari qiymati.
- B. Asosiy vositalar, me‘yoriy muddatlarda tugallanmagan qurilish obyektlari va o‘rnatilmagan asbob-uskunalarining o‘rtacha yillik qiymati*.
- C. Asosiy vositalarning o‘rtacha yillik qoldiq qiymati.
- D. Nomoddiy aktivlar va tugallanmagan qurilish obyektlari o‘rtacha yillik qoldiq qiymati.

6. Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga qanday obyektlar kiradi?

- A. Muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, qurilish boshlanganidan e‘tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar*.
- B. Muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan olti oy ichida belgilangan obyektlar.
- C. Muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida qurilish boshlanganidan e‘tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar.
- A. Muayyan qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, qurilish boshlanganidan e‘tiboran o‘n ikki oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar.

7. 2013-yil uchun yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni stavkasi qancha miqdorda belgilangan?

- A. 6 foiz.
- B. 3 foiz.
- C. 4 foiz.
- D. 3,5 foiz*.

8. Me‘yoriy muddatlarda o‘rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig‘i qanday tartibda hisoblanadi?

- A. Stavka ikki baravar miqdorida pasaytiriladi.
- B. Stavka ikki baravar miqdorida qo‘llaniladi*.

- C. Soliq stavkasi besh foiz qo'llaniladi.
- D. Soliq stavkasi 3,5 foiz qo'llaniladi.

9. Mol-mulk solig'ini to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan korxonalar uchun budjetga joriy to'lovlar muddatini ko'rsating.

- A. Har oyning 10-kunidan kechiktirmay*.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar.
- D. Yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 25-kuniga qadar.

10. Mol-mulk solig'i hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi:

- A. Yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda*.
- B. Yilning har oyida hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yilda bir marta keyingi yilning 1-yanvariga qadar.
- D. Joriy yilning 1-fevraligacha.

Nazorat savollari

- 1. Mol-mulk solig'i qachon joriy etilgan va uni joriy etishdan ko'zlangan maqsad nima?
- 2. Mol-mulk solig'ini davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ahamiyati qanday?
- 3. Mol-mulk solig'ini to'lovchilari kimlar?
- 4. Soliqqa tortishning alohida tartibi o'rnatilgan korxonalar asosiy faoliyatidan tashqari boshqa faoliyat bilan shug'ullanganlarida mol-mulk solig'ini to'lashadimi?
- 5. Mol-mulk solig'ining obyeksi va bazasi qanday aniqlanadi?
- 6. Korxona mol-mulkining o'rtacha yillik qoldiq qiymati qanday tartibda topiladi?
- 7. Mol-mulk solig'i stavkalari qanday belgilangan?
- 8. Mahsulotini eksport qilayotgan korxonalarga mol-mulk solig'ini

hisoblanishi qanday tartibda amalga oshiriladi, agarda eksport hajmi mahsulotni sotishda 40 foizni tashkil etgan bo'lsa?

9. Mol-mulk solig'idan kimlar imtiyozga ega?
10. Soliq idoralariga qaysi muddatlarda mol-mulk solig'i bo'yicha hisob-kitob topshiriladi?
11. Belgilangan muddatlarda tugallanmagan qurilish obyekti uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi qanday belgilangan?
12. Me'yoriy muddatlarda o'rnatilmagan uskunalar uchun mol-mulk solig'ini to'lash tartibi qanday belgilangan?

7-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

Tayanch soʻz va iboralar: *yer solig'i, yer fondi, o'rmon fondi yerlari, suv fondi yerlari, zaxira yerlar, qishloq xo'jaligi tovarlar ishlab chiqaruvchilar,, soliq stavkasi, soliq obyekti va bazasi, imtiyozlar, soliq hisoboti, to'lash muddati.*

7.1. Yer solig'ining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Mamlakatimizda yer solig'ini undirishning huquqiy asoslari 1990-yil 20-iyunda «Yer to'g'risida» qonun qabul qilindi va ushbu qonunga ko'ra yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo'lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig'i sifatida undiriladigan bo'ldi.

1991-yilda «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to'g'risida», 1993-yilda «Yer solig'i to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi qonuni qabul qilinib, unda yer solig'ini undirishda soliqqa tortish obyekti, subyektlari, soliq bo'yicha imtiyozlar, soliqni hisoblash va budjetga to'lash tartiblari ko'rsatib berildi. 1997-yilda «Soliq kodeksi»ning qabul qilinishi hamda 1998-yildan uning kuchga kiritilishi bilan yer solig'ining to'laqonli huquqiy asoslari yaratildi.

O'zbekiston Respublikasining 1998-yilda qabul qilingan «Yer kodeksi»ga muvofiq **Yer** – umummilliy boylikdir, O'zbekiston Respublikasi xalqi hayoti, faoliyati va farovonligining asosi sifatida undan oqilona foydalanish zarur va u davlat tomonidan muhofaza qilinadi.

Yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining asosiy vazifalari hozirgi

va kelajak avlodlarning manfaatlarini koʻzlab yerdan ilmiy asoslangan tarzda, oqilona foydalanish va uni muhofaza qilishni, tuproq unumdorligini tiklash va oshirishni, tabiiy muhitni asrash va yaxshilashni, xoʻjalik yuritishning barcha shakllarini teng huquqlilik asosida rivojlantirish uchun sharoit yaratishni, yuridik va jismoniy shaxslarning yer uchastkalariga boʻlgan huquqlarini himoya qilishni taʼminlash maqsadida yer munosabatlarini tartibga solishdan, shuningdek, bu sohada qonuniylilikni mustahkamlashdan iborat.

Yer toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari quyidagi asosiy prinsiplarga asoslanadi:

- eng muhim tabiiy resurs, fuqarolar hayotiy faoliyatining asosi tariqasida yer fondini asrash, tuproq sifatini yaxshilash hamda uning unumdorligini oshirish;

- yerlardan oqilona, samarali va belgilangan maqsadda foydalanishni taʼminlash;

- qishloq xoʻjaligi uchun moʻljallangan yerlarning, eng avvalo, sugʻoriladigan yerlarning alohida muhofaza etilishini, kengaytirib borilishini hamda ulardan qatʼiy belgilangan maqsadda foydalanishni taʼminlash;

- qishloq xoʻjaligi yerlarining unumdorligini oshirish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash hamda yerlarni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirishni davlat yoʻli bilan va boshqa tarzda qoʻllab-quvvatlash;

- yerga va butun atrof tabiiy muhitga zarar yetkazilishining oldini olish, ekologik xavfsizlikni taʼminlash;

- yerga egalik qilish va undan foydalanish shakllarining xilma-xilligi, yer munosabatlari ishtirokchilarining teng huquqliligini taʼminlash hamda ularning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya etish;

- yerdan foydalanganlik uchun haq toʻlash;

- yerlarning holati haqidagi axborotning toʻliq boʻlishini hamda undan erkin foydalanishga yoʻl qoʻyilishini taʼminlash.

Oʻzbekiston Respublikasi «Yer toʻgʻrisida»gi qonunining

16-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida yerga egalik qilish va yerdan foydalanish uchun haq to'lanadi.

Yer uchun haq har yilgi yer solig'i shaklida undirilib, uning miqdorlari yer uchastkasining sifati, qanday joydaligi va suv bilan qanday ta'minlanganligiga qarab belgilanadi.

Yer solig'ining miqdori yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning xo'jalik faoliyati natijalariga bog'liq bo'lmaydi hamda yer maydoni birligi uchun belgilangan haq tarzida to'lanib, ishlab chiqarish xarajatlariga kiritiladi.

Mahalliy hokimiyat va boshqaruv idoralari tomonidan ijaraga beriladigan yer uchun ijara to'lovi undirilib, uning miqdori tomonlarning o'zaro kelishuviga binoan belgilanadi, biroq bu miqdor qonunlarda nazarda tutilgan yer solig'i stavkalaridan kam bo'lmasiligi kerak.

Yer solig'i to'lovlaridan tushgan mablag'lar eng avvalo yerlarni muhofaza qilishni yaxshilashga, yerlarning unumdorligini oshirishga, irrigatsiya va melioratsiya ishlariga, yerga egalik qiluvchilar va yerdan foydalanuvchilarni, shu jumladan, ijarachilarni rag'batlantirishga, yer tuzish ishlarini tashkil etishga, davlat yer kadastri yuritish va hududni ijtimoiy rivojlantirishga sarflanadi.

Yer solig'i O'zbekiston soliq tizimida mahalliy soliqlar va yig'imlar tarkibiga kiradi hamda mahalliy budjetlarning barqaror daromad manbayi hisoblanadi.

Yer solig'i boshqa soliq turlaridan farqli o'laroq, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Jumladan, o'zining iqtisodiy mohiyatiga ko'ra u renta to'lovidir yoki boshqacha qilib aytganda ushbu soliq yer egalari va yerdan foydalanuvchi xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy faoliyatining natijalari bilan bog'liq emas. Demak, ushbu soliqni joriy etilishidan maqsad – yerdan oqilona foydalanishni rag'batlantirish, tuproq unumdorligini oshirish, sifati turlicha bo'lgan yerlarda xo'jalik yuritishning ijtimoiy-iqtisodi shart-sharoitlarini tenglashtirish, aholi yashaydigan joylarda infrastruktura rivojlanishini ta'minlash hamda yerni talon-taroj qilinishiga yo'l qo'ymaslik hisoblanadi.

2012-yil 1-yanvar holatiga O'zbekiston Respublikasining

ma'muriy chegarasidagi umumiy yer maydoni 44 896,9 ming gektarni tashkil qiladi. Respublika bo'yicha korxona, tashkilot, muassasalar, fermer xo'jaliklari va fuqarolarning foydalanishidagi jami yerlar 44410,3 ming gektarni, shundan sug'oriladigan yerlar esa 4315,7 ming gektarni yoki umumiy yer maydonining 9,7 foizini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi yer fondi yerdan foydalanishning belgilangan asosiy maqsadiga ko'ra 8 ta toifaga bo'linadi. Yer fondining toifalari bo'yicha taqsimlanishi 19-jadvalda va 7-rasmda ko'rsatilgan.

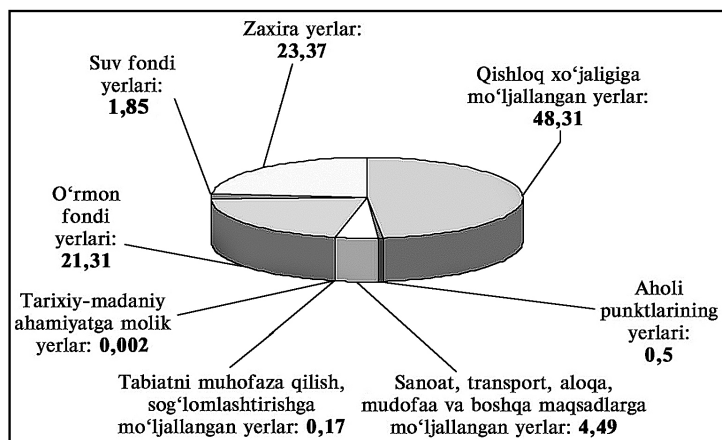
19-jadval

O'zbekiston Respublikasi yer fondining toifalari bo'yicha taqsimlanishi²⁵ (ming ga hisobida)

№	Yer fondining toifalari	Umumiy maydon		Jumladan sug'oriladigan yerlar	
		Jami	%	Jami	%
1	Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar	21453,2	48,31	4217,7	9,5
2	Aholi punktlarining yerlari	220,4	0,50	48,3	0,1
3	Sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlar	1995,8	4,49	12,0	0,03
4	Tabiatni muhofaza qilish, sog'lomlashtirish, rekreatsiya maqsadlariga mo'ljallangan yerlar	75,9	0,17	0,6	0,001
5	Tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar	1,1	0,002	0	0
6	O'rmon fondi yerlari	9462,3	21,31	30,7	0,07
7	Suv fondi yerlari	821,1	1,85	4,6	0,01
8	Zaxira yerlar	10380,5	23,37	1,8	0,004
	Jami yerlar:	44410,3	100	4315,7	9,72

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastr Davlat qo'mitasi ma'lumotlari

O'zbekiston Respublikasi Yer fondining toifalari bo'yicha taqsimlanishini kuzatar ekanmiz, umumiy maydon hisobida asosiy o'rinni qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlar (48,3 foiz), zaxira yerlar (23,4 foiz), o'rmon fondi yerlari (21,3 foiz), sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlar (4,5 foiz), suv fondi yerlari (1,9 foiz), aholi punktlarining yerlari (0,5 foiz), tabiatni muhofaza qilish, sog'lomlashtirish, rekreatsiya maqsadlariga mo'ljallangan yerlar (0,2 foiz) hamda tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar (0,002 foiz)ni tashkil etgan (7-rasm).

7-rasm. O'zbekiston Respublikasi yer fondining toifalar bo'yicha taqsimlanishini (%)²⁶

Yer fondi hajmida qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yer maydonlarining o'sishi fermer xo'jaliklari sonining yildan yilga ko'payib borayotganligi va o'rmon xo'jaliklari ixtiyoridagi yer maydonlarining bir qismining ular tasarrufiga o'tkazilishi hamda zaxira yerlarning o'zlashtirilishi bilan izohlanadi.

Hozirgi kunda yer solig'ini undirishning huquqiy asoslari 2008-yil 1-yanvardan kuchga kirgan Soliq kodeksiga asosan amalga oshiriladi.

²⁶ O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastri Davlat qo'mitasi ma'lumotlari.

Yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun budjetga to'lovlar yer solig'i yoki yer uchun ijara haqi tariqasida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan yer uchastkalari uchun to'lanadigan ijara haqi yer solig'iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan yuridik shaxslarga yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqli hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqli to'lash tartibi tatbiq etiladi.

Yuridik shaxslar mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yer solig'i to'laydilar.

Yer solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushini tahlili amalga oshirildi. Hozirgi vaqtda ushbu soliqli tushumi O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining soliqli daromadlarida 2–3 foiz oralig'ini tashkil etmoqda.

20-jadval

Yer solig'ini Respublika va mahalliy budjet tushumlari tarkibidagi ulushi (%)

№	Soliq nomi	Yillar %					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Yer solig'ining jami soliq tushumlari tarkibidagi ulushi	3,1	3,2	2,9	2,6	2,3	2,1
2	Yer solig'ini mahalliy budjetdagi ulushi	32,4	30,3	25,6	20,8	22,3	25,0
3.	Yer solig'i jami mahalliy budjetda shundan:	100	100	100	100	100	100
3.1	Yuridik shaxslardan yer solig'i	81,4	78,3	77,6	71,0	73,0	74,6
3.2	Jismoniy shaxslardan yer solig'i	18,6	21,7	22,4	29,0	27,0	25,4

Oadval ma'lumotlari tahlili ko'rsatganidek, 2006-yilda mahalliy budjet daromadlarida jami yer solig'ining 81,4 foizi yuridik shaxslar hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2011-yilda ushbu ko'rsatkich 74,6 foizni yoki 15,5 foiz punktiga kamaygan. Shuningdek, jami soliq tushumlari tarkibida yer solig'i salmog'i 2006-yilda 3,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib 1,0 foiz punktiga kamayib 2,1 foizni tashkil qilgan. Ushub holatni umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchilarning soni kamayishi bilan izohlash mumkin.

7.2. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i to'lovchilari, obyekt va soliq solinadigan bazasi

Soliq kodeksining 279-moddasiga asosan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining norezidentlari yer solig'ini to'lovchilaridir.

Ko'chmas mulk ijaraga berilgan taqdirda, ijaraga beruvchi yer solig'ini to'lovchi bo'ladi.

Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalangan taqdirda, har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalanilayotgan maydonidagi o'z ulushi uchun yer solig'ini to'lovchidir.

Quyidagilar yer solig'ini to'lovchilar bo'lmaydi:

– notijorat tashkilotlar. Tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan taqdirda, notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatida foydalanilgan yer uchastkalari bo'yicha belgilangan tartibda yer solig'i to'lovchilar bo'ladi;

– soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar. Soliq kodeksining 280-moddasiga ko'ra mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer uchastkalari **soliq solish obyekti** hisoblanadi.

Quyidagilarga soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi:

a) aholi punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari. Aholi

punktlarining umumiy foydalanishdagi yerlari jumlasiga maydonlar, ko'chalar, tor ko'chalar, yo'llar, sug'orish tarmog'i, sohil bo'yi yerlari va boshqa shu kabi yerlar;

b) aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olishi uchun foydalaniladigan yerlar (daraxtzorlar, bog'lar, sayilgohlar, xiyobonlar, shuningdek, ariq tarmoqlari egallagan yerlar);

c) kommunal-maishiy yerlar (qabristonlar, chiqindilarni zararsizlantirish va ularni utilizatsiya qilish joylari va boshqa shu kabi joylar);

d) zaxira yerlar.

Mavjud yer uchastkalaridan qonun hujjatlariga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlarini chegirib tashlash orqali soliq solinadigan baza aniqlanadi.

Yer uchastkasining Soliq kodeksining 282-moddasiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlari chegirib tashlangan holdagi umumiy maydoni **soliq solinadigan bazadir**.

Qaysi yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida soliq to'lovchiga o'tgan bo'lsa, o'sha yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga tegishli huquq vujudga kelgandan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasining maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan e'tiboran kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqlari vujudga kelgan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq vujudga kelgan oydan e'tiboran kamaytiriladi. Yer solig'i bo'yicha imtiyoz huquqi bekor qilingan taqdirda, soliq solinadigan baza ushbu huquq bekor qilinganidan keyingi oydan e'tiboran hisoblab chiqariladi (ko'paytiriladi).

7.3. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari va ularni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va soliq to'lov-

chilarga Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasi va ularning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Yer solig‘i stavkalari jahon amaliyotida qabul qilinganidek, yer qiymatidan kelib chiqib belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasida yerning bozor qiymati shakllanmagani sababli, 1 gektar sug‘oriladigan yerdan olinadigan dehqonchilik yalpi mahsulotining o‘rtacha qiymatidan kelib chiqib, uni shartli baholash amalga oshiriladi.

Jahon soliq amaliyotida yer solig‘i stavkalari turli mamiakatlarda turlicha belgilanadi, lekin o‘rtacha olganda yer qiymatining 5 foizidan oshmaydi. Soliq stavkalarini belgilashda tuproq boniteti (sifati) hisobga olinadi. Bonitetni aniqlashda tuproqning genetik kelib chiqishi, mexanik tarkibi, sho‘rlanganlik darajasi, tuproq qatlarnining suv o‘tkaza olishi, zichligi kabi boshqa tabiiy xossalari hisobga olinadi. Tuproq boniteti 100 balli tizim bo‘yicha aniqlanadi. 100 ball 10 ta klassga bo‘linadi, ya’ni 1-klass yerlar nol ball-dan 10 ballgacha, 2-klass yerlar 11 balldan 20 ballgacha, 3-klass yerlar 21 balldan 30 ballgacha va hokazo. 10-klass yerlar 91 balldan 100 ballgacha baholanadi. Bunda yerning ball boniteti qancha yuqori bo‘lsa soliq stavkasi ham shuncha yuqori belgilanadi.

Yerlardan noqishloq xo‘jalik maqsadlarida foydalanadigan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan quyidagicha guruhlanadi:

1. Sug‘oriladigan jamoat qishloq xo‘jaligi yerlari uchun undiriladigan yer solig‘i stavkalari.

2. Lalmi ekinzorlar, bo‘z yerlar va ko‘p yillik ko‘chatlar uchun undiriladigan yer solig‘i stavkalari.

3. Sug‘orilmaydigan pichanzorlar va yaylovlar uchun undiriladigan yer solig‘i stavkalari.

4. Qishloq xo‘jaligi va o‘rmon xo‘jaligida foydalanilmaydigan boshqa yerlar uchun undiriladigan yer solig‘i stavkalari.

5. Toshkent shahrida yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun yer solig'i stavkalari.

6. Shahar va posyolkalardagi yer uchastkalaridan olinadigan yer solig'i stavkalari.

7. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun korxonalar, muassasalar va tashkilotlardan undiriladigan yer solig'i stavkalari.

8. Qishloq joylarda joylashgan yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig'i stavkalari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroridan kelib chiqib, mahalliy hokimiyat idoralari ham o'zlarining hududiy terriitoriyasiga qarab qaror chiqarishadi va unda tegishli koeffitsiyentlar hisobga olinadi.

Ma'muriy va sanoat markazlariga nisbatan olganda yer uchastkalarining joylashish joyiga bog'liq holda qishloq joylari uchun belgilangan yer solig'i stavkalariga quyidagi koeffitsiyentlar qo'llanadi:

– Toshkent shahri atrofida 20 km lik aylanada – 1,30;

– Qoraqalpog'iston Respublikasi poytaxti va viloyat markazlari atrofida 15 km lik aylanada – 1,20;

– tuman markazlari atrofida 10 km lik aylanada – 1,15;

– boshqa shaharlar atrofida 5 km lik aylanada – 1,10.

Yer uchastkalarigacha masofa shaharlar va tuman markazlarining ma'muriy chegaralaridan boshlab avtomobil yo'llari bo'y-lab belgilanadi. Yer uchastkasi ikki shahar yaqinida joylashgan taqdirda shaharning yuqoriroq funksional vazifasiga muvofiq keladigan koeffitsiyent qabul qilinadi.

Bir qishloq aholi punkti doirasida yagona stavkalarni belgilash maqsadida soliq to'lovchilarga berilgan yerlar, yerlarning qanday qismi ushbu zonaga kirishiga bog'liq holda, butunlay shahar atrofi zonasiga kiritiladi yoki ushbu zonadan butunlay chiqariladi.

Dehqon xo'jaliklaridan undiriladigan yer solig'ini hisoblab chiqarish chog'ida yer solig'i stavkalariga, yer sifatiga bog'liq holda quyidagi koeffitsiyentlar qo'llaniladi:

– tuproq boniteti 40 ballgacha bo'lsa – 0,75;

- tuproq boniteti 41 dan 70 ballgacha bo'lsa – 1,0;
- tuproq boniteti 70 balldan ortiq bo'lsa – 1,25.

Shahar va qo'rg'onlarning ma'muriy chegaralarida joylashgan kon va karyerlar band etgan yerlar uchun soliq korxonalar, muassasalar va tashkilotlar uchun belgilangan stavkalarga 0,1 koeffitsiyentini qo'llagan holda to'lanadi.

O'rmon xo'jaliklarida mollarni o'tlatish uchun foydalanilmaydigan yaylov yerlar uchun yer solig'i boshqa yerlar uchun stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Yer uchastkasi mulkdorining, yer egasi, yerdan foydalanuvchi yoki ijarachining aybi bilan qishloq xo'jaligi yerlarining sifati yomonlashgan (bonitet balli pasaygan) taqdirda, yer solig'i yerning sifati yomonlashguniga qadar belgilangan stavkalar bo'yicha yuridik shaxslar tomonidan to'lanadi.

Shaharlar va shaharchalarning ma'muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun yer solig'i qishloq xo'jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida to'lanadi.

Soliq kodeksining 121-moddasiga asosan yuridik shaxslar tomonidan yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko'rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanish yer solig'ining summasiga ekvivalent miqdorda – ikki baravari miqdorida jarima qo'llaniladi.

7.4. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i bo'yicha imtiyozlar

Soliq kodeksining 282-moddasiga ko'ra soliq solinmaydigan yer uchastkalariga quyidagi yerlar kiradi:

1) bog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining umumiy foydalanishdagi (kirish yo'llari, sug'orish ariqlari, kollektorlar va umumiy foydalanishdagi boshqa yerlar), jamoa garajlarining yerlari;

2) muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning yerlari, bundan xo'jalik faoliyati yuritilayotgan yerlar mustasno. Muhofaza etila-

digan tabiiy hududlarning yerlari jumlasiga davlat qo‘riqxonalarining, kompleks (landshaft) buyurtma qo‘riqxonalarining, tabiat bog‘larining, davlat tabiat yodgorliklarining, buyurtma qo‘riqxonalarining (ovchilik xo‘jaliklarida tashkil etiladigan buyurtma qo‘riqxonalar bundan mustasno), tabiiy pitomniklarning yer uchastkalari kiradi;

3) sog‘lomlashtirish ahamiyatiga molik yerlar (xo‘jalik faoliyati yuritilayotgan yerlar bundan mustasno) – tegishli muassasalar va tashkilotlarga belgilangan tartibda doimiy foydalanishga berilgan, profilaktika va davolash ishlarini tashkil etish uchun qulay tabiiy shifobaxsh omillarga ega bo‘lgan yer uchastkalari;

4) rekreatsiya ahamiyatiga molik yerlar (xo‘jalik faoliyati yuritilayotgan yerlar bundan mustasno) – aholining ommaviy dam olishi va turizmini tashkil etish uchun tegishli muassasalar hamda tashkilotlarga berilgan yerlar;

5) tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar (xo‘jalik faoliyati yuritilayotgan yerlar bundan mustasno) – tegishli muassasalar va tashkilotlarga doimiy foydalanishga berilgan tarixiy-madaniy qo‘riqxonalar, xotira bog‘lari, sag‘analar, arxeologiya yodgorliklari, tarix va madaniyat yodgorliklari egallagan yerlar;

6) suv fondi yerlari. Suv fondi yerlari jumlasiga suv havzalari (daryolar, ko‘llar, suv omborlari va boshqa shu kabilar), gidrotexnika va boshqa suv xo‘jaligi inshootlari egallagan yerlar, shuningdek, suv xo‘jaligi ehtiyojlari uchun yuridik shaxslarga belgilangan tartibda berilgan suv havzalari hamda boshqa suv obyektlari sohil-lari bo‘ylab ajratilgan mintaqa yerlari kiradi;

7) elektr uzatish liniyalari, ularning podstantsiyalari va inshootlari egallagan yerlar;

8) umumdavlat aloqa liniyalari (havo va kabelli aloqa liniyalari, tirgakli liniyalar va radiofikatsiyalar, yerosti kabelli liniyalari, ularni bildiruvchi signalli va harakatsiz belgilar, radiorele aloqa liniyalari, kabelli telefon kanalizatsiyalari, yer ustidagi va yerostidagi xizmat ko‘rsatilmaydigan kuchaytirgich punktlari, taqsimlagich shkaflar, yerga ulash konturi qutilari hamda boshqa aloqa inshootlari) egallagan yerlar;

9) madaniyat, ta'lim va sog'liqni saqlash obyektlari egallagan yerlar;

10) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo'llari egallagan yerlar;

11) umumiy foydalanishdagi temir yo'llar, shu jumladan, tuproq ko'tarmasi, sun'iy inshootlar, liniya-yo'l binolari, temir yo'l aloqasi hamda elektr ta'minoti qurilmalari, inshootlar va yo'l qurilmalaridan iborat temir yo'llar stansiyalari hamda saralash joylari, shuningdek, belgilangan tartibda temir yo'l transporti korxonalari, muassasalari va tashkilotlariga doimiy yoki vaqtinchalik foydalanishga berilgan ihta daraxtzorlari egallagan yerlar;

12) shahar elektr transporti yo'llari va metropoliten liniyalari, shu jumladan, jamoat transporti bekatlari va metropoliten stansiyalari hamda ularning inshootlari egallagan yerlar;

13) sport va jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish majmualari, onalar va bolalarning dam olish hamda sog'lomlashtirish joylari, dam olish uylari hamda o'quv-mashq bazalari egallagan yerlar;

14) aholi punktlarining suv ta'minoti va kanalizatsiya inshootlari: magistral suv quvurlari, vodoprovod tarmoqlari, kanalizatsiya kollektorlari va ularning inshootlari, nasos stansiyalari, suv olish va tozalash inshootlari, vodoprovod va kanalizatsiya tarmoqlaridagi kuzatish quduqlari va dyukerlari, suv bosimi hosil qiladigan minoralar hamda shunga o'xshash inshootlar egallagan yerlar;

15) magistral neft va gaz quvurlari, shu jumladan, kompressor, nasos stansiyalari, yong'inga qarshi va avariya qarshi stansiyalar, truboprovodlarni katodli himoyalash stansiyalari ularni tarmoqqa ulash uzellari bilan, truboprovodlarni tozalash qurilmalari hamda shunga o'xshash inshootlar egallagan yerlar;

16) magistral issiqlik trassalari, shu jumladan, nasos (ko'paytiruvchi, kamaytiruvchi, aralashtiruvchi, drenaj) stansiyalari, issiq suv ta'minotining issiqlikni hisobga olish va nazorat qilish asboblari, isitkichlari, sirkulyatsiya nasoslari hamda shunga o'xshash inshootlar egallagan yerlar;

17) samolyotlarning uchish-qo'nish maydonlari, yerda boshqarish yo'lkalari va to'xtash joylari, fuqaro aviatsiyasi aeroportlari-

ning radionavigatsiya va elektr yoritish uskunalari egallagan yerlar;

18) O'zbekiston Respublikasining Investitsiya dasturiga kiritilgan obyektlar qurilishi uchun ajratilgan yerlar, normativ qurilish muddati davrida;

19) konservatsiyaga qo'yilishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari qabul qilingan obyektlar egallagan yerlar, ularning konservatsiyasi davrida;

20) gidrometeorologiya va gidrogeologiya stansiyalari hamda postlari egallagan yerlar;

21) yuridik shaxs balansida bo'lgan va xo'jalik faoliyatida foydalanilmaydigan fuqaro muhofazasi hamda safarbarlik ahamiyatiga molik alohida joylashgan obyektlar egallagan yerlar;

22) ihota o'rmon daraxtzorlari egallagan yerlar. Ihota o'rmon daraxtzorlari jumlasiga quyidagilar kiradi: o'rmonlarning daryolar, ko'llar, suv omborlari va boshqa suv obyektlari sohillari bo'ylab o'tgan taqiqlangan mintaqalari; o'rmonlarning ovlanadigan qimmatli baliqlar uvildiriq sohadigan joylarni muhofaza qiluvchi taqiqlangan mintaqalari; eroziyadan saqlaydigan o'rmonlar; o'rmonlarning temir yo'llar va avtomobil yo'llari yoqalab o'tgan ihota mintaqalari; cho'l va chala cho'l zonalaridagi o'rmonlar; shahar o'rmonlari va o'rmon-bog'lari; shaharlar, boshqa aholi punktlari va sanoat markazlarining ko'kalamzorlashtirilgan zonalar atrofidagi o'rmonlar; suv ta'minoti manbalarini sanitariya jihatidan muhofaza qilish zonalaridagi o'rmonlar; kurort tabiiy hududlarni sanitariya jihatidan muhofaza qilish tegrasidagi o'rmonlar; alohida qimmatga ega bo'lgan o'rmonlar; ilmiy yoki tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan o'rmonlar;

23) qishloq xo'jaligi maqsadlari uchun yangi o'zlashtirilayotgan yerlar, ularni o'zlashtirish ishlari bajariladigan davrda va ular o'zlashtirilgan vaqtdan e'tiboran besh yil mobaynida;

24) melioratsiya ishlari amalga oshirilayotgan mavjud sug'oriladigan yerlar, ishlar boshlanganidan e'tiboran besh yil muddatga;

25) yangi barpo etilayotgan bog‘lar, tokzorlar va tutzorlar egalagan yerlar, daraxtlarning qator oralaridan qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekish uchun foydalanilishidan qat’iy nazar, uch yil muddatga. Kuzda o‘tkazilgan yangi ko‘chatlar uchun beriladigan imtiyoz muddatini hisoblab chiqarish keyingi yilning 1-yanvaridan e‘tiboran boshlanadi, bahorda o‘tkazilgan ko‘chatlar uchun esa joriy soliq davrining 1-yanvaridan e‘tiboran boshlanadi;

26) ilmiy tashkilotlarning qishloq xo‘jaligi ahamiyatiga molik va o‘rmon fondidagi yerlari, qishloq xo‘jaligi va o‘rmon xo‘jaligi sohasidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda o‘quv yurtlariga qarashli tajriba, eksperimental va o‘quv-tajriba xo‘jaliklarining bevosita ilmiy hamda o‘quv maqsadlari uchun foydalaniladigan yerlari. Bunda ilmiy tajribalar, eksperimental ishlar, yangi navlarning seleksiyasi o‘tkazilishi uchun hamda mavzulari tasdiqlangan boshqa ilmiy va o‘quv maqsadlari uchun foydalaniladigan ekinlar hamda daraxtzorlar egallagan yer uchastkalari soliq to‘lashdan ozod qilinadi.

Belgilangan maqsadda bevosita foydalanilmayotgan yer uchastkalariga ushbu moddada belgilangan imtiyozlar tatbiq etilmaydi.

Quyidagi yuridik shaxslar yer solig‘idan ozod qilinadilar:

a) madaniyat, ta’lim, sog‘liqni saqlash, aholini ijtimoiy muhofaza qilish tashkilotlari – o‘z zimmalariga yuklatilgan vazifalarni amalga oshirishda foydalanadigan yer uchastkalari uchun;

b) yangi tashkil etilgan dehqon xo‘jaliklari – davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan e‘tiboran ikki yil muddatga;

c) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg‘armasi va «O‘zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo‘lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941–1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil qilgan yuridik shaxslar, bundan savdo, vositachilik, ta’minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug‘ullanuvchi yuridik shaxslar mustasno. Mazkur imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo‘lgan xodimlar kiritiladi;

d) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlari – yuridik shaxslarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish

to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qaytadan boshlangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

7.5. Yer solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Yer solig'i yuridik shaxslar tomonidan har yili 1-yanvargacha bo'lgan holatga qarab mustaqil hisoblab chiqariladi va soliq bo'yicha hisob-kitoblar yer uchastkasi joylashgan hududdagi davlat soliq organiga joriy yilning 15 fevraligacha qishloq xo'jaligi ahamiyatiga ega bo'lmagan hamda qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun belgilangan shakllar (8-ilova) bo'yicha taqdim etiladi.

Yer solig'ini hisoblab chiqarish hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq solinadigan bazada (hisoblangan soliq summasida) soliq davri mobaynida (yer solig'ining soliq davri – kalendar yil) o'zgarish bo'lganda yuridik shaxslar bir oylik muddat ichida davlat soliq xizmati organiga yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini taqdim etishi shart.

Soliq davri mobaynida qishloq xo'jaligi ekinlarining umumiy maydonida va tarkibida o'zgarishlar yuz bergan yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini davlat soliq xizmati organiga joriy yilning 1-dekabrigha qadar taqdim etadi.

Agar alohida bino bir necha yuridik shaxsning balansida bo'lsa, yer solig'i har bir yuridik shaxs alohida egallagan xonalariga mutanosib ravishda to'laydi.

Yer solig'ini to'lash yuridik shaxslar tomonidan yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar teng ulushlarda amalga oshiriladi.

Soliq davri mobaynida yer solig'i to'lashning belgilangan mudatidan keyin majburiyatlar yuzaga kelganda, ushbu summani to'lash majburiyatlar yuzaga kelgan sanadan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay amalga oshiriladi. Yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan yer solig'ini to'lash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

– hisobot yilining 1-iyuliga qadar – yillik soliq summasining 20 foizi;

– hisobot yilining 1 sentabriga qadar – yillik soliq summasining 30 foizi;

– hisobot yilining 1-dekabriga qadar – soliqning qolgan summasi.

Yer solig'i, soliq to'lovchining joylashgan yeridan qat'iy nazar, yer uchastkasi qaysi hududda joylashgan bo'lsa, shu tuman yoki shahar davlat soliq idorasidan ro'yhatdan o'tadi va o'sha mahalliy budjetiga to'lanadi. Agar yer uchastkasi ham tuman, ham shahar hududida joylashgan bo'lsa, soliq xuddi shu tartibda to'lanadi.

Yuridik shaxslarning budjet bilan yer solig'i bo'yicha hisob-kitoblari buxgalteriya hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'ida yuritiladi.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Toshkent shahrining 8 zonasida joylashgan ishlab chiqarish korxonasiga shahar hokimi qarori bo'yicha ajratilgan yer maydoni 5,5 ga ni tashkil etadi. Korxonaning hisobot yilida to'lashi lozim bo'lgan yer solig'i summasini hisoblang?

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra yuridik shaxslarga yer solig'i stavkasi 2013-yil ushuni 1 ga yerga 60 745 699 so'm belgilangan.

$$260\,745\,699 \times 5,5 = 334\,101\,344,5 \text{ so'm yer solig'i.}$$

2-masala. Toshkent shahrining 1 zonasida joylashgan ishlab chiqarish korxonasiga shahar hokimi qarori bo'yicha ajratilgan yer may-

doni 4,2 ga ni tashkil etadi. Korxonaning hisobot yilida to‘lashi lozim bo‘lgan yer solig‘i summasini hisoblang?

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yuridik shaxslarga yer solig‘i stavkasi 2013-yil ushuni 1 ga yerga 10 836 596 so‘m belgilangan.

$$210\,836\,596 \times 4,2 = 45\,513\,703,2 \text{ so‘m yer solig‘i.}$$

3-masala. Farg‘ona shahrining 2 zonasida joylashgan korxonaga shahar hokimi qarori bo‘yicha ajratilgan yer maydoni 7,6 ga ni tashkil etadi. Elektr uzatish liniyalari joylashgan yer maydoni 0,4 gani tashkil etadi. Korxonaning hisobot yilida to‘lashi lozim bo‘lgan yer solig‘i summasini hisoblang.

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yuridik shaxslarga yer solig‘i stavkasi 2013-yil ushuni 1 ga yerga 7 925 192 so‘m belgilangan.

2. Soliq kodeksining 282-moddasiga ko‘ra elektr uzatish liniyalari o‘tgan yerlar soliq solinmaydigan yer uchastkalariga kiradi:

$$7,6 - 0,4 = 7,2 \text{ ga soliq solinadigan yer maydoni;}$$

$$37\,925\,192 \times 7,2 = 57\,061\,382,4 \text{ ming so‘m yer solig‘i.}$$

Mavzuga doir test savollari

1. Yer solig‘ini undirish qachon soliq tizimiga joriy etilgan?

- A. 1993-yildan «Yer solig‘i to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga asosan*.
- B. 1991-yildan «Yer to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga asosan.
- C. 1991-yildan «Yer solig‘i to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga asosan.
- D. 1993-yildan «Yer to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuniga asosan.

2. Qaysi me‘yoriy hujjatda yerga egalik qilish va yerdan foydalanish uchun haq to‘lanishi belgilab qo‘yilgan

- A. «Yer to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonuni 16-moddasi*.

- B. «Yer to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 6-moddasi.
- C. «Yer solig'i to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 12-moddasi.
- D. «Yer solig'i to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 16-moddasi.

3. Yer solig'i to'lovchilari bo'lgan subyektlarni aniqlang.

- A. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar*.
- B. Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.
- C. Yer uchastkalariga ega bo'lgan va ijaraga bergan yuridik shaxslar.
- D. Yer uchastkasidan foydalanayotgan yuridik shaxslar.

4. Yer solig'i to'lovchilari bo'lmagan subyektlarni aniqlang.

- A. Notijorat tashkilotlar va soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar*.
- B. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.
- C. Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari.
- D. Notijorat tashkilotlari.

5. Yer solig'ining obyekti nima?

- A. Qishloq xo'jaligini yuritish uchun egalik qilishga, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.
- B. Mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida yuridik shaxslarda bo'lgan yer uchastkalari*.
- C. Yerning normativ qiymati.
- D. Yerning maydoni.

6. Yer solig'ining soliq solinadigan bazasini belgilang.

- A. Soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlari chegirib tashlangan holdagi umumiy maydoni*.

- B. Ijaraga olingan yer uchastkalari me'yoriy qiymati.
- C. Foydalanayotgan yer uchastkasining qiymati.
- D. Yer uchastkasining belgilangan normativ qiymati.

7. Yer solig'i bo'yicha hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi:

- A. Joriy yilning 15-fevraligacha*.
- B. Joriy soliq davrining 1-dekabrigacha.
- C. Joriy soliq davrining 15-martgacha.
- D. Joriy yilning 1-fevraligacha.

8. Yer solig'ini to'lash muddatlarini ko'rsating.

- A. Hisobot yilining 1-iyuligacha 50 % va 1-dekabrigacha qolgani.
- B. Hisobot yilining 1-iyuligacha 20 %, 1-sentabrigacha 30 % va 1-dekabrigacha qolgani.
- C. Yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar*.
- D. Yilning har choragida, yil choragi ikkinchi oyining 25-kuniga qadar.

9. Soliq solinadigan bazada (hisoblangan soliq summasida) soliq davri mobaynida o'zgarish bo'lganda yuridik shaxslar tomonidan davlat soliq xizmati organiga yer solig'ining aniqlashtirilgan hisob-kitobini qachon taqdim etishlari lozim?

- A. Bir oylik muddat ichida*.
- B. Bir yil muddat ichida.
- C. Yilning har choragida.
- D. O'n besh kun muddat ichida.

10. Shaharlar va shaharchalarning ma'muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo'jaligi ahamiyatiga molik yerlar uchun yer solig'i qancha miqdorda to'lanadi?

- A. Qishloq xo'jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarining ikki baravari miqdorida*.
- B. Shahar yerlari uchun belgilangan stavkalarining ikki baraviri miqdorida.

- C. Qishloq xo‘jaligi yerlari uchun belgilangan stavkalarining uch baravari miqdorida.
- D. Shahar yerlari uchun belgilangan stavkalarining uch baravari miqdorida.

Nazorat savollari

1. Yer solig‘ini yuridik shaxslardan undirishning sababi nimada?
2. Yer solig‘ining huquqiy asoslari O‘zbekistonda qachon shakllangan?
3. O‘zbekistonda yer fondi qanday tarkib topgan?
4. Kimlar yer solig‘ini to‘lovchilari bo‘lib hisoblanishadi?
5. Alohida soliq rejimiga o‘tgan yuridik shaxslar yer solig‘ini to‘lovchilari bo‘lib hisoblanishadimi?
6. Yer solig‘ini undirish obyekti nima?
7. Soliq stavkalari qanday mezonlar asosida belgilanadi?
8. Qanday yerlar soliq solinmaydigan yer uchastkalari hisoblanadi?
9. Qanday yuridik shaxslar yer solig‘idan ozod qilinadi?
10. Yer solig‘ini hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash muddatlari qanday belgilangan?

8-bob. SUV RESURLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ

Tayanch soʻz va iboralar: *suv resurslaridan foydalan-ganlik uchun soligʻ, yerosti suvlari, yer usti suvlari, suv fondi, soliq stavkasi, soliq obykti va bazasi, yerning normativ qiy-mati, imtiyozlar, soliq hisoboti, tolash muddati.*

8.1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soligʻining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Oʻzbekiston sharoitida suv qadrlı hisoblanadi. Chunki, res-publikamizda qishloq xoʻjaligi asosan sugʻoriladigan yerlardan iborat. Suv har qanday davlat uchun asosiy boylik hisoblanadi.

1998-yilga qadar suvdan foydalanayotgan korxonalar «suv uchun toʻlov» toʻlashar edi. Isteʼmolchilarning suvdan samarali, tejab foydalanish maqsadida respublikamiz soliq qonunchiligiga hamda Oʻzbekiston Respublikasining «Suv va suvdan foydalanish toʻgʻrisida»gi qonuniga koʻra 1998-yil 1-yanvardan boshlab suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi. Ushbu soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kirib, respublika budjetining aso-siy daromad manbalaridan biri hisoblanadi. 2012-yilda Davlat bud-jetiga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq tushumi 73,2 mln soʻm tushishi prognozlashtirilgan boʻlib, bu budjet daromad-larining 0,4 foizini tashkil etadi.

Oʻzbekistonda asosiy davlat budjeti daromadlarini ushbu manba boʻyicha prognoz qiladigan, yaʼni taʼminlab beradigan soliq toʻlovchilar boʻlib, Shirin GRES, Taxi-yatosh GRES, Tosh-kent GRES va boshqa shu kabi GESlar hisoblanadi.

Soliq kodeksiga koʻra suv resurslaridan foydalanganlik uchun

solig umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga fiskal vazifani bajarib, davlat budjeti daromadlari tarkibidagi ulushi 2–3 foizni tashkil etadi.

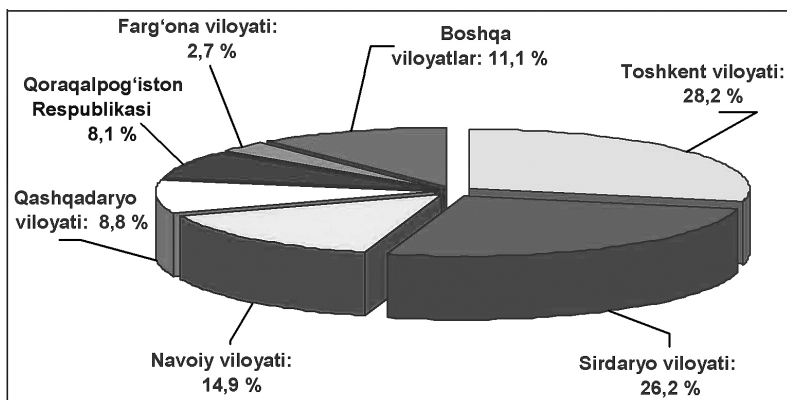
21-jadval

**Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'ining
jami soliq tushumlari va resurs soliqlari
tarkibidagi ulushi (%)²⁷**

№	Soliqlar nomi	Yillar (%)da					
		2006	2007	2008	2009	2010	2011
1.	Soliq tushumlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	0,6	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
2.	Resurs soliqlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100
2.1	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	2,8	3,2	2,9	2,6	2,6	2,7

21-jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, davlat budjeti daromadlarida jami resurs to'lovlari tarkibida suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'i 2006-yilda 0,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 0,4 foizni tashkil etib, 0,2 foiz punktiga kamaygan. Resurs soliqlari tarkibida 2006-yilda 2,8 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 2,7 foizni tashkil etib 0,1 foiz punktiga kamaygan. Ushbu holatni umumbelgilangan soliq to'lovchilarning soni kamayishi va soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lovchilarning ortishi bilan izohlash mumkin. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig'ini hududlar bo'yicha ulushini quyidagi rasmda ko'rishimiz mumkin.

²⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

**8-rasm. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha
2011-yilda hududlar salmog'i²⁸**

2011-yil bo'yicha hududlar kesimini o'rganimizda Toshkent viloyati 28,2 foiz bilan asosiy ulushni, Sirdaryo viloyati 26,2 foizni, Navoiy viloyati 14,9 foizni, Qashqadaryo viloyati 8,8 foizni, Qoraqalpog'iston Respublikasi 8,1 foizni, Toshkent shahri 5,8 foizni, Farg'ona viloyati 2,7 foizni, Buxoro viloyati va Samarqand viloyatlari 1,0 foizni, Surxondaryo viloyati 0,8 foizni, Andijon viloyati, Xorazm viloyati va Namangan viloyatlari 0,7 foizni hamda Jizzax viloyati 0,5 foizni tashkil etgan.

8.2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilari

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilar O'zbekiston Respublikasi hududida suvdan foydalanishni yoki suv iste'molini amalga oshiruvchi quyidagi shaxslardir:

- yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari;
- faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari;
- tadbirkorlik faoliyati uchun suvdan foydalanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar;

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

– yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklari.

Aholi punktlarining suv ta‘minoti uchun suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faqat o‘z ehtiyojlariga ishlatiladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to‘lovchidir.

Quyidagilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to‘lovchilar bo‘lmaydi:

– notijorat tashkilotlar. Notijorat tashkilotlar tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan suv hajmlari bo‘yicha suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to‘lovchi bo‘ladi;

– soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan yuridik shaxslar.

Yuridik shaxslar suvdan foydalanish joyida davlat soliq xizmati organlarida ro‘yxatga olinish joyidan qat’iy nazar, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to‘laydilar.

8.3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq‘i obyekt va uning soliq solinadigan bazasi

Yer usti va yerosti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslari **solliq solish obyekt**i hisoblanadi.

Yer usti manbalariga daryolar, ko‘llar, suv omborlari, yer yuzasidagi boshqa havzalar va suv manbalari, turli xil kanal va hovuzlar kiradi.

Yerosti manbalariga artezian quduqlar va skvajinalar, vertikal va gorizontaal zovur tarmog‘i kiradi.

Foydalanilgan suv resurslarining hajmi **solliq solish bazasi** hisoblanadi.

Suv resurslarining yer usti va yerosti manbalaridan olingan suv hajmi suv o‘lchagich asboblariining ko‘rsatkichlari asosida aniqlanadi.

Suvdan o‘lchagich asboblarsiz foydalanilgan taqdirda, uning

hajmi suvdan foydalanish limitlaridan, suv iste'molining texnologik va sanitariya normalaridan, ekinlar hamda dov-daraxtlarni sug'orish normalaridan yoki ma'lumotlarning to'g'riligini ta'minlovchi boshqa usullardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to'lovchilar yer usti va yerosti manbalaridan olib foydalanilgan suv resurslari hajmlarining alohida-alohida hisobini yuritadi. Suv resurslarining yer usti va yerosti manbalaridan suv keladigan vodoprovod tarmog'idagi suvdan foydalanilgan taqdirda, soliq solinadigan baza manbaning har bir turi bo'yicha alohida-alohida aniqlanadi. Suv yetkazib beruvchi yuridik shaxslar vodoprovod tarmog'iga suv resurslarining yer usti va yerosti manbalaridan keladigan suv hajmlarining nisbati to'g'risidagi ma'lumotlarni davlat soliq xizmati organlariga joriy soliq davrining 15-yanvariga qadar taqdim etishlari kerak. Davlat soliq xizmati organlari besh kun ichida ushbu ma'lumotlarni soliq to'lovchilar e'tiboriga yetkazishi lozim. Soliq to'lovchi issiq suv hamda bug' hosil qilinishi bo'yicha soliq solinadigan bazani ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun o'zi foydalangan suv resurslari hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Binolarning bir qismi, alohida joylar ijaraga topshirilganda soliq solinadigan baza suv yetkazib beruvchi yuridik shaxs bilan shartnoma tuzgan ijaraga beruvchi tomonidan aniqlanadi.

Binolarning bir qismini, alohida joylarni ijaraga olgan va suv yetkazib beruvchi yuridik shaxs bilan shartnoma tuzgan yuridik shaxslar soliq solinadigan bazani mustaqil ravishda aniqlaydi.

Soliq to'lovchilar yuridik shaxslar bilan suv yetkazib berilishi yuzasidan solishtirib ko'rish jarayonida olingan suvning hajmini aniqlashtirishda suv hajmi farqini solishtiruv amalga oshirilgan davrdagi hisob-kitoblarda aks ettiradi.

Yuridik shaxslarning hududida ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaruvchi soliq to'lovchilar bu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lamaydi. Ta'mirlash-qurilish va boshqa ishlarni

bajarayotganda foydalaniladigan suv hajmi uchun bu ishlar qaysi yuridik shaxslar uchun bajarilayotgan bo'lsa, o'sha yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydi. Qurilish ishlari yangi qurilish maydonida bajarilgan taqdirda, qurilishda foydalaniladigan suv hajmi uchun qurilish tashkiloti suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'laydi.

Yagona yer solig'i to'lovchilari bo'lmagan qishloq xo'jaligi korxonalari soliq solinadigan bazani soliq davrida bir gektar sug'oriladigan yerlarni sug'orish uchun sarflanadigan suvning butun xo'jalik bo'yicha o'rtacha hajmidan kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari uchun soliq solinadigan baza yuqorida belgilangan tartibga muvofiq davlat soliq xizmati organlari tomonidan aniqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra, Davlat hokimiyati va mahalliy davlat boshqaruvi organlarining barcha darajalardagi mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarini shakllantirishdagi roli, mustaqilligi va mas'uliyatini oshirish, mahalliy budjetlarning O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha tushumlar to'liq hajmda mahalliy budjetlar daromadlariga o'tkazildi.

8.4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari va soliq bo'yicha imtiyozlar

Soliq qonunchiligiga asosan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari bilan tasdiqlanadi. 2013-yil uchun ular quydagicha belgilangan:

**Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq
STAVKALARI²⁹**

№	To'lovchilar	1 kub metr uchun stavka (so'm)	
		Yer usti suv resurs- lari man- balari	Yerosti suv resurs- lari man- balari
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridagi korxonalar (2-4-bandlarda ko'rsatilganlaridan tashqari)	43,0	54,6
2.	Elektrostansiyalar	12,4	18,5
3.	Kommunal xizmat ko'rsatish korxonalari	23,6	30,5
4.	Yagona yer solig'i to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari, dehqon xo'jaliklari (yuridik vajismoniy shaxslar) hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish jarayonida suv resurslaridan foydalanadigan jismoniy shaxslar	2,3	2,6

Soliq bo'yicha imtiyozlar

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941–1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan korxonalar, bundan savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar mus-

²⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (13-ilovasi).

tasno. Mazkur imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi;

2) suv uchun budjetga soliq o'tkazgan yuridik shaxslardan suv olgan iste'molchilar;

3) birlamchi foydalanilgan suv uchun to'lov amalga oshirilgan suvdan ikkilamchi foydalanuvchi suv iste'molchilari;

4) ixtiyoriy tugatilayotgan yuridik shaxslar – tadbirkorlik subyektlari – yuridik shaxslarni davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy ravishda tugatish qonun hujjatlari belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili to'xtatilgan va faoliyat qaytadan boshlangan taqdirda, ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarishda soliq solinadigan baza quyidagi hajmlarga kamaytiriladi:

1) sog'liqni saqlash muassasalarida davolash maqsadida foydalaniladigan yerosti mineral suvlari hajmiga, savdo tarmog'ida realizatsiya qilish uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

2) dori vositalarini tayyorlash uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

3) atrof muhitga zararli ta'sir ko'rsatishining oldini olish maqsadida chiqazib olinadigan yerosti suvlari hajmiga, ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

4) shaxtadan suvlarni qochirish uchun, foydali qazilmalarni qazib olish vaqtida chiqazib olingan va qatlamdagi bosimni saqlab turish uchun yer qa'riga qaytarib quyiladigan yerosti suvlari hajmiga, ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi bundan mustasno;

5) gidroelektr stansiyalari gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv hajmiga;

6) qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan sho‘rlangan yerlarni yuvish uchun foydalaniladigan suv hajmiga.

8.5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to‘lash tartiblari

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklari uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq, 2013-yil 1-yanvardan boshlab, yuridik shaxslar tomonidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi Davlat soliq xizmati organlariga yilda bir marta taqdim etish belgilan edi. Ushbu tartib Soliq kodeksiga kiritilib 2013-yil 1-yanvardan amal qila boshladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi suvdan foydalanish yoki suv iste‘moli joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagilar tomonidan yiliga bir marta taqdim etiladi:

- yuridik shaxslar tomonidan (qishloq xo‘jaligi korxonalari bundan mustasno) – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

- yagona yer solig‘ini to‘lashga o‘tmagan qishloq xo‘jaligi korxonalari tomonidan – joriy soliq davrining 15-dekabrigacha;

O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari, shuningdek, yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan soliq davridan keyingi yilning 25-yanvarigacha.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash to'g'risidagi to'lov xabarnomasi yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklariga davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay topshiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq budjetga quyidagi tartibda amalga oshiriladi.

Soliq davri mobaynida soliq to'lovchilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha joriy to'lovlarni to'laydilar, bundan yagona yer solig'ini to'lashga o'tmagan qishloq xo'jaligi korxonalari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O'zbekiston Respublikasining norezidentlari, shuningdek, yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari mustasno.

Joriy to'lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to'lovchilar joriy soliq davrining 25-yanvarigacha, yangi tashkil qilinganlari esa – davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'ttiz kundan kechiktirmay, suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyidagi davlat soliq xizmati organlariga mo'ljallanayotgan soliq solinadigan bazadan (foydalaniladigan suv hajmidan) va suv resurslaridan foydalanganlik uchun belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani taqdim etadilar.

Yuqorida belgilangan tartib bo'yicha hisoblab chiqarilgan joriy to'lovlar quyidagicha to'lanadi:

- soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan ko'pni tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan (mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno) – har oyning 25-kunidan kechiktirmay suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq yillik summasining o'n ikkidan bir qismi miqdorida;

- soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi eng kam ish haqining ikki yuz baravaridan kamni tashkil etadigan mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmay-

digan yuridik shaxslar, shuningdek, mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan yilning har choragi uchinchi oyining 25-kunidan kechiktirmay suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq yillik summasining to'rtidan bir qismi miqdorida.

Soliq davri mobaynida mo'ljallanayotgan soliq solinadigan baza o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi to'g'risida aniqlashtirilgan ma'lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun joriy to'lovlarga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning o'zgarish summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash joriy to'lovlar hisobga olingan holda soliq to'lovchilar tomonidan, suvdan foydalanish yoki suv iste'moli joyida, hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi, bundan yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari mustasno.

Soliq davrida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha joriy to'lovlar summasi hisob-kitobga ko'ra budjetga to'lanishi lozim bo'lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq miqdorga kamaytirilgan taqdirda, davlat soliq xizmati organi joriy to'lovlarni suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qaytadan hisoblab chiqadi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-mayigacha amalga oshiriladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq budjetga quyidagi muddatlarda to'lanadi:

1) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar tomonidan hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi;

2) yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan suv resurslaridan foydalangan-

lik uchun soliqni to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-mayigacha amalga oshiriladi.

Soliq to'lovchilar joriy yilning 15-yanvariga qadar suvdan foydalanish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliqni belgilangan limitdan kelib chiqib yoki suv yetkazib berish shartnomasiga ko'ra har oyda yoki har chorakda to'lashlari to'g'risida bildiruv-noma yuboradilar.

Soliqni hisobga olish tartibi

Yuridik shaxslarning budjet bilan suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq bo'yicha hisob-kitoblarning buxgalteriya hisobi budjetga to'lovlar bo'yicha (turlari bo'yicha) qarzlarni hisobga olish hisobvarag'ida yuritiladi.

Hisoblab yozilgan soliq summasi quyidagicha aks ettiriladi:

- davr xarajatlarini hisobga olish hisobvarag'i debeti;
- budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'i krediti.

Budjetga o'tkazilgan soliq summaları quyidagicha aks ettiriladi:

- budjetga to'lovlar bo'yicha qarzlarni hisobga olish hisobvarag'i debeti;
- pul mablag'larini hisobga olish hisobvarag'i krediti.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Sanoat korxonasi 2013-yilda jami 60 000 m³ suv resurslaridan foydalangan bo'lib, shundan 35 foizi yerosti manbalaridan, qolgan qismi esa yer usti manbalaridan olingan. Korxona to'lashi lozim bo'lgan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra sanoat korxonalari uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari 2013-yilga yer

usti manbalaridan olingan suv uchun bir kub metr ga 43,0 so'm, yerosti manabalaridan foydalanilgan suv uchun bir m³ ga 54,6 so'm belgilangan.

Korxona 21000 m³ (60000 x 35 %) yerosti suvlaridan; 39000 m³ (60000 – 21000) yer usti suvlaridan foydalangan.

$$2. 21\,000 \times 54,6 \text{ so'm} = 1\,146\,600 \text{ so'm.}$$

$$39\,000 \times 43,0 \text{ so'm} = 1\,677\,000 \text{ so'm.}$$

$$1\,146\,600 + 1\,677\,000 = 2\,823\,600 \text{ so'm jami yillik soliq summasi.}$$

2-masala. Elektrostansiya tomonidan 2013-yilda 450000 m³ yer usti suv resurslaridan, 50000 m³ yerosti suv resurslaridan foydalangan. Korxona to'lashi lozim bo'lgan suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq summasini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra elektrostansiyalar uchun suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq stavkalari 2013-yilga yer usti manbalaridan olingan suv uchun bir kub metr ga 12,4 so'm, yerosti manabalaridan foydalanilgan suv uchun bir kub metr ga 18,5 so'm belgilangan.

$$2. 450\,000 \times 12,4 \text{ so'm} = 5\,580\,000 \text{ so'm yer usti.}$$

$$50\,000 \times 18,5 \text{ so'm} = 925\,000 \text{ so'm yerosti.}$$

$$5\,580\,000 + 925\,000 = 6\,505\,000 \text{ so'm jami yillik soliq summasi.}$$

3-masala. Kommunal xo'jaligi tomonidan 2013-yilda 125700 m³ aholi punktlarini suv bilan ta'minlangan. Shuningdek, o'z iste'moli uchun 28500 m³ yer usti suv resurslaridan foydalangan. Korxona to'lashi lozim bo'lgan suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq summasini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra kommunal xo'jaliklari uchun suv resurslaridan foydalanlik uchun soliq stavkalari 2013-yilga yer usti manbalaridan olingan suv uchun bir kub metr ga 23,6 so'm, yerosti manabalaridan foydalanilgan suv uchun bir m³ ga 30,5 so'm belgilangan.

$$2. 28\,500 \times 23,6 \text{ so'm} = 672\,600 \text{ so'm yer usti.}$$

$125\,700 \times 30,5 \text{ so'm} = 3\,833\,850 \text{ so'm yerosti.}$

$672\,600 + 3\,833\,850 = 4\,506\,450 \text{ so'm jami yillik soliq summasi.}$

4-masala. Yuridik shaxsni tashkil etgan holda tuzilgan dehqon xo'jaligi tomonidan 2013-yilda $65\,700 \text{ m}^3$ yer usti suv resurslaridan foydalangan. Dehqon xo'jaligi to'lashi lozim bo'lgan suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra dehqon xo'jaliklariga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari 2013-yilga yer usti man-balaridan olingan suv uchun bir m^3 ga 2,3 so'm belgilangan.

2. $65\,700 \times 2,3 = 15\,110 \text{ so'm jami yillik soliq summasi.}$

Mavzuga doir test savollari

1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etis-hdan maqsad:

- A. Davlat budjetini moliyaviy resurs bilan ta'minlash.
- B. Davlat budjetini moliyaviy mablag'lar bilan ta'minlash va suv resurslaridan samarali hamda oqilona foydalanishni rag'batlan-tirish*.
- C. Suv resurslaridan samarali va oqilona foydalanishni rag'batlan-tirish.
- D. Mahalliy budjet daromadlarini moliyaviy resurs bilan ta'min-lash.

2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq qachon joriy etilgan?

- A. 1992 yil 1-yanvardan.
- B. 2001-yil 1-yanvardan.
- C. 1997-yil 1-yanvardan.
- D. 1998-yil 1-yanvardan*.

3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning to'lovchi-larini aniqlang.

- A. O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi yuridik shaxslar, norezi-dentlar, dehqon xo'jaliklari hamda yakka tartibdagi tadbirkor-lar*.
- B. O'z faoliyatida suvdan foydalanuvchi yuridik shaxslar, norezi-dentlar.

- C. O‘z faoliyatida suvdan foydalanuvchi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar.
- D. O‘z faoliyatida suvdan foydalanuvchi Hidro Elektr Stansiyalar, fermer xo‘jaliklari.

4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bazasini aniqlang.

- A. Yer usti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi.
- B. Yerosti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi.
- C. Yer usti va yerosti manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi*.
- D. Chuchuk suv manbalaridan foydalanilgan suv resurslarining hajmi.

5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari kim tomonidan belgilanadi.

- A. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan.
- B. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan*.
- C. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan.
- D. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan.

6. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari 2012-yil uchun necha martaga indeksatsiya qilindi.

- A. 1,5 martaga.
- B. 1,3 martaga.
- C. 1,2 martaga*.
- D. 2 martaga.

7. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq obyekti nima?

- A. Yer usti va yerosti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslari*.
- B. Suvning sof hajmi.
- C. Yer usti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslari.
- D. Yerosti manbalaridan foydalaniladigan suv resurslari.

8. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi yagona yer solig‘ini to‘lashga o‘tmagan qishloq xo‘jaligi

korxonalari tomonidan suvdan foydalanish joyidagi davlat soliqlik xizmati organlariga qanday muddatlarda taqdim etiladi?

- A Yilda bir marta hisobot davrining 15-dekabrigacha*.
- B. Yilda bir marta hisobot davrining 1-dekabrigacha.
- C. Yilda ikki marta hisobot davrining 15-dekabrigacha.
- D. Yilda bir marta hisobot davrining 1-fevraligacha.

9. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan tomonidan suvdan foydalanish joyidagi davlat soliqlik xizmati organlariga qanday muddatlarda taqdim etiladi?

- A. Yilning har choragida yilning hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunigacha*.
- B. Yilning har choragida yilning hisobot choragidan keyingi oyning 15-kunigacha.
- C. Yilning har oyida yilning hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunigacha.
- D. Yilda bir marta hisobot davrining 1-yanvarigacha.

10. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari tomonidan to'lash muddati qachon belgilangan?

- A. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-mayigacha*.
- B. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash yiliga ikki marta, soliq davridan keyingi 6 oyning 1-mayigacha.
- C. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash joriy yilning 15-yanvariga qadar.
- D. Yilda bir marta hisobot davrining 1-yanvarigacha.

Nazorat savollari

- 1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etishdan ko'zda tutilgan maqsad nima?
- 2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilari kimlar?

3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni davlat budjetiga ta'minlab beradigan asosiy soliq to'lovchilarni bilasizmi?
4. Jismoniy shaxslar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilari bo'la olishadimi?
5. Soliqqa tortish obyekti qanday tartibda aniqlanadi?
6. Soliq stavkalari qaysi davlat organi tomonidan belgilanadi?
7. Soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida o'rnatilgan?
8. Qanday yuridik shaxslar suv resurslaridan foydalanilganlik uchun soliqdan ozod etiladi?
9. Dehqon xo'jaliklari suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni budjetga to'lash tartibi qanday amalga oshiriladi?
10. Soliq qaysi muddatda davlat budjetiga o'tkaziladi?

9-bob. YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILAR UCHUN SOLIQLAR VA MAXSUS TO'LOVLAR

Tayanch so'z va iboralar: *yer qa'ridan foydalanuvchilar, yerosti boyliklari, imzoli bonus, tijoratbop topilma bonusi, qo'shimcha foyda solig'i, soliq stavkasi, soliq obyeksi va bazasi, imtiyozlar, soliq hisoboti, to'lash muddati.*

9.1. Yer qa'ridan foydalanuvchilarni soliqqa tortish zarurligi va iqtisodiy mohiyati

Tabiiy resurslardan samarali va oqilona foydalanishni ta'minlashga qaratilgan muhim vosita – bu davlat tomonidan tabiiy resurslardan foydalanish bilan bog'liq turli xil to'lovlardir.

Jahon amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlar tizimini bonuslar, renta, royalti va soliqlar tashkil etadi. Bonuslar – bir martalik to'lov bo'lib, davlat uchun soliqlar kabi unchalik muhim moliyaviy resurs bo'lmasada, davlat budjeti daromadlarini oshirishning zarur elementlaridan biri hisoblanadi. Bonuslar hajmi har bir mamlakatning qonunchiligi bilan belgilanib, ular tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha kelishuvlar predmeti hisoblanadi.

O'zbekistonda ham xo'jalik yurituvchi subyektlar tabiiy resurslardan foydalanishi jarayonida bonuslar to'laydi. Respublikamiz qonunchiligiga muvofiq, bonuslar – bu bitim tuzilgan vaqtda yoki muayyan natijaga erishilgach bitim shartlariga muvofiq belgilangan bir martalik to'lovlar hisoblanadi.³⁰

O'zbekistonda yer qa'ridan foydalanuvchilar ikki xil bonusni to'laydilar. Bular imzoli bonus hamda tijoratbop topilma bonusi.

³⁰ O'zbekiston Respublikasining «Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida»gi qonuni, 20-moddasi.

Renta tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlarning ikkinchi ko'rinishi hisoblanib, davlat tomonidan tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha shartnoma tuzish vaqtida undiriladigan to'lov hisoblanadi. Renta kelishuv davri davomida yoki qazib olish boshlanishidan avval undiriladi.

Royalti tabiiy resurslardan foydalanuvchining yalpi daromadidan foiz ko'rinishida undirilib, davlat tomonidan tabiiy resurslarning egasi sifatida ishlab chiqarilgan mahsulotning qat'iy ulushi o'zlashtiriladi. Respublikamiz qonunchiligiga muvofiq, royalti – bu mineral xomashyoni qazib olish hajmiga yoki ishlab chiqarilgan mahsulot qiymatiga nisbatan foiz hisobida bitim shartlariga muvofiq belgilangan va investor tomonidan pul shaklida yoki qazib olingan mineral xomashyoning bir qismi tarzida to'lanadigan muntazam to'lovlardir.³¹

Jahon tajribasida tabiiy resurslardan foydalanishni soliqqa tortish odatda foyda solig'i va tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun maxsus soliqlar, ya'ni renta soliqlari sifatida undiriladi. Shuningdek, ayrim xorijiy mamlakatlar soliq amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanish hisobiga yuqori rentabellikka erishadigan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun aksiz soliqlari ham amal qiladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin respublikamiz hududidagi barcha tabiiy, yerosti boyliklari davlatimiz tasarrufiga o'tdi. O'zbekiston zaminida juda ulkan va noyob, hali ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilmagan mineral xomashyo resurslari to'plangan.

O'zbekistonda 100 ga yaqin, aniqrog'i 95 turdagi mineral xomashyoni o'zida mujassam etgan 2700 ta kon aniqlangan. Amalda Mendeleyev davriy jadvalidagi barcha elementlar respublikamizda mavjud. Mamlakatning umumiy xomashyo salohiyoti 3,3 trillion AQSh dollari miqdorida baholanmoqda. Mavjud konlardan har yili 5,5 mlrd AQSh dollariga teng foydali qazilmalar qazib olinmoqda.³²

³¹ O'zbekiston Respublikasining «Mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to'g'risida»gi qonuni, 20-modda.

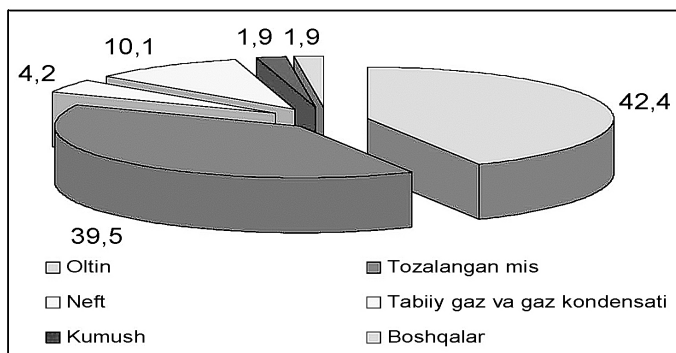
³² Vahobov A.V., Jo'rayev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. –T.: «SHARQ», 2009. 448-b.

Respublikamiz qonunchiligiga ko‘ra mavjud yerosti boyliklari umumdavlat mulki hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining 1994-yil 23-sentabrdagi «Yerosti boyliklari to‘g‘risida»gi qonunga muvofiq 1995-yildan boshlab yerosti boyliklaridan foydalanilganlik uchun soliq joriy etildi va yerosti boyliklaridan foydalanuvchilar ularning hajmidan kelib chiqqan holda maxsus soliq to‘lay boshladilar.

Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliqni joriy etilishidan asosiy maqsad – umumdavlat mulki hisoblangan yerosti boyliklaridan oqilona tarzda butun jamiyat a‘zolarini va kelajak avlod manfaatlarini hisobga olgan holda foydalanish samaradorligini oshirish hisoblanadi.

O‘zbekistonda 2002-yil 13-dekabrda «Yerosti boyliklari to‘g‘risida»gi Qonunning yangi tahriri tasdiqlandi va ushbu qonunning asosiy vazifasi bo‘lib, yerosti boyliklariga egalik qilish, ulardan foydalanish va tasarruf etishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdan iborat ekanligi belgilandi.

Respublikamizda yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq yerosti boyliklarining 53 turiga nisbatan belgilangan bo‘lsa-da, budjetga soliq tushumi faqatgina 4–5 turdagi yerosti boyliklariga mutlaq ravishda bog‘liq bo‘lib qolmoqda.

9-rasm. Yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq summasining asosiy yerosti boyliklari bo‘yicha shakllanishi (foizda)³³

³³ O‘sha manba. 448-b.

9-rasm ma'lumotlaridan ma'lumki, 2011-yilda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning tushumlari tarkibida oltin 42,4 foizni, tozalangan mis 39,5 foizni, neft 4,2 foizini, tabiiy gaz va gaz kondensati 10,1 foizini kumush 1,9 foizni tashkil etadi.

Soliq kodeksiga ko'ra yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga fiskal vazifani bajarib davlat budjeti daromadlari tarkibida ulushi 8–10 foizni tashkil etadi.

23-jadval

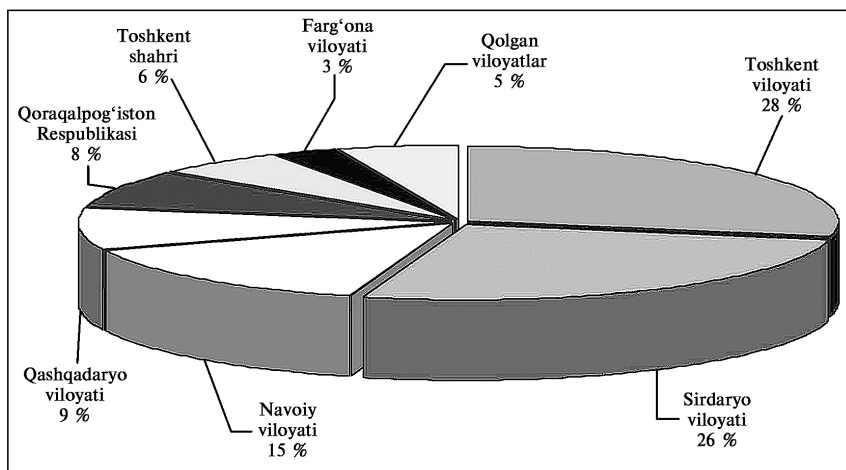
Yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'ining jami soliq tushumlari va resurs soliqlari tarkibidagi ulushi (%)³⁴

№	Soliqlar nomi	Yillar %						
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1.	Soliq tushumlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100	100
2.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	11,5	10,4	10,5	9,8	9,6	8,7	7,7
2.	Resurs soliqlari jami shu jumladan:	100	100	100	100	100	100	100
2.1	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	60,1	56,8	61,2	61,6	64,0	61,0	58,0

23-jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, davlat budjeti daromadlarida jami resurs to'lovlari tarkibida yer ka'ridan foydalanganlik uchun solig'i 2006-yilda 11,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 8,7 foizni tashkil etib 2,8 foiz punktiga kamaygan. Resurs soliqlari tarkibida 2006-yilda 60,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda 61,0 foizni tashkil etib 0,9 foiz punktiga ko'paygan. Ushbu holatni resurs soliqlarining: yer solig'i, suv resursidan foydalanganlik uchun solig'i va yer qa'ridan foydalanganlik uchun solig'i stavkasining har yili indeksatsiyalanayotgani bilan izohlash mumkin.

³⁴ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

Hozirgi kunda O‘zbekistonda yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning qazib olinadigan xomashyo turlari bo‘yicha tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Tabiiy boyliklarni qazib olish paytida renta daromadlarini yanada samarali va adolatli soliqqa tortilishini ta’minlash maqsadida konlarning joylashgan o‘rni va qazib olish sharoitlariga ko‘ra stavkalarining belgilanishi amalga oshirilmoqda. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun solig‘ining hududlar bo‘yicha ulushini quyidagi rasmda ko‘rishimiz mumkin.

10-rasm. Yer qa’ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar bo‘yicha 2011-yilda hududlar salmog‘i³⁵

2011-yil bo‘yicha hududlar kesimini tahlil qilganda Navoiy viloyati 38,9 foiz bilan asosiy ulushni, Qashqadaryo viloyati 24,5 foizni, Toshkent shahri 23,1 foizni, Toshkent viloyati 10,2 foizni, Buxoro viloyati 1,5 foizni, Qoraqalpog‘iston Respublikasi 1,2 foizni, Andijon viloyati 0,3 foizni, Surxondaryo viloyati 0,2 foizni, Samarqand va Farg‘ona viloyatlari 0,02 %ni, Namangan viloyati 0,009 foizni, Jizzax viloyati 0,007 foizni, Sirdaryo viloyati 0,002 foizni hamda Xorazm viloyati 0,001 foizni tashkil etgan.

³⁵ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

9.2. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lovchilari, obykti, soliq solinadigan bazasi va stavkalari

O'zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash va qidirish, foydali qazilmalarni kavlab olish, mineral xomashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olishni amalga oshirayotgan, shuningdek, foydali qazilmalardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq solish maqsadida yer qa'ridan foydalanuvchilardir.

Yer qa'ridan foydalanuvchilar quyidagi soliqlar va maxsus to'lovlarni to'laydilar:

- yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq;
- qo'shimcha foyda solig'i;
- bonus (imzoli va tijoratbop topilma bonuslar).

Soliqqa tortish maqsadida yerosti boyliklari deganda yer qobig'ining yuqori qismini qamrab oladigan hamda foydali qazilmalarni tadqiq qilish va qazib olish mumkin bo'lgan makon, foydali qazilmalar deganda – iqtisodiy va sog'lomlashtirish ahamiyatiga ega geologik hosilalar qaraladi,

Tarkibida rangli, nodir, asl, qora metallar va boshqa mineral xomashyo bo'lgan rudalarni bir korxona qazib olib, uni bundan keyin qayta ishlash uchun boshqa korxonalarga bersa (eksport bundan mustasno), qazib olinadigan rudani qayta ishlaydigan va soliq stavkasi belgilangan tayyor mahsulot chiqaradigan korxona soliq to'lovchi hisoblanadi. Masalan, Olmaliq mis qazib olish korxonasi tarkibida mis bo'lgan, qazib olingan rudani boyitish fabrikasiga beradi, fabrika boyitilgan rudani Olmaliq tog'-kon metallurgiya kombinatining mis eritish zavodiga topshiradi. Kombinat tayyor mahsulot – tozalangan mis chiqaradi, soliq stavkasi ham unga belgilangan. Mazkur holatda rudani qazib oluvchi korxona emas, balki tozalangan misni olganlik uchun kombinat soliq to'lovchi hisoblanadi.

Respublikamizda ushbu soliqni davlat budjetiga ta'minlab beruvchi (prognoz) eng yirik soliq to'lovchilar bo'lib, Olmaliq tog'-

kon metallurgiya kombinati, Fargʻona va Oltlariq neftni qayta ishlash zavodlari, Shoʻrtan va Muborak gazni qayta ishlaydigan zavodlari, Navoiy oltinni qayta ishlaydigan korxona shuningdek, Angren koʻmir qazib oluvchi korxona va boshqa shu kabi yerosti boyliklarini qazib chiqaruvchi va qayta ishlovchi yirik korxonalar hisoblanadi.

Ruda qayta ishlash uchun Oʻzbekiston Respublikasidan tashqariga yuklab joʻnatilgan yoki eksport qilingan taqdirda rudani qazib olgan korxona soliq toʻlovchi boʻlib hisoblanadi.

Kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulotning hajmi yer qaʼridan foydalanganlik uchun soliq solish obyekti boʻlib hisoblanadi. Tayyor mahsulotlar roʻyxati Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi.

Yer qaʼridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi belgilangan va realizatsiya qilish yoki topshirish, shu jumladan, bepul berish, shuningdek, mahsulot ishlab chiqarish maqsadida oʻz isteʼmoli va boshqa ehtiyojlari uchun moʻljallangan foydali qazilma (foydali komponent) tayyor mahsulot deb eʼtirof etiladi.

Soliq solish obyekti tayyor mahsulotning har bir turi boʻyicha alohida aniqlanadi.

Uglevodorodlar uchun soliq solish obyekti quyidagilardir:

- sanoat yoʻsinida dastlabki qayta ishlovdan oʻtkazilgan kavlab olingan uglevodorodlar, shu jumladan, qoʻshilib chiqadigan foydali qazilmalar va foydali komponentlar;

- uglevodorodlarni qayta ishlash jarayonida ajratib olingan, lekin oldingi kavlab olinganda va qayta ishlanganda qayta ishlanadigan foydali qazilmalar tarkibida tayyor mahsulot sifatida soliq solinmagan foydali komponentlar.

Qatlamdagi bosimni saqlab turish va (yoki) uglevodorodlarni tugal texnologik jarayon doirasida ajratib olish uchun mahsuldor qatlamga qayta haydab kiritiladigan tabiiy gaz hajmi soliq solish obyekti boʻlmaydi.

Ajratib olingan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar, shu jumladan, texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan qim-

matbaho metallar va qimmatbaho toshlar qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar uchun soliq solish obyektidir.

Qolgan qattiq foydali qazilmalar bo'yicha soliq solish obyekti quyidagilar hisoblanadi:

- kavlab olingan (shu jumladan, qo'shilib chiqadigan) foydali qazilmalar;

- foydali qazilmalardan, mineral xomashyodan, texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali komponentlar.

Soliq to'lovchilarga berilgan yer uchastkalari doirasida kavlab olingan hamda o'zining xo'jalik va ro'zg'or ehtiyojlari uchun foydalanilgan keng tarqalgan foydali qazilmalar soliq solish obyekti bo'lmaydi.

Keng tarqalgan foydali qazilmalar ro'yxati qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish uchun, kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot hajmining hisobot davri uchun o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymati soliq solinadigan bazadir.

Hisobot davri uchun o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi har bir kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulot bo'yicha alohida, pulda ifodalangan realizatsiya qilish hajmlarini (qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'ini chegirgan holda) naturada ifodalangan realizatsiya qilish hajmiga bo'lish orqali aniqlanadi.

Hisobot davrida tayyor mahsulot realizatsiya qilinmagan bo'lsa, soliq solinadigan baza realizatsiya qilish amalga oshirilgan oxirgi hisobot davrida tayyor mahsulotni realizatsiya qilishning o'rtacha olingan bahosidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Tayyor mahsulot umuman realizatsiya qilinmagan taqdirda, soliq solinadigan baza hisobot davrida mazkur foydali qazilmalarni kavlab olishning (ajratib olishning) ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Bunda soliq to'lovchi realizatsiya qilish amalga oshirilgan o'sha hisobot davrida hisoblangan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasiga hisobot davrida

tarkib topgan o'rtacha olingan bahodan kelib chiqqan holda keyingi tuzatishni kiritishi shart.

Tayyor mahsulot tannarxidan past bahoda realizatsiya qilingan yoki topshirilgan taqdirda o'rtacha olingan bahoni hisob-kitob qilish uchun tannarx qabul qilinadi, lekin u deklaratsiya qilinayotgan baholardan yuqori bo'lmashligi kerak.

Tayyor mahsulot (tayyor mahsulotning bir qismi) boshqa tayyor mahsulotni ishlab chiqarish uchun xomashyo bo'lgan yoki tayyor mahsulot (qayta ishlab hosil qilingan mahsulot) o'zining ishlab chiqarish yoki xo'jalik ehtiyojlari uchun foydalanilgan hollarda bunday mahsulot uchun soliq solinadigan baza kavlab olingan (ajratib olingan) tayyor mahsulotning ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq stavkalari

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi hamda Davlat soliq qo'mitasi va uning quyi organlari tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda qazib olinadigan xomashyo turlari bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning tabaqalashtirilgan stavkalari belgilangan. Foydali qazilmalarni qazib olishning tabiiy noqulay sharoitda ishlaydigan konlar davlat tomonidan qo'shimcha ravishda qo'llab quvvatlanadi. Ularga nisbatan pasaytirilgan soliq stavkalarni joriy etish orqali bunday korxonalar ishlab chiqarishini rivojlantirish va zamonaviylashtirishga qo'shimcha mablag'lar yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Hozirgi vaqtda jami 53 turdagi foydali qazilmalarga nisbatan tabaqalashtirilgan tarzda soliq stavkalari o'rnatilgan.

2012-yil 1-yanvardan boshlab yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagicha belgilangan.

**Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq
STAVKALARI³⁶**

Soliq solinadigan obyekt nomi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkasi, %da
1. Asosiy va qo'shimcha foydali qazilmalar kavlab olish uchun	
Energiya manbalari:	
Tabiiy gaz	30,0
Utilizatsiya qilingan tabiiy gaz	9,0*
Yerostidan kavlab olingan gaz	2,6
Nostabil gaz kondensati	20,0
Neft	20,0
Ko'mir	4,0
Rangli va noyob metallar:	
Tozalangan mis	8,1
Molibdenli sanoat mahsuloti	4,0
Konsentratlangan qo'rg'oshin	4,0
Metall ruh	4,0
Volfram konsentrati	10,4
Uran	10,0**
Asl metallar:	1
Oltin	5,0
Kumush	8,0
Qimmatbaho, yarim qimmatbaho va zeb-ziynat uchun toshlar xomashyosi	24,0
Qora metallar:	
Temir	4,0

³⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (14-ildavosi).

24-jadvalning davomi

Kon-kimyo xomashyosi:	
Tosh tuz (ovqatga ishlatiladigan)	3,5
Kaliy tuzi	3,5
Natriy sulfat	3,5
Fosforitlar (grafitlarga)	5,0
Karbonat xomashyosi (ohaktoshlar, dolomitlar)	3,5
Glaukonit	3,5
Mineral pigmentlar	4,8
Kon-ruda xomashyosi:	
Plavik shpatli konsentrat	21,2
Tabiiy grafit	8,0
Ikkilamchi boyitilmagan kulrang kaolin	7,9
Kvars-dala shpati xomashyosi	6,5
Shisha xomashyosi	3,0
Bentonitli loy	4,8
Talk va talk toshi	4,0
Talkomagnezit	4,0
Mineral bo'yoqlar	5,7
Vollostanit	4,0
Asbest	4,0
Mineral tola ishlab chiqarish uchun bazalt	4,0
Barit konsentrati	4,0
Metallurgiya uchun noruda xomashyo:	
O'tga chidamli, qiyin eruvchan, qoliplash gilmoyasi	4,0
Ohaktoshlar, dolomitlar	4,0
Kvars va kvarsitlar	6,5
Qoliplash qumlari	4,0
Vermikulit	4,0

Noruda qurilish materiallari:	
Sement xomashyosi	3,5
Tabiiy bezaktoshdan bloklar	3,5
Mannar ushog'i	3,8
Gips toshi, ganch	5,3
Keramzit xomashyosi	3,5
G'isht-cherepitsa xomashyosi (qumoqsimon, lyossi-mon jinslar, zichlovchi sifatida lyosslar, qumlar va boshqalar)	3,5
Gips va angidrit	4,0
Arralanadigan, xarsangtosh va shag'al uchun toshlar	3,8
Qurilish qumlari	4,0
Tosh-shag'al aralashmasi, shag'al aralashmasi, mayda toshlar, shag'al	4,0
Qumtoşlar	3,5
Chig'anoq	3,5
Slaneslar	3,5
Boshqa keng tarqalgan foydali qazilmalar (mergellar, argelitlar, amvritlar va boshqalar)	3,5
2. Texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali qazilmalar	Asosiy foydali qazilma boyligini kavlab olganlik uchun stavkani 30 foizi

*) Belgilangan stavka bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi belgilagan tartibda utilizatsiya qilingan mash'al gazini realizatsiya qiladigan korxona tomonidan to'lanadi.

**) «Navoiy KMK» DK uranni kavlab olganlik bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi belgilagan tartibda to'laydi.

9.3. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va budjetga to'lash tartiblari

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha kalendar yil soliq davridir. Hisobot davri yuridik shaxslar uchun – yil choragi, jismoniy shaxslar uchun – kalendar yili.

O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 25-dekabrda «Soliq va budjet siyosatining 2013 yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi, shuningdek, soliq hisobotini taqdim etish davriyligi qisqartirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi **O'RQ-343 sonli qonuniga** ko'ra SK-247 moddasiga quyidagi o'zgartirishlar kiritildi:

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

– **yuridik shaxslar tomonidan** – ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda;

– **jismoniy shaxslar tomonidan** – yiliga bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay.

Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek, jismoniy shaxslar tomonidan hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan yuridik shaxslar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

9.4. Yer qa'ridan foydalanuvchilardan maxsus to'lovlarni hisoblash va to'lash tartibi

Imzoli va tijoratbop topilma bonusi

Bonus – yer qa'ridan foydalanuvchi tomonidan amalga oshiriladigan bir martalik to'lov.

Yer qa'ridan foydalanuvchi quyidagi turdagi bonuslarni to'laydi:

- imzoli bonus;
- tijoratbop topilma bonusi.

Davlat boshqaruvi organlari bonuslar to'lamaydi.

Imzoli bonus yer qa'ridan foydalanuvchining tegishli litsenziya asosida foydali qazilmalarni aniqlash va qidirish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish huquqi uchun bir martalik qat'iy belgilangan to'lovdir.

Imzoli bonus litsenziya olingan kundan e'tiboran soliq to'lovchi tomonidan o'ttiz kundan kechiktirmay budjetga to'lanadi va bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yozma shaklda xabar qilinadi.

25-jadval

Imzoli bonus stavkalari³⁷

№	Foydali qazilmalarni aniqlash va qidirish huquqi	Bonusning eng kam stavkasi (eng kam ish haqiga nisbatan karra miqdorda)
1.	Uglevodород konlarini qidirish va aniqlash huquqi	10 000
2.	Oltin qidirish va aniqlash huquqi	10 000
3.	Qimmatbaho (oltindan tashqari), noyob va asl metallar konlarini qidirish va aniqlash huquqi	1 000

³⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (15-1-ilovasi).

4.	Rudali foydali qazilmalar konlarini, 2 va 3-bandlarda ko'rsatilganlardan tashqari, qidirish va aniqlash huquqi	500
5.	Norudali foydali qazilmalar konlarini qidirish va aniqlash huquqi	100

Tijoratbop topilma bonusu

Tijoratbop topilma bonusu tegishli litsenziyada ko'rsatilgan yer qa'ri uchastkasida foydali qazilma konlarining har bir tijoratbop topilmasi uchun, shu jumladan, dastlabki belgilangan ajratib olinayotgan zaxiralarni ko'paytirishga olib keluvchi konlarni qo'shimcha qidirish o'tkazish chog'idagi foydali qazilmalar topilmasi uchun to'lanadigan to'lovdir, tijoratbop topilma bonusu, agar avval mazkur kon bo'yicha tijoratbop topilma bonusu to'lanmagan bo'lsa, foydali qazilmalarni kavlab olish huquqini olgan yer qa'ridan foydalanuvchilar tomonidan ham to'lanadi. Foydali qazilma konlarini keyinchalik ularni kavlab olishni nazarda tutmaydigan qidirish o'tkazishda tijoratbop topilma bonusu to'lanmaydi.

Vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlangan konda foydali qazilmalarning qazib olinadigan zaxiralari hajmi soliq solish obyektidir.

Foydali qazilmalar zaxiralarining qazib olinadigan hajmining qiymati soliq solinadigan bazadir. Foydali qazilmalar zaxiralarining qazib olinadigan hajmining qiymati vakolatli davlat organi belgilagan axborot manbalarining ma'lumotlariga ko'ra xalqaro birjada belgilangan birja bahosi bo'yicha hisoblab chiqiladi. Jahon bozorida narx mavjud bo'lmagan taqdirda, qazib olinadigan foydali qazilmalarning qiymati vakolatli davlat organi tomonidan belgilanadi.

Tijoratbop topilma bonusu soliq solinadigan bazadan va bonusning belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Tijoratbop topilma bonusining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga vakolatli

davlat organi foydali qazilmalar zaxiralarini tasdiqlagan kundan e'tiboran yigirma besh kundan kechiktirmay soliq to'lovchi tomonidan taqdim etiladi.

Tijoratbop topilma bonusini to'lash vakolatli davlat organi foydali qazilmalar zaxiralarining kondan qazib olinadigan hajmini tasdiqlagan kundan e'tiboran to'qson kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

26-jadval

Tijoratbop topilma bonusu stavkasi³⁸

Foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	Soliq solinadigan bazaga nisbatan stavka, foizda
Uglevodorodlar, qimmatbaho va noyob metallar, rudali va norudali foydali qazilmalarni qazib olish huquqi	04

Izoh:

Tijoratbop topilma bonusining summasi yer qa'ridan foydalan-ganlik uchun soliqning yillik summasidan oshgan taqdirda, O'zbekis-ton Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tijoratbop topilma bonu-sini 3 yilgacha bo'lgan muddatda bo'lib-bo'lib to'lash imkoniyati berilishi mumkin.

Qo'shimcha foyda solig'i

Qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilar quyidagilardir:

– ayrim foydali qazilmalarni (foydali komponentlarni) kavlab olishni (ajratib olishni) amalga oshiruvchi yer qa'ridan foydala-nuvchilar;

– foydali qazilmalardan ishlab chiqariladigan ayrim turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi yuridik shaxs-lar.

³⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdagi PQ-1887-sonli qarori (15-2-ilovasi).

Ayrim turdagi mahsulotlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga binoan ba'zi shaxslar qo'shimcha foyda solig'i to'lovchisi etib belgilanishi mumkin.

Mahsulot taqsimotiga oid bitim bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi yer qa'ridan foydalanuvchilar qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar bo'lmaydi.

Realizatsiya qilishdan olingan sof tushum bilan qonun hujjatlarida belgilangan hisob-kitob bahosi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadigan daromadning bir qismi (qo'shimcha foyda) qo'shimcha foyda **solig'ini solish obyektidir.**

Qo'shimcha foyda summasi bilan qo'shimcha foyda qismiga to'g'ri keladigan sof tushumdan hisoblab chiqarilgan soliq va boshqa majburiy to'lovlar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadigan sof qo'shimcha foyda **soliq solinadigan bazadir.**

Qo'shimcha foyda solig'i solinadigan foydali qazilmalar va mahsulot turlari ro'yxati, shuningdek, soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi qonun hujjatlarida belgilanadi.

27-jadval

Ayrim turdagi mahsulotlar bo'yicha qo'shimcha foyda solig'i STAVKALARI³⁹

Mahsulot nomi	Soliq solinadigan bazaning miqdori (QQS va aksiz solig'isiz)	Soliq stavkasi
Katodli mis*	so'mdagi ekvivalentda «kesish narxigacha 1 tonna uchun 4 000 AQSh dollaridan yuqori	50 foiz
Tabiiy gaz*	so'mdagi ekvivalentda «kesish narxi»gacha 1000 m ³ uchun 130 AQSh dollaridan yuqori	
Polietilen granularlar*	1 tonna uchun 1 340 000 so'mdan yuqori	
Sement**	1 tonna uchun 90 000 so'mdan yuqori	
Klinker	1 tonna uchun 80 000 so'mdan yuqori	

³⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (16-ilovasi).

**) Qo'shimcha foyda solig'ini to'lovchilar soliq to'langandan so'ng qo'shimcha foydaning ular ixtiyorida qoladigan qismini to'liq hajmda maxsus ochiladigan investitsiya hisobvaraqlariga o'tkazadilar. Ko'rsatilgan investitsiya hisobvaraqlaridan mablag'lar faqat O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi va Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda belgilangan tartibda sotish uchun ma'qullangan investitsiya loyihalarini moliyalash, investitsiya loyihalarini amalga oshirishga jalb etilgan kreditlarga xizmat ko'rsatish, shuningdek, asosiy ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik qayta jihozlashga sarflanadi.*

***) Oq sement va muqobil yoqilg'i – ko'mir asosida ishlab chiqarilgan sementdan tashqari.*

Qo'shimcha foyda solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi bilan kelishilgan holda belgilanadi.

Tabiiy gaz bo'yicha qo'shimcha foyda solig'i to'lovchilari bo'lib tabiiy gazni eksportga realizatsiya qiladigan, qonun hujjatlariga muvofiq soliq solish obyekti yuzaga keladigan yuridik shaxslar (mahsulot taqsimoti to'g'risidagi bitim doirasida faoliyatni amalga oshiradigan operatorlar va investorlar bundan mustasno) hisoblanadi.

Mavzu bo'yicha masalalar

1-masala. Neft qazib oluvchi korxona 2013-yilda 1600 tonna neft qazib olgan. Korxona qayta ishlash uchun 3500,0 ming so'mga (QQS va aksiz solig'isiz) realizatsiya qilgan. Korxonaning hisobot davrida to'lashi lozim bo'lgan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini aniqlang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra neft mahsulotlariga yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi 20 foiz belgilangan.

2. Neft mahsulotlarining qayta ishlashdan olingan mahsulotning haqiqatda sotilish qiymati va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblaymiz:

$$3\,500,0 \times 20 \% = 700,0 \text{ ming so'm.}$$

2-masala. Ko'mir qazib oluvchi korxona 2013-yilda 1 900,0 ming tonna ko'mir qazib olgan va uning 800,0 ming tonnasini 84000,0 ming so'mga realizatsiya qilgan. Korxonaning to'lashi lozim bo'lgan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra ko'mir mahsulotlariga yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi 4 foiz belgilangan.

2. Neft mahsulotlarining qayta ishlashdan olingan mahsulotning haqiqatda sotilish qiymati va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblaymiz:

$84\,000,0 / 800,0 = 105,0$ ming so'm (o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi).

$$1\,900,0 \times 105,0 \times 4 \% = 7\,980,0 \text{ ming so'm (soliq summasi).}$$

2-masala. Kumush qazib oluvchi korxona 2013-yilda 1200,0 tonna ko'mir qazib olgan va 96000,0 ming so'mga realizatsiya qilgan. Korxonaning to'lashi lozim bo'lgan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblang?

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra kumush mahsulotlariga yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi 8 foiz belgilangan.

2. Kumushni qayta ishlashdan olingan mahsulotning haqiqatda sotilish qiymati va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqib yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq summasini hisoblaymiz:

$$96\,000,0 \times 8 \% = 7\,680,0 \text{ ming so'm soliq.}$$

Mavzuga doir test savollari

1. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq qachon joriy etilgan?

- A. 1994-yil 1-maydan.
- B. 1995-yil 1-yanvardan*.
- C. 1996-yil 1-maydan.
- D. 1993-yil 1-yanvardan.

2. O'zbekiston Respublikasining «Yerosti boyliklari to'g'risida»gi qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 1994-yil 23-sentabr*.
- B. 1995-yil 25-yanvar.
- C. 1996-yil 1-may.
- D. 1993-yil 23-sentabr.

3. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilarni aniqlang.

- A. Foydali qazilmalarni qazib oluvchi yuridik shaxslar.
- B. Foydali qazilmalarni qazib oluvchi jismoniy shaxslar.
- C. Foydali qazilmalarni sotuvchi yuridik va jismoniy shaxslar.
- D. Foydali qazilmalar qazib oluvchi va qayta ishlovchi yuridik va jismoniy shaxslar*.

4. Yer qa'ridan foydalanuvchilar qanday soliq va to'lovlarni to'laydilar?

- A. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq, qo'shimcha foyda solig'i va bonus*.
- B. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va qo'shimcha foyda solig'i.
- C. Imzoli va tijoratbop topilma bonuslar.
- D. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va bonus.

5. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq obyekti nima?

- A. Foydali qazilmalarni qazib olish hajmi*.
- B. Foydali qazilmalarni sotishdan olingan foyda.
- C. Jami daromad.
- D. Tovar oboroti.

6. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solinadigan bazasini belgilang?

- A. Yuridik shaxslar sanoat yo'sinida dastlabki qayta ishlovdan o'tkazilgan kavlab olingan uglevodorodlar qiymati.
- B. Jismoniy shaxslar yer uchastkalari doirasida kavlab olgan hamda

o'zining xo'jalik va ro'zg'or ehtiyojlari uchun foydalanilgan keng tarqalgan foydali qazilmalar hajmi.

- C. Kavlab olingan tayyor mahsulot hajmining o'rtacha olingan realizatsiya qilish bahosida hisoblab chiqilgan qiymat*.
- D. Foydali qazilmalar qazib oluvchi yuridik va jismoniy shaxslarning mahsulotni sotishdan tushgan tushumi.

7. Qo'shimcha foyda solig'ini soliq soliq obyekti nima?

- A. Realizatsiya qilishdan olingan sof tushum bilan qonun hujjatlari belgilangan hisob-kitob bahosi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadigan daromadning bir qismi*.
- B. Foydali qazilmalarni sotishdan olingan foyda.
- C. Jami daromad.
- D. Realizatsiya qilishdan olingan sof tushum.

8. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning hisob-kitobi yuridik shaxslar tomonidan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi.

- A. Yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatda*.
- B. Joriy soliq davrining 1-dekabrigacha.
- C. Har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- D. Yilda bir marta, joriy soliq davrining 1-fevralgacha.

9. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni to'lash muddatini ko'rsating.

- A. Yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25 kunidan kechiktirmay.
- B. Mikrofirmalar va kichik korxonalar hisob-kitob taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay, qolgan yuridik shaxslar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay*.
- C. Har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- D. Yilda bir marta, joriy soliq davrining 1-fevralgacha.

10. Imzoli bonus budjetga qachon to‘lanadi?

- A. Litsenziya olingan kundan e’tiboran soliq to‘lovchi tomonidan o‘ttiz kundan kechiktirmay budjetga to‘lanadi*.
- B. Litsenziya olingan kundan e’tiboran soliq to‘lovchi tomonidan yigirma kundan kechiktirmay budjetga to‘lanadi.
- C. Foydali qazilma topilgandan keyin soliq to‘lovchi tomonidan o‘ttiz kundan kechiktirmay budjetga to‘lanadi.
- D. Foydali qazilma sotilib foyda olingandan keyin soliq to‘lovchi tomonidan o‘ttiz kundan kechiktirmay budjetga to‘lanadi.

Nazorat savollari

- 1. Yer qa’ridan foydalanganda soliqqa tortishning zarurligi nima?
- 2. Bonuslar nima?
- 3. Renta nima?
- 4. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq tushumi asosan qaysi yerosti qazilma boyliklari hissasiga to‘g‘ri keladi?
- 5. Respublikamizda eng yirik soliq to‘lovchilar jumlasiga qaysi korxonalar kiradi?
- 6. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq tushumining asosiy qismi respublikamizning qaysi hududlari hissasiga to‘g‘ri keladi?
- 7. Yer qa’ridan foydalanganda soliqqa tortish obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?
- 8. Qaysi mezonlar asosida soliq stavkalari tabaqalashtiriladi?
- 9. Hozirgi vaqtda yerosti qazilma boyliklarning nechta turiga nisbatan soliq stavkalari belgilangan?
- 10. Soliq kodeksida yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqdan imtiyozlar ko‘zda tutilganmi?
- 11. Keng tarqalgan foydali qazilmalarni qazib olish bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslar qanday tartibda soliq majburiyatlarini amalga oshiradilar?
- 12. Imzoli bonus to‘lovchilari kimlar?
- 13. Tijoratbop topilma bonus to‘lovchilari kimlar?
- 14. Qo‘shimcha foyda solig‘i to‘lovchilari va obyekti.
- 15. Soliqni to‘lash tartibi?

10-bob. SOLIQ SOLISHNING SODDALASHTIRILGAN TARTIBINI QO‘LLOVCHI MIKROFIRMA VA KICHIK KORXONALARGA YAGONA SOLIQ TO‘LOVI

Tayanch so‘z va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, mikrofirmalar va kichik korxonalar, tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik), tadbirkorlik faoliyati subyektlari, kichik tadbirkorlik subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirma va kichik korxonalar, yagona soliq to‘lovi, yagona soliq to‘lovi obyekti va bazasi, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, soliq hisoboti.*

10.1. Soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi haqida tushuncha, uning joriy qilinishi, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

Iqtisodiyotini modernizatsiyalash sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘rishni ta‘minlash va aholi bandligini ta‘minlash muhim rol o‘ynaydi, shuningdek, respublikada amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ma‘lumki, mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o‘rishini ta‘minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad va vazifa bo‘lib kelgan. Bu borada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarni jonlantirish, tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida 2011-yilni Yurtboshimiz tomonidan «Kichik biznes va xususiy tadbir-

korlik yili»⁴⁰ deb eʼlon qilinishi ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun zamin yaratdi hamda iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotini yangi, yanada yuksak bosqichga koʻtarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

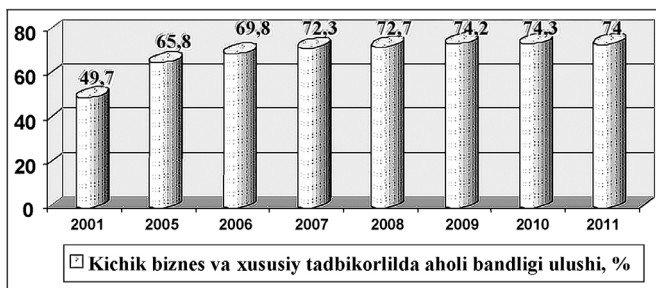
Prezidentimiz Islom Karimov taʼkidlab oʻtganlaridek: «Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash, iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini jadal yangi lash biz uchun eng muhim ustuvor vazifa sifatida izchil davom ettiriladi. Mamlakatimizning barcha mintaqalarida biznesni rivojlantirish uchun yanada qulay ishchan muhit yaratish, tadbirkorlik, kichik va xususiy biznesga yanada keng erkinlik berish, byurokratik toʻsiq va gʻovlarni bartaraf etish boʻyicha zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim».⁴¹

Mustaqillik yillarida Oʻzbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi boʻlgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarur. Oʻrta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish oʻrinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili boʻlgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish boʻyicha qulay ishbilarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi.

2012-yilda mamlakatimizda kompleks chora-tadbirlar dasturini amalga oshirish hisobidan qariyb 1 millionta yangi ish oʻrni tashkil etildi. Bu ish oʻrinlarining 62 foizga yaqini qishloq joylarda yaratildi. Bu borada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish evaziga 485 ming kishi, kasanachilikning barcha shakllarini kengaytirish hisobidan esa 218 ming kishi ish bilan taʼminlandi hamda ish bilan band aholining 74 foizdan ortigʻi aynan shu sohada mehnat qilayotgani bu masalaning keng ahamiyatidan dalolat beradi.

⁴⁰ Karimov I.A. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 18-yilligiga bagʻishlangan tantanali marosimdagi maʼruzasi. –Toshkent. «Xalq soʻzi» gazetasi. 2010-yil 9-dekabr.

⁴¹ Karimov. I.A. Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi. –T.: «Oʻzbekiston», 2011.

11-rasm. **Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda aholi bandligi ulushi**⁴²

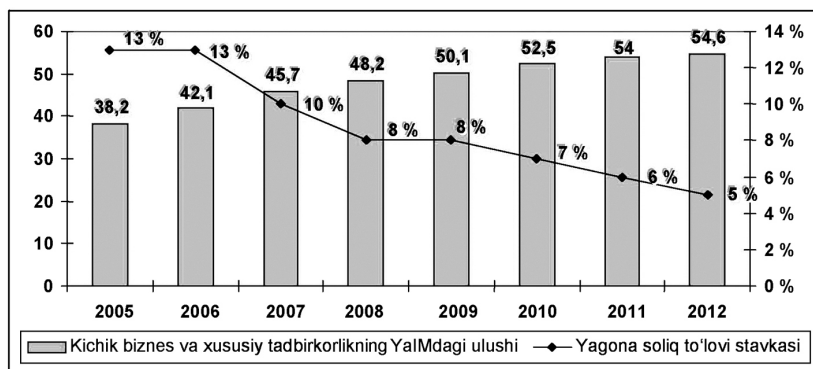
So‘nggi yillarda yagona soliq to‘lovi stavkasini 2005-yildagi 13 foizdan 2012-yilda sanoat korxonalari uchun 5 foizgacha yoki 2 barobardan ortiq kamaytirilishi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivoji uchun katta imkoniyatlar berdi. Jumladan, 2000-yilda mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi kichik biznes subyektlari ulushi 30 foizni tashkil qilgan bo‘lsa, 2012-yil yakuni bilan bu ko‘rsatkich 54,6 foizgacha ko‘payishiga ko‘maklashdi»⁴³ (12-rasm).

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 15-apreldagi 159-son «Kichik korxonalar uchun ixchamlashgan soliqqa tortish tizimiga o‘tishni qo‘llash to‘g‘risida»gi qaroriga asosan mikrofirma va kichik korxonalar soliqqa tortishning umum-belgilangan tartibidan soddalashtirilgan, ya’ni ixchamlashtirilgan soliq rejimiga o‘tkazildi. Bunda kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lash yoki umumbelgilangan tartibda soliq majburiyatlarini bajarish ixtiyoriy ekanligi qat’iy belgilandi. Kichik korxonalar uchun yagona soliqning o‘rnatilishi soliq hisob-kitobini tuzishni osonlashtiradi hamda ular bir nechta soliq turi o‘rniga faqatgina

⁴² <http://vwww.stat.uz/> O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo‘mitasi ma’lumotlari <http://www.nalog.uz/>

⁴³ Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilda respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlariga va 2012-yilda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bag‘ishlangan majlisidagi ma’ruzasi. -Toshkent. Xalq so‘zi gazetasi, 2012-yil 20-yanvar.

bitta yagona soliq bo'yicha soliq idoralariga soliq hisob-kitobini topshirish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Natijada korxona hisobchilarining ishi birmuncha osonlashdi.

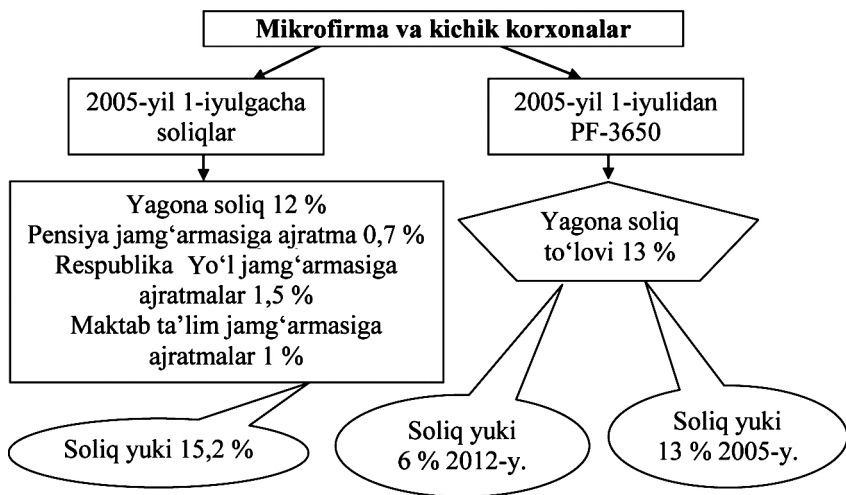

12-rasm. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat YaIMdagi ulushi, %da⁴⁴

Mamlakatimizda kichik biznesni soliqlar vositasida qo'llab-quvvatlash Respublika Prezidentining 2005-yil 20-iyundagi PF-3620 «Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmonini alohida ta'kidlab o'tish lozim. Unga asosan 2005-yilning 1-iyulidan boshlab mikrofirma va kichik korxonalar uchun ilgari to'lab kelingan 4 ta to'lov – yagona soliq hamda budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Yo'l va Maktab ta'limi jamg'armalariga majburiy ajratmalar o'rniga yagona soliq to'lovi joriy etilishi kichik biznes zimmasidagi soliq yukining sezilarli darajada pasayishiga olib keldi.

Soliq yuki ham 2005-yilgacha 15,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2005-yilda 13 foizga, 2009-yilda 8 foizga, 2010-yilda 7 foizga, 2011-yilda 6 foizga va 2012-yildan esa 5 foiz (sanoat ishlab chiqarish sohasi korxonalariga)ga tushirildi.

⁴⁴ <http://vwww.stat.uz/> O'zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo'mitasi hamda Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzildi.

13-rasm. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3620-sonli farmoniga asosan kichik korxonalarda soliq yukini kamayishi⁴⁵

27-jadval

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 3620-sonli farmoniga asosan soliq yuki kamaytirishining «Istiqlob» ishlab chiqarish korxonasi moliyaviy xo'jalik faoliyatiga ta'siri⁴⁶

Ko'rsatkichlar	Farmon chiqqunga qadar	Farmon chiqqandan so'ng	Farqi
Mahsulot (ish, xizmatlar) sotishdan tushgan tushum (mln so'mda)	154	154	0
Soliq va ajratmalar miqdori (mln so'mda)	23,4	20,0	-3,4
Foyda (mln so'mda)	38,2	41,6	+3,4
Ishchilar soni (kishi hisobida)	57	62	+5
Soliq yuki	15,2 %	13 %	-2,2 %

⁴⁵ O'rmonov J.J. Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishni takomillashtirishning dolzarb masalalari. Monografiya. –T.: MChJ «El-Press». 2011. 132-b.

⁴⁶ O'sha joyda.

Farmon chiqishidan oldin

Yagona soliq:	$154 \text{ mln so'm} \times 12 \% = 18,48 \text{ mln so'm}$
Maktab ta'limi:	$154 \text{ mln so'm} \times 1 \% = 1,54 \text{ mln so'm}$
Yo'l jamg'armasi	$154 \text{ mln so'm} \times 1,5 \% = 2,31 \text{ mln so'm}$
Pensiya jamg'armasi	$154 \text{ mln so'm} \times 0,7 \% = 1,07 \text{ mln so'm}$
Jami:	23,4 mln so'm

Farmon chiqqandan so'ng

Yagona soliq to'lovi:

$$154 \text{ mln so'm} \times 13 \% = 20,02 \text{ mln so'm.}$$

Tahlillardan ko'rinib turibdiki, farmon chiqishidan oldin korxona budjetga 23,4 mln so'm soliqlar va ajratmalarni to'lagan. Farmon chiqqandan keyin korxona soliqlar va ajratmalar o'rniga yagona soliq to'lovini budjetga 20,02 mln so'm to'lamoqda. Natijada korxona to'layotgan soliqlar 3,2 mln so'mga kamaygan va oladigan foydasi 3,2 mln so'mga ko'paygan.

Soliq kodeksining 22-moddasiga ko'ra – soliq solishning sodalashtirilgan tartibi – soliq solishning ayrim toifadagi soliq to'lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to'lashning, shuningdek, ular yuzasidan soliq hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo'llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi deb ta'rif berilgan.

O'zbekiston Respublikasi davlat budjetining daromad manbayi sifatida yagona soliq to'lovi hozirga qadar o'zining muhim o'rnini va amaliy ahamiyatini saqlab kelmoqda. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida» gi qaroriga ko'ra 2012-yilda qo'shilgan qiymat solig'ining davlat budjeti daromadlari tarkibidagi salmog'i 3,4 foizni, bevosita soliqlar tarkibida esa 13,5 foizni tashkil etidi. Ushbu ko'rsatkichlar

kichik korxonalardan yagona soliq to'lovini bevosita soliq daromadlarining asosiy manbayi ekanligini bildiradi.

28-jadval

**O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari
tarkibida mikrofirma va kichik korxonalardan yagona soliq
to'lovining o'rni⁴⁷ (foizda)**

№	Ko'rsatkichlar	Yillar, %							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o'zgarishi, %
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	X
1	Davlat budjeti daromadlari – jami shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2	Bevosita soliqlar	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	-0,7
1.1	Kichik korxonalardan yagona soliq to'lovining jami daromadlardagi ulushi	2,4	2,0	2,0	2,1	2,3	3,3	3,4	+1,0
2.1	Yagona soliq to'lovining bevosita soliqlardagi ulushi	9,1	8,5	8,1	9,2	10,1	12,4	13,5	+4,4

⁴⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarining ayrim toifalari uchun qo'llaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning maxsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek, mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovchilar va yagona yer solig'i to'lovchilar ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda qat'iy tartibda belgilangan soliqni to'lashlari shart.

Yagona soliq to'lovi, yagona yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqlar Soliq kodeksida nazarda tutilgan jami umumbelgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'rniga to'lanadi.

Soliq davri mobaynida, soliq solish tartibi o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi. Bunda o'tgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'sha davrda amal qilgan soliq solish tartibidan kelib chiqqan holda to'lash bo'yicha majburiyatlar soliq to'lovchilarda saqlanib qoladi.

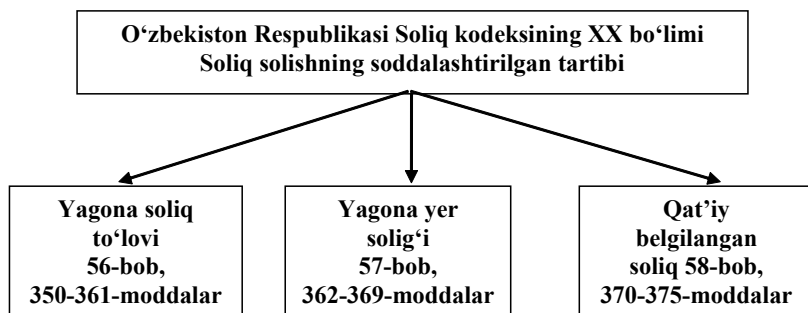
Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi nazarda tutilgan soliq to'lovchilar uchun, to'lov manbayida soliqlarni va boshqa majburiy to'lovlarni ushlab qolish majburiyatlari hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi:

- to'lov manbayida undiriladigan foyda solig'i;

- O'zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan bajariladigan (ko'rsatiladigan) ishlar (xizmatlar) bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i;

- aksiz to‘lanadigan mahsulot ishlab chiqarishda solinadigan aksiz solig‘i;
- yer qa‘ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to‘lovlar;
- bojxona to‘lovlari;
- yagona ijtimoiy to‘lov;
- davlat bojiari;
- tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko‘rsatish huquqi uchun yig‘im;
- davlat maqsadli jamg‘armalariga majburiy ajratmalar (yagona soliq to‘lovini to‘lovchilar bundan mustasno);
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika yo‘l jamg‘armasiga yig‘im.

Ma‘lumki, soliq siyosatida tub o‘zgarishlar sodir bo‘ldi. 2007-yil 25-dekabr kuni O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash to‘g‘risida»gi 136-sonli qonuni bilan yangi Soliq kodeksi qabul qilindi hamda 2008-yil 1-yanvardan kuchga kirdi, O‘zbekiston Respublikasining yangi Soliq kodeksi 2 ta (umumiy va maxsus) qism, **21** bo‘lim, **64** bob va **392** ta moddadan iboratdir. Shunga muvofiq soddalashtirilgan soliq tizimi yangi Soliq kodeksining 20 bo‘limi 55-58-boblari hamda 348-375-moddalarda o‘z aksini topgan. Soddalashtirilgan soliq tizimi uchta yo‘nalish bo‘yicha o‘rganiladi (14-rasm).

14-rasm. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to‘lanadigan soliqlar

Yagona soliq to'lovining obyekti yalpi tushum, yagona yer solig'i obyekti yerning normativ qiymati hamda yuridik va yakka tartibdagi tadbirkorlarga qat'iy belgilangan soliq uchun obyekti fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda) hisoblanadi.

10.2. Yagona soliq to'lovi, uning to'lovchilari va to'lovchilar tarkibiga kiritish mezonlari

O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-mayda yangi tahrir ostida tasdiqlangan «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi qonuniga ko'ra, tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati, uning turlari va ishtirokchilari quyidagicha belgilangan:

Biznes – foyda keltiradigan iqtisodiy faoliyat, foyda olish yoki shaxsiy manfaatni ko'zlaydigan daromad olishni nazarda tutuvchi har qanday faoliyat turi.

Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) – tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, o'zi tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) – belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Kichik tadbirkorlik subyektlari – yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirmalar va kichik korxonalardir.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik – yuridik shaxs tashkil etmagan holda jismoniy shaxs (yakka tartibdagi tadbirkor) tomonidan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishidir.

Oilaviy tadbirkorlik – oila a'zolari tomonidan tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Yagona soliq to'lovi to'lovchilar quyidagilardir:

- 1) mikrofirmalar va kichik korxonalar;
- 2) xodimlarning sonidan qat'iy nazar:
 - savdo korxonalari va umumiy ovqatlanish korxonalari;
 - lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar;

3) oddiy shirkat ishlarini yuritish zimmasiga yuklatilgan (ishonchli shaxs) sherik (ishtirokchi) – yakka tartibdagi tadbirkor;

4) Oilaviy korxonalar.⁴⁸

Yagona soliq to'lovi quyidagi mikrofirmalar va kichik korxonalarga tatbiq etilmaydi:

1) aksiz solig'i to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishni va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalarga, maxsus pechlardan foydalangan holda energiya tejaydigan zamonaviy texnologiyalar asosida pishiq g'isht ishlab chiqaruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno;

2) soddalashtirilgan tartibda yagona yer solig'i va qat'iy belgilangan soliq to'lash nazarda tutilgan faoliyat doirasidagi mikrofirmalar va kichik korxonalarga;

3) mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchisi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalarga.

Oilaviy tadbirkorlikka maksimal darajada yanada qulay biznes-muhit yaratish, xususiy mulkning ustuvorligini mustahkamlash, uni ishonchli kafolatlarini ta'minlash hamda oilaviy tadbirkorlikka ko'proq erkinlik berish va rivojlantirishga yo'naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining **2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida» 327-sonli qonuni** qabul qilindi.

⁴⁸ O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi O'RQ-327-sonli qonuni 26-moddasi.

Oilaviy tadbirkorlik – oila a’zolari tomonidan tavakkal qilib va o’z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatiga aytiladi.

Oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan holda amalga oshirilishi mumkin. Oilaviy korxona faoliyatini faqat yuridik shaxs tashkil etgan holda amalga oshirishi mumkin. Oilaviy korxona o’z mulkida alohida mol-mulkka ega bo’lishi, o’z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarni olishi hamda amalga oshirishi, zimmasiga majburiyatlar olishi, sudda da’vogar va javobgar bo’lishi mumkin.

Oilaviy korxona qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarni yollashni amalga oshirishi mumkin. Korxona ishtirokchilarining va uning yollanma xodimlarining umumiy soni kichik tadbirkorlik subyektlari xodimlarining qonun hujjatlarida belgilangan o’rtacha yillik sonidan ko’p bo’lishi mumkin emas. Bunda oilaviy korxona ishtirokchilarining eng kam soni ikki kishidan oz bo’lmasligi kerak.

Oilaviy korxona qonun hujjatlariga muvofiq har qanday faoliyat turi bilan shug’ullanishi mumkin.

Oilaviy korxona qonun hujjatlarida belgilanadigan tartibda **yagona soliq to’lovining to’lovchisi hisoblanadi**. Oilaviy korxonaning foydasi soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar to’langanidan keyin uning ishtirokchilari tasarrufiga o’tadi hamda unga soliq solinmaydi.

Oilaviy korxona mehnat haqi fondidan ijtimoiy fondlarga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda majburiy to’lovlar to’laydi. Oilaviy korxona o’zi ishlab chiqargan xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san’ati buyumlarini realizatsiya qilishdan olingan tushum bo’yicha yagona soliq to’lovini to’lashdan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ozod qilinadi. Bunday buyumlarning ro’yxati O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Oilaviy korxonaga kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar va kafolatlar tatbiq etiladi.

Mikrofimlar va kichik korxonalar jumlasiga xodimlarining soni bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan mezonga mos keladigan yuridik shaxslar kiradi. Bunda:

- xodimlarning soni hisobot yili uchun xodimlarning o'rtacha yillik sonidan kelib chiqqan holda aniqlanadi;

- xodimlarning o'rtacha yillik sonini aniqlashda o'rindoshlik, pudrat shartnomalari va boshqa fuqarolik-huquqiy tisdagi shartnomalar bo'yicha ishga qabul qilingan xodimlarning, shuningdek, unitar (sho'ba) korxonalarda, vakolatxonalar va filiallarda ishlayotganlarning soni ham hisobga olinadi;

- yuridik shaxslarni mikrofimlar va kichik korxonalar toifasiga kiritishda yuridik shaxsning asosiy faoliyat (ixtisosligi) turiga to'g'ri keladigan xodimlar sonining mezoni qabul qilinadi.

O'zbekistonda kichik biznesni (tarmoq belgisi va doimiy ishlovchilar miqdori bo'yicha) aniqlash mezoni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 9-apreldagi «Xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-1987-sonli farmoni bilan belgilab berilgan edi. Yuqoridagi farmonga ko'ra 2004-yilning 1-yanvaridan kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlari toifasiga quyidagilar kiradi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning 2003-yil 11-oktabrdagi «Kichik tadbirkorlik (biznes) subyektlariga tegishli bo'lgan korxonalar va tashkilotlar klassifikatsiyasini tasdiqlash to'g'risida» 439-sonli qaroriga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, Davlat statistika qo'mitasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari 2004-yilning 1-yanvaridan boshlab korxonalar turlarini aniqlashda, statistika hisobi va hisobotlarini, soliq va moliyaviy hisob-kitoblarni amalga oshirishda tasdiqlangan klassifikatsiyaga qat'iy amal qilinishi belgilangan.

**Kichik tadbirkorlik subyektlarini tarmoqlar bo'yicha
aniqlash mezonlari**

Mikrofimalar	09.04.1998 PF-1987 o'rtacha yillik ish- chilar soni	15.05.2009 PQ-1112 (+30 %ga kasanachi)	28.07.2010 PF-4232 (+20 %ga bitiruv- chilar)
Ishlab chiqarish tarmoqlarida	20 kishidan	+6 kishi	+4 kishi
Xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan tarmoqlarda	10 kishidan	+3 kishi	+2 kishi
Ulgurji, chakana savdo va umumiy ovqatlanish sohasida	5 kishidan	+2 kishi	+1 kishi
Kichik korxonalar			
Asbobsozlik, yog'ochni qayta ishlash, mebel sanoati va qurilish materiallari sanoati	100 kishi- dan	+30 kishi	+20 kishi
Yengil va oziq-ovqat sanoatu metallga ishlov berish, Mashinasozlik, metallurgiya, yoqilg'i-energetika va kimyo sanoati, qishloq xo'jaligi masulotlari yetishtirish va qayta ishlash, qurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish sohalari	50 kishidan	+15 kishi	+10 kishi
Fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa, xizmat ko'rsatish sohasi (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovqatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan sohalari	25 kishidan	+8 kishi	+5

Kichik biznes subyektlariga amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra tatbiq etiladigan soliq imtiyozlari va preferensiyalar faqat yuqoridagi sanab o'tilgan subyektlarga taalluqli bo'ladi.

U yoki bu korxonaning yuqorida aytilgan subyektlar toifalari-ning birortasiga kiritilish mezonini bo'lib xodimlarning yillik o'rta-cha soni, shu jumladan, unitar (sho'ba) korxonalarda, filiallarda va vakolatxonalarda ishlaydiganlar soni hisoblanadi.

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni barqaror rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlash maqsadida «Bar-kamol avlod yili» Davlat dasturiga binoan O'zbekiston Respubli-kasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarining bitiruvchilarini tad-birkorlik faoliyatiga jalb etish borasidagi qo'shimcha chora-tad-birlar to'g'risida»gi 2010-yilning 28-iyulidagi PF-4232-sonli far-moni, eng avvalo, ta'lim muassasalari, ya'ni kasb-hunar kollej-lari, akademik litseylar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini bevosita o'z tanlagan kasblari bo'yicha ish o'rinlari bilan ta'min-lashga va aholini, ayniqsa, yoshlarning bandlik darajasini oshiris-hga qaratilganligi muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Eng asosiysi, mikrofirmalar va kichik korxonalar, ya'ni kichik tadbirkorlik subyektlari uchun farmonning ahamiyati juda katta-dir. Jumladan, ushbu toifadagi tadbirkorlik subyektlari kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va oliy ta'lim muassasalari bitiruv-chilarini ish bilan ta'minlagan taqdirda, qonunchilikda belgilan-gan imtiyoz va yengilliklarni saqlab qolgan holda, o'z xodimlari sonini belgilangan chegaraviy miqdordan 20 foizga oshirish imko-niyatiga ega bo'ldilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 15-may-dagi «Tadbirkorlik faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash va rivoj-lantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1112-sonli qaroriga muvofiq, kichik korxona **o'z uylarida ishlayotgan (kasanachilik bilan shug'ullanayotgan)** fuqarolar bilan qonun hujjatlarida bel-gilangan xodimlar sonining cheklangan normatividan ko'pi bilan 30 foiz oshgan miqdorda mehnat shartnomalari tuzganda, kichik korxonalar uchun nazarda tutilgan kafolatlar, imtiyozlar va prefe-rensiyalar mazkur korxona uchun saqlanib qolinishi belgilandi.

Kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlar tadbirkorlik subyektlariga ular tomonidan vakolatli organlar va tashkilotlarga (davlat soliq, bojxona xizmati organlari, davlat statistika organlari, banklar va boshqalarga) imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlar xususiyatidan kelib chiqib, ular kichik tadbirkorlik subyektlari ekanligi haqida xabarnoma taqdim etgan holda qilingan murojaatlar asosida beriladi. Bunday xabarnoma-ning to'g'riligi uchun javobgarlik xabarnomani taqdim etgan tadbirkorlik subyektlari zimmasiga yuklatiladi.

Mikrofirma va kichik korxona xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik sonini oshirib yuborgan taqdirda, xodimlar sonini oshirib yuborishga yo'l qo'yilgan davr uchun ular qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyozlar, preferensiyalar, kafolatlar va huquqlardan mahrum etiladi. Ushbu qoida quyidagi hollarda tatbiq etilmaydi:

- mikrofirma va kichik korxona O'zbekiston Respublikasi kasb-hunar kollejlarning, akademik litseylarining hamda oliy ta'lim muassasalarining bitiruvchilari bilan mehnat shartnomalari tuzgan taqdirda, band bo'lgan xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik soni ko'pi bilan 20 foiz oshadigan bo'lsa. Xodimlar sonining oshirilishiga O'zbekiston Respublikasi kasb-hunar kollejlarning, akademik litseylarining va oliy ta'lim muassasalarining bitiruvchilari o'qishni tugallagan kunidan boshlab ko'pi bilan uch yil o'tgan bo'lsa, yo'l qo'yiladi;

- kichik korxona uyda ishlayotgan fuqarolar (kasanachilar) bilan mehnat shartnomalari tuzgan taqdirda, band bo'lgan xodimlarning belgilangan o'rtacha yillik soni ko'pi bilan 30 foiz oshadigan bo'lsa.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 12-maydagi «Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1529-sonli qarori bilan tadbirkorlik subyektlariga qo'shimcha yengilliklar berildi. Ushbu qarorga ko'ra, 2011-

yilning 1-iyunidan boshlab, plastmassa, lak-bo'yoq mahsulotlari, maishiy kimyo va poyafzal ishlab chiqarish, yuk va yengil avtomobillar, avtobuslarni ta'mir qilish korxonalarida (ro'yxat bo'yicha jami 44 faoliyat turi) xodimlarning yillik o'rtacha eng ko'p miqdori 50 tadan 100 ga qadar ko'paytirildi.

Ushbu o'zgarish kichik korxonalarda ishlab chiqarish hajmini ishchilar sonini oshirish hisobiga yanada ko'paytirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ilgari kichik korxonalar toifasiga kiritilgan va yirik korxonalar sifatida faoliyat yuritgan xo'jalik subyektlariga soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimidan foydalanishni tanlash imkoni berildi.

Umumbelgilangan soliq to'lovchi sifatida har oyda budjet va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'lovlar bo'yicha 12 ta hisobot o'rniga kichik biznes subyektlari har bir chorak yakuniga ko'ra faqat 4 ta hisobot topshiradigan bo'ldi. Shuningdek, kichik biznes subyektiga umumbelgilangan tartibda topshiriladigan 9 ta turli soliq va to'lovlar o'rniga chorakda bir marta yagona soliq to'lovini to'lash imkoniyati berilgan.

10.3. Yagona soliq to'lovi obyekti, bazasi va stavkalari

Mikrofirma va kichik korxonalarga yagona soliq to'lovining obyekti yalpi tushumdir (2-son «Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot» shaklining 010-satri).

Soliq solish maqsadida yalpi tushum tarkibiga quyidagilar kiritiladi:

1. Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarini) qo'shilgan qiymat solig'ini chegirgan holda (qo'shilgan qiymat solig'i to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar uchun) realizatsiya qilishidan tushgan tushum.

Tovarlarini (ishlarni, xizmatlarini) realizatsiya qilishdan tushgan tushum deganda quyidagilar tushuniladi:

♦ qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun – o'z kuchlari bilan bajarilgan, tegishli qurilish, qurilish-mon-

taj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarini realizatsiya qilishdan tushgan tushum;

- ♦ savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun – tovaroboroti;

- ♦ mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun – moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi;

- ♦ vositachilik va topshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko'rsatishga oid boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan yuridik shaxslar uchun – ko'rsatilgan xizmatlar uchun haq summasi;

- ♦ tayyorlov tashkilotlari uchun – realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq sifatida hisoblab chiqarilgan yalpi daromad;

- ♦ lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun – o'yin chiptalarini ularda ko'rsatilgan narx bo'yicha tarqatishdan tushgan tushum;

- ♦ tovarlarni tannarxidan yoki olish bahosidan past baholarda realizatsiya qiluvchi, shuningdek, tovarlarni tekinga beruvchi yuridik shaxslar uchun – tovarlar tannarxi yoki ularni olish bahosi. Bunda baholari (tariflari) davlat tomonidan tartibga solinishi nazarda tutilgan tovarlar uchun realizatsiya qilishdan olinadigan tushum belgilangan baholardan (tariflardan) kelib chiqqan holda aniqlanadi. Ushbu norma ekologiya, sog'lomlashtirish hamda xayriya jamg'armalariga, madaniyat, sog'liqni saqlash, mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport, ta'lim muassasalariga tekinga beriladigan tovarlarga tatbiq etilmaydi.

2. Boshqa daromadlar.

Boshqa daromadlarga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bog'liq bo'lmagan operatsiyalardan olinadigan daromadlar kiradi, ular quyidagilardan iborat:

- asosiy vositalari va boshqa mol-mulki chiqib ketishidan olinadigan daromadlar;

- mol-mulkni operativ ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni moliyaviy ijaraga berishdan olinadigan daromadlar;
- tekin olingan mol-mulk, mulkiy huquqlar, shuningdek, ishlar va xizmatlar;
- inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralar hamda boshqa mol-mulk qiymati tariqasidagi daromadlar;
- hisobot yilida aniqlangan oʻtgan yillardagi daromadlar;
- majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olinadigan daromadlar;
- talablardan oʻzganing foydasiga voz kechish shartnomasi boʻyicha olingan daromadlar;
- ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning oʻrnini qoplash tarzidagi daromadlar;
- xizmat koʻrsatuvchi xoʻjaliklardan olinadigan daromadlar;
- birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olinadigan daromadlar;
- undirib olingan yoki qarzdor tomonidan tan olingan jarimalar va penya, shuningdek, qonuniy kuchga kirgan sud hujjati asosida qarzdor tomonidan toʻlanishi lozim boʻlgan jarimalar va penya;
- kursdagi ijobiy farq;
- dividendlar va foizlar;
- royalti;
- tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) ishlab chiqarish va realizatsiya qilish bilan bevosita bogʻliq boʻlmagan operatsiyalardan olinadigan boshqa daromadlar.

Quyidagilarga soliq solish obyekti sifatida qaralmaydi:

1) ustav fondiga (ustav kapitaliga) olingan hissalar, shu jumladan, aksiyalarni (ulushlarni) joylashtirish bahosining ularning nominal qiymatidan (dastlabki miqdoridan) ortiq summasi, oddiy shirkat shartnomasi boʻyicha birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan mablagʻlar;

2) muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqarilayotganda), shuningdek, tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki uning muassislari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlanayotganda ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissalar doirasida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

3) shartnoma muassislari (ishtirokchilari) umumiy mulkidagi hissasi qaytarib berilgan yoki bunday mol-mulk bo'lingan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) tomonidan hissasi miqdorida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

4) realizatsiya qilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun oldindan haq to'lash (bo'nak) tariqasida boshqa shaxslardan olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

5) mulk huquqi ularga o'tgan paytga qadar majburiyatlarni qonun hujjatlariga muvofiq ta'minlash sifatida garov yoki zakalat tarzida olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar);

6) budjetdan berilgan subsidiyalar;

7) agar mablag'larni (mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni) o'tkazish, ishlar bajarish, xizmatlar ko'rsatish O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida amalga oshirilsa, tekin olingan mablag'lar (mol-mulk yoki mulkiy huquqlar), ishlar va xizmatlar;

8) olingan grantlar va insonparvarlik yordami;

9) sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta tovonini (sug'urta summasi) tariqasida olingan mablag'lar;

10) vositachiga yoki boshqa ishonchli vakilga vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga oid boshqa shartnoma bo'yicha majburiyatlarni bajarish munosabati bilan, shuningdek, komitent yoxud boshqa topshiriq beruvchi uchun vositachi yoki boshqa ishonchli vakil tomonidan qilingan xarajatlarni qoplash hisobiga kelib tushgan mol-mulk (haq to'lovi bundan mustasno);

11) obyekt qiymatining ijaraga beruvchi (lizing beruvchi) tomonidan olingan ijara (lizing) to'lovining bir qismi tarzida qoplanishi;

12) telekommunikatsiyalar tarmoqlarida tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining tekin olingan texnik vositalari, shuningdek, mazkur vositalardan foydalanishga va ularga xizmat ko'rsatishga doir xizmatlar;

13) ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyekting muassislaridan (ishtirokchilaridan) ularning majburiyatlarini bajarish uchun olingan mablag'lar. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyati qayta tiklangan taqdirda ko'rsatilgan mablag'lar soliq solish obyektiga kiritiladi va ularga soliq solinishi lozim;

14) investor bilan davlat mulkini boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi o'rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq investitsiya majburiyatlari sifatida kiritilayotgan mol-mulk.

Balansning valuta moddalarini qayta baholash chog'ida kursdagi ijobiy va salbiy farqlar o'rtasidagi saldo soliq solish obyektiga hisoblanadi. Salbiy kurs farqi summasi ijobiy kurs farqi summasidan ortiq bo'lgan taqdirda oshib ketgan summa yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda soliq solinadigan bazani kamaytirmaydi.

Soliq solinadigan baza

Quyidagilar chegirib tashlangan holda hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solinadigan bazadir:

1) davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlar;

2) to'lov manbayida soliq solinadigan dividendlar va foizlar tariqasida olingan daromadlar;

3) dividendlar tariqasida olingan va qaysi yuridik shaxsdan olingan bo'lsa, o'sha yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yo'naltirilgan daromadlar. Muassislar (ishtirokchilar) tarkibidan chiqilayotganda (chiqib ketganda) yoxud tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulki imtiyoz qo'llanilganidan so'ng bir yil ichida uning ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanganda ilgari soliq solinadigan bazadan chegirilgan daromadlarga to'lov manbayida umumiy asoslarda soliq solinadi;

4) hisobot yilida aniqlangan o'tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular qaysi davrda paydo bo'lgan bo'lsa, o'sha davrdagi qonun hujjatlariga muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar inobatga olingan holda soliq solinishi kerak;

5) ko'p oborotli qaytariladigan taraning qiymati, agar uning qiymati tovarlarni (ishlar va xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning tarkibiga ilgari kiritilgan bo'lsa;

6) mahsulot yetkazib beruvchilarning siylovi (skidka) tariqasida va asosiy vositalarni tugatishda ularning ilgari qayta baholashlardagi qiymatining kamayishi summasidan ortgan qismi hisobiga olingan boshqa daromadlar;

7) to'liq amortizatsiya qilingan asosiy vositalarni realizatsiya qilishdan yoki tugatishdan olingan daromadlar.

Soliq solinadigan baza yuqorida nazarda tutilgan chegirmalardan tashqari quyidagilar uchun kamaytiriladi:

1) transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq to'lovchilar – yuridik shaxslar uchun – transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasiga;

2) lotereya o'yinlarini tashkil etish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasida yuridik shaxslar uchun – yutuq (mukofot) fondining summasiga, biroq tarqatilgan chiptalarga chiqqan yutuqlarning (mukofotlarning) umumiy summasidan ortiq bo'lmagan miqdoriga;

3) brokerlik tashkilotlari uchun – bitim summasidan birjaga o'tkaziladigan vositachilik yig'imi summasiga;

4) vositachilik, topshiriq shartnomasi bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxslar uchun – realizatsiya qilingan tovar ulushida tovarlarni import qilishda to'langan bojxona to'lovlari summasiga.

Hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan baza quyidagilarga yo'naltirilgan mablag'lar summasiga kamaytiriladi:

– yangi texnologik asbob-uskunalar olishga, lekin soliq solinadigan bazaning ko'pi bilan 25 foiziga. Soliq solinadigan bazani

kamaytirish texnologik asbob-uskunalarni foydalanishga joriy etilgan soliq davridan boshlab besh yil mobaynida amalga oshiriladi;

– yosh oilalar jumlasidan bo‘lgan xodimlarga ipoteka kreditlari bo‘yicha badallar to‘lashga va (yoki) mulk qilib uy-joy olishga tekin yo‘naltirilgan mablag‘lar summasiga, lekin soliq solinadigan bazaning ko‘pi bilan 10 foiziga.

Mikrofirma va kichik korxonalarga yagona soliq to‘lovi stavkalari:

Yagona soliq to‘lovi stavkalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to‘lovchilarga O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Yagona soliq to‘lovini yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Yagona soliq to‘lovi stavkalari 2012-yil uchun O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo‘lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

30-jadval

Mikrofirmalar va kichik korxonalar (savdo va umumiy ovqatlanish korxonalaridan tashqari) uchun yagona soliq to‘lovi STAVKALARI⁴⁹

№	To‘lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlari korxonalari, 2-9-bandlarda ko‘rsatib o‘tilganlaridan tashqari	6*
2.	Sanoat sohasidagi korxonalar	5
3.	Kompyuter dasturiy mahsulotlarini ishlilab chiqish va joriy etish tovarlar (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi umumiy hajmining kamida 80 foizini tashkil etadigan korxonalar	5

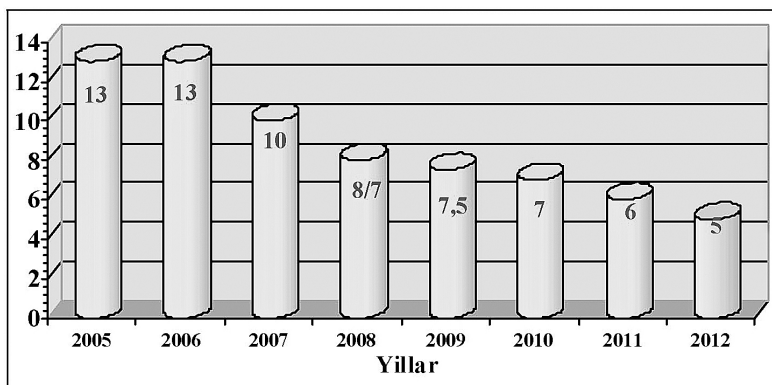
⁴⁹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori.

4.	Bojxona rasmiylashtiruvi bo'yicha xizmatlarni ko'rsatadigan yuridik shaxslar (bojxona brokerlari)	6
5.	Lombardlar	30
6.	Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo'li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar	30
7.	Tayyorlov tashkilotlari, brokerlik idoralari (8-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari), shuningdek, vositachilik, topshiriq va boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan korxonalar	33**
8.	Qimmatli qog'ozlar bozorida brokerlik faoliyatini amalga oshiradigan korxonalar	13**
9.	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qilish uchun turg'un savdo shoxobchalarini ijaraga berishga ixtisoslashgan korxonalar (ijaraga berishdan olingan daromadlar 60 foizdan ko'pni tashkil etadi)	30
10.	O'zi ishlab chiqargan tovarlar, ishlar, xizmatlar eksportining (ishlarni bajarish, xizmatlarni ko'rsatish joyidan qat'iy nazar) erkin almashtiriladigan valutadagi ulushi quyidagi miqdorlarni tashkil etadigan korxonalar uchun (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-sonli farmoni bilan tasdiqlangan ro'yxatda keltirilgan xomashyo tovarlari bundan mustasno):	
	sotishning umumiy hajmida 15 %dan 30 %gacha	belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi
	sotishning umumiy hajmida 15 %dan 30 %gacha	
11.	Xizmatlar ko'rsatish sohasi korxonalari uchun plastik kartalar qo'llanib haq to'langan holda ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

*) *Mol-mulkini moliyaviy ijara (lizing)ga berayotgan korxonalar uchun moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi.*

**) *Naqd summasiga (yalpi daromadga) nisbatan foizlarda.*

Mikrofirma va kichik korxonalar to‘laydigan yagona soliq to‘lovi stavkasi pasayish tendensiyasiga ega bo‘lib, 2005-yilda 13 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2007-yilda 10 foiz, 2008 yilda 8 foiz, 2009-yilda 7 foiz, 2011-yilda 6 foiz va 2012-yilda sanoat korxonalariga 5 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo‘shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to‘g‘risida»gi PQ-1672-sonli qaroriga ko‘ra, 2012-yil 1-yanvardan ommaviy axborot vositalari korxonalari uchun ham yagona soliq to‘lovi stavkasi 5 foiz qilib belgilandi.

15-rasm. Yagona soliq to‘lovi stavkasining pasayish tendensiyasi⁵⁰

31-jadval

Ayrim toifadagi korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi STAVKALARI⁵¹

To‘lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari, %da
Lotereyalar tashkil etish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi korxonalar (mazkur faoliyat turi doirasida)	33

⁵⁰ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

⁵¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (9-3-ilova).

10.4. Mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan yagona soliq to'lovini qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Mikrofirmalar va kichik korxonalar, yagona soliq to'lovini to'lashni nazarda tutadigan soliq solishning soddalashtirilgan tartibini yoki umumbelgilangan soliqlar to'lashni tanlashga haqli.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, oilaviy korxonalar va lotereyalar tashkil qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish doirasidagi yuridik shaxslar faqat soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qollashga haqli.

Prezidentimizning 2012-yil 18-iyuldagi PF-4455-sonli farmoni talablaridan kelib chiqqan holda umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalarni (aksiz to'lanadigan mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchilardan tashqari) budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga va Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lovchilar toifasidan chiqarildi.

Faoliyat ko'rsatayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashga o'tish uchun keyingi hisobot davri boshlanishiga kamida bir oy qolganda, yangi tashkil etilgan mikrofirmalar va kichik korxonalar esa, davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n besh kundan kechiktirmasdan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini yagona soliq to'lovini to'lashga o'tishi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lashdan ixtiyoriy ravishda voz kechgan taqdirda hisobot davri tugaganidan so'ng o'n kun ichida davlat soliq xizmati organlariga taqdim qilinadigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot davridan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi.

Hisobot yili tugashi bilan belgilangan xodimlar soni mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar davlat

soliq xizmati organlariga yillik moliyaviy hisobot taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etiladigan yozma bildirish asosida keyingi hisobot yilidan boshlab umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tadi. Xodimlar soni mezoniga mos kelmaydigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar yagona soliq to'lovini to'lash huquqidan mahrum bo'lgan o'tgan hisobot yili uchun umumbelgilangan soliqlar bo'yicha hisob-kitoblar asosida yagona soliq to'lovi yuzasidan qayta hisob-kitobni amalga oshiradi.

Yagona soliq to'lovi bo'yicha qayta hisob-kitob o'tkazish uchun yagona soliq to'lovini to'lovchilar yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga quyidagilarni taqdim etadilar:

Soliq kodeksida nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblarni.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnomani.

Umumbelgilangan soliqlar summasi hisoblangan yagona soliq to'lovi summasidan oshib ketgan taqdirda oshgan summa budjet gato'lanishi lozim.

Hisoblangan yagona soliq to'lovi summasi umumbelgilangan soliqlar summasidan oshib ketgan taqdirda, budjet bilan qayta hisob-kitoblar amalga oshirilmaydi.

Agar Soliq kodeksda nazarda tutilgan shaklda va tartibda umumbelgilangan soliqlarning har bir turi bo'yicha hisob-kitoblar va DSQ tomonidan belgilangan shaklda hisoblab chiqarilgan umumbelgilangan soliqlar summasi to'g'risidagi ma'lumotnoma:

- yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirmay taqdim etilsa, moliyaviy sanksiyalar qo'llanilmaydi;

- yil yakunlari bo'yicha yagona soliq to'lovi hisob-kitobini taqdim etish muddatidan kechiktirib taqdim etilsa, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda moliyaviy sanksiyalar qo'llaniladi.

Alohida-alohida hisob yuritish

Turli soliq solish obyektlari va (yoki) yagona soliq to'lovi stavkalari belgilangan bir necha faoliyat turlari bilan shug'ullanadigan yagona soliq to'lovini to'lovchilar shu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda soliq to'lovchilarning tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari kerak. Bunda boshqa daromadlarga asosiy (soha) faoliyat turi uchun belgilangan yagona soliq to'lovi stavkalari bo'yicha soliq solinadi.

Lotereya o'yinlarini tashkil qilish faoliyati bilan birga boshqa faoliyat turlarini amalga oshiradigan yuridik shaxslar ushbu faoliyat turlari bo'yicha quyidagilarni:

- agar ular mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirsalar yagona soliq to'lovini yoki umumbelgilangan soliqlarni;
- agar ular mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmasa, umumbelgilangan soliqlarni to'laydi.

Maxsus qoidalar

Umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan yagona soliq to'lovini to'lovchilar, kamida o'n ikki oydan so'ng yagona soliq to'lovini to'lashga qayta o'tishga haqlidir.

Yagona soliq to'lovini to'lashdan umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq to'lovchilar umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tilgan birinchi chorak uchun yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i hamda mol-mulk solig'i bo'yicha joriy to'lovlarni to'lashdan ozod qilinadi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar yagona soliq to'lovi to'lash muddatini davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran bir yil muddatga kechiktirish huquqiga ega, kechiktirilgan summalar qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda imtiyozli davr tugaganidan so'ng o'n ikki oy ichida teng ulushlar bilan to'lanadi (savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari) bundan mustasno.

Agar yagona soliq to'lovini to'lovchilar Soliq kodeksining 199-moddasiga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i solinadigan oborotni amalga oshirsalar, qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy asosda to'lashlari mumkin. Yuridik shaxslar qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashga o'tish uchun hisobot davri boshlanishidan kamida bir oy oldin, yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar esa, o'z faoliyatini amalga oshirishni boshlaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga yozma bildirish taqdim etadi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar tomonidan qo'shilgan qiymat solig'ini to'lashni rad etish keyingi soliq davri boshlanguniga qadar bir oydan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shaklda taqdim etiladigan yozma bildirish asosida faqat navbatdagi soliq davrining boshidan amalga oshirilishi mumkin.

Qo'shilgan qiymat solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash Soliq kodeksida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Yagona soliq to'lovini to'lovchilar – yuridik shaxslar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi va mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlari bo'yicha ijaraga olingan yer uchastkalari uchun budjetga ijara haqi to'lashdan ozod qilinadi, umumbelgilangan soliqlar to'lanadigan faoliyat turlarida foydalanilayotgan yer uchastkalari bundan mustasno.

10.5. Yagona soliq to'lovi bo'yicha imtiyozlar va preferensiyalar

Yagona soliq to'lovini to'lashdan nogironlarning jamoat birlashmalari, «Nuroni» jamg'armasi va «O'zbekiston chernobilchilari» assotsiatsiyasi mulkida bo'lgan, ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizini nogironlar, 1941-1945-yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etadigan yuridik shaxslar ozod qili-

nadi. Savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar bundan mustasno. Ko'rsatilgan imtiyozni olish huquqi belgilanayotganda xodimlarning umumiy soniga shtatda bo'lgan xodimlar kiritiladi.

Yangi tashkil etilayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar yagona soliq to'lovini to'lash muddatini bir yilga kechiktirish, kechiktirilgan summani imtiyozli davr tugagandan keyin teng ulushlarda 12 oy davomida to'lash huquqi berilgan.

Yagona soliq to'lovini to'laydigan mikrofirma va kichik korxonalar qonun hujjatlariga muvofiq ijaraga olingan yer maydonlari uchun budjetga ijara haqi to'lashdan ozod qilinadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha berilgan soliq imtiyozlari va yengilliklar

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash sharoitida mamlakatimizda mulkdorlarning o'rta sinfini shakllantirish, ichki bozorni raqobatbardosh va sifatli mahsulotlar bilan to'ldirish, yangi ish o'rinlari yaratish va shu asosda aholi daromadlarini ko'paytirish va farovonligini oshirishning muhim omili, mamlakat taraqqiyoti yo'lidagi faol harakatlantiruvchi kuch sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish bo'yicha aniq maqsadga yo'naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 7-fevraldagi PQ-1474-sonli qaroriga muvofiq, «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturi qabul qilindi. Ushbu dasturga muvofiq hamda davlat va nazorat organlarining korxonalar moliya-xo'jalik faoliyatiga, birinchi navbatda, xususiy biznes faoliyatiga aralashuvini tubdan qisqartirish, ularning nazoratchilik va boshqaruvchilik vazifasini qisqartirish, tekshirishlarni tashkil qilish tizimini yanada takomillashtirish va mansabdor shaxslarning ular faoliyatiga asossiz aralashuvi uchun javobgarligini kuchaytirish, shu asosda tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishni kuchaytirishni ta'minlashda O'zbekis-

ton Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi «Tadbirkorlik subyektlarini tekshirishlarni yanada qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-4296-sonli farmonining qabul qilinishi muhim ahamiyatga ega bo‘ldi. Ushbu farmonga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– yangi tashkil qilingan kichik tadbirkorlik subyektlarining (aksiz solig‘iga tortiladigan tovarlar ishlab chiqaruvchi kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish, shuningdek, budjet hamda markazlashtirilgan mablag‘lar va resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog‘liq tekshirishlar bundan mustasno) moliya-xo‘jalik faoliyati ular davlat ro‘yxatiga olingan paytdan boshlab, dastlabki **3 yil** mobaynida rejali soliq tekshiruvlaridan o‘tkazilmasligi belgilandi;

– **2011-yilning 1-aprelidan 2014-yilning 1-apreligacha** bo‘lgan davrda soliqlarni va boshqa majburiy to‘lovlarni o‘z vaqtida to‘lab kelayotgan, shuningdek, ishlab chiqarish sur‘atlarining barqaror o‘sishi va rentabelligini ta‘minlayotgan kichik tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo‘jalik faoliyatini soliq sohasida tekshirish taqiqlanishi belgilab berildi. Bundan yuridik shaxslarni tugatish chog‘ida, qo‘zg‘atilgan jinoyat ishlari doirasida, shuningdek, budjet hamda markazlashtirilgan mablag‘lar hamda resurslardan maqsadli foydalanish bilan bog‘liq rejadan tashqari tekshirishlar bundan mustasno;

– kichik tadbirkorlik subyektlarida soliq tekshiruvlari o‘tkazishning – davriyligini aniq belgilash maqsadida kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliq sohasida tekshirish muddatlarini qonun hujjatlarida ularni o‘tkazish ko‘zda tutilgan maksimal muddatdan, ya‘ni 30 kalendar kunidan ortiq muddatga uzaytirilishiga yo‘l qo‘yilmasligi belgilab qo‘yildi.

Mazkur farmonga binoan 2011-yil uchun tasdiqlangan tekshirishlar rejasidan 801 korxona yoki kichik biznes subyektlarining umumiy sonidan 21 foizi chiqarib tashlandi.

Kichik biznes subyektlarini soliq tekshiruvidan o'tkazish muddatlarini aniq belgilash maqsadida farmon bilan ular faoliyatini soliq tekshiruvidan o'tkazish muddatlarining cho'zilishiga yo'l qo'ymaslik belgilangan bo'lib, u qonunchilikdagi tekshirishlar uchun ajratilgan maksimal muddat 30 kalendar kunidan oshmasligi qat'iy belgilangan.

Tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatini tekshirish soliq to'lovchi tomonidan topshirilgan hisobotlar orqali faqat kameral usulda amalga oshirilishi mumkinligi belgilangan. Ayni paytda hujjatli tekshiruvlar faqat o'z faoliyatida qonunchilikning buzilishiga yo'l qo'ygan soliq to'lovchilarda amalga oshirilishi lozim.

Shuni aytib o'tish muhimki, tekshirishlarni qisqartirish bo'yicha ishlar 2011-yilga qadar ham olib borilgan. O'tgan 2001-2010-yil davomida kichik biznes subyektlarining soliq tekshirishlari soni 68 foizga qisqardi (32-jadval).

32-jadval

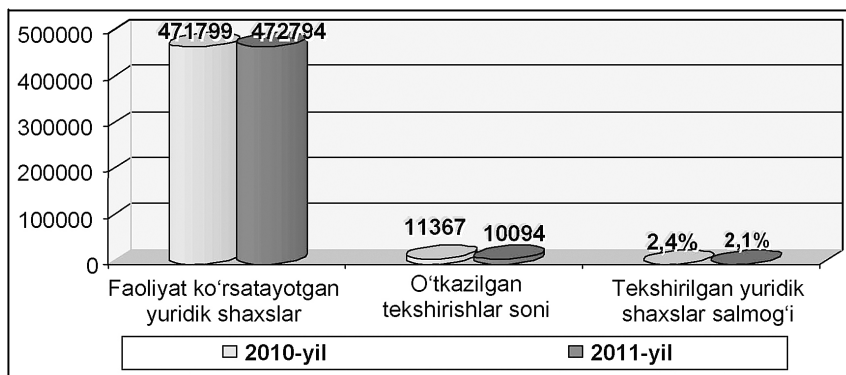
Tadbirkorlik subyektlarida o'tkazilgan soliq tekshirishlari soni

Yillar	Barcha o'tkazilgan tekshirishlar soni	shu jumladan	
		Rejaga ko'ra tekshirishlar	Rejadan tashqari tekshirishlar
2001	36 028	31 739	4 289
2005	25 748	19 670	6 078
2010	11 367	4 813	6 554
2010-yilda 2001-yilga nisbatan farq	24 661	26 926	+2265
	68 %	85 %	153 %

Yuqoridagi jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak barcha o'tkazilgan tekshirishlar soni 2001-yilda 36 028 tani tashkil

etgan bo'lsa, 2010-yilda 11 367 tani tashkil etib, 2001-yilga nisbatan 24 661 taga yoki 3 barobarga kamayganini ko'rishimiz mumkin.

2010-yilning mayida Xalqaro moliya korporatsiyasi, MDH mamlakatlari va boshqa mamlakatlar vakillari ishtirokida bo'lib o'tgan xalqaro konferensiyada Davlat soliq qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan «Tekshirishlar reja-grafigini shakllantirish» kompyuter dasturi yuqori baho oldi va bir qator davlatlar XMK ishtirokidagi tekshirishlar tizimini isloh qilish chog'ida ushbu tajribani joriy qilishga qiziqish bildirdi.

16-rasm. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi PF-4296-sonli farmoniga ko'ra, o'tkazilgan soliq tekshiruvlarining o'zgarish tendensiyasi⁵²

16-rasm ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 4-apreldagi PF-4296-sonli farmoni qabul qilingandan keyin o'tkazilgan soliq tekshiruvlari soni kamayganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan, o'tkazilgan tekshirishlar soni 2010-yilda 11 367 tani tashkil etib, tekshirilgan yuridik shaxslarning salmog'i 2,4 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilda esa o'tkazilgan tekshirishlar soni 10 094 tani va tekshirilgan yuridik shaxslarning salmog'i 2,1 foizini tashkil etgan

⁵² O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

«Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yili» Davlat dasturiga muvofiq hamda tadbirkorlik faoliyatini keng rivojlantirish uchun qo‘shimcha qulay shart-sharoitlar yaratish, tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibini yanada takomillashtirish va xarajatlarini kamaytirish maqsadida, 2011-yil 12-mayda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik subyektlarini tashkil etish va davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 1529-sonli qaror qabul qilindi. Ushbu qarorga ko‘ra **2011-yil 1 iyundan quyidagicha tartib belgilandi:**

– yangi tashkil qilinayotgan mas’uliyati cheklangan va qo‘shimcha mas’uliyatli jamiyatlar ustav fondining eng kam hajmi davlat ro‘yxatidan o‘tish uchun hujjatlar taqdim etilgan sanada qonunchilikda belgilangan eng kam ish haqi miqdorining qirq baravaridan kam bo‘lmasligi kerak;

– tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish ularning arizasiga ko‘ra namunaviy ta’sis hujjatlari asosida amalga oshirilishi mumkin;

– tuman (shahar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro‘yxatga olish bo‘yicha tegishli inspeksiyalarda tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish uchun to‘lanadigan davlat boji stavkasi eng kam ish haqi miqdorining **bir baravariga tengdir;**

– tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazishda notarial tarzda tasdiqlangan ta’sis hujjatlarini taqdim etish haqidagi talab bekor qilinadi, xorijiy investitsiyali korxonalar va chet el sarmoyasi ishtirokidagi boshqa korxonalar bundan mustasno.

Ishbilarmonlik muhitini yanada tubdan yaxshilash, bozor islohotlarini liberallashtirish va chuqurlashtirish yo‘lidan jadal harakat qilish, tadbirkorlikka ko‘proq erkinlik berish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo‘lidagi to‘siq va g‘ovlarni bartaraf etish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiyotidagi roli va ulushini oshirish, eksport salohiyatini

rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini ta'minlash maqsadida, 2011-yil 24 avgustdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi **PF-4354**-sonli farmoni qabul qilindi.

Ushbu Farmonga ko'ra, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha 2011-yilning 1-oktabridan quyidagi huquqiy me'yorlar, tartiblar va imtiyozlar belgilandi:

– tadbirkorlik faoliyati subyektlarining barcha darajadagi davlat boshqaruvi idoralari, huquqni muhofaza qilish va nazorat organlari, tijorat banklari bilan o'zaro munosabatlarida tadbirkorlar huquqlari ustuvorligi prinsipiga amal qilinadi, ya'ni, unga muvofiq, me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi bartaraf etib bo'lmaydigan barcha ziddiyatlar va noaniqliklar tadbirkorlar foydasiga talqin etiladi;

– soliqlar, bojxona bojlari va yig'implari, shuningdek, boshqa majburiy to'lovlarni to'lash muddatlarini buzganlik uchun penya miqdori kechiktirilgan har bir kun uchun penyani hisoblash tartibi saqlangan holda, amaldagi miqdoriga nisbatan **uchdan bir qismga kamaytiriladi;**

– yuridik shaxslar tekshiruvlar natijalari bo'yicha qo'shimcha hisoblangan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek, moliyaviy sanksiyalarni undirish to'g'risida qaror qabul qilingan kundan boshlab **olti oy mobaynida teng ulushlarda to'lash huquqiga ega.**

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi bilan birgalikda barcha kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini 2014-yilning oxirigacha soliq va moliyaviy hisobotlarni topshirishning elektron tizimiga bosqichma-bosqich o'tkazishni ta'minlash maqsadida:

– 2011-yil 1-sentabrdan kichik biznes subyektlaridan tijorat banklarida milliy valutada hisobraqami ochganlik uchun to'lov undirish bekor qilindi;

– tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining kelishilgan hajmda kreditlar ajratish haqidagi arizalarini ko‘rib chiqish muddatini uch bank kunidan oshmaydigan muddat bilan cheklandi;

– xo‘jalik subyektlari tomonidan savdo va servis sohasida xarid qilinadigan tovar (ish, xizmat)lar uchun korporativ plastik kartalaridan foydalangan holda to‘lovlarni amalga oshirishda to‘lov terminallari cheklarini **birlamchi buxgalterlik** hujjatlariga tenglashtirildi;

– kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga bank muassasalariga eng kam ish haqining yigirma barobari miqdorigacha bo‘lgan naqd pul tushumini mustaqil topshirish huquqi berildi;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar o‘zi ishlab chiqargan tovar (ish, xizmat)larni eksport qilishdan tushadigan valuta tushumining **50 foizini majburiy sotishdan ozod etildi.**

«Markazsanoateksport» davlat aksiyadorlik tashqi savdo kompaniyasi qoshida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari mahsulotlarini eksport qilish bo‘yicha «O‘ztadbirkoreksport» ixtisoslashtirilgan tashqi savdo kompaniyasini tashkil etiladigan va **2011-yilning oxirigacha** respublika hududlarida uning vakolatxonalari ochiladigan bo‘ldi.

Xo‘jalik subyektlari o‘rnatilgan texnologik uskunalarga Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha respublika hududiga olib kelinadigan ehtiyot va butlovchi qismlar uchun **2016-yilning 1-yanvarigacha** bojxona to‘lovlarini (bojxona rasmiylashtirish yig‘imlari bundan mustasno) to‘lashdan ozod etildi.

Xususiy mulkchilikni rivojlantirish yo‘lida ortiqcha byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish hamda tadbirkorlik faoliyati ko‘lamini kengaytirish, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko‘paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari

to'g'risida»gi **PQ-1604**-sonli qaroriga muvofiq quyidagilar belgilandi:

2011-yil 1-sentabrdan boshlab tadbirkorlik faoliyati sohasida ruxsat berishga doir Vazirlar Mahkamasi qarorlari bilan belgilangan 50 ta hujjatlarning amal qilishi bekor qilindi:

33-jadval

**Hukumat qarorlari bilan tadbirkorlik faoliyati sohasida
ruxsat berishga doir bekor bo'lgan hujjatlar**

No	Bekor qilinayotgan ruxsat berish tartibotlari yo'no'lishlari	Ruxsat berish tartiboti belgilangan normativ-huquqiy hujjatlar soni
1.	Turli sohalarda yer uchastkasi-dan foydalanish, ruxsat olish va tanlash	Vazirlar Mahkamasining 4-ta qarori
2.	Yerostidan foydalanish sohasida	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta qarori, Vazirlar Mahkamasining 4 ta qarori
3.	Tabiatdan foydalanish sohasida	Vazirlar Mahkamasining 1 ta qarori
4.	Ishlab chiqarish sohasida	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta farmoni
5.	Avtomobil, temiryo'l, daryo va havo transporti	Vazirlar Mahkamasining 19 ta qarori
6.	Boshqa sohalarda	Vazirlar Mahkamasining 10 ta qarori
7.	Tashqi iqtisodiy faoliyatda	Vazirlar Mahkamasining 5 ta qarori
8.	Savdo va umumiy ovqatlanish sohasida	Vazirlar Mahkamasining 5 ta qarori

Davlat boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan ruxsat-nomalar va ruxsat berish tartibotlarining yangi turlarini joriy etish taqiqlandi.

2011-yil 1-oktabridan boshlab quyidagi tartiblar belgilandi:

– kichik sanoat ishlab chiqarishlarni joylashtirish uchun yer uchastkalarini ajratishga doir murojaatlarni vakolatli organlar tomonidan ko‘rib chiqish va kelishish muddati bir oydan oshmasligi cheklab qo‘yildi;

– mahalliy davlat hokimiyati organlari O‘zbekiston Respublikasi Davlat mulki qo‘mitasi bilan birgalikda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining davlat mulki bo‘lgach, vaqtincha bo‘shab yotgan va ishlatilmaydigan xonalarni ularda ishlab chiqarish obyektlarini joylashtirish uchun ijaraga berish bo‘yicha murojaatlarini 7 kun mobaynida ko‘rib chiqilishini ta‘minlash majburiyligi;

– kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga qonun hujjatlarida nazarda tutilgan, shu jumladan, ishlab chiqarish obyektlarini qurish va rekonstruksiya qilish uchun zarur bo‘lgan ruxsat etuvchi hujjatlarni berish **«bir darcha»** tamoyili bo‘yicha amalga oshiriladi, bunda vakolatli davlat organlariga ularni zarur hollarda kelishishni ta‘minlash vazifasi yuklatildi;

– ruxsat etuvchi hujjatlarni berish muddati tadbirkorlik subyektlari ariza bergan vaqtdan boshlab, **30 ish kunidan oshmagan holda** chegaralanadi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkaması tomonidan belgilanadigan alohida xususiyatli faoliyat turlari bundan mustasno.

Mazkur qarorga muvofiq, tovarlarni eksport qilishda to‘lanadigan bojxona rasmiylashtiruvi yig‘inlarining amaldagiga qaraganda o‘rtacha 2 marotabaga kamaytirishni nazarda tutuvchi yangi stavkalari quyidagicha belgilandi:

Bojxona rasmiylashtiruvi uchun:

- «Eksport» bojxona rejimidagi tovarlar va transport vositalari uchun bojxona qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo‘lmagan miqdorda;

- «Bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimidagi tovar-

lar uchun tovarlarni qayta ishlash xizmatlari qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

- «Eksport» bojxona rejimiga joylashtirilayotgan tovarning bojxona rasmiylashtiruvini xodim tomonidan buni rasmiylashtirish joyidan boshqa joyda amalga oshirish (bir xodimning bir soat ishlashi uchun) uchun eng kam ish haqi miqdorining 10 foizi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tovarlarini eksport qilish bo'yicha **«O'zadbirkoreksport»** ixtisoslashtirilgan tashqi savdo kompaniyasining asosiy vazifalari belgilandi hamda kompaniyaga o'z mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari va preferensiyalari ham tatbiq etiladi.

«O'zadbirkoreksport» kompaniyasi quyidagilardan ozod etildi:

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tomonidan ishlab chiqarilgan tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni eksportga sotishdan tushgan xorijiy valutaning bir qismini majburiy sotishdan, bunda ular kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari buyurtmalariga ko'ra respublikada ishlab chiqarilmaydigan yangi texnologik asbob-uskunalar, ehtiyot qismlar, butlovchi buyumlar, xomashyo va materiallarni xarid qilishga maqsadli yo'naltiriladi;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari buyurtmalariga ko'ra Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxat bo'yicha olib kelinadigan yangi texnologik asbob-uskunalar, ehtiyot qismlar, butlovchi buyumlar, xomashyo va materiallar yuzasidan bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruv yig'implaridan tashqari) to'lashdan;

- «O'zadbirkoreksport» kompaniyasiga o'z mahsulotini eksport qiluvchi korxonalar uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari va preferensiyalari ham tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ba'zi farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek, ayrimlarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida»gi farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo‘nalishlari to‘g‘risida» 2007-yil 19-sentabrdagi PF-3923-sonli farmonida belgilangan aholiga pullik tibbiy xizmatlar ko‘rsatuvchi (stomatologiya va kosmetologiya xizmatlari bundan mustasno) tibbiyot muassasalariga berilgan soliq imtiyozlari **2018-yil 1-yanvargacha** uzaytirildi. Bunda, barcha turdagi soliqlar va Respublika yo‘l jamg‘armasi hamda Ta‘lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga o‘tkaziladigan majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod etildi. Bo‘shaydigan mablag‘lar tibbiyot muassasalarini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlashga maqsadli ravishda yo‘naltirilishi belgilandi.

– O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san‘atini rivojlantirishni rag‘batlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» qabul qilingan 2008-yil 1-apreldagi PF-3983-sonli farmonida nazarda tutilgan, uy sharoitida xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san‘ati buyumlarini ishlab chiqarish bo‘yicha yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan band bo‘lgan shaxslar tomonidan qat‘iy belgilangan soliqni to‘lash yuzasidan soliq imtiyozining amal qilish muddati «Hunarmand» uyushmasi a‘zolari – yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun **2014-yilning 1-yanvargacha uzaytirildi.**

Ommaviy axborot vositalari, nashriyot, poligrafiya korxonalari va matbuot tarqatuvchi tashkilotlarni yanada rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar va omillarni yaratish, buning asnosida ommaviy axborot vositalarining mustaqilligini ta‘minlash, axborot sohasini rivojlantirishda, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamiyat nazoratini o‘rnatishda ularning rolini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrdagi «Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo‘shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklar berish to‘g‘risida»gi PQ-1672-sonli qarori qabul qilindi.

Ushbu qarorga muvofiq 2012-yilning 1-yanvaridan boshlab quyidagilar belgilandi:

– ommaviy axborot vositalari tahririyatlari va nashriyotlar ijtimoiy-siyosiy hamda bolalar adabiyotini, imkoniyatlari cheklangan shaxslar (ko‘zi ojizlar, kar-soqovlar va boshqalar) uchun adabiyotlarni sotishdan olingan foydadan foyda solig‘ini hamda obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini to‘lashdan ozod etildi;

– tahririyatlar, nashriyot va bosmaxonalar ommaviy axborot vositalarining mahsulotlari, kitob mahsulotlarini sotishdan va ularning nusxalarini ko‘paytirish bo‘yicha xizmatlardan olinadigan daromadlar qismida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yo‘l jamg‘armasiga hamda ta‘lim va sog‘liqni saqlash muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashdan ozod etildi;

– O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlari ishlab chiqarish uchun ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyotlar, teleradioeshittirish kompaniyalari va poligrafiya tashkilotlari tomonidan olib kelinadigan qog‘oz, poligrafiya materiallari va axborot saqlash moslamalari, uskunalar bojxona to‘lovlaridan (bojxona yig‘imlari bundan mustasno) besh yil muddatga ozod etildi.

2012-yilning 1-yanvaridan boshlab ommaviy axborot vositalari va kitob mahsulotlarini yetkazib berish xizmatlari **qo‘shilgan qiymat solig‘iga** tortilmasligi belgilandi.

Mikrofimlar va kichik korxonalarga mansub bo‘lgan ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyotlar, poligrafiya tashkilotlari, teleradioeshittirish kompaniyalari uchun yagona soliq to‘lovi stavkalari **6 foiz o‘rniga 5 foiz qilib belgilandi;**

Chop etilgan mahsulotlarni sotishdan, muharrirlik xizmatlari, poligrafiya va nashriyot xizmatlarini ko‘rsatishdan O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi huzuridagi «Ijod» Jamg‘armasiga

nashriyot va matbaa tashkilotlari to'laydigan majburiy ajratmalar **miqdori ikki foizdan bir foizga pasaytirildi.**

Gazeta, jurnallar va kitob mahsulotlarini chakana sotishga ixtisoslashgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkasi o'rta hisobda 2 barobarga pasaytirilishi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot vazirligi, Moliya vazirligi, Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi, O'zbekiston matbuot va axborot agentligining taklifi bo'yicha 2012-yil 1-yanvardan boshlab ommaviy axborot vositalari tahririyatlari, nashriyot va bosmaxonalarni kichik korxonalar toifasiga kiritish chog'ida ular xodimlarining o'rtacha yillik cheklangan sonini **50 nafardan 100 nafargacha** oshirish ko'zda tutilgin.

Xizmatlar ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratish, uning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish, xizmat ko'rsatish sohasi tarmoqlarida band bo'lganlar sonini ko'paytirish va shu asosda aholi daromadlarini oshirish hamda ichki iste'mol bozorini zamonaviy, sifatli turli-tuman xizmat turlari bilan to'ldirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-aprelda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasida 2006–2010-yillarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-325-sonli qaroriga ko'ra, sohani rivojlantirishning 2006-2010-yillarda rivojlantirish Dasturi qabul qilindi.

Natijada quyidagi ijobiy ko'rsatkichlarga erishildi:

- Mamlakatimizda ham so'nggi o'n yilda yalpi ichki mahsulot tarkibida kichik biznes ulushi **31,1** foizdan **52,5** foizga o'sdi, ushbu sohada bandlik darajasi iqtisodiyot tarmoqlarida ish bilan band aholi umumiy sonining **49,7** foizidan **74,5** foizigacha oshdi.

- Aholi daromadlarining **47** foizdan ziyodi tadbirkorlik faoliyatidan tushgan daromadlar hissasiga to'g'ri keladi.

- Xizmat ko'rsatish sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2005-yildagi **38,7** foizdan 2011-yilda **50,5** foizga o'sdi.

- 2006–2011-yillarda xizmat ko'rsatish sohasini tezkor rivoj-

lantirish hisobiga, avvalambor kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda 1,1 mln yangi ish joylari yaratildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-apreldagi PQ-325-sonli qarorida belgilangan soliq imtiyozlari amal qilish muddati yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i va yagona soliq to'lovidan ozod qilingan. Ushbu imtiyozlar muddati O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdagi PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq **2014-yil 1-yanvargacha** hamda 2012-yil 10-maydagi PQ-1754-sonli qaroriga ko'ra **2017-yil 1-yanvarga qadar uzaytirildi** (quyidagi xizmatlarga tatbiq etiladi):

- moliya, bank xizmatlari (lizing, sug'urta, audit, buxgalteriya hisobini yuritish xizmatlari, mikrokreditlash xizmatlari);

- maishiy xizmatlar (poyafzal va ten mahsulotlarini ta'mirlash, soatlarni ta'mirlash, maishiy elektron va elektr uskunalariga texnik xizmat ko'rsatish (televizor, audiovideoapparatlar, kompyuter, printer, muzlatkich, konditsionerlar va boshqalar);

- boshqa xizmat turlari (veterinariya, ta'lim, shu jumladan, kompyuterda ishlashga o'rgatish, bolalar sport muassasalari va seksiyalar xizmatlari, bolalar, nogironlar, keksalarga qarash bo'yicha ijtimoiy xizmatlar, riyeltorlik xizmatlari).

- sanatoriyalar, axborot-resurs markazlari, bolalar sog'lomlash-tirish muassasalari, axborot-kutubxona markazlari, shuningdek, sug'urta bozorining professional ishtirokchilari xizmatlari;

- soliq maslahatchilari xizmatlari.

Quyidagilar 2012-yilning II choragidan boshlab:

- qishloq joylardagi mahallalar hududida maishiy xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar (sartaroshlar, tikuvchilar, poyafzal maishiy texnika ta'mirlash bo'yicha ustalar va boshqalar) qat'iy belgilangan soliq to'lashdan **3 yil muddatga**;

- qishloq joylarda yakka tartibda uy-joy qurilishi asosida barpo etilayotgan massivlarda tashkil qilinayotgan kirxonalar xizmatlarini ko'rsatadigan mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tegishli ravishda yagona soliq to'lovi hamda

qat'iy belgilangan soliq to'lovini to'lashdan **5 yil muddatga ozod etildi.**

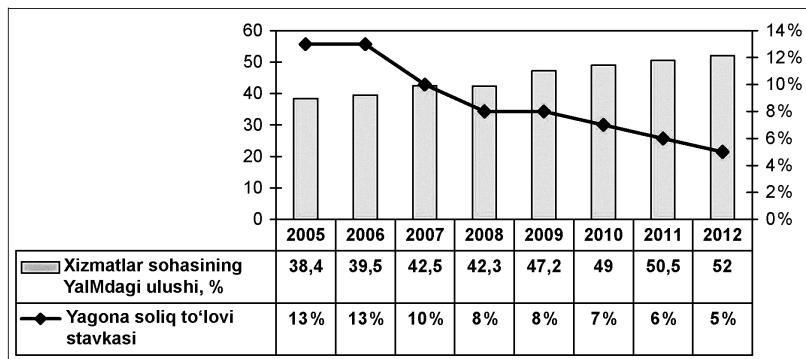
– **2012-yilning II choragidan boshlab**, agar imtiyozlar berilgan xizmat turlarini ko'rsatishdan tushgan tushum umumiy tushum hajmida 80 va undan yuqori foizni tashkil etsa, foyda solig'i va yagona soliq to'lovi bo'yicha imtiyozlar mikrofirma va kichik korxonalarning barcha daromadlariga tatbiq etiladi.

Xizmat ko'rsatish sohasini YaIMdagi ulushini 2016-yilda 55 foizga yetkazish maqsadida 2013-yil 17 aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2013–2016-yillarda qishloq joylarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi **PQ-1957-sonli qarori** qabul qilindi.

Mazkur qaror bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-apreldagi PQ-325-sonli qarori bilan belgilangan soliq imtiyozlari tatbiq etiladigan xizmatlar ro'yxati (2012-yil 10 maydagi PQ-1754-sonli qarorning 5-ilovasi)ga qo'shimchalar kiritildi. Shu tariqa, 2017-yil 1-yanvargacha quyidagi xizmatlarni ko'rsatayotgan yuridik shaxslar foyda solig'i va yagona soliq to'lovidan ozod etildi:

- qishloq joylarda ko'rsatiladigan sartaroshlik va go'zallik saloni xizmatlari;
- qishloq joylarda ko'rsatiladigan kiyim-kechak tikish va ta'mirlash bo'yicha xizmatlar;
- yakka tartibdagi uy-joy qurilishi uchun solinayotgan qishloq mavzellarida tashkil etilayotgan kir yuvish bo'yicha korxonalar xizmatlari;
- yakka tartibdagi uy-joy qurilishi uchun solinayotgan qishloq mavzellarida tashkil etilayotgan kiyimni kimyoviy usul bilan tozalash (ximchistka) korxonalari xizmatlari;
- qishloq joylarda yakka tartibdagi uy-joy qurish bo'yicha qurilish xizmatlari;
- qishloq joylarda yo'l infratuzilmasi komplekslari xizmatlari;
- qishloq joylarda ko'rsatiladigan kompyuter dasturlash bo'yicha (shu jumladan, maslahatga oid) xizmatlar.

Mikrofirma va kichik korxonalarga soliq yukini yengillashtirish va ularning mamlakat YaIMdagi ulushini yanada oshirish maqsadida, yagona soliq to'lovi stavkasining pasayishi natijasida xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yildan yilga ortib borishini ta'minladi 17-rasm. Prezidentimiz I. Karimov ta'kidlaganidek, 2011-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasining 7 foizdan 6 foizga kamaytirilishi xo'jalik yurituvchi subyektlar investitsiya faoliyatining kengayishiga xizmat qildi. Buning natijasida bo'shab qolgan qariyb 80 milliard 300 million so'm mablag'ni birinchi navbatda ishlab chiqarishni texnologik yangilash va zamonaviy texnikani joriy etishga yo'naltirish imkoni paydo bo'ldi. Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish va servis sohasi 2011-yilda jadal suratlarda rivojlanib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2000-yildagi 37 foiz o'rniga 50,5 foizni tashkil etdi.⁵³ 2012-yil yakuni bilan bu ko'rsatkich 52,0 foizga yetdi.⁵⁴

17-rasm. Xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat YaIMdagi ulushi foiz va yagona soliq to'lovi stavkasining pasayish tendensiyasi⁵⁵

⁵³ Karimov I.A. «2012-yil – Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». –T.: «Xalq so'zi» gazetasi, 2012-yil 19-yanvar.

⁵⁴ Karimov I.A. Bosh maqsadimiz – keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish. –T.: «Xalq so'zi» gazetasi, 2013, 19-yanvar.

⁵⁵ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.

17-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, yagona soliq to'lovi stavkasi 2005-yilda 13 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yilda ushbu stavka 5 foizni tashkil etib, 2005-yilga nisbatan 2,5 barobarga kamaygan. Shuningdek, xizmat ko'rsatish sohasining mamlakat YaIMdagi ulushi 2005-yilda 38,4 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2012-yil yakunlari bo'yicha 52 foizni tashkil etgan yoki 1,4 barobarga o'sgan.

Respublika aholisining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojlarini barqaror ta'minlash, ichki iste'mol bozorini mamlakatimizda ishlab chiqarilgan oziq-ovqat mahsulotlari bilan beka-mu-ko'st to'ldirish, asosan qishloq joylarda zamonaviy yuqori unumli texnika va texnologiya bilan jihozlangan qayta ishlovchi ixcham korxonalarni jadal barpo etish, shu asosda yangi ish joylarini shakllantirish, ko'proq odamlarni ish bilan ta'minlash, ularning daromadlari va farovonlik darajasini oshirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 26-yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1047-sonli qarori qabul qilingan. Ushbu qarorga ko'ra quyidagilar belgilandi:

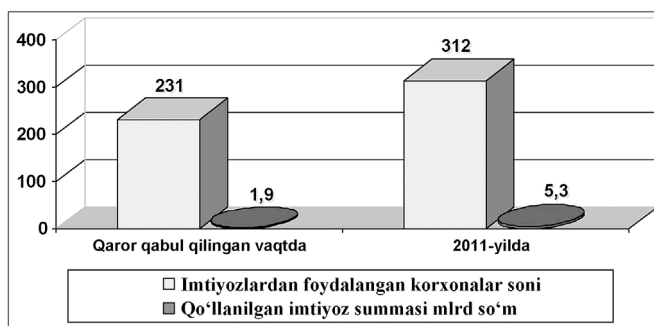
– **2009-yilning 1-iyulidan** boshlab go'sht-sut mahsulotini sanoat ko'lamida qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarish borasidagi faoliyat faqat yuridik shaxs shaklida tashkil qilingan tadbirkorlik subyektlari tomonidan amalga oshirish tartibi belgilandi;

– go'sht va sutni qayta ishlaydigan korxonalarga o'z mahsulotini avtofurgonlarda aholiga naqd pulga sotish huquqi beriladi, bunda naqd mablag'lar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda har kuni inkassatsiya qilinishi;

– **2014-yilning 1-yanvariga** qadar bo'lgan davrda asosiy faoliyat turi bo'yicha go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashayotgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalarining yagona soliq to'lovi stavkasini 50 foizga kamaytirish, bo'shaydigan mablag'larni ishlab chiqarish korxonalarini texnikaviy qayta jihozlash va modernizatsiyalashga, shu jumladan, yangi laboratoriyalar barpo etish va

mavjudlarini jihozlashga, yangi mahsulot turlari ishlab chiqarishni o'zlashtirishga, shuningdek, xomashyo bazasini rivojlantirishga maqsadli tarzda yo'naltirish belgilangan;

– go'sht va sut yetishtirish hamda ularni qayta ishlashda foydalaniladigan, respublikada ishlab chiqarilmaydigan va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxatlarga muvofiq chetdan olib kelinadigan texnologiya uskunalari, ularning ehtiyot qismlari, yordamchi materiallar, tarkibiy qism va komponentlarni bojxona to'lovlari (bojxona rasmiylashtiruvi yig'imlaridan tashqari) to'lashdan ozod qilingan.

18-rasm. Asosiy faoliyat turi bo'yicha go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalar uchun soliq imtiyozlarining samaradorligi⁵⁶

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 26-yanvardagi «Oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va ichki bozorni to'ldirish yuzasidan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1047-sonli qaroriga muvofiq, go'sht va sutni qayta ishlashga ixtisoslashgan mikrofirmalar hamda kichik korxonalar tomonidan soliq imtiyozlarining samaradorligi oxirgi uch yilda o'sish sur'atiga ega. 10.8-rasm ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, qaror qabul qilingan vaqtda soliq imtiyozidan foydalangan kichik biznes subyektlari soni 231 ta va qo'llanilgan imtiyoz miqdori 1,9 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2011-yilga kelib soliq

⁵⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'limotlari.

imtiyozdan foydalangan mikrofirma va kichik korxonalar soni 312 tani va qo'llanilgan soliq imtiyozi miqdori 5,3 mlrd so'mni tashkil etgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi PF-4399-sonli «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ba'zi farmonlariga o'zgartishlar kiritish, shuningdek, ayrimlarini o'z kuchini yo'qotgan deb hisoblash to'g'risida»gi farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim farmonlariga 2012-yil 1-yanvardan boshlab quyida farmonlarda nazarda tutilgan soliq imtiyozlari muddatlari uzaytirildi:

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish va uni rivojlantirish davlat dasturini amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida» 2007-yil 19-sentabrdagi PF-3923-sonli farmoniga muvofiq aholiga pullik tibbiy xizmatlar ko'rsatuvchi (stomatologiya va kosmetologiya xizmatlari bundan mustasno) tibbiyot muassasalari **2018-yil 1-yanvargacha** barcha turdagi soliqlar va Respublika yo'l jamg'armasi hamda Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga o'tkaziladigan majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etildi. Bo'shaydigan mablag'lar tibbiyot muassasalarini zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlashga maqsadli ravishda yo'naltirilishi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'atini rivojlantirishni yanada qo'llab-quvvatlash to'g'risida» 2010-yil 30-martdagi PF-4210-sonli farmoniga muvofiq, uy sharoitida xalq badiiy-hunarmandchiligi va amaliy san'ati buyumlarini ishlab chiqarish bo'yicha yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan band bo'lgan shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni to'lash yuzasidan soliq imtiyozining amal qilish muddati «Hunarmand» uyushmasi a'zolari – yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun **2014-yilning 1-yanvarigacha uzaytirildi**.

Xulosa qilib aytish mumkinki, yuqorida ta'kidlangan farmon va qarorlarning qabul qilinishi va ijtimoiy hayotga tatbiq etilishi, o'z navbatida, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yurti-

miz iqtisodiyotidagi ulushini yanada ko'payishiga, qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga, tadbirkorlik faoliyati erkinligini va ko'lamini yanada oshirishga, tadbirkorlik subyektlarida soliq tekshiruvlarini qisqartirish va ular faoliyatini nazorat qilishni tashkil etish tizimini takomillashtirish hamda nazorat organlarining tadbirkorlik subyektlarining moliya-xo'jalik faoliyatiga aralashuvining yanada kamayishiga, mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko'paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Ma'lumki, hozirgi vaqtda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari har chorakda faqat bitta soddalashtirilgan statistik hisobotni taqdim etadilar, moliya hisoboti esa yiliga bir marta taqdim etiladi. Tadbirkorlik subyektlarining 78 foizdan ko'prog'i soliq hisobotini elektron ko'rinishda taqdim etmoqdalar. So'nggi yilning o'zidagina 65 turdagi ruxsat berish tartib-taomillari bekor qilindi.

Shu bilan birga statistik, soliq va moliyaviy hisobotlarning mavjud tizimi katta bo'lib, tubdan soddalashtirishni va isloh qilishni talab etadi. Ko'p miqdordagi litsenziya talablari va ruxsat berish tartib-taomillari iqtisodiyotni yanada liberallashtirish borasida o'tkazilayotgan siyosatga hamda bozor iqtisodiyoti tamoyillariga mos kelmaydi, ko'rincha davlat yo'li bilan tartibga solishning boshqa vositalarini takrorlaydi.

Bozor iqtisodiyoti talablariga xalqaro me'yorlar va standartlarga muvofiq, byurokratik g'ovlarni bartaraf etish, litsenziya va ruxsat berish tartib-taomillarini qisqartirish hamda soddalashtirish, hisobot tizimini va hisobotlarni taqdim etish tartibini tubdan takomillashtirish hisobiga ishbilarmonlik muhitini tubdan yaxshilash, tadbirkorlik subyektlari faoliyati uchun maksimal darajada qulay shart-sharoitlarni vujudga keltirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli farmoni** qabul qilindi.

Ushbu farmonga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– 2012-yilning 1-avgustidan boshlab ruxsat berishga oid 80 ta tartib-taomilni (ularning umumiy miqdoriga nisbatan 26 foiz), shuningdek, litsenziyalanadigan faoliyat turlarining 15 tasini (umumiy miqdoriga nisbatan 20 foiz) bekor qilish va birlashtirish hisobiga bekor qilish belgilandi:

– 2012-yilning 1-avgustidan boshlab ro'yxat bo'yicha faoliyat turlarini amalga oshirish uchun litsenziyalar amal qilish muddati cheklanmagan holda beriladi. Bunda mazkur faoliyat turlarini amalga oshirish uchun avval berilgan litsenziyalarning amal qilish muddatlari cheklanmagan, deb hisoblanadi. Xususan:

- noshirlik faoliyati;
- qurilish loyihalarining ekspertizasini o'tkazish;
- arxitektura-shaharsozlik hujjatlarini yaratish;
- magistral gaz quvurlari, neft quvurlari va neft mahsulotlari quvurlarini loyihalashtirish, qurish, ulardan foydalanish va ularni ta'mirlash.

Bunda, tadbirkorlik subyektlari tomonidan ilgari ko'rsatilgan kamchiliklarni bartaraf etgan holda arizalar takroran taqdim etilgan taqdirda yangi asoslar bo'yicha litsenziya va ruxsatnomalar berishdan bosh tortish taqiqlanadi.

2013-yil 1-yanvardan boshlab quyidagi tartiblar o'rnatildi:

– barcha soliq turlari va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha oyma-oy soliq hisobotini taqdim etish bekor qilinadi, qo'shimcha foyda solig'i bundan mustasno;

– mikrofirmalar yillik statistik hisobot taqdim etadilar, bunda statistika organlari har chorakda tegishli faoliyat yo'nalishlari va sohalari bo'yicha tanlanma o'rganishlar o'tkazadi.

Shuningdek, ushbu farmon bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga quyidagi vazifalar belgilandi:

– tadbirkorlik subyektlari tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziyalar va ruxsatnoma xarakteridagi hujjatlarni olishga to'lanadigan yig'imlarning miqdorlarini tanqidiy qayta ko'rib chiqsin hamda ularning kamida ikki barobar arzonlashtirilishi bo'yicha qarorlar qabul qilish;

– 2014-yilning oxiriga qadar barcha tadbirkorlik subyektlari statistik, soliq va moliyaviy hisobotlarni topshirishning elektron tizimiga to‘la hajmda bosqichma-bosqich o‘tkazilishini, shuningdek, 2012-2016-yillar mobaynida ariza beruvchilarga arizalarning o‘tish jarayonini interaktiv kuzatish imkoniyatini yaratgan holda litsenziya va ruxsatnomalarni olish uchun internet tarmog‘i orqali arizalarni berishning elektron shakllari joriy etilishini ta‘minlash belgilandi;

– O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, O‘zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda uch oy muddatda internet tarmog‘ida yagona veb-sayt yaratib, unga litsenziyalanadigan faoliyat turlari va ruxsat berish tartib-taomillari ro‘yxatini, litsenziya va ruxsatnomalar olish uchun talab qilinadigan hujjatlar to‘g‘risidagi axborotni, shuningdek, tegishli faoliyat turlarini amalga oshirish uchun litsenziya va ruxsatnomalar olgan tadbirkorlik subyektlari to‘g‘risidagi doimo yangilanib turadigan ma‘lumotlarni joylashtirish.

10.6. Yagona soliq to‘lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to‘lash tartibi

Yagona soliq to‘lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yagona soliq to‘lovi quyidagi formulaga muvofiq yalpi tushumdan hisoblanadi:

$$\mathbf{YaSTS = (YaT - ChC. \times S}$$

bunda: **YaSTS** – yagona soliq to‘lovi summasi;

YaT – yalpi tushum;

ChS – yalpi tushumdan chegiriladigan summalar;

S – soliq stavkasi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilar uchun yagona soliq to‘lovi summasi budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga, lekin yagona soliq to‘lovi summasining 50 foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini ixtiyoriy ravishda to‘lashga kalendar yil boshidan e‘tiboran o‘tmagan to‘lovchilar yagona soliq to‘lovi summasini qo‘shilgan qiymat solig‘i hisoblab chiqarilgan hisobot davriga to‘g‘ri keladigan summaga kamaytiradi.

Yagona soliq to‘lovining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Amaldagi qonunchilikka ko‘ra soliq solishning sodalashtirilgan tartibini qo‘llovchi mikrofirma va kichik korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlari va statistika qo‘mitasiga har chorakda buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot va debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnomani taqdim etadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– **2012-yil III chorakdan** boshlab, kichik korxona va mikrofirmalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma‘lumotlar statistikaga organlariga taqdim etiladigan Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi ma‘lumotda ko‘rish mumkin.

– **2013-yil 1-yanvardan** boshlab, yagona soliq to‘lovini to‘lovchi barcha korxonalar tomonidan yagona soliq to‘lovining hisob-kitobini har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Yagona soliq to‘lovi quyidagicha to‘lanadi:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan

kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

Yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan O'zbekiston Respublikasidan tashqarida olingan tushum soliq to'lovchining yalpi tushumiga to'liq miqdorda qo'shiladi.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan foyda solig'ining summasi O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq yuridik shaxslar tomonidan O'zbekiston Respublikasida yagona soliq to'lovini to'lash chog'ida hisobga olinadi.

To'lov xabarnomasi, chet davlat soliq organining ma'lumotnomasi yoki chet elda soliq to'langanligi faktini tasdiqlovchi boshqa hujjat chet elda to'langan foyda solig'ining summasini hisobga olish uchun asos bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-son «O'zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga va O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2011-yil 3 martda 2203-son bilan ro'yxatga olingan Yagona soliq to'lovining eng kam miqdorikiritilishi munosabati bilan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi Nizomga muvofiq 2013 yildan boshlab yagona soliq to'lovi to'lovchi barcha shaxslar uchun (chakana savdo korxonalaridan tashqari) yagona soliq to'lovining (keyingi o'rinlarda YaST deb yuritiladi) eng kam miqdorini hisoblash uchun yagona baza – ular egallab turgan yer uchastkasi maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadigan yer solig'ining 3 karra miqdoridagi summasi belgilangan.

Unga muvofiq, 2011-yilning 1-iyulidan boshlab YAST to'lovchilari YaSTni O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan tegishli yil uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yicha, lekin eng kam miqdordan egallab turgan yer maydonidan kelib chiqib, ushbu Nizomning 1-ilovasida ko'rsatilgan pasaytiruvchi koeffitsiyent-

larni hisobga olgan holda hisoblab chiqarilgan yer solig'ining uch baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydilar.

Ushbu Nizom quyidagilarga tatbiq etilmaydi:

a) YaSTni Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan chakana savdo korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomga (ro'yxat raqami 2449, 2013-yil 4 aprel) muvofiq chakana savdoni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydigan chakana savdo korxonalariga;

b) quyidagi yuridik shaxslarga:

– YAST to'lovchisi bo'lmaganlarga;

– YAST to'lashdan to'liq ozod etilish ko'rinishida imtiyozga ega bo'lganlarga;

– ixtiyoriy tugatish to'g'risida qaror qabul qilinganlarga nisbatan;

v) oilaviy korxonalar.

YaSTning eng kam miqdorini hisoblab chiqarishda yuridik shaxslar tomonidan mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida foydalaniladigan yer uchastkalari hisobga olinadi, bundan quyidagilar mustasno:

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 280-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq soliq solish obyekti sifatida qaralmaydigan yer uchastkalari;

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 282-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari;

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga asosan tenglik asosida diplomatik vakolatxonalarini joylashtirish uchun berilgan yer uchastkalari.

Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalananda YaSTning eng kam miqdori soliq to'lovchi tomonidan foydalanilayotgan yer uchastkasi maydoniga to'g'ri keluvchi ulushdan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan yer solig'i summasidan hisoblanadi.

Agar alohida bino bir nechta yuridik shaxs balansida turgan bo'lsa, YaSTning eng kam miqdori soliq to'lovchi balansida turgan xonalar maydoniga mutanosib ravishda hisoblab chiqarilgan yer solig'i summasidan kelib chiqib hisoblanadi.

Agar yuridik shaxs tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun binoni yoki binoning bir qismini ijaraga olsa, YaSTning eng kam miqdori mazkur yuridik shaxs tomonidan ijaraga olingan xonalar maydonidan kelib chiqib hisoblanadi. Agar yuridik shaxs ko'p qavatli binoning bir qismini ijaraga olsa, YaSTning eng kam miqdori bino egallagan umumiy yer maydoni va mazkur yuridik shaxs tomonidan ijaraga olingan xonalarga to'g'ri keluvchi ulushdan kelib chiqib hisoblanadi. Bunda mazkur yuridik shaxsga mazkur bandning soliq solinadigan bazadan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 282-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalarini chiqarib tashlash qismida amal qilishi tatbiq etilmaydi.

YaSTning eng kam miqdori kiritilishini hisobga olgan holda YaSTning to'lanishi lozim bo'lgan summasini aniqlash uchun to'lovchilar quyidagilarni hisoblab chiqaradilar:

- YaSTning eng kam miqdorini;
- YaSTning hisob-kitob summasini;
- YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasini.

YaSTning eng kam miqdori har chorakda hisoblab chiqariladi va quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$EKMyast = 3 \times S \times K1 \times K2,$$

bu yerda: **EKMyast** – YaSTning eng kam miqdori;

S – yer solig'i. Yer solig'ini hisoblab chiqarishda mazkur joy va yer toifasi uchun belgilangan eng kam stavkalar qo'llaniladi.

Misol uchun Toshkent shahrida – 1-zona uchun, Samarqand shahrida – 4-zona uchun, Xiva shahrida esa 3-zona uchun belgilangan yer solig'i stavkalari qo'llaniladi.

Yer solig'i bir chorak hisobida hisoblab chiqariladi ((yer uchastkasi (ijaraga olingan xona) maydoni x belgilangan stavka) / 4).

K1 – amalga oshirilayotgan faoliyat turidan kelib chiqib qo'llaniladigan belgilangan pasaytiruvchi koeffitsiyent;

K2 – yuridik shaxsning joylashgan joyidan kelib chiqib belgilangan pasaytiruvchi koeffitsiyent.

Hisoblangan YaST summasini ushbu tartibga muvofiq hisoblab chiqarilgan YaST summasi bilan taqqoslash uchun YaSTning hisob-kitob summasi butun korxona bo'yicha aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$H_{Syast} = S_{YaT} \times S,$$

bunda: **H_{Syast}** – YaSTning hisob-kitob summasi;

S_{YaT} – YAST bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlar qo'llanilmagan holdagi hisobot choragi uchun soliq solinadigan yalpi tushum (YAST hisob-kitobining «040»-satri ma'lumotlari asosida);

S – YaSTning belgilangan stavkasi.

YaSTning hisob-kitob summasi butun korxona bo'yicha belgilangan shakldagi Ma'lumotnoma-hisob-kitob (keyingi o'rinlarda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) asosida aniqlanadi.

YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdori summasidan kam bo'lgan holdagina YAST qo'shimcha hisoblanadi. Bu holda YaSTning eng kam miqdori summasining YAST hisob-kitob summasidan ortgan qismiga YAST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YAST summasi qo'shimcha hisoblanadi.

Agar YAST hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoridan oshsa yoki unga teng bo'lsa, unda YAST qo'shimcha hisoblanmaydi va YAST O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda to'lanishi lozim, ya'ni YAST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan summa to'lanadi.

Agar hisobot davri yakuni bo'yicha korxonaning asosiy faoliyat turi xuddi shunday faoliyat turini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar to'laydigan qat'iy belgilangan soliq summasi miqdorida YaSTning eng kam miqdori belgilangan chakana savdo bo'lsa, korxona YaSTni Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan chakana savdo korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tar-

tibi to‘g‘risidagi nizomga (ro‘yxat raqami 2449, 2013-yil 4 aprel) muvofiq to‘laydi.

Bunda qo‘shimcha hisoblangan YaST summasining o‘sib boruvchi yakuni oldingi hisobot davri uchun YaST hisob-kitobi bo‘yicha hisoblangan YaSTning qo‘shimcha hisoblangan summasiga teng deb qabul qilinadi.

Yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalarga yagona soliq to‘lovini to‘lash muddatini kechiktirish huquqini berish tartibi to‘g‘risidagi nizom bilan belgilangan tartibda YaSTni to‘lash muddatini kechiktirish huquqi berilgan yangi tashkil etilgan mikrofirma va kichik korxonalar qo‘shimcha hisoblangan YaST summasini yagona soliq to‘lovining kechiktirilgan summalarini to‘lash bilan bir vaqtda to‘laydilar.

34-jadval

Kamaytiruvchi koeffitsiyentlar

To‘lovchilar	Koeffitsiyent
Amalga oshirayotgan faoliyat turiga bog‘liq holda (K1)	
1. Asosiy faoliyat turi tovar ishlab chiqarish (sanoat sohasi) bo‘lgan mikrofirma va kichik korxonalar	0,5
2. Asosiy faoliyat turi quyidagilar bo‘lgan tashkilotlar: ulgurji savdo (o‘zining yoki ijaraga olgan omborxonalari mavjud bo‘lgan taqdirda); avtomobil transportida yo‘lovchilarni va yuklarni tashish bo‘yicha xizmatlar (avtotransportni saqlash uchun yer uchastkalari mavjud bo‘lgan taqdirda) ko‘rsatish; bojxona nazorati ostida bojxona omborlarida tovarlarni saqlash bo‘yicha xizmatlar (o‘zining yoki ijaraga olgan omborxonalari mavjud bo‘lgan taqdirda) ko‘rsatish	0,35
3. Mashina-traktor parklari	0,35
4. Ulgurji, ulgurji-chakana va chakana dorixona tashkilotlariga	0,2

5. Yangi sexlarni qurishni, ularning modernizatsiyasini, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashni amalga oshiruvchi, shu jumladan, investitsiya majburiyatlariga muvofiq investitsiyalarni amalga oshiruvchi, ushbu ishlarni amalga oshirish davrida tovarlar ishlab chiqarishni amalga oshirmayotgan mikrofirma va kichik korxonalar – ushbu ishlarni amalga oshirish davriga, biroq ushbu ishlarni amalga oshirishni boshlash sanasidan boshlab 24 oydan oshmagan davrga	0,35
6. Qurilish uchun ajratilgan yerlarda uy-joy qurishni amalga oshiruvchi mikrofirma va kichik korxonalar – normativ qurilish davri (u mavjud bo‘lmaganda – 1 yil) uchun	0,35
7. Kon va karyerlarni obodonlashtirishni, shu jumladan, ularning rekultivatsiyasini amalga oshiruvchi mikrofirma va kichik korxonalar	0,1
Yuridik shaxsning joylashgan joyiga bog‘liq holda (K2)	
Amalga oshirayotgan faoliyat turidan qat’iy nazar, borish qiyin bo‘lgan va tog‘li hududlarda joylashgan tashkilotlarga	0,7

Mavzuga doir masalalar

1-masala. «Sayqal» nomli sanoat mahsulotlarini ishlab chiqaradigan kichik korxona tomonidan 2013-yil I chorak davomida sotilgan kanselyariya mahsulotlaridan kelgan tushum miqdori (yalpi tushum) 25 000,0 ming so‘mni tashkil etgan. Berilgan ma’lumotlarga asosan korxonaga yagona soliq to‘lovini hisoblang.

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra sanoat sohasidagi korxonalarga yagona soliq to‘lovi stavkasi

5 foiz qilib belgilangan.

2. **25 000 000 * 5 % = 1 250,0 ming so‘m yagona soliq to‘lovi summasi.**

2-masala. «Nur» nomli lak-bo‘yoq mahsulotlarini ishlab chiqaradigan kichik korxona tomonidan 2013-yilda mahsulot sotishdan tushgan tushum miqdori (yalpi tushum) 32000,0 ming so‘mni tash-

kil etgan. Shundan 8 000,0 ming soʻmlik mahsulotlar eksport qilingan. Berilgan maʼlumotlarga asosan korxonaga yagona soliq toʻlovini hisoblang.

Yechilishi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga koʻra sanoat sohasidagi korxonalarga yagona soliq toʻlovi stavkasi 5 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, mahsulot (tovar) eksporti umumiy realizatsiya hajmida 15 foizdan 30 foizgacha boʻlganda belgilangan stavka 30 %ga pasaytiriladi, agar 30 foiz va undan yuqori boʻlganda belgilangan stavka 50 %ga pasaytiriladi.

2. Bizning misolda eksportning umumiy realizatsiya hajmidagi ulushi 25 foizni tashkil etadi va soliq stavkasi 30 foizga kamaytirilgan holda, yaʼni 3,5 foiz qoʻllaniladi.

$$8\,000,0 / 32\,000,0 * 100 = 25 \% \text{ eksport ulushi.}$$

$32\,000\,000 * 4,5 \% = 1\,440,0$ ming soʻm – Yagona soliq toʻlovi summasi.

3-masala. Qurilish mahsulotlarini ishlab chiqaradigan kichik korxona tomonidan 2013-yil I chorak davomida mahsulot (tovar) realizatsiyasidan kelgan tushum miqdori (yalpi tushum) 72800,0 ming soʻmni tashkil etgan. Berilgan maʼlumotlarga asosan korxonaga yagona soliq toʻlovini hisoblang.

Yechilishi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga koʻra iqtisodiyotning barcha tarmoq korxonalariga yagona soliq toʻlovi stavkasi 6 foiz qilib belgilangan.

2. $72\,800,0 * 6 \% = 4\,368,0$ ming soʻm yagona soliq toʻlovi summasi.

Mavzuga doir test savollari

1. Yagona soliq toʻlovini toʻlovchilarini aniqlang.

A. Nodavlat notijorat tashkilotlari.

B. Jismoniy shaxslar.

C. Banklar va sugʻurta kompaniyalari.

D. Mikrofirma va kichik korxonalar (shu jumladan, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari)*.

2. 2013-yilda mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi.

- A. 6 foiz*.
- B. 10 foiz.
- C. 12 foiz.
- D. 7 foiz.

3. 2013-yilda sanoat korxonalari uchun yagona soliq to'lovi stavkasi.

- A. 6 foiz.
- B. 7 foiz.
- C. 8 foiz.
- D. 5 foiz*.

4. Agar korxona ishlab chiqarayotgan mahsulotlarini 35 foizini eksport qiladigan bo'lsa, yagona soliq to'lovi stavkasini toping.

- A. Yagona soliq to'lovi stavkasi 50 %ga pasaytiriladi*.
- B. Yagona soliq to'lovi stavkasi 20 %ga pasaytiriladi.
- C. Umumbelgilangan tartibda yagona soliq to'lovi stavkasi qo'llaniladi.
- D. Yagona soliq to'loviga tortilmaydi.

5. Soddalashtirilgan soliq tizimiga o'tgan kichik korxonalar va mikrofirmalar mol-mulk solig'ini to'lovchilar hisoblanadimi?

- A. Mol-mulk solig'ini belgilangan tartibda to'laydilar.
- B. Mol-mulk solig'ini to'lovchilari hisoblanmaydi*.
- C. Ijaraga berilgan mol-mulkleri qiymatidan soliq to'laydilar.
- D. Faqat asosiy vositalari bo'yicha to'laydilar.

6. Yagona soliq to'lovi to'lovchilari qo'shilgan qiymat solig'ini...

- A. Ixtiyoriy ravishda to'laydilar*.
- B. Umumbelgilangan tartibda to'lashga majbur.
- C. Nollik stavkada to'laydilar.
- D. Pasaytirilgan stavkada to'laydilar.

7. Yagona soliq to'lovining obyeksi nima?

- A. Korxona ixtiyorida qoladigan sof foyda.
- B. Sotib olish va sotish qiymati o'rtasidagi farq.
- C. Davr xarajatlari.
- D. Yalpi tushum*.

8. Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llaydigan mikrofirmalar va kichik korxonalar quyidagi qaysi soliqlarni to'laydilar?

- A. Aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarishda solinadigan aksiz solig'i*.
- B. Suv resurlaridan foydalanganlik uchun soliq.
- C. Yer solig'i.
- D. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i.

9. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi qaysi soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi?

- A. Yagona soliq to'lovi, yer solig'i, er qat'ridan foydlanganlik uchun soliq.
- B. Yagona soliq to'lovi, Aksiz solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.
- C. Yagona soliq to'lovi, yagona yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq*.
- D. Yagona soliq, yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq.

10. Lombard xizmatlarini ko'rsatuvchi tashkilotlarga joriy etilgan yagona soliq to'lovi stavkasini ko'rsating?

- A. 30 foiz*.
- B. 9 foiz.
- C. 10 foiz.
- D. 5 foiz.

11. Agar korxona ishlab chiqarayotgan mahsulotlarini 18 foizini eksport qiladigan bo'lsa, yagona soliq to'lovi stavkasini toping.

- A. Yagona soliq to'lovi stavkasi 30 %ga pasaytiriladi*.
- B. Yagona soliq to'lovi stavkasi 50 %ga pasaytiriladi.

- C. Umumbelgilangan tartibda yagona soliq to'lovi qo'llaniladi.
- D. Yagona soliq to'loviga tortilmaydi.

12. Soddalashtirilgan yagona soliq tizimiga mulkchilikning qaysi shaklidagi korxonalar o'tishi mumkin?

- A. Mulkchilikning barcha shaklidagi korxonalar*.
- B. Faqat hususiy korxonalar.
- C. Mulkchilikning nodavlat shaklidagi barcha korxonalar.
- D. Qo'shma korxonalardan tashqari mulkchilikning barcha shaklidagi korxonalar.

13. Yagona soliq to'lovini to'lovchilar yangi texnologik jixozlar olganda va modernizatsiya qilinganda soliq bo'yicha qanday imtiyoz berilgan?

- A. Soliq bazasi ko'pi bilan 25 % kamaytiriladi*.
- B. Soliq bazasi ko'pi bilan 15 % kamaytiriladi.
- C. Soliq bazasi ko'pi bilan 10 % kamaytiriladi.
- D. To'g'ri javob yo'q.

14. Oilaviy korxona qanday tartibda soliq to'laydi?

- A. Soddalashtirilgan tartibda yagona soliq to'lovi*.
- B. Umumbelgilangan tartibda barcha soliqlarni.
- C. Soddalashtirilgan tartibda qat'iy belgilangan soliq.
- D. Soddalashtirilgan tartibda yagona yer solig'i.

15. Mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga qanday yuridik shaxslar kiradi?

- A. Xodimlarning o'rtacha yillik soni qonun hujjatlarida belgilangan mezonga mos keladigan yuridik shaxslar*.
- B. Xodimlarning o'rtacha yillik soni 100 kishidan ortiq bo'lgan va yillik tovar aylanmasi 100 mln tashkil etgan yuridik shaxslar.
- C. Xodimlarning o'rtacha yillik soni 200 kishigacha bo'lgan yuridik shaxslar.
- D. Yillik tovar aylanmasi 100 mln so'mgacha bo'lgan yuridik shaxslar.

16. Adliya vazirligidan 2011-yil 3-martda 2203-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan «Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori

kiritilishi munosabati bilan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risida»gi Nizom qaysi korxonalarga tatbiq etilmaydi?

- A. Oilaviy korxonalarga*.
- B. Sanoat va xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik korxonalarga.
- C. Poligrafiya tashkilotlariga.
- D. Ulgurji korxonalarga.

17. O'zbekiston Respublikasining 2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida» O'RQ-327-sonli Qonuniga ko'ra oilaviy korxonalar qanday soliq to'lashlari belgilandi?

- A. Yagona soliq to'lovi.
- B. Foyda solig'i.
- C. Yer va mol-mulk solig'i.
- D. Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va yagona soliq to'lovi.

18. Soliq kodeksiga asosan mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xo'jaliklari moliya xo'jalik faoliyati necha yilda bir marotaba tekshiriladi?

- A. 4 yilda 1 marta*.
- B. 3-yilda 1 marta.
- C. 2 yilda 1 marta.
- D. 5-yilda 1 marta.

Nazorat savollari

- 1. Soddashtirilgan soliqqa tortish tizimining iqtisodiy mohiyati va ahamiyati nimalardan iborat?
- 2. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibini qo'llanish tartibi qanday?
- 3. Yagona soliq to'lovining huquqiy asoslari qanday?
- 4. Yagona soliq to'lovining bazasi qanday belgilanadi?
- 5. Yagona soliq to'lovining to'lovchilari kimlar va uning mezonlari?
- 6. Yagona soliq to'lovi soliq kodeksining qaysi bobi va moddalarida o'z aksini topgan?
- 7. Yagona soliq to'lovining stavkalari qanday belgilangan?

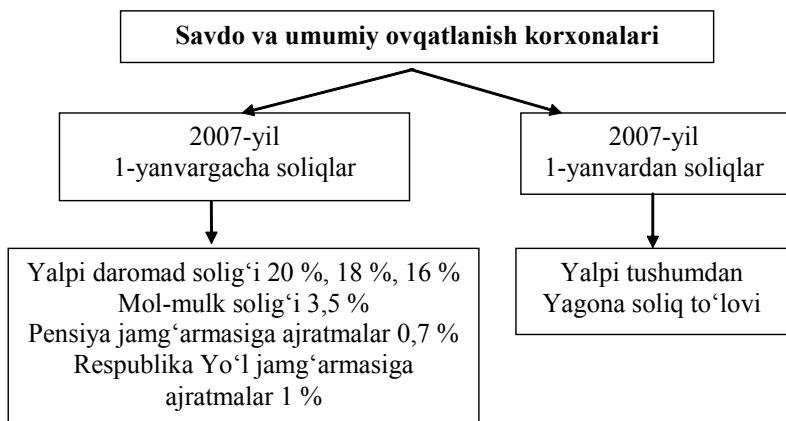
8. Yagona soliq to'lovi bo'yicha qanday soliq imtiyozlari belgilangan?
9. Yagona soliq to'lovini hisoblashda yalpi tushum qanday aniqlanadi?
10. Yagona soliq to'lovining hisob-kitob muddatlari qanday belgilangan?
11. Mikrofirma va kichik korxonalarga qanday soliq imtiyozlari berildi?
12. Yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
12. 2012-yildan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

11-bob. SAVDO VA UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARINI SOLIQQA TORTISH TARTIBI

Tayanch soʻz va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, restoran, bar, kafe, oshxona, kafeteriy, choyxona, bufet, chakana savdo korxonalari, tarmoqli marketing, chakana savdo, ulgurgi savdo, sotuvchi agent, savdo obyekti, vositachilik savdosi, turgʻun savdo shoxobchalari, koʻchma savdo obyektlar, tadbirkorlik faoliyati subyektlari, yagona soliq toʻlovi, yagona soliq toʻlovi obyekti va bazasi, tovarlarni (ish va xizmatlarni) realizatsiya qilish oboroti, soliq hisoboti.*

11.1. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan yagona soliq toʻlovini qoʻllashning oʻziga xos xususiyatlari

Maʼlumki, 2007-yil 1-yanvardan boshlab Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 12-dekabrdagi «Oʻzbekiston Respublikasining 2007-yilgi asosiy makroiqtisodiy koʻrsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari toʻgʻrisida»gi №532 qaroriga koʻra, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortish tizimi birmuncha soddalashtirilgan edi. Yaʼni avvalgi soliqqa tortish tartibida savdo va umumiy ovqatlanish faoliyati bilan shugʻullanadigan korxonalar uchun belgilangan yalpi daromad soligʻi, budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga, Respublika yoʻl jamgʻarmasiga, Maktab taʼlimini rivojlantirish jamgʻarmasiga ajratiladigan majburiy toʻlovlar oʻrniga yalpi tushumdan toʻlanadigan yagona soliq toʻlovi joriy etildi (19-rasm).

19-rasm. **Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarining yagona soliq to'loviga o'tkazilishi**⁵⁷

O'tgan yil yakunlari bo'yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo'lgan yuridik shaxslar Soliq kodeksida belgilangan tartibda hisobot yili boshidan boshlab yagona soliq to'lovini to'lashi kerak.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari sifatida ro'yxatdan o'tkazilgan yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar yagona soliq to'lovini davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan e'tiboran joriy yil tugaguniga qadar, 1-oktabrdan keyin ro'yxatdan o'tkazilgan yuridik shaxslar esa keyingi yil tugaguniga qadar to'laydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalarini hamda O'zbekiston Respublikasida umumiy ovqatlanish mahsulotlarini (xizmatlarini) ishlab chiqarish va sotish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida»gi qaroriga ko'ra umumiy ovqatlanish va chakana savdo tartiblari quyidagicha belgilangan:

Chakana savdoning savdo obyektlariga quyidagilar tegishlidir: bozor, gipermarket, supermarket, savdo markazi, savdo kompleksi,

⁵⁷ O'rmonov J.J. Kichik biznes subyektlarini soliqqa tortishni takomillashtirishning dolzarb masalalari. Monografiya. –T.: MChJ «El-Press». 2011. 132-b

universam, univermag, minimarket, oziq-ovqatlar do‘koni, ixtisoslashtirilgan do‘konlar, palatkalar, lotoklar, avtodo‘konlar, paviyonlar, kiosklar, laryoklar.

Umumiy ovqatlanish sohasidagi xo‘jalik yurituvchi subyekt bu umumiy ovqatlanish sohasida kulinariya, shuningdek, boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash, sotish va iste‘mol qilishni tashkil etish hamda xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha funksiyalarni bajaruvchi yuridik shaxsdir.

Umumiy ovqatlanish korxonalari quyidagi talablar asosida mulkdor deb belgilanadigan quyidagi turlarga bo‘linadi: restoran, vagon-restoran, bar, kafe, yozgi kafe, kafeteriy, oshxona, choyxona, bufet va kichik oshxona:

restoran – o‘z nomiga ega bo‘lgan, iste‘molchilarga murakkab usulda tayyorlanadigan yuqori sifatli kulinariya va qandolatchilik mahsulotlarining keng assortimentini hamda ichimliklarni taqdim etadigan eng qulay umumiy ovqatlanish korxonasi. Restoran taomnomasiga majburiy tartibda porsiyali va firma ovqatlari kiritiladi. Xizmat ko‘rsatish dam olish, ovqatlar pishirish va xizmat ko‘rsatish bilan uyg‘unlashtirilgan holda yuqori malakali oshpazlar va ofitsiantlar tomonidan amalga oshiriladi;

vagon-restoran – yo‘lda yurish davomida temiryo‘l transporti yo‘lovchilariga va poyezd brigadalari xodimlariga nonush-talar, tushliklar, kechki ovqatlar, qandolatchilik mahsulotlari va ichimliklar bilan xizmat ko‘rsatish uchun mo‘ljallanadi;

bar – tik turgan holda iste‘molchilarga ichimliklar va gazaklar bilan xizmat ko‘rsatishni (stolchalar yonida xizmat ko‘rsatish bilan bir qatorda) tashkil qiladi. Sotiladigan ichimliklar va mahsulotlar turlariga ko‘ra barlar pivo, vino, kokteyl, sut barlari va boshqa barlarga ixtisoslashgan bo‘ladi;

kafe – iste‘molchilarga turli qaynoq va sovuq ichimliklar, qandolatchilik, sut mahsulotlari hamda tayyorlanishi murakkab bo‘lmagan kulinariya mahsulotlarini taqdim etadi. Sotiladigan mahsulotlari yoki yo‘nalishiga ko‘ra kafelar: shirinliklar, muzqaymoq, sut mahsulotlari kafesi, bolalar kafesi, yoshlar kafesi va shu kabilarga ixtisoslashgan bo‘ladi; ularda o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish yoki ofit-

siantlar tomonidan xizmat ko'rsatish usullari qo'llaniladi; kechki vaqtlarda musiqiy xizmat ko'rsatish tashkil etilishi mumkin;

yo'zgi kafe – iste'molchilarga ochiq maydonchada bostirma ostida xizmat ko'rsatadi;

kafeteriy – bu do'kon huzurida shu joyning o'zida iste'mol qilinadigan issiq ichimliklar, sut, sharbatlar, buterbrodlar, qandolatchilik mahsulotlari va boshqa oziq-ovqat mahsulotlari sotish uchun tashkil etilgan bo'lim;

oshxona – bu iste'molchilarni nonushtalar, tushliklar va kechki ovqatlar bilan ta'minlovchi korxona. Oshxonalar joylashgan joyiga va xizmat ko'rsatiladigan mijozlariga ko'ra umumiy ravishda foydalaniladigan sanoat korxonalari, muassasalar, qurilishlar, o'quv yurtlari va shu kabilar huzuridagi oshxonalarga bo'linadi. Ishlab chiqarish korxonalari, o'quv yurtlari va muassasalar huzuridagi oshxonalarda asosan hafta kunlari bo'yicha turli xil kompleks tushliklar, nonushtalar va kechki ovqatlar tashkil etiladi. Ularda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish va stollarga kompleks ovqatlarni oldindan qo'yish usullari qo'llaniladi;

choyxona – bu choynaklarda choy berish xizmati ko'rsatishning asosiy turi hisoblanadigan korxonadir. Bundan tashqari choyxonalarda turli xil obinonlar, milliy shirinliklar, qandolatchilik, bulka mahsulotlari va boshqa bufet mahsulotlari bo'lishi mumkin;

bufet – bu iste'molchilarga cheklangan turdagi qaynoq va salqin ichimliklar, sovuq taomlar va gazaklar, non-bulka va qandolatchilik mahsulotlari, shuningdek, oson tayyorlanadigan issiq va shirin taomlar bilan jadal xizmat ko'rsatishga mo'ljallangan korxonadir. Unda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish yoki ofitsiantlar tomonidan xizmat ko'rsatish qo'llaniladi;

kichik oshxona – bu iste'molchilarga oson tayyorlanadigan taomlar va gazaklar, qaynoq va salqin ichimliklar bilan jadal xizmat ko'rsatishni tashkil etuvchi korxona. Sotiladigan mahsulotlar turiga ko'ra kichik oshxonalar quyidagilarga ixtisoslashgan bo'lishi mumkin: kabobxona, palovxona, somsaxona, sosiskaxona, chuchvaraxona, cheburekxona, pirojkaxona, blinchikxona va shu kabilar.

Soliq stavkalari

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun yagona soliq to'lovi stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi. Yagona soliq to'lovini yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Yagona soliq to'lovi stavkalari 2013-yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo'lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

35-jadval

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, shu jumladan, mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovining stavkalari⁵⁸

No	To'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkalari, foizda
1.	Umumiy ovqatlanish korxonalari	10
	ulardan:	
	umumiy ta'lim maktablari, maktab-internatlar, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy o'quv yurtlariga xizmat ko'rsatuvchi ixtisoslashgan umumiy ovqatlanish korxonalari	8
2.	Chakana savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari), ularning joylashgan joyi:	
	aholi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	4
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li tumanlarda	1

⁵⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (9-2 ilova).

3.	Ulgurji savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari)	5
4.	Ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari, joylashgan joyi:	
	aholi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	3
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'li tumanlarda	1
5.	1, 2 va 4-bandlarda ko'rsatilgan korxonalar uchun (ulgurji dorixona tashkilotlaridan tashqari), sotilgan tovarlari (ko'rsatilgan xizmatlari)ni plastik kartalar qo'llanilgan holda to'langan hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 %ga pasaytiriladi

Izoh:

Agar chakana savdo korxonalari mustaqil yuridik shaxs hisoblanmaydigan va yagona soliq to'lovining turli stavkalari belgilangan turli aholi punktlarida joylashgan bir necha savdo nuqtalariga ega bo'lsa, unda ular har bir savdo nuqtasi bo'yicha tovar oborotining alohida hisobini yuritishlari hamda mazkur aholi punktlari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini to'lashlari lozim.

2013-yilning 1-yanvaridan boshlab ixtisoslashtirilgan «Sharob-savdo» hududiy bazalari uchun chakana va ulgurji tovar aylanmasi bo'yicha yagona soliq to'lovi stavkasi 5 foiz miqdorida belgilandi.

2012-yilda «Sharobsavdo» ixtisoslashtirilgan ulgurji savdo bazalari ulgurji savdo uchun yagona soliq to'lovini 5 foizli stavkada, chakana savdo uchun esa, turg'un savdo shoxobchasining joylashgan joyiga qarab 1 foizdan 4 foizgacha stavkani qo'llar edilar. Endilikda, «Sharobsavdo» bazalari ulgurji va chakana savdo faoliyati uchun bir xilda, ya'ni 5 foizli stavkada soliq to'laydigan bo'ldilar.

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008-yil 11-noyabrda 1868-sonli «Aholi punktlarini borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlar tarkibiga kiritish tartibi to'g'risida»gi yo'riqnomaga muvofiq, borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlarda tashkil eti-

layotgan yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun davlat bo'jlarini undirish, shuningdek, mazkur aholi punktlarida o'z faoliyatlarini amalga oshiruvchi tadbirkorlik subyektlari uchun belgilangan yagona soliq to'lovlarining tabaqalashgan tizimini qo'llash maqsadida aholi punktlarini borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlar tarkibiga kiritish tartibini belgilangan.

Ushbu yo'riqnomaga muvofiq quyidagi qishloq aholi punktlari borish qiyin bo'lgan hududlar tarkibiga kiradi:

– yaqin joylashgan tuman markazlari va shahar chegaralaridan 50 kilometrdan ortiq masofada joylashgan hududlar;

– yo'riqnomaning 1-ilovasida ko'rsatilgan tumanlar chegarasida joylashgan hududlar.

– yo'riqnomaning 2-ilovasida ko'rsatilgan tumanlar chegarasidagi dengiz sathidan 1000 metr balandlikdagi zonalarda joylashgan qishloq aholi punktlari tog'li hududlarda joylashgan hisoblanadi.

36-jadval

Borish qiyin bo'lgan tumanlar ro'yxati (1-ilova)

№	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi
Qoraqalpog'iston Respublikasi		Navoiy viloyati
1.	Qonliko'l	Tomdi
2.	Mo'ynoq	Uchquduq
3.	Shumanay	
Jizzax viloyati		Farg'ona viloyati
1.	Forish	So'x
	Qashqadaryo viloyati	
2.	Dehqonobod	

**Dengiz sathidan 1000 metr balandlikdagi zonalar mavjud
tumanlar ro‘yxati (2-ilova)**

№	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi	Tumanlar nomi
	Jizzax viloyati	Qashqadaryo viloyati	Surxondaryo viloyati
1.	Baxmal	Yakkabog‘	Denov
2.	G‘allaorol	Qamashi	Boysun
3.	Zomin	Kitob	Oltinsoy
4.	Yangiobod	Shahrisabz	Qumqo‘rg‘on
	Namangan viloyati	Samarqand viloyati	Sariosiyo
1.	Pop	Qo‘shrabot	Sherobod
2.	Yangiqo‘rg‘on	Urgut	Uzun
	Farg‘ona viloyati	Toshkent viloyati	
1.	Farg‘ona	Bo‘stonliq	

Aholi punktlarining uzoqligini aniqlashda masofasi yaqin joylashgan tuman markazi yoki shahar chegarasidan to qishloq, shaharcha va ovul chegarasigacha bo‘lgan eng yaqin avtomobil yo‘llari bo‘ylab hisoblangan masofa qabul qilinadi.

**11.2. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan
chakana savdo qoidalarini amalga oshirish tartibi**

O‘zbekiston Respublikasi hududida yuridik va jismoniy shaxslarning marketingning ko‘p darajali tizimidan (keyingi o‘rinlarda «tarmoqli marketing» deb ataladi) foydalangan holda chakana savdo qilishini huquqiy tartibga solishni ta’minlash maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 1-fevraldagi «O‘zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida»gi 25-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-sonli qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasida chakana savdo qoidalariga quyidagi o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi.

«tarmoqli marketing – tarmoqli tashkilot tomonidan tovarlarni mustaqil tarqatadigan sotuvchi agentlar tashkil etilishiga asoslangan tovarlarni chakana sotish turi;

tarmoqli tashkilot – O‘zbekiston Respublikasi hududida mustaqil ravishda yoxud tarmoqli marketing yo‘li bilan sotuvchi agentlar orqali savdoni amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxsi;

sotuvchi agent – turg‘un savdo shoxobchalari orqali tovarlarni bevosita sotuvchi, shuningdek, uyga buyurtma olish vositasida, muassasalar, tashkilotlar, korxonalarda, transport yoki ko‘chada potensial xaridorlar bilan ishlaydigan, daromadi faqat sotuv hajmiga bog‘liq bo‘lgan jismoniy shaxs – yuridik shaxs tashkil etmagan yakka tartibdagi tadbirkor».

chakana savdo – savdo sohasida pirovard iste‘molchi uchun tijorat maqsadlarida foydalanish huquqisiz aholiga naqd pulga donalab yoki uncha ko‘p bo‘lmagan miqdorda tovarlar sotishni nazarda tutuvchi faoliyatni amalga oshirish;

vositachilik savdosi – chakana savdo faoliyatining vositachilar tomonidan vositachilik shartnomalari bo‘yicha sotish uchun ularga berilgan tovarlar sotilishini nazarda tutuvchi turi;

savdo obykti – mulkchilik shakllaridan, sotuv hajmidan, inshootning o‘lchamidan va hokazolardan qat‘iy nazar tovarlar va xizmatlarni sotishga mo‘ljallangan (moslashtirilgan) joy yoki inshoot.

Savdo obyektlari turg‘un va ko‘chma obyektlarga bo‘linadi.

turg‘un savdo shoxobchalari – davlat hokimiyati mahalliy organlari tomonidan belgilangan joylarda doimiy asosda joylashgan savdo obyektlari (do‘konlar, kiosklar, laryoklar, pavilyonlar, umumiy ovqatlanish savdo obyektlari, dorixonalar, optika, avtomobil yonilg‘isi quyish shoxobchalari);

ko‘chma savdo obyektlari – vaqtincha joylashgan va mavsumiy yoki maqsadli xususiyatga ega bo‘lgan, shuningdek, ish kuni tamom bo‘lgandan keyin yig‘ishtirib olishni va obyekt ko‘chirishini talab etish asosida joylashtirilgan savdo obyektlari (lotoklar, peshtaxtalar, palatkalar, avtodo‘konlar va hokazolar);

savdo zali – tovarlarning ommaviy ofertasiga va / yoki tovarlarning chakana oldi-sotdi shartnomalarini amalga oshirishga mo‘ljallangan savdo obyekti maydoni;

sotuvchi – savdo faoliyatini amalga oshiruvchi va oldi-sotdi shartnomasining bir tomoni sifatida ish ko‘ruvchi yuridik shaxs yoki yakka tartibdagi tadbirkor (jismoniy shaxs);

sotuvchi-xodim – sotuvchi nomidan ish ko‘ruvchi va tovarni bevosita sotuvchi yoki iste’molchilarga xizmat ko‘rsatuvchi shaxs.

11.3. Tarmoqli marketing yo‘li bilan chakana savdo qilish xususiyatlari

Tarmoqli tashkilot tomonidan tovarlarni sotuvchi agentlar orqali sotish ular o‘rtasida tuziladigan shartnoma (oldi-sotdi, vositachilik, topshiriq va boshqalar) asosida naqd bo‘lmagan hisob-kitob bo‘yicha amalga oshiriladi. Bunda tarmoqli tashkilot ulgurji savdo qilish uchun litsenziyaga ega bo‘lishi kerak.

Tarmoqli marketing yo‘li bilan chakana savdo qilish sotuvchi agentlar tomonidan turg‘un savdo shoxobchalarida amalga oshiriladi.

Sotuvchi agentlar turg‘un savdo shoxobchalaridan tashqarida uyga buyurtmalar qabul qilish, muassasalar, tashkilotlar, korxonalarda, transport yoki ko‘chada savdo qilish orqali potensial xaridorlar bilan ishlaydilar. Sotuvchi agentlar tovarlarni xarid qilishga qiziqmaydigan iste’molchilarga tovarlarni zo‘rlab tiqishtirmasliklari, shuningdek, ularning birinchi talabi bilan tovarlarni taklif qilishni to‘xtatishlari kerak. Sotuvchi agentlar tomonidan buyurtmalar bevosita muloqot qilish asosida xaridorlarning tovarning u yoki bu turini xarid qilishi uchun qabul qilinadi.

Buyurtma ikki nusxadagi blankalarda rasmiylashtiriladi, blankada:

- buyurtmaning tartib raqami;
- sotuvchi agentning familiyasi, ismi, otasining ismi;
- sotuvchi agent va tarmoqli tashkilot o‘rtasida tuzilgan shart-nomaning tartib raqami va sanasi;
- sotiladigan tovarning nomi, narxi, miqdori va umumiy qiymati, shuningdek, qo‘shimcha xizmatlar ko‘rsatilsa, ko‘rsatiladigan qo‘shimcha xizmatlar qiymati;
- sotib olinadigan tovarga haq to‘lash usuli;
- buyurtma qabul qilingan va u bajariladigan sana;
- xaridorning familiyasi (ismi, otasining ismi) va imzosi ko‘rsatiladi.

Buyurtma blankasining birinchi nusxasi xaridorga beriladi, ikkinchi nusxasi sotuvchi agentda saqlanadi.

Sotuvchi agent tovarlarni taklif qilishda ularni ishlab chiqaruvchilar, kelib chiqish mamlakatlari, sifat tavsiflari, biror-bir cheklashlar bor-yo‘qligi va bo‘lishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha to‘lovlar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni potensial xaridorga to‘liq ma’lum qilishga majburdir.

Xorijiy tijorat tashkilotlarining vakolatxonalari orqali bioaktiv qo‘shimchalar, dori vositalari va tibbiy maqsadidagi buyumlarni tarmoqli marketing yo‘li bilan sotuvchi agentlar orqali sotish taqiqlanadi.

Quyidagilar orqali:

- tadbirkorlik faoliyati subyekti hisoblanmagan jismoniy shaxslar orqali;
- xorijiy tijorat tashkilotlarining vakolatxonalari orqali tarmoqli marketing vositasida import tovarlarni olib kelish va sotishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Sotuvchi agentlarning iste’molchilardan to‘lovlarni qabul qilishi faqat fiskal xotiraga ega bo‘lgan nazorat-kassa mashinalaridan va to‘lov terminallaridan foydalangan holda turg‘un savdo shoxobchalarida amalga oshiriladi.

Tarmoqli tashkilotlar va (yoki) ularning sotuvchi agentlari tomonidan tovarlarni sotishdan olingan barcha naqd pul tushumlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda bankka inkassatsiya qilinishi (topshirilishi) kerak.

Tarmoqli tashkilot o'z faoliyatida:

- sotib olingan tovarlar sotuvchi agent tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda faqat naqd bo'lmagan hisob-kitob bo'yicha sotilishiga;

- sotuvchi agentlar bilan tuzilgan shartnomalar asosida tarmoqli marketingni amalga oshirish uchun sotuvchi agentlarni jalb etishga;

- qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda va tartibda soliq va moliya hisoboti taqdim etishga;

- sotuvchi agentlarga tarmoqli tashkilotning tovarlari ular tomonidan sotilishi huquqidan dalolat beruvchi guvohnoma, sotiladigan tovarlarning zarur sertifikatlari va yukxatlari nusxalarini berishga;

- sotilmagan tovarlarni oldin ular uchun qabul qilingan pul mablag'larini qaytargan holda sotuvchi agentlardan so'zsiz qaytarib olishga majburdir.

- 18 yoshga to'lmagan shaxslarni hamda o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari o'quvchilarini sotuvchi agentlar sifatida jalb etish taqiqlanadi.

Tarmoqli marketingni amalga oshirishda:

- shartnoma tuzish uchun sotuvchi agent sotib olishi kerak bo'lgan tovarlarning minimal miqdorini belgilashga;

- to'lovni a'zolik badali shaklida undirishga;

- shartnoma tuzilgandan keyin sotuvchi agent tomonidan boshqa sotuvchi agentlarni jalb etish to'g'risida talab belgilanishiga yo'l qo'yilmaydi.

Sotuvchi agentga O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida yakka tadbirkorlar uchun belgilangan tartibda soliq solinadi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi Davlat soliq qo'mitasi, Ichki ishlar vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Soliq valutaga oid jinoyatlarga va

jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish departamentining hududiy organlari va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari bilan birgalikda respublika hududiga tovarlar noqonuniy yetkazib berilishi, transportda tashilishi va «tarmoqli marketing» shaklida sotilishini aniqlash va bunga yo‘l qo‘ymaslik ishlari kuchaytirish belgilandi.

Davlat soliq qo‘mitasi, O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasi, Iste’molchilarning huquqlarini himoya qilish jamiyatlari federatsiyasi, shuningdek, manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda maqsadi va (yoki) natijasi «moliyaviy piramidalar» yaratish, past sifatli tovarlarni sotish va pirovard natijada aholi hisobidan noqonuniy boyish hisoblangan «tarmoqli marketing» shaklidagi faoliyatni noqonuniy amalga oshirish bilan bog‘liq salbiy oqibatlar to‘g‘risida aholi orasida, birinchi navbatda yoshlar orasida keng targ‘ibot ishlari olib borish bo‘yicha chora-tadbirlar kompleksini tasdiqlash belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-son qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasida umumiy ovqatlanish mahsulotlarini (xizmatlarni) ishlab chiqarish va sotish qoidalarini buzganlik quyidagi hollarda O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga va O‘zbekiston Respublikasining Jinoiy kodeksiga muvofiq javobgarlikka sabab bo‘ladi:

- narxlarni asossiz ravishda oshirish;
- tovarlar, mahsulotlarni noto‘g‘ri o‘lchash, noto‘g‘ri tortish yoki xizmatlar ko‘rsatmaslik;
- tovarlar, mahsulotlarni (xizmatlarni) chek (kvitansiya, schet) bermasdan sotish;
- xaridorga tovarning, mahsulotning miqdori, vaznini tekshirish imkoniyati yaratishdan bosh tortish;
- nosoz yoki tamg‘alanmagan tortish va o‘lchash priborlaridan foydalanish;

- to'lov terminallari bilan jihozlash va pul hisob-kitoblarini amalga oshirishda ularni qo'llash tartibiga;
- nazorat-kassa mashinalarini qo'llash tartibiga;
- alkogolli ichimliklar va tamaki mahsulotlarini sotish tartibiga rioya qilmaslik;

quyidagilarni:

- sifatsiz tovarlarni, kulinariya mahsulotlari va atayin nostandart mahsulotlarni sotish, shuningdek, xaridorga sotilgan sifatsiz tovarni, mahsulotni almashtirib berishni yoki pullarni qaytarishdan bosh tortish;

- tovarlarni, mahsulotlarni ularning sifatini va ishlab chiqarish markasini tasdiqlovchi yoki sertifikatsiyalangan mahsulotning belgilangan talablarga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatlarsiz sotish;

- ishlab chiqarish markasida yoki tovar belgisida tayyorlovchi-ning nomi va joylashgan o'ri to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilmagan tovarlarni sotish;

- yaroqlilik muddati o'tgan tovarlarni sotish;

Shuningdek, javobgarlik quyidagi hollarda:

- tovarning yonma-yon turishiga rioya qilinmaganda va tovarlarning saqlash sharoitlari buzilganda;

- ovqatni iste'mol qilish uchun zarur shart-sharoitlar mavjud bo'lmaganda;

- korxonaning nomi, uning ish rejimi to'g'risidagi ma'lumotlar bo'lmaganda, xaridorga ushbu Qoidalarda nazarda tutilgan ma'lumotlarni berishdan bosh tortganda;

- korxonaning ish rejimiga rioya qilinmaganda;

- tovarlarda, mahsulotlarda narxnomalar bo'lmaganda yoki atayin noto'g'ri rasmiylashtirilgan narxnomalar qo'yilganda;

- ruxsat berilmagan anjom qo'llanilganda;

- standartlar, texnik shartlar talablariga javob bermaydigan tovarlarni, mahsulotlarni sotish, mahalliy yig'implarni to'lamaslik yoki o'z vaqtida to'lamaslikda ham paydo bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrdagi «Fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat – kassa mashi-

nalarining qo'llanishini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 306-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar tasdiqlandi:

1. «Aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshirishda fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat kassa mashinalarini qo'llash tartibi to'g'risida»gi Nizom.

2. «O'zbekiston Respublikasi hududida qo'llanilishi ruxsat etilgan fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat kassa mashinalarining davlat reyestrini yuritish tartibi to'g'risida»gi Nizom.

3. Yuridik va jismoniy shaxslarning o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra aholi bilan pulli hisob-kitoblarni fiskal xotiraga ega bo'lmagan nazorat kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirish mumkin bo'lgan ayrim toifalari ro'yxati.

Yuqoridagi qarorga muvofiq, tasdiqlangan nizomlar talablariga rioya etilishi ustidan nazoratni davlat soliq xizmati organlariga yuklatildi.

Yuridik va jismoniy shaxslarning o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra aholi bilan pullik hisob-kitoblarni fiskal xotiraga ega bo'lgan nazorat-kassa mashinalarini qo'llamasdan amalga oshirishi mumkin bo'lgan ayrim toifalari ro'yxati:

1. Aholiga xizmat ko'rsatishda qat'iy hisobda turadigan hujjat hisoblangan talon, bilet va ularga tenglashtirilgan boshqa cheklar beradigan yuridik va jismoniy shaxslar.

2. Quyidagilarni amalga oshiradigan yuridik va jismoniy shaxslar:

a) gazeta va jurnallar sotadigan;

b) dehqon bozorlarida savdo o'rinlari tashkil etgan holda o'zi yetishtirgan mahsulotlar, shuningdek, so'yilgan mollar go'shti bilan savdo qiladigan;

v) samolyotlarda va poyezdlarda (vagon-restoranlar bundan mustasno) umumiy ovqatlanish mahsulotlarini sotadigan;

g) davlat hokimiyati organlari ruxsatnomalari asosida ko'chma (tashqarida) savdo qiladigan.

3. Turg'un joydan tashqaridagi maishiy xizmatlar, temirchilik, tunukachilik ishlari.

4. Davlat chegarasi bo‘ylab joylashgan harbiy savdo obyektlari.

5. Umumta’lim maktablarining oshxonalari va bufetlari.

6. Dorixonalarning qishloq vrachlik punktlari hududida tashkil etilgan filiallari.

7. Jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni dam olish kunlari yarmarkalarda, avtomobillar sotish bozorlarida, shuningdek, ilgari ishlatilgan tovarlarni, tirik mollarni, parrandalarni, jonivorlarni va boshqalarni sotish.

Sotib olingan tovarlar (bajarilgan ishlar) va ko‘rsatilgan xizmatlar uchun xaridorlarga beriladigan kassa cheklarida quyidagi ma’lumotlar bo‘lishi kerak:

a) soliq to‘lovchining – xo‘jalik yurituvchi subyektning nomi va identifikatsiya raqami;

b) to‘lov summasi;

v) tovarlar va xizmatlar nomi;

g) to‘lov sanasi vaqti;

d) nazorat-kassa mashinasining zavod raqami;

e) chekning tartib raqami;

j) fiskal rejim belgisi.

Kassa cheklarida boshqa rekvizitlar ham bo‘lishi mumkin.

11.4. Yagona soliq to‘lovini hisoblab chiqarish, uning hisob-kitoblarini taqdim etish va uni to‘lash tartibi

Yagona soliq to‘lovi soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yagona soliq to‘lovi quyidagi formulaga muvofiq yalpi tushumdan hisoblanadi:

$$\mathbf{YaSTS = (YaT - ChS) \times S}$$

bunda: **YaSTS** – yagona soliq to‘lovi summasi;

YaT – yalpi tushum;

ChS – yalpi tushumdan chegiriladigan summalar;

S – soliq stavkasi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchilar uchun yagona soliq to‘lovi summasi budgetga to‘lanishi lozim bo‘lgan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasiga, lekin yagona soliq to‘lovi summasining 50 foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorga kamaytiriladi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini ixtiyoriy ravishda to‘lashga kalendar yil boshidan e‘tiboran o‘tmagan to‘lovchilar yagona soliq to‘lovi summasini qo‘shilgan qiymat solig‘i hisoblab chiqarilgan hisobot davriga to‘g‘ri keladigan sumмага kamaytiradi.

Yagona soliq to‘lovining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi. Amaldagi qonunchilikka ko‘ra soliq solishning sodalashtirilgan tartibini qo‘llovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan Davlat soliq xizmati organlari va statistika qo‘mitasiga har chorakda buxgalteriya balansi, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot va debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnomani taqdim etadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– **2012-yil III chorakdan** boshlab, kichik korxona va mikrofirmalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzlari haqida ma‘lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi. Ushbu ma‘lumotlar statistika organlariga taqdim etiladigan Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o‘tgan qarzdorlik to‘g‘risidagi ma‘lumotda ko‘rish mumkin.

– **2012-yil III chorakdan boshlab**, yagona soliq to‘lovini to‘lovchi ulgurji korxonalari tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etiladigan xodimlar soni va mehnatga haq to‘lash fondining eng kam me‘yorlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlar yilda bir marta taqdim etish tartibi belgilandi;

– **2012-yil III chorakdan boshlab**, yagona soliq to‘lovini to‘lovchi umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etiladigan xodimlar soni va mehnatga haq to‘lash fondining eng kam me‘yorlari to‘g‘risidagi ma‘lumotni yilda bir marta taqdim etish tartibi belgilandi.

– 2013-yil 1-yanvardan boshlab, yagona soliq to‘lovini to‘lovchi barcha korxonalar tomonidan yagona soliq to‘lovining hisob-kitobini har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Yagona soliq to‘lovi quyidagicha to‘lanadi:

– mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

– mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

Kalendar yil soliq davridir. Yil choragi hisobot davridir.

O‘tgan yil yakunlari bo‘yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo‘lgan yuridik shaxslar Soliq kodeksida belgilangan tartibda hisobot yili boshidan boshlab yagona soliq to‘lovini to‘lashi kerak.

Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari sifatida ro‘yxatdan o‘tkazilgan yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar yagona soliq to‘lovini davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e‘tiboran joriy yil tugaguniga qadar, 1-oktabrdan keyin ro‘yxatdan o‘tkazilgan yuridik shaxslar esa keyingi yil tugaguniga qadar to‘laydi.

Agar Soliq kodeksi 352-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan yagona soliq to‘lovi to‘lovchilarda joriy soliq davrining ketma-ket keluvchi ikki choragi davomida savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat asosiy faoliyat turi bo‘lmasa, ular Soliq kodeksi 348-moddasining to‘rtinchi qismida nazarda tutilgan tartibga muvofiq umumbelgilangan soliqlarni to‘lashga o‘tishga haqli.

Agar yuridik shaxslar hisobot yili yakunlari bo‘yicha Soliq kodeksi 350-moddasining to‘rtinchi qismida belgilangan shartlarga

javob bermasalar, ular kelgusi yil boshidan e'tiboran umumbelgilangan soliqlar to'lashga o'tishi kerak (bundan soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlab qolinadigan mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno).

Soliq kodeksi 352-moddaning to'rtinchi qismida ko'rsatilgan yuridik shaxslar (bundan mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno), yagona soliq to'lovini to'lash huquqidan mahrum bo'lgan o'tgan hisobot yili uchun umumbelgilangan soliqlar bo'yicha hisob-kitoblar asosida yagona soliq to'lovi yuzasidan Soliq kodeksining 351-moddasida belgilangan tartibda qayta hisob-kitobni amalga oshiradi.

Hisobot yili tugaganidan keyin Soliq kodeksi 350-moddasi-ning to'rtinchi qismida belgilangan shartlarga javob bermay qolgan mikrofirmalar va kichik korxonalar 1-fevraldan kechiktirmay soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq solish tartibi tanlanganligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan shakl bo'yicha yozma bildirish taqdim etishi shart. Soliq to'lovchi tomonidan yozma bildirishning belgilangan muddatda taqdim etilmaganligi uning umumbelgilangan soliqlarni to'lashga berilgan roziligi deb hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-apreldagi PQ-1326-sonli «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori va u asosda ishlab chiqilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2013-yil 4-aprelda 2449-son bilan ro'yxatga olingan Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan chakana savdo korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini (YAST) hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi Nizom ishlab chiqilgan. Ushbu Nizomga muvofiq chakana savdo korxonalari YaSTni qonun hujjatlariga muvofiq, lekin aynan shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydilar. Bunda

chakana savdo korxonalari deganda, hisobot choragi yakunlari bo'yicha asosiy faoliyat turi chakana savdo bo'lgan yuridik shaxslar tushuniladi. Mazkur Nizom:

- hisobot choragi yakunlari bo'yicha asosiy faoliyat turi qonun hujjatlariga muvofiq faqat yuridik shaxs shaklida tashkil etiladigan tadbirkorlik subyektlari tomonidan realizatsiya qilinadigan tovarlarning chakana savdosi bo'lgan;

- ixtiyoriy tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan yuridik shaxslarga nisbatan tatbiq etilmaydi.

To'lovchilar YaSTning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan to'lanishi lozim bo'lgan YAST summasini aniqlash uchun:

- YaSTning eng kam miqdori;

- YaSTning hisob-kitob summasi;

- YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasini hisoblab chiqaradilar.

YaSTning eng kam miqdori chakana savdoni amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun o'rnatilgan stavka bo'yicha qat'iy belgilangan soliq summasidan kelib chiqib aniqlanadi hamda hisobot choragidagi qat'iy belgilangan soliq summalarini qo'shish orqali chorak uchun hisoblab chiqariladi.

Hisoblangan YAST summasini YaSTning eng kam miqdori bilan solishtirish uchun YaSTning hisob-kitob summasi butun chakana savdo korxonasi bo'yicha mazkur Nizomning 1-ilovasiga muvofiq shakldagi Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona soliq to'lovining ma'lumotnoma-hisob-kitobi (bundan buyon matnda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) asosida quyidagi formula orqali aniqlanadi.

$$\mathbf{HSyast} = \mathbf{SYaT} \times \mathbf{S},$$

bunda: **HSyast** – YaSTning hisob-kitob summasi;

SYaT – YaST bo'yicha qonun hujjatlarida belgilangan imtiyozlar qo'llanilmagan hisobot oyi (choragi) uchun soliq solinadigan yalpi tushum bilan tasdiqlangan YaST hisob-kitobining «040»-satri ma'lumotlari asosida;

S – YaSTning o'rnatilgan stavkasi.

Agar YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdori summasidan kam bo'lsa, YAST qo'shimcha hisoblanadi. Bunda YaSTning eng kam miqdori summasining YaSTning hisob-kitob summasidan ortgan qismi YAST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan YAST summasiga qo'shimcha hisoblanadi.

Agar YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoriga teng yoki undan ortiq bo'lsa, unda YAST qo'shimcha hisoblanmaydi va YAST O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida belgilangan tartibda to'lanishi lozim, ya'ni YAST hisob-kitobi bo'yicha hisoblangan summa to'lanadi.

Masalan, Toshkent shahrida joylashgan nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qiluvchi chakana savdo korxonasi 2013-yilning birinchi choragi uchun YaSTni 4 foiz stavka bo'yicha hisoblayotgan bo'lsin. Mazkur korxona soliq imtiyozlariga ega emas. Ushbu holatda YaSTning hisob-kitob summasi va YAST hisob-kitobi bo'yicha hisoblab chiqarilgan YAST summasi bir-biriga teng bo'ladi. Agar mazkur Nizomga muvofiq hisoblab chiqarilgan YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoridan, ya'ni 2013-yilning birinchi choragi uchun eng kam ish haqining 30 baravaridan (Toshkent shahrida nooziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi bilan shug'ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq oyiga EKIHNing 10 baravari miqdorida belgilangan) kam bo'lsa, u holda YAST hisobot choragi uchun EKIHNing 30 baravari miqdorida to'lanadi. Agar YaSTning hisob-kitob summasi YaSTning eng kam miqdoriga (EKIHNing 30 baravariga) teng yoki undan ortiq bo'lsa, u holda YAST o'rnatilgan 4 foiz stavka bo'yicha to'lanadi.

Agar chakana savdo korxonasi bir nechta turg'un savdo shoxobchalariga ega bo'lsa, YAST har bir turg'un savdo shoxobchasi uchun YaSTning eng kam miqdorini hisobga olgan holda to'lanadi. Bunda YaSTning eng kam miqdori turg'un savdo shoxobchasi joylashgan joyda chakana savdoni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun o'rnatilgan qat'iy belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Masalan, Toshkent shahrida ro'yxatdan o'tgan nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qiluvchi chakana savdo korxonasi ikkita turg'un savdo shoxobchalariga ega bo'lsin. Ulardan biri Toshkent shahrida joylashgan bo'lib, ushbu hududda xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq oyiga EKIHning 10 baravari miqdorida, ikkinchisi esa, Toshkent viloyatining G'azalkent shahrida joylashgan bo'lib, ushbu hududda qat'iy belgilangan soliq stavkasi oyiga EKIHning 3 baravari miqdorida belgilangan. Shunday qilib, mazkur chakana savdo korxonasi uchun YaSTning eng kam miqdori butun chakana savdo korxonasi bo'yicha oyiga EKIHning 13 baravarini yoki hisobot choragi uchun EKIHning 39 baravarini tashkil etadi.

Chakana savdo korxonalari soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga soliq hisobotlari taqdim etiladigan muddatlarda mazkur Nizomning 2-ilovasiga muvofiq belgilangan shaklda Turg'un savdo shoxobchalari to'g'risidagi ma'lumotni taqdim etadi. Ushbu ma'lumot bir marta taqdim etiladi, mazkur bandning to'rtinchi xatboshisida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Turg'un savdo shoxobchalari to'g'risida avval taqdim etilgan ma'lumotlar o'zgargan taqdirda, chakana savdo korxonasi ushbu ma'lumotni o'zgarish yuz bergan oydan keyingi oyning 10-sanasi-dan kechiktirmay taqdim etadi.

Hisobot choragi yakunlari bo'yicha tashkilotning asosiy faoliyat turi chakana savdoni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdorida YaSTning eng kam miqdori belgilangan chakana savdo bo'lmasa, mazkur tashkilot YaSTni Yagona soliq to'lovining eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomga (AB ro'yxat raqami 2203, 2011-yil 3-mart) muvofiq to'laydi.

Bunda qo'shimcha hisoblangan YAST summasining o'sib boruvchi yakuni oldingi hisobot davri uchun YAST hisob-kitobi

bo'yicha hisoblangan YaSTning qo'shimcha hisoblangan summasiga teng deb qabul qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabr-dagi PQ-1245-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2010-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq 2010-yil 1-yanvardan ulgurji savdo korxonalari uchun har bir o'tkazilgan savdo operatsiyasidan tushadigan tushum summasining 5 foizi miqdorida yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 22-dekabr-dagi PQ-1245-sonli qarori ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 14-yanvarda 2065-son bilan ro'yxatga olingan Ulgurji savdo korxonalari tomonidan yagona soliq to'lovini bo'nak to'lovlarni hisobga olgan holda to'lash tartibi to'g'risidagi Nizom ishlab chiqilgan.

Ushbu tartib quyidagilarga tatbiq etilmaydi:

- ulgurji dorixona tashkilotlari, Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiruvchi ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontorlari va ularning hududiy bazalariga;

- ayrim normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq bank hisobvaraqlariga kelib tushadigan pul mablag'larining taqsimlanishiga boshqacha tartib belgilangan korxonalarga.

Tijorat banklari davlat soliq xizmati organining xabarnomasini olgan sanadan boshlab uch kun muddatda soliq to'lovchilar uchun majburiy tarzda qonunchilikda belgilangan tartibda quyidagi bank hisobvaraqlarini ochadi yoki yopadi:

22624 – «Ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotadigan yuridik shaxslarning maqsadli mablag'lari», Ayrim turdagi aksizli tovarlarni ishlab chiqarish va sotishning hisobi tizimi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomga (ro'yxat raqami 1390, 2004-yil 26-iyul) (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2004-yil, 30-son, 347-modda) muvofiq ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotuvchi ulgurji savdo korxonalari uchun;

22626 – «Korxona va tashkilotlarning maqsadli mablag‘lari», boshqa turdagi tovarlarni sotuvchi ulgurji savdo korxonalari uchun.

Bank hisob raqamiga kelib tushgan mablag‘lar quyidagi tartibda taqsimlanadi:

5 % – davlat soliq xizmati organlari tomonidan ushbu Nizomning 1-ilovasida keltirilgan shakldagi xabarnomada ko‘rsatilgan 23407 – «Yagona soliq to‘lovi bo‘yicha Respublika budjetining daromadlari» hisobvarag‘iga yagona soliq to‘lovi bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari sifatida;

95 % – asosiy va ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvaraqlariga o‘tkaziladi, Ayrim turdagi aksizli tovarlarni ishlab chiqarish va sotishning hisobi tizimi to‘g‘risidagi vaqtinchalik nizomga (ro‘yxat raqami 1390, 2004-yil 26-iyul) muvofiq ayrim turdagi aksizli tovarlarni sotishdan kelib tushgan mablag‘lar bundan mustasno va ulgurji savdo korxonasining ixtiyoriga binoan foydalaniladi.

Quyidagi mablag‘lar tushumlari bo‘yicha joriy to‘lovlar amalga oshirilmaydi:

- ilgari to‘langan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning qaytishi ko‘rinishida davlat budjetidan va davlat maqsadli jamg‘armalaridan kelib tushgan mablag‘lar;

- chakana savdodan inkassatsiya qilingan tushum;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori asosida tushayotgan maqsadli mablag‘lar;

- ilgari joylashtirilgan depozitlarning qaytishi;

- bir yuridik shaxsning asosiy talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga, ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan asosiy talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga yoki bitta ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘idan boshqa ikkilamchi talab qilib olinguncha depozit hisobvarag‘iga kelib tushadigan mablag‘lar;

- ilgari konvertatsiya uchun yo‘naltirilgan mablag‘larning konvertatsiya qilinmagan qismining qaytishi;

- ustav fondiga (ustav kapitaliga) ulush sifatida kelib tushgan mablag‘lar;

- foizlar va dividendlar;

- grantlar;

- xato o‘tkazilgan mablag‘larning qaytgan qismi.

Bo‘nak to‘lovlarining to‘langan summolari taqdim qilingan hisob-kitob bo‘yicha yagona soliq to‘lovining to‘lanishi lozim bo‘lgan summolari hisobiga o‘tkaziladi.

Yagona soliq to‘lovi bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari soliq to‘lovchida budgetga to‘lanadigan bo‘nak to‘lovlarini hisobga olish hisobvaraqlarida aks ettiriladi.

Agar ulgurji savdo faoliyatini amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziya olgan yangi tashkil etilgan korxona yagona soliq to‘lovi to‘lovchisi bo‘lmasa, u holda yagona soliq to‘lovi bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari summasi O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 10-bobida nazarda tutilgan tartibda boshqa soliq turlari va majburiy to‘lovlar bo‘yicha qarzlarni qoplash hisobiga o‘tadi yoki soliq to‘lovchiga qaytariladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi «O‘zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budgeti parametrlari to‘g‘risida»gi № PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq, 2013-yilning 1-yanvaridan boshlab barcha yagona soliq to‘lovi to‘lovchilar, shu jumladan, umumiy ovqatlanish korxonalari uchun (chakana savdo korxonalari bundan mustasno) yagona soliq to‘lovining eng kam miqdorini hisoblashda yagona baza etib, ular egallab turgan yer uchastkasi maydonidan kelib chiqib hisoblanadigan yer solig‘ining uch karrali miqdoridagi summa belgilandi.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. Toshkent shahrida joylashgan «Bahor» milliy taomlari firmasining asosiy faoliyati umumiy ovqatlanish hisoblanib, 2013-yilning 1-choragida savdo tushumi summasi 12 000,0 ming soʻmni tashkil etgan. Ushbu firmaning qoʻshimcha chakana savdo faoliyatidan tushum miqdori 4 000,0 ming soʻmni tashkil qiladi. Berilgan maʼlumotlarga asosan korxonaga yagona soliq toʻlovini hisoblang.

Yechilishi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga koʻra umumiy ovqatlanish korxonalariga yagona soliq toʻlovi stavkasi 10 foiz va aholisi soni 100 ming va undan koʻp kishidan iborat shaharlarda joylashgan korxonalarga savdo faoliyatiga 4 foiz qilib belgilangan.

2. Soliq kodeksiga koʻra, agar savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari asosiy faoliyat bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan shugʻullansa, ular oʻsha faoliyat turiga oid alohida hisob yuritib yagona soliq toʻlovini toʻlaydilar.

$12\,000\,000 * 10\% = 1\,200\,000$ soʻm – umumiy ovqatlanish faoliyatiga YaST;

$4\,000\,000 * 4\% = 160\,000$ soʻm – savdo faoliyatiga YaST.

$1\,200\,000 + 160\,000 = 1\,360\,000$ soʻm jami YaST summasi.

2-masala. Toshkent shahrida joylashgan «Umid-farm» firmasining asosiy faoliyati dori-darmon savdosi, Dorixona 2013-yilning 1-choragida dori-darmondan savdo tushumi (yalpi tushum) summasi 24 000,0 ming soʻmni tashkil etgan. Berilgan maʼlumotlarga asosan korxonaga yagona soliq toʻlovini hisoblang.

Yechilishi:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga koʻra, aholisi soni 100 ming va undan koʻp kishidan iborat shaharlarda joylashgan dorixonalarga yagona soliq toʻlovi stavkasi 3 foiz qilib belgilangan.

2. $24\,000\,000 * 3\% = 720\,000$ soʻm – Yagona soliq toʻlovi summasi.

3-masala. Toshkent shahrida joylashgan «Anhor» milliy taomlari kichik korxonasining asosiy faoliyati umumiy ovqatlanish hisoblanib,

2013-yilning 1-choragida umumiy savdo tushumi summasi 18000,0 ming so'mni shundan 5000,0 ming so'mi plastik kartochkaga savdo qilingan. Berilgan ma'lumotlarga asosan korxonaga yagona soliq to'lovini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra umumiy ovqatlanish korxonalariga yagona soliq to'lovi stavkasi 10 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari sotilgan tovarlari (ko'rsatilgan xizmatlari)ni plastik kartochkalar orqali amalga oshirsalar, yagona soliq to'lovi stavkasi shu qismiga 10 %ga kamaytiriladi.

2. $13\,000\,000 * 10\% = 1\,300\,000$ so'm naqd pul tushumiga YaST.

$5\,000\,000 * 9\% = 450\,000$ so'm plastik kartochka qismiga YaST.

$1\,300\,000 + 450\,000 = 1\,750\,000$ so'm jami YaST summasi.

4-masala. Toshkent shahrida joylashgan «Imkon» kichik korxonasining asosiy faoliyati chakana savdo hisoblanib, unga qarashli savdo do'konida 2013-yilning 1-choragida umumiy savdo tushumi summasi 9000,0 ming so'mni shundan 3000,0 ming so'mi plastik kartochkaga savdo qilingan. Berilgan ma'lumotlarga asosan korxonaga yagona soliq to'lovini hisoblang.

Yechilishi:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko'ra aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda joylashgan savdo korxonalariga yagona soliq to'lovi stavkasi 4 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari sotilgan tovarlari (ko'rsatilgan xizmatlari)ni plastik kartochkalar orqali amalga oshirsalar, yagona soliq to'lovi stavkasi shu qismiga 10 %ga kamaytiriladi.

2. $6\,000\,000 * 4\% = 240\,000$ so'm naqd pul tushumiga YaST.

$3\,000\,000 * 3,6\% = 108\,000$ so'm plastik kartochka qismiga YaST.

$240\,000 + 108\,000 = 348\,000$ so'm jami YaST summasi.

Mavzuga doir test savollari

1. Yagona soliq to'lovini to'lovchilarini aniqlang.

- A. Aksiz osti tovarlarni ishlab chiqaruvchi kichik korxonalar.
- B. Jismoniy shaxslar.
- C. Banklar va sug'urta kompaniyalari.
- D. Mikrofirma va kichik korxonalar (shu jumladan, savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari)*.

2. 2013-yilda umumiy ovqatlanish korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi?

- A. 6 foiz.
- B. 10 foiz*.
- C. 12 foiz.
- D. 7 foiz.

3. 2013-yilda ulgurji korxonalari uchun yagona soliq to'lovi stavkasi?

- A. 6 foiz.
- B. 7 foiz.
- C. 8 foiz.
- D. 5 foiz*.

4. Yagona soliq to'lovini to'lovchi savdo korxonalari mol-mulk solig'ini to'lovchilar hisoblanadimi?

- A. Mol-mulk solig'ini belgilangan tartibda to'laydilar.
- B. Mol-mulk solig'ini to'lovchilari hisoblanmaydi*.
- C. Ijaraga berilgan mol-mulklari qiymatidan soliq to'laydilar.
- D. Faqat asosiy vositalari bo'yicha to'laydilar.

5. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun yagona soliq to'lovining obyekti nima?

- A. Korxona ixtiyorida qoladigan sof foyda
- B. Sotib olish va sotish qiymati o'rtasidagi farq
- C. Davr xarajatlari
- D. Tovar oboroti*

6. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari to'laydigan soliq-larni ko'rsating.

- A. Yer va mol-mulk solig'i.
- B. Yalpi daromadidan soliq va mol-mulk solig'i.
- C. Yalpi tushum (tovaroborot)dan yagona soliq to'lovi*.
- D. Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i.

7. Savdo korxonalariga qo'llaniladigan soliq stavkalari tabaqalanishining asosiy mezonini ko'rsating.

- A. Joylashgan joyi va aholi soniga qarab*.
- B. Ishchilar soniga qarab.
- C. Daromadlik darajasiga qarab.
- D. Aholi soniga qarab.

8. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari uchun 2007-yilda soliq solishning qanday tartibi belgilandi?

- A. Ishchilar sonidan qat'iy nazar ushbu korxonalar yagona soliq to'lovi tizimiga o'tkazildi*.
- B. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasig ajratmadan ozod qilindi.
- C. Pensiya, yo'l jamg'armasiga ajratmalardan ozod qilindi.
- D. Tovarni olib kelish va solish bilan bog'liq xarajatlarni chegirib tashlagan holda yalpi daromaddan soliqqa tortish tartibi belgilandi.

9. Alkogol mahsulotlari bilan savdo qilish huquqi uchun litsenziya yig'imi miqdori qancha?

- A. Eng kam ish haqining 5 barobari miqdorida har oy uchun*.
- B. Eng kam ish haqining 3,5 barobari miqdorida har oy uchun.
- C. Eng kam ish haqining 3 barobari miqdorida har oy uchun.
- D. Eng kam ish haqining 4 barobari miqdorida har oy uchun.

10. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari deb qanday yuridik shaxslarga aytiladi?

- A. O'tgan yil yakunlari bo'yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo'lgan yuridik shaxslar*.
- B. Umumiy realizatsiya hajmida savdo tushumi 50 foiz va undan ko'prog'ini tashkil etadigan yuridik shaxslar.
- C. Ikki yil yakunlari bo'yicha asosiy (soha) faoliyat turi savdo faoliyati va umumiy ovqatlanish sohasidagi faoliyat bo'lgan yuridik shaxslar.
- D. Umumiy realizatsiya hajmida savdo tushumi 60 foiz va undan ko'prog'ini tashkil etadigan yuridik shaxslar.

11. O‘zbekiston respublikasida chakana savdo qoidalarini qaysi me‘yoriy hujjat bilan tartibga solinadi?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevraldagi 75-sonli qarori*.
- B. O‘zbekiston respublikasi Soliq kodeksi.
- C. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrda «Fiskal xotiraga ega bo‘lgan nazorat – kassa mashinalarining qo‘llanishini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi 306-sonli qarori.
- D. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qarori.

12. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari tomonidan yagona soliq to‘lovining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qaysi muddatlarda taqdim etiladi?

- A. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay*.
- B. Yilning har oyida soliq davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yilning yakunida keyingi yilning 1-fevraligacha.
- D. Yilning har choragida soliq davridan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay.

13. 2013-yil 1-yanvardan chakana savdo korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi stavkasi qanday belgilangan?

- A. 4, 2, 1 foiz*.
- B. 3, 2, 1 foiz.
- C. 5, 3, 1 foiz.
- D. 6, 5, 4 foiz.

14. 2013-yil 1-yanvardan dorixonalar uchun yagona soliq to‘lovi stavkasi qanday belgilangan?

- A. 4, 2, 1 foiz.
- B. 3, 2, 1 foiz*.

- C. 5, 3, 1 foiz.
- D. 6, 5, 4 foiz.

15. 2010-yil 1-yanvardan ulgurji savdo korxonalariga yagona soliq to'lovini to'lashda qanday tartib belgilangan?

- A. Har bir o'tkazilgan savdo operatsiyasidan tushadigan tushum summasining 5 foizi miqdorida yagona soliq to'lovi bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash*.
- B. Soliq bazasini 5 foizga kamaytirish.
- C. Ishchilar sonini 5 foizgacha oshirish.
- D. Soliq stavkasini 10 foizga kamaytirish

Nazorat savollari

1. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliqqa tortish tarixini tushuntib bering.
2. Tadbirkorlik faoliyatining huquqiy asoslari nimalardan iborat?
3. Soliq solinadigan baza qanday aniqlanadi?
4. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliq obyektini aytib bering?
5. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarini soliq stavkalari qanday?
6. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarining soliqlarni hisoblash tartibini aytib bering.
7. Chakana savdo qoidalari nimalardan iborat? Ulgurji faoliyatni amalga oshirish tartibini tushuntirib bering.
8. Umumiy ovqatlanish qoidalari nimalardan iborat?
9. Savdo va xizmat ko'rsatish korxonalari yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
10. 2013-yildan savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari yagona soliq to'lovini hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

12-bob. QISHLOQ XO‘JALIGI TOVARLAR ISHLAB CHIQUVCHILARI UCHUN YAGONA YER SOLIG‘I

Tayanch so‘z va iboralar: *qishloq xo‘jaligi tovarlar ishlab chiqaruvchilari, yagona yer solig‘i, soliq stavkasi, soliq obyekt va bazasi, yerning normativ qiymati, imtiyozlar, soliq hisoboti, to‘lash muddati.*

12.1. Yagona yer solig‘ining joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

O‘zbekistonda yer solig‘i Respublika Oliy Kengashi tomonidan 1993-yil 6-mayda qabul qilingan «Yer solig‘i to‘g‘risida»gi hamda «Yer kodeksi to‘g‘risida»gi qonunlarga va qonun osti meyoriy hujjatlarga asosan belgilanadi va davlat budjetiga undiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998-yil 10-oktabrdagi «Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig‘i joriy qilish to‘g‘risida»gi 2086-sonli farmoniga hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 26-dekabrda «Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar uchun yagona yer solig‘i to‘g‘risida»gi №539-sonli qaroriga muvofiq 1999-yil 1-yanvardan boshlab qishloq xo‘jalik tovar ishlab chiqaruvchilarining budjetga to‘lovlarini soddalashtirish, ixchamlashtirish maqsadida yagona yer solig‘i joriy etilgan.

Yagona yer solig‘i amaldagi barcha umumdavlat soliqlari (alkogolli mahsulotga aksiz solig‘idan tashqari) hamda qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun belgilangan quyidagi mahalliy soliqlar va yig‘imlarni to‘lash o‘rniga joriy etiladi:

- daromad (foyda) solig‘i;
- qo‘shilgan qiymat solig‘i;

- suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- yerostidan foydalanganlik uchun soliq;
- mol-mulk solig‘i;
- yer solig‘i;
- obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i;

- boshqa mahalliy soliqlar va yig‘imlar.

Yagona yer solig‘i to‘lovchilari bo‘lmish qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun boj to‘lovi, davlat boji, litsenziya yig‘imlari, budjetdan tashqari jamg‘armalarga ajratmalar to‘lashning amaldagi tartibi saqlab qolindi. Yagona yer solig‘ini joriy qilishdan maqsad qishloq xo‘jalik yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari-ning mehnatning pirovard natijalaridan iqtisodiy manfaatdorligini kuchaytirish, ularning soliq tizimini soddalashtirishdir.

2008-yil 1-yanvardan boshlab yagona yer solig‘ining huquqiy asoslari soliq kodeksining XX bo‘limi, 57-bobi, 362-369-moddalarda o‘z aksini topgan.

Soliq solinadigan qishloq xo‘jalik yer maydonlari yer uchastkalarining joylashishi tuproq boniteti va yerning boshqa tavsiflari bo‘yicha kadastr ma’lumotlari bo‘yicha qabul qilindi. Qishloq xo‘jaligi yerlari maydonlari, ularning sifati va joylashgan joyi bo‘yicha yer balansi, yer xaritasi, tekshiruv materiallari va boshqa yer kadastr hujjatlari bo‘yicha qabul qilindi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrda 567-sonli qarori bilan 2004-yil 1-yanvardan boshlab tajriba tariqasida Toshkent, Samarqand viloyatlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 28-dekabrda «O‘zbekiston Respublikasining 2005-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi 610-sonli qaroriga asosan esa 2005-yil 1-yanvardan boshlab tajriba tariqasida Surxondaryo viloyatlari qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig‘ini yerlarning normativ qiymatidan kelib chiqqan holda hisoblash tar-

tibi joriy etildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 27-dekabrda PQ-244-sonli qaroriga asosan 2006-yil 1-yanvardan boshlab Andijon, Buxoro va Xorazm viloyatlari qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun eksperimentni davom ettirish doirasida, qishloq xo'jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda yagona yer solig'ini hisoblab chiqish tatbiq etildi.

2007-yil 1-yanvardan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-532-sonli qarori bilan Navoiy, Jizzax va Farg'ona viloyatlari qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-744-sonli qarori bilan esa 2008-yil 1-yanvardan boshlab Qoraqalpog'iston Respublikasi, Qashqadaryo, Namangan, Sirdaryo viloyatlari va Toshkent shahri qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun qishloq xo'jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda yagona yer solig'ini hisoblab chiqarish tatbiq etildi. Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, 2008-yilda respublikamizning barcha hududlaridagi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari yagona yer solig'ini qishloq xo'jaligi yerlarining normativ qiymatidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarish tartibiga to'liq o'tkazildi.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi qonuniga asosan, fermer xo'jaligini tashkil etishda, chorvachilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo'jaligi kamida 30 shartli bosh chorva moli bo'lgan taqdirda tashkil etiladi. Fermer xo'jaligiga ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o'lchami bir shartli bosh chorva molga hisoblaganda Andijon, Namangan, Samarqand, Toshkent, Farg'ona va Xorazm viloyatlaridagi sug'oriladigan yerlarda kamida 0,3 gektarni, boshqa viloyatlar va Qoraqalpog'iston Respublikasidagi sug'oriladigan yerlarda kamida 0,45 gektarni, sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda esa kamida 2 gektarni tashkil etadi. Dehqonchilik mahsuloti yetishtirishga ixtisoslashtirilgan fermer xo'jaliklariga ijaraga beriladigan yer uchastkalarining eng kam o'lchami paxtachilik va g'allachilik

uchun kamida 10 gektarni, bog‘dorchilik, uzumchilik, sabzavotchilik va boshqa ekinlarni yetishtirish uchun kamida 1 gektarni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 6-oktabrdagi F-3077-sonli «Fermer xo‘jaliklari faoliyatini yuritishda yer uchastkalari miqdorini maqbullashtirish choralarini ko‘rish yuzasidan takliflar ishlab chiqish bo‘yicha maxsus komissiya tashkil etish to‘g‘risida»gi farmoyishi doirasida ko‘rilgan tashkiliy choralar va amalga oshirilgan tadbirlar natijasida 2008-yilning 1-oktabriga qadar mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan 219976 ta fermer xo‘jaligi yer uchastkalari maqbullashtirilib, ularning umumiy soni 105 033 tani tashkil qildi va fermer xo‘jaliklariga jami 5 mln 860,1 ming gektar yer maydoni biriktirib berildi yoki bunda bitta fermer xo‘jaligiga o‘rta hisobda ilgari 27,0 gektar o‘rniga amalda 56,0 gektar yer maydoni to‘g‘ri kelmoqda⁵⁹ (38-jadval).

38-jadval

Fermer xo‘jaliklari faoliyatining 2001–2009-yillardagi asosiy ko‘rsatkichlari (01.01 holatiga)⁶⁰

Ko‘rsatkichlar	O‘lchov birligi	Yillar				
		2001	2006	2007	2008	2009
Fermer xo‘jaliklari soni	dona	43 759	125 668	189 235	217 095	105 033
Qishloq xo‘jaligi yalpi mahsulotida fermer xo‘jaliklarining ulushi	%	5,5	24,3	32,3	34,7	32,5

⁵⁹ Xodiyev B.Yu. va boshqalar, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi. O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari» nomli asarini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. –T.: «Iqtisodiyot». 2009. 44-b. *2010-yil 1-yanvar holatiga fermer xo‘jaliklari soni 80 628 tani tashkil etgan.

⁶⁰ O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining 2001–2009-yillar hisobot ma’lumotlari asosida tayyorlangan.

Fermer xo‘jaliklarida band bo‘lganlar soni	ming kishi	294,9	954,2	1381,1	1621,4	1979,8
shundan: yollanma ishchilar	ming kishi	0,0	280,8	382,5	456,1	1317,0
Bir xo‘jalikda o‘rtacha:						
– band bo‘lganlar soni	kishi	7	8	7	7,5	18,8
– ekin maydoni	ga	20,3	30,0	26,2	26,7	56

Amalga oshirilgan maqbullashtirish jarayoni natijasida, 2011-yil yakuniga ko‘ra, respublikamizdagi fermer xo‘jaliklarining soni 215 776 tadan 66 134 taga yoki 69,4 foizga kamaytirildi, bunda bir fermer xo‘jaligiga to‘g‘ri keladigan o‘rtacha yer maydoni hajmini 27,4 gektardan 80,1 gektargacha ko‘paytirishga erishildi. O‘rtacha bir fermer xo‘jaligiga to‘g‘ri keladigan yer maydonini tarmoqlar bo‘yicha olib qaraydigan bo‘lsak, bu ko‘rsatkich paxtachilik va g‘allachilikda 106,3 gektarga, sabzavotchilik va polizchilikda 23,5 gektarga, bog‘dorchilik va uzumchilikda 13,1 gektarga, chorvachilikda 205 gektarga teng bo‘lmoqda.⁶¹

Ma‘lumki, qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari tomonidan mamlakatda yetishtirilayotgan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining asosiy ulushi fermer xo‘jaligi va dehqon xo‘jaliklari hissasiga to‘g‘ri kelmoqda.

Fermer xo‘jaligi sohasi 2007-yilda 34,7 foizni, 2008-yilda 32,5 foiz, 2009-yilda 34,5 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2010-yilda 35 foizni tashkil etgan. 2007-yilga nisbatan 2010-yilda 0,3 foiz punktga o‘sish kuzatilgan.

⁶¹ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O‘zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi» mavzusidagi ma‘ruzasini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. –T.: «Iqtisodiyot». 2012. 34-b.

**Respublika YalMni yaratishda qishloq xo‘jaligi
korxonalarining hissasi⁶² (%)**

Qishloq xo‘jaligi sohalari	Yillar (%)				
	2007	2008	2009	2010	2011
Dehqon xo‘jaligi	62,7	65,3	63,3	62,9	63,7
Qishloq xo‘jaligi korxonalari	2,6	2,2	2,2	2,1	2,2
Fermer xo‘jaliklari	34,7	32,5	34,5	35,0	34,1

2010-yilning yanvar-dekabrida qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 15 810,7 mlrd so‘mni yoki 2009-yilning shu davriga nisbatan 106,8 foizni tashkil qildi. Jumladan, dehqonchilik mahsulotlari 9 390,7 mlrd so‘mni (106,6 foiz), chorvachilik mahsulotlari 6 420,0 mlrd so‘mni (107,0 foiz) tashkil etdi.

Fermer xo‘jaligi – ijaraga berilgan yer uchastkalaridan foydalanigan holda qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqarishi bilan shug‘ullanuvchi, mustaqil xo‘jalik yurituvchi subyektdir. Fermer xo‘jaligi O‘zbekiston Respublikasida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining asosiy subyektidir.⁶³

Dehqon xo‘jaligi – oilaviy mayda tovar xo‘jaligi bo‘lib, oila a‘zolarining shaxsiy mehnati asosida, meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish uchun oila boshlig‘iga berilgan tomorqa yer uchastkasida qishloq xo‘jaligi mahsuloti yetishtiradi va realizatsiya qiladi.⁶⁴

Dehqon xo‘jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo‘jaligi a‘zolarining istagiga ko‘ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin. Dehqon xo‘jaligi o‘z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas.

⁶² O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo‘mitasining statistik ma‘lumotlari asosida hisoblandi va tuzildi.

⁶³ O‘zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida»gi qonuni 3-modda.

⁶⁴ O‘zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida»gi qonuni 1-modda.

12.2. Yagona yer solig'i to'lovchilari, obyekti va bazasi

Yagona yer solig'i to'lovchilari quyidagilardir;

- qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar;
- qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.

Bir vaqtning o'zida quyidagi shartlarga javob beradigan yuridik shaxslar soliq solish maqsadida qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar jumlasiga kiradi:

– yer uchastkalaridan foydalangan holda qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va o'zi yetishtirgan mazkur mahsulotni qayta ishlash yoxud yer uchastkalaridan foydalangan holda faqat qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish asosiy faoliyat turi bo'lgan yuridik shaxslar;

– qishloq xo'jaligini yuritish uchun mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan o'zlariga belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalariga ega bo'lgan yuridik shaxslar;

– qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va mazkur o'zi yetishtirgan mahsulotni qayta ishlash, ulushni realizatsiya qilish yoki qayta ishlash uchun olingan qishloq xo'jaligi mahsulotini o'z ichiga oluvchi qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlash umumiy hajmida kamida 50 foizni tashkil etadigan yuridik shaxslar.

Yuqoridagi talablarga javob beradigan yangi tashkil etilgan qishloq xo'jaligi – tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran yagona yer solig'i to'lovchilar bo'ladilar.

Quyidagilarga yagona yer solig'i to'lovchilari sifatida qaral-maydi:

- o'rmon va ovchilik xo'jaliklari;
- yuridik shaxs tashkil etgan holda va tashkil etmasdan tuzilgan dehqon xo'jaliklari.

Yagona yer solig'ining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining har yili qabul qilinadigan «O'zbekiston Respub-

likasining asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari va Davlat budjeti prognozi to‘g‘risida»gi qaroriga muvofiq belgilanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra 2012-yil uchun 6 foiz belgilandi.

40-jadval

Yagona yer solig‘i stavkalari

To‘lovchilar	Normativ qiymatga nisbatan stavka, foizlarda*					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari	2,3	2,8	3,5	5	6	6

*) Bunda jamoat imoratlari va hovlilari bilan band bo‘lgan yerlar 2,0 koeffitsiyentini qo‘llagan holda baholanadi

Izoh. Har bir xo‘jalik bo‘yicha qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymati O‘zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va Davlat kadastr qo‘mitasi tomonidan aniqlanadi.

2. Belgilangan mezonlarga muvofiq yagona yer solig‘i to‘lovchilariga kiritiladigan baliqchilik xo‘jaliklari tuman bo‘yicha o‘rtacha sug‘oriladigan yerlar normativ qiymatidan kelib chiqib, yagona yer solig‘ini to‘laydilar.

Soliq solish obyekti

Qonun hujjatlariga muvofiq qishloq xo‘jaligini yuritish uchun egalik qilishga, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkasi soliq solish obyektidir.

Soliq solinadigan baza

Soliq solinadigan yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan normativ qiymati soliq solinadigan bazadir.

Egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi yil mobaynida vujudga kelgan yer uchastkalari uchun soliq solinadigan baza yer uchastkalariga bo'lgan huquq vujudga kelgan oydan keyingi oydan boshlab hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq solinadigan baza yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan boshlab kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquqlar vujudga kelganda soliq solinadigan baza bu huquq vujudga kelgan oydan boshlab kamaytiriladi. Yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozga bo'lgan huquq tugatilgan taqdirda, soliq solinadigan baza bu huquq tugatilgan oydan keyingi oydan boshlab ko'paytiriladi.

Yagona yer solig'ini to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

– yangi tashkil etilgan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro'yxatidan o'tkazilgan oydan boshlab ikki yil muddatga. Mazkur imtiyoz tugatilgan fermer xo'jaliklari bazasida tashkil etilgan fermer xo'jaliklariga tatbiq etilmaydi;

– ixtiyoriy tugatilayotgan tadbirkorlik subyektlari – yuridik shaxslar davlat ro'yxatidan o'tkazuvchi organ ixtiyoriy tugatish to'g'risida qabul qilingan qaror haqida xabardor qilingan kundan e'tiboran. Ixtiyoriy tugatish qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda tugallanmagan yoki tugatish tartib-taomili tugatilgan va faoliyat qayta tiklangan taqdirda ushbu imtiyoz qo'llanilmaydi hamda soliq summasi imtiyoz qo'llanilgan butun davr uchun to'liq miqdorda undiriladi.

Qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar – yagona yer solig'i to'lovchilarga Soliq kodeksining 282-moddasidagi yuridik shaxslar yer solig'i bo'yicha berilgan imtiyozlar ham tatbiq etiladi. Kalendar yil soliq davridir.

Soliqqa tortish va soliq to'lash mexanizmini soddalashtirish maqsadida mamlakatimiz Prezidentining Farmoni bilan fermer xo'jaliklari tomonidan to'lanadigan to'qqizta soliq turi o'rniga 1999-yilning 1-yanvaridan boshlab qishloq xo'jaligi korxonalari uchun yagona yer solig'i joriy qilingan bo'lib, u har tomonlama

qulaylikka ega. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida qishloq xo‘jaligi sohasida bir qator soliq va bojxona imtiyozlari qo‘llanadi:

- yangidan tashkil etilgan, paxta, g‘alla, sabzavot, poliz, kartoshka va boshqa mahsulotlar yetishtiradigan fermer xo‘jaliklari 2 yil muddatga, bog‘dorchilik va uzumchilikka ixtisoslashgan fermer xo‘jaliklari 5 yil muddatga yagona yer solig‘i to‘lashdan ozod etildi;

- fermer o‘z hisobidan o‘zlashtirgan yer uchun besh yil davomida yagona yer solig‘i to‘lashdan ozod qilindi;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 17-martdagi 304-sonli qaroriga asosan, xorijiy texnikalari olib kelishda qo‘shilgan qiymat solig‘i va bojxona to‘lovlari hamda chet el texnikalari uchun ehtiyot qismlar olib kelishda qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod etilgan;

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 25-martdagi 308-sonli qaroriga muvofiq chet ellardan chorva mollari olib kelishda qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovlaridan ozod etilgan.

Fermer xo‘jaliklari texnika vositalarini imtiyozli shartlar bo‘yicha lizing asosida harid qilishi uchun texnika boshlang‘ich narxining 15 foizini to‘lab, qolgan 85 foizini 10 yil muddat ichida to‘lash imkoniyatiga ega bo‘ldi. Bunda lizingdan foydalangani uchun yillik foiz to‘lovlari Markaziy bank qayta moliyalash stavkasining 50 foizidan oshmaydigan qilib belgilandi.

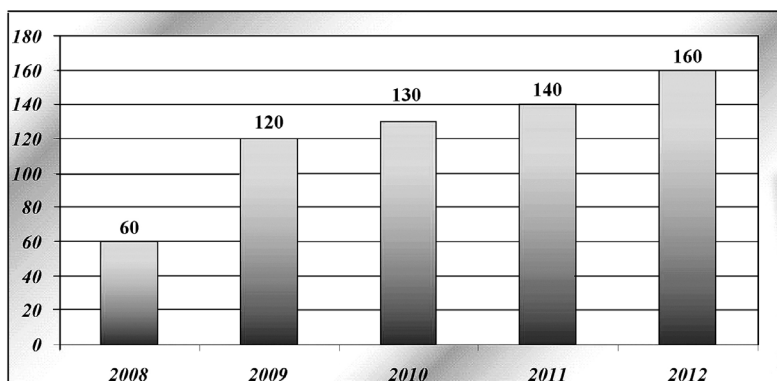
O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002-yil 20-avgustdagi «Paxta narxini shakllantirish mexanizmi to‘g‘risida»gi PF-3114-sonli farmoniga asosan, davlat tomonidan sotib olinayotgan paxta xomashyosining narxini jahon bozoridagi narxlar darajasidan kelib chiqqan holda belgilash tizimi joriy etildi. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabrdaqi PQ-1024-sonli qaroriga muvofiq, 2009-yilda davlat budjeti parametrlarida eksportga sotiladigan paxta tolasi bo‘yicha 20 foizlik qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) to‘lashdan paxta tozalash korxonalari ozod etildi, natijada shu miqdorda fermerlarga paxta

uchun to'lanadigan xarid narxlari oshirildi. Shu orqali davlatimiz tomonidan paxta yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini va tayyorlov korxonalarini rag'batlantirish ko'zda tutilgan bo'lib, paxta tolasi-ning ichki narxlarini jahon bozoridagi narxlarga tenglashtirish choralari ko'rilmogda. Shu bilan birga, bugungi kunda jahon bozorida paxta tolasi narxlarining birmuncha yuqori ekanini inobatga olgan holda, narx bo'yicha yuzaga kelgan ijobiy farqning 25 foizini fermer xo'jaliklariga to'lab berish bo'yicha tegishli tadbirlar amalga oshirilmogda. Jumladan, 2011-yil davomida fermer xo'jaliklariga yo'naltirilgan ijobiy farq summasi 403 315 million so'mni tashkil etdi. Bu holat jahon bozorida qulay konyunktura vujudga kelgan yillarda fermer xo'jaliklarining barqaror daromad olishi uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Keyingi yillarda fermer xo'jaliklarini barqaror rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida hosildorligi past bo'lgan yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun mablag'lar ajratish amaliyotda qo'llanmogda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007-yil 5-noyabrdagi «Hosildorligi past yerlarda davlat ehtiyoji uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirayotgan fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-725-sonli qarorida fermer xo'jaliklarini barqaror rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularga samarali va amaliy davlat madadini ko'rsatish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetida hosildorligi past bo'lgan yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun maqsadli mablag'lar ajratish, Moliya vazirligiga har yili Davlat budjeti loyihasini shakllantirishda mazkur maqsadlarga yer solig'i bo'yicha tushumlar hisobidan mablag'lar ajratish vazifasi yuklatildi.

Mazkur qarorga muvofiq, ball boniteti past yerlarda davlat ehtiyojlari uchun paxta xomashyosi yetishtirish bilan shug'ullanayotgan fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga

davlat budjetidan ajratilayotgan mablag'lar qiymati 2008-yildagi 60 milliard so'mdan 2012-yilda 160 milliard so'mga oshdi (20-rasm).

20-rasm. Hosildorligi past yerlarda davlat ehtiyojlari uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi fermer xo'jaliklariga davlat budjetidan ajratilayotgan subsidiyalarning qiymati, milliard so'mda⁶⁵

Ushbu mablag'lar fermerlarning xizmat ko'rsatuvchi va ta'minotchi tashkilotlar oldidagi qarzlarni qisqartirishda salmoqli manba bo'lmoqda.

Qishloq xo'jaligida moliya-kredit, soliq va sug'urta tizimini takomillashtirish:

- ♦ davlat ehtiyojlari uchun paxta xomashyosi va g'alla yetishtirishni asosan imtiyozli kreditlash orqali moliyalashtirib borish tizimini takomillashtirish;

- ♦ paxta va g'alladan boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchilarni kreditlash mexanizmini takomillashtirish;

- ♦ qishloq xo'jaligi uchun texnika, ehtiyot qismlar, naslli chorva mollari, urug'lik va ko'chatlar, zamonaviy texnologiya va usku-

⁶⁵ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. –T.: «Iqtisodiyot». 2012. 37-b.

nalar, dori-darmon, kimyoviy preparatlar import qilishda soliq va bojxona imtiyozlari tizimini yanada kengaytirish;

- ◆ qishloq joylarga kichik sanoatni jalb qilishda soliq imtiyozlari va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tadbirlarini amalga oshirish;

- ◆ mahalliy ishlab chiqaruvchilarni iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash maqsadida proteksionizm siyosatini doimiy ravishda amalga oshirish;

- ◆ unumdorligi past bo‘lgan, shuningdek, nasoslar bilan sug‘oriladigan maydonlarda davlat ehtiyojlari uchun paxta va g‘alla yetishtiruvchi fermer xo‘jaliklarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirib borish.

12.3. Yagona yer solig‘ini to‘lash tartibini qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari

Yagona yer solig‘ini to‘lash tartibini qo‘llash uchun soliq to‘lovchi har yili joriy soliq davrining 1-fevraliga qadar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga o‘tgan soliq davrida qishloq xo‘jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlashning umumiy hajmida qishloq xo‘jaligi mahsulotining o‘zi yetishtirgan va qayta ishlagan ulushi ko‘rsatilgan ma’lumotnomani taqdim etadi.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlashning umumiy hajmida qishloq xo‘jaligi mahsulotining o‘zi yetishtirgan va qayta ishlagan ulushini aniqlashda Soliq kodeksining 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlar hisobga olinmaydi.

Agar o‘tgan soliq davri yakunlari bo‘yicha yagona yer solig‘i to‘lovchi korxonalar belgilangan shartlarga javob bermasa, soliq to‘lovchi joriy soliq davrining boshidan e‘tiboran umumbelgilangan soliqlarni yoki yagona soliq to‘lovini to‘lashga o‘tishi kerak.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kiradigan soliq to‘lovchilar belgilangan shartlarga javob bermay qo‘ygan soliq davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay davlat soliq xizmati organiga soliq solish tartibini tanlash to‘g‘risida yozma bil-

dirish taqdim etadi. Soliq to'lovchining yozma bildirishni belgilangan muddatda taqdim etmaganligi uning umumbelgilangan soliqlarni to'lashga roziligi deb hisoblanadi.

Yagona yer solig'ini to'lashdan umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq to'lovchi Soliq kodeksida nazarda tutilgan yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i va yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo'yicha u umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tgan soliq davrining birinchi choragi uchun joriy to'lovlarni to'lashdan ozod qilinadi.

Umumbelgilangan soliqlarni yoki yagona soliq to'lovini to'lashga o'tgan yagona yer solig'ini to'lovchi faqat navbatdagi soliq davri boshidan e'tiboran yana yagona yer solig'ini to'lashga o'tishga haqlidir.

Belgilangan shartlarga javob beradigan qishloq xo'jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar, shuningdek, qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari faoliyatining yagona yer solig'ini to'lash tatbiq etiladigan qismi bo'yicha soliq solishning boshqacha tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlash bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlarini amalga oshirishda yagona yer solig'i to'lovchi mazkur faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi shart.

Soliq kodeksiga muvofiq soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlab qolingan mikrofirmalar va kichik korxonalar faoliyatning boshqa turlari bo'yicha korxonalarning tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovi to'lashi mumkin. Mikrofirmalar va kichik korxonalar toifasiga kirmaydigan soliq to'lovchi umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tishi kerak.

Yagona yer solig'ini to'lovchilar uchun Soliq kodeksining 132-moddasida nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar bundan mustasno.

Birgalikdagi faoliyatdan olinadigan daromadlarga yagona yer solig'i to'lovchida dividendlarga soliq solish uchun belgilangan stavkalar bo'yicha soliq solinadi.

Yer uchastkalari ijaraga (shu jumladan, ichki xo'jalik pudratiga) berilganida yagona yer solig'ini to'lash majburiyati ijaraga beruvchining zimmasida saqlanib qoladi.

12.4. Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi

Yagona yer solig'i summasi yer uchastkalarining normativ qiymati va yagona yer solig'ining belgilangan stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yerlarning qayerda joylashgani va sifatiga (ball-bonitetga) bog'liq ravishda bazaviy stavkalar tegishli tuzatish koeffitsiyentlariga tuzatiladi.

Yerlarning har bir turi bo'yicha yagona yer solig'i summasi quyidagi formula bo'yicha belgilanadi:

$$H = Szu \times Sb \times Kp,$$

bu yerda: **H** – yagona yer solig'i summasi, so'mlarda;

Szu – yer uchastkasi maydoni, gektarlarda;

Sb – yerning normativ qiymati, 1 gektar uchun so'mlarda;

Kp – soliq stavkasi normativ qiymatga nisbatan

Yagona yer solig'ining hisob-kitobi yer uchastkasi joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organiga joriy soliq davrining 1-mayigacha taqdim etiladi.

Yil davomida berilgan yer uchastkalari uchun yagona yer solig'i yer uchastkasi berilganidan keyingi oydan boshlab to'lanadi. Yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) taqdirda, yagona yer solig'ini to'lash yer uchastkasi olib qo'yilgan (kamaytirilgan) oydan boshlab to'xtatiladi (kamaytiriladi).

Yer uchastkasining tarkibi va maydoni yil davomida o'zgargan, shuningdek, yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquq vujudga kelgan (tugatilgan) taqdirda, soliq to'lovchilar davlat soliq

xizmati organlariga hisobot yiuning 1-dekabrigacha yagona yer solig'ining aniqlik kiritilgan hisob-kitobini taqdim etishlari shart.

Yagona yer solig'ini to'lash quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

- hisobot yiuning 1-iyuligacha – yillik soliq summasining 20 foizi;

- hisobot yiuning 1-sentabrigacha – yillik soliq summasining 30 foizi;

- hisobot yiuning 1-dekabrigacha – soliqning qolgan summasi.

Ma'lumki, amaldagi qonunchilikka asosan yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar budjetga maqsadli jamg'armalarga ajratmalar to'laydilar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagi tartiblar belgilandi:

- yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar: Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar hamda Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari biiiashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish tartibi belgilandi.

- yagona yer solig'ini to'lovchi qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan umumlashgan Davlat maqsadli jamg'armalarga ajratmalar bo'yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga **har chorakda** taqdim etish tartibi belgilandi.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. «Umid» Fermer xo'jaligi Toshkent viloyati Qibray tumanida 2003-yil yanvar oyida ro'yxatdan o'tgan. Tuman hokimi-

ning qaroriga ko‘ra unga ajratilgan umumiy tasarrufidagi yer maydoni 42 gektarni tashkil etadi. Tuman «Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr» davlat qo‘mitasi tomonidan yerining normativ qiymati bir gektar uchun 1 200,0 ming so‘m qilib belgilangan. Berilgan ma‘lumotlarga ko‘ra, fermer xo‘jaligiga 2013-yil uchun yagona yer solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun 2013 yilga yagona yer solig‘i stavkasi normativ qiymatga nisbatan 6 foiz qilib belgilangan.

2. $(1\,200,0 * 42) * 6,0 \% = 3\,024,0$ so‘m – Yagona yer solig‘i summasi.

2-masala. «Sarbon» fermer xo‘jaligi Farg‘ona viloyati Quva tumanida 2007-yil yanvar oyida ro‘yxatdan o‘tgan. Tuman hokimiing qaroriga ko‘ra unga ajratilgan umumiy tasarrufidagi yer maydoni 79 gektarni tashkil etadi. Shundan jamoat binolari va hovlilari band qilgan yer maydoni 3 gektarni tashkil etadi. Tuman «Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr» davlat qo‘mitasi tomonidan yerining normativ qiymati bir gektar uchun 980,0 ming so‘m qilib belgilangan. Berilgan ma‘lumotlarga ko‘ra, fermer xo‘jaligiga 2013-yil uchun yagona yer solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun 2013-yilga yagona yer solig‘i stavkasi normativ qiymatga nisbatan 6 foiz qilib belgilangan. Shuningdek, jamoat imorat-lari va hovlilari bilan band bo‘lgan yerlar 2,0 koeffitsiyentini qo‘llagan holda baholanadi.

2. $(980,0 * 76) * 6,0 \% = 3\,024,0$ so‘m – Yagona yer solig‘i summasi 76 ga uchun;

$(980,0 * 2 * 3) * 6,0 \% = 352,8$ so‘m – Yagona yer solig‘i summasi 3 ga uchun;

3. $3\,024,0 + 352,8 = 3\,376,8$ so‘m – Jami yillik yagona yer solig‘i summasi.

3-masala. Paxtachilikga ixtisoslashtirilgan «Nihol» Fermer xo‘jaligi Andijon viloyati Asaka tumanida 2012-yil yanvar oyida ro‘yxatdan o‘tgan. Tuman hokimiing qaroriga ko‘ra unga ajratilgan umumiy tasarrufidagi yer maydoni 80 gektarni tashkil etadi. Shundan jamoat binolari va hovlilari band qilgan yer maydoni 2 gektarni tashkil etadi. Tuman «Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri» davlat qo‘mitasi tomonidan yerining normativ qiymati bir gektar uchun 1080,0 ming so‘m qilib belgilangan. Berilgan ma‘lumotlarga ko‘ra, fermer xo‘jaligiga 2013-yil uchun yagona yer solig‘ini hisoblang.

Yechilishi:

1. Soliq kodeksining 282-moddasiga ko‘ra yangi tashkil etilgan qishloq xo‘jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan boshlab ikki yil muddatga yagona yer solig‘ini to‘lashdan ozod qilingan. Ushbu fermer xo‘jaligi 2014-yilning yanvar oyigayacha yagona yer solig‘ini to‘lamaydi.

Mavzuga doir test savollari

1. Yagona yer solig‘i qachon joriy etilgan:

- A. 1991-yil 1-maydan.
- B. 2004-yil 1-yanvardan.
- C. 1998-yil 1 maydan.
- D. 1999-yil 1-yanvardan*.

2. Yagona yer solig‘i to‘lovchilari bo‘lgan subyektlarni aniqlang.

- A. Fermer va dehqon xo‘jaliklari, o‘rmon va ovchilik xo‘jaliklari.
- B. Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, qishloq xo‘jaligi yo‘nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo‘jaliklari va ta‘lim muassasalarining o‘quv-tajriba xo‘jaliklari*.
- C. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlovchi korxonalar, dehqon xo‘jaliklari.
- D. Faqatgina paxta etishtirish bilan shug‘ullanuvchi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari.

3. Yagona yer solig'i to'lovchilari bo'lmagan subyektlarni aniqlang.

- A. Dehqon xo'jaliklari, o'rmon va ovchilik xo'jaliklari*.
- B. Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari, qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.
- C. Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari.
- D. Qishloq xo'jaligi yo'nalishidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlarining tajriba-eksperimental xo'jaliklari va ta'lim muassasalarining o'quv-tajriba xo'jaliklari.

4. Yagona yer solig'ining obyeksi nima?

- A. Qishloq xo'jaligini yuritish uchun egalik qilishga, foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkasi*.
- B. Sof foyda.
- C. Yerning normativ qiymati.
- D. Tovar oboroti.

5. Jamoat imoratlari va hovlilari bilan band bo'lgan yerlarga nisbatan yagona yer solig'i qanday tartibda hisoblanadi?

- A. 2,0 koeffitsiyentini qo'llagan holda baholanadi*.
- B. 3,0 koeffitsiyentini qo'llagan holda baholanadi.
- C. Soliq summasi ikki barobarga kamaytiriladi.
- D. 4,0 koeffitsiyentini qo'llagan holda hisoblanadi.

6. Yagona yer solig'ining soliq solinadigan bazasini belgilang.

- A. Yer uchastkalarining maydoni.
- B. Ijaraga olingan yer uchastkalari me'yoriy qiymati.
- C. Foydalanayotgan yer uchastkasining qiymati.
- D. Yer uchastkasining belgilangan normativ qiymati*.

7. Yagona yer solig'i bo'yicha hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday mudatda taqdim etiladi:

- A. Joriy soliq davrining 1-mayigacha*.
- B. Joriy soliq davrining 1-dekabrigacha.

- C. Joriy soliq davrining 1-martgacha.
- D. Joriy soliq davrining 1-fevralgacha.

8. Yagona yer solig'ini to'lash muddatlarini ko'rsating.

- A. Hisobot yilining 1-iyuligacha 50 % va 1-dekabrigacha qolgani.
- B. Hisobot yilining 1-iyuligacha 20 %, 1-sentabrigacha 30 % va 1-dekabrigacha qolgani*.
- C. Hisobot yilining har choragida, chorakdan keyingi oyning 25-kuniga qadar.
- D. Hisobot yilining 1-iyuligacha 30 %, 1 sentabrigacha 20 % va 1-dekabrigacha qolgani.

9. Yagona yer solig'ini to'lash tartibini qo'llash uchun soliq to'lovchi har yili soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga o'tgan soliq davrida qishloq xo'jaligi mahsulotini yetishtirish va qayta ishlashning umumiy hajmida qishloq xo'jaligi mahsulotining o'zi yetishtirgan va qayta ishlagan ulushi ko'rsatilgan ma'lumotnomani qachon taqdim etadi?

- A. Joriy soliq davrining 1-mayiga qadar.
- B. Joriy soliq davrining 1-dekabriga qadar*.
- C. Joriy soliq davrining 1-martiga qadar.
- D. Joriy soliq davrining 1-fevraliga qadar.

10. Yer uchastkasining tarkibi va maydoni yil davomida o'zgaragan, shuningdek, yagona yer solig'i bo'yicha imtiyozlarga bo'lgan huquq vujudga kelgan taqdirda, soliq to'lovchilar davlat soliq xizmati organlariga yagona yer solig'ining aniqlik kiritilgan hisob-kitobi qachon taqdim etiladi?

- A. Hisobot yilining 1-mayiga qadar.
- B. Hisobot yilining 1-dekabrigacha*.
- C. Hisobot yilining 1-martiga qadar.
- D. Hisobot yilining 1-fevraliga qadar.

11. 2013-yil 1-yanvardan yagona yer solig'i stavkasi qanday belgilangan?

- A. 6 foiz*.
- B. 5 foiz.
- C. 4 foiz.
- D. 7 foiz.

12. Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari uchun yagona yer solig‘ini hisoblashda yerlarning normativ qiymatidan kelib chiqqan holda hisoblash tartibi qachondan joriy etildi?

- A. 2004-yil 1-yanvardan*.
- B. 2005-yil 1-yanvardan.
- C. 2006-yil 1-yanvardan.
- D. 2007-yil 1-yanvardan.

Nazorat savollari

1. Yagona yer solig‘i obyektiga nimalar kiradi?
2. Yagona yer solig‘i qachondan joriy etilgan?
3. Yagona yer solig‘i to‘lovchilari kimlar hisoblanadi?
4. Yagona yer solig‘i stavkasi qanday?
5. Yagona yer solig‘i bo‘yicha qanday imtiyozlar berilgan?
6. Yagona yer solig‘i bazasi qanday aniqlanadi?
7. Yagona yer solig‘i to‘lovchilari va stavkalari qanday belgilangan?
8. Yagona yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar?
9. Yagona yer solig‘ini to‘lash tartibini qo‘llashning qanday xususiyatlari mavjud?
10. Yagona yer solig‘i hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi?

13-bob. YURIDIK SHAXSLARDAN TADBIRKORLIK FAOLIYATI BO‘YICHA OLINADIGAN QAT’IY BELGILANGAN SOLIQ

Tayanch so‘z va iboralar: *soddalashtirilgan soliqqa tortish tizimi, qat’iy belgilangan soliq, tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik), tadbirkorlik faoliyati subyektlari, yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy tadbirkorlik, qat’iy belgilangan soliq obyekti va bazasi, soliq hisoboti.*

13.1. Qat’iy belgilangan soliqning zaruriyati, iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish tartibi

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotining asosi bo‘lgan xususiy mulk ustuvorligini mustahkamlaydigan barqaror qonunchilik bazasi yaratilganini qayd etish zarur. O‘rta mulkdorlar sinfini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotini barqaror yuksaltirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va aholi daromadini oshirishning muhim omili bo‘lgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish bo‘yicha qulay ishbilarmonlik muhiti hamda ishonchli huquqiy kafolatlar yaratildi.

O‘zbekiston Respublikasining 2012-yil 2-mayda yangi tahrir ostida tasdiqlangan «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida»gi qonuniga ko‘ra, tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati, uning turlari va ishtirokchilari quyidagicha belgilangan:

Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) – tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, o‘zi tavakkal qilib va o‘z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) – belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Kichik tadbirkorlik subyektlari – yakka tartibdagi tadbirkorlar, oilaviy korxonalar, mikrofirma va kichik korxonalardir.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik – yuridik shaxs tashkil etmagan holda jismoniy shaxs (yakka tartibdagi tadbirkor) tomonidan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishidir.

Oilaviy tadbirkorlik – oila a‘zolari tomonidan tavakkal qilib va o‘z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foyda) olish maqsadida amalga oshiriladigan tashabbuskorlik faoliyatidir.

Oilaviy tadbirkorlikka maksimal darajada yanada qulay biznes-muhit yaratish, xususiyl mulkning ustuvorligini mustahkamlash, uni ishonchli kafolatlarini ta‘minlash hamda oilaviy tadbirkorlikka ko‘proq erkinlik berish va rivojlantirishga yo‘naltirilgan keng chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasining **2012-yil 26-apreldagi «Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida» O‘RQ-327-sonli qonuni** qabul qilindi.

Oilaviy tadbirkorlik yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan holda amalga oshirilishi mumkin.

Ma‘lumki, mamlakatimizda iqtisodiyotning barqaror o‘rinishini ta‘minlash va tadbirkorlik uchun barcha qulay shart-sharoitlarni yaratish hamisha birinchi darajali ustuvor maqsad va vazifa bo‘lib kelgan. Bu borada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarni jonlantirish, tadbirkorlik subyektlarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlarning uzviy davomi sifatida 2011-yilni Yurtboshimiz tomonidan «Kichik biznes va xususiyl tadbirkorlik yili»⁶⁶ deb e‘lon qilinishi ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun zamin yaratdi hamda iqtisodiy-ijtimoiyl taraqqiyo-tini yangi, yanada yuksak bosqichga ko‘tarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

⁶⁶ Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 18 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma‘ruzasi. –Toshkent. «Xalq so‘zi» gazetasi, 2010-yil 9-dekabr.

**O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti daromadlari tarkibida
qat'iy belgilangan soliqning salmog'i⁶⁷ (foizda)**

№	Ko'rsatkichlar	Yillar (%)							2012-yilda 2006-yilga nisbatan o'zgarishi
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
1	Davlat budjeti daromadlari -jami Shu jumladan:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	X
2	Bevosita soliqlar	25,9	23,9	25,3	26,6	26,0	26,2	25,2	-0,7
1.1	Yuridik va jismoniy shaxslardan qat'iy belgilangan soliqni jami daromadlardagi ulushi	1,4	1,2	1,1	1,0	1,0	1,2	U	-0,3
2.1	Qat'iy belgilangan soliqning bevosita soli- qlardagi ulushi	5,3	4,4	4,5	4,0	4,0	4,4	4,2	1,1

⁶⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida hisoblangan.

Davlat dasturi doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun eng qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir keng ko‘lamli ishlar olib borilishi natijasida 2013-yilda mamlakatimiz iqtisodiyotini 8 foizga, sanoatni 8,4 foizga, qishloq xo‘jaligini 6 foizga, asosiy kapitalga kiritilgan investsiyalar hajmini 11 foizga, xizmat ko‘rsatish sohasini qariyb 16 foizga oshirish va yalpi ichki mahsulotda uning ulushi 53 foizgacha o‘shishini ta’minlash vazifasi qo‘yilmoqda.⁶⁸

Soliq kodeksining 22-moddasiga ko‘ra – **soliq solishning sod-dalashtirilgan tartibi** – soliqlar solishning ayrim toifadagi soliqlar to‘lovchilar uchun belgilanadigan hamda ayrim turdagi soliqlarni hisoblab chiqarish va to‘lashning, shuningdek, ular yuzasidan soliqlar hisobotini taqdim etishning maxsus qoidalari qo‘llanilishini nazarda tutuvchi alohida tartibi deb ta’rif berilgan.

Qat’iy belgilangan soliqlar soliqlar kodeksining 23-moddasiga ko‘ra soliqlar tushumlarida respublika budjetiga kelib tushadigan bevosita soliqlar hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli «O‘zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi qaroriga ko‘ra 2012-yilda davlat budjeti daromadlari tarkibidagi yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan qat’iy belgilangan soliqlarning salmog‘i 1,1 foizni, bevosita soliqlar tarkibida esa 4,2 foizni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi «O‘zbekiston Respublikasining 2013-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to‘g‘risida»gi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra, Davlat hokimiyati va mahalliy davlat boshqaruvi organlarining barcha darajalardagi mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlarini shakllantirishdagi roli, mustaqilligi va mas’uliyatini oshirish, mahalliy budjetlarning

⁶⁸ Karimov I. A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilda respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlariga va 2012-yilda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bag‘ishlangan majlisi ma’ruzasi. – Toshkent. «Xalq so‘zi» gazetasi, 2012, 20-yanvar.

O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida, yuridik va jismoniy shaxslarning tadbirkorlik faoliyati ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliq xamda yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi tadbirkorlar)dan olinadigan qat'iy belgilangan soliq bo'yicha tushumlar to'liq hajmda mahalliy budjetlar daromadlariga o'tkazildi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi soliq to'lovchilarning ayrim toifalari uchun qo'llaniladi va yagona soliq to'lovini, yagona yer solig'ini hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lashning maxsus qoidalari qo'llanilishini, shuningdek, mazkur soliqlar bo'yicha soliq hisoboti taqdim etilishini nazarda tutadi.

Qat'iy belgilangan soliqni to'lash belgilangan faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yagona soliq to'lovchilar va yagona yer solig'i to'lovchilar ushbu faoliyat turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari hamda belgilangan tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'lashlari shart.

Yagona soliq to'lovi, yagona yer solig'i hamda tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha qat'iy belgilangan soliqlar Soliq kodeksda nazarda tutilgan jami umumbelgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning o'rniga to'lanadi.

Soliq davri mobaynida, soliq solish tartibi o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchi bu haqda soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi. Bunda o'tgan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni o'sha davrda amal qilgan soliq solish tartibidan kelib chiqqan holda to'lash bo'yicha majburiyatlar soliq to'lovchilarda saqlanib qoladi.

Ma'lumki soliq siyosatida tub o'zgarishlar sodir bo'ldi. 2007-yil 25-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksini tasdiqlash to'g'risida»gi O'RQ-136 sonli qonuni bilan yangi Soliq kodeksi qabul qilindi

hamda 2008-yil 1-yanvardan kuchga kirdi. O'zbekiston Respublikasining yangi Soliq kodeksining 20 bo'limi soddalashtirilgan tartibga bag'ishlangan bo'lib, 58 bobi hamda 370-375 moddalarini yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan qat'iy belgilangan soliqni hisoblash mexanizmi belgilangan. Yuridik va yakka tartibdagi tadbirkorlarga qat'iy belgilangan soliq uchun obyekt fizik ko'rsatkich birligiga har oyda qat'iy belgilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda) hisoblanadi.

13.2. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Soliq kodeksining 370-moddasiga ko'ra faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar bo'lib hisoblanadi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlarining ro'y-xati, shuningdek, faoliyatning mazkur turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlar qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Faoliyatning ayrim turlarini tavsiflovchi fizik ko'rsatkichlardan kelib chiqqan holda soliq solinadigan ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi soliq to'lovchilar faoliyatning qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan qismiga doir soliq solishning boshqa tartibini tanlash huquqiga ega emas.

Qat'iy belgilangan soliq to'lash tatbiq etiladigan faoliyat bilan bir qatorda faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishlari va umumbelgilangan yoki qat'iy belgilangan soliqlarni to'lashlari shart.

Asosiy faoliyat turi bo'yicha qat'iy belgilangan soliqni to'lovchilar bo'lgan yuridik shaxslar Soliq kodeksining 132-moddasida

nazarda tutilgan boshqa daromadlarga soliq solinmaydi, dividendlar va foizlar, birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlar, shuningdek, ijaradan olingan daromadlar bundan mustasno.

Mol-mulknii ijaraga berishdan olingan daromadlarga Soliq kodeksda nazarda tutilgan tartibda umumbelgilangan soliqlar yoki yagona soliq to'lovi joriy etiladi.

Faoliyatning boshqa turlarini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar belgilangan tartibda qat'iy belgilangan soliqni to'laydi.

13.3. Faoliyatning ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi

Qat'iy belgilangan soliq belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko'rsatkich soliq solinadigan obyektidir.

Soliq solinadigan **baza** fizik ko'rsatkichlarning sonidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

Qat'iy belgilangan soliq summasi soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar soliq solinadigan baza va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Qat'iy belgilangan soliq quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$Q_{ss} = S_{st} * E_{KOIH}$$

Sst – soliq stavkasi;

EKOIH – eng kam oylik ish haqi.

Qat'iy belgilangan soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan belgilanadi va soliq to'lovchilarga O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda yetkaziladi.

Qat'iy belgilangan soliqni yuridik shaxslar mustaqil ravishda belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqib hisoblaydilar. Qat'iy belgilangan soliq stavkalari 2013-yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdagi PQ-1887-sonli qarori bilan tasdiqlangan bo'lib, u quyidagicha tabaqalashtirilgan:

**Yuridik va jismoniy shaxslardan ayrim tadbirkorlik
faoliyati turlari bo'yicha 2012-yil uchun olinadigan
qat'iy belgilangan soliq
STAVKALARI⁶⁹**

№	Faoliyat turi	To'lov- chilar	Mazkur faoliyat turini xarakterlovchi fizik ko'rsatkichlar	Fizik ko'rsatkich birligiga liar oyda qat'iy bel- gilangan soliq stavkasi (eng kam ish haqiga birlik uchun karrali miqdorlarda)		
				Toshkent shahri	Nukus shahri va viloyatga bo'yisunuvchi shaharlar	Boshqa aholi punktlari
1.	Avtotransport vositalarini vaqtinchalik saqlash	yuridik shaxslar	Egallagan maydon (1 metr ²)	0,1	0,06	0,04
2.	Bolalar o'yin avtomatlari	yuridik va jismoniy shaxslar	Jihozlangan o'rinalar soni (birlikda)	3,0	2,0	1,0

⁶⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdaqi PQ-1887-sonli qarori (10-ilova).

Qat'iy belgilangan soliq stavkasi yil boshiga – 2013-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi (79 590 so'm) miqdoridan kelib chiqib belgilanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomidagi o'zgarishiga qarab qayta ko'rib chiqilmaydi.

Taqdim etilgan qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobida hisobga olinmagan fizik ko'rsatkichlar aniqlangan taqdirda bunday holatlarga soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlash sifatida qaraladi.

Soliq davri – bir oy.

Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga:

- yangi tashkil qilinayotgan (boshlovchi) soliq to'lovchilar tomonidan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay;

- faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan hisobot yilining 15-yanvarigacha taqdim etiladi.

Soliq solish obyekti va ish haqining eng kam miqdori o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlik kiritilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lovni to'lash muddatidan kechiktirmay taqdim etishlari shart.

Qa'tiy belgilangan soliqni to'lash:

- yuridik shaxslar tomonidan har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay;

- yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda to'lanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari

Yakka tartibdagi tadbirkorlar yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish doirasida qat'iy belgilangan soliq to'lash bilan bir qatorda quyidagilarni to'laydilar:

- 1) bojxona to'lovlari;
- 2) yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;

3) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq – suv resurslaridan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanilganda;

4) aksiz solig'i – aksiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarilganda;

5) budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

6) davlat boji;

7) avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo'l jamg'armasiga yig'im.

Agar yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq solinadigan mol-mulkka va (yoki) yer uchastkasiga ega bo'lsalar, Soliq kodeksi-ning 48-, 50-boblarida nazarda tutilgan tartibda jismoniy shaxslar-ning mol-mulkiga solinadigan soliqni va (yoki) jismoniy shaxslar-dan olinadigan yer solig'ini to'lash majburiyati ularning zimma-sida saqlanib qoladi.

Agar yakka tartibdagi tadbirkor o'z faoliyatini muayyan mud-datga to'xtatga, u o'z faoliyatini to'xtatguniga qadar tadbirkorlik subyektini ro'yxatdan o'tkazuvchi organga faoliyatni vaqtinchalik to'xtatish to'g'risida ariza berish bilan bir vaqtda davlat ro'yxati-dan o'tganlik to'g'risidagi guvohnomani topshiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtincha to'xtatilgan-ligi yoki qayta tiklanganligi to'g'risidagi arizani olgan tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organ kelgusi ish kuni tugaguniga qadar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yakka tartibdagi tadbir-korning faoliyati vaqtincha to'xtatilganligi yoki qayta tiklangan-ligi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlana-digan shaklda axborot taqdim etadi.

Tadbirkorlik subyektini davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaq-tinchalik to'xtatilganligi to'g'risida taqdim qilingan va davlat soliq xizmati organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tad-birkor o'z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun qat'iy bel-gilangan soliqni hisoblashni to'xtatib turish uchun asos bo'ladi.

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar, qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyatining turi va soliq to'lovchining faoliyatni amalga oshirish joyiga qarab belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi.

Yuridik shaxs tashkil etmasdan xususiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishini tartibga solish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan, jismoniy shaxslar 2011-yil 1-apreldan boshlab ushbu qaror bilan tasdiqlangan Ro'yxatga kiritilmagan faoliyat turlarini amalga oshirishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi. Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan 74 ta faoliyat turlari ro'yxati quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin:

43-jadval

**Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan
shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari
RO'YXATI**

T/r	Faoliyat turining nomi
I. Chakana savdo:	
1.	Oziq-ovqat tovarlari bilan chakana savdo qilish (o'simlik moyi va alkogolli mahsulotlarni sotish bundan mustasno)
2.	Dehqon bozorlarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chakana sotish
3.	Nooziq-ovqat tovarlarini chakana sotish (neft mahsulotlarining barcha turlarini, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar yoxud bunday materiallar qo'llanilgan buyumlarni, kino va video mahsulotlarini, yangi import avtomobillar va farmatsevtika tovarlarini sotish bundan mustasno)
4.	Oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlarini chakana sotish (turg'un shoxobchalarda aralash savdo qilish)

5.	Tovarlarni import qilish va chakana sotish*
II.	Qonun hujjatlarida belgilangan ro'yxat bo'yicha xalq badiiy hunarmandchiligi va dekorativ-amaliy san'at buyumlarini tayyorlash
III.	Maishiy xizmatlar, II bo'limda nazarda tutilganlaridan tashqari:
6.	Sartaroshlik xizmatlari, manikyur, pedikyur, kosmetolog xizmatlari va shunga o'xshash boshqa xizmatlar
7.	Kir yuvish, quruq va kimyoviy tozalashni tashkil etish, shuningdek, dazmollash xizmatlari
8.	Gilam va gilam buyumlarini ta'mirlash va tozalash
9.	Tikuv, mo'yna, charm va trikotaj buyumlarni, bosh kiyimlarini, to'qimachilik galantereyasidan tikilgan buyumlarni ta'mirlash va tikish, trikotaj buyumlarni to'qish
10.	Hayvonlar terilari, mo'yna, to'qimachilik, charm buyumlar va boshqa buyumlarni oshlash va bo'yash
11.	Yakka buyurtmalar bo'yicha poyabzal tayyorlash va tikish, poyabzalni ta'mirlash, bo'yash va tozalash
12.	Attorlik buyumlarini tayyorlash va ta'mirlash
13.	Bijuteriya va jevاكلarni tayyorlash va ta'mirlash
14.	Kalitlar tayyorlash
15.	Metall va tunuka buyumlar tayyorlash va ta'mirlash
16.	Motam gulchambarlari, sun'iy ranglar, girlyand tayyorlash
17.	To'siqlar, haykallar, metallardan yasalgan gulchambarlarni tayyorlash va ta'mirlash
18.	Eshik, deraza va yog'ochdan boshqa buyumlar tayyorlash, mebel-dan tashqari
19.	Inventarni (xo'jalik, sport, baliqchilik va hokazo inventar) ta'mirlash va tayyorlash
20.	Kesuvchi buyumlar va asboblarni charxlash
21.	Mebelni yig'ish va ta'mirlash

22.	Musiqa asboblari ta'mirlash va sozlash
23.	Yakka buyurtma bo'yicha qimmatbaho metallardan yasalgan zargarlik buyumlarini tozalash, shuningdek, zargarlik buyumlarini ta'mirlash
24.	Optika, soatlarni ta'mirlash va o'ymakorlik ishlari
25.	Radioelektron apparatlar, maishiy mashinalar, maishiy priborlar, ofis mashinalari va hisoblash texnikasini ta'mirlash, o'rnatish va ularga texnik xizmat ko'rsatish
26.	Transport vositalarini ta'mirlash va ularga texnik xizmat ko'rsatish, shu jumladan, transport vositalariga texnik xizmat ko'rsatish xizmatlarining boshqa turlari (akustik tizimlar va qo'riqlash signallarini ta'mirlash va o'rnatish, yuvish, tekislash, kuzovga himoya va bezak qoplamalari qoplash, salonn tozalash va shunga o'xshash boshqa xizmatlar)
27.	Sanitariya-texnika xizmatlari va payvandlash ishlari
28.	Shisha va oynalarni qirqish, shishaga badiiy ishlov berish
29.	Binolarga oyna o'rnatish xizmatlari
30.	Jamoat hojatxonalari xizmatlari
31.	Hammom va sauna xizmatlari
32.	Turar joylarni yig'ishtirish xizmatlari
33.	Hovlilar va bog'larga qarash xizmatlari, shuningdek, ko'kalamzorlashtirish ishlari
34.	Bog'lar, polizlar va dov-daraxtlarni zararkunandalar va kasalliklardan himoya qilish
35.	Videoga olish va fotosuratga olish xizmatlari
IV. Faoliyatning boshqa turlari:	
36.	Milliy shirinliklar, non-bulka va qandolatchilik buyumlari tayyorlash va sotish, shuningdek, uy sharoitlarida yoki mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarori bilan ajratilgan maxsus joylarda o'rindiqlar tashkil etmasdan donalab sotiladigan taomlarning alohida turlarini tayyorlash

37.	O'lov vositalari tayyorlash va ularni prokatga berish
38.	Qurilish, ta'mirlash va bezash bo'yicha alohida ishlarni bajarish (kapital qurilish, qurilish-montaj ishlari bo'yicha yuridik shaxslarga xizmat ko'rsatishdan tashqari)
39.	Repetitorlik xizmatlari
40.	Tarjima xizmatlari, tahrir xizmatlari
41.	Bolalarning o'yinchoq avtomatlari bilan bog'liq xizmatlar
42.	Axborotning kriptografik himoyasi vositalarini loyihalash, yaratish, ishlab chiqarish, sotish, ta'mirlash va ulardan foydalanish
43.	Dizayn bo'yicha xizmatlar (grafik, interer, mebel va hokazolar), shuningdek, chizmachilik-grafika ishlari
44.	Kompyuter dasturlarini ishlab chiqish xizmatlari, kompyuter o'yinlarini tashkil etish, shuningdek, kompyuter yordamida matnlarni terish va bosib chiqarish xizmatlari, matndan nusxa olish va ko'paytirish bilan bog'liq xizmatlar
45.	Tashrif qog'ozlari va taklifnoma biletlarini tayyorlash va bosish
46.	Muqovalash ishlari
47.	Reklamani ishlab chiqish va joylashtirish
48.	Sug'urta agentlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar
49.	To'ylar, yubiley va boshqa tantanalarda konsert xizmati ko'rsatish
50.	O'zbekiston Respublikasida va uning tashqarisida gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish
51.	Tantanalari marosimlarni tashkil etish xizmatlari (to'y, yubiley, tug'ilgan kun va hokazolar)
52.	Ko'ylak va kostyumlarni, shuningdek, ularga aksessuarlarni prokatga berish
53.	Ijtimoiy xizmatlar (bolalar, bemorlar va keksa kishilarga qarash xizmatlari)
54.	Jismoniy tarbiya-sog'lomlashtirish faoliyati (sheypping, aerobika, sport seksiyalari, salomatlik guruhlari), trenerlik xizmatlari

43-jadvalning davomi

55.	To'garaklar tashkil etish va yuritish
56.	Tulumni shishirish xizmatlari (taksidermik ishlar)
57.	Tegirmonlarda donni maydalash (tozalash) xizmatlari
58.	Mol so'yish xizmatlari
59.	Uy hayvonlariga qarash xizmatlari
60.	Veterinariya faoliyati
61.	Yuklarni avtomobil transportida tashi
62.	Yo'lovchilar va yuklarni daryo transportida tashish
63.	O'simlik, hayvonlar va minerallardan tayyorlangan dorivor xomashyoni yetishtirish, yig'ishtirish, tayyorlash, qadoqlash va ulgurji sotish
64.	Gullar va dekorativ daraxtlar yetishtirish va sotish
65.	Akvarium baliqlari, dekorativ qushlar va boshqa hayvonlarni ko'paytirish va sotish
66.	Shisha idishlar va ikkilamchi xomashyoni qabul qilish xizmatlari (metall chiqindilaridan tashqari)
67.	Rieltorlik faoliyati
68.	Jismoniy va yuridik shaxslarga maxsus texnikadan (traktorlar, avtokranlar, buldozerlar, ekskavatorlar va boshqalardan) foydalanган holda xizmatlar ko'rsatish
69.	Ilmiy-tadqiqot, tajriba-konstruktorlik va texnologik ishlar uchun pudrat shartnomasi bo'yicha ishlarni bajarish
70.	Matritsali printerlar va alfavit-raqam yozadigan qurilmalar uchun bo'yovchi tasmalarni tayyorlash va qayta ishlash
71.	Qog'ozlar va skorosshivatellar uchun konvertlar, papkalar tayyorlash
72.	Telekommunikatsiyalar operatorlariga, provayderlariga vositachilik xizmatlari ko'rsatish (salohiyatli abonentlarni izlash, abonentlar yoki xizmatlar ko'rsatuvchilar bilan abonentlik shartnomalari tuzish va ularga ma'lumot-axborot xizmati ko'rsatish, xizmat ko'rsatuvchilarning xizmati uchun to'lovlarni qabul qilish)

73.	Tashkilotlar uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlari (xom sut, sabzavotlar, mevalar, asal, teri va mo'yna) tayyorlash bo'yicha xizmatlar
74.	Paxta (ilgari iste'molda bo'lgan) va jun tozalash hamda titish xizmatlari

Tovarlarning turlari tumanlar (shaharlar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalari tomonidan beriladigan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun berilgan ruxsatnomada, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari tomonidan berilgan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmasdan tashkil etilgan yakka tadbirkorning ro'yxatdan o'tkazish (ruxsat berish) tartibotlari varaqasida ko'rsatiladi.

Agar yakka tadbirkor faoliyatning asosiy turiga nisbatan yordamchi hisoblangan faoliyatni amalga oshirsa, qat'iy belgilangan soliq faoliyatning bir turi uchun to'lanadi.

Ro'yxatga kiritilgan faoliyat turlari yuridik shaxs shaklidagi tadbirkorlik subyektlari tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin.

Ro'yxat doirasida o'z faoliyatini amalga oshiradigan xususiy tadbirkorlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishlari mumkin.

Faoliyatning bir necha turi bilan shug'ullanuvchi soliq to'lovchilar qat'iy belgilangan soliqni faoliyatning har bir turi uchun mazkur turdagi faoliyatga nisbatan belgilangan stavkalar bo'yicha alohida-alohida to'laydilar.

**Yuridik shaxsni tashkil etmasdan tadbirkorlik faoliyati
bilan shug‘ullanadigan jismoniy shaxslar (yakka tartibdagi
tadbirkorlar)dan olinadigan qat’iy belgilangan soliq
stavkalari⁷⁰**

№	Faoliyat turi	Qat’iy belgilangan soliqning bir oydagi stavkasi (eng kam ish haqiga karrali miqdorlarda)		
		Toshkent sh.	Nukus sh. va viloyatga bo‘ysunuvdagi shaharlar	boshqa aholi punktlari
1.	Chakana savdo:			
	oziq-ovqat tovarlari bilan	9,0	6,0	3,0
	dehqon bozorlarida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan*	5,0	4,0	2,0
	nooziq-ovqat tovarlari bilan	10,0	6,5	3,0
	oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari bilan (turg‘un shoxobchalardagi aralash savdo)	5,0	3,0	2,0
2.	Maishiy xizmatlar, 3-bandda ko‘rsatilganlaridan tashqari	10,0	6,5	3,0
3.	Sartaroshlik xizmatlari, manikyur, pedikyur, kosmetolog xizmatlari va boshqa shunga o‘xshash xizmatlar	3,5	1,5	0,5

⁷⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (10-ilova).

4.	O'z mahsulotini ishlab chiqarish va sotish. Shu jumladan, milliy shirinliklar va non-bulka mahsulotlarini tayyorlash va sotish, shuningdek, uy sharoitlarida yoki joylardagi davlat hokimiyati organlarining qarori bilan maxsus ajratilgan joylarda o'tirish joylari tashkil qilmasdan donalab sotiladigan ovqatlarining ayrim turlarini tayyorlash va sotish	2,0	1,5	1,0
5.	Boshqa faoliyat turlari	2,0	1,5	1,0
6.	Avtomobil transportida yuk tashishga oid xizmatlar:			
	3 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	2,0		
	8 tonnagacha yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	3,0		
	8 tonnadan ortiq yuk ko'tarish quvvatiga ega yuk avtomobillari uchun	4,0		

**) Uy xo'jaligi, shu jumladan, dehqon xo'jaligida parvarishlangan tirik hayvonlarni (chorva mollari, parrandalar, mo'ynali va boshqa hayvonlar, baliqlar va boshqalar) hamda ularni so'yib, xom yoki qayta ishlangan ko'rinishdagi mahsulotlarni, sanoatda qayta ishlashdan tashqari, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan ko'rinishda (manzarali bog'dorchilik (gulchilik) mahsulotlaridan tashqari) sotish bundan mustasno.*

Soliq solishdan ozod etish soliq to'lovchi tomonidan davlat hokimiyatining joylardagi tegishli organi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi, bog'dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkati boshqaruvi tomonidan berilgan, sotilgan mahsulot soliq to'lovchi tomonidan unga yoxud uning oila a'zolariga ajratilgan yer uchastkasida yetishtirilganligini tasdiqlovchi belgilangan shakldagi hujjatni taqdim etish sharti bilan amalga oshiriladi.

1. Qat'iy belgilangan soliq stavkasi yil boshiga – 2013-yil 1-yanvarga belgilangan eng kam ish haqi (79 590 so'm) miqdoridan kelib

chiqib belgilanadi va eng kam ish haqi miqdorining yil davomidagi o'zgarishiga qarab qayta ko'rib chiqilmaydi.

2. Jismoniy shaxs:

a) bir nechta faoliyat turi bilan shug'ullansa, har bir faoliyat turi uchun alohida-alohida soliq to'laydi;

b) tadbirkorlik faoliyatini ijaraga olingan uskunalar va binoda amalga oshirsa, yashash joyidagi davlat soliq xizmati organiga ijaraga beruvchi to'g'risida ma'lumotnoma (axborot) taqdim etishi kerak;

v) davlat ro'yxatidan o'tkazilmagan joyda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirsa, soliqni ro'yxatdan o'tkazilgan joyda va faoliyatni haqiqatda amalga oshirayotgan joyda belgilangan stavkalar orasida eng yuqori stavka bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan joy bo'yicha to'laydi.

2. Jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat turlari amalga oshirilganligi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda yillik hajmda tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yo'la qat'iy belgilangan soliqni undiradilar.

3. Jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat turlari amalga oshirilganligi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda yillik hajmda tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yo'la qat'iy belgilangan soliqni undiradilar, jismoniy shaxsning davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatayotganligi dalili aniqlangan sanadan boshlab o'ttiz kun mobaynida uning yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro'yxatdan o'tganligi holatlari bundan mustasno. Bunday jismoniy shaxsga hisoblab yozilgan yillik qat'iy belgilangan soliq summasini O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda ushbu davr uchun qat'iy belgilangan soliq bo'yicha kelgusidagi soliq majburiyatlari o'rniga o'n ikki oy mobaynida to'lash huquqi taqdim etiladi.

4. Jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlariga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining mazkur qaroriga 8-ilovada ko'rsatilgan soliq solish shkalasining eng kam stavkasi bo'yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarish soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Qat'iy belgilangan soliq tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning

25-kunidan kechiktirmay har oyda, soliq to'lovchi davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalar bo'yicha to'lanadi. Agar faoliyat amalga oshirilgan joy uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari davlat ro'yxatidan o'tkazilgan joy uchun belgilangan stavkalardan farq qilsa, qat'iy belgilangan soliq eng yuqori stavka bo'yicha to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 15-avgustdagi «Tadbirkorlik faoliyati sohasidagi ruhsat berish tartib-taomillari to'g'risida»gi 225-sonli qaroriga asosan tadbirkorlik faoliyati sohasidagi ruxsat etish xususiyatiga ega quyidagi hujjatlar ro'yxatida bevosita Davlat soliq qo'mitasi vakolatli organ sifatida belgilandi:

- fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasini ro'yxatdan o'tkazish kartochkasi;

- alkogolli mahsulotlarni quyish bo'yicha liniyalardan foydalanish va alkogolli mahsulotlarni quyish liniyalarni yagona hisob reyestriga kiritish to'g'risidagi guvog'noma;

- xo'jalik yurituvchi subyektlarni asosiy bank hisobvaragi yopilayotganda budjet oldidagi qarzdorligi yo'qligi to'g'risida davlat soliq xizmati organining xulosasini.

Mavzuga doir test savollari

1. O'zbekiston Respublikasining «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi yangi tahrirdagi qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 2012-yil 2-maydagi O'RQ-328-sonli qonuni*.
- B. 2012-yil 1-maydagi O'RQ-228-sonli qonuni.
- C. 2012-yil 26-apreldagi O'RQ-327-sonli qonuni.
- D. 2011-yil 2-maydagi O'RQ-328-sonli qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasining «Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘-risida»gi qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 2012-yil 2-maydagi O‘RQ-328-sonli qonuni.
- B. 2012-yil 1-maydagi O‘RQ-228-sonli qonuni.
- C. 2012-yil 26-apreldagi O‘RQ-327-sonli qonuni*.
- D. 2011-yil 2-maydagi O‘RQ-328-sonli qonuni.

3. Qat’iy belgilangan soliqni to‘lovchilari bo‘lgan subyektlarni aniqlang.

- A. Barcha faoliyat bilanshug‘ullanuvchi yuridik shaxslar.
- B. Yuridik shaxslar – O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari.
- C. Ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar*.
- D. Barcha faoliyat bilan shug‘ullanuvchi jismoniy shaxslar.

4. Qat’iy belgilangan soliq obyektini aniqlang.

- A. Ayrim faoliyat turidan olingan daromad.
- B. Ayrim faoliyat turidan olingan yalpi tushum.
- C. Belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko‘rsatkich*.
- D. Faoliyat turidan olingan foyda.

5. Qat’iy belgilangan soliq solinadigan bazani belgilang?

- A. Fizik ko‘rsatkichlarning soni*.
- B. Ayrim faoliyat turidan olingan yalpi tushum.
- C. Belgilangan faoliyat turini tavsiflovchi fizik ko‘rsatkich.
- D. Faoliyat turidan olingan foyda.

6. Qat’iy belgilangan soliq stavkasi kim tomonidan belgilanadi?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan*.
- B. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan.
- C. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan.
- D. Davlat Soliq qo‘mitasi qarori bilan.

7. Qaysi qaror bilan Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug‘ullanishi mumkin bo‘lgan faoliyat turlari ro‘yxati tasdiqlangan?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi 6-sonli qarori*.

- B. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 17-noyabrda 306-sonli qarori.
- C. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori.
- D. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 13-fevralda 75-sonli qarori.

8. Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi?

- A. Hisobot yilining 15-yanvarigacha*.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar.
- D. Hisobot yilining 25-yanvarigacha.

9. Qat'iy belgilangan soliq hisob-kitobi yangi tashkil qilinayotgan soliq to'lovchilar tomonidan soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi?

- A. Davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran 15 kundan kechiktirmay.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay*.
- D. Davlat ro'yxatidan o'tkazilgan kundan e'tiboran bir oydan kechiktirmay.

10. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan qat'iy belgilangan soliqni to'lash muddati.

- A. Faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay har oyda*.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Faoliyati amalga oshirilgan oyning 15-kunidan kechiktirmay har oyda.
- D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.

Nazorat savollari

1. Soddashtirilgan soliqqa tortish tizimining iqtisodiy mohiyati va ahamiyati nimalardan iborat?
2. Qat'iy belgilangan soliq to'lovchilari kimlar hisoblanadi?
3. Qat'iy belgilangan soliqning obyekti?
4. Qat'iy belgilangan soliqning bazasi qanday belgilanadi?
4. Oilaviy korxonalar qanday faoliyat turlari bilan shug'ullanishlari mumkin emas?
5. Qat'iy belgilangan soliq Soliq kodeksining qaysi bobi va moddalarida o'z aksini topgan?
6. Qat'iy belgilangan soliqning stavkalari qanday belgilangan?
7. Qat'iy belgilangan soliqning hisob-kitob muddatlari qanday belgilangan?
8. Qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarishda qanday me'yorlarga e'tibor qaratish kerak?
9. Qat'iy belgilangan soliq tushumlari qaysi budjetga yo'naltiriladi?
10. 2013-yildan qat'iy belgilangan soliqni hisoblab chiqarishda qanday o'zgarish va qo'shimchalar kiritildi?

14-bob. SOLIQ TO'LOVCHILARNING AYRIM TOIFALARIGA SOLIQ SOLISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Tayanch so'z va iboralar: *to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar, oddiy shirkat shartnomasi, foyda solig'i, rezident va norezident, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, erkin industrial-iqtisodiy zona, Dehqon xo'jaliklari, Bozorlarga soliq solish, gastrol-konsert faoliyatini, advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari, soliq hisoboti.*

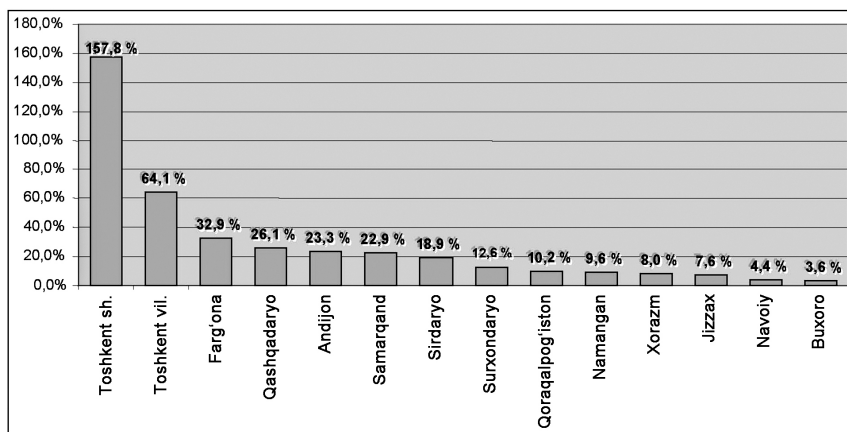
14.1. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Ma'lumki, mustaqillik yillarida O'zbekistonda qulay investitsiyaviy muhit shakllantirildi, xorijiy investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish bo'yicha qonun yo'li bilan keng ko'lamdagi imtiyozlar, afzalliklar va kafolatlar tizimi belgilandi.

Natijada respublikada iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlari va sohalarida xorijiy investitsiyalar ishtirokida 4,2 mingtadan ko'proq korxona tashkil qilindi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritmoqda. Har yili 3,0 milliarddan ko'proq asosan to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'zlashtirilmoqda, mamlakat iqtisodiyotiga kiritilayotgan investitsiya umumiy hajmining 26,6 foizdan ko'prog'i ularning hissasiga to'g'ri keladi. Bu esa xorijiy investorlarning respublika iqtisodiyoti barqarorligi va pishiq-puxtaligiga, uni rivojlantirish istiqbollari qiziqishi hamda ishonchi ortib borayotganligidan dalolat beradi.

«2011-yilda hududiy investitsiya dasturi doirasida to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning mutlaq qiymati 402 million dollarni tashkil etgan. Hududlar kesimida tahlil qiladigan bo‘lsak, o‘zlashtirilgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning katta qismi Toshkent shahri (39,2 foiz) hissasiga to‘g‘ri kelgan va xorijiy sarmoyalar ishtirokida faoliyat olib borayotgan korxonalar soni mazkur yilda 273 taga ko‘paygan. Umumiy hisobda mamlakatimiz bo‘yicha 2011-yilda xorij sarmoyasi ishtirokidagi korxonalar soni 372 tani tashkil etgan. Boshqa hududlarimiz bo‘yicha ma‘lumotlar 21-rasmda keltirilgan.

2011-yilning 1-oktabr holatiga ko‘ra, xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalar soni jami 4575 tani, shundan faoliyat olib borayotgan korxonalar soni 4203 tani tashkil etgan. Faoliyat olib borayotgan qo‘shma korxonalarning 1600 tasi tashqi iqtisodiy faoliyat bilan shug‘ullanayotgan korxonalar hisoblanadi».⁷¹

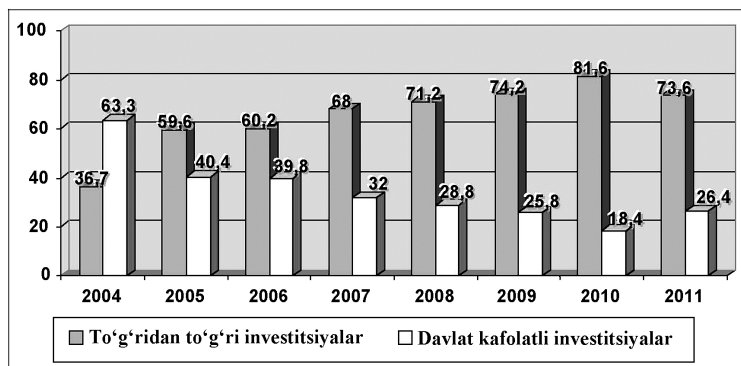

21-rasm. 2011-yilda jalb qilingan to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi hududlar kesimida (%)

⁷¹ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O‘zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi» mavzusidagi ma‘ruzasini o‘rganish bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. –T.: «Iqtisodiyot». 2012. 282-b.

2011-yil uchun qabul qilingan O‘zbekistonning investitsiya dasturida budjet mablag‘lari hisobidan jami 950 milliard so‘mlik mablag‘ ajratilishi ko‘zda tutilgan edi, olib borilgan iqtisodiy siyosat natijasida, 2012-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra budjetdan 1101,7 milliard so‘m mablag‘ o‘zlashtirildi. Bu esa prognoz qilingan mablag‘dan 116 foizga ko‘p demakdir. Bunga, albatta, budjet daromadlarining oshgani va moliya-iqtisod sohasining to‘g‘ri, oqilona olib borilgani mustahkam zamin bo‘ldi.

Shu bilan birga, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davom etayotganligi, jahon va mintaqaviy investitsiya bozorlarida raqobat kuchayib borayotganligi mamlakatda yana ham qulayroq investitsiya muhitini yaratish, ishlab chiqarishlarni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash bo‘yicha loyihalarni amalga oshirish uchun xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag‘batlantirish, shuningdek, xorijiy investorlar bilan ishlashdagi mavjud byurokratik g‘ovlar va to‘siqlarni bartaraf etish, xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar faoliyatiga davlat va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarga yo‘l qo‘ymaslik borasida qo‘shimcha chora-tadbirlar qabul qilinishini taqozo etmoqda.

22-rasm. 2004–2012-yillarda Davlat Investitsiya dasturiga asosan jalb qilinishi rejalashtirilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar strukturasi dinamikasi.⁷²

⁷² O‘zbekiston Respublikasining Investitsiya dasturlari ma’lumotlari asosida tuzilgan.

22-rasmdan ko‘rinib turibdiki, 2004-yilda davlat kafilligi ostida jalb qilingan investitsiyalar 63,3 %ni, to‘g‘ridan to‘g‘ri jalb qilingan investitsiyalar va kreditlar bor yo‘g‘i 36,7 %ni tashkil etgan. Bu, o‘z navbatida, shu yillari mamlakatimiz investitsion faoliyatini davlat o‘z nazoratida ushlagani va bu yo‘nalishda o‘zi bosh islohatchi bo‘lganidan darak beradi. Ammo bugungi kunga kelib, davlat kafilligi ostida jalb qilinadigan investitsiyalar bor-yo‘g‘i 28,2 %ni tashkil etadi, o‘z navbatida to‘g‘ridan to‘g‘ri jalb etilgan investitsiyalar 71,8 %ni tashkil etishini kuzatishimiz mumkin. 2010-yilda ushbu ko‘rsatkich ayniqsa yuqori bo‘lib, jalb etilgan xorijiy investitsiyalar va kreditlar ulushi 81,6 %ga yetgan. Boshqacha qilib aytganda yildan yilga to‘g‘ridan to‘g‘ri jalb etiladigan investitsiyalar davlat kafilligi asosida jalb etiladigan investitsiyalarni siqib chiqara borgan. Bu holatning yana bir jihati shundaki, bugungi kunda xorijiy investorlar mamlakatimiz iqtisodiga o‘z mablag‘larini to‘g‘ridan to‘g‘ri qo‘yishga cho‘chimayaptilar.

To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb qiluvchi va qonun hujjatlarida tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan yuridik shaxslar uchun ayrim soliqlar hamda boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha imtiyozlarni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi.

To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar deyilganda chet el davlatining fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar va O‘zbekiston Respublikasining doimiy ravishda chet elda yashovchi fuqarolari bo‘lgan jismoniy shaxslar, shuningdek, chet ellik nodavlat yuridik shaxslar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiyalar tushuniladi.

Yuridik shaxslar qonun hujjatlariga muvofiq kiritilgan investitsiya hajmidan kelib chiqqan holda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ini, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini, yagona soliq to‘lovini, Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashdan muayyan muddatga ozod qilindilar.

Xususan, mamlakatimizda investitsiya muhitini yanada yaxshilash, xususiylashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik jihatdan qayta jihozlash va rekonstruksiya qilish, respublikaning ortiqcha ishchi kuchi mavjud bo'lgan mintaqalarida yangi ish joylarini yaratish dasturlarini amalga oshirishga to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, shuningdek, xorijiy investorlar uchun ishonchli huquqiy himoya va kafolatlarni ta'minlash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoni qabul qilindi.

Ushbu farmonga muvofiq, **2005-yilning 1-iyulidan** boshlab to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalari asosiy faoliyati bo'yicha foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun belgilangan yagona soliq to'lovi to'lashdan, shuningdek, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lganda mazkur soliq imtiyozlari beriladi:

- 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha – 3 yil muddatga;
- 3 milliondan ortiq AQSh dollaridan 10 million AQSh dollarigacha – 5 yil muddatga;
- 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda – 7 yil muddatga.

Imtiyozlarning qo'llanilish tartibi

Yuqorida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar quyidagi hollarda qo'llaniladi:

- mazkur korxonalarni Toshkent shahri va Toshkent viloyatini istisno qilgan holda, respublikaning **barcha shaharlari va qishloq aholi punktlarida** joylashtirish;

– xorijiy investorlar tomonidan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni O‘zbekiston Respublikasining kafolati berilmagan holda amalga oshirish;

– korxonaning ustav kapitalida xorijiy ishtirokchilarning ulushi kamida **33 foizni** tashkil etishi lozim;

– yuridik shaxs davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganidan keyin to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar kiritilganda;

– xorijiy investitsiyalarni erkin almashtiriladigan valuta yoki yangi zamonaviy texnologik uskuna tarzida qo‘yish;

– mazkur imtiyozlarni qo‘llanish muddati davomida imtiyozlardan olingan daromadning kamida **50 foizini** korxonani yanada rivojlantirish maqsadida qayta investitsiyalashga yo‘naltirish.

Soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha SK-376-moddasida nazarda tutilgan imtiyozlarni olgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yuridik shaxs imtiyozlar berilgan muddat tugaganidan keyin bir yil o‘tmasdan faoliyatini tugatgan taqdirda, chet ellik investorning foydasini o‘z mamlakatiga o‘tkazish va kapitalini chet elga olib chiqib ketish faqat soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha berilgan imtiyozlarning summaları budjetga undirilganidan keyin amalga oshiriladi.

Shartlarga nomuvofiqlik aniqlangan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar bo‘yicha nazarda tutilgan imtiyozlarni olgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yuridik shaxs belgilangan talablarga muvofiq bo‘lmagan davr uchun soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar nazarda tutilgan moliyaviy sanksiyalar qo‘llanilgan holda umumbelgilangan tartibda to‘lanadi.

Farmonga muvofiq, imtiyoz olgan korxonalar shunday imtiyoz berilgan muddat tugashidan keyin bir yil barvaqtroq faoliyatini to‘xtatgan taqdirda foydani o‘z mamlakatiga o‘tkazish va xorijiy investorning kapitalini chet elga olib chiqib ketish faqat berilgan imtiyozlar summasini budjetga qaytargandan keyin amalga oshiriladi.

Imtiyozlar qo'llanilishi to'g'risida bildirish

Imtiyozlarning qo'llanilish mezonlariga mos keladigan yuridik shaxs imtiyozlarni qo'llash boshlangan sana haqida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organiga O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda bildirishi shart.

Soliq davri mobaynida ushbu bobda nazarda tutilgan imtiyozlarga bo'lgan huquq yo'qotilgan taqdirda, soliq to'lovchi ro'yxatdan o'tkazish joyidagi davlat soliq xizmati organini soliq to'lovchining imtiyozlarga bo'lgan huquqi yo'qotilgan sana to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan shaklda yozma ravishda xabardor etadi.

Jahon standartlariga javob beradigan va jahon bozorlarida talab qilinadigan mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlaydigan, zamonaviy yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy investitsiyalarni, birinchi galda to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarni jalb etish bo'yicha qulay shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, Navoiy viloyatining sanoat salohiyatini, ishlab chiqarish, transport-tranzit va ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabr-dagi «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sonli farmoniga asosan:**

– «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona hududida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining asosiy yo'nalishi – zamonaviy xorijiy yuqori unumli asbob-uskunalar va texnika, texnologik liniyalar va modullar, innovatsiya texnologiyalarini joriy etish hisobiga yuqori texnologiyali, jahon bozorlarida raqobatbardosh mahsulotlarni keng ko'lamda ishlab chiqarishdan iborat etib belgilandi.

– «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonaning faoliyat ko'rsatish muddati 30 yilni tashkil etishi belgilandi.

– EIIZ faoliyati davomida uning hududida alohida bojxona, valuta va soliq rejimlari, O'zbekiston Respublikasi norezident

fuqarolarining uning hududiga kirish, hududda bo'lish va chiqib ketishning, shuningdek, ular tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnomalar olishning soddalashtirilgan tartibi joriy etildi;

– alohida huquqiy tartib, shu jumladan, soliq, valuta va bojxona tartibi faqat EIIZ hududida faoliyat ko'rsatayotgan va EIIZ direksiyasi tomonidan ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun amal qiladi;

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zona direksiyasi xo'jalik yurituvchi subyektlarga EIIZ hududida yer uchastkalarini subijaraga topshirish, o'z huquq va majburiyatlarini ijara shartnomasi bo'yicha boshqa shaxsga berish, ijara huquqini garovga qo'yish, ularni ulush sifatida ustav kapitaliga qo'shish huquqisiz ijaraga beradi. EIIZ hududida yer uchastkalarini sotish va boshqacha tarzda o'zgaga berish taqiqlanadi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlar ularga kiritilgan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar hajmi quyidagicha bo'lgan taqdirda yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, **obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i**, yagona soliq to'lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika Yo'l jamg'armasi va Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi:

– 3 million yevrodan 10 million yevrogacha – 7 yilga;

– 10 million yevrodan 30 million yevrogacha – 10 yilga. Keyingi 5 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi;

– 30 million yevrodan ortiq bo'lganda – 15 yilga. Keyingi 10 yil davomida foyda solig'i va yagona soliq to'lovi hajmi amaldagi stavkadan 50 foiz miqdorida belgilanadi.

EIIZda ro'yxatga olingan xo'jalik yurituvchi subyektlar EIIZ faoliyat ko'rsatadigan butun muddatga eksportga yo'naltirilgan mahsulot ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kelinayotgan asbob-uskunalar, shuningdek, xomashyo, materiallar va but-

lovchi qismlar bojxona to'lovlaridan (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) ozod qilinadi.

O'zbekistonning ichki bozorlarida sotish uchun mo'ljallangan mahsulotni ishlab chiqarish maqsadida mamlakatga olib kiriladigan xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar uchun bojxona to'lovlari, agar qonun hujjatlarida boshqa imtiyozli tartib ko'zda tutilmagan bo'lsa, belgilangan stavkalarining 50 foizi miqdorida (bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'implardan tashqari) undiriladi, bunda ularni to'lash muddati 250 kungacha kechiktirilishi mumkin.

Qayd etilgan imtiyozlardan foydalangan holda EIIZ hududiga olib kirilgan asbob-uskunalar, xomashyo, materiallar va butlovchi qismlar sotilgan yoki bepul berilgan taqdirda, bojxona to'lovlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda budjetga to'liq hajmda undiriladi.

«Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga quyidagilar ruxsat etilsin:

- ular o'rtasida tuzilgan shartnomalar va kontraktlar bo'yicha hisob-kitob va to'lovlarni EIIZ hududida xorijiy valutada amalga oshirish;

- O'zbekiston Respublikasi rezidentlari bo'lgan boshqa xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan yetkazib berilgan tovarlar, bajarilgan ish va xizmatlarning haqini erkin almashtiriladigan valutada to'lash;

- eksport va import qilinadigan tovarlar uchun haq to'lash va hisob-kitob qilishning ularga qulay shartlari va shakllaridan foydalanish.

Yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarni rivojlantirishga to'g'ridan to'g'ri qo'yilmalar kiritayotgan xorijiy investorlar uchun maksimal darajada qulay investitsiya muhitini yaratish, respublika mintaqalariga xorijiy sarmoyalar va zamonaviy texnologiyalar jalb etilishi rag'batlantirilishini kuchaytirish, xorijiy investorlar hamda xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar uchun kafolatlar va imtiyozlar tizimini yanada mustahkamlash maqsa-

dida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-apreldagi PF-4434-sonli «To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etilishini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko'ra quyidagilar belgilandi:

– xorijiy investorning pul shaklidagi ulushi 5 million AQSh dollaridan kam bo'lmagan yangidan tashkil etilayotgan xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar davlat ro'yxatidan o'tgan sanadan boshlab 10 yil mobaynida soliq qonunchiligida o'zgarishlar yuz bergan hollarda, yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i (tovarlar, ishlar, xizmatlarni realizatsiya qilish aylanmasi), mol-mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, yagona ijtimoiy to'lov, yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika Yo'l jamg'armasiga hamda Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashning mazkur korxonalar davlat ro'ixatidan o'tish sanasida amal qilgan me'yorlari va qoidalarini qo'llashga haqlidirlar.

– qiymati 50 million AQSh dollaridan oshadigan va xorijiy investorning ulushi kamida 50 foiz bo'lgan investitsiya loyihalari doirasida, ishlab chiqarish maydonidan tashqaridagi zarur tashqi muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini qurish budjet mablag'lari hamda boshqa ichki moliyalashtirish manbalari hisobidan amalga oshiriladi.

– O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2005-yil 11-apreldagi PF-3594-sonli farmoni bilan belgilangan soliq imtiyozlari 2012-yilning II choragidan boshlab, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarida faoliyat yuritayotgan hamda Toshkent shahri va Toshkent viloyati istisno etilgan holda, respublikaning barcha mintaqalarida joylashtiriladigan xorijiy sarmoyalar ishtirokidagi korxonalarga tatbiq etilishi belgilandi.

**«To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar uchun
beriladigan imtiyozlar joriy etiladigan iqtisodiyot tarmoqlari
RO‘YXATI**

1. Radioelektron sanoati buyumlari hamda kompyuter va hisoblash texnikasi butlovchi buyumlarini ishlab chiqarish.

2. Yengil sanoat:

- tayyor ip gazlama, jun gazlama va aralash gazlamalar, shuningdek, trikotaj gazlama ishlab chiqarish;
- tayyor tikuvchilik, trikotaj, paypoq mahsulotlari va to‘qimachilik galantereyasi ishlab chiqarish;
- tabiiy terilar ishlab chiqarish, ko‘n-galantereya sanoati, poyabzal sanoati.

3. Ipakchilik sanoati:

- shoyi gazlamalar va ipakdan tayyor buyumlar ishlab chiqarish.

4. Qurilish materiallari sanoati:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 24 martdagi PF-3586-sonli farmoni 1a-ilovasida ko‘rsatilgan qurilish materiallarining yangi turlarini ishlab chiqarish.

5. Parranda go‘shiti va tuxumni sanoat miqyosida yetishtirish.

6. Oziq-ovqat sanoati:

- mahalliy xomashyodan sanoat miqyosida qayta ishlangan tayyor oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish (alkogolli, alkogolsiz ichimliklar va tamaki mahsulotlari bundan mustasno).

7. Go‘sh-tsut sanoati:

- go‘sh va sut mahsulotlarining tayyor turlari, pishloq va sariyog‘, shuningdek, hayvonlarning ichki organlaridan qayta ishlangan mahsulotlar ishlab chiqarish.

8. Baliq va baliq mahsulotlarini qayta ishlash hamda konservalash.

9. Kimyo sanoati.

10. Neft-kimyo sanoati.

11. Tibbiyot sanoati, shuningdek, veterinariya uchun dori vositalarini ishlab chiqarish.

12. Qadoqlash materiallarini ishlab chiqarish.

13. Muqobil energiya manbalari negizida elektr stansiyalari qurish.

14. Ko‘mir sanoati:

- ko‘mirni boyitish;
- ko‘mir briketlarini ishlab chiqarish;
- slanes sanoati.

15. Ishlab chiqarishga mo‘ljallangan elektroferrosplav va metall buyumlarni ishlab chiqarish.

16. Mashinasozlik va metallga ishlov berish:

- mashinasozlik;
- traktor va qishloq xo‘jalik mashinasozligi;
- qurilish, yo‘l va kommunal mashinasozlik;
- yengil va oziq-ovqat sanoati hamda maishiy asboblarni mashinasozligi.

17. Stanoksozlik va asbobsozlik sanoati.

18. Shisha va chinni-fayans sanoati.

19. Mikrobiologiya sanoati.

20. O‘yinchoqlar ishlab chiqarish.

Yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni ta’minlaydigan zamonaviy, yuksak texnologiyali ishlab chiqarishlarni tashkil etish uchun xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb etish bo‘yicha qulay shart-sharoitlarni shakllantirish, shuningdek, Toshkent viloyatining ishlab chiqarish va resurs salohiyatidan kompleks hamda samarali foydalanish, shu asosda yangi ish joylarini yaratish va aholi daromadlarini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 13.04.2012-yildagi PF-4436-sonli ««Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to‘g‘risida»gi farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonga ko‘ra Toshkent viloyatida «Angren» maxsus industrial zonasi (Angren shahri va Ohangaron shahri) qatnashchilariga quyidagi soliq imtiyozlari va preferensiyalari berildi:

– Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i, ularning mullukiga solinadigan soliqni, obodonlashtirish va ijtimoiy infratu-

zilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan, kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, shuningdek, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod qilindi;

– respublikada ishlab chiqarilmaydigan, loyihalarni amalga oshirish doirasida «Angren» MIZ hududiga Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan ro'yxatlar bo'yicha olib kiriladigan uskunalar, butlovchi buyumlar va materiallar boj to'lovlari (bojxona yig'implaridan tashqari) to'lashdan ozod qilindi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan imtiyozlar kiritilgan investitsiyalarning hajmiga qarab 3 yildan 7 yilgacha muddatga beriladi, shu jumladan, ekvivalenti:

– 300 ming AQSh dollaridan 3 million AQSh dollarigacha bo'lganda – 3 yil muddatga;

– 3 million AQSh dollaridan ortib 10 million AQSh dollarigacha bo'lganda – 5 yil muddatga;

– 10 million AQSh dollaridan ortiq bo'lganda – 7 yil muddatga beriladi.

Ta'kidlash joizki, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida mahalliy eksport qiluvchi korxonalarni qo'llab-quvvatlash va eksport mahsulotlari ishlab chiqarish ko'paytirilishini rag'batlantirish maqsadida imtiyoz va afzalliklarning kompleks tizimi yaratildi. Buning natijasida, jahon bozorlaridagi konyunkturaning sezilarli o'zgarishlariga qaramay, oxirgi 5-yil ichida mahsulotlar eksporti 1,67 barobar o'sdi, uning tuzilmasini diversifikatsiya qilish ta'minlanmoqda – eksport umumiy hajmida tayyor mahsulotlarning ulushi 68,5 foizdan ortiqni tashkil etadi.

Tovarlarni eksportga yetkazib berishda rasmiylashtirish tartibotlari sezilarli darajada soddalashtirildi va arzonlashtirildi. Bojxona rasmiylashtiruv, deklaratsiyalash, sertifikatlash, sanitariya-epidemiologiya nazorati va bojxona rasmiylashtiruvining boshqa tartibotlari bir vaqtning o'zida amalga oshirilishini ta'minlaydigan «bir darcha» tamoyili bo'yicha eksport bitimlarining bojxona rasmiylashtiruv mexanizmlari bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Eksport qiluvchi korxonalarga birinchi navbatda, kichik biznes subyektlariga mahsulotlarni standartlashtirish va sertifi-

katlashtirish, ularni tashqi bozorlarga olib chiqish masalalarida ko'maklashish bo'yicha ixtisoslashgan tuzilmalar tashkil etildi.

Shu bilan birga, tan olish joizki, qurilish materiallari, oziq-ovqat, charm-poyabzal, tikuvchilik, chinni-fayans, farmatsevtika, mebel, elektrotexnika sanoati kabi tarmoqlarda eksport hajmi oshmayapti. Eksport mahsuloti ishlab chiqarish bilan deyarli shug'ullanmayotgan korxonalar faoliyat ko'rsatishda davom etmoqda.

Bu, birinchi navbatda, ko'pchilik korxonalar rahbarlarining fikrlash doirasi torligi va noqobilligi, ishlab chiqarishni yangilash va modernizatsiya qilish, mahsulot sifatini tubdan yaxshilash, ularni standartlashtirish va sertifikatlashtirish, mahsulot sotish bozorlarini izlash rejalarining mavjud emasligi bilan bog'liq.

Davom etayotgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida eksportga yetkazib berish hajmi va turlarini ko'paytirish, raqobatbardosh, eksportga yo'naltirilgan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi korxonalarni rag'batlantirish, ularga mahsulotlarini yangi jahon va mintaqaviy bozorlarga olib chiqishda ko'maklashish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.03.2012-yildagi Eksport qiluvchi korxonalarni rag'batlantirishni kuchaytirish va raqobatbardosh mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni kengaytirish borasida qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida PQ-1731-sonli qarori qabul qilindi. Yshbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

– Respublikada eksportga mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirishni rag'batlantirish maqsadida eksport qiluvchi korxonalar uchun ilovaga muvofiq soliq imtiyozlari va afzalliklari tizimi yaratilgan.

Mahalliy tovar (ish, xizmat) ishlab chiqaruvchi korxonalarga:

– xalqaro moliya institutlari, donor mamlakatlar, xorijiy davlatlar hukumatlari, boshqa norezidentlar mablag'lari hisobidan O'zbekiston Respublikasi hududida amalga oshiriladigan loyihalar bo'yicha xalqaro tenderlarda xorijiy qatnashchilar bilan teng sharoitlarda, jumladan, ishlab chiqarilgan tovar (ish, xizmat)larni yetkazib berishga chet el valutasida shartnomalar tuzgan holda ishtirok etish;

– O‘zbekiston Respublikasi hududida foydalanish nazarda tutilgan o‘zida ishlab chiqarilgan tovar (ish, xizmat)larni yetkazib berishga to‘g‘ridan to‘g‘ri bitimlar shartida norezidentlar bilan xorijiy valutada shartnomalar tuzish huquqi berilishi va ko‘rsatilgan shartnomalar faqat xizmat ko‘rsatayotgan vakolatli bankda hisobga qo‘yilgan va eksport qiluvchi korxonalardek soliq imtiyozlari berilgan holda eksport shartnomalariga tenglashtiriladi;

– **2012-yil 1-apreldan boshlab** yangi qurilish, mavjud ishlab chiqarishlarni modernizatsiyalash va texnologik yangilashga valuta kreditlari bo‘yicha asosiy qarzni qaytarishga joriy to‘lovlar bo‘yicha yo‘naltiriladigan valuta tushumi qismini vakolatli banklarga majburiy sotishdan asosiy qarz batamom to‘lab bo‘linadigan muddatga qadar ozod qilindi.

– sifatni boshqarish tizimlarini joriy etish, mahsulotlarning xalqaro standartlarga muvofiqligini sertifikatsiyadan o‘tkazish, shuningdek, laboratoriya testlari va sinovlarini o‘tkazish komplekslarini xarid qilishga yo‘naltiriladigan mablag‘larga yangi texnologik uskunalarni sotib olishda nazarda tutilgan yagona soliq to‘lovi bo‘yicha soliq solinadigan bazani kamaytirishning amaldagi tartibi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun tatbiq etildi.

– tijorat banklariga eksport operatsiyalari bo‘yicha faktoring xizmatlarini amalga oshirishning cheklangan muddatini 60 kundan 90 kunga uzaytirgan holda eksport operatsiyalari bo‘yicha faktoring xizmatlarini amalga oshirish hajmini kengaytirishni tavsiya etish belgilandi.

Qonunchilikka muvofiq eksport qiluvchi korxonalarga beriladigan soliq imtiyozlari va afzalliklari ro‘yxati:

1. Aksiz to‘lanadigan tovarlarni ularning ishlab chiqaruvchilari tomonidan eksportga realizatsiya qilishga aksiz solig‘i solinmaydi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan aksiz to‘lanadigan tovarlarning ayrim turlari bundan mustasno (O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 230-modda).

2. Tovarlarini chet el valutasida eksportga realizatsiya qilish (qimmatbaho metallar bundan mustasno) oborotiga nol darajali stavka bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i solinadi (Soliq kodeksi, 212-modda).

3. Eksport qiluvchi korxonalar (xomashyo tovarlarini sotish bundan mustasno) uchun foyda solig'i va mulk solig'i stavkasi umumiy sotish hajmida o'zi ishlab chiqargan va erkin almashtiriladigan valutaga sotilgan tovar (ish, xizmat)lar eksportidagi ulushiga bog'liq holda kamaytiriladi:

- eksport ulushi 15 foizdan 30 foizgacha miqdorda bo'lganida – 30 foizga;

- eksport ulushi 30 va undan ko'proq foiz bo'lganida – 2 marotaba.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-yil 5-iyundagi «Eksport mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-2613-sonli farmoni).

4. Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi quyidagicha kamaytiriladi:

- umumiy sotish hajmida eksport ulushi 15 foizdan 30 foizgacha bo'lganida 30 foizga;

- eksport ulushi 30 va undan ko'proq bo'lganida – 2 marotaba.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-yil 5-iyundagi «Eksport mahsuloti ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-2613-sonli farmoni).

5. 2016-yil 1-yanvarga qadar respublikadagi o'z mahsuloti hajmining, jumladan, yarim tayyor mahsulotlarining (kalava, gazlama, trikotaj gazlama va paxta yigirish chiqindilari) 80 foizi va undan ortig'ini erkin almashtiriladigan valutaga sotadigan to'qimachilik sanoati korxonalari mulk solig'i to'lashdan ozod qilingan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-martdagi «To'qimachilik sanoati korxonalarini jadal rivojlantirishni

rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1512-sonli qarori).

6. Tovar (ish, xizmat)larning barcha turlariga eksport bojxona bojlari va spetsifik tovarlardan tashqari boshqa tovar (ish, xizmat)lar eksportini litsenziyalash bekor qilingan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi «Tovarlar (ishlar, xizmatlar) eksportini rag'batlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-1871-sonli farmoni).

7. Tovarlarini eksport qilishda to'lanadigan bojxona rasmiylashtiruvini yig'implarining amaldagi stavkasiga qaraganda o'rtacha 2 marotabaga kamaytirilgan yangi stavkalari tasdiqlangan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 25-avgustdagi «Byurokratik to'siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1604-sonli qarori).

8. Mikrofirmalar va kichik korxonalar o'zi ishlab chiqargan tovar (ish, xizmat)larni eksport qilishdan tushadigan valuta tushu-mining 50 foizini majburiy sotishdan ozod etilgan.

(O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-4354-sonli farmoni).

14.2. Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha sheriklarning (ishtirokchilarning) oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikda foydalanadigan mol-mulki birgalikdagi faoliyatga qo'shilgan hissa tarzida har bir sherikning (ishtirokchining) balansida hisobga olinishi lozim.

Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish bilan bog'liq holda vujudga keladigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish hamda to'lash bo'yicha majburiyatlar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni

amalga oshiruvchi shaxs (ishonchli shaxs) tomonidan ijro etiladi. Bunda, agar oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarining) biri yuridik shaxs bo'lsa, faqat yuridik shaxs ishonchli shaxs bo'lishi mumkin.

Yuridik shaxslar ishtirokidagi birgalikdagi faoliyat natijalariga soliq solish, Soliq kodeksining **380- va 381-moddalarida** belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Agar oddiy shirkat shartnomasining barcha sheriklari (ishtirokchilari) yakka tartibdagi tadbirkorlar bo'lsa, birgalikdagi faoliyatga soliq solish Soliq kodeksining 382-moddasi bo'yicha keltirilgan tartibda amalga oshiriladi.

Ishonchli shaxs vazifasini bajaruvchi yuridik shaxs soliq solish obyektlari va birgalikdagi faoliyat bo'yicha soliq solish bilan bog'liq obyektlar hisobini alohida-alohida yuritadi.

Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lash majburiyati yuklatilayotgan ishonchli shaxs oddiy shirkat shartnomasi asosida birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishni boshlagan kundan e'tiboran o'n kun ichida ishonchli shaxsning soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organida birgalikdagi faoliyat doirasida soliq majburiyatlarini bajaruvchi soliq to'lovchi sifatida hisobga turishi shart.

Ishonchli shaxsda birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi

Ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda birgalikda chiqariladigan mahsulotni ishlab chiqarish va realizatsiya qilish hisobini alohida-alohida yuritadi.

Ishonchli shaxs birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilish oborotlari bo'yicha Soliq kodeksda belgilangan tartibda qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i (aksiz to'lanadigan tovar realizatsiya qilingan taqdirda) va davlat maqsadli jamg'armalariga ajratmalar to'laydi.

Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi bo'lmagan ishonchli shaxs birgalikdagi faoliyatni amalga oshirishga taalluqli qism bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchi sifatida davlat soliq xizmati organida hisobga turishi shart.

Ishonchli shaxs hisobvaraq-fakturani rasmiylashtirgan holda birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni Soliq kodeksining 222-moddasida nazarda tutilgan tartibda realizatsiya qiladi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishdan tushadigan, davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar chegi-rib tashlangan holdagi sof tushum bilan realizatsiya qilingan birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotlarga to'g'ri keladigan birgalikdagi faoliyatga kiritilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq tarzida aniqlanadi.

Birgalikdagi faoliyat natijasida olingan daromad birgalikdagi faoliyat sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida har bir sherikning (ishtirokchining) hissasi ulushi asosida yoki oddiy shirkat shartnomasi shartlariga muvofiq taqsimlanadi hamda har bir sherikning (ishtirokchining) boshqa daromadlari tarkibiga kiritiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining amal qilishi tugatilgan va mol-mulk ushbu shartnoma sheriklariga (ishtirokchilariga) qaytarilgan taqdirda, har bir sherikning (ishtirokchining) o'zi kiritgan hissasi miqdori doirasida olingan mablag'lari oddiy shirkat shartnomasi sherigining (ishtirokchisining) daromadlari tarkibiga kiritilmaydi.

Agar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot realizatsiya qilinmasdan oddiy shirkat shartnomasi sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlab olinsa, ishonchli shaxs tomonidan birgalikdagi faoliyat sheriklaridan (ishtirokchilaridan) Kodeksning 381-moddasiga muvofiq olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga Kodeksning 220-moddasida belgilangan tartibda tuzatish kiritilishi va bu summa ilgari uni ishonchli shaxsga topshirgan sherikka (ishtirokchiga) qaytarib berilishi lozim. Bunda ushbu qismga muvofiq tuzatish kiritilishi lozim bo'lgan soliq summasi topshiriladigan birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning qiymatiga kiritilmaydi va birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning tegishli hissasini oladigan sheriklar (ishtirokchilar) tomonidan hisobga olinadi. Tuzatish kiritilgan soliq summasi mazkur mol-mulkni topshirish rasmiylashtiriladigan hujjatlarda ko'rsatiladi.

Ishonchli shaxs birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni sheriklariga (ishtirokchilariga) topshirayotganda aniqlanadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasini ko‘rsatgan holda hisobvaraqq-fakturani rasmiylashtiradi. Birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni topshirish uchun rasmiylashtirilgan hisobvaraqq-faktura budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan qo‘shilgan qiymat solig‘i hisob-kitobida sherikning (ishtirokchining) ushbu soliq summasini hisobga olishi uchun asos bo‘ladi. Hisobvaraqq-fakturadagi «tovar jo‘natish hujjatlarining yoki shartnomalarning raqami va sanasi» satriga «birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotning taqsimoti» degan belgi qo‘yiladi.

Oddiy shirkat shartnomasi sherigida (ishtirokchisida) birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi

Mol-mulkni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirish sheriklar (ishtirokchilar) o‘rtasida kelishilgan qiymat bo‘yicha yoki buxgalteriya hisobi hujjatlarida hisobga olinadigan balans qiymati bo‘yicha amalga oshiriladi hamda unga tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilish sifatida qaralmaydi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i bilan olingan va birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida topshirilayotgan mol-mulk bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilayotgan ishonchli shaxsda hisobga olish uchun qabul qilinadi. Bunda oddiy shirkat shartnomasi sherigi (ishtirokchisi) birgalikdagi faoliyatga topshirilayotgan mol-mulk bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i summasini hisobga olish uchun qabul qilmaydi. Agar kiritilayotgan mol-mulk bo‘yicha ilgari qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisobga olish amalga oshirilgan bo‘lsa, mol-mulk birgalikdagi faoliyatga topshirilgan davrda ilgari mazkur mol-mulk olinganda, hisobga olish uchun qabul qilingan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi kamayadi.

Oddiy shirkat shartnomasining sherigi (ishtirokchisi) o‘zi ishlab chiqargan mahsulotni birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida

topshirgan taqdirda, qo'shilgan qiymat solig'i hisoblanmaydi. Tayyor mahsulot ishlab chiqarish vaqtida ilgari hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasiga soliq Kodeksning 220-moddasida nazarda tutilgan tartibda tuzatish kiritilishi lozim. Bunda ushbu qismga muvofiq tuzatish kiritilishi lozim bo'lgan soliq summasi topshirilayotgan mol-mulkning qiymatiga kiritilmaydi va birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinadi. Tuzatish kiritilgan soliq summasi mol-mulkni topshirish rasmiylashtiriladigan hujjatlarda ko'rsatiladi.

Oddiy shirkat shartnomasining birgalikdagi faoliyatga hissa sifatida mol-mulk topshirayotgan sherigi (ishtirokchisi) qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchi bo'lishi yoki bo'lmashligidan qat'iy nazar, ishonchli shaxs tomonidan hisobga olinishi uchun topshirilayotgan mol-mulk bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'i summasini ko'rsatgan holda hisobvara-q-fakturani rasmiylashtiradi. Birgalikdagi faoliyatga topshirilgan mol-mulk bo'yicha rasmiylashtirilgan hisobvara-q-faktura birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot bo'yicha budjetga to'lanishi lozim bo'lgan qo'shilgan qiymat solig'ini hisob-kitob qilishda soliqning ushbu summasini ishonchli shaxs tomonidan hisobga olish uchun qabul qilishga asos bo'ladi. Hisobvara-q-fakturada «jo'natiladigan tovarlar hujjatlari yoki shartnomalar raqami va sanasi» degan katakchada «birgalikdagi faoliyatga hissa» degan belgi qo'yiladi.

Birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olingan daromadlarga soliq solish oddiy shirkat shartnomasi sherigiga (ishtirokchisiga) soliq solishning amaldagi tartibiga muvofiq oddiy shirkat shartnomasining har bir sherigida (ishtirokchisida) boshqa daromadlar tarkibida amalga oshiriladi. Bunda, agar qat'iy belgilangan soliq to'lovchilar (yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar), shuningdek, yagona yer solig'ini to'lovchilar bo'lgan oddiy shirkat shartnomasi sheriklarining (ishtirokchilarning) birgalikdagi faoliyatdan olingan daromadlariga dividendlarga soliq solishda belgilangan stavkalar bo'yicha soliq solinadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlariga, shu jumladan, Soliq kodeksining 382-moddasiga muvofiq birgalikdagi faoliyatni amalga oshirayotgan tadbirkorlarning birgalikdagi faoliyatdan olgan daromadlariga, agar yakka tartibdagi tadbirkorlar birgalikdagi faoliyat doirasida Soliq kodeksining 375-moddasida nazarda tutilgan tartibda soliq to'langan faoliyat turini amalga oshirayotgan bo'lsa, soliq solinmaydi.

Faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar amalga oshiradigan birgalikdagi faoliyatga soliq solish

Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyat faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilgan taqdirda, birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulotni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi ishonchli shaxs mazkur mahsulotni realizatsiya qilishdan olingan tushumdan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovi, shuningdek, agar birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot aksiz to'lanadigan mahsulot bo'lsa, aksiz solig'i to'laydi.

Yagona soliq to'lovi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot realizatsiya qilinmasdan, birgalikdagi faoliyat sheriklari (ishtirokchilari) o'rtasida taqsimlab olingan taqdirda ham to'lanadi. Bunda yagona soliq to'lovi summasi birgalikda ishlab chiqarilgan mahsulot tannarxidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish doirasida yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun yagona soliq to'lovi hisob-kitobining shakli O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Yuridik shaxs tashkil etmasdan xususiy tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishini tartibga solish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi «Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida»gi 6 sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan, jismoniy shaxs-

lar 2011-yil 1-apreldan boshlab ushbu qaror bilan tasdiqlangan Ro'yxatga kiritilmagan faoliyat turlarini amalga oshirishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi. Xususiy tadbirkorlar yuridik shaxs tashkil etmasdan shug'ullanishi mumkin bo'lgan 74 ta faoliyat turlari ro'yxati belgilangan.

Tovarlarning turlari tumanlar (shaharlar) hokimliklari huzuridagi tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalari tomonidan beriladigan chakana savdoni amalga oshirish huquqi uchun berilgan ruxsatnomada, shuningdek, davlat soliq xizmati organlari tomonidan berilgan tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmasdan tashkil etilgan yakka tadbirkorning ro'yxatdan o'tkazish (ruxsat berish) tartibotlari varaqasida ko'rsatiladi.

2012-yildan boshlab, o'rnatilgan tartibda jismoniy shaxslar tomonidan yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro'yxatidan o'tmasdan faoliyat ko'rsatish holatlari aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organlariga tegishli faoliyat turi bo'yicha bir yil uchun hisoblangan qat'iy belgilangan soliqni undirish huquqi berildi.

14.3. Dehqon xo'jaliklariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Dehqon xo'jaligi – oilaviy mayda tovar xo'jaligi bo'lib, oila a'zolarining shaxsiy mehnati asosida, meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish uchun oila boshlig'iga berilgan tomorqa yer uchastkasida qishloq xo'jaligi mahsuloti yetishtiradi va realizatsiya qiladi.⁷³

Dehqon xo'jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo'jaligi a'zolarining istagiga ko'ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi o'z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas.

⁷³ O'zbekiston Respublikasi 1998-yil 30-aprelda qabul qilingan «Dehqon xo'jaligi to'g'risida»gi qonuni, 1-modda.

Dehqon xo'jaligi a'zolari jumlasiga birgalikda yashayotgan va dehqon xo'jaligini birgalikda yuritayotgan oila boshlig'i, uning xotini (eri), bolalari, shu jumladan, farzandlikka olingan bolalari, tarbiyaga olgan bolalari, ota-onalari, mehnatga qobiliyatli yoshga yetgan boshqa qarindoshlari kiradi.

Dehqon xo'jaligi ixtiyoriylik asosida tuziladi hamda fuqaroga belgilangan tartibda yer uchastkasi berilganidan va dehqon xo'jaligi davlat ro'yxatiga olinganidan keyin tashkil etilgan hisoblanadi.

Dehqon xo'jaligi qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarda va dov-daraxtlar bilan qoplanmagan o'rmon fondi yerlarida, shuningdek, zaxira yerlarda tashkil etiladi.

Dehqon xo'jaligini yuritish uchun yer uchastkasini olishga muhtoj bo'lgan fuqarolar yashash joyidagi tuman (shahar) hokimiga oilasining tarkibini va yer uchastkasining mo'ljallangan joyini ko'rsatgan holda ariza beradi.

Tuman (shahar) hokimi yer uchastkalarini berish (realizatsiya qilish) masalalarini ko'rib chiquvchi komissiyaning xulosasi asosida dehqon xo'jaligini yuritish uchun fuqarolarga yer uchastkalari berish to'g'risida qaror qabul qiladi yoki arizachiga yer uchastkasi berish bo'yicha asoslantirilgan rad javobini yuboradi.

Tuman (shahar) hokimining yer uchastkasi berishni rad etish to'g'risidagi qarori ustidan sudga yoki bo'ysunuv tartibida yuqori turuvchi organga, mansabdor shaxsga shikoyat qilinishi mumkin.

Oilali va qishloq joylarda kamida uch yil mobaynida yashab turgan fuqarolarga dehqon xo'jaligi yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga tomorqa yer uchastkasi sug'oriladigan yerlarda 0,35 gektargacha va sug'orilmaydigan (lalmikor) yerlarda 0,5 gektargacha o'lchamda, cho'l va sahro mintaqasida esa sug'orilmaydigan yaylovlardan 1 gektargacha o'lchamda beriladi. Qishloq joylarda kamida uch yil yashab turganlik to'g'risidagi talab yangi sug'oriladigan yer massivlari uchun qo'llanilmaydi. Bunda dehqon xo'jaligi yuritish uchun beriladigan yer uchastkasining o'lchami yakka tartibda uy-joy qurish uchun meros qilib qol-

diriladigan umrbod egalik qilishga ilgari berilgan yoki beriladigan yer uchastkasini hisobga olgan holda aniqlanadi.

Dehqon xo‘jaligi yuritish uchun yer uchastkalari imoratlar va inshootlar qurish huquqisiz beriladi. Mazkur qoida yakka tartibda uy-joy qurish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga ilgari berilgan yoki beriladigan yer uchastkalariga tatbiq etilmaydi.

Fuqarolarga dehqon xo‘jaligi yuritish uchun 0,06 gektar doirasida tomorqa yer uchastkalariga meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi kimoshdi savdosi asosida realizatsiya qilinishi mumkin.

Dehqon xo‘jaligiga ajratilgan yerning chegaralari naturada (joyning o‘zida) yer tuzish xizmati organlari tomonidan mahalliy budjet mablag‘lari hisobidan rasmiylashtiriladi.

Tomorqa yer uchastkasidan oqilona va samarali foydalanayotgan dehqon xo‘jaligiga tuman (shahar) hokimining qarori bilan qishloq xo‘jaligi mahsulotini yetishtirish va realizatsiya qilish, ozuqa yetishtirishni tashkil etish, shuningdek, yaylov yaratish uchun qisqa muddatli ijaraga qo‘shimcha ravishda yer uchastkalari berilishi mumkin.

Dehqon xo‘jaligi:

– o‘ziga qarashli uy-joylar, xo‘jalik imoratlari, qishloq xo‘jalik ekinzorlari va ko‘chatzorlari, dov-daraxtlar, mahsuldor chorva mollar, parrandalar, qishloq xo‘jalik texnikasi, asbob-uskuna va ashyo-anjomlari, transport vositalari, pul mablag‘lari, intellektual mulk obyektlariga, shuningdek, boshqa mol-mulklarga;

– ishlab chiqarish faoliyati natijasida yetishtirilgan mahsulotga;

– olingan foydaga;

– qonunda taqiqlanmagan asoslarda ega bo‘lingan boshqa mol-mulkka mulkdordir.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklari Soliq kodeksda jismoniy shaxslar – soliq to‘lovchilar uchun nazarda tutilgan tartibda soliqlar hamda boshqa majburiy to‘lovlar to‘laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda dehqon xo‘jaliklari quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘laydi:

- 1) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i;
- 2) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;
- 3) jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq;
- 4) bojxona to‘lovlari;
- 5) davlat boji;
- 6) avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo‘l jamg‘armasiga yig‘im.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaligi a‘zolari nazarda tutilgan soliqlar va majburiy to‘lovlarni to‘lash bilan bir qatorda nazarda tutilgan tartibda budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari to‘laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaligi a‘zolari qishloq xo‘jaligi mahsuloti yetishtirish, o‘zlari yetishtirgan mahsulotni qayta ishlash va realizatsiya qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan faoliyat bilan shug‘ullangan taqdirda, ular yakka tartibdagi tadbirkorlar sifatida ro‘yxatdan o‘tishlari hamda Kodeksning 58-bobida nazarda tutilgan tartibda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashlari shart.

Shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo‘jaliklarida chorva mollarni yanada ko‘paytirish, shu asosda qishloq aholisining bandligi va daromadlarini, go‘sht-sut mahsulotlari ishlab chiqarishning o‘shirish oshirish hamda ichki iste‘mol bozorining to‘ldirilishini ta‘minlash maqsadida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 21-apreldagi «Shaxsiy yordamchi, dehqon va fermer xo‘jaliklarida chorva mollar ko‘paytirishni rag‘batlantirishni kuchaytirish hamda chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-842-son qarori 8-bandida belgalangan imtiyozlar amal qilish muddati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675 qaroriga muvofiq **2014-yilning 1-yanvarigacha** uzaytirildi:

– naslchilik ishi korxonalari va Respublika «Oʻz naslchilik» korxonasi asosiy faoliyat turi boʻyicha barcha soliqlar va davlatning maqsadli jamgʻarmalari hamda Taʼlim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar toʻlashdan ozod qilindi;

– naslchilik chorvachilik xoʻjaliklari, naslchilik ishi korxonalari, parrandachilik korxonalari va omixta yem ishlab chiqaruvchi korxonalar, shuningdek, «Oʻz zoovet» minotxizmat» birlashmasi olib kelinadigan naslchilik material, zooveterinariya xizmati koʻrsatishni rivojlantirish uchun texnologiya va yordamchi uskunalari, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadigan roʻyxat boʻyicha omixta yem ishlab chiqarish komponentlari bojxona toʻlovlaridan (bojxona rasmiylashtiruv yigʻimlaridan tashqari) ozod qilindi;

– zooveterinariya punktlari – korxonani roʻyxatga olishda va veterinariya faoliyatini amalga oshirish huquqiga litsenziya berishda davlat boji toʻlashdan ozod qilindi;

– fermer xoʻjaliklari va chorvachilik fermalari – chorvachilik mahsulotlarini, jumladan, uning qayta ishlangan mahsulotini sotish tushumidan davlatning maqsadli jamgʻarmalari hamda Taʼlim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar toʻlashdan ozod qilingan.

14.4. Bozorlarga soliq solishning oʻziga xos xususiyatlari

Bozorlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda yuridik shaxs shaklida tashkil etiladi.

Bozorlarning daromadlariga quyidagilar kiradi:

- patta toʻlovi tushumlari;
- boshqa tushumlar.

Patta toʻlovini bozorlarda tovarlar, buyumlar va qishloq xoʻjaligi mahsulotlari sotishni amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar toʻlaydi.

Patta to'lovi har bir sotish joyidan savdo qilingan har bir kun uchun yoki har bir tovar, buyum, chorva mol uchun undiriladigan qat'iy belgilangan to'lovdir.

Jismoniy shaxs bilan tuzilgan ijara shartnomasiga binoan savdo joyi uchun ijara haqi to'lanadigan hollarda, patta to'lovi summasi ijara haqi tarkibiga kiritiladi.

Patta to'lovi har bir to'lovchidan naqd pul olib, unga bir vaqtning o'zida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinasining chekini yoki kvitansiya berish orqali undiriladi.

Patta to'lovi miqdorlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

Bozorlarning boshqa tushumlari jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) ijara to'lovidan olingan daromadlar. Ijara to'lovi bozor ma'muriyatining tasarrufida bo'lgan binolar, inshootlar hamda boshqa mol-mulkdan foydalanganlik uchun yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to'lanadi;

2) sotuvchilarga va sotib oluvchilarga xizmatlar ko'rsatishdan olingan daromadlar;

3) bozor ma'muriyati tomonidan amalga oshiriladigan qishloq xo'jaligi tovarlarini tayyorlash, xarid qilish va realizatsiya qilishdan olingan daromadlar (dehqon bozorlari uchun). Bunda realizatsiya qilingan tovarlarning xarid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi farq daromaddir;

4) qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa tushumlar.

Ijara to'lovining va bozor ma'muriyati ko'rsatadigan xizmatlar qiymatining miqdorlari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq, oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlarini realizatsiya qilish uchun turg'un savdo shoxobchalarini ijaraga berishga ixtisoslashgan korxonalar (ijaraga berishdan olingan daromadlar 60 %dan ko'pni tashkil etadi) 30 foizlik stavkada yagona soliq to'lovini to'laydilar.

Sotuvchilar va sotib oluvchilarga xizmatlar ko'rsatilganligi, yer

maydonlari, binolar, inshootlar hamda boshqa mol-mulk yuridik va jismoniy shaxslarga ijaraga berilganligi hamda bozorlar tomonidan ko'rsatiladigan boshqa xizmatlar uchun haq shartnoma asosida undiriladi. Bunda yer uchastkalari uchun ijara haqining summasi yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i stavkasidan kam bo'lmasligi va ushbu joy uchun yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i miqdorining uch baravaridan ko'p bo'lmasligi kerak.

Bozorlarga soliq solish tartibi

Bozorlarning patta to'lovi va boshqa tushumlardan olingan daromadlaridan Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar undirilmaydi.

Bozorlar zimmasida to'lov manbayida soliqlar va majburiy to'lovlarni undirish bo'yicha majburiyatlar hamda budjetga va davlat maqsadli jamg'armalariga quyidagilarni to'lash majburiyatlari saqlanib qoladi:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat boji;
- tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo'l jamg'armasiga yig'im.

Bozorlar daromadlarining umumiy summasidan, bozorlar daromadidan to'lanadigan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar chegirib tashlangandan keyin qolgan mablag'larining 50 foizi bozorlar joylashgan joydagi tegishli mahalliy budjetlarga belgilangan tartibda yo'naltiriladi. Qolgan 50 foizi bozorlar ma'muriyati tasarrufida qoladi va ulardan joriy xarajatlarni qoplash, rekonstruksiya qilish, obodonlashtirish, bozorlar tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning ro'yxatini kengaytirish, sifatini yaxshilash uchun foydalaniladi.

Qat'iy belgilangan soliq solinadigan faoliyat turlari bozorlar tomonidan amalga oshirilganda, bunday faoliyatdan olingan daromatlarga qat'iy belgilangan soliq solinadi.

Olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni bozorlar soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlagan shaklda taqdim etadi.

Mablag'larni budjetga o'tkazish olingan daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish muddatidan kechiktirmasdan bir oyda bir marta amalga oshiriladi.

Yuqoridagi qoidalar ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 51 foizdan kam bo'lmagan yuridik shaxslar – savdo komplekslariga tatbiq etiladi.

Jahonning rivojlangan mamlakatlarida bo'lganidek, soliq to'lovchilarning soni oshayotgan va soliq solish bazasi tobora kengayotgan bir vaqtda respublikamizda ham soliq organlari tizimini modernizatsiya qilishni taqazo etdi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1257-sonli qarori qabul qilindi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining asosiy vazifalari va funksiyalari belgilandi:

- ♦ davlat soliq siyosatini amalga oshirish va soliq qonunchiligiga, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishiga, ularning to'liq va o'z vaqtida to'lanishiga rioya qilinishi yuzasidan ta'sirchan nazoratni ta'minlash;

- ♦ soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga hamda boshqa qonun hujjatlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetiga, davlatning maqsadli jamg'armalariga va budjetdan tashqari jamg'armalarga to'liq miqdorda tushishini ta'minlash;

- ♦ soliqlar yig'ilishini ko'paytirish chora-tadbirlarini amalga oshirish, ma'lumotlarning yagona kompyuter bazasini yuritish asosida soliq to'lovchilarni hisobga olish mexanizmlarini takomillashtirish, ularga ko'rsatilayotgan axborot-maslahat xizmatlari sohasini kengaytirish, soliq sohasida huquq buzilishlarining oldini

olish, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha kompleks tadbirlarni ro'yobga chiqarish;

- ◆ pul mablag'larining noqonuniy muomalada bo'lishi manbalarini bartaraf etish, aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd tushumning o'z vaqtida va to'liq topshirilishi yuzasidan tizimli nazoratni ta'minlash;

- ◆ xo'jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslar faoliyatini rag'batlantirish bo'yicha qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish, ularga zarur imtiyozlar va preferensiyalar berish yuzasidan takliflar kiritish;

- ◆ dehqon bozorlari va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyatini, ular tomonidan soliq qonunchiligiga rioya qilinishini qattiq nazorat qilish hamda jinoiy ishlarni huquqni muhofaza qilish organlariga topshirgan holda ularning hududlarida aniqlangan huquq buzilishlari bo'yicha surishtiruvlar o'tkazish;

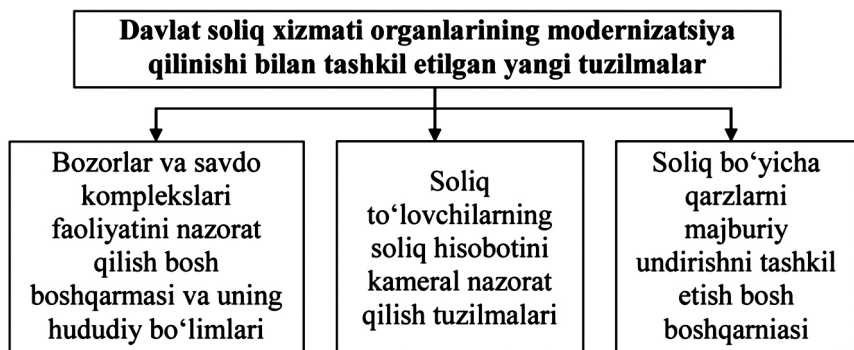
- ◆ respublika nazorat qiluvchi organlarining xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini tekshirish masalalari bo'yicha ishlari muvofiqlashtirilishini ta'minlash, ushbu ishni amalga oshirishda bir-birini takrorlashga va suiiste'molchiliklarga yo'l qo'ymaslik;

- ◆ yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan valuta va eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda qonun hujjatlariga qat'iy rioya etilishi yuzasidan ta'sirchan nazoratni o'z vakolatlari doirasida amalga oshirish;

- ◆ soliq xizmati organlarini halol, yuqori malakali xodimlar bilan ta'minlash, korrupsiya va ishga rasmiyatchilik bilan munosabatda bo'lish holatlariga qat'iy ravishda barham berish bo'yicha tizimli ish olib borish, doimiy asosda kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasi oshirib borilishini ta'minlash.

Shuningdek, mazkur qarorga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi markaziy apparati tuzilmasida Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi hamda unga bo'ysunuvchi Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida hududiy bo'limlarni tashkil etildi.

Mazkur boshqarmada boshqaruv xodimlarining umumiy soni 604 nafar, shu jumladan, Bosh boshqarma xodimlari soni – 14 nafardan iborat qilib belgilandi. Davlat soliq xizmati organlarini modernizatsiya qilinishi bilan birga yangi tuzilmalar tashkil etildi.

23-rasm. Davlat soliq xizmati organlarining modernizatsiya qilinishi bilan tashkil etilgan yangi tuzilmalar.⁷⁴

Shu bilan birgalikda bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi va uning hududiy bo'limlari zimmasiga quyidagilar yuklatildi:

- bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash avtomobil to'xtash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini o'z vakolatlari doirasida nazorat qilish;

- bozorlar, savdo komplekslari hududlarida va ularga tutash avtomobil to'xtash joylarida moliyaviy-iqtisodiy va soliq sohasidagi jinoyatlar va boshqa huquq buzilishlarini aniqlash, ularning oldini olish va barham berish;

- bozorlar va savdo komplekslari hududida sifatsiz, qalbaki-lashtirilgan (yasama) yoki kontrabanda tovarlarini tayyorlash va sotishga qarshi kurashish;

⁷⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1257-sonli qarori.

– bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash avtomobil to‘xtash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko‘rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatidan olingan pul oqimlari va mablag‘lar tushumi hisobining to‘liq yuritilishini ta‘minlash;

– moliyaviy-iqtisodiy va soliq sohalarida huquqni buzish sodir etilishi holatlari bo‘yicha tergovdan oldingi tekshirishlarni tashkil etish va olib borish, jinoiy ishlar qo‘zg‘ash, ular bo‘yicha surishtiruv ishlarini amalga oshirish, jinoyat ishlarini tergovga tegishligiga ko‘ra huquqni muhofaza qilish organlariga topshirish;

– soliq bilan bog‘liq huquq buzilishlari natijasida davlatga, yuridik va jismoniy shaxslarga yetkazilgan zararni belgilangan tartibda undirish chora-tadbirlarini ko‘rish.

Mazkur qaror bilan bozorlar, savdo komplekslari, ularga tutash avtomobil to‘xtash joylari, shuningdek, ular hududida faoliyat ko‘rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tekshirish huquqi faqat davlat soliq xizmati organlariga beriladigan bo‘ldi.

Davlat soliq xizmati organlari, keyinchalik Nazorat organlari faoliyatini muvofiqlashtirish respublika kengashini yoki uning hududiy komissiyalarini xabardor qilgan holda, Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi hamda uning hududiy bo‘limlari boshlig‘ining buyruqlari asosida bozorlar, savdo komplekslari va ularga tutash avtomobil to‘xtash joylarida bir martalik yig‘imlar topshirilishini, ijara to‘lovi tushumi va hisobi to‘liq yuritilishini, nazorat-kassa mashinalaridan, hisob-kitob terminallaridan foydalanilishini, shuningdek, savdo va xizmatlar ko‘rsatish qoidalariga rioya qilinishini har kuni tekshirish huquqiga ega bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, tegishli vazirliklar va idoralar o‘z xodimlari va mutaxassislarining bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini tartibga solish bo‘yicha qonun hujjatlari talablari bajarilishini ta‘minlash uchun davlat soliq xizmati organlari tomonidan tashkil etiladigan guruhlar tarkibida qatnashishini ta‘minlashi belgilab qo‘yildi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 21-maydagi «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy

tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 98-sonli qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risidagi nizom hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasining Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi to'g'risidagi nizomlar tasdiqlandi.

Respublika dehqon (oziq-ovqat) bozorlari, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlari (savdo komplekslari) faoliyatini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish, ular tomonidan ko'rsatiladigan xizmat turlari va hajmlarini kengaytirish, aholiga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, bozorlar va savdo komplekslarida pul oqimlari to'liqroq hisobga olinishini ta'minlash, shuningdek, sifati past, qalbaki va kontrabanda mahsulotlari sotilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-apreldagi «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga muvofiq quyidagilar belgilandi:

Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi, Moliya vazirligi, Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi bilan birgalikda:

- dehqon (oziq-ovqat) bozorlari, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlari (savdo komplekslari) pasportlarini tuzishni nihoyasiga yetkazib, ushbu pasportlarga ularning ixtisoslashuvi va ish tartibi, turg'un savdo nuqtalari va savdo o'rinlari miqdori va joylashuvi, ularning hududida mavjud bo'lgan infrastruktura obyektlari va ko'rsatilayotgan xizmat turlari to'g'risidagi ma'lumotlarni kiritish;

- 2010-yilning 1-iyuniga qadar 100 ta va undan ko'proq turg'un savdo nuqtalari va savdo o'rinlari mavjud bo'lgan barcha bozorlar, savdo komplekslari va ularning filiallarida davlat soliq xizmati organlarining xodimlari tomonidan yig'imning to'liqligini har kuni tekshirgan holda faqat bank tizimi orqali bir martalik yig'im va ijara to'lovlari undirilishining avtomatlashtirilgan tarzda hisobga olinishini majburiy tartibda joriy qilish;

– 2010-yilning 1-iyunigacha bo‘lgan muddatda bozorlar hududida va ularga tutash hududlarda joylashgan barcha avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash joylarining belgilangan tartibda bozorlar va savdo komplekslariga topshirilishini ta’minlasinlar, ularning nazorat-kassa mashinalari va to‘lov terminallari bilan jihozlanishini, shuningdek, 300 ta va undan ko‘proq turg‘un savdo nuqtalari va savdo o‘rinlariga ega bo‘lgan bozorlar va savdo komplekslarida mashinalarning kirish va chiqish vaqtini qayd etib turadigan elektron hisoblagichlar majburiy o‘rnatilishi belgilandi;

2010-yilning 1-iyuligacha bo‘lgan muddatda davlat veterinariya xizmati va sanitariya-epidemiologiya nazorati organlarini jalb etgan holda har bir dehqon (oziq-ovqat) bozorida bozorga olib kelinayotgan oziq-ovqat mahsulotlari sifatining ekspress-analiz laboratoriyalarini tashkil qilib, tegishli sertifikat berish va tegishli sertifikatga ega bo‘lmagan mahsulotlarning sotilishini taqiqlash;

– 2011-yilning 1-yanvariga qadar muddatda barcha ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlarini nazorat-kassa mashinalari va to‘lov terminallari bilan jihozlangan turg‘un savdo nuqtalaridan iborat bo‘lgan savdo komplekslari etib qayta tashkil qilish, iste’molda bo‘lgan mol-mulk savdosi bo‘yicha bozorlar bundan mustasno.

Savdo komplekslari, dehqon, ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlarida fiskal xotirali nazorat-kassa mashinalarini majburiy ravishda qo‘llangan holda aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi qo‘shimcha obyektlar ro‘yxati:

1. Oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlarini realizatsiya qilish bo‘yicha umumfoydalanadigan ixtisoslashtirilgan turg‘un pavilyonlar.

2. Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash, shu jumladan, bozorga tutash hududlarda vaqtincha saqlash joylari.

3. Aholidan to‘lovlarni, shu jumladan, uy-joy-kommunal xizmatlar, telefon va uyali aloqa xizmatlari uchun to‘lovlarni qabul qilish punktlari.

4. Bozorlarning ma’muriyati tomonidan bir martalik yig‘im va ijara to‘lovlarini qabul qilish punktlari.

Shuningdek, ushbu qarorga muvofiq quyidagi tartiblar belgilandi:

- bozorlardagi savdo o‘rinlari jismoniy shaxslarga faqat ularning yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgani to‘g‘risidagi guvohnomasi mavjud bo‘lgan taqdirdagina beriladi, o‘zi yetishtirgan qishloq xo‘jalik mahsulotlarini, shuningdek, iste’molda bo‘lgan tovarlarni sotish hollari bundan mustasno;

- sotib olingan tovarlar va xizmatlar uchun xaridorlarga beriladigan kassa cheklarida soliq to‘lovchining nomi va individual raqami (INN), xarid qilingan vaqti va sanasi, tovarning nomi, uning qiymati, kassa apparatining raqami to‘g‘risidagi ma’lumotlar mavjud bo‘lishi kerak;

- bozorlarning hududida yer uchastkalari ajratib berilishiga, shuningdek, bozorga tegishli ko‘chmas mulk obyektlarini jismoniy va yuridik shaxslarga mulk qilib topshirilishiga yo‘l qo‘yilmaydi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan hududiy moliya va soliq organlari bilan kelishilgan holda bozorlar va savdo komplekslarining ma’muriyati tomonidan undirib olinadigan bir martalik yig‘imlar, ijara to‘lovi va ko‘rsatiladigan xizmatlar qiymati miqdorlarini O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan har yili belgilanadigan minimal miqdorlardan past bo‘lmagan miqdorda har yili tasdiqlashlari belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi bilan birgalikda bozorlar va savdo komplekslarining rahbarlari 2010-yilning 1-mayiga qadar muddatda bir martalik yig‘im, ijara to‘lovi miqdorlari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni, shuningdek, ko‘rsatiladigan majburiy xizmatlar ro‘yxati va qiymatini tasdiqlasalar hamda bozorlar va savdo komplekslariga kiriladigan barcha joylarga osib qo‘yish yuklatildi.

2010-yilning 1-iyulidan boshlab quyidagi tovarning olib kiritilishi va bojxona to‘lovlari to‘lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o‘tgach, tayyor import iste’mol tovarlari sotuvga qo‘yilishi hamda chakana savdoda realizatsiya qilinishiga yo‘l qo‘yilmasligi belgilandi:

Tovarning olib kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach, savdoga qo'yilgan va chakana savdoda realizatsiya qilinishiga yo'l qo'yilmaydigan tayyor import iste'mol tovarlari ro'yxati:

1. Tikuvchilik buyumlari.
2. Ustki trikotaj.
3. Ichki trikotaj.
4. Sport trikotaji.
5. Paypoqlar.
6. Ko'rpa-to'shak g'illoflari (alohida-alohida va komplekt holda).
7. Tyul-gardin polotnosi va buyumlari.
8. Paxmoq sochiqlar, choyshablar, xalatlar.
9. Charm poyabzal.
10. Televizorlar.
11. Muzlatgichlar.
12. Konditsionerlar.
13. Elektr dazmollar.

Yuqoridagi tovarlarning olib kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach tayyor import iste'mol tovarlarining realizatsiya qilinishi savdo qoidalarini buzish (tovarlarni hujjatlarsiz realizatsiya qilish) deb hisoblanadi va qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlik choralari qo'llaniladi.

2010-yilning 1-oktabridan boshlab aholi bilan pul hisob-kitoblarini amalga oshiruvchi xo'jalik subyektlari tomonidan qo'llanadigan nazorat-kassa mashinalari yagona texnik talablarga mos kelishi va «O'zstandart» agentligi tomonidan belgilangan tartibda majburiy sertifikatsiyadan o'tkazilishi lozim. Shunnngdek, sertifikati bo'lmagan yoki belgilangan yagona texnik talablarga javob bermaydigan nazorat-kassa mashinalaridan foydalangan holda chek berish aybdor shaxslarni qonun hujjatlariga muvofiq javobgarlikka tortish uchun asos bo'lishi belgilandi.

2010-yilning 1-iyulidan boshlab chakana savdo korxonalari, mikrofirmalar va xizmat ko'rsatish sohasining kichik korxonalari qonun hujjatlariga muvofiq yagona soliq to'lovlarini to'laydilar, ammo xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan summani to'lashlari lozim.

Respublika bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil etish va boshqarishni yanada takomillashtirish, aholiga xizmat ko'rsatish darajasini oshirish va savdo qilish sharoitlarini yaxshilash maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 28-avgustdagi «Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini tartibga solishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi **253-sonli qarori** qabul qilindi. Mazkur qarorga ko'ra quyidagi me'yoriy hujjatlar tasdiqlandi:

- «O'zbekiston Respublikasi bozorlarida savdo faoliyatini tashkil etish Qoidalari»;

- «O'zbekiston Respublikasi savdo komplekslari faoliyatini tashkil etish Qoidalari» **2-ilovaga muvofiq.**

O'zbekiston Respublikasida valutani tartibga solish sohasidagi qonun hujjatlari talablariga rioya etilishini tahminlash hamda chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida hisob-kitoblar mexanizmini yanada tartibga solish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 24-yanvardagi «Chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida hisob-kitoblar mexanizmini yanada tartibga solish to'g'risida»gi **PQ-1910-sonli qarori** qabul qilindi.

Ma'lumki, amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq, O'zbekiston hududida chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida yuridik hamda jismoniy shaxslar tomonidan (rezidentlar ham, norezidentlar ham) hisob-kitoblarni naqd xorijiy valutada amalga oshirilishi taqiqlangan.

O'zbekiston Respublikasining «Valutani tartibga solish to'g'risida»gi yangi tahrirdagi qonunining 20-moddasiga asosan, respublikamizda Markaziy bank, Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va Davlat bojxona qo'mitasi valutani nazorat qiluvchi organlar bo'lib hisoblanadi.

PQ-1910-sonli qarorning 2-bandiga muvofiq, Davlat soliq qo‘mitasi tarkibida «Chakana savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida naqd xorijiy valuta muomalasiga yo‘l qo‘ymaslik ustidan nazorat qilish, qisqa muddatli tekshirishlarni tashkil etish» bo‘yicha 9 nafar (belgilangan xodimlar soni doirasida) xodimdan iborat maxsus boshqarma tuziladi. Shunga asosan, Davlat soliq qo‘mitasining markaziy apparati tuzilmasi hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar Davlat soliq boshqarmalarining, tumanlar (shaharlar) davlat soliq inspeksiyalarining tuzilmalari yangilanadi.

Qaror bilan boshqarmaning tadbirkorlik subyektlari va jismoniy shaxslar tomonidan chakana savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida O‘zbekiston Respublikasi hududida hisob-kitoblarni olib borish to‘g‘risidagi qonun hujjatlari talablarining ijro etilishi monitoringini amalga oshirish va nazorat qilish, chakana savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida hisob-kitoblarni amalga oshirishda valuta jinoyatlari va huquqbuzarliklarni o‘z vaqtida aniqlash, oldini olish va chek qo‘yish, respublika hududida tovarlar va xizmatlar uchun naqd xorijiy valutada hisob-kitob qilish bo‘yicha aniqlangan jinoyatlar va huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning yagona kompyuter bazasini yaratish va yuritish singari qator vazifalari belgilandi.

14. 5. Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

Yuridik va jismoniy shaxslar gastrol-konsert faoliyatini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda beriladigan litsenziya asosida amalga oshiradi.

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqi uchun litsenziya oladigan yuridik va jismoniy shaxslar belgilangan stavka bo‘yicha davlat boji to‘laydi.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga soliq solish tartibi

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi yuridik shaxslar mazkur faoliyat turi bo'yicha Soliq kodeksining

23-moddasida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan ozod etiladi.

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik shaxslar, shu jumladan, mikrofirmalar va kichik korxonalar zimmasida quyidagilarni to'lash majburiyati saqlanib qoladi:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo'l jamg'armasiga yig'im;
- to'lov manbayida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar.

Yuridik shaxslar gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullanganlarida soliq to'lovchi faoliyatning mazkur turlari bo'yicha alohida-alohida hisob yuritishi hamda Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashi shart. Boshqa faoliyat turlari bo'yicha Soliq kodeksi 350-moddasiga muvofiq soliq solish tartibini tanlash huquqi saqlanib qoladigan mikrofirmalar va kichik korxonalar korxonalarning tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha yagona soliq to'lovini yoki umumbelgilangan soliqlarni to'lashi mumkin.

Yuridik shaxslar gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan faoliyat turlari bilan shug'ullangan taqdirda, davlat boji va boshqa to'lovlarni belgilangan tartibda to'lanadi.

Umumbelgilangan tartibda soliq to'lash rejimini tanlagan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanishga litsenziyasi bo'lgan

yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo‘li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi yuridik shaxslar O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq 35 foizlik stavkada yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘ini to‘laydilar.

Soddalashtirilgan tartibda soliq to‘lash rejimini tanlagan, gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish uchun litsenziyaga ega bo‘lgan yuridik va jismoniy shaxslarni (shu jumladan, norezidentlarni) jalb etish yo‘li bilan ommaviy tomosha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oladigan korxonalar O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq 30 foizlik stavkada yagona soliq to‘lovini to‘laydilar.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslarga soliq solish tartibi

Gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqi uchun davlat boji to‘lovchi jismoniy shaxslar mazkur faoliyat turi bo‘yicha qat‘iy belgilangan soliq to‘lashdan ozod etiladi.

Jismoniy shaxslar zimmasida quyidagilarni to‘lash majburiyati saqlanib qoladi:

- bojxona to‘lovlari;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo‘l jamg‘armasiga yig‘im.

Agar gastrol-konsert faoliyati bilan shug‘ullanish huquqi uchun davlat boji to‘lovchi jismoniy shaxslar soliq solinadigan mol-mulk va (yoki) yer uchastkasiga ega bo‘lsalar, belgilangan tartibda jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va (yoki) jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash majburiyati ularning zimmasida saqlanib qoladi.

Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshirayotgan jismoniy shaxslar nazarda tutilgan majburiy to‘lovlarni to‘lash bilan bir qatorda yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun nazarda tutilgan tartibda budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari to‘laydi.

14.6. Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byurolari va advokatlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolariga soliq solish

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari nodavlat notijorat tashkilotlari sifatida faoliyatning advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatish bilan bog'liq qismi bo'yicha soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'lashdan ozod etiladilar, quyidagilar bundan mustasno:

- bojxona to'lovlari;
- yagona ijtimoiy to'lov;
- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) vaqtinchalik olib kirganlik uchun Respublika Yo'l jamg'armasiga yig'im;
- to'lov manbayida ushlab qolinadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar.

Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari (advokatlar tomonidan yuridik yordam ko'rsatish bilan bog'liq bo'lmagan) tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirgan taqdirda, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar Soliq Kodeksda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda to'lanadi.

Advokatlarning daromadlariga soliq solish tartibi

Advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan gonorarlar summalariga belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i solinadi.

Advokatning daromadlari – jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i obyektidir.

Advokatning daromadi advokat tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan summa bilan advokatlar

hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolarini saqlab turish uchun o'tkazilgan mablag'lar summasi o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq solinadigan baza advokat daromadidan advokat gonorarida hisobga olinadigan yagona ijtimoiy to'lov chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Advokatlarning daromadlariga soliq solish Soliq kodeksining 184–188-moddalariga muvofiq soliq agentlari – advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari tomonidan amalga oshiriladi.

Mavzuga doir test savollari

- 1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-aprel-dagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoniga asosan 2005-yilning 1-iyulidan boshlab to'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalari qanday soliq turlarini to'lashdan ozod qilinishi belgilangan?**
 - A. Foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etilgan*.
 - B. Foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'ini to'lashdan ozod etilgan.
 - C. Aksiz solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etilgan.
 - D. Foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovini to'lashdan ozod etilgan.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-aprel-dagi PF-3594-sonli farmoniga asosan xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etadigan iqtisodiyot tarmoqlari korxonalarini joylashtirish hamda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha imtiyozlar qaysi hududlarga nisbatan qo'llaniladi?

- A. Toshkent shahri va Toshkent viloyatini istisno qilgan holda, respublikaning barcha shaharlari va qishloq aholi punktlariga*.
- B. Respublikaning barcha shaharlari va qishloq aholi punktlariga.
- C. Toshkent viloyatini istisno qilgan holda, respublikaning barcha shaharlari va qishloq aholi punktlariga.
- D. Faqat qishloq aholi punktlariga.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 2-dekabr-dagi «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi PF-4059-sonli farmoniga asosan «Navoiy» erkin industrial-iqtisodiy zonada ro'yxatdan o'tgan va mezonlarga mos keladigan xo'jalik yurituvchi subyektlar qanday soliq turlarini to'lashdan ozod qilinishi belgilangan?

- A. Foyda solig'i, mulk solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etilgan.
- B. Yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, yagona soliq to'lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika Yo'l jamg'armasi va Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi*.
- C. Aksiz solig'i, qo'shilgan qiymat solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lashdan ozod etilgan.
- D. Yer solig'i, mulk solig'i, daromad solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig'i, yagona soliq to'lovi, Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy to'lovlardan ozod etiladi.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-aprel-dagi «To‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» PF-3594-son farmoni bilan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy xorijiy investitsiyalar uchun beriladigan imtiyozlar joriy etiladigan iqtisodiyot tarmoqlari ro‘yxati qancha belgilangan?

- A. 20 ta*. B. 18 ta. C. 25 ta. D. 30 ta.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 13-aprel-dagi PF-4436-sonli «Angren» maxsus industrial zonasini barpo etish to‘g‘risida»gi farmoniga aosan Toshkent viloyatida «Angren» maxsus industrial zonasi qatnashchilariga qanday soliq imtiyozlari belgilangan?

- A. Yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig‘i, mol-mulk solig‘i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘ini, yagona soliq to‘lovi, Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod qilingan*.
- B. Yer solig‘i, mulk solig‘i, daromad solig‘i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i, yagona soliq to‘lovi (kichik korxonalar uchun), Respublika Yo‘l jamg‘armasi va Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy to‘lovlardan ozod etiladi.
- C. Aksiz solig‘i, qo‘shilgan qiymat solig‘i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i, mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to‘lovi, Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar to‘lashdan ozod etilgan.
- D. Yer solig‘i, mulk solig‘i, daromad solig‘i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i, yagona soliq to‘lovi, Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy to‘lovlardan ozod etiladi.

6. O‘zbekiston Respublikasining «Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida»gi Qonuni qachon qabul qilingan?

- A. 1998-yil 29-aprel. B. 1997-yil 30-aprel.
C. 1997-yil 29-avgust. D. 1998-yil 30-aprel*.

7. Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaliklari qanday soliqlarni to‘lamaydilar?

- A. Foyda solig‘i, QQS va aksiz solig‘i*.
- B. Yer solig‘i va mol-mulk solig‘i.
- C. Mol-mulk solig‘i va davlat boji.
- D. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq va bojxona to‘lov-lari.

8. Bozorlarning daromadlariga qanday daromadlar kiradi?

- A. Patta to‘lovi tushumlari va boshqa tushumlar*.
- B. Avtostoyanka tushumi va patta to‘lovi tushumlari.
- C. Patta to‘lovi tushumlari.
- D. Ijara haqi tushumlari.

9. Bozorlarning daromatlari qanday tartibda taqsimlanadi?

- A. 100 foiz o‘z ixtiyorida qoladi.
- B. 50 foizi mahalliy budjetga va qolgan 50 foizi o‘z ixtiyoriga qoladi*.
- C. 100 foiz mahalliy budjetga o‘tkaziladi.
- D. 60 foizi mahalliy budjetga va qolgan 40 foizi o‘z ixtiyoriga qoladi.

10. Olingan daromadlar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni bozorlar soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qachon taqdim etadi?

- A. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay*.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Har chorakda hisobot choragidan keyingi oyning 5-kunidan kechiktirmay.
- D. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 8-yanvardagi «Respublika soliq organlari tizimini yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-1257-sonli qaroriga ko‘ra qanday boshqarma tuzildi?

- A. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi markaziy appa-

rati tuzilmasida Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi*.

- B. O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi tuzilmasida Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi.
- C. Viloyat hokimligi qoshida Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi.
- D. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tuzilmasida Bozorlar faoliyatini soliqqa tortish va nazorat qilish bosh boshqarmasi.

12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 21-maydagi «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 98-sonli qaroriga muvofiq qanday me'yoriy hujjatlar tasdiqlangan?

- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risidagi nizom hamda Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi to'g'risidagi nizom*.
- B. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi to'g'risidagi nizom va Bozorlar va savdo komplekslarida chakana savdo qilishi qoidalari to'g'risidagi nizom.
- C. Bozorlar va savdo komplekslari faoliyatini nazorat qilish bosh boshqarmasi to'g'risidagi nizom.
- D. Bozorlar va savdo komplekslarida chakana savdo qilishi qoidalari to'g'risidagi nizom.

13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26 aprel-dagi «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qaroriga asosan qanday tartib belgilangan?

- A. 2011-yilning 1-yanvariga qadar muddatda barcha ixtisoslashtirilgan va buyum bozorlarini nazorat-kassa mashinalari va to'lov terminallari bilan jihozlangan turg'un savdo nuqtalaridan iborat bo'lgan savdo komplekslari etib qayta tashkil qilish.
- B. 2010-yilning 1-iyulidan boshlab belgilangan tovarning olib

kirilishi va bojxona to'lovlari to'lanishi faktini tasdiqlaydigan bojxona deklaratsiyasi rasmiylashtirilgan sanadan keyin 12 oy o'tgach, tayyor import iste'mol tovarlari sotuvga qo'yilishi hamda chakana savdoda realizatsiya qilinishiga yo'l qo'yilmasligi belgilandi.

- C. 2010-yilning 1-iyulidan boshlab chakana savdo korxonalari, mikrofirmalar va xizmat ko'rsatish sohasining kichik korxonalari qonun hujjatlariga muvofiq yagona soliq to'lovlarini to'laydilar, ammo xuddi shunday faoliyat turini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan to'lanadigan qat'iy belgilangan soliq miqdoridan kam bo'lmagan summani to'lashlari lozim.
- D. Barcha javoblar to'g'ri*.

14. Gastrol-konsert faoliyati bilan shug'ullanish huquqi uchun davlat boji to'lovchi yuridik shaxslar mazkur faoliyat turi bo'yicha qanday imtiyozga ega?

- A. Soliq kodeksining 23-moddasida nazarda tutilgan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlardan ozod etiladi*.
- B. Konsert faoliyatidan olingan daromadi o'z ixtiyorida qoladi.
- C. Uch yilgacha chet elga gastrol faoliyatini amalga oshirish huquqiga ega bo'ladi.
- D. Daromadini 50 foizga kamaytirish huquqiga ega bo'ladi.

15. Advokatlar tomonidan yuridik yordam (xizmat) ko'rsatganlik uchun olingan gonorarlar summalariga qanday tartibda soliq solinadi?

- A. Belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i*.
- B. Belgilangan tartibda yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'i.
- C. Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida soliq solinadi.
- D. Umumbelgilangan tartibda soliq solinadi.

Nazorat savollari

1. To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi soliq to'lovchilarni soliqqa tortish tartibi?
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 11-apreldagi «To'g'ridan to'g'ri xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-3594-sonli farmoniga asosan berilgan imtiyozlar.
3. Oddiy shirkat shartnomasi bo'yicha birgalikdagi faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari.
4. Ishonchli shaxsda birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi.
5. Faqat yakka tartibdagi tadbirkorlar amalga oshiradigan birgalikdagi faoliyatga soliq solish tartibi?
6. Dehqon xo'jaliklariga soliq solish tartibi?
7. Bozorlarga soliq solish tartibi?
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-apreldagi «Dehqon bozorlari va savdo komplekslari faoliyatini tashkil qilishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1326-sonli qarori mazmun-mohiyati?
9. Gastrol-konsert faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslarga soliq solish tartibi?
10. Advokatlar hay'atlari, advokatlik firmalari, advokatlik byuro-lari va advokatlarga soliq solish tartibi?

15-bob. YURIDIK SHAXSLAR TOLAYDIGAN BOSHQA MAHALLIY SOLIQ VA YIG'IMLAR. DAVLAT BOJI

Tayanch so‘z va iboralar: *transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, mahalliy yig‘imlar, tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko‘rsatish huquqi uchun yig‘im, Davlat boji, davlat bojii to‘lovchilari va undirish obyektlari, bojxona to‘lovlari, bojxona yig‘imlari.*

15.1. Yuridik va jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yonilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq

Soliq to‘lovchilar, soliq obyekti va bazasi

Yuridik va jismoniy shaxslarga transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni avtomobillarga yoqilg‘i quyish shoxobchalari orqali realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar transport vositalariga benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to‘lovchilar hisoblanadi.

Avtomobillarga yoqilg‘i quyish shoxobchalari deganda avtomobillarga kompressor vositasida gaz to‘ldirish, yoqilg‘i quyish va gaz quyish shoxobchalari tushuniladi. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg‘isi va gazni chakana sotish soliq solish obyekti hisoblanadi.

Transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi va gazning natura holdagi realizatsiya qilingan hajmi soliq solinadigan baza hisoblanadi.

Soliq stavkasi va hisoblash tartibi

Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1887 sonli qaroriga muvofiq belgilanadi va uning miqdorlari O'zbekiston Respublikasining butun hududida yagona hisoblanadi.

2013-yilning 1-yanvaridan boshlab transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi uchun olinadigan soliq stavkasi 20 foizga (yoki 40 so'mga) oshirildi va quyidagi miqdorlarda belgilandi:

- **benzin, dizel yoqilg'isi – 1 litr uchun 240 so'm;**
- **suyultirilgan gaz – 1 litr uchun 165 so'm;**
- **siqilgan gaz – 1 kub metr uchun 200 so'm.**

Soliq summasi chakana narxga qo'shimcha ravishda belgilanadi va jismoniy shaxs – xaridorga beriladigan chekda alohida satr bilan ko'rsatiladi.

Soliq summasi sotiladigan benzin, dizel yonilg'isi va gaz uchun mablag' to'lanishi bilan bir vaqtda undiriladi.

Soliq summasi quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$N = V \times St,$$

bu yerda: **N** – hisoblab yozilgan soliq;

V – jismoniy shaxslarga sotilayotgan benzin, dizel yonilg'isi yoki gazning natural ifodadagi hajmi;

St – soliq stavkasi.

Hisoblab chiqarilgan va ushlangan soliq summasi xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun tushum deb hisoblanmaydi hamda boshqa to'lanadigan soliqlar, yig'imlar va majburiy to'lovlar bo'yicha soliq solish obyekti yoki bazasi bo'lmaydi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq summasi transport vositalari uchun yoqilg'i quyish shoxobchalari orqali realizatsiya qilinadigan benzin, dizel yoqilg'isi va gazning narxida hisobga olinadi. Soliq hisobini yuritish va uni budjetga to'lash muddatlari.

Soliq to'lovchilar sotilgan benzin, dizel yonilg'isi, gaz hisobi hamda hisoblangan soliq summalari hisobini alohida yuritadilar.

Budjet bilan hisob-kitoblar hisobi «Budjet bilan hisob-kitoblar» hisobvarag'i bo'yicha – «transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq» ilova hisobvarag'ida yuritiladi, soliqni o'tkazish «Hisob-kitob varag'i» hisobvarag'i bo'yicha aks ettiriladi.

Undirilgan soliq mahalliy budjetga O'zbekiston Respublikasi budjetlari daromad va xarajatlarining tegishli tasnifiga ko'ra bo'lim va paragrafga to'lanadi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning hisob-kitobi joriy o'n kunlik to'lovlar hisobga olingan holda yoqilg'i quyish shoxobchalari joylashgan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga har chorakda, soliq davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqni to'lash transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz realizatsiya qilingan oyning o'n kunligi tugaganidan keyingi uchinchi kundan kechiktirmay, yoqilg'i quyish shoxobchalari joylashgan yerda har o'n kunda amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi **PF-4453-sonli farmoniga muvofiq** quyidagi tartiblar belgilandi:

– **2012-yil III chorakdan boshlab**, mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan «Debitorlik va kreditorlik qarzar haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor qilindi;

– **2012-yil III chorakdan boshlab**, yirik korxona va tashkilotlar tomonidan yillik «Asosiy vositalar harakatlari haqidagi hisobot (3-sonli shakl)ni» va choraklik «Debitorlik va kreditorlik qarzar haqida ma'lumotnoma (2a-sonli shakl)ni» taqdim etish tartibi bekor

qilindi. Ushbu ma'lumotlar statistikaga taqdim etiladigan hisobot shakli hamda Buxgalteriya balansiga ilova qilinadigan muddati o'tgan qarzdorlik to'g'risidagi ma'lumotda ko'rish mumkin.

– **2013-yil 1-yanvardan boshlab**, yuridik va jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliqning hisob-kitobi yuridik shaxslar tomonidan Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etishlari belgilandi.

15.2. Yuridik shaxslar to'laydigan mahalliy yig'imlar. Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im

Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tarkibiga kiradi va u mahalliy budjet daromadlaridan biri hisoblanadi.

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imning to'lovchilari bo'lib, O'zbekiston Respublikasi hududida ushbu tovarlar bilan qonunchilikda belgilangan tartibda chakana savdoni amalga oshiradigan va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatadigan yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Ushbu yig'im ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdoni amalga oshirish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqini olish uchun to'lanadi. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi ruxsat guvohnomasi bilan tasdiqlanadi. Ruhsat guvohnomasi joylardagi mahalliy hokimiyat organlari tomonidan qonunchilikda belgilangan tartibda beriladi. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan

faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi **PF-4453-sonli** farmoniga muvofiq **2012-yil 1-avgustdan boshlab**, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan zargarlik buyumlarini tayyorlash faoliyati bo‘yicha litsenziya olish tartibi bekor qilindi.

45-jadval

Mahalliy soliqlar va yig‘imlarning chegaralangan STAVKALARI

№	Soliqlar va yig‘imlarning turlari	Chegaralangan stavkalar
1.	Obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig‘i	sof foydaning 8 foizi
2.	Quyidagilarning iste‘moli uchun jismaniy shaxslardan undiriladigan soliq:*	
	transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg‘isi	1 litr uchun 200 so‘m
	transport vositalari uchun suyultirilgan gaz	1 litr uchun 165 so‘m
	transport vositalari uchun siqilgan gaz	1 kub metr uchun 200 so‘m
3.	Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig‘im:**	
	alkogolli mahsulotlar	1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari
	qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar	1 oylik savdo uchun eng kamish haqining 3,5 baravari
4.	Avtotransport vositalarini vaqtincha saqlash bo‘yicha pullik xizmatlarni ko‘rsatish huquqi uchun yig‘im	har bir oy uchun eng kam ish haqining 8 baravari

Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi yuridik shaxs yoki yakka tartibda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarga o'z arizalarida ko'rsatilgan muddatlarga, lekin ushbu muddat qonunchilikda nazarda tutilgan muddatdan ortiq bo'lmagan muddatga beriladi. Jumladan, yuridik shaxslarga ko'pi bilan – 3-yil, jismoniy shaxslarga – 2 yil.

Yig'imlar o'rnatilgan minimal ish haqi miqdoriga nisbatan belgilanadi.

2013-yil 1-yanvardan boshlab ayrim tovar turlari bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'im alkogolli mahsulotlar uchun – 1 oylik savdo uchun eng kam oylik ish haqi miqdorining 5 baravari miqdorida, qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlar uchun – 1 oylik savdo uchun eng kam oylik ish haqi miqdorining 3,5 baravari miqdorida belgilangan.

Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'imning aniq stavkasi mahalliy davlat hokimiyatining vakillik organlari tomonidan belgilanadi va qonun hujjatlarida belgilangan eng yuqori stavkalardan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Avtotransport vositalarini parkovka qilish (saqlash) bo'yicha pullik xizmatlarni ko'rsatganlik uchun yig'im har oyda 8 minimal ish haqi miqdorida undiriladi. Ushbu yig'imlar har oyda hisobot oyining 25 kuniga qadar budjetga to'lanadi.

Tovarlarning ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im bo'yicha hisob-kitob faoliyat amalga oshirilayotgan joydagi davlat soliq xizmati organlariga:

- yil davomida tegishli ruxsat guvohnomasini (mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organining qarorini) olgan soliq to'lovchilar tomonidan ruxsat guvohnomasi (mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organining qarori) berilgan kundan e'tiboran o'n kundan kechiktirmasdan;

- faoliyat yuritayotgan soliq to'lovchilar tomonidan har yili hisobot yilining 15-yanvarigacha taqdim etiladi.

Eng kam ish haqining miqdori o'zgargan taqdirda, soliq to'lovchilar aniqlashtirilgan hisob-kitobni navbatdagi to'lov muddatidan kechiktirmay taqdim etishi shart.

Mahalliy yig'imni o'z vaqtida to'lanishi, qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik yig'imni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Davlat soliq xizmati organlari esa o'zlariga berilgan vakolat doirasida qonun hujjatlariga muvofiq yig'imni to'lovchilarning budget oldidagi majburiyatlarini bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi.

15.3. Davlat boji to'lovchilari, undirish obyektlari, stavkalari, to'lash va hisobga o'tkazish tartibi

Davlat boji yuridik ahamiyatga molik harakatlarni amalga oshirganlik va (yoki) bunday harakatlar uchun vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslar tomonidan hujjatlar berganlik uchun olinadigan majburiy to'lovdir.

O'zbekiston Respublikasi konsullik muassasalari tomonidan konsullik harakatlarini amalga oshirganlik uchun davlat boji konsullik yig'imi tariqasida undiriladi.

Davlat bojining stavkalari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Davlat boji to'lovchilar. Yuridik ahamiyatga molik harakatlar amalga oshirilishi va (yoki) hujjatlar berilishi xususida vakolatli muassasalar va (yoki) mansabdor shaxslarga murojaat qilayotgan yuridik va jismoniy shaxslar davlat boji to'lovchilardir.

Undirish obyektlari. Davlat boji quyidagilardan undiriladi:

1) sudlarga beriladigan da'vo arizalaridan, organlarning va ular mansabdor shaxslarining harakatlari (qarorlari) ustidan berilgan shikoyatlardan, alohida tartibda yuritiladigan ishlarga doir arizalardan, sudlarning qarorlari ustidan beriladigan apellyatsiya, kassatsiya shikoyatlaridan va arizalaridan, nazorat tartibida protest keltirish to'g'risidagi shikoyatlar va arizalardan, hakamlik sudining hal

qiluv qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, sudlar tomonidan hujjatlarining nusxalarini berganlik uchun;

2) da'vo arizalaridan, tashkilotlarni va fuqarolarni bankrot deb topish to'g'risidagi arizalardan, nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablarni bildirgan uchinchi shaxs sifatida ishga kirishish to'g'risidagi arizalardan, yuridik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni aniqlash to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining qarorlari, ish yuritishni tugatish to'g'risidagi ajrimi ustidan berilgan, da'voni ko'rmasdan qoldirish to'g'risidagi, sud jarimalarini solish to'g'risidagi apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlaridan, hakamlik sudining qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, hakamlik sudining qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish to'g'risidagi arizalardan, xo'jalik sudining hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi, shuningdek, hakamlik sudining hal qiluv qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi va ijro varaqasini berishni rad etish to'g'risidagi ishlar bo'yicha ajrimlari ustidan berilgan apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlaridan;

3) davlat notarial idoralari, O'zbekiston Respublikasining konsullari va shaharchalar, qishloqlar, ovullarning fuqarolar yig'ini raislari (oqsoqollari) tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun;

4) fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun, shuningdek, fuqarolarga fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilganligi to'g'risida takroriy guvohnoma berganlik uchun hamda fuqarolik holati dalolatnomalari yozuviga o'zgartishlar, qo'shimchalar, tuzatishlar kiritilishi va uning qayta tiklanishi munosabati bilan guvohnoma berganlik uchun;

5) chet eldan O'zbekiston Respublikasiga kelish huquqini beruvchi hujjatlarni, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish to'g'risida hujjatlarni berganlik uchun; yashash guvohnomasini berganlik yoki uning muddatini uzaytirganlik uchun; respublika hududiga kelish va respublika hududidan chet elga chiqish huquqini beradi-

gan chet el pasportiga yoki uning o‘rnini bosuvchi hujjatga viza berganlik uchun, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to‘g‘risida beriladigan arizalardan;

6) O‘zbekiston Respublikasining fuqarosi pasportini yoki uning o‘rnini bosuvchi hujjatlarni, O‘zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjatlar berganlik uchun;

7) O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarini, chet davlatlar fuqarolarini hamda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarni turar joyga qayd etganlik va ro‘yxatdan chiqarganlik uchun;

8) yuridik shaxslarni va yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazganlik uchun;

9) faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirishga litsenziya berganlik uchun;

10) ov qilish huquqiga ega ekanligi to‘g‘risida ruxsatnoma berganlik uchun.

Umumiy yurisdiksiya sudlarida davlat bojini to‘lashdan ozod qilish

Umumiy yurisdiksiya sudlarida davlat bojini to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) da‘vogarlar – ish haqini undirib olish to‘g‘risidagi da‘volar va mehnat huquqlari munosabatlaridan kelib chiqadigan boshqa talablar yuzasidan;

2) da‘vogarlar – mualliflik huquqlari va turdosh huquqlardan, shuningdek, ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, xizmat ko‘rsatish belgisi va tovar kelib chiqqan joy nomiga, seleksiya yutug‘iga bo‘lgan huquqdan kelib chiqadigan da‘volar yuzasidan;

3) da‘vogarlar – alimentlar undirish to‘g‘risidagi da‘volar yuzasidan;

4) da‘vogarlar – mehnatda mayib bo‘lganligi yoki sog‘lig‘ining boshqacha tarzda shikastlanganligi, shuningdek, boquvchisi vafot

etganligi tufayli yetkazilgan zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

5) da'vogarlar – noqonuniy hukm etish, jinoiy javobgarlikka tortish, ma'muriy jazo berish tufayli jismoniy shaxsga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash bilan bog'liq nizolar yuzasidan;

6) da'vogarlar – jinoyat tufayli yetkazilgan moddiy zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

7) jinoyat tufayli yetkazilgan moddiy zararining undirib olinishi to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi nizolashilayotgan jinoyat ishlari bo'yicha apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlari bilan murojaat qilgan shaxslar;

8) nikohni bekor qilish to'g'risidagi mol-mulkni bo'lish bilan bog'liq bo'lmagan ishlar bo'yicha apellyatsiya va kassatsiya shikoyatlari bilan murojaat qilgan shaxslar;

9) yuridik va jismoniy shaxslar – jinoyat ishlari va alimentlarni undirishga doir fuqarolik ishlari bilan bog'liq hujjatlarni ularga berganlik uchun;

10) qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda boshqa shaxslarning qonun bilan muhofaza qilinadigan huquqlari hamda manfaatlarini himoya qilinishini so'rab sudga ariza bilan murojaat etgan yuridik va jismoniy shaxslar;

11) yuridik va jismoniy shaxslar:

– sudning ishni tugatish yoki uni ko'rmasdan qoldirish to'g'risidagi ajrimini bekor qilish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

– sudning hal qiluv qarori ijrosini kechiktirish yoki bo'lib-bo'lib ijro etish, ijro etish usuli va tartibini o'zgartirish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

– da'voni ta'minlash yoki da'voni ta'minlashning bir turini boshqasi bilan almashtirish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

– sudning yangi ochilgan holatlar bo'yicha hal qiluv qarorini, ajrimini yoki qarorini qayta ko'rib chiqish to'g'risidagi ariza bo'yicha;

– sud tomonidan belgilangan jarimani bekor qilish yoki kamaytirish to'g'risidagi, sudning hal qiluv qarori ijrosini o'zgartirish

to'g'risidagi, o'tkazib yuborilgan muddatni tiklash to'g'risidagi ariza bo'yicha;

12) yuridik va jismoniy shaxslar – sud ijrochisining harakatlari (harakatsizligi) ustidan shikoyatlar yuzasidan, sudning jarimani bekor qilish yoki kamaytirishni rad etish to'g'risidagi ajrimi ustidan xususiy shikoyatlar hamda sud ajrimi ustidan boshqa xususiy shikoyatlar yuzasidan;

13) tadbirkorlik subyektlari tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlari hamda boshqa organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga murojaat qilganda;

14) iste'molchilar – o'z huquqlari va qonuniy manfaatlari buzilishi bilan bog'liq da'volar yuzasidan; tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) xavfsiz bo'lishi va sifati ustidan nazoratni amalga oshiruvchi davlat organlari; iste'molchilarning jamoat birlashmalari – iste'molchilarning (iste'molchilar nomuayyan doirasining) manfaatlarini ko'zlab qo'zg'atilgan da'volar yuzasidan;

15) da'vog'arlar – o'rmon daraxtlarini o'zboshimchalik bilan kesish hamda o'rmondan foydalanish, o'rmonni qo'riqlash va muhofaza qilishning tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzish tufayli o'rmon fondiga yetkazilgan zararni undirish to'g'risidagi ishlar yuzasidan;

16) davlat organlari – o'zboshimchalik bilan qurilgan imoratlarni buzish to'g'risidagi da'volar yuzasidan, shuningdek, jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan, tarixiy, badiiy qimmatga yoki jamiyat uchun boshqa qimmatga ega bo'lgan mol-mulkni jismoniy shaxslar bu mol-mulkka xo'jasizlarcha munosabatda bo'lgan hollarda jismoniy shaxslardan davlat mulkiga olib qo'yish to'g'risidagi ishlar yuzasidan;

17) O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi – palata a'zolarining manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar bo'yicha, shuningdek, davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) usti-

dan palata a'zolarining manfaatlarini ko'zlab qilingan shikoyatlar yuzasidan;

18) nodavlat notijorat tashkilotlari – o'z huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzayotgan davlat organlarining g'ayriqonuniy qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga shikoyat qilganda;

19) nogironlarning jamoat birlashmalari, shuningdek, ularning muassasalari, o'quv-ishlab chiqarish korxonalari va birlashmalari – barcha da'volar yuzasidan;

20) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni kiritish va kommunal xizmatlar haqini to'lash bo'yicha qarzni undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

21) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari, shuningdek, fuqarolar – tuzilgan shartnomalar shartlari aholiga uy-joy-kommunal xizmatlari ko'rsatuvchi korxonalar tomonidan bajarilmaganligi yoki lozim darajada bajarilmaganligi tufayli yetkazilgan zararining o'rni qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

22) tumanlar, shaharlar (shaharlar tarkibiga kiruvchi tumanlar) hokimliklari – kommunal xizmatlar ko'rsatuvchilar yoki xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining kommunal xizmatlar haqini to'lash va majburiy badallarni kiritish bo'yicha qarzni undirish to'g'risidagi taqdimnomasiga muvofiq kiritiladigan da'volar yuzasidan;

23) tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari – zarar yetkazuvchidan quyidagi summalarni undirib olish to'g'risidagi regress da'volar bo'yicha:

jabrlanuvchiga yoki uning oila a'zolariga to'langan pensiyalar va nafaqalar summalarini;

benzinga, avtomototransport vositalarini ta'mirlashga, ularga texnik xizmat ko'rsatish va ehtiyot qismlar olishga, nogironlarni avtomototransport vositalarini haydashga o'rgatishga ketadigan xarajatlarni qoplash summalarini, shuningdek, noto'g'ri to'lan-

gan pensiyalar va nafaqalarning summalarini undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

24) O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda uning joylardagi organlari – ko'chish joyiga bormagan yoki ko'chib borgan joylarini o'zboshimchalik bilan tark etgan ko'chirib keltiriluvchilarga nisbatan ko'chish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning o'rnini qoplash to'g'risida taqdim etilgan da'volar yuzasidan;

25) O'zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va uning joylardagi organlari – atrof-muhitni ifloslantirganlik, tabiatdan o'zboshimchalik bilan foydalanganlik va tabiiy resurslardan foydalanish hamda ularning muhofaza qilishning tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzganlik tufayli tabiiy obyektlarga va komplekslarga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

26) O'zbekiston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi hamda uning joylardagi organlari – suv to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik tufayli davlatga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash uchun mablag'larni davlat daromadiga undirish to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

27) sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish organlari – majburiy sug'urta operatsiyalari bilan bog'liq ishlar yuzasidan;

28) qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi – investorlarning, shuningdek, davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir da'volar yuzasidan;

29) davlat soliq xizmati organlari, moliya hamda bojxona organlari, shuningdek, monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash organlari – barcha ishlar va hujjatlar yuzasidan, shuningdek, alohida yuritiladigan ishlar bo'yicha sudga arizalar berganlik uchun;

30) ichki ishlar organlari – alimentlar va boshqa to'lovlarni to'lashdan bo'yin tovlayotgan shaxslarni qidirish uchun qilingan xarajatlarni undirish to'g'risidagi ishlar yuzasidan;

31) prokuratura organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko‘zlab qilingan da’volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

32) adliya organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko‘zlab qilingan da’volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

33) undiruvchi yoki sud ijrochisi – qarzdorni yoki uning mulkini qidirish bo‘yicha xarajatlarning o‘rnini qarzdor tomonidan qoplash to‘g‘risidagi ishlar yuzasidan;

34) O‘zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi – intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq egalari huquqlarini himoya qilishni ko‘zlab qilinadigan da’volar yuzasidan.

Xo‘jalik sudlarida davlat bojini to‘lashdan ozod qilish

Xo‘jalik sudlarida davlat bojini to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

2) qishloq xo‘jaligi tovarlari ishlab chiqaruvchilar – tayyorlov va xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar shartnoma majburiyatlarini bajarmaganligi bilan bog‘liq da’volar bo‘yicha;

3) tadbirkorlik subyektlari – tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog‘liq huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlari hamda boshqa organlarning qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga murojaat qilganda;

4) arizachi va javobgar – qonun hujjatlarida belgilangan muddatlarda moliya-xo‘jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan va (yoki) o‘z ustav fondini (ustav kapitalini) shakllantirmagan korxonalarni tugatishga doir ishlar bo‘yicha;

5) da’vog‘arlar – o‘rmon daraxtlarini o‘zboshimchalik bilan kesish hamda o‘rmondan foydalanish, o‘rmonni qo‘riqlash va muhofaza qilish tartibi va shartlarini boshqacha tarzda buzish tufayli o‘rmon fondiga yetkazilgan zararni undirish to‘g‘risidagi, o‘rmon xo‘jaligi daromadi summalarini (shu jumladan, o‘rmon daraxtla-

rini o'sib turgan joyida sotish qoidalarini buzganlik uchun zarar va neustoykani, shuningdek, o'zboshimchalik bilan o'rmon daraxtlarini kesganlik, pichan o'rganlik va mollarni o'tlatganlik uchun jaramalarni) undirish to'g'risidagi ishlar bo'yicha;

6) O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi – palata a'zolarining manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar yuzasidan, shuningdek, davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan palata a'zolarining manfaatlarini ko'zlab qilingan shikoyatlar bo'yicha;

7) nodavlat notijorat tashkilotlari – o'z huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzadigan davlat organlarining g'ayriqonuniy qarorlari, ular mansabdor shaxslarining g'ayriqonuniy harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga shikoyat qilganda;

8) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni to'lash va kommunal xizmatlar to'lovi bo'yicha qarzlarni undirish to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

9) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – tuzilgan shartnomalar shartlari aholiga uy-joy-kommunal xizmatlari ko'rsatuvchi korxonalar tomonidan bajarilmaganligi yoki lozim darajada bajarilmaganligi tufayli yetkazilgan zararining o'rnini qoplash to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

10) tumanlar, shaharlar (shahar tarkibiga kiruvchi tumanlar) hokimliklari – kommunal xizmatlar ko'rsatuvchilar yoki xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining kommunal xizmatlar haqini to'lash va majburiy badallarni to'lash bo'yicha qarzni undirish to'g'risidagi taqdimnomasiga muvofiq kiritiladigan da'volar yuzasidan;

11) nogironlarning jamoat birlashmalari, shuningdek, ularning muassasalari, o'quv-ishlab chiqarish korxonalari va birlashmalari – barcha da'volar bo'yicha;

12) tuman (shahar) ijtimoiy ta'minot bo'limlari – zarar yetkazuvchidan quyidagi summalarni undirish to'g'risidagi regress da'volar bo'yicha;

– jabrlanuvchiga yoki uning oila aʼzolariga toʻlangan pensiyalar va nafaqalar summalarini;

– benzinga, avtomototransport vositalarini taʼmirlashga, ularga texnik xizmat koʻrsatishga va ehtiyot qismlar olish, nogironlarni avtomototransport vositalarini haydashga oʻrgatishga ketadigan xarajatlarni qoplash summalarini;

13) daʼvogarlar va javobgarlar – sugʻurta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish organlari – majburiy sugʻurta operatsiyalari bilan bogʻliq barcha ishlar boʻyicha;

14) «Oʻzagrosugʻurta» davlat-aksiyadorlik sugʻurta kompaniyasi, uning direksiyasi va joylardagi boʻlinmalari – qishloq xoʻjaligi korxonalari tomonidan bank kreditlarini toʻlamaslik xavfini hamda qishloq xoʻjaligi mahsuloti yetishtirish, shuningdek, fyuchers kontraktlar boʻyicha ishlarni amalga oshirish uchun oldindan beriladigan mablagʻlarning qaytarilishini sugʻurta qilish shartnomalari boʻyicha toʻlangan sugʻurta toʻvoni uchun qishloq xoʻjaligi korxonalaridan qarzni undirish toʻgʻrisidagi daʼvolar boʻyicha;

15) Oʻzbekiston Respublikasi Qishloq va suv xoʻjaligi vazirligi, uning joylardagi organlari – suv toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarini buzganlik tufayli davlatga yetkazilgan zararining oʻrnini qoplash uchun mablagʻlarni davlat daromadiga undirish toʻgʻrisidagi daʼvolar boʻyicha;

16) tuman qishloq va suv xoʻjaligi boʻlimlari – qishloq xoʻjaligi tovar ishlab chiqaruvchilarining manfaatlarini koʻzlab berilgan daʼvolar boʻyicha;

17) Oʻzbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish davlat qoʻmitasi va uning joylardagi organlari – atrof-muhitni ifloslantirganlik, tabiatdan oʻzboshimchalik bilan foydalanganlik va tabiiy resurslardan foydalanish hamda ularni muhofaza qilishning tartib va shartlarini boshqacha tarzda buzganlik tufayli tabiiy obyektlarga va komplekslarga yetkazilgan zararining oʻrnini qoplash toʻgʻrisidagi daʼvolar boʻyicha;

18) Oʻzbekiston standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligi hamda uning joylardagi organlari – standart-

larni, texnik shartlarni joriy etish va ularga rioya etilishi hamda mahsulotlar sifati ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi organlar yoki shunday vakolatga ega bo'lgan boshqa organlar jo'natishni man etgan mahsulotlarni yetkazib bergan yuridik shaxslardan budjet daromadiga jarimalar undirish to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

19) O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshqarish davlat qo'mitasi va uning joylardagi organlari – davlat mulkiga yetkazilgan zararning o'rnini qoplash uchun davlat daromadiga mablag'lar undirish to'g'risidagi da'volar bo'yicha;

20) qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi – investorlarning, shuningdek, davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga doir da'volar bo'yicha;

21) davlat soliq xizmati organlari, moliya hamda bojxona organlari, shuningdek, monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash organlari – barcha ishlar va hujjatlar bo'yicha, shuningdek, alohida yuritiladigan ishlar bo'yicha sudga arizalar berganlik uchun;

22) prokuratura organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

23) adliya organlari – davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning manfaatlarini ko'zlab qilingan da'volar hamda berilgan arizalar yuzasidan;

24) undiruvchi yoki sud ijrochisi – qonunda nazarda tutilgan taqdirda, qarzdorni yoki uning mol-mulkini qidirish bo'yicha xarajatlarning o'rnini qarzdor tomonidan qoplash to'g'risidagi da'volar yuzasidan;

25) yuridik va jismoniy shaxslar – sud ijrochisining harakatlari (harakatsizligi) ustidan shikoyatlari bo'yicha;

26) xalqaro va chet el hukumat moliya tashkilotlari tomonidan hukumatlararo kelishuvlar asosida berilgan kreditlar bo'yicha asosiy qarzdor sifatida qatnashuvchi davlat organlari va tashkilotlari

– subzayom oluvchilardan paydo bo‘lgan qarzдорliklarni undirish to‘g‘risidagi da‘volar yuzasidan;

27) davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) yetkazib berish shartnomalari bo‘yicha sotib oluvchi hisoblangan davlat organlari va tashkilotlari – yetkazib beruvchilar (pudratchilar) tomonidan shartnoma majburiyatlarining bajarilmaganligi bilan bog‘liq da‘volar yuzasidan;

28) O‘zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi – intellektual mulk obyektlariga nisbatan huquq egalarining huquqlarini himoya qilishni ko‘zlab qilinadigan da‘volar yuzasidan.

Notarial harakatlar amalga oshirilganda davlat bojini to‘lashdan ozod qilish

Notarial harakatlar amalga oshirilganda davlat bojini to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

1) shaxslar – davlat pensiyalari va nafaqalarini olish uchun zarur bo‘lgan, shuningdek, vasiylik qilish va farzandlikka olish to‘g‘risidagi ishlar yuzasidan hujjatlarning ko‘chirma nusxalari to‘g‘riligini ularga tasdiqlab berganlik uchun;

2) shaxslar – mol-mulkini davlat foydasiga, shuningdek, yuridik shaxslar foydasiga hadya qilish to‘g‘risidagi vasiyatnomalari va shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun;

3) davlat soliq xizmati organlari va moliya organlari – ularga davlatning merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomalarni (guvohnomalarning dublikatini) berganlik, shuningdek, ushbu guvohnomalarni (guvohnomalarning dublikatini) olish uchun zarur bo‘lgan barcha hujjatlar uchun;

4) nogironlarning jamoat birlashmalari, ularning muassasalari, o‘quv-ishlab chiqarish korxonalari va birlashmalari – barcha notarial harakatlar bo‘yicha;

5) shaxslar – ularga quyidagilar uchun merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun:

– Vatanni himoya qilish chog‘ida, boshqa davlat yoki jamoat vazifalarini bajarayotganligi munosabati bilan yoxud inson hayo-

tini qutqarish, davlat mulkini va huquq-tartibotni muhofaza qilish bo'yicha fuqarolik burchini ado etish munosabati bilan halok bo'lgan shaxslarning mol-mulki uchun;

– uy-joy (kvartira) uchun yoki uy-joy-qurilish kooperatividagi pay uchun, agar ular meros qoldiruvchining vafot etish kunigacha birga yashagan, turar joyda qayd etilgan bo'lsa va meros qoldiruvchining vafotidan keyin ham shu uy-joyda (kvartirada) yashayotgan bo'lsa;

– banklardagi omonatlar, shaxsiy va mulkiy sug'urta shartnomalari bo'yicha sug'urta summalari, davlat zayom obligatsiyalari uchun, ish haqi summalari uchun;

6) shaxslar – pensiyalar va nafaqalar olish uchun ishonchnomani tasdiqlatganlik uchun;

7) onalar – ko'p bolalik uchun ularga ordenlar va medallar berilganligi haqidagi ishlar bo'yicha hujjatlar ko'chirma nusxalarining to'g'riligini tasdiqlab berganlik uchun;

8) maktab-internatlar – farzandlarining maktab-internatdagi ta'minoti uchun ota-onalardan qarzlarni undirish to'g'risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

9) moliya organlari – farzandlarining O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining ixtisoslashtirilgan maktablaridagi ta'minoti uchun ota-onalardan qarzlarni undirish to'g'risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

10) ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisa tufayli vafot etish va halok bo'lish hodisasiga korxonalar va tashkilotlar hisobidan sug'urta qilingan jismoniy shaxslarning merosxo'rlari – sug'urta puliga vorislik huquqini tasdiqlovchi guvohnoma berganlik uchun;

11) surunkali ruhiy kasallikka chalingan, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda vasiylik belgilangan shaxslar – mol-mulkka vorislik qilishlari to'g'risida guvohnoma olganliklari uchun;

12) O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hamda uning joylardagi organlari – xodimlarni tashkiliy yo'sinda ishga qabul qilish tartibida tuziladigan mehnat shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun;

13) 1941–1945-yillardagi urush nogironlari, 1941–1945-yillardagi urush frontlarida yaralangan shaxslar va 1941–1945-yillardagi urush frontlarida halok bo‘lgan yoki bedarak yo‘qolgan shaxslarning oila a‘zolari, 1941–1945-yillardagi urush qatnashchilari hamda Vatanni himoya qilishda va Sovet Armiyasida o‘z xizmat burchini o‘tayotganda yaralangan shaxslar, Afg‘oniston Respublikasida baynalmilal burchini o‘tagan shaxslar, shuningdek, 1986–1987-yillarda Chernobil AESining zaharlangan mintaqasi doirasida avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslar, 1986-yilda Chernobil AESidagi avariya munosabati bilan zaharlangan mintaqadan ko‘chirilgan (shu jumladan, o‘z ixtiyori bilan chiqib ketgan) shaxslar, agar ular vafot etgan bo‘lsa, ularning oila a‘zolari – imtiyozlar berilishi uchun zarur bo‘lgan hujjatlar ko‘chirma nusxalarining to‘g‘riligini tasdiqlatganligi uchun;

14) O‘zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi – mualliflik huquqi va turdosh huquqlar bo‘yicha to‘lanishi kerak bo‘lgan mukofotning undirilishi to‘g‘risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun;

15) shaxslar – ularga yo‘lovchilarning majburiy sug‘urtasi yuzasidan sug‘urta summalariga hamda fuqarolarga qarashli mol-mulkning majburiy sug‘urtasi yuzasidan sug‘urta to‘voni summaları bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

16) fermer xo‘jaligida faoliyatni davom ettirayotgan merosxo‘rlar – ularga fermer xo‘jaligining mol-mulki bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

17) yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo‘jaligida faoliyatni davom ettirayotgan merosxo‘rlar – ularga dehqon xo‘jaligi mol-mulki bo‘yicha merosga bo‘lgan huquqi to‘g‘risida guvohnoma berganlik uchun;

18) xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari, kommunal-foydalanish tashkilotlari – majburiy badallarni to‘lash va kommunal xizmatlar to‘lovi bo‘yicha qarzlarni undirish to‘g‘risidagi ijro yozuvlarini amalga oshirganlik uchun.

Konsullik yig'imini to'lashdan ozod qilish

Konsullik yig'implari quyidagi hollarda undirilmaydi:

1) O'zbekiston Respublikasining konsullik yig'implarini undirishdan voz kechish to'g'risidagi xalqaro shartnomasi mavjud bo'lsa;

2) O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini repatriatsiya qilish ishlari bo'yicha;

3) chet el diplomatik pasportlariga o'zarolik asosida viza qo'yganlik uchun;

4) mehnat staji, fuqarolarning ijtimoiy ta'minoti to'g'risidagi, alimentlar undirish to'g'risidagi ishlarga doir hujjatlarni so'rab olganlik va legallashtirganlik uchun;

5) chet davlatlarning belgilangan tartibda akkreditatsiyadan yoki ro'yxatdan o'tkazilgan doimiy vakolatxonalari, xalqaro hukumatlararo tashkilotlarning va chet davlatlar hukumat tashkilotlarining vakolatxonalari, xalqaro va xorijiy nodavlat notijorat tashkilotlarining vakolatxonalari hamda filiallari xodimlaridan (ularning oila a'zolaridan);

6) belgilangan tartibda akkreditatsiyadan o'tkazilgan matbuot vakillaridan (ularning oila a'zolaridan);

7) insonparvarlik yordamini kuzatib keluvchi chet davlatlarning fuqarolaridan;

8) o'n olti yoshga to'lmagan bolalardan;

9) O'zbekiston Respublikasining Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, shuningdek, budget tashkilotlari taklifiga binoan O'zbekiston Respublikasiga keluvchi chet davlatlar fuqarolaridan, agar kontrakt shartlariga ko'ra viza olish bilan bog'liq xarajatlar qabul qiluvchi tarafga yuklatilgan bo'lsa.

Fuqarolarni turar joyga qayd etganlik va ro'yxatdan chiqar-ganlik (yashash joyini qayd etganlik) uchun davlat boji to'lashdan quyidagilar ozod qilinadi:

– qariyalar va nogironlarning internat-uylarida yashovchi qariyalar va nogironlar;

– maktab-internatlar, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari-
rining to‘liq davlat ta‘minotida bo‘lgan va yotoqxonalarda yashov-
chi o‘quvchilari.

Dehqon xo‘jaliklarini, davlat korxonalari negizida tuzilayot-
gan aksiyadorlik jamiyatlarini, shuningdek, xususiy uy-joy mulk-
dorlari shirkatlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazganlik uchun davlat
boji undirilmaydi.

Davlat boji stavkalari

1. Sudlarga beriladigan da‘vo arizalaridan, alohida ko‘rila-
digan ishlar bo‘yicha ariza (shikoyat)lardan, ma‘muriy huquqiy
munosabatlardan kelib chiquvchi ishlar bo‘yicha sudlarga berila-
digan shikoyatlardan, sudlarning qarorlariga kassatsiya va nazorat
shikoyatlaridan, shuningdek, sudlarning hujjatlardan nusxalar ber-
ganligi uchun:

a) da‘vo arizalaridan mazkur bandning «a)» kichik bandida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno – da‘vo bahosi eng kam ish haqining	
20 baravarigacha bo‘lganda	– da‘vo bahosining 5 foizi miqdorida;
20 dan 40 baravarigacha bo‘lganda	– da‘vo bahosining 10 foizi miqdorida;
40 dan 80 baravarigacha bo‘lganda	– da‘vo bahosining 15 foizi miqdorida;
80 baravaridan ko‘p bo‘lganda	– da‘vo bahosining 20 foizi miqdorida;
a) kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari- ning ular tomonidan amalga oshiriladigan tadbirkorlik faoliyati doirasida beriladigan da‘vo arizalaridan, da‘vo bahosi eng kam oylik ish haqining:	

20 baravarigacha bo'lganda	– da'vo bahosining 2,5 foizi miqdorida;
20 baravaridan ko'p bo'lganda	– da'vo bahosining 5 foizi miqdorida;
b) davlat boshqaruv organlari va mansabdor shaxslarning jismoniy shaxslarning haq-huquqlarini kam-situvchi g'ayri-qonuniy xatti-harakatlaridan qilingan shikoyatlardan (sud qarori chiqarilayotganda aybdor tomondan undiriladi)	– eng kam oylik ish haqining 1 baravari miqdorida;
d) uy-joylarni ijaraga olish shartnomasini o'zgartirish yoki bekor qilish to'g'risidagi da'vo arizalaridan	– eng kam ish haqining 50 foizi miqdorida;
vorislikni qabul qilish muddatini uzaytirish haqidagi, xatga olingan mulkni qaytarib berish to'g'risidagi va mulkka oid bo'lmagan tUSDagi (yoki baholanmaydigan) boshqa da'vo arizalaridan	
e) alohida ko'riladigan ishlar bo'yicha ariza (shikoyat)lardan	– eng kam ish haqining 10 foizi miqdorida;
j) sudlarning qarorlariga kassatsiya va nazorat shikoyatlaridan	– da'vo arizasi yoki boshqa arizalar, shikoyatlar berilganda to'lanadigan stavkaning 50 foizi, mulkiy nizolar bo'yicha esa – talashilayotgan summadan hisoblab chiqarilgan stavkalar miqdorida;
z) sudlarning qarorlari, hukmlari, ajrimlari, sudlarning boshqa qarorlarining dublikatlari va nusxalarini, shuningdek, tomonlarning va ishda qatnashuvchi boshqa shaxslarning iltimosiga ko'ra sudlar tomonidan ishlardan beriladigan boshqa hujjatlarining nusxalarini berganlik uchun	– hujjatning har bir beti uchun eng kam ish haqining 0,5 foizi miqdorida.

i) hakamlilik sudi qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, hakamlilik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan	– eng kam oylik ish haqining 2 baravari;

***Izoh.** Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari amalga oshiradigan tadbirkorlik faoliyati doirasida sudlarga murojaat qilishda ushbu bandning «d» va «z» kichik bandlarida ko'rsatilgan belgilangan stavkaning 50 foizi miqdorida davlat boji to'laydilar.*

2. Xo'jalik sudlariga beriladigan da'vo arizalaridan va xo'jalik sudining qarorlarini qayta ko'rib chiqish haqidagi arizalaridan:

a) mulkiy tusdagi da'vo arizalaridan, da'vo bahosi:	
1 mln so'mgacha bo'lganda	– da'vo bahosining 3 foizi miqdorida, lekin eng kam oylik ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda;
1 mln so'mdan ortiq 10 mln so'mgacha bo'lganda	– da'vo bahosining 2 foizi miqdorida;
10 mln so'mdan ortiq bo'lganda	– da'vo bahosining 1 foizi miqdorida;
qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi larning mulkiy tusdagi da'vo arizalaridan	– da'vo bahosining 1 foizi miqdorida;
b) mulkka oid bo'lmagan tusdagi da'vo arizalaridan, shu jumladan, korxonalar va birlashmalarining yuqori turuvchi organlarining aktlarini to'la yoki qisman haqiqiy emas deb e'tirof etish haqidagi arizalaridan, shuningdek, jamoa xo'jaliklarining, xususiy korxonalar, qo'shma korxonalar va mulkchilikning turli shakllariga asoslangan O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar tashkilotlari xalqaro birlashmalarining mulkka oid bo'lmagan da'vo arizalaridan	– eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida;

v) bankrotlik to'g'risida ish qo'zg'atish haqidagi arizalardan	– eng kam oylik ish haqining 20 baravari miqdorida;
g) xo'jalik shartnomalarini tuzish, o'zgartirish yoki bekor qilish vaqtida kelib chiquvchi nizolar bo'yicha da'vo arizalaridan	– eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida;
d) xo'jalik sudlarining qarorlarini qayta ko'rib chiqish haqidagi arizalardan	– birinchi instansiyada ko'rib chiqish uchun ariza berilganda to'lanadigan stavkaning 50 foizi, mulkiy tisdagi nizolar bo'yicha esa talashilayotgan summadan hisoblar;
e) xo'jalik sudi qarorlari, ajrimlari va boshqa qarorlarining dublikatlarini hamda tomonlarning va ishda qatnashuvchi boshqa shaxslarning iltimoslariga binoan xo'jalik sudlari tomonidan ishlardan beriladigan boshqa hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun	– hujjatning har bir sahifasi uchun eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida chiqarilgan stavkalar miqdorida;
j) hakamlik sudi qarorlarini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasini berish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, hakamlik sudi qarorlarini bekor qilish to'g'risidagi arizalardan	– eng kam oylik ish haqining 2 baravari

Izoh. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari amalga oshiradigan tadbirkorlik faoliyati doirasida sudlarga murojaat qilishda ushbu bandning «a» – «g» va «e» kichik bandlarida ko'rsatilgan belgilangan stavkaning 50 foizi miqdorida davlat boji to'laydilar.

3. Notariuslar notarial harakatlarni amalga oshirganliklari uchun:

a) uy-joylar qurish uchun muddatsiz foydalaniladigan yer maydonlari berilishi bilan bog'liq bo'lgan shartnomalarni tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 15 foizi miqdorida
b) garov, kafillik shartnomalarini va mikromoliyalashtirishni hamda ipoteka kreditini amalga oshirish bilan bog'liq boshqa shartnomalarni tasdiqlaganlik uchun, ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno	– shartnoma summasining 0,1 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqining 50 foizidan ko'p emas
g) banklar bilan qarz oluvchilarning kredit bo'yicha qarzdorlikni qarzdorning likvidli mol-mulki hisobiga qaytarish to'g'risidagi yozma bitimlarini (shartnomalarini) tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining yarmi miqdorida
d) baholanadigan boshqa shartnomalarni tasdiqlaganlik uchun ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno	– shartnoma summasining 1,0 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqining kamida 20 foizi miqdorida
e) mulkni bo'lish shartnomalarini, kafillik shartnomalarini (ushbu bandning «v» kichik bandida ko'rsatilgan hollardan tashqari) va baholanmaydigan boshqa bitishuvlarni tasdiqlaganlik uchun ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno	
k) yuridik shaxslar o'rtasida, jismoniy shaxslar o'rtasida, yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun boj quyidagi sxema bo'yicha undiriladi, ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno:	

Transport turi	Foydalanish muddati qarab:		
	3-yilgacha bo'lganda	3-yildan ortiq bo'lganda	7 yildan ortiq bo'lganda
1. Har bir ot kuchi uchun davlat boji stavkasi:			
a) yuk tashuvchi va yengil avtotransport, shu jumladan, avtobus, traktor, o'zi yurar mashina uchun	eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 7 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
b) chet elda ishlab chiqarilgan avtotransport uchun	eng kam oylik ish haqining 30 foizi	eng kam oylik ish haqining 20 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
2. Bitta mototransport, motokolyaska, motoqayiq uchun davlat boji stavkalari	miqdorida eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 3 foizi miqdorida	eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida

Izoh. Almashtirish shartnomasini rasmiylashtirishda davlat boji shu bojning ko'p summasi olinadigan faqat bir mashinadan undiriladi. Quyidagi shartnomalarni rasmiylashtirishda: er-xotinlar, otalonalar, bolalar va nabiralar, tug'ishgan aka-ukalar va opa-singillar o'rtasida avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish shartnomalari rasmiylashtirilayotganda boj belgilangan stavkaning 5 foizi miqdorida undiriladi; bank kreditlari hisobiga sotib olinadigan avtomototransport vositalarining oldi-sotdisi uchun boj belgilangan stavkaning 10 foizi miqdorida undiriladi;

yo'l-transport hodisasi natijasida shikastlangan avtomototransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish va hadya etish shartnomalari rasmiylashtirilayotganda boj miqdori shu transport vositalari yaroqliligining qoldiq foiziga qarab o'zgartiriladi va uning miqdori bitishuv qatnashchilarining xohishiga ko'ra va notariusning topshi-

rig'iga binoan O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining sud-ekspertiza muassasalarining mutaxassislari, bunday muassasalar bo'lgan viloyatlarda esa – «O'zavtotexxizmat» aksiyadorlik jamiyati korxonalari tomonidan belgilanadi.

k1) yuridik shaxslar o'rtasida, jismoniy shaxslar o'rtasida, yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida vatanimizda ishlab chiqarilgan va import qilingan, foydalanish muddati ishlab chiqaruvchining rasmiy dilerlaridan xarid qilingan kundan boshlab bir yildan oshmagan yengil avtotransport vositalaridan, shuningdek, yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan O'zbekiston Respublikasi norezidentlari, xorijiy yuridik shaxslarning vakolatxonalari va filiallari hamda jismoniy shaxslar tomonidan o'z ehtiyojlari uchun olib kelingan, ularni import qilish (olib kelish) sanasidan bir yildan kam muddat o'tgan yangi yengil avtotransport vositalaridan foydalanish va (yoki) ularni tasarruf etish huquqiga ishonchnomalarni, oldi-sotdi, ayirboshlash, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garov (kredit tashkilotlari bilan garov shartnomasidan tashqari), lizing shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun boj har bir ot kuchi uchun eng kam oylik ish haqining besh baravari miqdorida undiriladi.

Izoh. *Almashtirish shartnomasini, shuningdek, bir nechta yengil avtotransport vositalari bilan bog'liq garov shartnomasini rasmiylashtirishda boj shu bojning ko'p summasi olinadigan faqat bir mashinadan undiriladi. Ushbu kichik bandda belgilangan stavka ishlab chiqaruvchining rasmiy dilerlaridan xarid qilingan kundan boshlab bir yil mobaynida bitimlar sonidan qat'iy nazar, yengil avtotransport vositalarining oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garovga qo'yish va lizing shartnomalarini tasdiqlashda qo'llaniladi. Mazkur kichik bandning qoidalari er-xotinlar, ota-onalar, bolalar va nabiralar, aka-ukalar va opa-singillar o'rtasida avtotransport vositalarini oldi-sotdi, almashtirish, hadya etish, renta, ijaraga berish, tekin foydalanish, garovga qo'yish va lizing shartnomalarini, shuningdek, ota-onalar, er-xotin va ularning ota-*

onalari, bolalar va ularning er-xotinlari, aka-ukalar, opa-singillar, nabiralar, jiyanlarga foydalanish va (yoki) tasarruf etish huquqiga ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun qo'llanilmaydi.

l) quyidagilarni tasdiqlaganlik uchun, ushbu bandning «k1» kichik bandida belgilangan hollar bundan mustasno:	
– ota-onalar, er-xotin va ularning ota-onalari, bolalar va ularning er-xotinlari, aka-ukalar, opa-singillar, nabiralar, jiyanlarga avtomototransport vositalaridan foydalanish va tasarruf qilish huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 1 baravari miqdorida
– avtomototransport vositalaridan boshqa shaxslarning foydalanishi huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 5 baravari miqdorida
– avtomototransport vositalarini boshqa shaxslar tasarruf etishi huquqini beruvchi ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 10 baravari miqdorida
m) boshqa ishonchnomalarni tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
o) hujjatning bir tildan boshqa tilga qilingan tarjimasining to'g'riligini tasdiqlaganlik uchun	– har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 1 foizi miqdorida
p) ijro xatlari yozib berganlik uchun	– undiriladigan summaning 1 foizi miqdorida, biroq eng kam oylik ish haqining 10 baravaridan ortiq bo'lmagan miqdorda

Izoh. *Lizing obyektining lizing beruvchi talabi bo'yicha ijro xatlari yozib berishda, lizing shartnomasida belgilangan to'lanmagan to'lovlar summasidan lizing shartnomasi muddati tugashigacha qolgan davrga lizing beruvchi daromadini chegirgan holda davlat boji undiriladi.*

r) hujjatlarning nusxalari va ulardan ko‘chirganlarning to‘g‘riligini tasdiqlaganlik uchun:	
jismoniy shaxslar uchun	– har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 0,5 foizi miqdorida
yuridik shaxslar uchun	– har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida
shu ishlarni chet mamlakatda bajarganlik uchun	– har bir bet uchun eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
s) hujjatlardagi yozuvlarning haqiqiylikini, shu jumladan, tarjimon imzosining haqiqiylikini tasdiqlaganlik uchun:	
1 jismoniy shaxslar uchun	– eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida
yuridik shaxslar uchun	– eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida
t) notarial idoralarda mavjud bo‘lgan hujjatlarning nusxalarini va dublikatlarini berganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 5 foizi miqdorida
u) banklarda hisob raqamlari ochishda imzolarning haqiqiylikini tasdiqlaganlik uchun	– eng kam oylik ish haqining 2 foizi miqdorida
f) yuridik va jismoniy shaxslarning arizalari boshqa yuridik va jismoniy shaxslarga berilganligi hamda boshqa notarial ishlar bajarilganligi uchun, mazkur bandning «a» – «u» kichik bandlarida nazarda tutilganlar bundan mustasno.	– eng kam oylik ish haqining 10 foizi miqdorida

Izoh. Notarial idoralar binosidan tashqarida bajariladigan notarial ishlar uchun davlat boji 2 baravar miqdorida undiriladi (ozodlikdan mahrum etish joylaridagi yoki qamoqdagi shaxslarning ishonchnomalarini notarial tasdiqlashdan tashqari), shuningdek, ushbu ishlarni bajarish uchun joyga borish bilan bog'liq amalda sarflangan xarajatlar to'lanadi.

Adliya organlari tomonidan davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun:

Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar	– eng kam oylik ish haqining besh baravari va 500 AQSh dollari miqdorida
sug'urta va auditorlik tashkilotlari, soliq maslahatchilari tashkilotlari, birjalar, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Hukumati qarorlari bilan tashkil etiladigan aksiyadorlik kompaniyalari (shu jumladan, davlat-aksiyadorlik kompaniyalari va xoldinglar) shaklidagi xo'jalik boshqaruvi organlari, Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tarkibiga kiradigan hududiy (viloyatlar, viloyatlararo va tumanlararo) bazalar va bozorlar	– eng kam oylik ish haqining to'rt baravari miqdorida

Tadbirkorlik subyektlarini tuman (shahar) hokimliklari huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalarida yuridik shaxslarni va yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun – eng kam oylik ish haqining bir baravari miqdorida.

Tijorat faoliyati uchun mo'ljallangan tovarlarni olib keluvchi yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat soliq xizmati organlarida davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun – eng kam oylik ish haqining bir baravari miqdorida.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan kredit uyushmalarini davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun – eng kam oylik ish haqining uch baravari miqdorida.

Davlat boji to'lash va hisobga o'tkazish tartibi

Davlat boji, agar ushbu bo'limda boshqacha qoida belgilanmagan bo'lsa, davlat boji undiriladigan harakatlar amalga oshirilgunga qadar naqd pulli yoki naqd pulsiz shaklda to'lanadi.

To'lovchining davlat boji naqd pulsiz shaklda to'laganligi fakti bankning to'lov ijro etilganligi to'g'risidagi belgisi bo'lgan to'lov topshiriqnomasi bilan tasdiqlanadi.

To'lovchining davlat boji naqd pul shaklida to'laganligi fakti bank tomonidan to'lovchiga beriladigan belgilangan shakldagi kvitansiya yoki O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi belgilagan shaklda to'lovni amalga oshirgan mansabdor shaxs yoxud davlat organi va tashkilotning kassasi tomonidan to'lovchiga beriladigan kvitansiya bilan tasdiqlanadi.

Davlat boji to'lashning o'ziga xos xususiyatlari amalga oshirilayotgan yuridik ahamiyatga molik harakatlarning turiga, to'lovchilarning toifalariga yoki boshqa holatlarga ko'ra belgilanadi.

Davlat boji to'lov hujjatlari asosida budjet tasarrufiga o'tkaziladi, davlat bojining xizmatlari uchun davlat boji undirilayotgan davlat organi tasarrufida qoldirilayotgan qismi bundan mustasno.

Davlat bojining bir qismi davlat organi tasarrufida qoldirilgan taqdirda davlat boji quyidagi tartibda to'lanadi:

- harakatlari uchun davlat boji undirilayotgan davlat organi tasarrufida qoldiriladigan summaga taalluqli alohida to'lov hujjatlari orqali;

- budjet daromadlarining tasnifiga muvofiq budjetga o'tkazilishi kerak bo'lgan summaga taalluqli alohida to'lov hujjati orqali.

Davlat bojining davlat organi tasarrufida qoldiriladigan miqdori qonun hujjatlarida belgilanadi.

Mulkiy nizo bo'yicha sudga da'vo arizasi berilganda, shuningdek, mol-mulkning oldi-sotdi, hadya, ayirboshlash shartnomasini notarial tartibda tasdiqlashda, merosga bo'lgan huquqni rasmiylashtirishda, agar da'vo qiymati, shartnoma summasi yoki meros

miqdori chet el valutasida belgilansa, davlat boji qonun hujjatlarida belgilangan hollarda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda chet el valutasida undirilishi mumkin.

Sudlarda davlat bojini undirishning o‘ziga xos xususiyatlari

Sudlarga beriladigan da’vo arizalaridan, alohida tartibda yuritiladigan ishlar bo’yicha arizalardan, ma’muriy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan ishlar bo’yicha sudlarga beriladigan shikoyatlardan, sudlarning hal qiluv qarorlari ustidan apellyatsiya, kassatsiya va nazorat tartibidagi shikoyatlardan, shuningdek, sudlar tomonidan hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun davlat boji quyidagi tartibda undiriladi:

- shartnomalarni haqiqiy emas deb e’tirof etish to’g’risidagi, shartnomalarni bekor qilish to’g’risidagi yoki ularning shartlariga o’zgartish va qo’shimchalar kiritish haqidagi da’vo arizalariga shartnoma to’laligicha yoki uning biron-bir qismi nizolashilayotganligidan qat’iy nazar, shartnoma oldi nizolari bo’yicha arizalar uchun belgilangan stavkalar bo’yicha to’lanadi;

- qarshi da’vo arizalaridan, shuningdek, uchinchi shaxslarning ishga mustaqil da’vo talablari bilan kirishganligi to’g’risidagi arizalardan davlat boji umumiy asoslarda undiriladi;

- Sud dastlabki da’vogarni uning roziligi bilan boshqa shaxs bilan almashtirganda, bu shaxs davlat bojini umumiy asoslarda to’lashi kerak.

Ishdan dastlabki da’vogar chiqib ketgan va u huquqiy voris bilan almashtirilgan hollarda, davlat boji, agar u dastlabki da’vogar tomonidan to’lanmagan bo’lsa, huquqiy vorisdan undiriladi.

Sudya bir yoki bir nechta birlashgan da’vo talablarini alohida ish yuritish uchun ajratgan taqdirda, da’vo taqdim etilganda to’langan davlat boji qayta hisoblab chiqilmaydi va qaytarilmaydi. Alohida ish yurituvga ajratganlik yuzasidan davlat boji ikkinchi bor to’lanmaydi.

Ilgari ko‘rmasdan qoldirilgan takroran berilgan arizalar bo‘yi-cha davlat boji qaytadan umumiy asoslarda to‘lanadi. Agar ariza ko‘rmasdan qoldirilganligi munosabati bilan davlat boji qaytarilishi kerak bo‘lgan, lekin qaytarilmagan bo‘lsa, agar davlat boji budjetga o‘tkazilgan kundan e‘tiboran fuqarolik qonun hujjatlariga muvofiq da‘vo muddati tugamagan bo‘lsa, davlat boji to‘langanligi to‘g‘risidagi dastlabki hujjat takroran berilgan arizaga ilova qilinishi mumkin.

Davlat boji hisoblab chiqariladigan da‘vo bahosi da‘vogar tomonidan belgilangan hollarda esa, fuqarolik protsessual va xo‘jalik-protsessual qonun hujjatlariga muvofiq sud tomonidan aniqlanadi.

Agar ishni muhokamaga tayyorlash paytida da‘vogar alimentlarni undirish to‘g‘risidagi ishni tugatish haqida ariza bergan bo‘lsa, bunday hollarda javobgardan davlat boji undirilmaydi.

Da‘vogar tomonidan da‘vo talablari kamaytirilgan taqdirda, to‘langan davlat boji qayta hisoblab chiqilmaydi.

Da‘vo summasi ko‘paytirilgan taqdirda, davlat bojining yetishmayotgan summasi da‘voning ko‘paytirilgan summasiga muvofiq undiriladi.

Da‘vogar davlat bojini to‘lashdan ozod etilgan taqdirda da‘vo qanoatlantirilsa, davlat boji javobgardan (agar u davlat bojini to‘lashdan ozod etilmagan bo‘lsa) davlat daromadiga belgilangan da‘vo summasiga muvofiq undiriladi.

Da‘vo birgalikda bir nechta da‘vogar tomonidan bir yoki bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilganda, davlat boji da‘voning umumiy summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va da‘vogarlar tomonidan ular qo‘ygan talablar ulushiga mutanosib tarzda to‘lanadi.

Da‘voning umumiy summasidan kelib chiqqan holda davlat boji quyidagi hollarda ham undiriladi:

- da‘vo da‘vogar tomonidan bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilganda;

- da‘vo arizalarini qabul qiladigan sudya bir tUSDagi bir necha talabni bir ish yurituviga birlashtirganda.

Davlat bojini to'lashdan ozod etilgan bir yoki bir nechta da'vogar tomonidan bir nechta javobgarga nisbatan taqdim etilgan da'vo to'liq yoki qisman qanoatlantirilganda davlat bojini undirish sudning hal qiluv qaroriga binoan har bir javobgardan belgilangan qarz summasidan kelib chiqqan holda alohida-alohida amalga oshiriladi. Agar bunday da'vo bir nechta da'vogarlar tomonidan bir javobgarga nisbatan taqdim etilgan bo'lsa, davlat boji javobgardan umumiy belgilangan qarz summasidan kelib chiqqan holda budjetga undiriladi.

Sud boshqa shaxsni ikkinchi javobgar sifatida jalb qilgan va da'vo summasining bir qismini bir javobgardan, qolgan qismini esa ikkinchisidan undirishga hukm qilgan taqdirda va, agar bunda da'vogar davlat bojini to'lashdan ozod qilingan bo'lsa, davlat boji da'voning qanoatlantirilgan umumiy summasidan hisoblab chiqariladi hamda har bir javobgardan unga belgilangan da'vo summasi miqdoriga mutanosib ravishda budjetga undiriladi.

Davlat bojini to'lashdan ozod qilingan da'vogar o'z talablarini da'vo berilganidan keyin ular javobgar tomonidan ixtiyoriy ravishda to'liq yoki qisman qanoatlantirilganligi tufayli qo'llab-quvvatlamagan hollarda davlat bojining summasi javobgardan sud ajrimi bo'yicha budjetga undirilishi lozim.

Da'vogar arizada da'vo summasini ko'rsatmagan hollarda sudya da'vo arizasini qabul qilish asnosida, da'voning taxminiy bahosidan kelib chiqqan holda to'lanishi lozim bo'lgan davlat bojining miqdorini dastlabki tarzda belgilaydi. Agar sud hal qiluv qarorini chiqarganda da'voning umumiy summasi oshsa, davlat boji da'voning oshgan summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bunda vujudga kelgan farq da'vogardan yoki da'vo to'liq qanoatlantirilgan taqdirda – javobgardan budjet daromadiga undirilishi lozim. Sud qonun hujjatlarida belgilangan hollarda ish holatlariga bog'liq ravishda da'vogar arizada ko'rsatgan talablar doirasidan chiqib ketganda, davlat boji shunday tartibda hisoblab chiqariladi. Bunday hollarda da'vo qisman qanoatlantirilgan taqdirda, davlat boji javobgardan da'voning qanoatlantirilgan qismiga mutanosib

ravishda undiriladi, davlat bojining qolgan qismi esa da'vogardan undirilishi lozim.

Sud mol-mulkni meros qilib olish huquqi to'g'risida hal qiluv qarori qabul qilgan taqdirda, davlat boji mol-mulkning umumiy qiymatidan kelib chiqqan holda sud tomonidan hisoblab chiqariladi va har bir merosxo'rdan uning ulushiga mutanosib ravishda undiriladi.

Mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi to'g'risidagi, mol-mulkni talab qilib olish to'g'risidagi, mol-mulkdagi ulushga bo'lgan huquqni e'tirof etish to'g'risidagi, umumiy mol-mulkdan ulush ajratish to'g'risidagi va merosxo'rlarning o'zlariga tegishli mol-mulk ulushini talab qilib olish to'g'risidagi da'vo arizalari uchun davlat boji ushbu mol-mulk yoki uning ulushi qiymatidan kelib chiqqan holda to'lanishi lozim.

Bir vaqtning o'zida mulkiy va nomulkiy xususiyatga ega bo'lgan da'vo arizalari uchun mulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari uchun belgilangan stavkalar bo'yicha va nomulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari uchun belgilangan stavkalarga ko'ra har bir talab bo'yicha alohida-alohida davlat boji to'lanadi.

Qiymat jihatidan baholanmaydigan talablar (o'zboshimchalik bilan egallangan joylarni bo'shatish to'g'risidagi, natura shaklida maydon berish to'g'risidagi, topshirish balansini qabul qilishga majburlash bilan bog'liq nizolar va boshqalar) nomulkiy xususiyatdagi da'vo arizalari jumlasiga kiradi.

Nikohni bekor qilish bilan bir vaqtda mol-mulkni bo'lish to'g'risidagi da'vo arizalaridan nikohni bekor qilganlik uchun va mol-mulkni bo'lganlik uchun davlat boji undiriladi.

Arizani (iltimosnomani) qabul qilishni rad etishga yoki ish yuritishni tugatishga asos bo'lgan sharoitlar bartaraf etilganidan so'ng takroran beriladigan arizalarga, davlat boji takroran to'lanishining oldini olish uchun, davlat boji to'langanligi to'g'risidagi dastlabki hujjat ilova qilinishi mumkin.

Arizachi davlat bojini to'lashdan ozod qilingan hollarda da'vo qanoatlantirilgan taqdirda davlat boji, agar javobgar davlat bojini

to'lashdan ozod qilinmagan bo'lsa, qanoatlantirilgan da'vo talablari miqdoriga mutanosib ravishda javobgardan undiriladi.

Muayyan sudda ko'rilishi kerak bo'lgan bir necha ishlar uchun bir to'lov topshiriqnomasi bo'yicha davlat boji o'tkazilgan hollarda topshiriqnoma ishlarning biriga ilova qilinadi. Mazkur ish bo'yicha to'langan davlat bojining summasi to'g'risida qolgan ishlarga belgi qo'yiladi va to'lov topshiriqnomasi qo'shib qo'yilgan ish ko'rsatiladi.

Sud buyrug'i bekor qilingan taqdirda, undiruvchi tomonidan to'langan davlat boji qaytarilmaydi. Da'vo undiruvchi tomonidan qarzdorga nisbatan da'vo ishini yuritish tartibida qo'zg'atilgan taqdirda u to'lanishi lozim bo'lgan davlat boji hisobiga olinadi.

Pul mablag'lari mavjud bo'lmagan, bu xizmat ko'rsatuvchi bank tomonidan tasdiqlangan taqdirda, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi yuridik va jismoniy shaxslarga umumiy yurisdiksiya sudining, xo'jalik sudining ajrimiga ko'ra davlat bojini kechiktirib to'lashga ruxsat berilishi mumkin. Bank tasdig'ida umumiy yurisdiksiya sudiga, xo'jalik sudiga murojaat qilingan sanadan ko'pi bilan uch kun oldingi sana qayd etilgan bo'lishi lozim.

Notarial harakatlar bajarilganligi uchun davlat boji undirishning o'ziga xos xususiyatlari

Notarial harakatlar davlat notarial idoralari hamda shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan bajarilganligi uchun davlat boji notarial harakatlar amalga oshirilganda undiriladi, notarial idoralardagi ishlarda mavjud bo'lgan hujjatlarning dublikatini, hujjatlarning nusxalarini berganlik uchun esa ular berilayotganda undiriladi.

Davlat boji to'lashdan bir taraf ozod etiladigan bitimlar bo'yicha davlat bojini boshqa taraf to'liq to'laydi.

Davlat notarial idorasi depozitiga qabul qilish uchun pul summalari pochta orqali yoki bankdan kelib tushgan hollarda davlat bojining tegishli summalari kelib tushgan puldan ushlab qolinadi,

ularning qoldig'i esa depozitga qabul qilinadi. Ushlab qolingani davlat boji summolari davlat notarial idorasi depozit summalarini bankka navbatdagi topshirish chog'ida budjetga o'tkazilib, bank kvitansiyasi notarial idora ishlarida saqlanadi.

Davlat notarial idorasi binosidan tashqarida amalga oshiriladigan notarial harakatlar uchun davlat boji ikki baravar miqdorda undiriladi, ozodlikdan mahrum qilish joylaridagi yoki qamoqda saqlanayotgan shaxslarning ishonchnomalarini notarial tartibda tasdiqlash bundan mustasno.

Merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji meros ochilgan kunda (meros qoldiruvchi vafot etgan kunda) vorislik tartibida o'tayotgan butun mol-mulkning qiymatidan undiriladi.

Bir nechta merosxo'r (shu jumladan, qonun bo'yicha, vasiyatnoma bo'yicha va merosdan majburiy ulush olish huquqiga ega merosxo'rlar) bo'lgan hollarda davlat boji har bir merosxo'rga tegishli meros ulushidan hisoblab chiqariladi.

Voyaga yetmagan merosxo'rlar bo'lgan (shu jumladan, meros qoldiruvchilarning bolalari bo'lmagan) taqdirda ham davlat boji butun meros mol-mulk qiymatidan hisoblab chiqariladi, lekin faqat voyaga yetgan merosxo'rlardan ularning merosdagi ulushiga tegishli summadan undiriladi.

Agar merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi guvohnoma merosxo'rlarning arizasi bo'yicha meros mol-mulkning bir qismiga berilayotgan bo'lsa, davlat boji berilayotgan guvohnomada ko'rsatilgan mol-mulk qismining qiymati uchun belgilangan stavka bo'yicha hisoblab chiqariladi. Keyinchalik mol-mulkning qolgan qismiga guvohnoma berilganida davlat boji mol-mulkning umumiy qiymatidan hisoblab chiqariladi, to'lashga esa hisoblab chiqarilgan summa bilan birinchi guvohnoma berilganligi uchun to'langan summa o'rtasidagi farq taqdim etiladi.

Qonun bo'yicha bir vaqtning o'zida boshqa merosxo'rlar mavjud bo'lgan taqdirda, meros mol-mulkning bir qismi merosxo'rlarga vasiyatnoma bo'yicha o'tgan hollarda davlat boji vasiyatnoma bo'-

yicha mol-mulk qiymatidan alohida hisoblab chiqariladi, qolgan mol-mulk qiymatidan esa umumiy tartibda hisoblab chiqariladi.

Qonun bo'yicha vasiyatnoma bo'yicha meros qilib olinayotgan mol-mulkdan merosning majburiy ulushi ajratilgan hollarda davlat boji qonunga binoan vorislik huquqi bo'yicha o'tayotgan butun mol-mulk qiymatidan, shu jumladan, majburiy ulush bilan birga hisoblab chiqariladi.

Sudlarning ilgari berilgan guvohnomalar haqiqiy emasligi to'g'risidagi hal qiluv qarorlari asosida beriladigan merosga bo'lgan huquq to'g'risidagi takroriy guvohnomalar uchun davlat boji umumiy asoslarda undiriladi. Bunda birlamchi guvohnoma uchun to'langan davlat boji summasi qaytarilishi yoki soliq to'lovchining arizasiga ko'ra yangi guvohnoma berganlik uchun beriladigan summa hisobiga, agar summalar budjetga o'tkazilgan kundan e'tiboran fuqarolik qonun hujjatlarida nazarda tutilgan da'vo muddati tugamagan bo'lsa, o'tkazilishi lozim. Sud tomonidan haqiqiy emas deb topilgan har qanday shartnoma takroran tasdiqlangan taqdirda, masala xuddi shunday tartibda hal qilinadi.

Davlat notarial idorasi reyestrda takroriy guvohnomalar va shartnomalarni qayd qilishda tegishli katakhada davlat boji qachon va qancha summada undirilganligi hamda undirish to'g'risidagi yozuv qayerda borligi ko'rsatiladi. Bunda notarial idora ishlarida qoladigan asosiy hujjatlarga sudning tegishli guvohnomalar va shartnomalarni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi hal qiluv qarorlari ilova qilinishi kerak.

Kredit tashkilotlari tomonidan beriladigan sertifikatlar va akkreditivlarga doir merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji umumiy asoslarda undiriladi.

Er-xotinning birgalikda yashaganda olingan va er-xotindan birining vafotidan keyin qolgan mol-mulkka doir merosga bo'lgan huquq to'g'risida guvohnoma berganlik uchun davlat boji meros bo'yicha haqiqatda o'tayotgan mol-mulk qismining qiymatidan undiriladi.

Davlat boji mutanosib ravishda undiriladigan notarial harakat-

lar bajarilganda uni hisoblab chiqarish taraflar ko'rsatgan summadan belgilangan qoidalarga rioya etgan holda amalga oshiriladi.

Jismoniy va yuridik shaxslarga tegishli uylar, kvartiralar, dala hovlilari, garajlar, boshqa imoratlar, binolar va inshootlarni boshqa shaxsga o'tkazish shartnomalarini tasdiqlaganlik uchun davlat boji summasi ularning turar joyi yoki umumiy maydonidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

To'lovlar vaqti-vaqti bilan amalga oshiriladigan shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji shartnoma bo'yicha u amal qilgan butun vaqt uchun to'lovlarning umumiy miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi. Agar shartnoma uning amal qilish muddati ko'rsatilmagan holda tuzilgan bo'lsa, davlat boji shartnoma bo'yicha uch yil uchun to'lovlar summasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Eng kam va eng ko'p summa ko'rsatilgan shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji eng ko'p summadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Talablardan o'zganing foydasiga voz kechish va qarzni o'tkazish to'g'risidagi, ilgari tuzilgan shartnomaning amal qilish muddatini uzaytirish to'g'risidagi yoki shartnomaning dastlabki summasini ko'paytirish to'g'risidagi shartnomalarni tasdiqlashda davlat boji amalga oshirilmagan huquqlarni hamda ijro etilmagan majburiyatlarni baholashdan yoxud ilgari tuzilgan shartnoma summasi ko'payayotgan summadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi va undiriladi.

Ayirboshlash shartnomalari bo'yicha davlat boji qiymati yuqori bo'lgan mol-mulkdan hisoblab chiqariladi.

Shartlariga ko'ra to'lovlar summasida ijaraga oluvchi tomonidan quriladigan imoratlar va boshqa inshootlar, xonalarni jihozlash qiymati, shuningdek, ijaraga oluvchi tomonidan amalga oshiriladigan kapital ta'mirlash va boshqa shu kabilarning qiymati hisobga olinadigan mulk ijarasi shartnomasini tasdiqlashda hisoblab chiqariladigan va undiriladigan davlat bojining summasi amalga oshiriladigan xarajatlarning qiymati hisobga olingan holda belgilanadi.

Ijro yozuvlari bo'yicha yozuvni amalga oshirganlik uchun tegishli davlat boji summasi undiruvchi uni to'lashdan ozod qilingan taqdirda yozuv bo'yicha qarz undirilayotganda qarzdordan undiriladi.

Konsullik yig'imini to'lash tartibi

Konsullik yig'imi konsullik harakatlari amalga oshirilguniga qadar to'lanadi. Konsullik yig'implari budjet daromadiga o'tkaziladi. Konsullik yig'implarining to'langan summolari qaytarilmaydi.

Konsullik yig'implari summalarini budjetga, shuningdek, chet elda to'langan konsullik yig'implarini O'zbekiston Respublikasi diplomatik vakolatxonasi va uning konsullik muassasasining maxsus bank hisobvaraqlariga hisoblab chiqarish, undirish va hisobga o'tkazish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan belgilanadi.

Davlat bojini boshqa organlar va tashkilotlar tomonidan undirishning o'ziga xos xususiyatlari

Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik uchun davlat boji dalolatnomalarni ro'yxatda qayd etish chog'ida, takroriy guvohnomalar berganlik uchun esa, ular berilayotganida to'lanadi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etganlik hamda ular tomonidan notarial harakatlarni amalga oshirganlik uchun davlat boji tasdiqlangan shakldagi kvitansiya berilgan holda naqd pulda to'lanadi.

Chet elga chiqish, O'zbekiston Respublikasiga taklif qilish huquqini beruvchi hujjatlarni rasmiylashtirganlik uchun, bu hujjatlarga o'zgartirishlar kiritganlik uchun, shuningdek, yashash guvohnomasini, fuqaroligi bo'lmagan shaxs guvohnomasini berganlik yoki ularning muddatini uzaytirganlik yoxud chet ellik fuqaro-

larning pasportlariga yoki ularning o'rnini bosadigan hujjatlariga chiqib ketish yoki kirib kelish huquqini beradigan vizalar qo'yganlik uchun davlat boji tegishli hujjatlar olinguniga qadar, O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish hamda O'zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to'g'risidagi arizalardan esa, bunday arizalar berilguniga qadar to'lanadi.

Chet eldan kirish va chet elga chiqish huquqini beruvchi hujjatlarni, yashash guvohnomasini, fuqaroligi bo'lmagan shaxs guvohnomasini berganlik yoki ularning muddatini uzaytirganlik, O'zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish va O'zbekiston Respublikasi fuqaroligidan chiqish to'g'risidagi arizalardan, shuningdek, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan chet elga xizmat safariga yuboriladigan fuqarolarning xorijga chiqish huquqini beruvchi hujjatlardan davlat boji belgilangan tartibda ushbu korxonalar, muassasalar va tashkilotlar tomonidan to'lanadi.

Chet elga xizmat safariga yuborilgan xodimlar bilan birgalikda ularning xotini va bolalari xizmat safarining butun muddatiga safarga borganida davlat boji xizmat safariga yuborilganlarning o'zlaridan undirilgani kabi tartibda va miqdorlarda undiriladi. Oila a'zolari chet elga xizmat safariga yuborilgan shaxsning oldiga mehmon bo'lib oddiy safarga borganlarida davlat boji umumiy asoslarda undiriladi.

Chet ellik fuqarolarga O'zbekiston Respublikasidan chiqishga vizalar berganlik uchun davlat boji har bir shaxsga alohida viza yoki bir nechta shaxsga umumiy viza berilayotganligidan qat'iy nazar, o'n olti yoshga to'lgan har bir shaxsdan undiriladi.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini turar joyga qayd etganlik, ov qilish huquqi uchun ruxsatnoma berganlik uchun davlat boji hujjat berilayotganda to'lanadi.

Davlat boji to'lovlarini va tushumlarini hisobga olish

Davlat boji naqd pulsiz o'tkazilganligiga doir to'lov topshiriqnomalari, bankning davlat bojini to'lash uchun pul qabul qilib olin-

ganligi to'g'risidagi kvitansiyasi davlat bojini undiradigan davlat organlarida qoladigan tegishli materiallarga qo'shib qo'yiladi.

Notarial harakatlarni ro'yxatdan o'tkazish reyestrda kiritilgan davlat boji summasi, bank hujjatining sanasi va raqami ko'rsatiladi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlarining raislari (oqsoqollari) to'lovchiga davlat boji to'langanligi to'g'risida kvitansiya beradi, to'lovchilarga beriladigan tasdiqlangan hujjatlarga, ushbu hujjatlarning nusxalariga hamda shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari daftarlariga esa, undirilgan davlat boji summasi to'g'risidagi kvitansiyaning raqami ko'rsatilgan holda belgi qo'yiladi.

Shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) tomonidan fuqarolik holati dalolatnomalari qayd etilayotganda to'langan davlat boji summasi to'g'risidagi yozuv dalolatnomalar daftaridagi maxsus shu uchun mo'ljallangan joyga yoki dalolatnoma oxiriga kiritiladi. Bunda davlat boji to'langanligi to'g'risidagi yozuv davlat bojini to'lagan shaxs tomonidan albatta tasdiqlanishi kerak.

Davlat bojini to'lashdan tushgan summalar tushumlar ro'yxatiga yoziladi va kunning oxirida umumiy yakun bilan shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlarining kassa daftariga kiritiladi.

To'lovchilar davlat bojini to'lashdan ozod etilgan hollarda, tegishli hujjatlarga (reyestrlarga, daftarlarga va boshqa shu kabilarga) tasdiqlovchi hujjatlarning nusxalari ilova qilingan holda belgi qo'yiladi.

Davlat boji tushumlarini hisobga olish davlat bojini undiradigan davlat organlari va tashkilotlari tomonidan tegishli davlat organlari bilan kelishilgan holda, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Davlat boji tushumlari bo'yicha hisobot davlat bojini undiruvchi davlat organlari va tashkilotlari tomonidan o'zlari joylash-

gan yerdagi davlat soliq xizmati organlariga yilning har choragida, hisobot choragidan keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmasdan taqdim etiladi.

Davlat boji qaytarish tartibi

Davlat boji quyidagi hollarda to'liq yoki qisman qaytarilishi kerak:

1) davlat boji qonun hujjatlarida talab qilinganidan ortiqcha miqdorda to'langanida;

2) sud arizani (shikoyatni) qabul qilishni rad etganida, shuningdek, davlat notarial idoralari yoki shaharcha, qishloq va ovullar fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollari) notarial harakatlarni amalga oshirishni rad etganda;

3) arizasi (shikoyat) harakatsiz qoldirilganligi munosabati bilan da'vogarga qaytarib berilganda;

4) agar ish sudga taalluqli bo'lmasa, ishni yuritish tugatilganda;

5) ariza ko'rmasdan qoldirilganda, agar u muomalaga layoqatsiz shaxs tomonidan berilgan bo'lsa;

6) ishda qatnashgan shaxs vafot etganida, agar nizoli huquqiy munosabat huquqiy vorislikka yo'l qo'ymasa;

7) da'vogar nizoni sudga qadar hal etish (pretenziya bildirish) tartibiga rioya etmaganida, agar bu hol qonunda ushbu toifadagi nizolar uchun yoki taraflarning shartnomasida nazarda tutilgan hamda bunday hal etish imkoniyati boy berilgan bo'lsa;

8) voyaga yetmagan bolalari bo'lmagan er-xotinning nikohi o'zaro rozilik asosida bekor qilinganligini qayd etish uchun davlat boji to'langanda, agar er-xotinning yarashishi yoki ulardan birining sudga kelmaganligi tufayli nikohni bekor qilish amalga oshirilmagan bo'lsa;

9) agar ishda qatnashayotgan yuridik shaxs tugatilgan bo'lsa;

10) sud buyrug'i chiqarish to'g'risidagi arizani qabul qilish rad etilganda;

11) O‘zbekiston Respublikasi fuqarolariga chet elga chiqish huquqi uchun hujjat berish rad etilganda.

Davlat boji O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan boshqa hollarda ham to‘liq yoki qisman qaytarilishi mumkin.

Davlat boji summalarini qaytarish to‘lovchining yozma arizasiga binoan yoki sudning hal qiluv qarorlari asosida amalga oshiriladi. Davlat boji summasini qaytarish uchun arizachi davlat bojini undirgan tegishli davlat organiga yoki tashkilotga murojaat qilishi kerak. Davlat bojini undirgan davlat organi yoki tashkilotning rahbari uni qaytarish qonuniyligini tasdiqlagan taqdirda, davlat organi yoki tashkilot va davlat bojining boshqa oluvchilari ilgari o‘z hisobvaraqlariga o‘tkazilgan davlat boji summalarining tegishli qismlarini qonun hujjatlariga muvofiq qaytaradilar. O‘z navbatida, davlat organi yoki tashkilot qaytarilishi lozim bo‘lgan, ilgari davlat budjeti daromadiga o‘tkazilgan davlat boji summasining bir qismini qaytarish to‘g‘risida davlat soliq xizmati organiga yozma shaklda xabar yuboradi.

Davlat boji summasini qaytarish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

15.4. Bojxona to‘lovlari

Bojxona organlari bojxona ishini amalga oshirishda bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan bojxona to‘lovlarini undiradi.

Bojxona to‘lovlarini to‘lovchilar, bu to‘lovlarni hisoblab chiqarish, to‘lash, qaytarish va undirish tartibi, shuningdek, bojxona to‘lovlari bo‘yicha imtiyozlar bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilanadi.

Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirishda aksiz solig‘i hamda qo‘shilgan qiymat solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi, shuningdek, mazkur soliqlar bo‘yicha imtiyozlar Soliq kodeksda belgilanadi.

Tovarlar va transport vositalarini O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tishda hamda bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda bojxona to‘lovlari-ning quyidagi turlari to‘lanadi:

- boj;
- qo‘shilgan qiymat solig‘i;
- aksiz solig‘i;
- bojxona yig‘imlari.

Bojxona yig‘imlarining ro‘yxati va ularning stavkalari qonun hujjatlarida belgilanadi.

Xususiyl mulkchilikni rivojlantirish yo‘lida ortiqcha byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish hamda tadbirkorlik faoliyati ko‘lamini kengaytirish, mamlakatning eksport salohiyatini oshirish va mahsulotlarni eksportga yetkazib berishni ko‘paytirishda kichik biznes subyektlarining faol ishtirok etishlari uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi **PQ-1604-sonli** qaroriga muvofiq quyidagilar belgilandi:

2011-yilning 1-oktabridan boshlab tovarlar, ishlar va xizmatlarni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun davlat bojxona xizmati organlarida eksport kontraktlarini hisobga qo‘yish tovarlarni bojxona rasmiylashtiruv jarayonida bevosita bojxona postlarida amalga oshirilishi belgilandi (O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 10-oktabrdagi PF-1871-sonli farmoni bilan tasdiqlangan ro‘yxatga muvofiq xomashyo tovarlari eksportidan tashqari).

2011-yil 1-oktabrdan boshlab tajriba tariqasida, eksportga yetkazib berish bilan bog‘liq bo‘lgan tartibotlarni bojxona rasmiylashtiruv, deklaratsiya qilish, sertifikatlashtirish, sanitariya-epidemiologiya nazorati va tovarlarni bojxona rasmiylashtiruv jarayonida qatnashadigan boshqa tashkilotlar faoliyatini bir vaqtning o‘zida amalga oshirilishini ta‘minlaydigan «bir darcha» tamoyili asosida bajarish mexanizmini bosqichma-bosqich joriy etish belgilandi.

Mazkur qarorga muvofiq, tovarlarni eksport qilishda to'lanadigan bojxona rasmiylashtiruv yig'inlarining amaldagiga qaraganda o'rtacha 2 marotabaga kamaytirishni nazarda tutuvchi yangi stavkalari quyidagicha belgilandi:

Bojxona rasmiylashtiruv uchun:

♦ «eksport» bojxona rejimidagi tovarlar va transport vositalari uchun bojxona qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

♦ «bojxona hududida qayta ishlash» bojxona rejimidagi tovarlar uchun tovarlarni qayta ishlash xizmatlari qiymatidan 0,1 foiz, biroq eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda;

♦ «Eksport» bojxona rejimiga joylashtirilayotgan tovarning bojxona rasmiylashtiruvini xodim tomonidan buni rasmiylashtirish joyidan boshqa joyda amalga oshirish (bir xodimning bir soat ishlashi uchun) uchun eng kam ish haqi miqdorining 10 foizi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qarori bilan 2013-yilning 1-yanvaridan mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan abonent raqamidan foydalanganlik uchun to'lov oyiga 500 so'm miqdorida belgilanib, tushayotgan mablag'lar (Davlat budjetiga – 70 % va Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo'mitasiga (investitsiya loyihalarini hamda axborotlashtirish va telekommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish uchun) – 30 %).

Mavzuga doir test savollari

1. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq stavkasi kim tomonidan belgilanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan*.
- B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan.
- C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan.
- D. Davlat soliq qo'mitasi qarori bilan.

2. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliqni to'lovchilarini aniqlang?

- A. Avtomobilga yonilg'i quyish shoxobchalariga ega bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlar*.
- B. Yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari.
- C. Ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar.
- D. Avtomobilga yonilg'i quyish shoxobchalarida transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'mol qiladigan jismoniy shaxslar.

3. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq obyekti aniqlang.

- A. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni ulgurji sotish.
- B. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni ulgurji sotishdan olingan yalpi tushum.
- C. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni chakana sotish*.
- D. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni sotishdan olingan foyda.

4. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliqning soliq solinadigan bazasini belgilang.

- A. Sotilgan o'zi ishlab chiqargan hamda chetdan xarid qilingan benzin, dizel yonilg'isi va gazning natural hajmi*.
- B. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni ulgurji sotish hajmi.
- C. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gazni hajmi.
- D. Yoqilg'i quyish shoxobchasiga kelib tushgan benzin, dizel yonilg'isi va gazni hajmi.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabr-dagi «O'zbekiston Respublikasining 2012-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi PQ-1675-sonli qaroriga asosan jismoniy

shaxslardan transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq bo'yicha ...?

- A. 2012-yil 1-yanvardan, yuridik shaxslarga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz chakana savdo tarmog'i orqali sotilganda, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda budjetga to'lanishi va realizatsiya qilish narxida hisobga olinishi tartibi belgilandi*.
- B. 2012-yil 1-yanvardan, yuridik shaxslarga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz chakana savdo tarmog'i orqali sotilganda erkin almashtiriladigan valutaga sotish tartibi belgilandi.
- C. 2012-yil 1-yanvardan, yuridik shaxslarga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz chakana savdo tarmog'i orqali sotilganda, jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda budjetga to'lanishi tartibi belgilandi.
- D. 2012-yil 1-yanvardan, yuridik shaxslarga benzin, dizel yoqilg'isi va gazni chakana savdo tarmog'ida o'n foizga pasaytirilgan narxlarda realizatsiya qilishi va soliq qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda budjetga to'lanishi tartibi belgilandi.

6. Tovarlarining ayrim turlari bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlar ko'rsatish huquqi uchun yig'im stavkasi kim tomonidan belgilanadi?

- A. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan*.
- B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan.
- C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori bilan.
- D. Davlat soliq qo'mitasi qarori bilan.

7. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga olinadigan soliq hisob-kitobi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi?

- A. Har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay.
- B. Har oyning 15-kunidan kechiktirmay.
- C. Yil choragi ikkinchi oyining 15-kuniga qadar.
- D. Har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay*.

8. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imning to'lovchilarini aniqlang.

- A. Ayrim turdagi tovarlar bilan qonunchilikda belgilangan tartibda chakana savdoni amalga oshiradigan va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatadigan yuridik va jismoniy shaxslar*.
- B. Yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasining rezidentlari.
- C. Ayrim faoliyat turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar.
- D. Ayrim turdagi tovarlar bilan qonunchilikda belgilangan tartibda chakana savdoni amalga oshiradigan va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatadigan jismoniy shaxslar.

9. 2013-yil 1-yanvardan alkogolli mahsulotlar bilan chakana savdo qilish huquqi uchun yig'imning miqdori qancha belgilangan?

- A. 1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari*.
- B. 1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari.
- C. 6 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari.
- D. 3 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari.

10. 2013-yil 1-yanvardan qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlardan yasalgan buyumlarni yasash xizmati va chakana savdo qilish huquqi uchun yig'imning miqdori qancha belgilangan?

- A. 1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari.
- B. 1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3,5 baravari*.
- C. 1 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 3 baravari.
- D. 3 oylik savdo uchun eng kam ish haqining 5 baravari.

11. 2012-yil 1-yanvardan tadbirkorlik subyektlarini tuman (shahar) hokimliklari huzuridagi Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish inspeksiyalarida yuridik shaxslarni va yuridik shaxs bo'lmagan yakka tartibdagi tadbirkorlarni davlat ro'yxatidan o'tkazganlik uchun davlat boji qancha miqdorda belgilangan?

- A. Eng kam oylik ish haqining bir baravari*.

- B. Eng kam oylik ish haqining besh baravari.
- C. Eng kam oylik ish haqining ikki baravari.
- D. Eng kam oylik ish haqining uch baravari.

12. Tovarlar va transport vositalarini O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tishda hamda bojxona to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda bojxona to‘lovlari qanday turlarga bo‘linadi?

- A. boj, qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bojxona yig‘imlari*
- B. bojxona yig‘imlari va qo‘shilgan qiymat solig‘i
- C. qo‘shilgan qiymat solig‘i, aksiz solig‘i, bojxona yig‘imlari
- D. boj va bojxona yig‘imlari

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 24-avgustdagi «Byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish va tadbirkorlik faoliyati erkinligini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-1604-sonli qaroriga muvofiq 2011-yilning 1-oktabridan boshlab qanday tartib belgilandi?

- A. Tovarlar, ishlar va xizmatlarni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun davlat bojxona xizmati organlarida eksport kontraktlarini hisobga qo‘yish tovarlarni bojxona rasmiylashtiruv jarayonida bevosita bojxona postlarida amalga oshirilish*.
- B. Tovarlar, ishlar va xizmatlarni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar eksportga to‘lovlardan ozod qilinishi.
- C. Tovarlar, ishlar va xizmatlarni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar bojxona yig‘imlari to‘lashdan ozod qilinishi.
- D. Tovarlar, ishlar va xizmatlarni eksport qiluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun davlat bojxona xizmati organlarida eksport kontraktlarini hisobga qo‘yish tovarlarni bojxona rasmiylashtiruvini bir oydan keyin amalga oshirish

Nazorat savollari

- 1. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg‘isi va gaz iste’moliga soliqni budjetga bevosita to‘lovchilar kimlar?
- 2. Soliq solish obyekti va bazasi qanday aniqlanadi?

3. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalari qaysi davlat organlari tomonidan belgilanadi?
4. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq stavkalari qaysi mezonlar asosida belgilanadi?
5. Soliq summasi jismoniy shaxslardan qaysi vaqtlarda undiriladi?
6. Soliq to'lovchilar soliq idoralariga transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga solig'i bo'yicha qaysi muddatda hisobot topshiradi?
7. Transport vositalari uchun benzin, dizel yonilg'isi va gaz iste'moliga soliq tushumi qaysi budjetga tushadi?
8. Mahalliy yig'im deganda nimani tushunasiz?
9. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im Soliq kodeksi-ning qaysi moddasiga tegishli?
10. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'imni to'lovchilari kimlar?
11. Ayrim tovar turlarining va xizmatlarning ro'yxati qaysi davlat organi tomonidan belgilanadi?
12. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun ruxsat guvohnomasi qancha muddatga beriladi?
13. Ayrim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayrim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im qancha miqdorda undiriladi?
14. Mahalliy yig'imni o'z vaqtida to'lanishi usutidan javobgarlik kimlarning zimmasiga yuklangan?
15. Davlat boji to'lovchilari va stavkalari
16. Bojxona to'lovlari va turlari.
17. Mobil aloqa xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) tomonidan abonent raqamidan foydalan-ganlik uchun to'lov haqida nima bilasiz?

16-bob. YURIDIK SHAXSLAR TOMONIDAN TO‘LANADIGAN MAQSADLI JAMG‘ARMALARGA MAJBURIY TO‘LOVLAR

Tayanch so‘z va iboralar: *maqsadli jamg‘armalar, yagona ijtimoiy to‘lov, fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallari, budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalar, respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lov, respublika Yo‘l jamg‘armasiga yig‘imlar, ajratmalar, ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratma obyekti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish, to‘lash tartiblari.*

16.1. Yagona ijtimoiy to‘lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallarining joriy etilishi, uning iqtisodiy mohiyati

Istiqlolimizning dastlabki yillarida Respublikamizda mulkchilikning turli shakllariga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlarining turli bo‘g‘inlari doirasida faoliyat yurituvchi fuqarolarni, aholini ijtimoiy himoyalash, bu borada maqsadli jamg‘armalarning daromadlarini ko‘paytirish va sarflarni amalga oshirish uchun moliyalash ishlarini o‘z vaqtida bajarilishini ta‘minlash hamda bu ishlarni hisobini to‘g‘ri tashkil etish va yuritish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni doimiy ravishda modernizatsiyalash va texnologik jihatdan yangilab borish bilan bir qatorda aholi farovonligini oshirish va aholini ijtimoiy himoyalash

iqtisodiyotni isloh etishning strategik vazifalari bo'lib hisoblanadi. Bu esa ko'p jihatdan budjetdan tashqari jamg'armalar ahamiyatini oshirish va xo'jalik yurituvchi subyektlarda budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalar bilan hisob-kitoblarni optimal variantda tashkil etishga bog'liqdir.

Budjetdan tashqari fondlar 1991-yildan boshlab davlat budjetidan ajralib chiqa boshladi. 1999-yil avgustdagi «Budjet tizimi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni loyihasida belgilanishicha, budjetdan tashqari fondlar davlat budjeti bo'g'inlari bilan birga yig'ma budjetning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi budjet amaliyotida yig'ma budjet 1996-yildan boshlab tuzila boshlandi.

Davlat moliyasi davlatni kerakli iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy funksiyalarini bajarish uchun pul mablag'lari bilan ta'minlashga undalgan moliya tizimining muhim bo'g'inidir. Davlat moliyasi tarkibiga Davlat budjeti, Budjetdan tashqari jamg'armalar, Davlat kreditlari, Davlat korxonalar moliyasi kiradi.

Davlat moliyasi tarkibida alohida o'rinni egallaydigan budjetdan tashqari fondlar tegishli hukumat organlarining budjetiga bog'liq bo'lmaydi va mustaqil yuridik shaxs maqomiga egadirlar. Budjetdan tashqari fondlar hukumat organlari qabul qilgan qonun doirasida tashkil etiladi.

Budjetdan tashqari fondlar – umumdavlat moliyasining muhim bo'g'ini bo'lib, ularning faoliyati qat'iy belgilangan, manbalarni tashkil etish yo'llari ko'rsatilgan, pul fondlari bilan foydalanish yo'llarining tartibi aniqlab berilgan, davlat hukumatining yuqori organlarining tegishli aktlari asosida o'z faoliyatini amalga oshiradilar.

Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasini shakillantirishning huquqiy asoslari:

Dastlab, Ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish hamda ijtimoiy sug'urta mablag'larining to'g'ri va samarali sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish maqsadida 1993-

yil 4-avgustda Vazirlar Mahkamasining 391-sonli «O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ijtimoiy sug‘urta jamg‘armasi tashkil etish to‘g‘risida»gi qaroriga asosan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi ijtimoiy sug‘urta jamg‘armasi tashkil etildi.

Aholini ijtimoiy muhofaza qilish tizimini yanada takomillashtirish, pensiya ta‘minoti uchun majburiy badallarning to‘liq kelib tushishi hamda davlat ijtimoiy sug‘urtasi bo‘yicha pensiya va nafaqalarni to‘lashga xarajatlarni o‘z vaqtida moliyaviy ta‘minlash uchun ijtimoiy ta‘minot organlarining ma‘suliyatini oshirish maqsadida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 27-dekabrda «O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy ta‘minot vazirligi huzuridagi Pensiya jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida»gi 459-sonli qarori tasdiqlandi. Mazkur qarorning tasdiqlanishi bilan Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 4-avgustdagi 391-sonli qarori o‘z kuchini yo‘qotdi.

Ushbu qarorning ishlab chiqilishiga mustaqil O‘zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida aholini ijtimoiy himoyalash, ya‘ni O‘zbekiston Respublikasi fuqarolarining keksayganda, mehnat qobiliyatini qisman yoki to‘liq yo‘qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiy ta‘minlashdan, ko‘p bolali va kam ta‘minlangan oilalarni nafaqalar bilan ta‘minlashdan, bolalikdan nogironlarga, davlat pensiya ta‘minoti huquqiga ega bo‘lmagan keksa va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga nafaqalarni, dafn marosimi nafaqalarini, korxona tugatilganda, mehnat vazifalarini bajarish bilan bog‘liq holda mayib bo‘lgan, kasb kasalliklariga uchragan yoki sog‘lig‘iga biror boshqa shikast yetkazilgan xodimga zararni qoplash uchun to‘lanadigan to‘lovlarni, 16 yoshgacha bo‘lgan nogiron bolaning ota-onasiga qo‘shimcha ta‘til uchun to‘lov kabilarni nafaqalar bilan ta‘minlash masalalarini hal etish zaruriyati sabab bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 27-dekabrda 459-sonli qarorini bajarilishi yuzasidan «O‘zbe-

kiston Respublikasi Ijtimoiy ta'minot vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi to'g'risida» nizom ishlab chiqildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi 444-sonli «O'zbekiston Respublikasi Pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida»gi qarori bilan 2001-yil 1-yanvardan boshlab O'zbekiston Respublikasi Ijtimoiy ta'minot Vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasi O'zbekiston Respublikasining budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga aylantirildi. Bu qarorning amalga kiritilishi bilan Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 27-dekabrdagi 459-sonli qarori o'z kuchini yo'qotdi. Mazkur qarorga asosan 2001-yil 1-yanvardan boshlab Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasigi mablag'lar to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish vazifasi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasiga yuklatildi va budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlar davlat soliqlari va yig'img'lariga tenglashtirildi.

Ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish hamda pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga yo'naltiriladigan mablag'larning maqsadli va aniq sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish, shuningdek, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasini samarali boshqarishni tashkil etish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 21-oktabrdagi «Budjetdan tashqari pensiya jamg'armasini boshqarishni yanada takomillashtirish to'g'risida»gi 490-sonli qarori qabul qilindi.

Ushbu qarorga binoan 2005-yil 1-yanvardan boshlab O'zbekiston Respublikasining budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Pensiya jamg'armasiga aylantirildi. Ushbu qarorning amalga kiritilishi bilan Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi 459-sonli qarori o'z kuchini yo'qotdi.

Pensiya jamg'armasini samarali boshqarishni tashkil etish maqsadida qabul qilingan mazkur qaror bilan budjetdan tashqari Pen-

siya jamg'armasining asosiy vazifalari belgilab berildi. Shunga ko'ra budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasini shakllantirishning asosiy manbalari quyidagilardir:

- mulkchilik shakllaridan qat'iy nazar, yuridik shaxslar ish haqi fondidan ajratma sifatida yagona ijtimoiy to'lovning belgilangan miqdori;

- alohida yuridik shaxslardan ijtimoiy sug'urtaga badallar;

- yuridik shaxs bo'lmagan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning ijtimoiy sug'urtaga badallari;

- fuqarolarning ish haqidan sug'urta badallari;

- yuridik shaxslarning tovar aylanmasi va sotilgan mahsulotlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) hajmidan ajratmalari (qo'shilgan qiymat solig'i va aksiz solig'i chiqarib tashlangan holda);

- dehqon xo'jaliklari a'zolarining ixtiyoriy ravishda to'lanadigan sug'urta badallari;

- majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun belgilangan tartibda hisoblangan jarimalar va penya;

- qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa manbalar.

Shuningdek, ushbu qarorda Pensiya jamg'armasining vaqtincha bo'sh mablag'larini moliya bozorlarida joylashtirishdan foiz sifatida olinadigan daromadlarga soliq solinmasligi ko'rsatib o'tilgan.

Ushbu qaror bilan Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlar miqdori hamda ularni to'lash tartibi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanishi ta'kidlandi va budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar, badallar va to'lovlar davlat soliqlari va yig'imlariga tenglashtirildi, budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining daromadlari va xarajatlari O'zbekiston Respublikasining yig'ma budjeti tarkibiga kiritiladi.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan qonun hujjatlaridandan tashqari O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi tomonidan 2011-yil

9-sentabrda 2262-son bilan ro'yxatga olingan «Yagona ijtimoiy to'lovni taqsimlash, shuningdek, xarajatlarni qoplash bo'yicha summalarning to'lanishini va yuridik shaxslarning davlat ijtimoiy sug'urtasi xarajatlari bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish tartibi to'g'risida»gi Nizom ishlab chiqilgan.

«Yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi jismoniy shaxslarning mehnat stajini hisobga olish va ularning budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga badallar ajratishi tartibi» O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 24-avgustdagi 351-sonli qarorining birinchi ilovasida belgilab berildi.

Unda tadbirkor tomonidan sug'urta badallarini to'lash tartibi, sug'urta badallari to'lanishining shaxsiy hisobini olib borish, mehnat daftarchalarini yuritish tartibi, mehnat staji va daromadni hisoblab chiqarish tartiblari ko'rsatilib o'tilgan.

Hozirgi kunda budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartiblari 2008-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan O'zbekiston Respublikasi «Soliq kodeksi»ning XV bo'limi asosida amalga oshirilmoqda.

Ma'lumki, amaldagi soliq qonunchiligiga ko'ra yuridik va jismoniy shaxslardan quyidagi maqsadli jamg'armalarga to'lovlar undirilishi belgilangan:

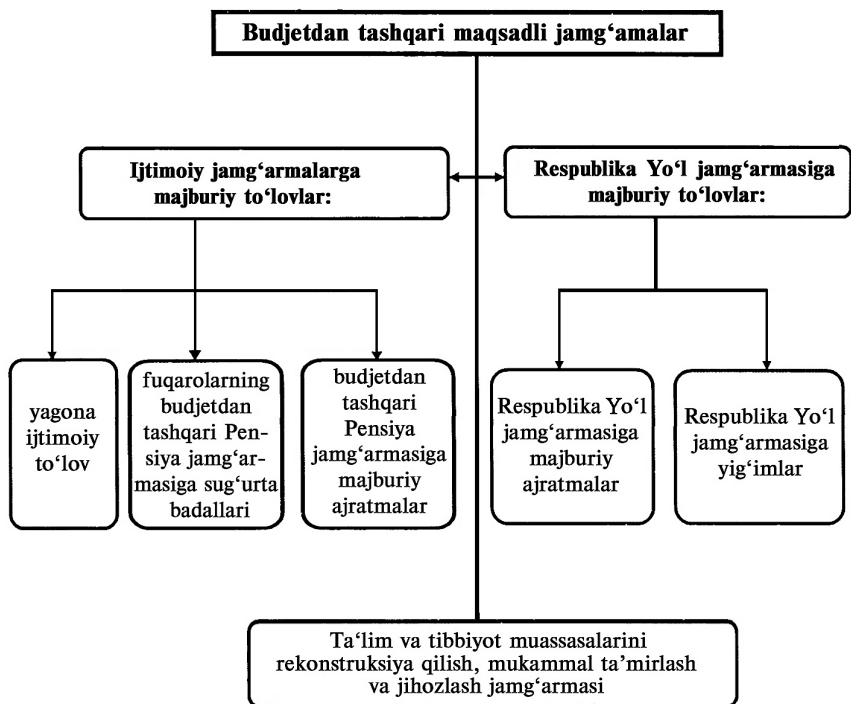
1) Ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar:

- yagona ijtimoiy to'lov;
- fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;
- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar;

2) Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy to'lovlar:

- Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar;
- Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imglar;

3) Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi

24-rasm. **Budjetdan tashqari maqsadli jamg'amarlar turlari**⁷⁵

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrda «O'zbekiston Respublikasining 2004-yilgi Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi 567-sonli qarori 8-bandiga muvofiq, 2004-yil 1-yanvardan boshlab mehnatga haq to'lash fondidan ijtimoiy sug'urtaga majburiy badallar to'lash o'rniga, mulkchilik shakllaridan qat'iy nazar, yuridik shaxslar mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov joriy etilgan. Bunda yagona ijtimoiy to'lov davlat soliqlari va yig'imlariga tenglashtirilishi belgilab qo'yildi.

Yagona ijtimoiy to'lov stavkasi va uning taqsimlanishi 2004-yil 1-yanvardan quyidagicha belgilangan.

⁷⁵ Soliq kodeksining 23-moddasiga asosan tuzildi.

Yagona ijtimoiy to'lov stavkasi va uning taqsimlanishi⁷⁶

№	Jamg'armalar nomi	2004-yil ajratmalar miqdori (%)	2012-yil ajratmalar miqdori (%)
1.	Mulkchilik shaklidan qat'iy nazar yuridik shaxslar mehnatiga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lovlar stavkalari. Shu jumladan:	33%	25%
	-Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga	31,6%	24,8%
	-Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasiga	0,9%	0,1%
	-Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga	0,5%	0,1%

Mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov stavkalari va uning summalarini budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi, Bandlikka ko'maklashish davlat fondi, O'zbekiston Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga taqsimlash miqdorlari hamda ijtimoiy sug'urtalashga oid boshqa majburiy ajratmalar va badallar stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilanadi va to'lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan yetkaziladi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'lari quyidagilarni to'lash uchun sarflanadi:

a) ishlamaydigan fuqarolarga:

– ijtimoiy ta'minot bo'limlari tomonidan tayinlangan pensiyalar;

– davlat pensiya ta'minoti huquqiga ega bo'lmagan bolalikdan nogironlar, qariyalar va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga nafaqalar;

⁷⁶ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

– Qonun hujjatlariga muvofiq budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasi mablagʻlaridan moliyalashtiriladigan boshqa kompensatsiya toʻlovlari;

b) ishlaydigan fuqarolarga:

– ijtimoiy taʼminot boʻlimlari tomonidan tayinlangan pensiyalar;

– vaqtinchalik mehnatga layoqatsizlik boʻyicha nafaqalar;

– homiladorlik va tugʻish boʻyicha nafaqalar;

– dafn etishga nafaqalar;

– 16 yoshgacha boʻlgan nogiron bolaning ota-onasidan biri (vasiy)ga oyning qoʻshimcha dam olish kunlariga toʻlovlar;

– qonun hujjatlariga muvofiq budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasi mablagʻlaridan moliyalashtiriladigan boshqa kompensatsiya toʻlovlari.

Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan amalga oshirilgan yagona ijtimoiy toʻlov, davlat ijtimoiy sugʻurtasiga majburiy ajratmalar va badallar hisob-kitoblarning toʻgʻriligi, toʻliq va oʻz vaqtida toʻlanganligi ustidan nazorat davlat soliq xizmati organlari tomonidan amaldagi Qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Soliq organlari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq yuridik va jismoniy shaxslarga nisbatan yagona ijtimoiy toʻlov hamda davlat ijtimoiy sugʻurtasiga majburiy ajratmalar va badallarning hisoblab yozilishi tartibi va toʻlash muddatlarining buzilganligi uchun moliyaviy va maʼmuriy javobgarlik choralari qoʻllaydilar.

Pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiya toʻlovlarning tayinlanishi va toʻlanishi ustidan nazorat Oʻzbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi va uning joylardagi organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni toʻlash xarajatlari, shuningdek, korxonalar, tashkilotlar va muassasalarning davlat ijtimoiy sugʻurtasi boʻyicha xarajatlari oʻz vaqtida moliyalanishi ustidan monitoring budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasi Ijro direksiyasi tomonidan amalga oshiriladi.

16.2. Yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini to'lovchilari, obyekti, soliq solinadigan baza va imtiyozlar

Soliq kodeksining 305-moddasiga binoan yagona ijtimoiy to'lovni to'lovchilar bo'lib, yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari, O'zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa, chet ellik yuridik shaxslarning vakolatxonalari va filiallari orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari hamda jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Jismoniy shaxslar – O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi va ishlovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxslar fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lovchilardir.

Sug'urta badallarini hisoblash va ushlab qolish majburiyati, shuningdek, ularning to'g'ri hisoblab chiqarilishi uchun javobgarlik ish beruvchi zimmasiga yuklatiladi.

Yagona ijtimoiy to'lovning va sug'urta badallarini hisoblash uchun **obyekt** bo'lib, ish haqi tarzidagi daromadlar hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga muvofiq yuridik shaxs – O'zbekiston Respublikasi norezidentiga to'lanadigan chet ellik xodimlarning daromadlari ham yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish obyektidir.

Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun **soliq solinadigan baza** – Soliq kodeksining 172-moddasiga muvofiq to'lanadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar summasi sifatida belgilanadi (SK-308 moddasida ko'rsatilgan imtiyozli to'lovlar bundan mustasno).

Soliq kodeksining 306-moddasida ko'rsatilgan daromadlar bo'yicha yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish uchun soliq solinadigan baza chet ellik xodimlarga to'lanadigan daromadlar summasi sifatida aniqlanadi, biroq bu summa O'zbekiston Respublikasi

hududida ishlash uchun chet ellik xodimlarni berish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish shartnomasiga doir xarajatlar umumiy summasining 90 foizidan kam bo'lasligi lozim.

Yagona ijtimoiy to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun baza imtiyoz sifatida belgilangan to'lovlar chegirib tashlangan ish haqi tarzida to'lanadigan daromadlar summasi sifatida belgilanadi.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari quyidagi to'lovlarga nisbatan hisoblanmaydi:

1) mehnatda mayib bo'lganlik yoki sog'liqqa boshqacha shikast yetganlik bilan bog'liq zararining o'rnini qoplash uchun belgilangan miqdorlardan ortiqcha olingan summalar;

2) yosh mutaxassislariga oliy o'quv yurtini tamomlaganlaridan so'ng ta'til vaqti uchun yuridik shaxslar hisobidan to'lanadigan nafaqalar;

3) quyidagi grant mablag'lari hisobiga olinadigan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar:

– davlatlar, davlatlarning hukumatlari, xalqaro va chet el hukumatiga qarashli tashkilotlar tomonidan berilgan grant mablag'lari;

– O'zbekiston Respublikasi Hukumati tomonidan belgilanadigan ro'yxatga kiritilgan xalqaro va chet el nohukumat tashkilotlari tomonidan berilgan grant mablag'lari;

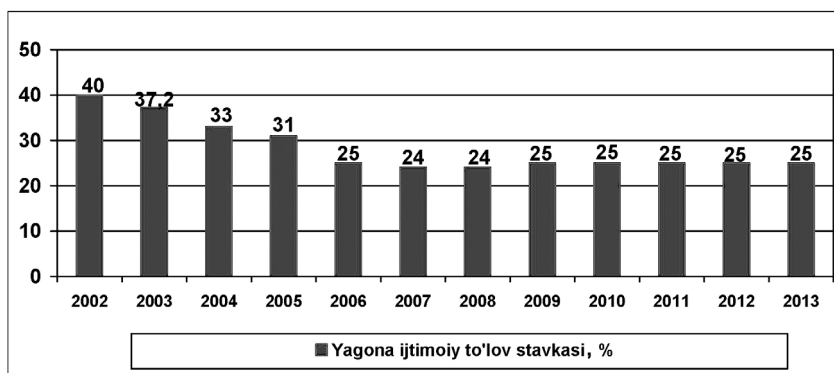
– O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari doirasida berilgan grant mablag'lari.

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O'zbekiston Respublikasi Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining oddiy askarlar, serjantlar va ofitserlar tarkibiga hamda O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining xodimlariga xizmatni o'tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to'lanadigan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lovlarga yagona ijtimoiy to'lov hisoblab chiqarilmaydi.

16.3. Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallari har oyda soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov stavkasi 2013-yilga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga asosan 25 foiz miqdorida belgilangan.

25-rasm. Yagona ijtimoiy to'lov stavkasining o'zgarish dinamikasi⁷⁷

Yuqoridagi rasmdan ko'rinib turibdiki, mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov stavkasi 2002-yildagi 40 foizdan 2012-yilda 25 foizgacha yoki 15 foiz punktiga pasaygan. Ushbu holatni respublikada oxirgi o'n yilda soliq siyosatini korxonalarga soliq yukini kamaytirishga qaratilganligi bilan izohlash mumkin.

Yuridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiy to'lov davlat maqsadli jamg'armalari hamda Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o'rtasida belgilangan tartibga muvofiq quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:

- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga – 24,8 %;

⁷⁷ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

- davlat bandlikka ko‘maklashish fondiga – 0,1 %;
- kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga – 0,1 %.

Yagona ijtimoiy to‘lovning tarkibiy tuzilishida ham o‘zgarishlarni ko‘rishimiz mumkin (47-jadval).

47-jadval

Yagona ijtimoiy to‘lovning tarkibiy tuzilishi⁷⁸

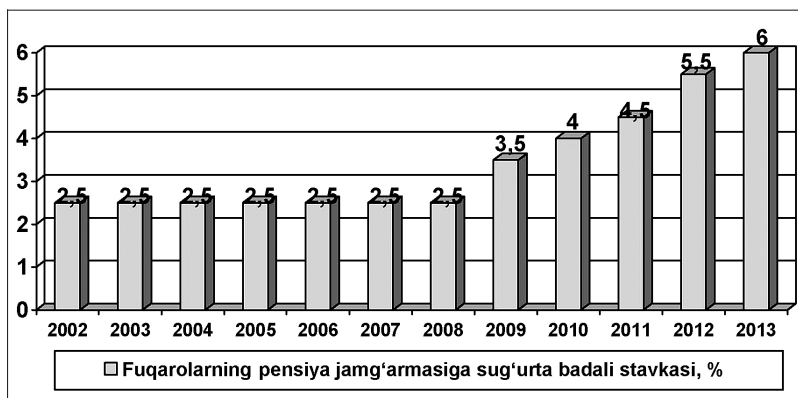
To‘lov turlari	Yillar bo‘yicha stavkalar (foizda)										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Yagona ijtimoiy to‘lov shundan:	40	37,2	33	31	25	24	24	25	25	25	25
Pensiya jamg‘ar-masiga	37,3	35	31,6	30	24,2	23,5	23,5	23,6	24,8	24,8	24,8
Band-likka ko‘mak-lashish fondiga	1,5	1,5	0,9	0,5	0,5	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1
Kasaba uyush-malari federa-tsiyasi kenga-shiga	1,2	0,7	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1

48-jadvaldan ko‘rinib turibdiki, mehnatga haq to‘lash fondidan yagona ijtimoiy to‘lov stavkalari 2002-yildan 2012-yilgacha 40 foizdan 25 foizgacha pasayganligini, jumladan, Pensiya jamg‘ar-

⁷⁸ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

masiga ajratma 37,3 foizdan 24,8 foizga, bandlikka ko‘maklashish fondiga ajratma 1,5 foizdan 0,1 foizga, kasaba uyushmalari federatsiyasi kengashiga ajratma 1,2 foizdan 0,1 foizga kamayganligini ko‘rishimiz mumkin.

Quyidagi rasmdan ko‘rinib turibdiki, fuqarolarning pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badali stavkasi 2002-yilda 2,5 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2012-yilda ish haqiga nisbatan 5,5 % miqdorida, 2013-yilda esa 6,0 % miqdorida belgilangan, yoki ikki barobarga oshirilgan.

26-rasm. **Fuqarolarni Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badali stavkasining o‘zgarish dinamikasi**⁷⁹

Yagona ijtimoiy to‘lov yuridik shaxslarning mablag‘lari hisobidan to‘lanadi, sug‘urta badallari esa xodimlarning ish haqidan ushlab qolinadi va soliq agentlari tomonidan jamg‘armaga o‘tkaziladi.

Yagona ijtimoiy to‘lov va sug‘urta badallarining hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to‘lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

⁷⁹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi ma’lumotlari.

Yagona ijtimoiy to'lov va sug'urta badallarini to'lash har oyda, keyingi oyning 10-kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq 2013-yil 1-yanvardan boshlab quyidagi tartiblar belgilandi:

– barcha yuridik shaxslar tomonidan yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish tartibi belgilandi.

– barcha yuridik shaxslar tomonidan yagona ijtimoiy to'lov va fuqarolarning budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

Ayrim toifadagi jismoniy axslar uchun sug'urta badallarini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari

Soliq to'lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat'iy nazar, yakka tartibdagi tadbirkorlar sug'urta badallarini majburiy tartibda oyiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi.

Yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari sug'urta badallarini ixtiyoriylik asosida yiliga eng kam ish haqining to'rt yarim baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'laydi. Belgilangan miqdordagi sug'urta badallarining to'lanishi dehqon xo'jaligi a'zosining mehnat stajini hisoblab chiqarishda bir yil deb hisobga olinadi.

Yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan, shuningdek, I va II guruh nogironlari bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari uchun sug'urta badalining

miqdori uning belgilangan miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak.

Sug'urta badallarini to'lash quyidagicha amalga oshiriladi:

– yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning 25-kunidan kechiktirmay;
– yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari – hisobot yilining 1-oktabrigacha. Bunda sug'urta badallarining miqdori to'lov kunidagi eng kam ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

To'lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to'lovchining identifikatsiya raqami va to'lov to'lanayotgan davr albatta ko'rsatilishi shart. Agar davr ko'rsatilmagan bo'lsa, to'lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo'jaliklari a'zolari uchun – yil) uchun to'langan deb hisoblanadi.

Yagona ijtimoiy to'lovni hisoblash va budjetga to'lashda quyidagi me'yoriy miqdorlar belgilangan:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008-yil 29-dekabr-dagi PQ-1024-son «O'zbekiston Respublikasining 2009-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qarorining 7-bandiga muvofiq yagona ijtimoiy to'lovlar to'liq tushishini ta'minlash uchun **2009-yil 1-yanvardan boshlab yagona ijtimoiy soliqni hisoblab chiqarish va to'lash mehnat haqi fondining** O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda tegishli yil uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilangan stavka bo'yicha to'lanadi:

– barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun (fermer xo'jaliklari bundan mustasno) har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining bir baravaridan kam bo'lmagan miqdorda to'lanadi;

– fermer xo'jaliklari uchun har bir xodim hisobiga eng kam oylik ish haqining 50 foizi miqdorida amalga oshiriladi.

Davlat soliq xizmati organlariga belgilangan tartibga rioya qilinmagan taqdirda to'lovchining ixtiyorida qolayotgan foyda hisobidan yagona ijtimoiy to'lovni uning belgilangan miqdoridan kelib chiqqan holda to'liq undirib olish huquqi berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo'mitasining

2010-yil 22-martdagi 22, 2010-13-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 13-aprelda 2095 son bilan ro'yxatga olingan Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizom qabul qilindi.

Ushbu nizomga asosan, YaITning eng kam miqdori quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$\mathbf{MRyait} = \mathbf{K/n} * \mathbf{N},$$

bu yerda: **MRyait** – YaITning bir oy uchun eng kam miqdori;

K – bir oyda barcha xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlari (bir kunda ishlagan soatlaridan qat'iy nazar) soni, biroq korxonada o'rnatilgan ish kunlari sonidan ortmagan holda. Xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlariga, shuningdek, yillik mehnat ta'tillariga va ish haqi saqlangan holda beriladigan ta'tillarga to'g'ri keladigan kunlar ham taalluqlidir. Bir oyda xodimlarning haqiqatda ishlagan kunlarini hisoblab chiqarishda quyidagilarning ishlagan kunlari kiritilmaydi:

- pasaytirilgan stavkalar bo'yicha YaIT hisoblab chiqariladigan ixtisoslashtirilgan sexlar, uchastkalar va korxonalarda ishlovchi nogironlarning ish kunlari;

- kasanachilarning ish kunlari (YaIT bo'yicha imtiyoz muddati tugagunga qadar);

- fuqarolik-huquqiy tisdagi shartnomalarga muvofiq ishlar bajarayotgan (xizmatlar ko'rsatayotgan) yakka tartibdagi tadbirkorlarning ish kunlari;

- n** – korxonada belgilangan bir oydagi ish kunlari soni;

- N** – bir xodim uchun bir oyda YaIT normativi (bir minimal ish haqi, fermer xo'jaliklari uchun esa belgilangan minimal ish haqining 50 foizi). Agar minimal ish haqining miqdori oyning 1-kunidan o'zgarmasa, u holda oy uchun minimal ish haqining o'rtacha oylik miqdori qo'llaniladi.

YalTning eng kam miqdori har oy hisoblab chiqariladi. Hisobot davri uchun YalTning eng kam miqdorini hisoblab chiqarish uchun hisobot davrining har bir oyi uchun YalTning eng kam miqdorlari qo'shib chiqiladi.

Agar O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YalT summasi YalTning eng kam miqdoridan kam bo'lsa, u holda yagona soliq to'lovi YalTning eng kam miqdorining O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YalT summasidan ortgan qismiga qo'shimcha hisoblanadi.

Agar O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga muvofiq hisoblab chiqilgan YalT haqiqiy summasi YalTning eng kam miqdoridan ko'p yoki unga teng bo'lsa, u holda YalT haqiqatda hisoblangan summa miqdorida to'lanishi kerak.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 24-dekabr-dagi PQ-1449-sonli «O'zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va Davlat budjeti parametrlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi belgilangan. Ushbu tartib «Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risida»gi nizom asosida belgilanadi.

2011-yilning 1-yanvaridan chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotlar uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlarini hisobga olgan holda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi joriy etiladi.

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondi-

ning eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomda (ro'yxat raqami 2173, 2010-yil 28-dekabr) belgilangan tartibda aniqlanadi.

Chakana savdo, umumiy ovqatlanish va qurilish tashkilotlariga Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizom (ro'yxat raqami 2095, 2010-yil 13-aprel) bilan belgilangan ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi tatbiq etilmaydi.

Yagona ijtimoiy to'lovni, fuqarolarning sug'urta badallarini va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblab chiqarish va to'lash soliq to'lovchilar tomonidan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlariga rioya qilinmagan taqdirda soliq to'lovchilar tasdiqlangan me'yorlardan kelib chiqqan holda nizomda belgilangan tartibda yagona ijtimoiy to'lovni, fuqarolarning sug'urta badallarini va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini (keyingi o'rinlarda to'lovlar deb yuritiladi) qo'shimcha hisoblashlari shart.

Nizomda quyidagi asosiy tushunchalardan foydalaniladi:

- haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi – O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 172-moddasida nazarda tutilgan mehnatga haq to'lash tarzidagi va yagona ijtimoiy to'lovning soliq solish obyekti bo'lgan daromadlar, fuqarolik-huquqiy tusdagi shartnomalar bo'yicha faoliyat yurituvchi jismoniy shaxslarga to'g'ri keladigan mehnatga haq to'lash fondi bundan mustasno;

- to'lovlarning umumiy stavkasi – yagona ijtimoiy to'lov, fuqarolarning sug'urta badallari stavkalarini va jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o'tkaziladigan 1 foizga kamaytirmagan holdagi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng kam stavkasini o'z ichiga oluvchi umumiy stavka.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun baza bo'lib butun tashkilot bo'yicha umumiy mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yori bilan haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi o'rtasidagi farq hisoblanadi va quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$QB = MHTF_{\text{eng kam}} - MHTF_{\text{haqiqat}},$$

bu yerda: **QB** – to'lovlarni qo'shimcha hisoblash amalga oshiriladigan baza;

MHTF_{eng kam} – Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq hisobot choragi uchun aniqlangan soliq to'lovchining mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori;

MHTF_{haqiqat} – hisobot choragi uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi.

Soliq to'lovchining haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yoriga teng yoki undan ortiq bo'lsa, to'lovlar qo'shimcha hisoblanmaydi.

Xodimlar sonining eng kam me'yoriga rioya qilinmaganda soliq to'lovchining haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yoridan ortiq bo'lgan holda ham qo'shimcha to'lovlar hisoblanmaydi.

Masalan, Toshkent shahrida joylashgan savdo zali maydoni 60 kvadrat metr bo'lgan minimarketda asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori 4 kishini tashkil qiladi.

Butun tashkilot bo'yicha mehnatga haq to'lash fondi eng kam me'yorini hisoblash uchun xodimlarning umumiy soni, direktor (ekspeditor vazifasini ham o'zi bajaruvchi) va buxgalterni qo'shib hisoblaganda 6 kishini tashkil qiladi.

Chakana savdo tashkilotlari uchun yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lashning o'rtacha razryadi (3)ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha mehnatga haq to'lashning 3-razryadiga muvofiq keluvchi tarif koeffitsiyenti 2,998 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori 49 735 so'mni tashkil qiladi.

Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq mazkur minimarket bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori ($MHTF_{min} = KXS \times Tk \times IHEKM$) chorak uchun hisoblanganda 2683900 so'mni tashkil qiladi ($((6 \times 2,998 \times 49735) + (6 \times 2,998 \times 49735) + (6 \times 2,998 \times 49735))$).

Amalda tashkilotda 5 kishi ishlaydi. Bunda ushbu xodimlarning haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi hisobot choragi uchun 3426000 so'mni tashkil qilgan.

Tashkilotdagi xodimlarning haqiqatdagi soni xodimlar sonining belgilangan me'yoridan kam bo'lishiga qaramasdan to'lovlar qo'shimcha hisoblanmaydi, chunki haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yoridan ortib ketgan.

Agar hisobot choragi yakunlari bo'yicha tashkilotning asosiy faoliyat turi chakana savdo, umumiy ovqatlanish yoki qurilish bo'lmasa, u holda tashkilot hisobot choragi uchun yagona ijtimoiy to'lovni Yagona ijtimoiy to'lovning eng kam miqdori kiritilishi munosabati bilan yagona ijtimoiy to'lovni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi to'g'risidagi nizomda (ro'yxat raqami 2095, 2010-yil 13-aprel) belgilangan tartibda hisoblab chiqaradi va to'laydi.

Agar chakana savdo, umumiy ovqatlanish yoki qurilish tashkilotlari asosiy faoliyat turi bilan bir qatorda boshqa faoliyat turlari bilan ham shug'ullansa, u holda mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori butun tashkilot bo'yicha xodimlar sonining eng kam me'yoridan kelib chiqib, asosiy xodimlar, ma'muriy, texnik, yordamchi xodimlar, shuningdek, asosiy bo'lmagan faoliyat turi bilan band bo'lgan xodimlar sonini qo'shish yo'li bilan Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlari xo'jalik yurituvchi subyektlari uchun xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini aniqlash tartibi to'g'risidagi nizomning 5- va 9-ilovalarida belgi-

langan ishlarning o‘rtacha razryadi tarif koeffitsiyentini qo‘llagan holda aniqlanadi.

Misol uchun asosiy faoliyat turi chakana savdo bo‘lgan tashkilot sataroshlik xizmatlarini ko‘rsatadi. Butun tashkilot bo‘yicha xodimlar sonining eng kam me‘yori hisoblashda chakana savdo bo‘yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me‘yori – 5 kishi, ma‘muriy xodimlar – 2 kishi va sataroshxonada faoliyat yurituvchi xodimlar – 3 kishi qo‘shiladi.

Shunday qilib, mazkur tashkilot bo‘yicha mehnatga haq to‘lash fondining eng kam me‘yori butun tashkilot bo‘yicha xodimlar sonining eng kam me‘yorida (10 kishidan) kelib chiqilib, chakana savdo tashkilotlari uchun belgilangan ishlarning o‘rtacha razryadi tarif koeffitsiyenti (2,998) qo‘llanilgan holda aniqlanadi.

Agar chakana savdo tashkilotlari bir nechta turg‘un savdo shoxobchalariga, umumiy ovqatlanish tashkilotlari esa bir nechta umumiy ovqatlanishni tashkil qilish joylariga ega bo‘lsa, xodimlar sonining eng kam me‘yori chakana savdo tashkilotlari uchun har bir turg‘un savdo shoxobchasi bo‘yicha, umumiy ovqatlanish tashkilotlari uchun umumiy ovqatlanishni tashkil qilish joylari bo‘yicha alohida aniqlanadi.

Agar qurilish tashkiloti bir vaqtning o‘zida bir nechta obyektida qurilish ishlarini amalga oshirsa, to‘lovlar qo‘shimcha hisoblanadigan bazani hisob-kitob qilish uchun hisobot davrida amalga oshirilgan qurilish ishlarining umumiy hajmi olinadi. Bunda faqat o‘z kuchi bilan amalga oshirilgan ishlar hajmi hisobga olinadi (qurilish subpudrat shartnomasiga ko‘ra shaharsozlik normalari va qoidalari asosida tuzilgan smetaga muvofiq subpudrat tashkiloti tomonidan bajarilgan ishlar hajmi chegirilgan holdagi umumiy ishlar hajmi).

Hisobot choragi uchun qo‘shimcha hisoblangan to‘lovlar quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$QH = QB \times US / 100,$$

bu yerda: **QH** – qo‘shimcha hisoblangan to‘lovlar summasi;

QB – to‘lovlarni qo‘shimcha hisoblash amalga oshiriladigan baza;

US – to‘lovlarning umumiy stavkasi.

Chakana savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari har yili 1-fevralga qadar (2011-yilda – 1-aprelgacha), yangi tashkil qilinganlari esa davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanadan boshlab 30 kun ichida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga tegishincha belgilangan shaklda Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini hisoblash uchun asos bo'ladigan ko'rsatkichlar to'g'risidagi axborotni (keyingi o'rinlarda axborot deb yuritiladi) taqdim etadilar.

Kalendar yil davomida xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining belgilangan eng kam me'yorlarini hisobga olgan holda to'lovlarni hisoblash va to'lashga o'tilganda xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini hisoblash uchun asos bo'ladigan ko'rsatkichlar asosiy faoliyat turiga bog'liq holda Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondi to'g'risidagi ma'lumotnoma-hisob-kitob (keyingi o'rinlarda Ma'lumotnoma-hisob-kitob deb yuritiladi) bo'yicha qabul qilinadi.

Kalendar yil davomida avval taqdim etilgan axborotning o'zgarishi kutilganda, chakana savdo va umumiy ovqatlanish tashkilotlari aniqlashtirilgan ko'rsatkichlar qo'llanilishi kutilayotgan mudatlar ko'rsatilgan holda aniqlashtirilgan axborotni taqdim etadilar. Bunda xodimlar soni eng kam me'yorlari aniqlashtirilgan axborot kiritilgan oydan keyingi oydan boshlab qo'llaniladi.

Ko'rsatkichlarni (stollar soni, savdo zali maydoni, tashkilotning ish rejimi, umumiy ovqatlanish turini) kamaytirib ko'rsatish hollari aniqlangan taqdirda davlat soliq xizmati organlari joriy yilning boshidan boshlab (ushbu bandning ikkinchi va uchinchi xat-boshilarida nazarda tutilgan hollarda esa – Axborotni yoki Ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etish sanasidan boshlab) kamaytirib ko'rsatish aniqlangan sanagacha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlarini, qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini tegishincha qayta hisoblagan holda, qonunchilikda belgilangan tartibda qo'shimcha hisoblaydilar.

Soliq to'lovchilar hisobot choragidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmasdan, to'rtinchi chorak yakunlari bo'yicha esa –

yillik moliyaviy hisobotni topshirish muddatlarida soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga asosiy faoliyat turiga bog'liq ravishda ortib boruvchi yakunsiz Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondi to'g'risidagi ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etadilar. Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini to'lash Ma'lumotnoma-hisob-kitobni taqdim etish kunidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi yagona hisobraqamga o'tkazilib, ushbu mablag'lar budjet va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi o'rtasida belgilangan normativlar bo'yicha taqsimlanadi.

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 145-moddasiga muvofiq yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig'ining soliq solinadigan foydasini aniqlashda chegiriladi (tekshirish natijasida qo'shimcha hisoblanganlardan tashqari. Davlat soliq xizmati organlari xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda to'lovlarni to'g'ri hisoblab chiqarish va to'lash ustidan nazoratni amalga oshiradilar.

48-jadval

**Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini budjet va
O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
budjetdan tashqari pensiya jamg'armasi o'rtasida taqsimlash
NORMATIVLARI**

№	Ko'rsatkich nomi	Umumiy tushumlarga nisbatan foizlarda
1.	Davlat budjeti	20,5
2.	O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi	79,5

Xodimlar soni va mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlari joriy etilishini hisobga olgan holda to'lovlarni hisoblab chiqarish tartibi buzilishi holatlari aniqlangan taqdirda, davlat soliq xizmati organlari qonun hujjatlariga muvofiq penya hisoblashini hisobga olgan holda mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorlaridan kelib chiqib to'lovlarni qo'shimcha hisoblashni amalga oshiradilar.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani hisob-kitob qilishga va qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasini aniqlashga doir shartli misollar:

1-misol. Minimarket bo'yicha quyidagi ma'lumotlar mavjud:

- savdo zalining maydoni – 120 m^2 ;
- ish vaqti rejimi – haftasiga 84 soat;
- ma'muriy xodimlar soni – 1.

Minimarketda ish vaqti rejimi (haftasiga 84 soat) haftasiga 72 soatdan ortib ketganini hisobga olib, asosiy xodimlar sonining eng kam me'yoriga ko'paytiruvchi koeffitsiyent qo'llaniladi $= 84/72 = 1,17$.

Shunday qilib, mazkur minimarket bo'yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori $= 7 \times 1,17 = 8$ xodimni tashkil etadi.

Mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorini hisoblash uchun minimarket bo'yicha barcha xodimlarning umumiy soni, 1 ta direktorni (ekspeditor va buxgalter vazifalarini ham o'zi bajaruvchi) ham qo'shib hisoblaganda $= 8 + 1 = 9$ xodimni tashkil qiladi.

Minimarket uchun yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning o'rtacha razryadi 3 ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning 3-razryadiga muvofiq keluvchi hisob uchun olinadigan tarif koeffitsiyenti 2,998 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori (IHEKM) $= 49\,735$ so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XS \times Tk \times IHEKM$) minimarket bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori $= 9 \times 2,998 \times 49\,735 =$ oyiga 1 341 950 so'mni tashkil qiladi. Chorak uchun mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori summasi 4 025 850 so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 2 818 095 so'mni tashkil qiladi.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 4025850 - 2818095 = 1207755 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$QH = 1207755 \times 39,5 \% = 477063 \text{ so'm}$ (2011-yil holatiga: yagona ijtimoiy to'lov – 25 %, fuqarolarning sug'urta badallari – 4,5 % va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining eng kam stavkasi – 10 %).

2-misol. Kafe bo'yicha quyidagi ma'lumotlar mavjud:

- xizmat ko'rsatiladigan stollar soni – 15;
- ish vaqti rejimi – haftasiga 84 soat;
- ma'muriy xodimlar soni – 1;
- texnik xodimlar soni – 1.

Xizmat ko'rsatiladigan stollar soni 15 ta bo'lgan kafe bo'yicha asosiy xodimlar sonining quyidagi eng kam me'yorlari belgilangan:

1 ta stolga xizmat ko'rsatish uchun	Oshpaz	Tarqatishda xizmat qiladigan odimlar	Oshxona xodimi
mo'ljallangan ofitsiantlar soni			
0,3	3	–	2

Mazkur kafening ish vaqti rejimi haftasiga 84 soatdan ortib ketmaganini hisobga olib, xodimlar sonining eng kam me'yoriga ko'paytiruvchi koeffitsiyent qo'llanilmaydi.

Shunday qilib, mazkur kafe bo'yicha asosiy xodimlar sonining eng kam me'yori $= 0,3 \times 15 + 3 + 2 = 10$ xodimni tashkil qiladi.

Mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yorini hisoblash uchun kafe bo'yicha barcha xodimlarning umumiy soni, jumladan, 10 ta asosiy xodim, 1 ta direktor va 1 ta farroshni ham qo'shib hisoblaganda $= 10 + 1 + 1 = 12$ xodimni tashkil qiladi.

Kafe uchun yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning o'rtacha razryadi (4)ni tashkil qiladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning 4-razryadiga muvofiq keluvchi hisob uchun olinadigan tarif koeffitsiyenti 3,297 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori (IHEKM) = 49 735 so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XS \times Tk \times IHEKM$) mazkur kafe bo'yicha mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori = $12 \times 3,297 \times 49\,735 =$ oyiga 1967715 so'mni tashkil qiladi. Chorak uchun mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori summasi 5903 145 so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 4 722 516 so'mni tashkil qiladi.

To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 5903145 - 4722516 = 1180629 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$$QH = 1180629 \times 39,5 \% = 466348 \text{ so'm.}$$

3-misol. Bir qavatli uch xonali turarjoy binosini qo'shimcha imoratlar bilan birga namunaviy qurish:

– shaharsozlik normalari va qoidalari asosida tuzilgan smetaga muvofiq mazkur turarjoyning qurilishi uchun quruvchi ishchilarning mehnat sarfi 4 799,6 kishi/soatni tashkil qiladi;

– qurilishning me'yoriy muddati – 3 oy;

– olti kunlik ish haftasida bir xodimga hisoblangan o'rtacha oylik ish vaqti fondi – 163,1 soatni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($XS_{norm} = SIK / BM / IVF$) quruvchi ishchilarning oylik o'rtacha sonining eng kam me'yori (XS_{norm}) = $4\,799,6 / 3 / 163,1 = 9,8$ xodimni tashkil qiladi.

Qurilish ishlarining o'rtacha razryadi tarif koeffitsiyenti yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarining 4-razryadi tarif koeffitsiyentiga to'g'ri keladi. Yagona tarif setkasi bo'yicha ishlarning 4-razryadiga muvofiq keluvchi tarif koeffitsiyenti 3,297 ga teng.

Belgilangan ish haqining eng kam miqdori (IHEKM) = 49735 so'mni tashkil qiladi.

Belgilangan formulaga muvofiq ($MHTF_{min} = XSnorm (BPXSnorm) \times Tk \times Kt \times IHEKM$) quruvchi ishchilarning mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori ($MHTF_{min}$) = $9,8 \times 3,297 \times 1,15 \times 49\,735 = 1\,848\,013$ so'mni tashkil qiladi.

Shunday qilib, qurilish ishlarini amalga oshirish me'yoriy mudatini hisobga olgan holda (3 oy) mazkur turarjoyni qurishda quruvchi ishchilarning mehnatga haq to'lash fondining eng kam me'yori chorak uchun = $1\,848\,013 \times 3 = 5\,544\,039$ so'mni tashkil qiladi.

Chorak uchun haqiqatdagi mehnatga haq to'lash fondi 4712433 so'mni tashkil qiladi. To'lovlarni qo'shimcha hisoblash uchun bazani quyidagi formula bo'yicha aniqlaymiz:

$$QB = 5\,544\,039 - 4\,712\,433 = 831\,606 \text{ so'm.}$$

Qo'shimcha hisoblangan to'lovlar summasi quyidagiga teng:

$$QH = 831\,606 \times 39,5 \% = 328\,484 \text{ so'm.}$$

16.4. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarning joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va to'lovchilari

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari pensiya yoshiga yetganda, mehnat qobiliyatini to'liq yoki qisman yo'qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiy yordam olish bo'yicha konstitutsiyaviy huquqqa egadirlar. Ushbu huquqiy me'yorlar O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 3-sentabrda qabul qilgan «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minot to'g'risida»gi qonunida ham belgilab berilgan.

Pensiya ta'minoti tizimidagi boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yicha majburiy badallar to'liq yig'ilishini samarali tashkil qilish, amaldagi boshqaruv tuzilmalarini qisqartirish hamda pensiyalar va nafaqalar to'lashga yo'naltiriladigan mablag'lardan foydalanish samaradorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 15-noyabrdagi «O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minotini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 444-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag' to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish funksiyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat

soliq qo‘mitasi zimmasiga yuklatildi va budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy to‘lovlar soliqlarga tenglashtirildi.

Pensiya jamg‘armasining daromadlari va xarajatlari har yili O‘zbekiston Respublikasining yig‘ma budjeti tarkibiga kiritiladigan bo‘ldi hamda Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni hisoblab chiqish va to‘lash tartibi buzilganligi uchun xo‘jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan moliyaviy jazolar qo‘llanilishi, shu jumladan, to‘lovlar o‘z vaqtida to‘lanmaganligi uchun penya hisoblanishi qonun hujjatlarida belgilab qo‘yildi.

Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga mablag‘lar to‘plash tartib qoidalari Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 23-dekabrda «Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi mablag‘larini shakllantirish va sarflash tartibi to‘g‘risidagi Nizomni tasdiqlash haqida»gi 498-sonli qarori bilan tasdiqlangan nizom asosida 2004-yilgacha amalga oshirilib keldi.

Vazirlar Mahkamasining 2003-yil 25-dekabrda 567-sonli qarori bilan budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga ajratmalarni hisoblash va to‘lash tartiblarini soddalashtirish maqsadida, budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va kasaba uyushmalari jamg‘armasiga ajratmalar birgalikda yagona ijtimoiy to‘lov nomi bilan yuritiladigan bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 21-oktabrda 490-sonli qarori bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi to‘g‘risida»gi nizomga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi (keyingi o‘rinlarda Jamg‘arma deb ataladi) ijtimoiy ta‘minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirishga yo‘naltiriladigan maqsadli moliyaviy resurslarni jamlaydi.

Jamg‘arma mablag‘lari O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankidagi yagona yig‘ma hisob raqamida jamlanadi.

Jamg‘arma yuridik shaxs hisoblanadi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankida mustaqil balansga, hisob raqamlariga, shu jumladan, xorijiy valutadagi hisob raqamlariga, O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan gerbli muhrga ega bo‘ladi.

Majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarning yig'ilishini ta'minlash, shuningdek, ushbu mablag'larning Jamg'armaga to'liq tushishini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq xizmati organlari tomonidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi va uning hududiy organlari quyidagilarni ta'minlaydi:

– majburiy ajratmalar, badallar va manbalar bo'yicha boshqa to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, Jamg'armaga to'liq va o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilish;

– jamg'armaga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni to'lovchilar bo'yicha hisobga olib borish;

– yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan Jamg'armaga majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarning to'g'ri hisoblanishini, shuningdek, Jamg'arma bilan o'zaro hisob-kitoblarning holatini tekshirish;

– majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni hisoblash tartibini va to'lash muddatlarini buzganlik uchun yuridik va jismoniy shaxslarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy va ma'muriy javobgarlik choralarini qo'llanish;

– badallarni har bir shaxs bo'yicha hisobga olish hamda mehnat daftarchalari yuritish uchun har chorakda tegishli ijtimoiy ta'minot bo'limlariga yuridik shaxs bo'lmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxslar hamda dehqon xo'jaliklari a'zolari tomonidan to'langan badallar miqdorlari to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etish.

Jamg'armaning maqsadi va asosiy vazifalari:

Majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlardan tushgan mablag'larni jamlash yo'li bilan ijtimoiy ta'minot tizimida davlat kafolatlarini amalga oshirish, shuningdek, mablag'larning pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga maqsadli va samarali sarflanishi ustidan nazoratni kuchaytirish Jamg'arma faoliyatining maqsadi hisoblanadi.

Quyidagilar Jamg'armaning asosiy vazifalari hisoblanadi:

• fuqarolarning ijtimoiy ta'minotga va ijtimoiy sug'urtaga bo'lgan davlat tomonidan kafolatlangan huquqlarini amalga oshirish;

- respublikada pensiya ta'minotini yanada takomillashtirish;
- majburiy ajratmalar, badallar va boshqa to'lovlarni Jamg'armaning budjetdan tashqari maxsus hisob raqamida markazlashtirilgan tartibda jamlash;
- pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiyalarni to'lashga xarajatlarni moliyalashtirish;
- Jamg'arma mablag'larining maqsadli va samarali sarflanishi ustidan nazoratni ta'minlash;
- Jamg'arma mablag'larini ko'paytirishni tashkil etish;
- davlat ijtimoiy sug'urtasi sohasida xalqaro aloqalarni amalga oshirish, chet el tajribasini o'rganish va undan foydalanish.

Soliq kodeksining 312-moddasiga asosan O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmani to'lovchilari hisoblanadi.

Quyidagilar budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmaning to'lovchilari bo'lmaydi:

- notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;
- yagona soliq to'lovini to'lovchi yuridik shaxslar;
- umumbelgilangan soliqlarni to'lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan aksiz to'lanadigan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno.

16.5. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga muvofiq, Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmaning obykti va bazasi quyidagicha belgilangan.

**Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy
ajratmaga tortish obyektlari⁸⁰**

№	To'lovchilar	Ajratmaga tortish obyekti
1.	Vositachilik, topshiriq shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov, ta'minot-sotish tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3.	Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiradigan respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontoralari va ularning hududiy (viloyat, viloyatlararo va tumanlararo) bazalari	yalpi daromad
4.	«O'zdonmahsulot» AK korxonalari (g'alla qabul qilish korxonalari va don qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ta'minot-sotish ustamasi va chegirmasi
5.	Kredit va sug'urta tashkilotlari	daromad
6.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad

⁸⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrdagi PQ-1887-sonli qarori (22-ilovasi).

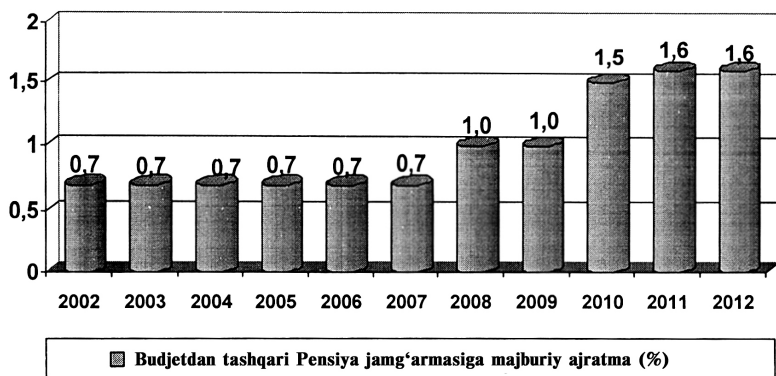
7.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta‘minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta‘minoti korxonalari uchun – issiqlik energiyasi. Suv ta‘minoti korxonalari uchun – suv, gaz ta‘minoti korxonalari uchun – tabiiy gazning xarid qiymatini chegirgan holda
8.	Qurilish, qurilish-montaj, ta‘mir-lash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirgan holda

Yuridik shaxslar bir necha xil obyektlarga ega bo‘lgan hollarda, ular obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli obyektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lashi shart.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga asosan Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratma 2013-yil 1-yanvardan 1,6 % miqdorida belgilandi.

27-rasmdan ko‘rinib turibdiki **Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratma** stavkasi o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lib, 2002-yilda 0,7 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2012-yilda 1,6 foiz yoki 0,9 foiz punktiga oshirilgan. Ushbu holatni **Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga tushumlarni oshirish hisoblanadi.**

Budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalar har oyda soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

27-rasm. **Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasining o'zgarish dinamikasi⁸¹**

Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalarining hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har chora-gida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi. Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar quyidagicha to'lanadi:

- budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 16-iyuldagi «Statistik, soliq, moliyaviy hisobotlarni, litsenziyalanadigan faoliyat turlarini va ruxsat berish tartib-taomillarini tubdan qisqartirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4453-sonli farmoniga muvofiq **2013-yil 1-yanvardan boshlab** quyidagi tartiblar belgilandi:

⁸¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari

– yuridik shaxslar tomonidan Davlat maqsadli jamgʻarmalarga ajratmalar: respublika yoʻl jamgʻarmasiga majburiy ajratma, budjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar hamda taʼlim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash jamgʻarmasiga majburiy ajratmalar boʻyicha hisob-kitoblari birlashtirilib unifikatsiya qilingan holda Davlat soliq xizmati organlariga taqdim etish tartibi belgilandi.

– yuridik shaxslar tomonidan umumlashgan Davlat maqsadli jamgʻarmalarga ajratmalar boʻyicha hisob-kitoblari Davlat soliq xizmati organlariga har chorakda taqdim etish tartibi belgilandi.

16.6. Respublika yoʻl jamgʻarmasiga majburiy toʻlovlarning joriy etilishi, iqtisodiy mohiyati va turlari

Respublika yoʻl jamgʻarmasiga toʻlovlar dastlab, 1993-yil 5-iyulda Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Avtomobil yoʻllari toʻgʻrisida»gi Oʻzbekiston Respublikasi qonuniga muvofiq, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Avtomobil yoʻllari qurish va foydalanish «Oʻzavtoyoʻl» davlat-aksionerlik konsernini tashkil etish va uning faoliyati masalalari toʻgʻrisida» 1993-yil 5-fevraldagi 58-son qaroriga koʻra 334-sonli «Respublika Yoʻl jamgʻarmasini tashkil etish toʻgʻrisida»gi qarori tasdiqlandi.

Ushbu qarorga asosan Umumiy foydalanishdagi avtomobil yoʻllarini loyihalash, qurish, qayta qurish, tuzatish, saqlashni mablagʻ bilan taʼminlash, shuningdek, respublika yoʻl tarmoqlarining samarali ishlashini taʼminlash maqsadida «Oʻzavtoyoʻl» konserni tarkibida mustaqil moliya-kredit davlat muassasasi – Respublika Yoʻl jamgʻarmasi, avtomobil yoʻllari hududiy davlat-aksionerlik birlashmalari va tuman boshqarmalarida esa – tegishli ravishda viloyat va mahalliy yoʻl jamgʻarmalari tashkil etildi.

Mazkur qarorning birinchi ilovasiga koʻra tasdiqlangan «Respublika Yoʻl jamgʻarmasi mablagʻlarini shakllantirish va ulardan foydalanish toʻgʻrisida»gi Nizomga koʻra yoʻl jamgʻarmalarini shakllantirish manbalari quyidagilar hisoblangan:

– korxonalar, xo‘jaliklar, tashkilotlar tomonidan ajratiladigan mablag‘lar – mahsulotlar sotish (ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) hajmidan, qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda – 1,5 foiz miqdorida;

– sotib olingan avtotransport vositalari qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda tovar aylanmasidan ajratiladigan yig‘imlar;

– banklar (Markaziy bankdan tashqari), sug‘urta tashkilotlari, videosalonlar (videoko‘rsatuv punktlari), kimoshdi savdolari, kazinolar, nusxa ko‘chirishdan, video va audiokassetalarni prokatga berishdan, pul yutuqli o‘yin avtomatlaridan foydalanishdan, lotereya yutuqlari va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o‘yinlar o‘tkazishdan, shuningdek, ommaviy konsert-tomosha tadbirlari o‘tkazilishidan daromad oluvchi korxonalar tomonidan ajratiladigan mablag‘lar – daromadning

1,5 foizi miqdorida;

– avtotransport korxonalari tomonidan ajratiladigan mablag‘lar – mahsulotlar sotish (ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish) hajmidan, qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda – 2,5 foiz miqdorida;

– «O‘zavtoyul» konsernining pudrat, tadbirkorlik va boshqa faoliyat bilan shug‘ullanuvchi korxonalari, birlashmalari, tashkilotlari daromadlaridan ajratmalar;

– xorijiy davlatlar transport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi uchun to‘lovlar (u joriy etilgandan keyin);

– qurilish, qurilish-montaj, tuzatish-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari tomonidan o‘z kuchi bilan bajarilgan ishlar hajmidan, qo‘shilgan qiymat solig‘i chiqarib tashlangan holda mablag‘lar ajratish – 1,5 foiz miqdorida.

– Yo‘l jamg‘armalariga ixtiyoriy badallar, respublika budjetidan ajratmalar, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida taqiqlanmagan boshqa manbalardan mablag‘ ajratilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003-yil 19-avgustdagi PF-3292 sonli «Umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llari qurish va ulardan foydalanishni boshqarish tizimini takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoniga muvofiq 2003-yil 21-avgustda Vazirlar Mahkamasining 361-sonli «O'zavtoyo'l» Davlat aksiyadorlik kompaniyasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi huzuridagi respublika yo'l jamg'armasi faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida»gi qarori ishlab chiqildi. Ushbu qarorga asosan quyidagilar amalga oshirildi:

- O'zbekiston avtomobil yo'llari qurish va foydalanish davlat aksiyadorlik konsernini Avtomobil yo'llari qurish va foydalanish Davlat-aksiyadorlik kompaniyasi («O'zavtoyo'l» DAK) etib qayta tashkil qilindi;

- 2003-yilning 1-oktabridan boshlab yo'l xo'jaligini boshqarish tuzilmasidagi Respublika, viloyat va mahalliy yo'l jamg'armalari tugatildi hamda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Respublika Yo'l jamg'armasi tuzildi;

- O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika Yo'l jamg'armasiga mablag'larni yig'ish va tushumlarning to'liqligini nazorat qilish vazifalarini O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq va Davlat bojxona qo'mitalari zimmasiga yuklatildi.

Quyidagilar jamg'armaning asosiy vazifalari etib belgilab berildi:

- Respublika Yo'l jamg'armasi mablag'lari tushishi va sarflanishining har yillik va choraklik balanslarini shakllantirish;

- investitsiya loyihalarining texnik-iqtisodiy asoslashlarini hamda umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va jihozlash bo'yicha tender hujjatlarini ekspertizadan o'tkazish;

- yo'l xo'jaligi obyektlarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta'mirlash va jihozlashning aniq ro'yxatlarini belgilangan tartibda kelishish;

- umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llaridan foydalanish va ularni saqlash bo'yicha xarajatlar smetalarini ro'yxatdan o'tkazish;

– umumiy foydalaniladigan avtomobil yo‘llarini qurish, rekonstruksiya qilish, ta‘mirlash va jihozlashni tasdiqlangan xarajatlarga muvofiq moliyalashtirish, Jamg‘arma mablag‘laridan foydalanishning qonuniyligi va maqsadli foydalanilishini nazorat qilish.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2004-yil 1-yanvardagi 19, 2004-14-sonli qarori 2-ilovasiga asosan «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar bo‘yicha hisob-kitoblar shakllarini to‘ldirish va taqdim etish qoidolari» belgilab berildi.

Adliya Vazirligida 2007-yil 5-mayda 1676-son bilan ro‘yxatga olingan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2007-yil 4-apreldagi 35, 2007-30 sonli qarori 3-ilovasida «O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar bo‘yicha hisob-kitoblar shakllarini to‘ldirish va taqdim etish qoidolari» belgilab berildi. Bu hujjatning amalga kiritilishi bilan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2004-yil 1-yanvardagi 19, 2004-14 sonli qarori o‘z kuchini yo‘qotdi.

Hozirgi kunda Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy to‘lov-larni hisoblab chiqarish va to‘lash tartiblari 2008-yil 1-yanvardan amalga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining XVI bo‘limi asosida amalga oshirilmoqda.

16.7. Respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratma to‘lovchilari, obykti, soliq solinadigan baza, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to‘lash tartiblari

Soliq kodeksining 316-moddasiga asosan O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarni to‘lovchilari bo‘lib hisoblanadi.

Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning to‘lovchilari bo‘lib quyidagi yuridik shaxslar hisoblanmaydi:

– notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;

– yagona soliq to‘lovi to‘lovchi yuridik shaxslar;

– ixtisoslashtirilgan yo‘l xo‘jaligi boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar, Respublika Yo‘l jamg‘armasi mablag‘lari hisobiga moliyalashtiriladigan umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llarini saqlash, ta‘mirlash, rekonstruksiya qilish va qurish bo‘yicha ishlarni bajarganlik uchun olingan daromadlari bo‘yicha;

– umumbelgilangan soliqlarni to‘lovchi mikrofirmalar va kichik korxonalar, bundan aksiz to‘lanadigan mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va yer qa‘ridan foydalanganlik uchun soliq solinadigan foydali qazilmalarni qazib oluvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar mustasno.

Sof tushum yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasi qilib belgilangan.

Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalarning soliq solish obyekti va soliq solinadigan bazasi quyidagilardir:

1) kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta‘minoti korxonalari uchun – mahsulotlarning (ishlarning, xizmatlarning) qo‘shilgan qiymat solig‘i va tegishincha issiqlik ta‘minoti korxonalari uchun issiqlik quvvatining, suv ta‘minoti korxonalari uchun suvning, gaz ta‘minoti korxonalari uchun tabiiy gazning xarid qiymati chegirib tashlangan holda realizatsiya qilingan hajmi;

2) qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun – o‘z kuchlari bilan bajarilgan, tegishincha qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarining qo‘shilgan qiymat solig‘i chegirib tashlangan holdagi qiymati;

3) vositachilik xizmatlari ko‘rsatuvchi, shu jumladan, tovarlarni sotish bo‘yicha, vositachilik va topshiriq shartnomasi bo‘yicha hamda vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga oid boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar uchun – ko‘rsatilgan xizmatlar uchun qo‘shilgan qiymat solig‘i chegirib tashlangan holdagi mukofot summasi;

4) savdo faoliyatini amalga oshiradigan yuridik shaxslar uchun – tovar oboroti;

5) kredit tashkilotlari va sug'urta tashkilotlari uchun – Soliq kodeksining 148- va 150-moddalariga muvofiq aniqlanadigan daromadlari;

6) asosiy faoliyati mol-mulkni lizingga berishdan iborat bo'lgan yuridik shaxslar uchun – moliyaviy ijara (lizing) bo'yicha foizli daromad summasi.

Yuridik shaxslar turli xil obyektlarga ega bo'lgan hollarda, ular obyektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli obyektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga asosan Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasi unifikatsiya qilindi va barcha korxonalarga 2013-yil 1-yanvardan **1,4 %** miqdorida belgilandi.

50-jadval

**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Respublika yo'l jamg'armasiga majburiy ajratma solish
obyektlari⁸²**

№	To'lovchilar	Ajratmalar solish obyekti
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi

⁸² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qarori (22-ilovasi).

3.	«O‘zdonmahsulot» AK korxonalari (g‘alla qabul qilish korxonalari va g‘alla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4.	Kredit va sug‘urta tashkilotlari	daromad
5.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini ko‘rsatadigan korxonalar	foizli daromad
6.	Kommunal xo‘jalik tizimining issiqlik, suv ta‘minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta‘minoti korxonalari uchun – issiqlik energiyasi, suv ta‘minoti korxonalari uchun – suvning xarid qiymatini chegirgan holda
7.	Qurilish, qurilish-montaj, ta‘mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o‘z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8.	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «O‘zbekenergo» DAK va uning korxonalari, «O‘zbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz bo‘yicha esa – pirovard iste‘molchiga sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirgan holda
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz solig‘ini chegirgan holda

Majburiy ajratmalarni hisoblash va to'lash tartibi

Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatdan kechiktirmay taqdim etiladi. Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar quyidagicha to'lanadi:

- Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

16.8. Respublika yo'l jamg'armasiga yig'imlar to'lovchilari, obyekti, soliq solinadigan baza, imtiyozlar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari

Soliq kodeksining 54-bobiga asosan Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalardan tashqari yig'imlar ham to'lanadi.

Yo'l jamg'armasiga yig'imlarni to'lovchilar, obyekti va bazasi.

Respublika Yo'l jamg'armasi yig'imlariga quyidagilar kiradi:

- avtotransport vositalarini olganlik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im;

- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im.

Avtotransport vositalarini oluvchi yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirishni amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari va norezidentlari avtotransport vositalarini olganlik yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig‘im to‘lovchilari bo‘lib hisoblanadi. Chet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki foydalanuvchilari ushbu vositalarning O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tganligi uchun yig‘imi to‘lovchilari bo‘lib hisoblanadi.

Yig‘imlar uchun obyekt quyidagilardir:

– avtotransport vositalarini olish yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish;

– chet davlatlar avtotransport vositalarining O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tish.

Yig‘imlar undiriladigan baza sifatida quyidagilar belgilangan:

– olingan yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalarining qiymati;

– O‘zbekiston Respublikasi hududiga kirganida yoki uning hududi orqali tranzit tarzida o‘tganida chet davlatlarning avtotransport vositalari.

Yig‘imlar stavkasi, imtiyozlar va yig‘imlarni to‘lash tartibi.

Avtotransport vositalarini olish yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig‘imni to‘lashdan quyidagilar ozod qilinadilar:

1) ishlab chiqaruvchi korxona tomonidan qo‘l bilan boshqarishga moslashtirilgan yengil avtomobilni yoki motoaravachani oluvchi barcha guruhlardagi nogironlar;

2) ixtisoslashtirilgan savdo tarmog‘idan O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan yangi avtomobil oluvchi fuqarolar, shuningdek, yaqin qarindoshlaridan hadya shartnomasi yoki meros asosida avtomobillar va motoaravachalarni oluvchi fuqarolar;

3) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llarini saqlash, ta‘mirlash, rekonstruksiya qilish va qurishni amalga oshiruvchi ixtisos-

lashtirilgan yo‘l xo‘jalik boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar – mazkur ishlarni amalga oshirishda bevosita foydalaniladigan avtotransport vositalari bo‘yicha;

4) faoliyatining asosiy turi yo‘lovchilar tashish bo‘lgan, qonun hujjatlariga muvofiq yo‘lovchilar tashish uchun belgilangan namunadagi litsenziyaga ega bo‘lgan avtotransport korxonalari – yo‘lovchilar tashishni amalga oshiruvchi transport vositalari bo‘yicha (yengil avtomobillar va yo‘nalishli taksilardan tashqari);

5) yuridik shaxslar – qirq tonnadan ortiq yuk ko‘taradigan, olingan kon avtosamosvallari bo‘yicha;

6) homiylik (beg‘araz) yordami sifatida avtomobillarni olgan (sotib olgan) bolalar uylari, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar, qariyalar va kichik yoshdagi nogironlar uchun internat-uylar, shuningdek, budjet hisobidan moliyalashtiriladigan tibbiyot muassasalari;

7) yuridik shaxslar – avtotransport vositalarini bitta tizim (davlat va xo‘jalik boshqaruvi organi) ichida balansdan balansga bepul o‘tkazishda;

8) qayta tashkil etish natijasida avtotransport vositasini olgan huquqiy voris;

9) avtotransport vositalarini 3–5-bandlarida ko‘rsatilgan yuridik shaxslarga lizingga berish uchun oluvchi lizing beruvchilar.

Avtotransport vositalarini olganlik yoki O‘zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig‘im ular O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilayotganda, qayta ro‘yxatdan o‘tkazilayotganda quyidagi hollarda undiriladi:

1) avtotransport vositalari oldi-sotdi, almashtirish, hadya, bepul berish shartnomasi asosida, shuningdek, qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinganda;

2) avtotransport vositalari yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda dividendlar sifatida olinganda;

3) avtotransport vositalari lizingga berish uchun olinganda.

Yigʻim taraflarning yozma kelishuviga koʻra lizing beruvchidan yoki lizing oluvchidan undiriladi. Lizing beruvchi Oʻzbekiston Respublikasining norezidenti boʻlgan taqdirda, yigʻim lizing oluvchidan undiriladi. Lizing shartnomasi muddati tugaganidan soʻng mazkur lizing (ikkilamchi lizing) shartnomasi predmeti boʻlgan avtotransport vositasi qayta roʻyxatdan oʻtkazilayotganida takroran yigʻim undirilmaydi;

4) avtotransport vositalari Oʻzbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganda.

Avtotransport vositalarini olish yoki Oʻzbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yigʻim toʻlanganligi toʻgʻrisidagi hujjat taqdim etilmagan holda avtotransport vositalarini roʻyxatdan oʻtkazish, qayta roʻyxatdan oʻtkazish yoki texnik koʻrikdan oʻtkazish amalga oshirilmaydi.

Chet davlatlar avtotransport vositalari Oʻzbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida oʻtganligi uchun yigʻim chet davlatning avtotransport vositasi Oʻzbekiston Respublikasi hududiga kirayotganida undiriladi.

51-jadval

**Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Respublika yoʻl jamgʻarmasiga yigʻimlar va ajratmalar
STAVKALARI⁸³**

№	Yigʻimlar va ajratmalar turlari	Yigʻimlar stavkalari
I	Xorijiy davlatlar avtotransport vositalarini Oʻzbekiston Respublikasi hududiga olib kirish va tranzit qilishdan yigʻimlar	AQSh dollarida
1.	Oʻzbekiston Respublikasi hududiga xorijiy davlatlardan avtotransport vositalarini olib kirganlik va tranzit qilish uchun yigʻim, bir avtotashuvchini olib kirganlik uchun (2-5-bandlarda koʻrsatilgan mamlakatlar bundan mustasno)	400

⁸³ Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (23-ilovasi).

	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Tojikiston Respublikasining har bir yuk avtotransport vositasi va avtobusini olib kirganlik va tranzit qilganlik uchun yig'imglar:	
2.	bitta yuk avtotransport vositasi va avtobusdan	130
	yuk avtotransport vositasi va avtobus O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lgan 3 sutkadan oshgan har bir kun uchun	70
	yuk avtotransport vositalari va avtobuslarni O'zbekiston Respublikasi hududi orqali uchinchi mamlakatlarga (MDH mamlakatlaridan tashqari) tranzit olib o'tganlik uchun	90
3.	O'zbekiston Respublikasi hududiga Qozog'iston Respublikasi yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirganlik uchun yig'imglar, O'zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit qilish bundan mustasno, bir yuk avtotransport vositasini olib kirganlik uchun	300
4.	O'zbekiston Respublikasi hududi orqali Qirg'iziston Respublikasining yuk avtotransport vositalari va avtobuslarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'imglar	300
5.	O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab Turkmaniston Respublikasi avtotransport vositalarini olib kirish va tranzit qilish uchun yig'imglar, avtotransport vositalari turlari bo'yicha:	
	quyidagi og'irlikdagi yuklarni ko'taradigan yuk avtotransport vositalari:	
	10 tonnagacha	50
	10 tonnadan 20 tonnagacha	100
	20 tonnadan ko'p	150
	o'rindiqlar soni quyidagicha bo'lgan avtobuslar:	
	12 o'rindiqqacha	25
	13 o'rindiqdandan 30 o'rindiqqacha	50
	30 o'rindiqdandan ko'p	100
	tranzit o'tayotgan yengil avtotransport vositalari	30
	tranzit o'tayotgan mototsikllar	15

II	Avtotransport vositalari olinganligi va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganligi uchun ushbu vositalarning egalari (foydalanuvchilari) tomonidan O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida ro'yxatdan o'tkazish chog'ida to'lanadigan yig'im	foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan %da*
	foydalanish muddati 3 yilgacha	10
	foydalanish muddati 3 yildan 7 yilgacha	7
	foydalanish muddati 7 yildan ortiq	5
III	«O'zavtoyo'l» DAK korxona va tashkilotlari mol-mulkini sotib olishdan tushgan mablag'larning budjetga tushishi lozim bo'lgan umumiy summasidan ajratmalar (%)	50

Izohlar:

**) Yig'im miqdori:*

– o'rindiqlar soni 40 tagacha bo'lgan avtobuslar va yuk ortish hajmi

20 tonnagacha bo'lgan yuk avtotransport vositalari bo'yicha – xarid qiymatining

20 foizidan;

– qolgan avtotransport vositalari bo'yicha – xarid qiymatining 6 foizidan kam bo'lmazligi kerak.

1. O'zbekiston Respublikasi hududi bo'ylab xorijiy davlatlarning og'ir yuk tashuvchi va yirik gabaritli transport vositalari o'tganligi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan bir vaqtda qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 11-yanvardagi 11-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda to'lov undiriladi.

2. O'zbekiston Respublikasining Tojikiston Respublikasi bilan Davlat chegarasini kesib o'tadigan xorijiy yuk avtotransport vosita-

lari va avtobuslarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va tranzit o'tishi uchun mazkur ilovada nazarda tutilgan stavkalar bo'yicha yig'im to'lanishi bilan birga qo'shimcha ravishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008-yil 17-dekabrda 274-son qarori bilan belgilangan miqdorlarda yig'imlar ham undiriladi.

3. Gumanitar yuklarni olib o'tishda avtotransport vositalarining olib kirilishi va tranzitida undiriladigan yig'imlar stavkasiga nisbatan 0,5 kamayuvchi koeffitsiyenti qo'llaniladi.

4. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 30-dekabrda PQ-1675-sonli qarori bilan 2012-yilning 1-yanvaridan ixtisoslashgan savdo tarmog'idan Rossiya Federatsiyasi va Ukrainada ishlab chiqarilgan yangi avtomobil xarid qiluvchi fuqarolar avtotransport vositalarini sotib olganligi va (yoki) vaqtinchalik O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirganligi uchun Respublika Yo'l jamg'armasiga to'lanadigan yig'imlardan ozod etilishi belgilandi.

16.9. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma joriy etilishining iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Budjetdan tashqari maktab ta'limi jamg'armasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 21-maydagi «2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi to'g'risida»gi PF-3431-sonli farmoni hamda unga asosan ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 7-iyundagi «Budjetdan tashqari maktab ta'limi jamg'armasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 263-sonli qaroriga muvofiq tashkil qilingan.

Maktab ta'limi jamg'armasiga mablag'lar jamlanishini ta'minlash, maktablarni tiklash, ularni zamonaviy o'quv-laboratoriya

asbob-uskunalari, komyuter texnikasi, maktab partalari va mebel-lar bilan jihozlash ishlarini oʻz vaqtida moliyalashtirish maqsadida tashkil qilindi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2004-yil 19-fevraldagi 2004–2008-yillarda maktab taʼlimini rivojlantirish dasturini tayyorlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi farmoyishiga binoan tuzilgan maxsus komissiya tomonidan 2004–2009-yillarda Maktab taʼlimini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi ishlab chiqildi va 2004-yil 9-iyuldagi «Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «2004–2009-yillarda maktab taʼlimini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi qarori bilan tasdiqlandi. Dastur doyrasida quyidagi natijalarga erishildi:

- Maktab taʼlimini rivojlantirish umummilliy dasturi doirasida taʼlim muassasalaridagi jihozlangan fizika laboratoriya xonalari soni 6962 taga, kimyo laboratoriya xonalari 6682 taga, biologiya xonalari 6682 taga oshdi.

- Mamlakatimizda 1500 dan ortiq yangi kasb-hunar kolleji va akademik litsey barpo etildi

- 2004–2009-yillarda 1607 ta maktab ichimlik suvi bilan taʼminlandi. 1163 ta maktab gazlashtirildi, 1607 ta maktab telefon aloqasiga, 1076 ta maktab esa markaziy va maktab hovlisiga moslashtirilgan kanalizatsiya tarmogʻiga ulandi.

- 1991–2003-yillarda yurtimizning barcha hududlarida 1 million 893 ming oʻquvchiga moʻljallangan umumtaʼlim maktablari hamda 152,8 ming oʻringa moʻljallangan maktabgacha taʼlim muassasalarini qurish va mavjudlarini taʼmirlash ishlari amalga oshirildi.

- Maktab taʼlimini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi doirasida esa 2004–2009-yillarda respublika boʻyicha 3 million oʻquvchi oʻrinli 8501 ta maktabda qurilish-rekonstruksiya ishlari bajarildi. Jumladan, 351 116 580 oʻquvchi oʻrinli) yangi maktab binosi qurildi, 2470 ta (851 294 oʻquvchi oʻrinli) maktab kapital rekonstruksiya qilindi, 3608 ta (2044 942 oʻquvchi oʻrinli) maktab kapital, 2072 tasi esa joriy taʼmirlashdan chiqarildi. Ushbu maqsadlarga jami 1,4 trillion soʻm sarflandi.

• Dastur doirasida qayta tiklash ishlari amalga oshirilgan maktablarning 1 326 tasi (16 foiz) shaharlarda, 6887 tasi (81 foiz) qishloq hududlarida, 288 tasi esa (3 foiz) borish qiyin bo'lgan hududlarda joylashgan bo'lib, bu bilan shahar va qishloq maktablarining moddiy-texnik bazasi orasidagi tafovut barham topdi.⁸⁴

2012-yil 19-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalariga bag'ishlangan majlisida Prezidentimiz Islom Karimov «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasida ta'lim sohasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirgan ishlar haqida alohida to'xtaldi. O'tgan yillar mobaynida yurtimizda umumiy o'rta ta'limdan boshlab o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'limgacha bo'lgan bo'g'inlarda chuqur bilim va puxta kasb-hunar tayyorgarligiga ega bo'lgan yosh avlodni tarbiyalash jarayonini o'z ichiga olgan yaxlit uzluksiz ta'lim tizimini shakllantirish ishlari izchil davom ettirildi.⁸⁵

2010-yil 28-sentabrda Prezident farmoyishi bilan tashkil etilgan, ishchi guruhi tomonidan ishlab chiqilgan, 2011–2015-yillarda oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilashga qaratilgan Dastur ma'qullandi. Shuningdek, Prezidentimizning 2011-yil 20-maydagi «Oliy ta'lim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori Oliy ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilish, ularni zamonaviy o'quv va ilmiy-tadqiqot va laboratoriya jihozlari bilan ta'minlash, ta'lim jarayonlarini sifat jihatdan yangi

⁸⁴ Bekmurodov A.Sh., Majidov I.U. va boshqa. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimovning 2011-yilning asosiy yakunlari va 2012-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining majlisidagi «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi» mavzusidagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. –T.: «Iqtisodiyot». 2012. 282-b.

⁸⁵ Karimov I.A. «2012-yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'taradigan yil bo'ladi». «Xalq so'zi». 2012-yil 20-yanvar, №4(5434).

bosqichga ko‘tarish, ilg‘or pedagogik texnologiyalar hamda o‘qitish shakllarini joriy etish, o‘qituvchi kadrlar mehnatini rag‘batlantirishni kuchaytirish asosida iqtisodiyot soha va tarmoqlarida talab qilinadigan oliy ma‘lumotga ega mutaxassislarni tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadlarini qamrab olgan. Avvalo, ushbu dastur:

1) 2011–2016-yillarda oliy ta‘lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va rivojlantirishga qaratilgan;

2) yuqori malakali kadrlar tayyorlash yo‘nalishlari va mutaxassisliklarini maqbullashtirish, davlat ta‘lim standartlarini yanada takomillashtirishga yo‘naltirilgan;

3) 2011–2016-yillarda oliy ta‘lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash bo‘yicha dasturni amalga oshirish uchun moliyaviy xarajatlarni aks ettiradi;

4) o‘quv-laboratoriya binolari, sport inshootlari va talabalarining turar-joylarini qurish, rekonstruksiya qilish, kapital ta‘mirlash va jihozlash bo‘yicha manzilli dasturlarga kiritiladigan oliy ta‘lim muassasalarining ro‘yxatini o‘z ichiga olgan;

5) oliy ta‘lim muassasalarida tashkil etiladigan zamonaviy ilmiy-tadqiqot laboratoriyalarining ilova qilingan ro‘yxatiga ega;

6) Dasturni o‘z vaqtida va sifatli amalga oshirishini ta‘minlash bo‘yicha ishlarni muvofiqlashtirish uchun Maxsus komissiya tarkibi tashkil etilishi ta‘kidlangan;

7) 2011–2016-yillarda oliy ta‘lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash bo‘yicha dasturning amalga oshirilishi ustidan tizimli monitoring o‘rnatishni nazarda tutadi.

2011-yilda umumta‘lim maktablarining moddiy-texnik bazasi yanada mustahkamlanib, xalq ta‘limi tizimida o‘quv-laboratoriya jihozlari bilan ta‘minlangan, 46 ming 300 dan ortiq o‘quvchiga mo‘ljallangan 166 ta yangi maktab qurilib, rekonstruksiya qilingan. 151 ta maktabda kapital ta‘mirlash ishlari belgilangan muddatda va sifatli bajarilgan. Ta‘lim muassasalarida qurilish-tiklash ishlari

sarhisob qilinib, 2012-yilda bu borada amalga oshirilishi ko'zda tutilgan ishlar belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 22-sentabrdagi PQ-1620-sonli qarori bilan 2012-yilda jami 349 ta umumta'lim maktabida qurilish-ta'mirlash ishlari amalga oshirilishi rejalashtirilgan bo'lib, ushbu maqsadlarga jami 155,3 milliard so'm mablag' ajratish ko'zda tutilgan.⁸⁶

Bundan tashqari, uy-joy massivlari hududida respublika bo'yicha jami 14 ta umumta'lim maktabining (12,3 milliard so'm) yangidan qurilishi ham rejalashtirilgan. Mamlakatimizdagi 852 ta maktabda zamonaviy o'quv kompyuter sinflari tashkil etilib, 9 ming 400 dan ziyod umumta'lim maktabi yoki jami maktablarning 96 foizi Ziyonet elektron axborot tarmog'iga ulangan. Bu o'z navbatida o'quvchilarni internet tarmog'idagi turli buzg'unchi g'oyalardan himoya qilish imkonini beradi.

Xalq ta'limi tizimi uchun hukumatimiz tomonidan 2000-yilda budjetdan 168 milliard 660 million so'm mablag' ajratilgan bo'lsa, 2010-yilda bu ko'rsatkich 3,3 trillion so'mni tashkil etgan (qariyb 20 barobar ortgan). 2011-yilda esa tizimga 4,2 trillion so'm ajratildi, ya'ni bu miqdor o'tgan yilga nisbatan ham 28 foiz ko'p demakdir.

Mamlakatimizda tibbiyot sohasini rivojlantirish, aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish sifati va samaradorligini oshirish, onalik va bolalikni muhofaza qilish, zamon talablariga mos malakali tibbiy kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda chiqarilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish Davlat dasturining asosiy yo'nalishlari to'g'risida»gi 2007-yil 19-sentabrdagi PF-3923-sonli farmoni, «Respublika tibbiyot muassasalari faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari» to'g'risidagi 2007-yil 2-oktabrdagi PQ-700-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Sog'liqni saqlash tizimining hududiy tashkilotlari faoliyati va strukturasini tashkil qilishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2008-yil 18-martdagi 48-sonli qarori,

⁸⁶ Musayev J. Ustuvor vazifalar belgilandi. «Ma'rifat», 2012-yil 1-fevral.

O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining «Qishloq vrachlik punktlari faoliyatini tashkil qilishni takomillashtirish to'g'risida»gi 2009-yil 29-martdagi 80-sonli buyrug'i buning yorqin isbotidir.

Mamlakatimiz Prezidenti Islom Karimov 2011-yil 26-noyabrda «O'zbekistonda onalik va bolalikni asrashning «Sog'lom ona – sog'lom bola» milliy modeli» mavzusidagi xalqaro simpoziumning ochilish marosimida so'zlagan ma'ruzasida ta'kidlab o'tganidek, mustaqillik yillarida yurtimizda sog'liqni saqlash tizimini isloh qilishining milliy modelini yaratishning poydevori bu avvalo sog'liqni saqlashning birlamchi bo'g'inida 3200 dan ortiq qishloq vrachlik punktlarining tashkil etilishi bo'ldi.

Prezidentimizning 2011-yil 28-noyabrdagi «Sog'liqni saqlash tizimini isloh etishni yanada chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorida qayd etilganidek, mamlakatimizda sog'liqni saqlash tizimining birlamchi bo'g'ini ushbu tizimning dolzarb ahamiyatga molik masalalaridan biri bo'lib qolmoqda, shu sababli respublikamizning eng chekka rayonlarida yana 102 ta qishloq vrachlik punkti tashkil etish va ularning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish rejalashtirilmoqda.

Yurtimizda o'tgan davr mobaynida sog'liqni saqlash sohasida 14 ta qonun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 20 dan ortiq farmon va qarorlari hamda Hukumatning 100 ga yaqin qarorlari qabul qilindi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan «Sog'lom ona – sog'lom bola» dasturi umummilliy harakatga aylandi. Muruvvat uylari, maxsus maktab-internatlarning moddiy-texnik bazasi ham mustahkamlanib, ta'lim-tarbiya, sog'lomlashtirish tizimi tobora takomillashmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 21-maydagi «Tez tibbiy yordam tizimi faoliyatini takomillashtirish haqida»gi PQ-1114-sonli qaroriga ko'ra, 2009–2011-yillarda 698 ta maxsus avtotransport sotib olindi va tizimning avtotransport bilan ta'minoti 94 foizga yetdi. Hududlardagi tez tibbiy yordam mashinalari

127 ta EKG apparati, 35 ta defibrillyator va 30 ta so‘rg‘ich bilan qo‘shimcha ravishda ta‘minlandi.

2010-yilda mamlakatimizning 130 ta tumanidagi tez tibbiy yordam bo‘limi va shoxobchasida 3,1 milliard so‘mlik ta‘mirlash ishlari bajarildi. 2011-yilda tez tibbiy yordam shoxobchalarini ta‘mirlash bo‘yicha manzilli dastur asosida 1,3 milliard so‘m mablag‘ rejalashtirildi va 162 ta shoxobchada ta‘mirlash ishlari yakunlandi. Yurtimizda zamonaviy diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlangan, yuqori malakali tibbiy xizmat ko‘rsatadigan 10 ta ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazi tashkil etildi.

2011-yil davomida respublika ixtisoslashtirilgan va ilmiy-amaliy tibbiyot markazlarida jami 77 945 nafar bemor davolanib chiqdi. Ularning 20 062 (26,7 foizi) nafari davlat budjeti hisobidan imtiyoz asosida davolangan bemorlar, 56 550 nafari esa (73,3 foizi) pullik asosda davolangan bemorlardir. Markazlarda jami 22 408 ta operatsiya va diagnostika muolajasi bajarildi, shundan 10 664 tasi (46 foizi) – yuqori texnologiyalar asosidagi muolajalardir. Bajarilgan operatsiyalar 2010 yilga nisbatan 1752 taga, yuqori texnologiyalar asosidagi operatsiyalar esa 914 taga oshdi.

Respublikadagi 53 ta tumanlararo OITS diagnostika laboratoriyalarida ta‘mirlash ishlari bajarildi. OITSga qarshi kurash markazlari va tumanlararo OITS diagnostika laboratoriyasida davlat budjeti hisobidan 7,5 milliard so‘mlik zamonaviy laboratoriya-diagnostika asbob-uskunolari o‘rnatilmoqda. 2010-yilda 1,5 milliondan ortiq shaxs OIV infeksiyasi bo‘yicha tekshirildi va bunday tadbirlar 2008-yilga nisbatan 2 marta ko‘paydi.

O‘zbekistonda ona va bola salomatligini muhofaza qilishning milliy modeli: «Sog‘lom ona – sog‘lom bola» xalqaro simpoziumi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabrdagi «Sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-1652-sonli qarori bilan sog‘liqni saqlash sohasini rivojlantirish, tibbiy xizmat ko‘rsatish tizimini tubdan yangilash, zamonaviy tibbiy asbob uskunlarni o‘rnatish va yuqori darajali malakali kadrlarni tayyorlash bo‘yicha bir qancha ishlarni amalga oshirish borasidagi vazifalar belgilab berildi.

2000–2011-yillarda davolash-profilaktika muassasalarini modernizatsiya qilish va eng zamonaviy laboratoriya, diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlashga 750 million AQSh dollaridan ortiq miqdorda budjet mablagʻlari yoʻnaltirildi va imtiyozli kreditlar hamda grantlar jalb etildi. Mustaqillik yillarida sogʻliqni saqlash sohasiga qilingan harajatlar 3,6 barobar oʻsdi va bu yalpi ichki mahsulotga nisbatan qariyb 4 foizni, Davlat budjetida esa 15,7 foizdan ortiqni tashkil qilyapti.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 28-noyabr-dagi PQ-1652-sonli qaroriga asosan, respublika sogʻliqni saqlash tizimini isloh qilishni yanada chuqurlashtirishning asosiy yoʻnalishlari: sogʻliqni saqlashning normativ-huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish; aholiga, ayniqsa, qishloq joylarda, tibbiy-sanitariya yordami sifati va qulaylik darajasini oshirish; ixtisoslashtirilgan markazlar, shu jumladan, onkologik va sil kasalliklari muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish; shoshilinch va tez tibbiy yordam koʻrsatish xizmati samaradorligi, xizmatlar tezkorligi va sifatini oshirish; ona va bola salomatligini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish; sogʻliqni saqlashning nodavlat sektori faoliyatini tartibga solish va tez tibbiy yordam koʻrsatish xizmati samaradorligi, xizmatlar tezkorligi va sifatini oshirish belgilandi.

Respublika taʼlim va tibbiyot muassasalarining moddiy-texnika bazasini zamonaviy talablarni va xalqaro standartlarni hisobga olgan holda tizimli asosda rivojlantirish va mustahkamlash, ularni eng ilgʻor oʻquv, tashxis va davolash asbob-uskunalarini, axborot-kompyuter texnikasi bilan jihozlash maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining «Taʼlim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash boʻyicha budjetdan tashqari jamgʻarmani tashkil etish toʻgʻrisida» 2010-yil 10-noyabr-dagi PQ-1432-son qaroriga muvofiq tashkil etilgan hamda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining «Taʼlim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash jamgʻarmasini Taʼlim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal taʼmirlash va jihozlash jamgʻarmasi etib qayta tashkil etish toʻgʻrisida»

2011-yil 21-noyabrdagi PQ-1645-sonli qaroriga muvofiq qayta tashkil etildi.

Jamg'arma o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, O'zbekiston Respublikasi qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari va farmoyishlariga, hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga, shuningdek, Jamg'armani boshqarish kengashi qarorlariga amal qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 10-dekabrda 291-son qaroriga asosan «Budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi to'g'risida»gi nizom tasdiqlandi.

Jamg'armaning asosiy vazifalari va mablag'laridan foydalanish yo'nalishlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- Jamg'armaga tushayotgan mablag'larni keyinchalik ulardan ta'lim muassasalarini – umumta'lim maktablarini, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlarini jihozlash (to'liq jihozlash)da maqsadli foydalanish uchun jamlash;

- ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash, shu jumladan, zarurat bo'lganda, o'quv binolarini o'quv ustaxonalari va laboratoriyalari bilan kengaytirish, sport zallari va maydonchalarini, boshqa infratuzilma obyektlarini barpo etish ishlarini moliyalashtirish;

- zamonaviy talablarni hisobga olgan holda va tasdiqlangan normativlardan kelib chiqib ta'lim muassasalarini eng yangi o'quv-laboratoriya va ishlab chiqarish uskunalari, kompyuter texnikasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'qitishga ko'maklashuvchi boshqa elementlari, shuningdek, o'quv mebeli va anjomlari bilan tizimli jihozlash va to'liq jihozlashni moliyalashtirish;

- tasdiqlangan aniq manzilli dasturlarga muvofiq sog'liqni saqlash muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash ishlarini moliyalashtirish;

- zamonaviy talablar va belgilangan normativlardan kelib chiqqan holda sog'liqni saqlash muassasalarini eng yangi labora-

toriya, tashxis va davolash asbob-uskunolari, kompyuter texnikasi hamda boshqa tibbiyot apparatlari, maxsus mebel va anjomlar bilan jihozlash hamda doimiy asosda tizimli qayta jihozlashni moliyalashtirish.

Jamg'arma daromadlarini shakllantirish manbalari va tartibi

Jamg'arma daromadlari quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi:

- xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan Jamg'armaga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda majburiy ajratmalarni to'lashdan tushadigan mablag'lar;

- Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining budjetdan tashqari mablag'lari;

- xalqaro moliya institutlari hamda boshqa xorijiy donorlarning grantlari va imtiyozli kreditlari (qarzlari);

- sog'liqni saqlashga xarajatlar hisobiga alohida satr bilan ajratiladigan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'lari va markazlashtirilgan investitsiyalar;

- xayriya qiluvchilar – yuridik va jismoniy shaxslar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining mablag'lari;

- Jamg'armaning vaqtincha bo'sh mablag'larini joylashtirishdan olinadigan daromadlar va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa tushumlar.

Xo'jalik yurituvchi subyektlar (to'lovchilar) tomonidan Jamg'armaga majburiy ajratmalar summasi har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga ko'ra belgilanadigan to'lov obyekti va stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar va institutlarning grantlari va imtiyozli kreditlari (qarzlari), xayriya qiluvchilar mablag'lari, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining mablag'lari Jamg'arma hisobiga qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tushadi.

16.10. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arniasiga majburiy ajratma to'lovchilari, obyekti, stavkalar, hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va to'lash tartiblari

Qonunchilikka asosan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi mulkchilik shaklidan qat'iy nazar barcha yuridik shaxslar **«Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arniasiga»** majburiy ajratma to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Soliq solishning alohida tartibiga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shuningdek, ko'rsatilgan ajratmalar to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yuridik shaxslar, deb o'z mulkida, xo'jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo'lgan hamda o'z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek, mustaqil balans va hisob raqamiga ega bo'lgan korxona, tashkilot va muassasalarning barcha turlari hisoblanadi.

52-jadval

**O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi
Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'arniasiga majburiy ajratmalar solish
OBYEKTULARI⁸⁷**

№	To'lovchilar	Ajratmalar solish obyekti
1.	Vositachilik (topshiriq) shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalar va tashkilotlar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi

⁸⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qarori (22-ilovasi).

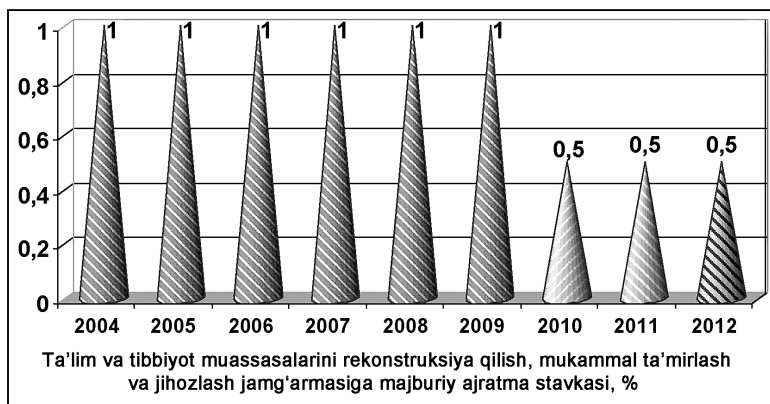
2.	Tayyorlov tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar aylanmasi hajmi
3.	«Oʻzdonmahsulot» AK korxonalari (gʻalla qabul qilish korxonalari va gʻalla qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayta ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ustama va chegirma
4.	Kredit va sugʻurta tashkilotlari	daromad
5.	Moliyaviy ijara (lizing) xizmatlarini koʻrsatadigan korxonalar	foizli daromad
6.	Kommunal xoʻjalik tizimining issiqlik, suv taʼminoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik taʼminoti korxonalari uchun – issiqlik energiyasi, suv taʼminoti korxonalari uchun – suvning xarid qiymatini chegirgan holda
7.	Qurilish, qurilish-montaj, taʼmirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda oʻz kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
8.	Tegishli ravishda elektr energiyasi va tabiiy gazni sotish qismida «Oʻzbekenergo» DAK va uning korxonalari, «Oʻzbekneftgaz» MXK korxonalari	mahsulot sotilishi hajmi, elektr energiyasi va tabiiy gaz boʻyicha esa – pirovard isteʼmolchiga sotilishi hajmi, QQS va aksiz soligʻini chegirgan holda
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va aksiz soligʻini chegirgan holda

Izoh:

Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Taʼlim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal

ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar bo'yicha xo'jalik yurituvchi subyektlarga qonun hujjatlari bilan oldin berilgan imtiyozlar O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalarga tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga asosan, Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkasi 2013-yil 1-yanvardan 0,5 foiz miqdorida belgilandi.

28-rasm. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasining o'zgarish dinamikasi⁸⁸

Yuqoridagi rasmdan ko'rinib turibdiki, jamg'arma tashkil etilgan 2004-yilda stavkasi 1,0 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2010–2013-yillarda ajratma stavkasi 0,5 foizni yoki 2 barobarga kamayganligini ko'rishimiz mumkin.

Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar

⁸⁸ O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari.

to'lashdan notijorat tashkilotlar ozod etiladi, ularning tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadi va tushumlari bundan mustasno.

Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Majburiy ajratmalarning hisob-kitobi soliq bo'yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatdan kechiktirmay taqdim etiladi. Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratmalar quyidagicha to'lanadi:

- Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar to'lovchi bo'lgan mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan hisob-kitobni taqdim etish muddatidan kechiktirmay;

- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmaydigan soliq to'lovchilar tomonidan har oyda, keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo'yicha esa – yillik moliyaviy hisobot taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi har oyda hisobot oyidan keyingi oyning 25-kunidan kechiktirmay, Jamg'armaning Ijro etuvchi direksiyasiga hisobot oyidan keyingi oyning 1-kunidagi holat bo'yicha hisoblangan va tushgan majburiy ajratmalar summolari, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'yicha mazkur ajratmalar bo'yicha qarzdorlik to'g'risidagi tezkor hisobotni taqdim etadi.

Jamg'armaning Ijro etuvchi direksiyasi majburiy ajratmalar to'lovlaridan tushgan mablag'larga tegishli bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni Davlat soliq qo'mitasidan so'rash huquqiga ega.

Majburiy ajratmalar to'lovchilari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq mazkur to'lovning to'g'ri hisoblab chiqarilishi va o'z vaqtida to'lanishi uchun javob beradilar. Jamg'armaning ijro etuvchi

direksiyasi majburiy ajratmalarning kelib tushgan summalarning maqsadli ishlatilishi uchun amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq javob beradi.

Majburiy ajratmalarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazorat davlat soliq xizmatining organlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, davlat soliq xizmatining organlari qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy sanksiyalar qo'llash huquqiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash bo'yicha budjetdan tashqari jamg'armani tashkil etish to'g'risida» 2010-yil 10-noyabrdagi PQ-1432-sonli qarorini bajarish yuzasidan Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 10-dekabrdagi «Budjetdan tashqari ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga ko'ra, «Budjetdan tashqari Ta'lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi to'g'risida»gi nizomi va «Ta'lim va tibbiyot muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlashning har yilgi dasturlarini ishlab chiqish va tasdiqlash» tartibi tasdiqlandi.

Mavzuga doir masalalar

1-masala. «Far Vodiy servis» xususiy ishlab chiqarish korxonasi 2013-yilning I choragida mahsulot (tovar) sotishdan tushgan tushum miqdori (yalpi tushum) 43500,0 ming so'mni tashkil etgan. Shuningdek, 2013-yil mart oyida korxona tomonidan «Matiz» avtomobili sotib olingan. Korxonada 5 kishidan iborat ishchi-xodimlar faoliyat ko'rsatadi. Berilgan ma'lumotlarga ko'ra korxonaga budjetdan tashqari maqsadli jamg'armalarga ajratmalarni hisoblang.

2013-yilning I choragi davomida hioblangan ish haqi fondi to'g'risida quyidagi ma'lumotlar berilgan.

№	F.I.Sh.	Lavozimi	Hisoblangan ish haqi (so‘m)		
			Yanvar	Fevral	Mart
1	D.Boqiyev	Korxona rahbari	600000	600000	600000
2	M. Soliyev	Buxgalter	400000	400000	400000
3	D. Xasanov	Ishchi	400000	600000	550000
4	K. Nazirov	Ishchi	500000	500000	600000
5	X. Boboyev	Ishchi	600000	500000	500000
	Jami		2500000	2600000	2650000

Yechilishi:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qarorida fuqarolarning budjetdan tashqari pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallarining stavkasi 6,0 % qilib belgilangan.

Yanvar oyi uchun sug‘urta badallarini hisoblash tartibi:

D. Boqiyev $600\,000 \times 6,0/100 = 36\,000$ so‘m.

M. Soliyev $400\,000 \times 6,0/100 = 24\,000$ so‘m.

D. Xasanov $400\,000 \times 6,0/100 = 24\,000$ so‘m.

K. Nazirov $500\,000 \times 6,0/100 = 30\,000$ so‘m.

X. Boboyev $600\,000 \times 6,0/100 = 36\,000$ so‘m.

Jami: $36\,000 + 24\,000 + 24\,000 + 30\,000 + 36\,000 = 150\,000$ so‘m.

Qolgan fevral va mart oylari uchun ham sug‘urta badali summasi shu tartibda hisoblanadi.

2. Korxonaning yanvar-mart oylaridagi jami ish haqi fondi.

$2\,500\,000 + 2\,700\,000 + 2\,550\,000 = 7\,750\,000$ so‘m.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra yagona ijtimoiy to‘lov stavkasi 2013-yil uchun 25 foiz qilib belgilangan.

$7\,750\,000 \times 25\% = 1\,937\,500$ so‘m. Yagona ijtimoiy to‘lov summasi.

3. Budjetdan tashqari maqsadli jamg‘armalarga ajratmalar.

Yechilishi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra:

– budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga majburiy ajratmalar **1,6 foiz** miqdorida;

$43\,500,0 \times 1,6\% = 696,0$ ming so‘m.

– Respublika Yo‘l jamg‘armasiga majburiy ajratmalar **1,4 foiz** miqdorida;

$$3\,500,0 * 1,4 \% = 609,0 \text{ ming so‘m.}$$

– Ta‘lim va tibbiyot muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta‘mirlash va jihozlash jamg‘armasiga majburiy ajratmalar stavkasi **0,5 foiz** miqdorida belgilangan.

$$43\,500,0 * 0,5 \% = 217,5 \text{ ming so‘m so‘m.}$$

4. Respublika Yo‘l jamg‘armasiga yig‘im.

Yechilishi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabrda PQ-1887-sonli qaroriga ko‘ra, sotib olingan avtomobil uchun respublika yo‘l jamg‘armasiga majburiy yig‘im stavkasi Matiz avtomobilidan foydalanish muddati uch yilgacha bo‘lganligi uchun har bir ot kuchiga nisbatan eng kam oylik ish xaqining 10 foizi miqdorida belgilangan. Shuningdek, Matiz avtomobili 40 ot kuchi quvvatiga tenglashtirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 9-noyabrda PF-4482-sonli farmoniga muvofiq 2012-yilning 1-dekabridan boshlab O‘zbekiston Respublikasi hududida eng kam ish haqi – oyiga 79 590 so‘m qilib belgilangan.

$$(79\,590 * 10 \%) * 40 = 318\,360 \text{ so‘m so‘m.}$$

2-masala. Yakka tartibdagi tadbirkor R. Xolmatov chakana savdo faoliyati bilan shug‘illanadi. Unga 2013-yilning yanvar oyi uchun quyidagicha sug‘urta badali hisoblanadi.

Soliq kodeksining 311-moddasiga muvofiq soliq to‘lovchining kalendar oyida ishlagan kunlari sonidan qat’iy nazar, yakka tartibdagi tadbirkorlar sug‘urta badallarini majburiy tartibda oyiga eng kam ish haqidan kam bo‘lmagan miqdorda to‘lashlari belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 9-noyabrda PF-4482-sonli «Ish haqi, pensiyalar, stipendiyalar va ijtimoiy nafaqalar miqdorini oshirish to‘g‘risida»gi Farmoniga muvofiq 2012-yilning 1-dekabridan boshlab O‘zbekiston Respublikasi hududida eng kam ish haqi – oyiga 79 590 so‘m qilib belgilangan.

$$\text{Sug‘urta badali summasi } 79\,590 \times 1 = 79\,590 \text{ so‘m.}$$

Mavzuga doir test savollari

1. 2013-yilda fuqarolarning budjetdan tashqari pensiya jamg'armasiga sug'urta badali stavkasiga qanday o'zgartirishlar kiritildi?

- A. Stavka 4 foizdan 4,5 foizga oshirildi.
- B. Stavka 4,5 foizdan 5,5 foizga oshirildi.
- C. Stavka 3 foizdan 4 foizga oshirildi.
- D. Stavka 5,5 foizdan 6 foizga oshirildi*.

2. 2012-yildan boshlab, Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalarning stavkalarida qanday o'zgartirish amalga oshirildi?

- A. 2012-yildan 1,7 foizlik stavka 1,6 foizlik qilib belgilandi.
- B. Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar stavkalari 30 foizga pasaytirildi.
- C. Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar unifikatsiya qilinib, barcha korxonalar uchun 2012-yildan 1,4 foiz qilib belgilandi*.
- D. Respublika Yo'l jamg'armasiga majburiy ajratmalar unifikatsiya qilinib, barcha korxonalar uchun 2012-yildan 0,5 foiz qilib belgilandi.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-son qaroriga asosan budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasi 2013-yil uchun necha foiz miqdorida tasdiqlandi?

- A. 2,5 foiz miqdorda.
- B. 1,5 foiz miqdorda.
- C. 1,2 foiz miqdorida.
- D. 1,6 foiz miqdorda*.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga asosan budjetdan tashqari Ta'lim va sog'liqni saqlash muassasalarini rekonstruksiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasiga majburiy ajratma stavkasi 2013-yil uchun necha foiz miqdorida tasdiqlandi?

- A. 0,5 foiz miqdorda*.
- B. 0,6 foiz miqdorda.
- C. 1,0 foiz miqdorda.
- D. 1,5 foiz miqdorda.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 25-dekabr-dagi PQ-1887-sonli qaroriga asosan Fuqarolarning bud-jetdan tashqari Pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badali stav-kasi 2013-yil uchun necha foiz miqdorida tasdiqlandi?

- A. 4 foiz miqdorda. B. 4,5 foiz miqdorda.
C. 5,5 foiz miqdorda. D. 6,0 foiz miqdorda*.

6. 2013-yil 1-yanvardan yagona ijtimoiy to‘lov stavkasi qancha miqdorda belgilangan?

- A. 24 foiz miqdorda. B. 23 foiz miqdorda.
C. 25 foiz miqdorda*. D. 20 foiz miqdorda.

7. Undiriladigan yagona ijtimoiy to‘lov necha turga taqsimla-nadi?

- A. 3 ta*. B. 2 ta. C. 4 ta. D. 5 ta.

8. Yagona ijtimoiy to‘lov obyektini aniqlang?

- A. Yalpi tushum.
B. Ish haqi tarzidagi daromadlar*.
C. Jami daromad.
D. Foyda.

9. Yagona ijtimoiy to‘lovning hisob-kitobi soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday mud-datda taqdim etiladi?

- A. Yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 25-kuni-dan kechiktirmay*.
B. Yilning har oyida hisobot davridan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay.
C. Yilda bir marta keyingi yilning 1-yanvariga qadar.
D. Joriy yilning 1-fevraligacha.

10. Fuqarolarni pensiya jamg‘armasiga sug‘urta badallarining soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga qanday muddatda taqdim etiladi?

- A. Yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyning 15-kuni-dan kechiktirmay.